OPERE ESENŢIALE 2

SIGMUND FREUD

INTERPRETAREA VISELOR

TREI

www.edituratrei.ro

ISBN 978-973-707-317-4

Freud – **Opere esenţiale**

Serie coordonată de
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

TREI

SIGMUND FREUD
OPERE ESENŢIALE
vol. 2
Interpretarea viselor

Traducere din germană
ROXANA MELNICU

Notă asupra ediţiei
RALUCA HURDUC

Editori
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial
Magdalena Mărculescu

Responsabil ediţie
Raluca Hurduc

Design
Faber Studio (S. Olteanu, B. Haţeganu, D. Dumbrăvician)

Redactor
Daniela Ştefănescu

Director producţie
Cristian Claudiu Coban

DTP
Eugenia Ursu

Corectură
Rodica Petcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FREUD, SIGMUND
Opere esenţiale / Sigmund Freud ; coord. ed.: Vasile Dem. Zamfirescu. - Bucureşti : Editura Trei, 2009-
11 vol.
ISBN 978-973-707-333-4
Vol. 2 : Interpretarea viselor / trad.: Roxana Melnicu. - 2009.
- Bibliog. - Index. - ISBN 978-973-707-317-4

I. Zamfirescu, Vasile Dem. (coord.)
II. Melnicu, Roxana (trad.)

159.964.2
615.851.1

Această carte a fost tradusă după *Sigmund Freud – Die Traumdeutung*

C.P. 27-0490, Bucureşti,
Tel./Fax: +4 021 300 60 90, e-mail: comenzi@edituratrei.ro, www.edituratrei.ro

ISBN: 978-973-707-317-4

CUPRINS

Notă asupra ediţiei

La *Interpretarea viselor*, Freud a lucrat cu întreruperi de la sfârşitul lui 1897 până în septembrie 1899. Totuşi, teoriile prezentate aici începuseră să se schiţeze cu mult timp înainte, aşa cum şi strângerea materialului se desfăşurase pe o perioadă mai lungă de timp.

Concepţia psihanalitică despre vis a fost precedată de cel puţin două grupuri de teorii: pe de o parte, teoriile somatice, care vedeau visul ca pe un fapt organic rezultat din diminuarea activităţii creierului în timpul somnului şi, pe de alta, teoriile populare şi romantice, care vedeau în vis un fenomen dotat cu sens şi cu valoare profetică.

Freud aprecia aceste ultime teorii, pentru că ele considerau visul ca fiind un fenomen psihic şi pentru că propuneau metode de interpretare, stabilind un set de tehnici care permiteau accesul la sensul visului, dincolo de aparenţa lui confuză sau absurdă. Ceea ce deosebeşte însă, în mod esenţial, concepţia freudiană asupra visului de teoriile populare este sursa însăşi a visului: aceasta se află în inconştient. Pentru Freud, visul este calea regală de acces la inconştient. La sensul visului se poate ajunge dacă visul este tratat ca un simptom, dacă visătorul-pacient produce asociaţii în marginea elementelor sale, pe care i le comunică psihanalistului.

Ca un fapt anecdotic, pe pagina de titlu, *Interpretarea viselor* este postdatată în noul secol, deşi apăruse de fapt la începutul lui noiembrie 1899. Şi, cu toate că în primii şase ani de la publicare s-au vândut doar 351 de exemplare, Freud a considerat întotdeauna *Interpretarea viselor* drept opera sa

cea mai importantă. În aceeaşi ordine de idei anecdotică, descifrarea ştiinţifică a visului este celebrată de un monument.

Pe locul casei de la Bellevue, undeva, pe un deal de la marginea Vienei, acolo unde Freud făcuse, pe data de 24 iulie 1895, visul interpretat pentru prima dată în manieră psihanalitică, se află un obelisc pe a cărui plăcuţă scrie: „Aici i s-a dezvăluit doctorului Sigmund Freud, la 24 iulie 1895, secretul visului."

INTERPRETAREA VISELOR

(1900)

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo

Observaţie preliminară

[La prima ediţie]

Dat fiind că încerc aici să fac prezentarea interpretării viselor, nu cred că am depăşit perimetrul intereselor neuropatologiei. Căci, în faţa unei examinări psihologice, visul se dovedeşte primul element din cadrul seriei de formaţiuni psihice anormale, serie din care mai fac parte fobiile isterice, reprezentările obsesive şi cele delirante, care, din motive practice, trebuie să facă obiectul interesului psihiatrilor. Aşa cum se va arăta, visul nu poate ridica pretenţii la o importanţă practică asemănătoare; dar valoarea sa teoretică, paradigmatică este cu atât mai mare; dacă nu vom şti să explicăm formarea viselor, ne vom strădui zadarnic să înţelegem fobiile, ideile obsedante şi delirante sau să le influenţăm terapeutic.

Aceeaşi situaţie căreia tema noastră îşi datorează importanţa este responsabilă şi pentru lacunele lucrării de faţă. Punctele de ruptură care se găsesc din belşug în această prezentare corespund, de asemenea, numeroaselor puncte de contact prin care problema formării visului se inserează în problemele mai cuprinzătoare ale psihopatologiei care nu au putut fi tratate aici şi cărora le vor fi dedicate elaborări ulterioare, dacă timpul şi forţele ne vor permite şi dacă ni se vor ivi materiale ulterioare.

Particularităţile materialului pe baza căruia explic interpretarea viselor mi-au îngreunat şi ele prezentarea. Din lucrare va rezulta de ce toate visele povestite în literatură,

precum şi cele adunate de necunoscuţi nu au putut fi folosite pentru scopurile mele; nu am avut de ales decât între visele mele proprii şi cele ale pacienţilor pe care i-am tratat. Impedimentul în utilizarea acestui din urmă material a fost faptul că aici procesele onirice sufereau o complicare nedorită prin adăugarea caracteristicilor nevrotice. O dată cu comunicarea propriilor mele vise, a trebuit să deschid însă privirilor străine mai multe dintre intimităţile vieţii mele psihice decât mi-ar fi plăcut şi mai mult decât este de datoria unui autor care nu este poet, ci cercetător al naturii. A fost penibil, dar inevitabil; m-am supus acestei necesităţi, pentru a nu fi obligat să renunţ total la aducerea de dovezi în sprijinul datelor mele psihologice. Nu am putut rezista, desigur, tentaţiei de a tăia elanul indiscreţilor, prin omisiuni şi substituţii; de câte ori s-a întâmplat aşa, a fost hotărât în detrimentul scopului exemplelor folosite de mine. Pot numai să-mi exprim speranţa ca cititorii acestei lucrări să se plaseze în dificila mea poziţie şi să fie indulgenţi cu mine şi, apoi, ca toate persoanele care sunt într-un fel sau altul implicate în visele comunicate să fie dispuse să nu tăgăduiască libertatea de gândire măcar vieţii onirice.

Cuvânt înainte la ediţia a doua

Faptul că această carte greu lizibilă a avut nevoie de o a doua ediţie încă înainte de încheierea unui deceniu de la prima publicare nu îl datorez cercurilor de specialitate, cărora mă adresam în frazele de mai sus. Colegii mei din psihiatrie nu au părut să-şi dea osteneala să-şi depăşească uimirea pe care noua mea concepţie despre vis ar fi putut să o trezească la început. Cât despre filosofii de meserie, care sunt obişnuiţi să trateze problema vieţii onirice ca anexă la stările de conştiinţă, în câteva propoziţii — adesea aceleaşi —, este clar că ei nu au observat că tocmai în acest scop se pot evidenţia toate ideile care ar duce la o mutaţie radicală în teoriile noastre psihologice. Comportamentul criticii de specialitate ştiinţifice ar fi putut justifica doar aşteptarea ca soarta lucrării mele să fie o tăcere de moarte; prima ediţie a cărţii nu ar fi putut fi epuizată nici chiar de micul grup de discipoli destoinici, care urmează directivele mele în aplicarea medicală a psihanalizei şi care interpretează vise după modelul meu, pentru a folosi aceste interpretări în tratamentul nevroticilor. Mă simt deci obligat faţă de acel cerc larg de oameni educaţi şi dornici de cunoaştere a căror participare m-a determinat să reiau, după nouă ani, această dificilă şi atât de fundamentală lucrare.

Mă bucur să pot spune că am găsit puţine lucruri de schimbat. Am introdus pe alocuri materiale noi, câte o observaţie făcută în urma experienţei mele mai vaste; în câteva locuri am căutat să fac schimbări; a rămas însă neschimbat tot ceea ce este esenţial despre vis şi interpretarea lui, ca şi despre postulatele psihologice care rezultă de aici; cel puţin din punct de vedere subiectiv, acestea au rezistat probei timpului. Cei care cunosc celelalte lucrări ale mele despre etiologia şi mecanismul psihonevrozelor ştiu că niciodată nu am luat ceva neterminat drept ceva definitiv şi că mereu

m-am străduit să îmi schimb enunţurile conform vederilor mele aflate în progres; pe tărâmul vieţii onirice am putut fi fidel primelor mele comunicări. În lunga perioadă în care am lucrat la problema nevrozelor, am oscilat de repetate ori şi uneori m-am înşelat; de fiecare dată *Interpretarea viselor* a fost cea alături de care mi-am regăsit siguranţa. Numeroşii mei adversari ştiinţifici manifestă deci un instinct sigur atunci când nu vor să mă urmeze tocmai pe terenul cercetării viselor.

Şi materialul acestei cărţi, aceste vise proprii, devalorizate sau depăşite în mare parte de evenimente, pe baza cărora am explicat regulile interpretării viselor, a prezentat o asemenea tărie în faţa reviziurii, rezistând modificărilor antamate. Pentru mine, această carte are şi o altă importanţă subiectivă, pe care am putut-o înţelege abia după ce am terminat cartea. Ea s-a dovedit a fi o parte din autoanaliza mea, ca o reacţie a mea la moartea tatălui meu, deci la cel mai important eveniment, la cea mai decisivă dintre pierderile din viaţa unui bărbat. După ce am recunoscut aceasta, m-am simţit incapabil să şterg urmele acestei experienţe.[1] Pentru cititor însă poate fi indiferent pe baza cărui material învaţă să aprecieze şi să interpreteze vise.

Acolo unde nu am putut introduce în vechiul context o observaţie care nu putea să treacă totuşi nesemnalată, am indicat originea ei cu paranteze drepte.[2]

Berchtesgaden, vara 1908

---

1 Tatăl lui Freud a murit în 1896 (*N. t.*).

2 [*Completare 1914*] În următoarele ediţii (începând cu a patra) s-a renunţat din nou la aceste paranteze.

Cuvânt înainte la ediţia a treia

Pe când între prima şi a doua ediţie a acestei cărţi au trecut nouă ani, necesitatea unei a treia ediţii s-a manifestat chiar după mai puţin de un an. Aş putea să mă bucur de această schimbare; însă dacă atunci nu am luat neglijarea lucrării mele din partea cititorilor ca o dovadă a lipsei de valoare a acesteia, nu pot lua nici interesul apărut acum drept o dovadă a caracterului ei inspirat.

Progresul cunoaşterii ştiinţifice nu a lăsat neatinsă nici *Interpretarea viselor*. Când am scris-o, în 1899, nu existau cele *Trei eseuri asupra sexualităţii*, iar analiza formelor complicate de psihonevroze era încă la început. Interpretarea viselor ar trebui să fie un mijloc auxiliar pentru a face posibilă analiza psihologică a nevrozelor; de atunci, înţelegerea profundă a nevrozelor s-a repercutat asupra ideilor despre vis. Teoria interpretării viselor însăşi s-a dezvoltat în continuare într-o direcţie care nu a fost accentuată destul în prima ediţie a acestei cărţi. Din proprie experienţă, ca şi din lucrările lui W. Stekel şi ale altora, am învăţat să apreciez între timp mai corect anvergura şi importanţa simbolisticii în vis (sau mai curând în gândirea inconştientă). Astfel, pe parcursul acestor ani s-au adunat multe elemente de care trebuia să ţin seamă. Am încercat să ţin pasul cu aceste înnoiri, prin numeroase completări în text şi prin adăugarea de note de subsol. Dacă aceste completări riscă uneori să iasă din cadrele prezentării sau dacă nu am reuşit în toate locurile să ridic textul anterior la nivelul vederilor noastre actuale, cer înţelegere pentru aceste lipsuri ale lucrării, dat fiind că este vorba numai de consecinţe şi de semne ale dezvoltării accelerate a cunoaşterii noastre. Îmi permit să prevăd şi în ce alte direcţii se vor abate de la cea de faţă următoarele ediţii ale *Interpretării viselor* — în caz că va fi nevoie de ele. Pe de o parte,

acestea trebuie să caute să intre într-un contact mai strâns cu bogatul material din poezie, mit, limbaj şi folclor, pe de altă parte, trebuie să trateze mai îndeaproape decât a fost aici posibil relaţiile visului cu nevroza şi tulburările psihice.

Domnul Otto Rank mi-a făcut servicii valoroase în alegerea completărilor şi la revizuirea şpalturilor. Pentru contribuţiile şi corectările lor, le datorez mulţumiri lui şi multor altora.

Viena, primăvara 1911

Cuvânt înainte la ediţia a patra

Anul trecut (1913), dr A.A. Brill a realizat în New York o traducere englezească a acestei cărţi (*The Interpretation of Dreams*, G. Allen & Co., Londra.)

Domnul Otto Rank a asigurat de data aceasta nu numai corecturile, ci a îmbogăţit textul cu două contribuţii independente. (Anexele la capitolul VI.)

Viena, iunie 1914

Cuvânt înainte la ediţia a cincea

Interesul pentru *Interpretarea viselor* nu s-a istovit nici în timpul războiului mondial şi a făcut necesară o nouă ediţie încă înainte de terminarea acestuia. În această editie însă nu s-a putut ţine cont de noua literatură începând cu 1914; în ceea ce priveşte literatura în limbi străine, ea nu a ajuns la cunoştinţa mea şi a doctorului Rank.

În curând va apărea o traducere în limba maghiară a *Interpretării viselor*, realizată de dr Hollós şi dr Ferenczi. În cea de-a unsprezecea prelegere din *Prelegerile mele despre introdu-*

cerea în psihanaliză, publicate în 1916/17 (la H. Heller, Viena), cuprinzătoarea parte din mijloc este o prezentare a visului, pe care m-am străduit să o fac elementară şi în anexă directă la teoria nevrozelor. Per ansamblu, ea are caracterul unui extras din *Interpretarea viselor,* chiar dacă pe alocuri ea oferă informaţii mai amănunţite.

Nu m-am putut decide să fac o reelaborare mai temeinică a acestei cărţi, care să o ridice la nivelul vederilor noastre psihanalitice actuale; o asemenea reelaborare i-ar fi distrus particularitatea istorică. Sunt de părere că în existenţa ei de aproape douăzeci de ani s-a achitat de sarcină.

Budapesta-Steinbruch, iulie 1918

Cuvânt înainte la ediţia a şasea

Dificultăţile de care se loveşte în prezent activitatea editorială au drept urmare faptul că această nouă ediţie a apărut mult mai târziu decât ar fi necesitat-o cererea pieţei şi faptul că — pentru prima oară — este vorba despre o retipărire neschimbată a celei precedente. Numai bibliografia de la sfârşitul cărţii a fost completată şi actualizată de către dr O. Rank.

Nu a fost deci confirmată presupunerea mea conform căreia această carte s-a achitat de sarcina ei pe parcursul existenţei sale de aproape douăzeci de ani. Mai curând aş putea spune că ea are de îndeplinit o nouă sarcină. Dacă mai devreme se punea problema de a oferi câteva explicaţii despre natura visului, acum este la fel de important să preîntâmpine acele neînţelegeri încăpăţânate cărora le sunt expuse aceste explicaţii.

Viena, aprilie 1921

Cuvânt înainte la ediţia a opta

În intervalul scurs între ultima ediţie, a şaptea, a acestei cărţi (1922) şi actuala înnoire au apărut primele mele *Scrieri complete*, la Internationalen Psychoanalytischen Verlag, Viena. În această ediţie, textul retipărit al primei ediţii formează cel de-al doilea volum, iar toate completările ulterioare sunt adunate în cel de-al treilea volum. Traducerile apărute în acelaşi interval se ataşează formei obişnuite de apariţie a cărţii, aşa cum este cea franceză a lui I. Meyerson, în 1926, sub titlul *La science des rêves* (în colecţia „Bibliothèque de Philosophie contemporaine"), cea suedeză a lui John Landquist în 1927 (*Drömtydning*) şi cea spaniolă a lui Luis López-Ballesteros y de Torres (1922), care acoperă volumele VI şi VII din *Obras Completas*). Traducerea maghiară, pe care o anunţasem încă din 1918, nu a apărut nici astăzi.[3]

Şi în această ediţie revizuită a *Interpretării viselor* am tratat lucrarea în esenţă ca document istoric şi am realizat modificări care mi s-au părut necesare pentru explicarea şi aprofundarea propriilor mele opinii. În contextul acestei atitudini, am renunţat definitiv să includ în această carte toată literatura privitoare la problema visului care a văzut lumina tiparului după prima apariţie a *Interpretării viselor* şi am eliminat pasajele corespunzătoare din ediţiile anterioare. De asemenea, au fost scoase şi cele două eseuri „Vis şi creaţie literară" şi „Vis şi mit", pe care le introdusese Otto Rank în ediţiile anterioare.

Viena, decembrie 1929

---

3 Această traducere a fost publicată, în sfârşit, în 1934. În timpul vieţii lui Freud au mai apărut o traducere rusească, în 1913, una japoneză, în 1930, şi una în limba cehă, în 1938 (*N. t.*).

Prefaţă la cea de-a treia ediţie în limba engleză (revizuită)[4]

În 1909, G. Stanley Hall m-a invitat la Universitatea Clark din Worcester, pentru a ţine primele prelegeri de psihanaliză. În acelaşi an, dr Brill a publicat prima dintre traducerile sale din lucrările mele, curând urmată de noi apariţii. Dacă psihanaliza joacă acum un rol în viaţa intelectuală din America sau dacă îl va juca în viitor, o mare parte din aceste rezultate vor trebui să fie atribuite acestei activităţi a dr Brill, ca şi altora asemănătoare.

Prima lui traducere, *The Interpretation of Dreams*, a apărut în 1913. De atunci, în lume au avut loc multe şi s-au schimbat multe în vederile noastre despre nevroze. Această carte, cu noile contribuţii la psihologie, care au surprins lumea în momentul publicării lor (1900), rămâne în esenţă neschimbată. Chiar în lumina judecăţilor mele actuale, ea conţine cea mai valoroasă dintre toate descoperirile pe care am avut şansa să le fac. Intuiţii cum este aceasta, viaţa nu ţi le oferă decât o singură dată.

Viena, 15 martie 1931

---

4 Această prefaţă a fost scrisă de Freud direct în limba engleză. Ediţia Fischer o citează deci în original:
In 1909 G. Stanley Hall invited me to Clark University in Worcester, to give the first lectures on psycho-analysis. In the same year Dr. Brill published the first of his translations of my writings, which were soon followed by further ones. If psycho-analysis now plays a role in American intellectual life, or if it does so in the future, a large part of this result will have to be attributed to this and other activities of Dr. Brill's.
His first translation of *The Interpretation of Dreams* appeared in 1913. Since then much has taken place in the world, and much has been changed in our views about the neuroses. This book, with the new contribution to psychology which surprised the world when it was published (1900), remains essentially unaltered. It contains, even according to my present-day judgement, the most valuable of all the discoveries it has been my good fortune to make. Insight such as this falls to one's lot but once in a lifetime (*N. t.*).

I

Literatura ştiinţifică asupra problemei viselor

În paginile care urmează voi demonstra că există o tehnică psihologică ce permite ca visele să fie interpretate şi că, folosind acest procedeu, fiecare vis se va prezenta ca o formaţiune psihică purtătoare de sens, care poate fi aliniată într-o anumită poziţie în activitatea psihică a stării de veghe. Voi mai căuta şi să clarific procesele pe care se bazează caracterul ciudat şi obscur al visului şi din ele voi trage o concluzie în ceea ce priveşte natura forţelor psihice din a căror acţiune concordantă sau contradictorie se produce visul. Ajuns aici, prezentarea mea se va întrerupe, căci ea va fi atins punctul în care problema visului confluează cu probleme mai cuprinzătoare, a căror soluţie va fi luată în considerare în alt material.

Voi face acum nu numai o trecere în revistă a realizărilor unor autori mai vechi, ci şi asupra stadiului în care se află astăzi problemele visului în ştiinţă, deoarece pe parcursul studiului nu voi avea prea frecvent prilejul să mă întorc asupra ei. Înţelegerea ştiinţifică a visului a realizat foarte puţine, chiar în ciuda unor eforturi de mai multe mii de ani. Acest fapt este recunoscut de către marea majoritate a autorilor, astfel că pare superfluu să fac trimitere la câteva voci disparate. În scrierile pe care le voi menţiona la sfârşitul lucrării

mele se află multe observaţii incitante şi o bogăţie de material interesant pentru tema noastră, însă nimic sau foarte puţin în ceea ce priveşte natura visului sau rezolvarea definitivă a enigmelor acestuia. Încă şi mai puţine au trecut, desigur, în cunoaşterea profanilor educaţi.

Care[1] a fost, în preistoria umanităţii, concepţia popoarelor primitive despre vis şi ce influenţă a avut aceasta asupra formării ideilor lor despre lume şi despre suflet — iată o temă ce prezintă atât de mult interes, încât regret că trebuie să renunţ la tratarea ei în acest context. Recomand cunoscutele scrieri ale lui Sir J. Lubbock, H. Spencer, E.B. Tylor ş.a. şi adaug că putem deveni conştienţi de aria de influenţă a acestor probleme şi speculaţii numai după ce vom rezolva sarcina pe care o avem în faţă: „interpretarea viselor".

Un ecou din concepţia primitivă asupra visului se află, desigur, la baza aprecierii visului la popoarele din Antichitatea clasică.[2] Ei porneau de la premisa că visele se află în relaţie cu lumea unor fiinţe supraumane în care credeau şi că ele aduc revelaţii din partea zeilor şi demonilor. Mai mult, lor li se impunea ideea că visele aveau pentru visător o intenţie semnificativă, anume aceea de a-i prevedea viitorul. Extraordinara variabilitate în ceea ce priveşte conţinutul şi impresia viselor făcea să fie dificilă urmărirea unei concepţii unitare asupra acestora şi cerea multiple diferenţieri şi grupări ale viselor, în funcţie de valoarea şi de gradul în care se puteau baza pe ele. La anumiţi filosofi ai Antichităţii, judecarea viselor nu era, desigur ,independentă de poziţia pe care o acordau *divinaţiei*.

---

1 Acest pasaj şi următorul au fost adăugate în 1914 (*N. t.*).

2 [*Completare din 1914*] Următoarele pasaje au fost realizate după prezentarea îngrijită a lui Büchsenschütz (1868).

În cele două lucrări ale lui Aristotel care tratează despre vis, visul devenise deja obiect al psihologiei. Aflăm că visul nu este trimis de zei, nu este de natură divină, ci de natură demonică, o dată ce natura este demonică, și nu divină, adică visul nu provine din vreo revelație supranaturală, ci decurge din legile spiritului uman, oricum înrudit cu divinitatea. Visul este definit ca activitate psihică a celui care doarme, în măsura în care acesta doarme.

Aristotel cunoaște unele dintre caracteristicile vieții onirice, de exemplu faptul că visul transformă stimuli mici, interveniți în cursul somnului, în ceva mare („credem că mergem printr-un foc și că ne înfierbântăm, când de fapt are loc doar o încălzire nesemnificativă a cutărui sau cutărui membru") și din acest comportament trage concluzia că visele pot foarte bine să îi trădeze medicului primele semne, imperceptibile ziua, ale începutului unei alterări a corpului.[3]

Se știe că, înainte de Aristotel, anticii nu considerau visul ca o mărturie a sufletului care visează, ci ca o inspirație din partea zeilor și cele două curente opuse pe care le vom găsi de fiecare dată în aprecierea vieții onirice s-au făcut cunoscute încă de pe vremea lor. Se diferențiază între, pe de o parte, vise adevărate și valoroase, trimise visătorului pentru a-l avertiza sau pentru a-i vesti viitorul și, pe de altă parte, vise vanitoase, înșelătoare și de nimic, a căror intenție este de a-l induce pe acesta în eroare sau de a-l duce la pieire.

Gruppe (1906, vol. 2, 930) redă o astfel de clasificare a viselor, după Macrobius și Artemidoros: „Visele erau împărțite în două clase. Prima era influențată numai de prezent (sau de trecut), dar era insignifiantă în raport cu viitorul; ea cuprindea ἐνύπνια, *insomnia*, care reda nemijlocit reprezentarea

---

3 *[Completare din 1914]* Despre relația visului cu maladiile tratează medicul grec Hipocrate, într-un capitol al celebrei sale lucrări.

dată sau contrariul ei, de exemplu foamea sau potolirea acesteia, şi φαντάσματα, care extind cu ajutorul fanteziei reprezentarea dată, cum este de exemplu coşmarul, *ephialtes*. Cealaltă clasă trecea drept determinantă pentru viitor; de ea aparţin: 1) profeţia directă primită în vis (χρηματισμός, *oraculum*), 2) prezicerea unui eveniment viitor (ὅραμα, *visio*), 3) visul simbolic, care are nevoie de o tălmăcire (ὄνειρος, *somnium*). Această teorie s-a păstrat timp de multe secole."

Această apreciere variabilă a viselor era strâns legată de problema unei „interpretări a viselor". Dat fiind că de la vise în general oamenii se aşteptau la concluzii importante, dar nu înţelegeau imediat toate visele şi nu puteau şti dacă un anumit vis de neînţeles nu se va dovedi totuşi semnificativ, au fost impulsionaţi să facă eforturi pentru a înlocui conţinutul de neînţeles al visului printr-unul univoc şi deci mai semnificativ. În Antichitatea târzie, cea mai mare autoritate în interpretarea viselor a fost Artemidoros din Daldis, a cărui lucrare detaliată (*Oneirocritica*) ne despăgubeşte pentru scrierile cu acelaşi conţinut care au fost pierdute.[4]

Teoria preştiinţifică despre vis a anticilor se afla desigur în acord deplin cu întreaga lor viziune despre lume, care proiecta ca realitate în lumea exterioară ceea ce avea realitate doar în interiorul vieţii psihice. În plus, ea ţinea seamă de impresia principală pe care o percepe viaţa vigilă, prin amintirea despre vis rămasă de dimineaţă, căci în această amintire visul se opu-

---

[4] [*Completare din 1914*] Despre soarta interpretării viselor în Evul Mediu vezi Diepgen (1912) şi cercetările specializate ale lui M. Förster (1910 şi 1911), Gotthard (1912) şi alţii. Interpretarea viselor la evrei este tratată de Almoli (1848), Amram (1901), Löwinger (1908), iar mai nou, cu luarea în considerare a punctului de vedere psihanalitic, de Lauer (1913). Cunoaşterea interpretării viselor la arabi ne este intermediată de Drexl (1909), F. Schwarz (1913) şi de misionarul Tfinkdji (1913), la japonezi de Miura (1906) şi Iwaya (1902), la chinezi de Secker (1909-10), la indieni de Negelein (1912).

ne celorlalte conținuturi psihice, ca fiind ceva străin, care se originează întrucâtva într-o altă lume. Ar fi greșit, de altfel, să credem că teoria originii supranaturale a viselor duce lipsă de adepți în zilele noastre; făcând abstracție de toți scriitorii pietiști și mistici — care au dreptate să păstreze ocupația asupra resturilor din domeniul altădată întins ale supranaturalului, atâta timp cât acest teritoriu nu este cucerit de explicațiile științifice — întâlnim și bărbați inteligenți și fără înclinații către aventură care caută să își susțină credința religioasă în existența și implicarea forțelor spirituale supraomenești tocmai pe baza neclarității manifestărilor onirice (Haffner, 1887). Valorizarea vieții onirice de către unele școli filosofice, de exemplu, schellingienii[5], este un ecou clar al caracterului, în Antichitate incontestabil, divin al visului. Nu este încheiată nici dezbaterea asupra forței sale divinatorii, de a prezice viitorul, deoarece încercările psihologice de explicație nu ajung pentru stăpânirea materialului adunat, oricât de clar ar înclina simpatiile fiecărui om care împărtășește modul de gândire științific spre respingerea unei astfel de afirmații.

O istorie a cunoașterii noastre științifice în problema visului este greu de scris, deoarece în această cunoaștere, oricât de valoroasă s-ar fi dovedit în unele puncte, cu greu se poate remarca un progres în niște direcții anumite. Nu s-a ajuns la formarea unei structuri fundamentale de rezultate sigure, pe care să construiască apoi următorul cercetător, ci fiecare autor reia aceleași probleme ca de la origine. Dacă aș fi dorit să țin cont de succesiunea temporală a autorilor și să relatez pe scurt care au fost perspectivele asupra problemei viselor pe care acesta le-a enunțat, trebuia să renunț la schi-

---

[5] Friedrich Schelling era principalul reprezentant al „filosofiei naturale" panteiste, populară în Germania de la începutul secolului al XIX-lea (*N. t.*).

ţarea unui tablou general al stadiului actual al cunoaşterii despre vise; am preferat de aceea să leg prezentarea de teme, şi nu de autori, iar la fiecare dintre problemele visului voi indica materialele care au fost aduse în literatură pentru rezolvarea acesteia.

Însă trebuie să îi rog pe cititorii mei să se resemneze pentru faptul nu am reuşit să stăpânesc întreaga literatură asupra acestui obiect, atât de răspândită şi intersectată cu atât de multe domenii, odată ce în prezentarea mea nu au fost pierdute chestiuni fundamentale şi niciun punct de vedere semnificativ.

Până de curând, cei mai mulţi autori au tratat în acelaşi context despre somn şi vis, de regulă anexând aici şi examinarea unor stări analoge, care ajung în psihopatologie, şi a unor evenimente asemănătoare visului (ca halucinaţiile, viziunile etc.) Dimpotrivă, în cele mai recente lucrări se manifestă tendinţa de a restrânge tema şi de a se lua drept obiect o singură chestiune de pe tărâmul vieţii onirice. În această schimbare, doresc să văd o expresie a convingerii că în subiecte atât de obscure nu se pot obţine clarificări şi concordanţe decât printr-o serie de cercetări de detaliu. Nu voi oferi nici eu aici nimic altceva decât o astfel de cercetare detaliată, în special de natură psihologică. Am avut prea puţine ocazii de a mă ocupa cu problema somnului, căci aceasta este o problemă esenţialmente fiziologică, chiar dacă în caracteristicile stării de somn trebuie să fie cuprinsă şi modificarea condiţiilor funcţionale pentru aparatul psihic. Deci şi literatura despre somn va rămâne în afara consideraţiilor de aici.

Interesul ştiinţific legat de fenomenele visului în sine conduce la chestiunile următoare, care se intersectează parţial:

A

Legătura visului cu viaţa vigilă

Judecata naivă a celui care tocmai s-a trezit presupune că visul — dacă nu provine chiar din altă lume — tot trebuie să îl fi răpit pe cel care dormea într-o altă lume. Vechiul fiziolog Burdach, căruia îi datorăm o descriere scrupuloasă şi fină a fenomenelor visului, a dat expresie acestei convingeri într-o frază adesea citată (1838, 499): „... niciodată nu se repetă viaţa de peste zi, cu eforturile şi plăcerile ei, bucuriile şi durerile ei, ci mai curând visul intenţionează să ne elibereze de ea. Chiar atunci când întregul nostru suflet era plin de un singur lucru, când o durere profundă ne sfâşia interiorul sau când o anumită sarcină absorbea întreaga noastră forţă psihică, visul fie că ne oferă ceva total ciudat, fie ia în combinaţiile sale doar anumite elemente din realitate, fie merge în acord cu tonalitatea dispoziţiei noastre şi simbolizează realitatea". I.H. Fichte (1864, vol. 1, 541) vorbeşte, în acelaşi sens, direct de *vise complementare* şi le numeşte pe acestea una dintre binefacerile secrete ale naturii autotămăduitoare a spiritului. Într-un sens asemănător se exprimă şi L. Strümpell în studiul său, înalt apreciat, pe bună dreptate, despre natura şi formarea viselor (1887, 16): „Cel care visează este întors cu spatele la lumea conştiinţei vigile..." (*ibid.*, 17): „În vis se pierd aproape complet memoria pentru conţinutul ordonat al conştiinţei vigile şi comportamentul normal al acesteia." (*ibid.*, 19): „În vis, sufletul este separat aproape fără amintiri de conţinutul şi cursul obişnuit al vieţii vigile..."

Majoritatea covârşitoare a autorilor au apărat concepţia contrară despre relaţia visului cu viaţa vigilă. Astfel, Haffner (1887, 245): „La început visul continuă viaţa vigilă. Visele noastre se ataşează constant de reprezentările care au fost cu puţin timp înainte în conştiinţă. O observaţie atentă va găsi aproape întotdeauna un fir care să pună visul în relaţie cu experienţele zilei precedente." Weygandt (1893, 6) contrazice direct afirmaţiile mai sus citate ale lui Burdach, „căci se observă adesea, în majoritatea covârşitoare a viselor, că acestea ne trimit chiar în viaţa obişnuită, în loc să ne elibereze de aceasta". Maury (1878, 51) spune într-o formulă lapidară: „nous rêvons de ce que nous avons vu, dit, désiré ou fait"[6]; Jessen detaliază ceva mai mult în *Psihologia* sa apărută în 1855: „Conţinutul visului este mai mult sau mai puţin determinat de personalitatea visătorului, de vârstă, sex, poziţie, educaţie, modul obişnuit de viaţă şi de evenimentele şi experienţele întregii sale vieţi de până atunci."

Cel mai decis ia poziţie în această chestiune filosoful J.G.E. Maas (1805, vol. 1, 168 şi 173): „Experienţa susţine afirmaţia noastră că noi visăm cel mai frecvent acele lucruri către care sunt îndreptate cele mai fierbinţi pasiuni ale noastre. De aici se vede că pasiunile noastre trebuie să aibă influenţă asupra creaţiei viselor noastre. Ambiţiosul visează la laurii câştigaţi (poate numai în imaginaţia lui) sau la cei pe care urmează să îi câştige, îndrăgostitul se preocupă în visele sale de obiectul speranţelor sale dulci... Toate dorinţele senzuale şi repulsiile care mocnesc în inimi pot, dacă sunt stârnite dintr-un motiv sau altul, să facă să ia fiinţă un vis din reprezentările înrudite cu ele sau pot amesteca aceste reprezentări într-un vis deja existent" (Comunicat de Winterstein, 1912).

---

6 „Visăm ceea ce am văzut, spus, dorit sau făcut", în limba franceză în original (*N. t.*).

Nu altfel gândeau anticii despre dependența de viață a conținutului visului. Citez după Radestock (1879, 134): Pe când Xerxes, deturnat de un sfat bun de la decizia de a întreprinde o campanie în Grecia, a fost din nou ațâțat de vise, bătrânul tălmaci de vise al perșilor, Artabanos, i-a spus, pe bună dreptate, că imaginile din vis conțin în general ceea ce omul gândește deja în viața vigilă.

În poemul lui Lucretius, *De rerum natura*, se află pasajul (IV, 962):

> *„Et quo quisque fere studio devinctus adhaeret,*
> *aut quibus in rebus multum sumus ante morati*
> *atque in ea ratione fuit contenta magis mens,*
> *in somnis eadem plerumque videmur obire;*
> *causidici causas agere et componere leges,*
> *induperatores pugnare ac proelia obire,...* etc., etc."[7]

Cicero (*De divinatione* II) spune, aproximativ asemănător, ca și mult mai târziu Maury: „Maximeque reliquiae earum rerum moventur in animis et agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus aut egimus."[8]

Contradicția între aceste două viziuni despre relația între viața onirică și viața vigilă pare într-adevăr insolubilă.

---

[7] „Dar cum fiecare-i legat îndeobște de-o muncă,
Sau dacă timp îndelungat petrecutu-ne-am vremea c-un lucru
Și spre el mai ales încordatu-s-a sufletul nostru,
Chiar și în somn ni se pare că-n cale ne iese întruna.
Uite-avocații socot că pledează, discută vreo lege,
Toți generalii că luptă și-nfruntă dușmana năvală" — traducere de D. Murărașu, în *Poemul naturii*, Editura Minerva, București, 1981(*N. t.*).

[8] „Cele care se mișcă și se agită cel mai mult în sufletele noastre sunt amintirile acelor lucruri gândite sau săvârșite când eram treji" — trad. de Gabriela Haja și Mihaela Paraschiv în *Despre divinație*, Polirom, Iași, 1998 — (*N. t.*)

Este deci momentul să ne gândim la prezentarea lui F.W. Hildebrandt (1875, 8 şi urm.), care este de părere că particularităţile visului nu se pot descrie altfel decât printr-o „serie de [trei] contrarii, care par să se ascută până la contradicţii". „*Primele* dintre aceste contrarii sunt formate, pe de o parte, din *stricta separare sau excluziune* a visului de viaţa reală şi adevărată şi, pe de altă parte, din constanta *corespondenţă* a unuia în cealaltă, veşnica dependenţă reciprocă. Visul este ceva total diferit de realitatea percepută în starea vigilă, am putea spune că este o existenţă ermetic închisă în sine, despărţită de viaţa reală de o prăpastie de netrecut. El ne desprinde de realitate, dizolvă în noi amintirea normală despre aceasta şi ne aşază într-o altă lume şi într-o cu totul altă viaţă, care nu are de fapt nimic de-a face cu cea reală..." Hildebrandt ne spune apoi cum, adormind, întreaga noastră fiinţă, cu formele sale de existenţă, dispare „ca în spatele unei cortine invizibile". Apoi visătorul va face, poate, o călătorie pe apă la Sfânta Elena, pentru a-i oferi prizonierului Napoleon vinul său preferat. Ex-împăratul îl va primi cu amabilitate şi cel care visează aproape că va regreta să fie tulburat de trezire din interesanta iluzie. Atunci el compară situaţia din vis cu realitatea. Nu a fost niciodată neguţător de vinuri şi poate că nici nu a vrut să fie. Nu a călătorit niciodată pe mare şi Sfânta Elena ar fi fost probabil ultima de pe lista ţintelor pe care le-ar fi ales. Faţă de Napoleon nu are nicio înclinaţie de simpatie, ci o ură sumbră şi patriotică. Şi mai ales cel care visează nu se număra încă printre cei vii atunci când Napoleon a murit pe insulă; a lega o relaţie personală cu acesta se afla dincolo de domeniul posibilului. Astfel, experienţa onirică pare a fi ceva intrus şi străin între două secvenţe de viaţă care sunt complet compatibile şi care se continuă una pe alta.

„Şi totuşi", continuă Hildebrandt (*ibid.*, 10), „la fel de adevărat şi corect este aparentul *contrariu*. Cred că totuşi cea mai strânsă relaţie şi legătură merg mână în mână cu această separare şi excluziune. Putem chiar spune: orice ar fi ceea ce oferă visul, el adună material din realitate şi din viaţa psihică, care are în vedere această realitate... Oricât de minunat ar face el aceasta, el nu se îndepărtează de fapt niciodată de lumea reală şi cele mai sublime, ca şi cele mai caraghioase imagini trebuie să îşi împrumute mereu materia primă de la ceea ce fie ne-a apărut în faţa ochilor în lumea senzorială, fie s-a găsit deja undeva în raţionamentul nostru din starea de veghe, cu alte cuvinte de la ceea ce am trăit deja în exterior sau în interior."

B

Materialul visului — memoria în vis

Avem cel puţin o cunoştinţă necontestată despre vis: toate materialele care formează conţinutul visului provin într-un fel sau altul din ceea ce este trăit, sunt deci reproduse, *rememorate* în vis. Totuşi, ar fi o eroare să presupunem că o astfel de relaţie între conţinutul visului şi viaţa vigilă trebuie să rezulte fără efort, ca un rezultat evident, din comparaţia prezentată. Această relaţie trebuie căutată mai degrabă cu mai multă atenţie, căci ştie să se ascundă mult ti mp, într-o serie întreagă de cazuri. Motivul constă într-un număr de particularităţi ale capacităţii de rememorare în vis, care, deşi remarcate general, s-au sustras până acum oricărei explicaţii. Merită osteneala să examinăm mai îndeaproape aceste caracteristici.

În primul rând, în conţinutul visului apare un material pe care apoi, în starea de veghe, nu îl recunoaştem ca aparţinând cunoaşterii şi trăirii noastre. Ne amintim bine că am visat acel lucru, dar nu ne amintim că l-am trăit sau când l-am trăit. Nu ne este clar din care sursă s-a creat visul şi suntem tentaţi să credem într-o activitate productivă independentă a visului, până ce, adesea după mult timp, o nouă experienţă ne redă amintirea pe care am crezut-o pierdută despre experienţa anterioară şi ne revelează astfel sursa visului. Trebuie atunci să fim de acord că în vis am ştiut şi ne-am

amintit ceea ce fusese refuzat capacității de reamintire în starea de veghe.[9]

Un exemplu deosebit de impresionant de acest fel este povestit de Delboeuf (1885, 107 şi urm.), din propria sa experiență onirică. El a văzut în vis curtea casei sale acoperită de zăpadă şi a găsit două şopârle mici, pe jumătate îngheţate şi îngropate sub zăpadă, pe care le-a adoptat, le-a încălzit şi le-a aşezat într-o bortă mică în zid, special făcută pentru ele. În plus, el le-a aşezat acolo câteva frunze de la o ferigă mică ce creştea pe zid şi, din câte ştia el, le plăcea foarte mult. În vis el cunoştea numele plantei: *Asplenium ruta muralis*. Visul a mers mai departe, s-a întors, după o întrerupere, la şopârle şi i-a arătat lui Delboeuf, spre uimirea lui, două noi animăluţe, care puseseră stăpânire pe resturile ferigii. Apoi el a întors privirea spre câmp şi a văzut o a cincea şi o a şasea şopârlă luând drumul spre borta din zid şi în final întreaga stradă a fost acoperită de o procesiune de şopârle, care se îndreptau toate în aceeaşi direcţie ş.a.m.d.

Cunoaşterea lui Delboeuf cuprindea în stare de veghe doar puţine nume latineşti de plante — printre acestea nu se afla vreun *Asplenium*. Spre marea sa uimire, a trebuit să se convingă că exista cu adevărat o ferigă cu acest nume. *Asplenium ruta muraria* era denumirea ei exactă, pe care visul o deformase puţin. Nu se putea gândi la o coincidenţă; pentru Delboeuf a rămas o enigmă de unde cunoştea în vis numele de *Asplenium*.

Visul s-a petrecut în anul 1862; şaptesprezece ani mai târziu, filosoful, aflat în vizită la un prieten, se uita la un mic ierbar, dintre acelea care se vând străinilor ca suvenire în unele regiuni din Elveţia. O amintire a mijit în el, a deschis

---

9 [*Completare din 1914*] Vaschide (1911) susţine şi că s-a observat frecvent că în vis vorbim limbi străine mai fluent şi mai corect decât în starea de veghe.

ierbarul, a găsit înăuntru *Asplenium* din visul său şi a recunoscut propriul său scris, la numele latinesc adăugat alături de plantă. Atunci a făcut legătura. În anul 1860, cu doi ani înainte de visul cu şopârlele, o soră a acestui prieten, aflată în călătorie de nuntă, îl vizitase pe Delboeuf. Ea avea atunci cu ea acest album pe care îl cumpărase pentru fratele ei şi Delboeuf şi-a dat osteneala să scrie numele latinesc al fiecărei plante uscate, sub dictarea unui botanist.

Hazardul acesta, care face ca acest exemplu să fie atât de demn de a fi comunicat, îi permite lui Delboeuf să lege şi o altă parte din conţinutul acestui vis de sursa lui uitată. Într-o zi a anului 1877, i-a căzut în mână un număr vechi dintr-o revistă ilustrată în care a văzut imaginea întregii procesiuni de şopârle, aşa cum o visase în 1862. Volumul era datat 1861 şi Delboeuf şi-a amintit că el s-a numărat printre abonaţii revistei încă de la apariţia ei.

Faptul că visul dispune de amintiri care nu ne sunt accesibile în stare de veghe este un lucru atât de ciudat şi de semnificativ din punct de vedere teoretic, încât doresc să sporesc atenţia care i se cuvine comunicând alte vise „hipermnestice". Maury povesteşte că într-o perioadă îi tot venea în minte în cursul zilei cuvântul *Mussidan*. El ştia că acesta este numele unui oraş din Franţa, dar nimic mai mult. Într-o noapte a visat o conversaţie cu o anumită persoană care îi spunea că vine din Mussidan şi la întrebarea sa unde se află oraşul, a răspuns: Mussidan este un orăşel din *Département de la Dordogne*. Treaz, Maury nu a dat crezare informaţiei primite în vis; lexiconul geografic i-a arătat însă că era perfect exactă. În acest caz, este susţinut plusul de cunoaştere a visului, dar nu a fost detectată sursa uitată a acestei cunoaşteri.

Jessen povesteşte (1855, 551) o întâmplare de vis foarte asemănătoare, din vremuri mai vechi: „Tot aici poate fi enumerat, printre altele, şi visul bătrânului Scaliger (Hennings,

1784, 300) care a scris o poezie spre lauda bărbaţilor celor mai vestiţi din Verona şi căruia i-a apărut în vis un bărbat care se numea Brugnolus şi care s-a plâns că a fost uitat. Cu toate că Scaliger nu şi-a amintit să fi auzit ceva despre el, a făcut totuşi versuri despre el şi apoi fiul său a aflat din Verona că un anume Brugnolus a fost odinioară aici un critic celebru."

Marchizul d'Hervey de St. Denis (după Vaschide, 1911, 232 şi urm.) povesteşte un vis hipermnestic, care se distinge printr-o ciudăţenie, anume că într-un vis ulterior are loc luarea la cunoştinţă a amintirii care la început nu fusese recunoscută: „Odată am visat o tânără cu păr blond auriu, pe care am văzut-o conversând cu sora mea, în timp ce-i arăta o broderie. În vis ea mi s-a părut foarte cunoscută, am crezut chiar că o văzusem de repetate ori. După trezire, vedeam încă viu în faţa mea acest chip, dar nu-mi puteam aminti absolut nimic despre el. Când am addormit din nou, această imagine onirică a revenit. În acest al doilea vis i-am vorbit doamnei blonde şi am întrebat-o dacă nu am avut deja plăcerea s-o cunosc undeva. «Desigur», a răspuns doamna, «amintiţi-vă de staţiunea marină Pornic.» Imediat m-am trezit şi mi-am amintit cu certitudine toate detaliile legate de acest chip atrăgător din vis."

Acelaşi autor (la Vaschide, *ibid.* 233-4) relatează: un cunoscut de-al lui, muzician, a auzit o dată în vis o melodie, care i s-a părut cu totul nouă. Câţiva ani mai târziu, el a găsit aceeaşi melodie într-o veche colecţie de bucăţi muzicale, de care nu îşi amintea totuşi nici acum să o fi avut mai înainte în mâini.

Într-un loc care din păcate nu îmi este accesibil (*Proceedings of the Society for Psychical Research*), Myers (1892) a publicat o colecţie întreagă de astfel de vise hipermnestice. Sunt de părere că oricine se preocupă de vise trebuie să recunoască

un fenomen foarte obişnuit, anume că visul depune mărturie pentru cunoştinţe şi amintiri pe care cel treaz crede că nu le posedă. În travaliul psihanalitic cu nevroticii, despre care voi relata ulterior, mă pun de mai multe ori pe săptămână în situaţia de a le demonstra pacienţilor, pe baza viselor lor, că ei cunosc de fapt foarte bine citate, cuvinte obscene etc. şi că se folosesc de ele în visele lor, deşi le-au uitat în viaţa vigilă. Voi mai comunica aici un caz inofensiv de hipermnezie onirică, pentru că la el se poate afla foarte uşor sursa din care provenea informaţia care era accesibilă doar visului.

Un pacient a visat, într-un context mai larg, că primea într-o cafenea o *kontuszówka*, dar după ce a povestit a întrebat ce era aceasta; nu auzise niciodată acest nume. Am putut răspunde că acea *kontuszówka* este un rachiu polonez, pe care el nu l-ar fi putut inventa în vis, dat fiind că numele mi-era cunoscut de mult, din afişe. Mai întâi, bărbatul nu a vrut să-mi dea crezare. Câteva zile după ce a relatat visul său de la cafenea, el a observat numele pe un afiş, şi anume chiar la un colţ de stradă pe unde trecuse de câteva luni cel puţin de două ori pe zi.

Din propriile mele vise am aflat cât de mult depindem de întâmplare în descoperirea originii diferitelor elemente de vis. Astfel, cu ani înainte de conceperea acestei cărţi, m-a urmărit imaginea unei turle de biserică foarte simplu construită, pe care nu îmi aminteam să o fi văzut. Apoi mi-am amintit brusc, şi chiar cu deplină siguranţă, de o mică staţie între Salzburg şi Reichenhall. Era în cea de-a doua jumătate a anilor nouăzeci şi eu călătorisem pentru prima dată pe acea rută în anul 1886. Ulterior, ocupându-mă deja intens cu studiul viselor, mi-a devenit ca o povară imaginea onirică frecvent recurentă a unui anumit loc ciudat. Într-o relaţie spaţială precisă cu persoana mea, la stânga mea, vedeam un spaţiu întunecos, din care se evidenţiau mai multe statui groteşti de gresie. O licărire de

amintire, pe care nu doream să o cred corectă, mi-a spus că era vorba despre o intrare într-o pivniţă cu bere; dar nu puteam să explic nici ce voia să însemne această imagine onirică şi nici de unde provenea. În anul 1907 am trecut întâmplător prin Padova, pe care nu o mai putusem din păcate vizita din 1895. Prima mea vizită în frumosul oraş universitar a rămas nesatisfăcătoare, nu am putut vedea frescele lui Giotto de la Madonna dell'Arena şi am făcut cale întoarsă la mijlocul străzii care ducea într-acolo, când mi s-a spus că, în ziua aceea, capela era închisă. La cea de-a doua vizită a mea, doisprezece ani mai târziu, m-am gândit să repar această pierdere şi am căutat întâi de toate drumul spre Madonna dell'Arena. Pe strada care ducea acolo, pe partea mea stângă, probabil în punctul în care mă întorsesem în 1895, am descoperit locul pe care îl văzusem atât de des în vis, cu figurinele de gresie. Era, de fapt, intrarea într-o grădină de restaurări.

Una dintre sursele din care visul ia materiale pentru a le reproduce, în parte materiale care nu mai pot fi reamintite şi nici folosite în activitatea de gândire a stării de veghe, sunt experienţele din copilărie. Voi menţiona numai unii dintre autorii care au remarcat şi au subliniat aceasta:

Hildebrandt (1875, 23): „S-a admis expres că visul ne trimite uneori cu o capacitate minunată de reproducere la evenimente îndepărtate şi chiar uitate, din cele mai vechi timpuri, preţioase pentru suflet."

Strümpell (1877, 40): „Mai mult, observăm cum visul, chiar cu cele mai profunde şi cele mai masive zdruncinări pe care le-au prăvălit epocile recente asupra celor mai timpurii evenimente din copilărie, ne readuce în prim-plan imaginile unor locuri, lucruri şi persoane total nealterate şi cu prospeţimea originală. Aceasta nu se mărgineşte numai la acele impresii care au fost foarte vii de când s-au format sau care

sunt legate de valori psihice puternice şi se întorc mai târziu în vis ca amintiri propriu-zise, de care se bucură conştiinţa vigilă. Profunzimea memoriei onirice cuprinde şi acele imagini de persoane, lucruri, locuri şi trăiri din cele mai timpurii perioade, care fie au avut o conştiinţă redusă, fie nu au avut nicio valoare psihică, fie şi-au pierdut de mult pe prima şi pe a doua şi de aceea par atât în vis, cât şi după trezire total străine şi necunoscute, până ce le este descoperită originea anterioară."

Volkelt (1875, 119): „Este deosebit de remarcabil modul cum se introduc în vis de preferinţă amintiri din copilărie şi adolescenţă. Visul ne aminteşte continuu de lucrurile la care nu ne mai gândim, lucrurile care şi-au pierdut de mult pentru noi întreaga importanţă."

Faptul că visul are la dispoziţie materialul din copilărie, care se ştie că este în cea mai mare parte minat de lacunele capacităţii de memorie conştiente, dă prilejul apariţiei unor vise hipermnestice interesante, ca în noile exemple pe care vi le voi aduce.

Maury povesteşte (1878, 92) că în copilărie mersese adesea din oraşul său natal Meaux în apropiatul Trilport, acolo unde tatăl său supraveghea construcţia unui pod. Într-o noapte, visul îl purtă la Trilport şi îl făcu să se joace din nou pe străzile oraşului. Un bărbat care purta un fel de uniformă se apropie de el. Maury îl întrebă cum îl cheamă; el spuse că îl cheamă C... şi este paznicul podului. După trezire, Maury, încă îndoindu-se de realitatea amintirii, întrebă o bătrâna servitoare, care îl însoţea încă din copilărie, dacă îşi amintea de un bărbat cu acest nume. „Desigur", a sunat răspunsul, „era paznicul podului pe care l-a construit atunci tatăl dumneavoastră."

Un exemplu la fel de edificator despre exactitatea amintirilor din copilărie care apar în vis este relatat de Maury

(*ibid.*, 143-4). Visul îi aparţine unui domn F..., care şi-a petrecut copilăria în Montbrison. Acest bărbat a hotărât, la douăzeci şi cinci de ani după plecarea sa, să îşi viziteze ţinutul natal şi prietenii de familie, pe care nu îi mai văzuse de atunci. În noaptea de dinaintea pornirii în călătorie, el a visat că este la destinaţie şi că în apropiere de Montbrison întâlneşte un domn pe care nu l-a recunoscut după aspect şi care îi spune că el este domnul T., un prieten al tatălui său. Visătorul ştia că a cunoscut în copilărie un domn cu acest nume, dar în stare de veghe nu îşi mai amintea de înfăţişarea acestuia. Câteva zile mai târziu, ajuns cu adevărat la Montbrison, el a regăsit locul din vis, pe care crezuse că nu îl cunoaşte, şi a întâlnit un domn pe care l-a recunoscut imediat ca fiind T. din vis. Numai că persoana reală îmbătrânise mai mult decât i se înfăţişase în vis.

Pot să vă povestesc aici un vis propriu, în care ceea ce trebuia reamintit nu este o impresie, ci o relaţie. Am văzut într-un vis o persoană despre care ştiam în vis că este medicul din localitatea mea natală. Chipul lui nu era desluşit, se combina cu imaginea unui profesor din gimnaziu, pe care îl mai întâlnesc uneori şi astăzi. În stare de veghe nu am putut să aflu care era legătura între cele două persoane. Când am întrebat-o însă pe mama despre medicul din primii ani ai copilăriei mele, am aflat că el era chior, ca şi profesorul din gimnaziu, a cărui persoană o suprapusesem în vis peste cea a doctorului. Erau treizeci şi opt de ani de când nu îl mai văzusem pe doctor şi după câte ştiu nu mă mai gândisem la el niciodată în stare de veghe, deşi o cicatrice de pe bărbie mi-ar fi putut aminti de ajutorul lui.

Sună ca o contrabalansare faţă de marele rol pe care îl joacă impresiile din copilărie în viaţa onirică atunci când mai mulţi autori susţin că în cele mai multe vise se pot evi-

denţia elemente din ultimele câteva zile. Robert (1886, 46) spune chiar: în general, visul normal se ocupă numai de impresiile din ultimele zile. Totuşi, vom afla că teoria despre vis construită de Robert cere imperativ o astfel de reprimare a celor mai vechi impresii şi o înaintare a celor mai proaspete. Situaţia de fapt pe care o exprimă Robert este corectă, aşa cum vă pot asigura conform propriilor mele cercetări. Un autor american, Nelson (1888, 380 şi urm.), este de părere că cel mai frecvent se găsesc în vis impresii din ziua precedentă celei în care a avut loc visul sau chiar din urmă cu două zile, ca şi cum impresiile din ziua care precedă nemijlocit visul nu ar fi destul de şterse, nu ar fi destul de îndepărtate.

Mulţi autori care nu s-au îndoit de relaţia strânsă dintre conţinutul visului şi viaţa vigilă au ajuns la concluzia că impresiile care preocupă intens gândirea vigilă nu apar în vise decât dacă au fost într-o anumită măsură înlăturate de travaliul gândirii diurne. Astfel, de regulă, nu visăm la început un mort drag, atâta timp cât doliul îl preocupă total pe supravieţuitor (Delage, 1891, 40). Una dintre observatoarele cele mai recente, Miss Hallam, a adunat şi exemple despre comportamentul invers şi a apărat în acest punct dreptul la individualitatea psihologică (Hallam şi Weed, 1896, 410-11).

Cea de-a treia particularitate a memoriei în vis, cea mai ciudată şi cea mai neînţeleasă, se manifestă în alegerea materialului reprodus, căci în amintire nu este reţinut ceea ce e mai important, ca în starea de veghe, ci, dimpotrivă, chiar şi ceea ce este mai indiferent, mai neînsemnat. Aici îi las să vorbească pe acei autori care au dat cea mai puternică expresie uimirii lor.

Hildebrandt (1875, 11): „Cel mai ciudat este că visul îşi ia elementele, de regulă, nu din cele mai mari şi mai profun-

de evenimente, nu din cele mai puternice şi mai determinante interese ale zilelor trecute, ci din adaosurile secundare, ca să zicem aşa, din frânturile neînsemnate ale trecutului mai mult sau puţin îndepărtat. Zguduitoarea moarte din familia noastră, sub impresia căreia adormim într-un târziu, rămâne stinsă din mintea noastră până ce, odată cu prima clipă de trezie, ea se întoarce în memorie cu o violenţă tulburătoare. În schimb, în visele noastre joacă un rol un neg de pe fruntea unui străin pe care l-am întâlnit şi la care nu ne-am mai gândit nicio clipă după ce am trecut de el..."

Strümpell (1877, 39): „... astfel de cazuri, în care descompunerea visului aduce la iveală componente ale acestuia care provin din experienţele zilei sau zilelor precedente, dar care erau atât de nesemnificative şi de lipsite de valoare pentru conştiinţa vigilă, încât au căzut în uitare la scurt timp după ce s-au întâmplat. Din experienţele de acest fel fac parte cuvinte ale altora, auzite întâmplător, sau acţiuni observate superficial ale altora, percepţii fugitive ale unor lucruri sau persoane, frânturi disparate dintr-o lectură etc."

Havelock Ellis (1899, 727): *„The profound emotions of waking life, the questions and problems on which we spread our chief voluntary mental energy, are not those which usually present themselves at once to dream consciousness. It is, so far as the immediate past is concerned, mostly the trifling, the incidental, the «forgotten» impressions of daily life which reappear in our dreams. The psychic activities that are awake most intensely are those that sleep most profoundly."*[10]

---

[10] *Emoţiile profunde ale vieţii vigile, întrebările şi problemele asupra cărora ne consumăm principala noastră energie mentală voluntară nu sunt acelea care se prezintă de obicei conştiinţei din vis. În vis reapar, în ceea ce priveşte trecutul imediat, de cele mai multe ori impresiile triviale, accidentale, „uitate" ale vieţii diurne. Activităţile psihice cele mai intense în stare vigilă sunt şi cele care dorm cel mai profund,* în limba engleză în original (*N. t.*).

Binz (1878, 44-5) ia tocmai aceste particularităţi ale memoriei onirice drept prilej pentru a-şi exprima insatisfacţia faţă de explicaţiile visului pe care chiar el le susţinuse: „Şi visul natural ne pune probleme asemănătoare. De ce nu visăm întotdeauna impresiile mnezice ale zilei precedente, ci adesea ne cufundăm, fără niciun motiv recognoscibil, într-un trecut aflat mult în spatele nostru, aproape stins? De ce în vis conştiinţa cuprinde atât de des impresia unor imagini mnezice *indiferente*, în timp ce acele celule cerebrale care poartă în ele cele mai sensibile determinări ale celor trăite rămân de cele mai multe ori mute şi ţepene, dacă nu au fost trezite cu puţin timp înainte de o împrospătare acută în timpul stării de trezie?"

Se vede uşor că ciudata preferinţă a memoriei onirice pentru elementele indiferente, ce trec de aceea neobservate în întâmplările zilei, poate duce la ignorarea dependenţei visului de viaţa diurnă şi apoi poate îngreuna cel puţin demonstrarea acesteia în cazurile individuale. Astfel a fost posibil ca Miss Whiton Calkins (1893) să deceleze în prelucrarea statistică a viselor ei şi a celor aflate de la colaboratori unsprezece procente din acestea, în care nu era vizibilă relaţia cu viaţa diurnă. Cu siguranţă că Hildebrandt are dreptate atunci când susţine (1875) că vom putea explica toate imaginile onirice dacă vom întrebuinţa suficient timp şi concentrare pentru a le urmări originea. El numeşte aceasta „o treabă deosebit de anevoioasă şi ingrată. Căci se reduce la a scotoci tot soiul de lucruri total indiferente psihic în cele mai îndepărtate colţuri ale camerei memoriei, la a readuce la lumină tot soiul de momente complet indiferente din timpuri de mult trecute, din desuetudinea în care au căzut poate chiar din ora care le-a urmat". Nu pot decât să regret că acest sagace autor s-a oprit din urmărirea unei căi care începuse atât de puţin promiţător; aceasta l-ar fi dus imediat spre centrul explicării viselor.

Comportamentul memoriei onirice este cu siguranţă foarte important pentru fiecare teorie a memoriei. Se ştie că „nimic dintre cele pe care spiritul le-a posedat vreodată nu se pierde total şi definitiv" (Scholz, 1887, 34). Sau, aşa cum se exprima Delboeuf, *„que toute impression même la plus insignifiante, laisse une trace inaltérable, indéfiniment susceptible de reaparaître au jour"*[11], o concluzie la care mai conduc atâtea alte fenomene patologice ale vieţii psihice. Vom ţine cont de această capacitate extraordinară de activitate a memoriei în vis, pentru a resimţi viu contradicţia pe care o prezintă cu anumite teorii ale visului, pe care le voi aminti mai târziu, teorii care doresc să explice absurditatea şi incoerenţa din vis printr-o uitare parţială a ceea ce cunoaştem în timpul zilei.

Am putea avea ideea de a reduce fenomenul visului la cel al memoriei, de a vedea în vis o manifestare a unei activităţi de reproducere care nu se odihneşte nici noaptea, care se are pe sine însăşi drept scop. Aici se aliniază comunicări cum este cea a lui Pilcz (1899), care afirmă că se pot evidenţia relaţii strânse între timpul visării şi conţinutul visului: în somnul profund sunt reproduse impresii din cele mai vechi timpuri, iar spre dimineaţă sunt reproduse impresii recente. Dar o astfel de concepţie este de la început neverosimilă, din cauza modului în care procedează visul cu materialul care trebuie reamintit. Strümpell (1877, 18) atrage pe bună dreptate atenţia că în vis nu apar repetiţii ale unor trăiri. Visul parcurge poate o verigă de amintire, dar următorul element este omis; el apare alterat sau deplasat în altă parte, părând ceva total străin. Visul nu aduce decât frânturi de reproduceri. Aceasta este o regulă atât de generală, încât se pot trage din

11 „Că orice impresie, chiar şi cea mai insignifiantă, lasă o urmă inalterabilă, susceptibilă în mod indefinit să reapară la lumina zilei", în limba franceză în original (*N. t.*)

ea şi concluzii teoretice. Aici vin şi excepţii, în care visul repetă un eveniment tot atât de complet cum o poate face memoria noastră în stare de veghe. Delboeuf povesteşte despre unul dintre colegii lui de la Universitate, care a reprodus în vis, cu toate particularităţile, o periculoasă călătorie cu trăsura, din care scăpase cu viaţă printr-o minune. Miss Calkins menţionează (1893) două vise care aveau drept conţinut reproducerea exactă a unui eveniment din ziua precedentă şi eu însumi voi avea mai târziu prilejul de a comunca un exemplu de reîntoarcere exactă în vis a unui eveniment trăit în copilărie.[12]

---

[12] [*Completare din 1909*] Din experienţa ulterioară, adaug că în vis nu se repetă atât de rar preocupări ale zilei, inofensive şi neimportante, cum ar fi: împachetarea bagajelor, gătitul cinei ş.a.m.d. În astfel de vise, visătorul însuşi nu subliniază caracterul de amintire, ci pe cel de „realitate": „Asta este exact ceea ce am făcut ziua."

C

Stimuli şi surse ale viselor

Ce se înţelege prin stimuli şi surse ale viselor devine limpede prin evocarea unei vorbe din popor: „Visele vin din stomac." În spatele acestui enunţ se află o teorie care concepe visul ca urmare a unei tulburări a somnului. Nu am fi visat dacă în somn nu s-ar fi mişcat ceva care a creat o tulburare şi visul este o reacţie la această tulburare.

Explicaţiile despre cauzele stimulatoare ocupă în prezentările autorilor cele mai largi spaţii. Este de la sine înţeles că problema a apărut abia din momentul în care visul a devenit obiect al cercetării biologice. Anticii, pentru care visul trecea drept mesaj divin, nu aveau nevoie să caute pentru el o sursă care să-l stimuleze; visul izvora din voinţa puterii divine sau demonice, iar conţinutul visului decurgea din cunoştinţe sau din intenţii ale acestei puteri. Pentru ştiinţă s-a ridicat imediat întrebarea dacă stimulul care declanşează visul este mereu acelaşi sau dacă nu pot fi mai multe tipuri de astfel de stimuli şi de aici porneşte discuţia, dacă explicaţia cauzală a visului îi revine psihologiei sau mai curând fiziologiei. Cei mai mulţi autori par să presupună că acele cauze ale tulburării somnului, sursele visării deci, pot să fie de multiple naturi şi că în rolul de stimuli ai viselor pot ajunge excitaţiile somatice, ca şi excitaţiile psihice. Punctele de vedere diferă foarte mult în privilegierea uneia sau alteia dintre sursele viselor, în crearea unei ordini de priorităţi în funcţie de însemnătatea lor pentru apariţia visului.

Acolo unde enumerarea surselor visului este completă, rezultă în final patru tipuri de astfel de surse, care pot fi folosite şi la clasificarea viselor: *1) excitaţii senzoriale externe (obiective), 2) excitaţii senzoriale interne (subiective), 3) stimuli organici interni, 4) surse de stimulare pur psihice.*

Ad 1) Stimulii senzoriali externi

Tânărul Strümpell, fiul filosofului a cărui lucrare despre vis ne-a servit de mai multe ori drept deschizător de drumuri în problema visului, a comunicat observaţia unui bolnav care suferise o anestezie generală a suprafeţei corpului şi o paralizie a mai multora dintre organele de simţ importante (1883-4, vol. 2). Dacă acestui om i se închideau şi cele câteva porţi senzoriale care îi mai rămăseseră deschise, el adormea. Atunci când dorim să adormim, toţi tindem spre o situaţie asemănătoare celei din experimentul lui Strümpell. Ne închidem cele mai importante porţi senzoriale, ochii, şi, în ceea ce priveşte celelalte simţuri, căutăm să oprim orice excitaţie şi orice modificare a stimulilor care acţionează asupra lor. Apoi adormim, deşi această sarcină nu ne reuşeşte niciodată complet. Nu putem nici să îndepărtăm complet stimulii de organele de simţ, nici nu putem suspenda complet excitabilitatea organelor de simţ. Faptul că ne putem trezi oricând datorită unor stimuli ceva mai puternici trebuie să ne demonstreze că „şi în somn sufletul rămâne într-o relaţie persistentă cu lumea exterioară". Excitaţiile senzoriale care vin la noi în timpul somnului pot foarte bine să devină surse de vis.

Există un mare şir de astfel de stimuli, începând cu cei inevitabili, pe care îi aduce cu ea starea de somn sau pe care trebuie să îi admită numai ocazional, până la stimuli de trezire accidentali, adecvaţi sau meniţi a pune capăt somnului. Pot

fi o lumină puternică proiectată în ochi, un zgomot sau mucoasa nazală poate să fie stimulată de o substanță odorantă. În somn putem să ne dezvelim, prin mişcări involuntare, unele părţi ale corpului şi astfel să declanşăm o senzaţie de rece sau, prin schimbări de poziţie, putem să ne creăm nouă înşine senzaţii de presiune şi de atingere. Ne poate înţepa vreo insectă sau vreun mic incident nocturn poate impresiona în acelaşi timp mai multe simţuri. Observatorii atenţi au adunat o serie întreagă de vise în care stimulul constatat la trezire coincide atât de mult cu o parte a conţinutului visului, încât stimulul este recunoscut ca sursă a visului.

Menţionez aici, după Jessen (1855, 527 şi urm.), o colecţie de astfel de vise care provin din excitaţii senzoriale mai mult sau mai puţin accidentale: „Fiecare zgomot auzit nelămurit evocă imagini onirice corespunzătoare, sunetul tunetului ne plasează în mijlocul unei bătălii, cântatul cocoşului se poate transforma în urletul de groază al unui om, scârţâitul unei uşi poate evoca un vis cu hoţi."

„Dacă ne pierdem plapuma în timpul nopţii, vom visa poate că umblăm goi sau că am căzut în apă. Dacă ne aflăm de-a curmezişul în pat şi picioarele ne cad peste tăblia patului, atunci vom visa poate că ne găsim pe marginea unui prăpăstii înspăimântătoare sau că ne prăbuşim de pe o stâncă înaltă. Dacă din întâmplare capul ne cade sub pernă, atunci deasupra noastră se află o stâncă mare şi este gata să ne îngroape sub povara ei. Acumulările de spermă creează vise erotice, durerile locale creează ideea unor maltratări suferite, unor atacuri sau răni."

„Meier (1758, 33) a visat odată că a fost atacat de câteva persoane, care l-au culcat pe spate la pământ şi au înfipt în pământ un pumnal, între degetul lui mare de la picior şi următorul deget. Reprezentându-şi aceasta în vis, el se trezi şi

simţi că avea un pai între degetele de la picioare. La fel, după Hennings (1784, 258), altă dată, când îşi fixase cămaşa prea strâns la gât, Meier a visat că a fost spânzurat. Hoffbauer (1796, 146) a visat în tinereţea lui că a căzut de pe un zid înalt şi a observat la trezire că salteaua alunecase şi el căzuse cu adevărat... Gregory relatează că odată îşi pusese în pat, la picioare, o sticlă cu apă caldă şi de aceea a făcut în vis o călătorie pe culmile Etnei, unde i s-a părut că fierbinţeala pământului este de nesuportat. Un altul a visat, după ce i se lipise de cap o ventuză, că era scalpat de o mulţime de indieni; un al treilea, care dormea într-o cămaşă umedă, a crezut că trece printr-o furtună. Un atac de gută care a intervenit în somn l-a făcut pe bolnav să creadă că se află în mâinile Inchiziţiei şi că suferă chinurile torturii (Macnish, 1835, 40)."

Argumentul bazat pe asemănarea între stimul şi conţinutul visului este întărit atunci când se reuşeşte să i se creeze celui care doarme vise corespunzătoare stimulilor care îi sunt aplicaţi în mod planificat. După Macnish [citat de Jessen (1855, 529)], astfel de încercări au fost făcute de Girou de Buzareingues (1848, 55). „El şi-a lăsat genunchiul dezvelit şi a visat că se află într-o călătorie nocturnă cu poştalionul; el remarcă faptul că cei care călătoresc ştiu bine cât de tare îţi îngheaţă genunchii într-un cupeu noaptea. Altă dată, el şi-a lăsat ceafa dezvelită şi a visat că participa la o ceremonie religioasă în aer liber. În regiunea în care el trăia, capul se ţinea de obicei acoperit, cu excepţia unor prilejuri cum este cel menţionat mai sus."

Maury (1878, 154-6) comunică noi observaţii asupra unor vise create chiar asupra lui. (O serie de alte încercări nu au dus la niciun rezultat.)

1) Este gâdilat la buze şi la vârful nasului cu o pană — visează o tortură înspăimântătoare; i se aşază pe faţă o mască de smoală, apoi aceasta i se smulge, o dată cu pielea.

2) Se ascute o foarfecă pe tocilă — aude clopote, apoi zgomote de furtună și apoi este transpus în zilele lui iunie 1848.

3) I se dă să miroasă apă de colonie — se află în Cairo, în magazinul lui Johann Maria Farina; apoi au loc o serie de aventuri fantastice, pe care el nu le poate reproduce.

4) Este ciupit ușor de ceafă — visează că i se așază o cataplasmă și se gândește la un medic care l-a tratat în copilărie.

5) I se apropie de față un fier încins — visează „frigătorii"[13], care au pătruns cu forța în casă și îi constrâng pe cei dinăuntru să le dea banii, punându-i cu picioarele în vase cu cărbuni. Apoi apare contesa de Abrantès, al cărei secretar este el în vis.

6) I se picură un strop de apă pe frunte — se află în Italia, asudă din greu și bea vinul alb din Orvieto.

7) Se lasă să cadă asupra lui lumină în mod repetat printr-o hârtie roșie — visează că este cald și se află într-o furtună pe mare, prin care trecuse odată pe Canalul Mânecii.

Alte încercări de a crea experimental vise vin de la d'Hervey (1867, 268 și urm. și 376 și urm.), Weygandt (1893) și alții.

De către mai mulți a fost remarcată „evidenta disponibilitate a visului de a folosi impresii bruște din lumea senzorială în configurația lui și faptul că ele formează în această structură o catastrofă care era deja pregătită" (Hildebrandt, 1875, 36). „În tinerețe", povestește acest autor, „obișnuiam să mă trezesc în fiecare zi la aceeași oră; pentru aceasta mă foloseam de un ceas deșteptător. Cred că de o sută de ori mi s-a întâmplat ca sunetul acestui instrument să se potrivească într-un vis care părea foarte lung și complicat, ca și cum

---

[13] Este vorba despre *chauffeurs*, bande de răsculați din Vendée, din timpul revoluției franceze, care foloseau această metodă de tortură (*N. t.*)

acest vis nu ar fi fost creat pentru el şi nu şi-ar afla în el adevăratul său punct culminant, indispensabil firului logic, scopul său natural" (*ibid.*, 37).

Voi cita mai încolo alte trei vise de deşteptare, şi cu altă intenţie.

Volkelt (1875, 108 şi urm.) povesteşte: „Un compozitor a visat odată că ţinea un curs şi că dorea să le explice ceva elevilor săi. De cum a terminat, el se adresă unuia dintre băieţi cu întrebarea: «Ai înţeles?» Acesta strigă ca un apucat: «Oh, ja». Imediat i-a reproşat strigătul, dar deja întreaga clasă ţipa: «*Orja*» şi apoi «*Eurjo*» şi în final «*Feuerjo!*»[14] Atunci el se trezi din pricina unui adevărat strigăt de incendiu din stradă."

Garnier (1872, vol. 1, 476), via Radestock, relatează că Napoleon I, care dormea în trăsură, a fost trezit de explozia unei bombe dintr-un vis în care retrăia trecerea peste Tagliamento prin canonada austriecilor; în final împăratul a tresărit cu strigătul: „Suntem subminaţi."

Lui Maury (1878) îi aparţine un vis celebru. Era bolnav şi zăcea în pat în camera sa; mama lui şedea alături. El a visat atunci că era în vremea Terorii, a retrăit crime înspăimântătoare şi în final a fost citat la tribunalul revoluţionar. Acolo se aflau Robespierre, Marat, Fouquier-Tinville şi toţi sumbrii eroi ai acelei epoci de groază. A fost anchetat de ei, apoi, după tot felul de incidente, care nu i s-au fixat în memorie, a fost condamnat. A fost condus de o mulţime invizibilă la locul executării sentinţei. S-a urcat pe eşafod, călăul l-a fixat pe butuc; basculează; cuţitul ghilotinei a căzut, el a simţit cum i se desprinde capul de trunchi şi s-a trezit într-o groază de nedescris — şi a aflat că baldachinul patului căzuse pe gâtul lui, chiar asemănător cuţitului ghilotinei.

---

[14] *Feuerjo* — strigătul de alarmă de foc (*N. t.*)

De acest vis se leagă o discuţie interesantă purtată de Le Lorrain (1894) şi Egger (1895) în *Revue philosophique*, anume dacă şi cum este posibil ca visătorul să condenseze o bogăţie în aparenţă atât de mare de conţinut oniric în scurtul interval dintre percepţia stimulului de trezire şi trezirea însăşi.

Exemple de acest fel acreditează excitaţiile senzoriale obiective din timpul visului ca fiind cele mai sigure dintre sursele visului. Aceste surse sunt, de altfel, şi singurele care joacă un rol în cunoaşterea laicilor. Dacă o persoană educată, căreia îi este totuşi străină literatura despre vis, este întrebată cum iau naştere visele, atunci aceasta va răspunde fără îndoială făcând apel la un caz pe care l-a întâlnit, în care visul este explicat printr-un stimul senzorial obiectiv recunoscut după trezire. Concepţia ştiinţifică nu se poate opri aici; ea creează prilej pentru alte întrebări pornind de la observaţia că stimulul care acţionase în timpul somnului asupra simţurilor doar nu apare în vis cu adevăratul său chip, ci este reprezentat de o altă imagine, care se află într-o relaţie oarecare cu el. Însă relaţia care leagă stimulul visului de visul rezultat este, după cuvintele lui Maury, *„une affinité quelconque, mais qui n'est pas unique et exclusive"*[15] (1853, 72). Iată, de exemplu, trei dintre visele de deşteptător ale lui Hildebrandt (1875, 37 şi urm.), apoi ne vom pune întrebarea de ce acelaşi stimul evocă vise atât de diferite şi de ce le evocă tocmai pe acestea:

„Mă plimb într-o dimineaţă de primăvară şi merg pe câmpurile verzi până într-un sat învecinat; acolo îi văd pe locuitori în haine de sărbătoare, cu cărţile de rugăciune sub braţ, îndreptându-se în număr mare spre biserică. Corect! Astăzi

---

[15] „O afinitate oarecare, dar care nu este unică şi exclusivă", în limba franceză în original (*N. t.*)

este duminică şi utrenia va începe în curând. Mă hotărăsc să particip la această slujbă, dar înainte, pentru că sunt încălzit, mă decid să mă răcoresc în cimitirul din jurul bisericii. În timp ce citesc diferite epitafuri, aud clopotele din turn şi văd în vârful acestuia micul clopot al satului, care va da semnalul începutului slujbei. O clipă, el atârnă fără să se mişte, apoi începe să se legene — şi deodată bătăile lui au răsunat puternic şi pătrunzător — atât de puternic şi de pătrunzător, încât au pus capăt somnului meu. Sunetul de clopot provenea însă de la deşteptător."

„Al doilea exemplu. Este o zi luminoasă de iarnă; străzile sunt acoperite cu un strat gros de zăpadă. Mi-am anunţat participarea la o plimbare cu sania, dar trebuie să aştept mult până ce se anunţă că sania se află în faţa uşii. Apoi urmează pregătirile pentru urcare — se aşază blana şi este adus sacul pentru picioare — şi în final mă aşez pe locul meu. Dar plecarea se mai amână până ce o lovitură de bici dă cailor semnalul. Când caii pleacă brusc, zurgălăii scuturaţi puternic încep clinchetul lor cunoscut cu o forţă care sfâşie instantaneu ţesătura visului. Din nou nu este nimic altceva decât sunetul strident al deşteptătorului."

„Şi încă un exemplu, al treilea! Văd o slujnică de la bucătărie care păşeşte de-a lungul coridorului spre sufragerie purtând un vraf de câteva duzini de farfurii. Coloana de porţelan din braţele ei îmi pare a fi în pericol să îşi piardă echilibrul. «Fii atentă», o avertizez, «încărcătura o să cadă la pământ.» Desigur că nu a lipsit contrazicerea obligatorie: ea este obişnuită cu aşa ceva etc., în timp ce eu o acompaniam cu o privire neliniştită pe cea care mergea. Aşa cum mă aşteptam, ea se împiedică de prag — vesela cade, se loveşte de podea şi se sparge în mii de cioburi. Dar — după cum voi observa curând — sunetul care se continuă la nesfârşit nu este un zgomot adevărat, ci un adevărat clinchet, şi de acest clin-

chet nu este vinovat decât deșteptătorul, așa cum recunoaște acum cel care se trezește din vis."

La întrebarea de ce psihicul ignoră în vis natura stimulilor senzoriali obiectivi, atât Strümpell (1877, 103), cât și Wundt (1874, 659 și urm.) răspund că în starea de somn psihicul recepționează stimulii în condiții favorabile formării iluziilor. *Recunoaștem, interpretăm corect* o impresie senzorială, adică o înscriem în grupul de amintiri căruia ea îi aparține după toate experiențele trecute, atunci când impresia este suficient de puternică, de clară și de persistentă și când avem la dispoziție timpul necesar pentru evaluarea ei. Dacă aceste condiții nu sunt îndeplinite, noi ignorăm obiectul de la care provine impresia; pe această bază noi creăm o iluzie. „Cineva care merge pe un câmp și percepe neclar un obiect îndepărtat poate să ia la început acest obiect drept un cal." Privind mai de aproape, i se poate impune interpretarea că ar fi o vacă ce se odihnește și în final imaginea se poate rezolva cu precizie, reprezentând un grup de oameni care stau jos. De o natură la fel de nedeterminată sunt și impresiile pe care le percepe psihicul în somn, datorate stimulilor externi; pe baza acestora, sufletul creează iluzii, prin impresie fiind trezite un număr mai mare sau mai mic de imagini mnezice, prin care impresia își capătă valoarea sa psihică. După Strümpell, este imposibil de decis care dintre amintirile din cercul celor care sunt luate în considerare evocă imaginile corespunzătoare și care dintre posibilele relații asociative intră în funcțiune, și aceste probleme sunt chiar lăsate pe seama arbitrarului vieții psihice.

Ne aflăm în fața unei alegeri. Putem să recunoaștem că realmente nu putem urmări mai departe legile formării visului, renunțând astfel să ne întrebăm dacă interpretarea iluziei evocate prin impresia senzorială nu este cumva su-

pusă şi altor condiţii. Sau putem să bănuim că stimularea obiectivă senzorială care are loc în timpul somnului joacă numai un rol modest ca sursă a visului şi că alţii sunt factorii care determină alegerea imaginilor mnezice evocate. Într-adevăr, dacă verificăm visele create experimental de Maury, pe care le-am şi comunicat atât de amănunţit în această intenţie, atunci suntem tentaţi să spunem că încercarea de mai sus acoperă de fapt numai originea unuia dintre elementele onirice şi că restul conţinutului visului pare mai curând prea independent, prea determinat în amănunt ca să poată fi explicat cu elementul introdus experimental din exterior. Începem să ne îndoim de teoria iluziei şi de puterea impresiei obiective de a configura visul chiar atunci când aflăm că această impresie capătă uneori în vis cele mai ciudate şi mai aventuroase interpretări. Astfel, de exemplu, Simon (1888) povesteşte un vis în care vedea nişte persoane gigantice stând la masă şi auzea clar înfiorătorul zgomot provocat de maxilarele lor care se loveau în timp ce mestecau. Când se trezi, el auzi bătaia copitelor unuia dintre caii săi, care galopa prin faţa ferestrei. Dacă aici zgomotul copitelor cailor a evocat chiar reprezentări din cercul de amintiri al *Călătoriilor lui Gulliver*, anume uriaşii din Brobdingnag şi virtuoşii Houyhnhnmi — aşa cum interpretez eu, fără nicio susţinere din partea autorului — oare alegerea acestui cerc de amintiri atât de neobişnuite nu a fost facilitată în plus şi de alte motive, în afara stimulului în sine?[16]

---

[16] [*Completare 1911*] În vis, persoanele gigantice ne fac să presupunem că este vorba despre o scenă din copilăria celui care visează.
[*Completare 1925*] Interpretarea de mai sus, pe baza unei reminiscenţe din *Gulliver*, este un bun exemplu pentru felul în care nu ar trebui să se facă o interpretare. Cel care interpretează vise nu trebuie să se lase pradă propriilor sale jocuri de spirit, ci trebuie să se sprijine pe asociaţiile celui care visează.

Ad 2) Excitația senzorială internă (subiectivă)

În ciuda tuturor obiecțiilor, trebuie să fim de acord că rămâne necontestat rolul declanșator de vise al excitațiilor senzoriale obiective din timpul somnului. Dacă natura și frecvența acestor stimuli par insuficiente pentru a explica toate imaginile onirice, atunci este recomandabil să căutăm alte surse ale visului, care acționează însă analog cu acestea. Nu mai știu de unde s-a ivit ideea de a lua în considerare, alături de stimulii senzoriali externi, și excitațiile interne (subiective) ale organelor de simț; fapt este însă că aceasta se întâmplă mai mult sau mai puțin explicit în toate noile prezentări ale etiologiei visului. „Cred", spune Wundt (1874, 657), „că in iluziile din vis un rol esențial este jucat de acele senzații subiective vizuale și auditive care ne sunt cunoscute din starea de veghe ca arii informe de luminozitate, care devin sesizabile atunci când câmpul vizual ni se întunecă, drept pocnete, țiuituri în urechi etc. Printre ele se află, bineînțeles, și excitațiile subiective ale retinei. Astfel se explică ciudata tendință a visului de a crea în fața ochilor obiecte asemănătoare sau identice într-un număr foarte mare. Vedem răspândite în fața noastră o grămadă de păsări, fluturi, pești, perle colorate, flori etc. Aici praful luminos din câmpul vizual întunecat a luat un chip fantastic și numeroasele puncte luminoase din care acesta constă sunt întrupate de vis în tot atâtea imagini individuale care, din pricina mobilității lor, pot să fie văzute ca obiecte *în mișcare.* Aici se înrădăcinează și marea înclinație a visului pentru cele mai variate figuri de animale, a căror bogăție de forme se poate adapta ușor la forma specială a imaginilor luminoase subiective."

Ca surse ale imaginilor onirice, excitațiile senzoriale subiective au evidentul avantaj de a nu depinde de accidentele exterioare, așa cum depind excitațiile obiective. Ele se află,

ca să spunem aşa, la dispoziţia explicaţiei, ori de câte ori aceasta are nevoie de ele. Ele se află însă în dezavantaj faţă de stimulii senzoriali obiectivi, fiind greu şi chiar deloc accesibile acelei confirmări a rolului lor de declanşatori ai visului pe care o aduc observaţia şi experimentul în cazul excitaţiilor obiective. Principala dovadă în favoarea puterii oneirogene a excitaţiilor senzoriale subiective este dată de aşa-zisele halucinaţii hipnagogice, care au fost descrise de Joh. Müller (1826) ca „manifestări vizuale imaginative". Este vorba despre acele imagini adesea foarte vii şi mobile care se instalează la mulţi oameni, regulat, în perioada de adormire şi care mai pot să persiste în faţa ochilor încă o clipă după ce aceştia au fost deschişi. Maury, care le-a fost supus într-un înalt grad, le-a dedicat o apreciere amănunţită şi a susţinut conexiunea lor, chiar mai mult identitatea lor cu imaginile onirice (aşa cum susţinuse de altfel şi Joh. Müller, [*ibid.*, 49 şi urm.]) Pentru ca ele să ia fiinţă, spune Maury, este necesară o anumită pasivitate psihică, o neglijare a încordării atenţiei (1878, 59 şi urm.). Este însă suficient să cădem o secundă într-o asemenea letargie, pentru a vedea, într-o altă dispoziţie, o halucinaţie hipnagogică, după care putem să ne trezim din nou, până ce procesul, care se repeta de câteva ori, se încheie cu adormirea. După Maury, dacă ne trezim apoi nu după mult timp, se dovedeşte că avem în vis adesea aceleaşi imagini care ne-au fluturat prin faţa ochilor înainte de adormire ca halucinaţii hipnagogice (*ibid.*, 134 şi urm.). Astfel i s-a întâmplat o dată lui Maury cu o serie de figuri groteşti cu feţe schimonosite şi cu frizuri ciudate, care l-au împovărat cu o insistenţă incredibilă în perioada de adormire şi despre care, după trezire, şi-a amintit că a visat. Altă dată, când suferea de foame pentru că se supusese unei diete, el a avut viziunea hipnagogică a unui platou şi a unei mâini înarmate cu o furculiţă care se servea de pe platou. În

vis. el se găsi în fața unei mese bogate și auzi zgomotul pe care îl făceau mesenii cu furculițele. O altă dată, adormind cu ochii iritați și dureroși, a avut halucinația hipnagogică a unor semne de dimensiuni microscopice pe care le-a putut descifra numai cu mare osteneală; după o oră, trezit din somn, și-a amintit de un vis în care apărea o carte deschisă, tipărită cu litere foarte mici, pe care el o citise anevoie.

La fel ca și aceste imagini, pot să apară hipnagogic și halucinații auditive de cuvinte, nume etc. și apoi ele se pot repeta în vis, ca o uvertură care anunță laitmotivele operei pe care o deschide.

Pe aceleași căi ale lui Joh. Müller și Maury merge un recent observator al halucinațiilor hipnagogice, G. Trumbull Ladd (1892). Prin exercițiu, el a ajuns să se smulgă din somn, fără să deschidă ochii, la două până la cinci minute după ce adormea treptat; atunci avea prilejul să compare senzațiile retiniene care tocmai dispăreau cu amintirea imaginilor onirice care supraviețuiseră. El declară că de fiecare dată a recunoscut o relație strânsă între cele două, căci punctele și liniile luminii retinale reprezentau în același timp schița, schema pentru configurațiile onirice percepute psihic. De exemplu, un vis în care el vedea clar în fața lui câteva rânduri tipărite, pe care le citea și le studia, corespundea unei ordonări în linii paralele a punctelor luminoase retinale. Folosind cuvintele lui: partea clar tipărită pe care o citeam în vis s-a dizolvat într-un obiect care păru percepției mele vigile ca o bucată dintr-o pagină tipărită reală, pe care o vedeam de la o prea mare depărtare pentru a putea percepe clar ceva, printr-o găurică făcută într-o bucată de hârtie. Fără a subestima rolul [cerebral] jucat de factorii centrali în acest fenomen, Ladd este de părere că nu se derulează în noi niciun vis vizual care să nu se sprijine pe materialul oferit de stările de excitație internă ale retinei. Acest lucru este valabil în special pentru

visele care au loc la puţin timp după ce am adormit într-o cameră întunecată, în vreme ce pentru visele de dimineaţă, din preajma trezirii, sursa senzorială este dată de lumina obiectivă, care intră în ochi în camera care începe să se umple de lumină. Caracterul variabil, mereu capabil de schimbare, al excitaţiei luminii intraretiniene corespunde exact curgerii neostoite de imagini care are loc în visele noastre. Apreciind importanţa observaţiilor lui Ladd, nu vom subestima rolul surselor stimulative subiective pentru vise, căci imaginile vizuale formează, aşa cum se ştie, partea esenţială a viselor noastre. Contribuţia altor date senzoriale, în afară de cele auditive, este mai slabă şi inconstantă.

Ad 3) Stimul somatic intern organic

Dacă suntem pe cale de a căuta sursele visului nu în afara, ci înăuntrul organismului, atunci trebuie să ne amintim că aproape toate organele noastre interne, care când sunt sănătoase nu ne dau informaţii despre starea lor de funcţionare, devin pentru noi în stările pe care le numim de iritare sau în caz de maladii sursă a unor senzaţii neplăcute. Aceste senzaţii trebuie echivalate cu excitaţiile stimulilor dureroşi şi senzoriali care presează din exterior. Experienţe foarte vechi sunt cele care îl determină, de exemplu, pe Strümpell (1877, 107) să spună că: „Sufletul ajunge în somn la o conştiinţă perceptivă a propriei corporalităţi mult mai profundă şi mai extinsă decât este în stare de veghe şi este obligat să perceapă anumite presiuni senzoriale şi să le lase să acţioneze asupra sa pe cele care provin din părţi ale corpului şi alterări ale lor despre care nu ştia nimic în stare de veghe." Aristotel deja considera că este foarte posibil ca în vis să fim făcuţi pentru prima oară atenţi la stări incipiente de boală, din care nu se observă încă nimic în stare de veghe (aceasta din cauza am-

plificării pe care o suferă impresiile în vis, vezi mai sus p. 25). Autorii medici, a căror concepţie este foarte departe de a crede în darul profetic al visului, au acreditat această semnificaţie a visului cel puţin pentru avertizarea în legătură cu o boală. (Cf. M. Simon, 1888, 31, şi mulţi alţi autori.[17])

Se pare că nici din timpurile mai recente nu lipsesc exemple credibile pentru astfel de capacităţi diagnostice ale visului. Astfel, de exemplu, Tissié (1898, 62 şi urm.) relatează, după Artigues (1884, 43), istoria unei femei de patruzeci şi trei de ani care, deşi aparent se afla într-o stare de deplină sănătate, era bântuită de câţiva ani de vise angoasante; la un control medical ea a prezentat o afecţiune cardiacă incipientă, care în cele din urmă i-a fost fatală.

Se pare că tulburările pronunţate ale organelor interne acţionează la o serie întreagă de persoane ca generator de vise. În general este menţionată frecvenţa viselor de angoasă la bolnavii de inimă şi de plămâni; această situaţie a vieţii onirice a fost împinsă în prim-plan de mulţi autori aşa că mă pot mulţumi aici cu o simplă indicare a literaturii (Radestock [1879, 70], Spitta [1882, 241 şi urm.], Maury [1878, 33 şi urm.], M. Simon (1888), Tissié [1898, 60 şi urm.]). Tissié este chiar de părere că organele bolnave lasă o amprentă caracte-

---

[17] [*Completare din 1914*] În afara acestei evaluări diagnostice a viselor (de exemplu, la Hipocrate), trebuie să ne gândim la importanţa lor terapeutică în Antichitate. La greci exista un oracol de vise, pe care îl vizitau de obicei bolnavii care îşi căutau vindecarea. Bolnavul mergea în templul lui Apolo sau al lui Esculap, acolo el era supus diferitor ceremonii, era îmbăiat, frecat, afumat şi astfel transportat într-o stare de exaltare; el era apoi aşezat în templu pe pielea unui berbec jertfit. El adormea şi visa mijloacele de vindecare care i se arătau în stare naturală sau în simboluri şi imagini, pe care le interpretau apoi preoţii.

Mai multe despre visele terapeutice ale grecilor la Lehmann (1908, vol. 1, 74), Bouché-Leclerq (1879-1882), Hermann (1858, secţiunea 41, 262 şi urm. şi 1882, secţiunea 38, 356); Böttinger (1795, 163 şi urm.), Lloyd (1877), Döllinger (1857, 130).

ristică asupra conţinutului visului. Visele cardiacilor sunt de obicei foarte scurte şi se termină cu o trezire plină de spaimă; aproape întotdeauna în conţinutul acestora figurează o moarte teribilă. Bolnavii de plămâni visează asfixie, busculade, fugă şi într-un număr izbitor de mare sunt supuşi cunoscutului coşmar pe care Börner (1855) l-a putut evoca experimental culcându-se cu faţa în jos, acoperindu-şi căile respiratorii. În cazul tulburărilor digestive, visul conţine reprezentări din cercul savurării şi al greţei. În fine, influenţa excitaţiei sexuale asupra conţinutului viselor este destul de accesibilă experienţei fiecăruia şi oferă cea mai puternică susţinere întregii teorii a provocării visului prin stimulare organică.

Trecând în revistă literatura despre vise, nu putem să nu observăm că fiecare dintre autori (Maury [1878, 451 şi urm.], Weygandt, 1893) a ajuns să cerceteze problema viselor datorită influenţei propriei stări de boală asupra viselor.

Deşi aceste fapte sunt stabilite dincolo de orice îndoială, importanţa lor în ceea ce priveşte cunoaşterea surselor nu este atât de mare pe cât am dori să credem. Visul este un fenomen care se instalează la oamenii sănătoşi, poate la toţi, poate în fiecare seară, şi maladia organică nu se numără desigur printre condiţiile sale indispensabile. Pentru noi nu se pune problema sursei unor vise deosebite, ci care este sursa ce provoacă visele obişnuite ale oamenilor normali.

De aceea trebuie să mai facem un pas pentru a da peste o sursă de vise, care se întâlneşte mai des decât oricare dintre cele de mai sus şi care, de fapt, pare să nu se epuizeze niciodată. Dacă este stabilit cu siguranţă că interiorul corpului aflat în stare de boală devine sursă a provocării viselor şi dacă suntem de acord că sufletul aflat în stare de somn, deturnat de la lumea exterioară, poate să îndrepte asupra interiorului corpului o mai mare atenţie, atunci suntem pe cale să facem

ipoteza că nu este necesar ca organele să se îmbolnăvească pentru a lăsa să ajungă la sufletul care doarme senzații care devin cumva imagini onirice. În stare de veghe percepem o sensibilitate generală difuză sau cenestezie, dar numai ca o calitate vagă a dispoziției noastre, la care, după părerea medicilor, își aduc contribuția toate sistemele organice. Noaptea, această sensibilitate, ajunsă la o acțiune mai puternică, la care participă fiecare dintre componentele sale individuale, devine cea mai puternică sursă și în același timp cea mai obișnuită pentru evocarea reprezentărilor onirice. Rămâne doar să cercetăm regulile după care stimulii organici se transformă în reprezentări onirice.

Am atins aici acea teorie a formării visului care a devenit preferata tuturor medicilor. Obscuritatea în care este învăluit pentru cunoașterea noastră nucleul ființei noastre, acel *moi splanchnique* cum îl numește Tissié (1898, 23), corespunde prea bine obscurității în care este învăluită formarea viselor pentru a nu le pune în legătură una cu alta. Calea ideatică ce face din senzația organică vegetativă o sursă de vise prezintă în plus pentru medic și un alt centru de interes, permițând unificarea etiologică a visului cu tulburările psihice, care prezintă atât de multe corespondențe în manifestările lor. Și aceasta pentru că alterărilor cenesteziei și stimulilor care pornesc de la organele interne li se atribuie și o imensă importanță în formarea psihozelor. Nu este deci de mirare că originea teoriei stimulilor corporali se poate raporta la mai mult de o singură sursă independentă.

Pentru o serie de autori a fost determinant raționamentul pe care l-a dezvoltat filosoful Schopenhauer în anul 1851. Imaginea lumii ia naștere în noi prin faptul că intelectul nostru toarnă impresiile care îi sosesc din exterior în matrițele timpului, spațiului și cauzalității. În timpul zilei, stimulii din interiorul organismului, provenind de la sistemul nervos sim-

patic, manifestă cel mult o influenţă inconştientă asupra dispoziţiei noastre. Noaptea însă, când încetează influenţa asurzitoare a impresiilor de peste zi, impresiile care se impun din interior atrag atenţia asupra lor înşile — la fel cum noaptea putem auzi susurul izvorului, pe care larma zilei îl făcea imperceptibil. Cum va reacţiona intelectul la aceşti stimuli, altfel decât îndeplinindu-şi funcţia proprie lui? El va transforma deci stimulii în configuraţii care umplu timpul şi spaţiul, care se mişcă de-a lungul firului conducător al cauzalităţii şi astfel ia naştere visul (cf. Schopenhauer, 1862, vol. I, 249 şi urm.). Relaţia mai apropiată între stimulii corporali şi imaginile onirice este examinată de Scherner (1861) şi după el de Volkelt (1875), asupra aprecierilor cărora ne vom opri în capitolul referitor la teoriile despre vis.

Într-o cercetare deosebit de consecventă, psihiatrul Krauss (1859, 255) a derivat formarea viselor, ca şi a halucinaţiilor şi ideilor delirante, din acelaşi element, anume *senzaţia determinată organic*. Nu există niciun loc din organism care să nu poată fi punctul de pornire al unui vis sau al unei imagini delirante. Senzaţia determinată organic „se poate împărţi în două serii: 1) dispoziţiile generale (cenestezia), 2) senzaţiile specifice, imanente principalelor sisteme ale organismului vegetativ, din care putem deosebi cinci grupe: a) senzaţiile musculare, b) senzaţiile respiratorii, c) senzaţiile gastrice, d) senzaţiile sexuale şi e) senzaţiile periferice".

Iată cum vede Krauss traseul formării visului pe baza stimulilor corporali: senzaţia trezită evocă, pe baza unei legi oarecare a asociaţiei, o reprezentare înrudită cu ea şi se leagă de ea într-o formaţiune organică, faţă de care conştiinţa se comportă însă altfel decât normal. Aceasta nu acordă nicio atenţie senzaţiei ca atare, ci se dedică în totalitate reprezentărilor care o însoţesc, ceea ce este, deopotrivă, motivul pentru care această stare de lucruri a putut să fie atât de mult

timp ignorată (*ibid.*, 233 şi urm.). Krauss găseşte pentru acest proces şi o expresie specială: *transsubstanţiere* a senzaţiilor în imagini onirice (*ibid.*, 246).

Influenţa stimulilor corporali organici asupra formării viselor este astăzi aproape general acceptată, iar la întrebarea asupra legilor după care cele două se relaţionează se dau răspunsuri foarte diferite, adesea cu informaţii obscure. Pe terenul teoriei stimulilor corporali, interpretării visului i se impune o sarcină deosebită: relaţionarea conţinutului unui vis cu stimulii organici care l-au provocat; dacă nu recunoaştem regulile de interpretare descoperite de Scherner (1861), ne aflăm în faţa faptului incomod că sursele stimulative organice nu se trădează prin nimic altceva decât prin însuşi conţinutului visului.

Oarecum în concordanţă cu aceasta s-a configurat însă interpretarea diferitelor forme de vise care au fost numite „tipice", pentru că se reiterează la atât de multe persoane cu un conţinut foarte asemănător. Este vorba despre cunoscutele vise de cădere de la înălţime, de cădere a dinţilor, de zbor şi de a fi gol sau prost îmbrăcat. Ultimul vis probabil că izvorăşte pur şi simplu din percepţia făcută în somn că ne-am aruncat plapuma şi stăm dezveliţi. Visul despre căderea dinţilor este pus pe seama „stimulului dentar", prin care nu se înţelege neapărat o stare de excitaţie patologică a dintelui. După Strümpell [1877, 119], visul de a zbura este imaginea adecvată de care are nevoie psihicul pentru a interpreta cuantumul de excitaţie care izvorăşte din ridicarea şi coborârea lobilor pulmonari dacă în acelaşi timp senzaţia cutanată a toracelui încetează să mai fie conştientă. Această din urmă circumstanţă mediază senzaţia legată de forma de reprezentare a plutirii. Visul de cădere de la înălţime se pare că se datorează căderii unui braţ pe lângă corp sau întinderii unui genunchi ce fusese îndoit, atunci când senzaţia de presiune

cutanată a încetat să mai fie conştientă; aceste mişcări aduc din nou în conştiinţă senzaţia tactilă, iar trecerea la starea de conştiinţă se încorporează psihic ca vis de cădere (Strümpell, *ibid.* 118). Slăbiciunea evidentă a acestor încercări plauzibile de explicaţie se află, se pare, în aceea că, fără să aibă un alt fundament, ele fac să dispară sau să apară în percepţia psihică un grup sau altul de senzaţii organice, până ce se stabileşte constelaţia favorabilă explicaţiei. Mai târziu voi avea ocazia să revin la visele tipice şi formarea lor.

Comparând o serie de vise asemănătoare, M. Simon a încercat să deriveze câteva reguli care guvernează influenţa exercitată de stimulii organici asupra determinării viselor rezultate. El spune (1888, 34): dacă în somn un aparat de organe care în mod normal participă la exprimarea unui afect este adus de vreun stimul exterior în starea de excitaţie produsă de obicei de acel afect, atunci visul care astfel ia naştere va conţine reprezentări adaptate afectului.

O altă regulă spune (*ibid.* 35): dacă în timpul somnului un aparat de organe se află în activitate, în stare de excitaţie sau de tulburare, atunci visul va aduce reprezentări legate de exercitarea funcţiei organice pe care o prevede acel aparat.

Mourly Vold (1896) a întreprins o încercare de a demonstra experimental într-un anumit domeniu influenţa presupusă de teoria stimulilor corporali asupra creării visului. El a încercat să modifice poziţiile membrelor celui care doarme şi a comparat schimbările făcute de el cu visele rezultate. El comunică, drept rezultat, următoarele enunţuri:

1) În vis, poziţia unui membru corespunde aproximativ poziţiei din realitate, adică visăm o stare statică a acelui membru care corespunde realmente acelei poziţii.

2) Dacă visăm un membru mişcându-se, una dintre poziţiile prin care se trece la desfăşurarea mişcării corespunde poziţiei reale a membrului.

3) Poziția propriilor membre poate fi atribuită în vis și unei persoane străine.

4) Putem visa și că respectiva mișcare este împiedicată.

5) Membrul în poziția respectivă poate apărea în vis ca un animal sau un monstru, și atunci ia ființă o anumită analogie între cele două.

6) Poziția unui membru poate suscita în vis gânduri care pot avea o anumită legătură cu membrul respectiv, astfel, de exemplu, dacă degetele sunt implicate visăm numere.

Din astfel de date voi trage concluzia că nici teoria stimulilor corporali nu poate să șteargă în întregime aparenta lipsă de determinare a imaginilor onirice suscitate.[18]

Ad 4) Surse psihice de stimulare

Tratând despre relațiile dintre vis și viața vigilă și despre originea materialului oniric, am aflat că, în viziunea cercetătorilor mai vechi și mai noi ai visului, oamenii visează ceea ce fac și ceea ce îi interesează în timpul zilei. Acest interes care persistă din viața vigilă în somn nu ar fi numai o legătură psihică ce unește visul cu viața, ci el ne aduce și o sursă de vise care nu trebuie subestimată și care, alături de ceea ce a devenit interesant în vis — stimulii care acționează în timpul somnului — ar trebui să fie suficientă pentru explicarea originii tuturor imaginilor onirice. Am auzit însă și contrazicerea enunțului de mai sus, anume că visul îl desprinde pe cel care doarme de interesele zilei și că visăm în general despre lucrurile care ne marchează foarte puternic ziua numai după ce aceste lucruri și-au pierdut pentru viața vigilă farmecul actualității. Astfel, în analiza vieții onirice căpătăm

---

[18] [*Completare din 1914*] A se vedea mai jos detalii despre protocoalele onirice ale acestui cercetător, publicate de atunci în două volume (1910 și 1912).

la fiecare pas impresia că nu este suficient să stabilim reguli generale fără să prevedem restricții de tipul „adesea", „de regulă", „în general" și să ne pregătim pentru valabilitatea excepțiilor.

Dacă interesul din starea de veghe a ajuns, alături de stimulii interiori și exteriori din somn, să acopere etiologia visului, atunci trebuie să fim în stare să ne dăm seama în mod satisfăcător de originea tuturor elementelor unui vis; enigma surselor visului ar fi rezolvată și ar mai rămâne doar sarcina de a delimita contribuția pe care și-o aduc la fiecare vis în parte stimulii onirici psihici și cei somatici. În realitate, nu s-a reușit în niciun caz această rezolvare completă a visului și fiecăruia dintre cei care au încercat aceasta i-au scăpat adesea foarte multe părți componente ale visului, părți despre a căror origine nu poate spune nimic. Interesul diurn ca sursă psihică a visului nu duce evident atât de departe pe cât ne așteptam în urma enunțurilor categorice care spuneau că fiecare își continuă treburile în vis.

Nu sunt cunoscute alte surse psihice ale visului. Astfel, toate explicațiile visului care apar în literatură — cu excepția lui Scherner, despre care va fi vorba ulterior — lasă un mare gol acolo unde este vorba despre găsirea originii materialului de imagini care este cel mai caracteristic pentru vis. În această situație confuză, majoritatea autorilor au dezvoltat tendința de a diminua pe cât posibil contribuția psihică la producerea visului, care este atât de greu discernabilă. Ei diferențiază ce-i drept în calitate de clase principale, visul *excitat nervos* și cel *de asociație*, cel din urmă având-și sursa exclusiv în reproducerea [unui material deja trăit] (Wundt, 1874, 657 și urm.). Ei nu pot însă dizolva o îndoială: „dacă ele se instalează fără un stimul corporal care să dea impulsul" (Volkelt, 1875, 127). Caracterizarea visului pur de asociație nu dă nici ea rezultat: „În visele de asociație propriu-zise nu

mai poate fi vorba despre un astfel de nucleu ferm [provenind din stimulul somatic]. Aici gruparea lejeră pătrunde chiar şi în punctul central al visului. Viaţa imaginativă, eliberată în orice caz atât de raţiune, cât şi de înţelegere, nu mai este reţinută aici nici de acele excitaţii somatice şi psihice importante şi astfel este abandonată propriei sale forfote pestriţe, propriilor ei arabescuri fanteziste." (Volkelt, *ibid.*, 118). Wundt (1874, 656-7) încearcă o diminuare a contribuţiei psihice la provocarea visului; acesta afirmă că „nu este corect să vedem în fantasmele visului halucinaţii pure. Probabil cele mai multe reprezentări onirice sunt într-adevăr iluzii, căci provin din impresii senzoriale uşoare, care nu se sting niciodată în somn." Weygandt şi-a apropriat acest punct de vedere şi l-a generalizat (1893, 17). El susţine despre toate reprezentările onirice că „stimulii senzoriali sunt cauza lor imediată şi că abia de ele se ataşează asociaţiile reproductive". Tissié (1898, 183) merge şi mai departe în refularea surselor psihice de stimuli: *„Les rêves d'origine absolument psychique n'existent pas"*[19] Şi în altă parte (*ibid.*, 6): *„Les pensées de nos rêves nous viennent du dehors..."*[20]

Acei autori care adoptă, ca şi influentul filosof Wundt, o poziţie intermediară nu uită să remarce că în determinarea celor mai multe vise conlucrează stimuli somatici şi stimuli psihici necunoscuţi sau recunoscuţi drept interese ale zilei.

Vom afla mai târziu că enigma formării visului poate fi rezolvată prin descoperirea unei surse nebănuite de stimuli psihici. Între timp nu ne vom mira de supraestimarea stimulilor care nu provin din viaţa psihică. Nu numai că aceştia sunt uşor de aflat şi chiar de demonstrat prin experiment;

---

19 „Nu există vise de origine pur psihică", în limba franceză în original (*N. t.*).

20 „Gândurile din visele noastre ne vin din exterior", în limba franceză în original (*N. t.*).

concepţia somatică a formării viselor se află pe acea direcţie de gândire care domină astăzi în psihiatrie. Dominaţia creierului asupra organismului este subliniată explicit, ce-i drept, dar tot ceea ce ar putea demonstra independenţa vieţii psihice de modificări organice demonstrabile sau o spontaneitate a manifestărilor acesteia îi sperie astăzi pe psihiatri ca şi cum această recunoaştere ar trebui să aducă înapoi vremurile filosofiei naturii şi ale naturii metafizice a sufletului. Neîncrederea psihiatrilor a pus psihicul sub un fel de curatelă şi cere ca nici una dintre mişcările acestuia să nu scape puterii lor. Această atitudine nu trădează însă altceva decât o încredere scăzută în pertinenţa înlănţuirii cauzale care se întinde între viaţa somatică şi cea psihică. Chiar acolo unde elementul psihic este recunoscut de către cercetare ca primă cauză declanşatoare a unui fenomen, o implicare mai profundă va da la iveală continuarea drumului până la fundamentarea organică a psihicului. Dacă psihicul trebuie să însemne staţia terminus pentru cunoaşterea noastră actuală, acesta nu este un motiv pentru a-l tăgădui.

D

De ce uităm visele după ce ne trezim?

„Destrămarea" visului dimineaţa este proverbială. El poate fi totuşi reamintit, căci nu cunoaştem visul decât din ceea ce ne amintim despre el după trezire; dar credem foarte frecvent că nu ni-l amintim decât incomplet, în timp ce noaptea fusese cu siguranţă mai mult de atât; putem observa cum o amintire din vis care dimineaţa era încă vie se şterge pe parcursul zilei până la mici fărâme; ştim adesea că am visat ceva, dar nu ştim ce anume am visat şi suntem atât de obişnuiţi cu experienţa de a uita visul, încât nu respingem ca absurdă posibilitatea să fi visat noaptea chiar şi acela care dimineaţa nu mai ştie nimic nici despre conţinutul visului şi nici despre faptul de a fi visat. Pe de altă parte, se întâmplă ca visele să manifeste o persistenţă extraordinară în memorie. La pacienţii mei am analizat vise pe care le-au avut în urmă cu douăzeci şi cinci de ani sau mai mult şi îmi amintesc de un vis propriu, de care mă despart cel puţin treizeci şi şapte de ani şi care nu şi-a pierdut, cu toate acestea, nimic din prospeţimea lui mnezică. Toate acestea sunt foarte ciudate şi mai întâi nu pot fi înţelese.

Strümpell tratează cel mai amănunţit despre uitarea viselor (1877, 79 şi urm.). Această uitare este, evident, un fenomen complex, pe care Strümpell nu îl pune pe seama unui singur motiv, ci pe seama unei serii întregi de motive.

În primul rând, pentru uitarea viselor sunt valabile toate acele motive care provoacă uitarea în starea de veghe. În sta-

re de trezie uităm curând nenumărate senzaţii şi percepţii pentru că acestea erau prea slabe, pentru că excitaţia psihică legată de ele avea un grad prea scăzut. Acelaşi este şi cazul multor imagini onirice; ele sunt uitate pentru că erau prea slabe, în timp ce sunt amintite imagini mai puternice adiacente lor. Însă factorul intensitate nu este desigur unicul factor decisiv pentru păstrarea imaginilor onirice; Strümpell (1877, 82), ca şi alţi autori (de exemplu, Calkins, 1893, 312), susţine că adesea uităm rapid imagini onirice despre care ştim că au fost foarte vii, în timp ce printre cele care se păstrează în memorie se află foarte multe care au un conţinut senzorial slab. Apoi, în starea de veghe uităm uşor ceea ce nu s-a întâmplat decât o singură dată şi reţinem mai bine ceea ce am putut percepe repetat. Cele mai multe imagini onirice sunt însă trăiri singulare[21]; această particularitate va contribui în egală măsură la uitarea tuturor viselor. Mult mai important este un al treilea motiv al uitării. Ca senzaţiile, reprezentările, gândurile etc. trebuie să atingă un anumit grad de susceptibilitate de a fi reamintite, este necesar ca ele să nu rămână izolate, ci să intre în relaţii şi asocieri potrivite. Dacă se împarte în cuvinte un mic vers şi dacă aceste cuvinte sunt amestecate, devine foarte greu să ne amintim versul. „Dacă este bine ordonat şi într-o succesiune corespunzătoare, un cuvânt îl ajută pe celălalt şi întregul se stabileşte uşor şi durabil în memorie, plin de sens. Lucrurile contradictorii se păstrează în general la fel de greu şi la fel de rar ca şi ceea ce este încurcat şi dezordonat" (Strümpel, 1877, 83). În cele mai multe cazuri, viselor le lipseşte inteligibilitatea şi ordinea. Compoziţiilor onirice le lipseşte în sine posibilitatea de a fi memorate şi sunt uitate pentru că în cele mai multe cazuri

---

[21] Sunt remarcate în mod repetat visele care revin periodic; cf. culegerea lui Chabaneix (1897).

se destramă în momentul temporal următor. Cu aceste enunțuri nu se acordă însă total ceea ce a remarcat Radestock (1879, 168), anume că ținem minte cel mai bine tocmai cele mai ciudate vise.

Lui Strümpell (1877, 82 și urm.) i se par mai eficienți pentru uitarea viselor alți factori, care decurg din raportul visului cu starea de veghe. Se pare că proprietatea viselor de a fi uitate de conștiința vigilă este doar contrapartea unei situații amintite mai sus, anume că visul nu preia (aproape) niciodată amintiri ordonate din viața vigilă, ci numai fapte singulare din aceasta, pe care le rupe de legăturile lor psihice obișnuite, condiții în care ele sunt amintite în starea de veghe. Compoziția onirică nu are astfel niciun loc în asociația seriilor psihice cu care este umplut psihicul. Ei îi lipsesc toți adjuvanții de memorie. „Astfel, formațiunea onirică se ridică de pe solul vieții noastre psihice și plutește în spațiul psihic precum un nor pe cer, pe care îl alungă rapid fiecare adiere trezită" (1877, 87). În aceeași direcție acționează circumstanța că, o dată cu trezirea, lumea senzorială care năvălește cere imediat atenție, cu o forță căreia prea puține imagini onirice pot să-i facă față. Aceste imagini cedează în fața impresiilor noii zile așa cum pălește strălucirea stelelor în fața luminii soarelui.

În ultimul rând se cere ca în ceea ce privește uitarea viselor să ne gândim la situația în care cei mai mulți oameni își întâmpină visele cu prea puțin interes. Cel care, în calitate de cercetător, de exemplu, se interesează de vis, o perioadă va visa în acest timp mai mult decât de obicei; adică își amintește mai ușor și mai frecvent visele.

Bonatelli (1880), la Benini (1898, 155–6) adaugă alte două motive celor enunțate de Strümpell pentru uitarea viselor și care sunt deja conținute în acestea: 1) schimbarea de cenestezie între somn și veghe este nefavorabilă reproducerii reci-

proce şi 2) această ordonare diferită a materialului reprezentativ în vis îl face imposibil de tradus pentru conştiinţa vigilă.

Aşa cum subliniază însuşi Strümpell (1877, 6), după toate aceste motive pentru uitare este chiar de mirare că păstrăm totuşi în memorie atâtea vise. Eforturile persistente ale autorilor de a prinde în reguli fenomenul amintirii viselor echivalează cu o recunoaştere că şi aici a rămas ceva enigmatic şi nerezolvat. De curând (Radestock, 1879, 169, şi Tissié, 1898, 148 şi urm.) au fost remarcate în mod corect anumite particularităţi ale amintirii viselor, de exemplu că un vis, pe care de dimineaţă îl credeam uitat, poate fi rememorat pe parcursul zilei cu prilejul unei percepţii care atinge întâmplător conţinutul (uitat) al visului. Amintirea de ansamblu a unui vis suferă însă o obiecţie, care poate să o devalorizeze serios în faţa unui ochi critic. Ne putem întreba dacă amintirea noastră care pierde atât de mult din vis nu falsifică de fapt ceea ce a păstrat.

Şi Strümpell (1877, 119) exprimă astfel de îndoieli asupra exactităţii reproducerii visului: „Conştiinta vigilă poate introduce, involuntar, multe lucruri în amintirea visului; ne imaginăm că am visat o serie de lucruri care nu erau conţinute în visul existent."

Jessen (1855, 547) se exprimă foarte hotărât: „La cercetarea şi interpretarea viselor coerente şi consecvente trebuie să se ţină serios seama de o circumstanţă care până acum a fost prea puţin luată în considerare: aproape întotdeauna în aceste cazuri adevărul nu e respectat, pentru că, atunci când evocăm în memoria noastră un vis pe care îl avem, umplem şi completăm, fără să observăm şi fără să vrem, lacunele imaginilor onirice. Rareori un vis coerent a fost atât de coerent cum ne apare în amintire — poate nu a fost niciodată. Nici oamenii cei mai iubitori de adevăr nu pot povesti un vis

ciudat pe care l-au avut fără niciun adaos şi fără nicio podoabă: tendinţa spiritului uman de a vedea totul coerent este atât de mare, încât, la rememorarea unui vis care este într-o oarecare măsură incoerent, completăm involuntar lipsa de coerenţă."

Ca o traducere a acestor cuvinte ale lui Jessen sună observaţiile lui V. Egger (1895, 41), concepute totuşi cu siguranţă în mod independent: *„...l'observation des rêves a ses difficultés spéciales et le seul moyen d'éviter toute erreur en pareille matière est de confier au papier sans le moindre retard ce que l'on vient d'éprouver et de remarquer; sinon, l'oubli vient vite ou total ou partiel; l'oubli total est sans gravité; mais l'oubli partiel est perfide; car si l'on se met ensuite à raconter ce que l'on n'a pas oublié, on est exposé à compléter par imagination les fragments incohérents et disjoints fournis par la mémoire...; on devient artiste à son insu, et le récit périodiquement répété s'impose à la créance de son auteur, qui, de bonne foi, le présente comme un fait authentique, dûment établi selon les bonnes méthodes..."*[22]

La fel, Spitta (1882, 338) pare să admită că numai odată cu încercarea de a reproduce visul noi introducem ordinea în elementele onirice slab asociate între ele — „din *alăturare* facem *o succesiune* sau *o separare*, introducând astfel procesul conectării logice, care lipseşte în vis".

[22] „...observarea viselor are dificultăţile ei speciale şi singurul mijloc de a evita orice eroare în această materie este de a încredinţa hârtiei fără cea mai mică întârziere ceea ce tocmai am simţit şi am observat; dacă nu, uitarea vine repede, fie totală, fie parţială; uitarea totală nu este gravă; dar uitarea parţială este perfidă; căci dacă începem pe urmă să povestim ceea ce nu am uitat, riscăm să completăm din imaginaţie fragmentele incoerente şi desperecheate furnizate de memorie...; devenim artişti fără să ştim şi istoria periodic repetată se impune încrederii autorului său, care, de bună-credinţă, o prezintă ca pe un fapt autentic, stabilit corect pe baza unor metode bune...", în limba franceză în original (*N. t.*).

Pentru a aprecia fidelitatea amintirii noastre, nu posedăm altceva decât un control obiectiv. Acesta nu este însă posibil în ceea ce priveşte visul, care este propria noastră trăire şi pentru care nu avem altă sursă decât amintirea. Ce valoare îi mai rămâne atunci amintirii noastre despre vis?

E

Particularităţile psihologice ale visului

În examinarea ştiinţifică a visului pornim de la ipoteza că el este un rezultat al propriei noastre activităţi psihice; totuşi visul ca produs final ni se pare ceva străin, al cărui autor nu ne vine să ne numim, încât putem spune la fel de bine: „am avut visul că..." precum şi „am visat că...". De unde provine acest „caracter străin faţă de suflet" pe care îl are visul? Pe baza explicaţiilor noastre despre sursele visului ar trebui să opinăm că acest caracter nu este determinat de materialul care ajunge în conţinutul visului; căci acesta este comun, în cea mai mare parte, vieţii onirice, ca şi vieţii vigile. Ne putem întreba dacă nu cumva această impresie este provocată de modificările proceselor psihice în vis şi astfel dacă nu putem căuta o caracteristică psihologică a visului.

Nimeni nu a subliniat mai puternic diferenţa dintre viaţa onirică şi cea vigilă şi nu a folosit-o pentru concluzii mai promiţătoare ca G.Th. Fechner în câteva observaţii din ale sale *Elemente de psihofizică* (1889, vol. 2, 520-1). El este de părere că „nici simpla coborâre a vieţii psihice conştiente sub pragul obişnuit", dar nici retragerea atenţiei de la influenţele lumii exterioare nu sunt suficiente pentru a explica particularităţile vieţii onirice faţă de viaţa vigilă. El mai presupune şi că *scena viselor este alta decât cea a vieţii reprezentative vigile*. „Dacă scena activităţii psihofizice din timpul somnului şi vieţii vigile ar trebui să fie aceeaşi, atunci, după

părerea mea, visul nu ar trebui să fie decât o prelungire a vieţii reprezentative vigile, la un grad mai redus de intensitate şi ar trebui în plus să împărtăşească materialul şi forma acesteia."

Nu este clar ce vrea să spună Fechner cu o astfel de schimbare de locaţie a activităţii psihice; din câte ştiu, nimeni nu a mai urmat calea pe care o indică el în această observaţie. Va trebui exclusă o interpretare anatomică în sensul localizării cerebrale fiziologice sau chiar în ceea ce priveşte stratificarea histologică a scoarţei cerebrale. Poate însă gândul se dovedeşte plin de sens şi fructuos, dacă este pus în relaţie cu aparatul psihic, care este construit din mai multe instanţe psihice amplasate una în spatele alteia.

Alţi autori s-au mulţumit să releve una sau alta dintre particularităţile evidenţiabile ale vieţii onirice şi au făcut din aceasta punctul de plecare al unor încercări de explicaţie mai cuprinzătoare.

S-a observat pe bună dreptate că una dintre principalele particularităţi ale vieţii onirice apare deja în stare de adormire şi poate fi desemnată ca fenomen de inducere a somnului. După Schleiermacher (1862, 351), caracteristica stării de veghe este că activitatea de gândire se desfăşoară în *concepte*, şi nu în *imagini*. Visul gândeşte în principal în imagini şi putem observa că odată cu apropierea de somn intervin, în aceeaşi măsură în care activităţile voluntare se arată mai dificile, *reprezentări involuntare*, care aparţin clasei imaginilor. Incapacitatea de a dezvolta acel travaliu ideatic receptat ca fiind voluntar şi apariţia imaginilor legate de regulă de aceste stări *dispersate* — iată două caracteristici care persistă în vis şi pe care, la o analiză psihologică a acestuia, trebuie să le recunoaştem drept trăsături esenţiale ale vieţii onirice. Din imagini — halucinaţiile hipnagogice — am aflat că, din

punctul de vedere al conţinutului, ele sunt identice cu imaginile onirice.[23]

Visul gândeşte deci predominant în imagini vizuale, dar nu exclusiv. El lucrează şi cu imagini auditive şi într-o măsură mai redusă cu impresii de la alte simţuri. Multe lucruri sunt şi în vis pur şi simplu gândite sau reprezentate (probabil tot prin resturi de reprezentări verbale), exact ca şi în starea de veghe. Pentru vis sunt caracteristice numai acele elemente de conţinut care se comportă ca şi imaginile, adică sunt mai asemănătoare cu percepţiile decât cu reprezentările mnezice. Lăsând deoparte toate discuţiile binecunoscute psihiatrilor despre natura halucinaţiei, putem spune, laolaltă cu toţi autorii avizaţi, că visul *halucinează*, că el înlocuieşte gândurile cu halucinaţiile. În această privinţă nu există nicio diferenţă între reprezentările vizuale şi cele acustice; s-a remarcat faptul că amintirea unei succesiuni de sunete pe fondul căreia adormim se transformă odată cu plonjarea în somn într-o halucinaţie a aceleiaşi melodii, pentru ca, la o eventuală nouă trezire — iar cele două procese pot alterna de mai multe ori în timpul aţipirii — , să facă loc reprezentării mnezice, mai silenţioase şi de o altă natură calitativă.

Transformarea ideii în halucinaţie nu este singura abatere a visului de gândul vigil, care îi corespunde oarecum. Din aceste imagini, visul configurează o situaţie, el prezintă ceva, *dramatizează* o idee, aşa cum se exprimă Spitta (1882, 145). Caracteristica acestei laturi a vieţii onirice se întregeşte însă abia dacă admitem că în vis — de regulă, excepţiile cer o ex-

---

23 [*Completare din 1911*]: H. Silberer a prezentat un frumos exemplu pentru modul în care, în starea de somnolenţă, chiar şi gânduri abstracte se transformă în imagini plastice, care vor să exprime acelaşi lucru (1909). [*Completare din 1925*]: Voi reveni la aceste date într-un alt context.

plicaţie specială — nu intenţionăm să gândim, ci să trăim, astfel că acceptăm halucinaţiile cu deplină credinţă. Critica după care de fapt nu am trăit nimic, ci am gândit într-o formă particulară — am visat — nu apare decât la trezire. Această caracteristică desparte adevăratul vis din starea de somn de visarea diurnă, care nu este niciodată confundată cu realitatea.

Burdach rezumă astfel (1838, 502 şi urm.) caracteristicile vieţii onirice examinate până acum: „Printre cele mai esenţiale repere ale visului se află *a)* faptul că psihicului nostru activitatea subiectivă i se pare o activitate obiectivă, căci capacitatea de percepţie cuprinde produsele fanteziei ca şi cum ele ar fi impresii senzoriale; ... *b)* somnul este o suspendare a autonomiei. De aceasta ţine o anumită pasivitate la adormire... Imaginile care acompaniază aţipitul sunt condiţionate de abandonarea autonomiei."

Este vorba despre încercarea de a explica de ce sufletul acordă credit halucinaţiilor visului, care nu pot interveni decât prin suspendarea unei anumite activităţi autonome. Strümpell (1877) susţine că psihicul procedează aici corect şi că se comportă corespunzător mecanismului lui. Elementele onirice nu sunt în niciun caz simple reprezentări, ci *trăiri verosimile* şi *reale ale sufletului*, aşa cum apar în stare de veghe prin intermedierea simţurilor (*ibid.*, 34). În timp ce sufletul în stare de veghe îşi desfăşoară activitatea de reprezentare şi de gândire în imagini verbale şi în vorbire, în vis el desfăşoară aceste activităţi prin imagini senzoriale reale (*ibid.*, 35). În plus, în vis se adaugă o conştiinţă a spaţiului prin care, ca şi în stare de veghe, senzaţiile şi imaginile sunt plasate într-un spaţiu exterior (*ibid.*, 36). Trebuie să fim de acord că, în raport cu imaginile şi percepţiile, visul se află în aceeaşi poziţie ca şi în stare de veghe (*ibid.*, 43). Dacă el totuşi se înşală în această privinţă, acest lucru este determinat de faptul

că în starea de somn psihicului îi lipseşte singurul criteriu care poate diferenţia între percepţiile senzoriale date din exterior şi cele din interior. El nu îşi poate supune imaginile probelor care, numai ele, pot indica realitatea lor obiectivă. *În plus*, el neglijează diferenţa între imagini interşanjabile *arbitrar* şi alte imagini, cărora le lipseşte acest arbitrar. El se înşală pentru că nu poate folosi legea cauzalităţii asupra conţinutului viselor lui (*ibid.*, 50-1). Pe scurt, devierea lui de la lumea exterioară conţine şi motivul credinţei lui în lumea onirică subiectivă.

La aceeaşi concluzie ajunge şi Delboeuf (1885, 84), după dezvoltări psihologice parţial diferite. Credem în realitatea imaginilor onirice pentru că în somn nu avem alte impresii, pentru a compara, deoarece suntem desprinşi de lumea externă. Dar nu credem în realitatea halucinaţiilor noastre pentru că în vis ne-ar fi sustrasă posibilitatea de a institui probe. Visul ne poate amăgi cu toate aceste verificări, ne poate arăta, de exemplu, că atingem trandafirul văzut — şi totuşi încă mai visăm. După Delboeuf, nu există un criteriu fix pentru a afla dacă un lucru este un vis sau realitate vigilă, în afară de faptul empiric al trezirii. Consider că este iluzie tot ceea ce a fost trăit între momentul adormirii şi cel a trezirii dacă, trezindu-mă, observ că mă aflu dezbrăcat în patul meu. În timpul somnului am luat imaginile onirice drept adevărate, ca urmare a unei *obişnuinţe de gândire* ce nu adoarme niciodată, anume de a presupune că există o lume exterioară, căreia îi contrapun eul meu.[24]

---

[24] După ce Delboeuf încercase să explice activitatea onirică prin alterarea pe care trebuie s-o fi determinat o condiţie anormală în funcţionarea, altminteri corectă a aparatului psihic intact, Haffner (1887, 243) întreprinde o tentativă asemănătoare de a descrie această condiţie cu alte cuvinte. Potrivit acestuia, prima trăsătură distinctivă a visului este atemporalitatea şi aspaţialitatea, adică emanciparea reprezentării de locul care i se cuvine individului în ordinea spaţială şi temporală. De aceasta

După ce am relevat că detaşarea de lumea exterioară este factorul determinant pentru manifestarea caracteristicilor celor mai frapante ale vieţii onirice, vom introduce câteva observaţii fine făcute de Burdach cu mult timp în urmă, observaţii care vor arunca o lumină asupra relaţiei dintre sufletul aflat în stare de somn şi lumea exterioară şi care sunt făcute pentru a se ţine departe de o supraestimare a enunţurilor de mai sus. „Somnul se produce", spune Burdach, „cu condiţia ca sufletul să nu fie excitat de stimuli senzoriali,... dar condiţia somnului nu este atât lipsa de stimuli senzoriali, cât mai curând lipsa de interes pentru aceştia[25]; chiar este nevoie de unele impresii senzoriale, în măsura în care ele servesc liniştirii sufletului, aşa cum morarul nu doarme decât dacă ascultă păcănitul morii sale, iar cel care consideră necesar să păs-

---

se leagă cea de-a doua trăsătură fundamentală a visului, confuzia, halucinaţiilor, imaginaţiilor şi combinaţiilor fanteziei cu percepţiile exterioare. „Dat fiind că totalitatea capacităţilor psihice superioare, mai ales formarea conceptelor, judecata şi raţionamentul, pe de o parte, şi liberul-arbitru, pe de altă parte, se ataşează de imaginile fantastice senzoriale şi au de fiecare dată la bază astfel de imagini, şi aceste activităţi participă la lipsa de reguli din reprezentările onirice. Ele participă, spunem noi, căci capacitatea noastră de judecată, ca şi puterea voinţei noastre nu sunt în niciun fel alterate în vis. Activităţile noastre sunt la fel de abile şi de libere ca şi în stare de veghe. Nici în vis omul nu se poate opune legilor gândirii, adică nu îşi reprezintă drept identic ceea ce este opus. Nici în vis el nu poate dori decât ceea ce îşi reprezintă ca fiind bun (*sub ratione boni*). Prin această utilizare a legilor gândirii şi voinţei, spiritul omenesc este însă indus în eroare în vis, din cauza confudării unei idei cu alta. Aşa se întâmplă că în vis putem acţiona cât se poate de contradictoriu, în timp ce, pe de altă parte, putem face cele mai ingenioase raţionamente, putem trage cele mai consecvente concluzii şi putem lua cele mai virtuoase şi mai pioase hotărâri. *Deficitul de orientare* este întreaga enigmă a zborului care caracterizează mişcarea fanteziei noastre în vis şi *deficitul de reflecţie critică,* precum şi de înţelegere cu ceilalţi formează sursa principală a extravaganţelor nemăsurate ale judecăţilor noastre, ca şi ale speranţelor şi dorinţelor noastre în vis."

[25] [*Completare din 1914*] A se compara aici cu acel *„désintérêt"* în care Claparède (1905, 306 şi urm.) găseşte mecanismul adormirii.

treze, din prevedere, o lumină aprinsă nu va putea adormi în întuneric" (1838, 482).

„În somn, psihicul se izolează de lumea exterioară şi se depărtează de propria lui periferie... Însă conexiunea nu este totalmente întreruptă; dacă nu am putea auzi şi simţi în somnul propriu-zis, ci numai după trezire, atunci nu am putea fi treziţi deloc. Persistenţa senzaţiei este demonstrată şi prin aceea că nu suntem treziţi întotdeauna prin forţa pur senzorială a unei impresii, ci datorită contextului psihic al acesteia; un cuvânt indiferent nu îl trezeşte pe cel care doarme; el se trezeşte însă dacă este strigat pe nume..., deci şi în somn sufletul face diferenţa între senzaţii... Putem fi treziţi deci şi de lipsa unui stimul senzorial, dacă acesta este legat de un lucru cu importanţă ideatică. Ne trezim dacă se stinge lumina de veghe, iar morarul se va trezi dacă moara se opreşte, deci din cauza încetării unei activităţi senzoriale, şi aceasta presupune că activitatea a fost percepută, însă a fost percepută indiferent sau mai curând satisfăcător, astfel că nu a deranjat psihicul" (*ibid.*, 485-6).

Chiar dacă dorim să facem abstracţie de aceste observaţii, care nu trebuie subestimate, trebuie să fim de acord că proprietăţile visului care au fost luate până acum în considerare şi care au fost derivate din desprinderea de lumea exterioară nu pot să explice complet stranietatea vieţii onirice. Altmineri, ar trebui să putem să transformăm la loc halucinaţiile visului în reprezentări, iar situaţiile visului să le putem preface la loc în gânduri, şi astfel să rezolvăm sarcina interpretării viselor. Nu procedăm altfel atunci când după trezire reproducem din amintire visul şi chiar dacă această retroversiune ne reuşeşte complet sau doar parţial, visul îşi păstrează neştirbit caracterul enigmatic.

Toţi autorii admit fără ezitare că în vis au loc şi alte transformări ale materialului reprezentaţional al stării de veghe,

unele chiar cu efecte mai profunde. O astfel de transformare încearcă să prindă Strümpell (1877, 27-8) în următoarele explicaţii: „O dată cu încetarea activităţii senzoriale şi a conştiinţei normale, psihicul pierde şi solul în care se înrădăcinează sentimentele, dorinţele, interesele şi acţiunile sale. Şi acele stări psihice, sentimente, interese, evaluări care sunt inerente în stare de veghe imaginilor amnezice sunt supuse... unei presiuni care le întunecă, în urma căreia se rupe legătura lor cu imaginile; imaginile perceptive ale lucrurilor, persoanelor, localităţilor, datelor şi acţiunilor vieţii vigile sunt reproduse în număr mare, dar niciuna dintre aceste reprezentări nu îşi aduce cu sine *valoarea psihică*. Aceasta este desprinsă de ele şi de aceea ele plutesc liber în psihic, după cum doresc..."

După Strümpell, desprinderea imaginilor de valoarea lor psihică, ce poate să fie pusă la rândul ei pe seama desprinderii de realitatea exterioară, ar deţine o parte esenţială în impresia de stranietate care diferenţiază pentru memoria noastră visul de viaţă.

Am aflat că adormirea aduce deja cu sine renunţarea la una dintre activităţile psihice, anume la puterea de a dirija voluntar succesiunea reprezentărilor. Ni se impune următoarea ipoteză, anume că starea de somn se poate întinde şi asupra problemelor psihice. Una sau alta dintre ele va fi complet suspendată; ne întrebăm dacă cele rămase lucrează netulburate în continuare, dacă în aceste condiţii pot desfăşura o muncă normală. Apare punctul de vedere că am putea explica particularităţile visului prin scăderea în starea de somn a eficienţei psihice — aici impresia pe care o face visul judecăţii vigile vine în întâmpinarea unei astfel de concepţii. Visul este lipsit de conexiuni contextuale, reuneşte fără probleme cele mai aprige contradicţii, admite imposibilităţi, ignoră cunoştinţe ce ne influenţează starea de veghe,

ne face să părem nişte înguşti la minte din punct de vedere etic şi moral. Pe cel care s-ar purta în stare de veghe aşa cum se procedează în vis în situaţiile lui l-am considera nebun; cel care ar vorbi în stare de veghe sau ar comunica acele lucruri care apar în conţinutul visului ne-ar face impresia unui om confuz sau naiv. Nu facem mai mult decât să împrumutăm cuvinte unei stări de fapt atunci când ne exprimăm opinia foarte proastă despre activitatea mentală din vis şi mai ales când considerăm că activităţile intelectuale superioare sunt suspendate în vis sau cel puţin sunt afectate sever.

Cu un neobişnuit consens — despre excepţii va fi vorba într-un alt loc —, autorii au emis despre vis judecăţi care conduc nemijlocit la o anumită teorie sau explicaţie a vieţii onirice. Este timpul să-mi înlocuiesc expunerea cu o colecţie de enunţuri emise de diferiţi autori — filosofi şi medici — despre caracteristicile psihologice ale visului:

După Lemoine (1855), singura trăsătură esenţială a visului este *incoerenţa* imaginilor onirice.

Maury subscrie, spunând (1878, 163): *„Il n'y a pas de rêves absolument raisonnables et qui ne contiennent quelque incohérence, quelque anachronisme, quelque absurdité."*[26]

După Hegel, la Spitta (1882, 193), visului îi lipseşte orice coerenţă obiectiv inteligibilă.

Dugas spune (1897*a*, 417): *„Le rêve c'est l'anarchie psychique affective et mentale, c'est le jeu des fonctions livrées à elles-mêmes et s'exerçant sans contrôle et sans but; dans le rêve l'esprit est un automate spirituel."*[27]

---

[26] „Nu există vise absolut rezonabile, care să nu conţină vreo incoerenţă, vreun anacronism, vreo absurditate", în limba franceză în original (*N. t.*).

[27] „Visul este anarhia psihică afectivă şi mentală, este jocul funcţiilor lăsate pe cont propriu, care se exercită fără control şi fără scop; în vis, spiritul este un automat spiritual", în limba franceză în original (*N. t.*).

Chiar Volkelt (1875, 14), a cărui teorie este departe de a considera lipsită de sens activitatea psihică din timpul somnului, vorbeşte despre „caracterul relaxat, dispersat şi confuz al vieţii ideatice care în starea de veghe este păstrată coerentă prin forţa logică a eului central".

Absurditatea asociaţiilor de idei care apar în vis nu poate fi condamnată mai aspru decât a făcut-o deja Cicero (*De divinatione*, II: *„Nihil tam praepostere, tam incondite, tam monstruose cogitari potest, quod non possimus somniare."*[28]

Fechner spune (1879, vol. 2, 522): „Este ca şi cum activitatea psihologică din creierul unui om inteligent poposeşte în cel al unui idiot."

Radestock (1879, 145): „Realmente pare imposibil să recunoaştem reguli riguroase în aceste fapte ciudate. Sustrăgându-se de la poliţia riguroasă a voinţei şi atenţiei raţionale care conduce în stare de veghe cursul ideatic, visul răsuceşte şi împrăştie totul, într-un joc vesel, ca un caleidoscop."

Hildebrandt (1875, 45) : „Ce salturi minunate îşi îngăduie visătorul, de exemplu în concluziile sale deductive! Cu cât calm vede el cele mai cunoscute judecăţi rezultate din experienţă de-a dreptul cu susul în jos! Ce contradicţii rizibile poate el să suporte în ordinea naturii şi a societăţii înainte ca să i se pară, cum se spune, prea de tot, şi ca întinderea excesivă a coardei nonsensului să aducă trezirea! Câteodată facem, total inofensiv, înmulţiri de genul: trei ori trei fac douăzeci; nu ne mirăm deloc că un câine ne recită un vers, că un mort merge pe picioarele sale spre mormântul său, că o stâncă înoată pe apă, mergem cu toată seriozitatea într-o misiune importantă în comitatul Bernburg sau principatul Liechtenstein

---

[28] „Nu se poate imagina ceva atât de anapoda, de confuz sau bizar încât să nu-l putem visa." — (*Despre divinaţie* — partea a doua LXXI) — traducere de Gabriela Haja şi Mihaela Paraschiv, dupa ediţia bilingvă, Editura Polirom, Iaşi, 1998 (*N. t.*).

pentru a inspecta marina de război a ținutului sau ne lăsăm convinși să ne înrolăm voluntar sub Carol al XII-lea cu puțin timp înainte de bătălia de pe Pultawa."

Binz (1878, 33) indică teoria despre vis care rezultă din aceste impresii: „Din zece vise, cel puțin nouă au conținut absurd. În ele cuplăm persoane și lucruri care nu au între ele nici cele mai slabe relații. Chiar în clipa următoare, ca într-un caleidoscop, gruparea a devenit alta, dacă se poate mai fără sens și mai ciudată decât era deja; și astfel merge mai departe jocul schimbător al creierului care nu doarme complet, până ce ne trezim, ne lovim cu palma de frunte și ne întrebăm dacă mai posedăm încă de fapt capacitatea de reprezentare și de gândire rațională."

Maury (1878, 50) găsește o comparație pentru relația imaginilor onirice cu gândirea din starea de veghe, comparație foarte impresionantă pentru un medic: *„La production de ces images que chez l'homme éveillé fait le plus souvent naître la volonté correspond, pour l'intelligence, à ce que sont pour la motilité certains mouvements que nous offrent la chorée et les affections paralytiques..."*[29] De altfel, visul este pentru el loc *„toute une série de dégradations de la faculté pensante et raisonnante"*[30] (*ibid.*, 27).

Nu este deloc necesar să introducem aici expresiile autorilor care repetă enunțul lui Maury pentru fiecare dintre capacitățile psihice superioare.

După Strümpell, în vis — desigur și acolo unde caracterul nerezonabil nu este evident — regresează toate operațiile lo-

---

[29] „Producția acestor imagini, care, la omul treaz, fac cel mai adesea să se nască voința, corespunde, pentru inteligență, la ceea ce sunt pentru motilitate acele câteva mișcări pe care ni le oferă coreea și afecțiunile paralitice...", în limba franceză în original (*N. t.*).

[30] „O întreagă serie de degradări ale facultății de gândire și de rațiune", în limba franceză în original (*N. t.*).

gice, care se bazează pe relaţii şi raporturi ale psihicului (1877, 26). După Spitta (1882, 148), în vis ideile par a fi complet sustrase legii cauzalităţii. Radestock (1879, 153-4) şi alţii subliniază slăbiciunea de judecată şi de raţionament proprie visului. După Jodl (1896, 123) în vis nu există nicio critică, nicio corecţie a unei serii perceptive prin conţinutul conştiinţei de ansamblu. Acelaşi autor spune: „În vis apar toate tipurile de activitate conştientă, dar incomplete, inhibate, izolate unele de altele." Stricker (şi mulţi alţii) explică contradicţiile în care se plasează visul faţă de cunoaşterea noastră vigilă prin aceea că în vis sunt uitate fapte sau se pierd legăturile logice între idei (1879, 98) ş.a.m.d, ş.a.m.d.

Autorii care judecă în general atât de nefavorabil despre activităţile psihice din vis vor fi de acord că în vis rămâne un anume rest din activitatea psihică. Cu aceasta este de acord în mod explicit Wundt, ale cărui teorii au devenit atât de relevante pentru atât de mulţi alţi autori care elaborează problemele visului. Ne-am putea întreba care sunt natura şi implicarea resturilor din activitatea psihică normală care se manifestă în vis. Autorii sunt aproape în total acord asupra faptului că memoria, capacitatea de reproducere, pare să fi avut cel mai puţin de suferit în vis, că ea poate prezenta o anumită superioritate faţă de aceeaşi funcţie în stare de veghe (vezi mai sus, secţiunea B), deşi o parte din absurdităţile visului pot fi explicate prin capacitatea de uitare specifică acestei vieţi onirice. După Spitta, *viaţa afectivă* a psihicului rămâne neafectată de somn şi apoi dirijează visul. El numeşte *„sentiment"* „asocierea constantă a *afectelor* care constituie fiinţa subiectivă cea mai intimă a omului" (1882, 84).

Scholz (1887, 37) consideră că una dintre activităţile psihice care se manifestă în vis este *reinterpretarea alegorizantă* căreia îi este supus materialul oniric. Siebeck constată şi în vis *capacitatea de interpretare complementară* a psihicului (1877,

11), exercitată de el față de toate percepțiile și senzațiile. O dificultate deosebită o prezintă evaluarea pentru vis a funcției psihice considerate cea mai înaltă, anume conștiința. Dat fiind că datorăm conștiinței tot ce știm despre vis, nu poate încăpea nicio îndoială că ea persistă în vis; totuși Spitta (1882, 84-5) este de părere că în vis este păstrată numai conștiința, dar nu și conștiința *de sine*. Delboeuf susține (1885, 19) că el nu poate concepe această diferențiere.

Legile asociației, care guvernează legăturile dintre idei, sunt valabile și pentru imaginile onirice, dat fiind că în vise dominația lor se manifestă mai pur și mai puternic. Strümpell (1877, 70): „Visul se desfășoară, așa cum se pare, după legile ideilor pure sau ale stimulilor organici care le însoțesc, adică fără ca reflecția și înțelegerea, gustul estetic și judecata morală să poată interveni aici." Autorii ale căror vederi le reproduc aici își imaginează cam așa formarea viselor: suma excitațiilor senzoriale care acționează în somn din diferite surse, pe care le comunic în alt loc (vezi mai sus secțiunea C), evocă mai întâi în psihic un număr de reprezentări, care se înfățișează ca niște halucinații (după Wundt, este mai corect să fie numite iluzii, datorită derivării lor din excitațiile externe și cele interne). Acestea se conectează unele de altele după cunoscutele legi ale asociației și evocă la rândul lor, după aceleași reguli, o nouă serie de idei (imagini). Întregul material va fi elaborat apoi de un rest încă activ al capacităților psihice ordonatoare și raționale (cf., de exemplu, Wundt [1874, 658] și Weygandt [1893]). Pur și simplu nu s-a reușit încă evidențierea motivelor care decid că evocarea imaginilor care nu provin din exterior decurge conform unei legi a asociației sau alteia.

S-a observat însă în mod repetat că asociațiile care leagă între ele reprezentările onirice sunt de naturi cu totul deosebite și diferite de cele care operează în gândirea vigilă. Astfel,

Volkelt (1875, 15) spune: „În vis reprezentările se vânează unele pe altele după asemănări accidentale şi legături abia perceptibile. Toate visele sunt parcurse de aceste asociaţii neglijente, care nu se impun." Maury acordă cea mai mare valoare acestei caracteristici a relaţionării ideilor, care îi permite să pună viaţa onirică într-o analogie mai strânsă cu anumite tulburări psihice. El recunoaşte două trăsături principale ale unui *„délire"*: *1) une action spontanée et comme automatique de l'ésprit; 2) une association vicieuse et irrégulière des idées* (1878, 126). De la Maury însuşi provin două exemple excepţionale de vise, în care asocierea reprezentărilor onirice este intermediată de simpla asonanţă a cuvintelor. Odată, el a visat că face un pelerinaj (*pélérinage*) la Ierusalim sau la Mecca, apoi, după multe aventuri, a ajuns la chimistul *Pelletier*, după o scurtă conversaţie acesta i-a dat o lopată (*pelle*) de zinc, care, în fragmentul următor de vis, a devenit paloşul său (*ibid.*, 137). Altă dată în vis, el mergea pe şosea şi citea pe borne *kilometrii*, apoi se găsea la un negustor de mirodenii care avea un cântar mare şi un bărbat punea în balanţă greutăţi de un *kilogram*, pentru a-l cântări chiar pe Maury; apoi îi spuse: „Nu sunteţi la Paris, ci pe insula *Gilolo*." Au urmat mai multe imagini în care el vedea floarea *lo*belia, apoi pe generalul *Lopez*, despre moartea căruia citise de curând, în final se trezi jucând la *lo*to (*ibid.*, 126).[31]

Suntem gata să aflăm totuşi că această subestimare a activităţilor psihice ale visului nu a rămas necontrazisă din alte părţi. Poate că pare dificil de contrazis. Nu înseamnă prea mult nici dacă unul dintre detractorii vieţii onirice (Spitta, 1882, 118) asigură că aceleaşi legi psihologice, care domină în starea de veghe, reglează şi visul sau dacă un altul (Dugas,

[31] [*Completare din 1909*] Mai jos ne va deveni accesibil sensul acestor vise, pline de cuvinte care încep cu aceeaşi literă sau care sună asemănător.

1897*a*) afirma că *„le rêve n'est pas déraison ni même irraison pure"*[32], atâta timp cât niciunul dintre ei nu îşi dă osteneala să pună în acord aceste evaluări cu anarhia psihică şi dizolvarea tuturor funcţiilor în vis, descrise de ei. Dar altora le-a venit ideea că este posibil ca delirul din vis să nu fie fără metodă, nefiind poate decât o prefăcătorie, ca şi delirul prinţului Danemarcei, delir la care se referă judecata ingenioasă citată aici. Autorii trebuie să fi evitat să judece după aparenţe sau aparenţele oferite lor de către vis erau altele.

Astfel, Havelock Ellis (1899, 721), fără să dorească să insiste pe aparenta absurditate a visului, spune că acesta este *„an archaic world of vast emotions and imperfect thoughts"*[33], al cărei studiu ne-ar putea învăţa să cunoaştem niveluri de dezvoltare primitive ale vieţii psihice.

J. Sully (1893, 362) apără aceeaşi concepţie despre vis într-un mod şi mai cuprinzător şi mai profund. Enunţurile lui merită cu atât mai multă atenţie cu cât ţinem cont de faptul că el era mai convins ca probabil niciun alt psiholog de sensul ascuns al visului. *„Now our dreams are a means of conserving these successive personalities. When asleep we go back to the old ways of looking at things and of feeling about them, to impulses and activities which long ago dominated us."*[34]

Un gânditor ca Delboeuf susţine — desigur, fără a aduce dovada împotriva materialului contradictoriu şi de aceea, de fapt, fără să aibă dreptate: *„Dans le sommeil, hormis la percep-*

---

[32] „Visul nu este nici nebunie, nici o pură lipsă de raţiune" , în limba franceză în original (*N. t.*).

[33] „O lume arhaică de mari emoţii şi de gânduri imperfecte", în limba engleză în original (*N. t.*).

[34] „Visele noastre sunt modalităţi de a ne păstra aceste personalităţi succesive. În somn, ne întoarcem la vechile moduri de a considera şi de a simţi lucrurile, la impulsuri şi activităţi care ne dominau cu mult timp în urmă", în limba engleză în original (*N. t.*).

tion, toutes les facultés de l'esprit, intelligence, imagination, mémoire, volonté, moralité, restent intactes dans leur essence; seulement, elles s'appliquent à des objets imaginaires et mobiles. Le songeur est un acteur qui joue à volonté les fous et les sages, les bourreaux et les victimes, les nains et les géants, les démons et les anges"[35](1885, 222). Cea mai energică contestare a deprecierii activităţii psihice în vis vine din partea marchizului d'Hervey (1867), împotriva căruia Maury polemizează însufleţit şi a cărui scriere nu am putut-o procura, în ciuda tuturor eforturilor mele. Maury spune despre el (1878, 19): „*M. le Marquis d'Hervey prête à l'intelligence durant le sommeil, toute sa liberté d'action et d'attention et il ne semble faire consister le sommeil que dans l'occlusion des sens, dans leur fermeture au monde extérieur; en sorte que l'homme qui dort ne se distingue guère, selon sa manière de voir, de l'homme qui laisse vaguer sa pensée en se bouchant les sens; toute la différence qui sépare alors la pensée ordinaire de celle du dormeur c'est que, chez celui-ci, l'idée prend une forme visible, objective et ressemble, à s'y méprendre, à la sensation déterminée par les objets extérieurs; le souvenir revêt l'apparence du fait présent."*[36]

---

[35] „În vis, în afară de percepţie, toate facultăţile spiritului, inteligenţa, imaginaţia, memoria, voinţa, moralitatea, rămân intacte în esenţa lor, doar că acum se aplică unor obiecte imaginare şi mobile. Visătorul este un actor care joacă după voia sufletului său nebuni şi înţelepţi, călăi şi victime, pitici şi uriaşi, demoni şi îngeri", în limba franceză în original (*N. t.*).

[36] „Domnul marchiz d'Hervey atribuie inteligenţei în timpul somnului întreaga libertate de acţiune şi de atenţie şi pare să nu considere că visul ar consta din altceva decât din ocluzia simţurilor, din închiderea lor faţă de lumea exterioară, astfel că, în ceea ce priveşte modul de a vedea, omul care doarme nu se deosebeşte deloc de omul care îşi lasă gândurile să călătorească, astupându-şi simţurile; întreaga diferenţă care separă deci gândirea obişnuită de cea de celui care doarme este că la acesta ideea ia o formă vizibilă, obiectivă şi se aseamănă până la confuzie cu senzaţia determinată de obiectele exterioare: amintirea îmbracă aparenţa faptului prezent", în limba franceză în original (*N. t.*).

Maury adaugă însă: *„qu'il y a une différence de plus et capitale à savoir que les facultés intellectuelles de l'homme endormi n'offrent pas l'équilibre qu'elles gardent chez l'homme éveillé."*[37]

La Vaschide (1911, 146 şi urm.), care ne intermediază o mai bună cunoaştere a cărţii lui d'Hervey, găsim că acest autor se exprimă astfel (1867, 35) despre aparenta incoerenţă a visului. *„L'image du rêve est la copie de l'idée. Le principal est l'idée; la vision n'est qu'accessoire. Ceci établi, il faut savoir suivre la marche des idées, il faut savoir analyser le tissu des rêves; l'incohérence devient alors compréhensible, les conceptions les plus fantasques deviennent des faits simples et parfaitement logiques."*[38] Şi: *„Les rêves les plus bizarres trouvent même une explication des plus logiques quand on sait les analyser."*[39]

J. Stärcke (1913, 243) a atenţionat asupra faptului că o explicaţie asemănătoare a incoerenţei visului este apărată în 1799 de un autor anterior, Wolf Davidson (1799, 136), care îmi era necunoscut: „Salturile ciudate ale reprezentărilor noastre în vis sunt motivate toate de legea asociaţiei, numai că această legătură se petrecere uneori în psihic într-un mod foarte obscur, astfel că adesea noi credem că am făcut un salt acolo unde nu am făcut de fapt niciunul."

---

[37] „Mai există o diferenţă în plus, capitală: facultăţile intelectuale ale omului care doarme nu oferă echilibrul pe care ele îl păstrează la omul treaz", în limba franceză în original (*N. t.*).

[38] „Imaginea visului este copia ideii. Principalul este ideea; vederea nu este decât accesorie. Acestea fiind stabilite, trebuie să ştim să urmărim mersul ideilor, să ştim să analizăm ţesătura viselor; incoerenţa devine atunci comprehensibilă, concepţiile cele mai fanteziste devin fapte simple şi perfect logice", în limba franceză în original (*N. t.*).

[39] „Atunci când ştim să le analizăm, visele cele mai bizare îşi află o explicaţie chiar dintre cele mai logice", în limba franceză în original (*N. t.*).

În literatură, scala de evaluare a visului ca produs psihic este foarte largă; ea porneşte de la cea mai profundă subestimare, a cărei expresie am cunoscut-o, ajunge la bănuiala unei valori care nu este încă dezvăluită şi merge până la supraestimare, care aşază visul cu mult peste performanţele vieţii vigile. Hildebrandt, care, după cum ştim, descrie caracteristica psihologică a vieţii onirice în trei antinomii, cuprinde în cea de-a treia dintre aceste opoziţii punctele finale ale acestei serii (1875, 19 şi urm.): „Ea se află între o *escaladare*, o *potenţare* care se ridică adesea până la *virtuozitate* şi, pe de altă parte, o *decădere* şi o *slăbire* hotărâtă a vieţii psihice, adesea până sub nivelul uman."

„În ceea ce o priveşte pe prima, cine nu ar putea confirma, din proprie experienţă, că în creaţia şi urzelile geniului visului apar câteodată la lumină o profunzime şi o intimitate a emoţiei, o delicateţe a senzaţiei, o claritate a perspectivei, o fineţe a observaţiei, o promptitudine a spiritului, pe care ne-am îndoi cu modestie că le avem, ca trăsături constante, în stare de veghe? Visul are o poezie minunată, o alegorie nimerită, un umor incomparabil, o ironie delicioasă. El vede lumea într-o lumină particulară, idealizantă şi adesea potenţează efectul a ceea ce vede prin înţelegerea cât se poate de sensibilă a esenţei acestor lucruri. Visul ne prezintă frumuseţea pământească într-o strălucire cu adevărat cerească şi îmbracă demnitatea în cea mai mare maiestate, ne prezintă grozăviile în cel mai crud chip cu putinţă, ne înfăţişează ridicolul cu un umor indescriptibil de drastic; şi uneori, după ce ne trezim, suntem încă atât de plini de una dintre aceste senzaţii, încât ni se întâmplă să credem că lumea reală nu ne-a oferit aşa ceva niciodată."

Ne putem întreba dacă acele observaţii dispreţuitoare şi aceste aprecieri entuziaste se referă la acelaşi obiect.

Oare unii au trecut cu vederea visele stupide sau alţii pe cele cu sensuri profunde şi fine? Şi dacă există amândouă, vise care merită prima apreciere şi vise care o merită pe cealaltă, atunci nu este oare inutil să căutăm o caracteristică psihologică a visului? Nu este oare suficient să spunem că în vis este posibil orice, de la cele mai profunde regresii ale vieţii psihice până la o amplificare a acesteia, neobişnuită în stare de veghe? Oricât de comodă ar fi această soluţie, i se împotriveşte faptul că eforturile tuturor cercetătorilor visului par să aibă la bază premisa după care există o asemenea caracteristică a visului, general valabilă în trăsăturile ei principale şi care ar trebui să ne scoată din orice contradicţie.

Este incontestabil faptul că activităţile psihice din vis au găsit o recunoaştere mai binevoitoare şi mai caldă în acea perioadă intelectuală îndepărtată în care spiritele erau dominate de filosofie, şi nu de ştiinţele exacte ale naturii. Enunţuri cum este cel al lui Schubert (1814, 20 şi urm.), conform căruia visul ar fi o eliberare a psihicului de constrângerile naturii exterioare, o desprindere a sufletului de cătuşele senzorialităţii, şi judecăţi asemănătoare ale tânărului Fichte (1864, vol. 1, 143 şi urm.)[40] şi ale altora, care prezintă toate visul ca pe o elevare a vieţii psihice către un nivel mai înalt, ni se mai par acum de neconceput; ele sunt repetate în prezent doar de mistici şi credincioşi.[41] Odată cu impunerea modului ştiinţific de gândire s-a declanşat o reacţie în aprecierea visului. Tocmai autorii medici sunt cel

---

[40] Cf. cu Haffner (1887) şi Spitta (1882, 11 şi urm.).

[41] [*Completare din 1914*] Acel mistic plin de spirit care este Du Prel, unul dintre puţinii autori pentru a căror neglijare în ediţiile precedente ale acestei cărţi trebuie să îmi cer scuze, afirmă că nu în stare de veghe, ci în vis se află poarta spre metafizică, în ceea ce priveşte omul (1885, 59).

mai înclinaţi să considere măruntă şi insignifiantă activitatea psihică în vis, în timp ce filosofii şi observatorii profani — psihologii amatori — ale căror contribuţii în acest domeniu nu sunt deloc de neglijat — au susţinut de obicei, în cea mai bună concordanţă cu intuiţiile populare, valoarea psihică a viselor. Cei care tind către subestimarea activităţii psihice în vis vor susţine, desigur, sursele somatice de stimuli în etiologia visului. Celui care îi lasă sufletului aflat în vis cea mai mare parte a capacităţilor lui în stare de veghe îi lipseşte desigur orice motiv să conteste prezenţa unei stimulări independente a viselor.

Printre facultăţile superioare, pe care suntem tentaţi să le atribuim vieţii onirice la o simplă comparaţie, cea care frapează cel mai tare este memoria; am tratat deja pe larg (v. segmentul B) experienţele, deloc rare, care o demonstrează. Un alt privilegiu al vieţii onirice, menţionat frecvent de vechii autori, anume calitatea de a se detaşa suveran de distanţele temporale şi spaţiale, se poate recunoaşte cu uşurinţă ca fiind o iluzie. Aşa cum observa Hildebrandt (1875, 25), acest privilegiu este iluzoriu; visul nu se raportează la timp şi la spaţiu altfel decât gândirea vigilă şi aceasta pentru că el nu este altceva decât o formă de gândire. În raport cu temporalitatea, s-a spus că visul se mai bucură de un alt privilegiu, anume acela de a fi independent de curgerea timpului şi într-un alt sens. Vise cum este cel al lui Maury despre ghilotinarea sa par să dovedească faptul că visul poate condensa în scurtul lui interval de timp mult mai mult conţinut perceptiv în comparaţie cu conţinutul de gândire pe care îl poate stăpâni activitatea noastră psihică în stare de veghe. Această concluzie este contestată cu cele mai variate argumente; de la enunţurile lui Le Lorrain (1894) şi Egger (1895) „despre durata aparentă a viselor" s-a antrenat o interesantă discuţie pe această temă, dar în ceea ce priveşte această subtilă ches-

țiune și profundele ei implicații nu a fost spus probabil ultimul cuvânt.[42]

Faptul că visul poate prelua activitatea intelectuală a zilei și că poate duce la o concluzie la care nu se ajunsese în stare de veghe, faptul că el poate rezolva îndoieli și probleme, că poate fi o sursă de noi inspirații pentru poeți și compozitori, toate acestea par incontestabile, în urma numeroaselor relatări și a colecției lui Chabaneix (1897). Dar chiar dacă nu faptele în sine, totuși felul cum sunt concepute se confruntă cu multe îndoieli, care se referă la principiul însuși.[43]

În final, așa-zisa forță divinatorie a visului formează obiectul unei dispute care opune îndoieli greu de învins cu asigurări repetate cu insistență. Se evită — pe bună dreptate — negarea materialului faptic despre această temă, fiindcă pentru o serie de cazuri există eventual posibilitatea unei explicații psihologice naturale.

---

[42] [*Completare din 1914*] Mai multă literatură și explicarea critică a acestei probleme se află în disertația de la Paris a lui Tobowolska (1900).

[43] [*Completare din 1914*] Cf. cu critica lui H. Ellis (1911, 268).

F

Sentimentele etice în vis

Din motive care vor putea fi înţelese numai după cunoaşterea propriilor mele cercetări despre vis, am izolat de tema psihologiei visului secţiunea care se referă la posibilitatea şi dimensiunea extinderii predispoziţiilor şi sentimentelor morale din starea de veghe în vis. Aici suntem întâmpinaţi de aceeaşi contradicţie în prezentările autorilor pe care a trebuit să o remarcăm cu uimire pentru toate celelalte activităţi psihice. Unii asigură că visul nu ştie nimic despre cerinţele morale cu aceeaşi hotărâre cu care alţii susţin că natura morală a oamenilor este valabilă şi pentru viaţa lor onirică.

Evocarea experienţei onirice din fiecare noapte pare să ridice deasupra oricărei îndoieli corectitudinea primei afirmaţii. Jessen spune (1855, 553): „În somn nu devenim mai buni şi mai virtuoşi, mai curând se pare că în vise conştiinţa tace, deoarece omul nu mai simte nicio milă şi poate săvârşi cu o totală indiferenţă şi fără remuşcări cele mai severe delicte, furturi, violenţe şi crime."

Radestock (1879, 146): „Trebuie ţinut cont de faptul că asociaţiile decurg în vis şi că ideile se leagă una de alta, fără ca reflecţia şi înţelegerea, gustul estetic şi judecata morală să aibă vreun cuvânt de spus; judecata este extrem de slabă, iar ceea ce domină este *indiferenţa etică.*"

Volkelt (1875, 23): „După cum ştie fiecare, în vis lucrurile se petrec însă deosebit de libertin în ceea ce priveşte

relaţiile sexuale. După cum visătorul însuşi este lipsit de orice ruşine şi de orice sentiment şi judecată etice, el îi vede pe toţi ceilalţi, chiar şi pe cele mai venerate persoane, în mijlocul unor acţiuni de care în stare de veghe s-ar fi jenat fie şi numai să se gândească să le pună în relaţie cu acestea."

Cea mai acută contradicţie o formează aici enunţuri cum este cel al lui Schopenhauer (1862, vol. 1, 245), anume că în vis fiecare acţionează şi vorbeşte pe măsura completă a caracterului său. K. Ph. Fischer[44] susţine că sentimentele şi tendinţele subiective sau afectele şi pasiunile se revelează în arbitrarul vieţii onirice, că particularităţile morale ale persoanelor se reflectă în visele lor.

Haffner (1887, 251): „Cu rare excepţii, un om virtuos [...] va fi virtuos şi în vis; el va rezista tentaţiilor, se va închide faţă de ură, invidie, mânie şi faţă de toate păcatele; omul păcătos însă va regăsi şi în visele sale, de regulă, imaginile pe care le avea înaintea sa şi în stare de veghe."

Scholz (1887, 36): „În vis este adevăr, în ciuda tuturor măştilor, fie că ne înalţă, fie că ne înjosesc, ne recunoaştem propriul nostru sine... Omul onorabil nu se va deda nici în vis vreunei abateri care l-ar dezonora sau, dacă aceasta se întâmplă, el se va îngrozi ca şi cum ar fi ceva străin naturii sale. Împăratul roman care şi-a executat un supus pentru că acesta visase că l-a ucis pe împărat nu era atât de lipsit de dreptate atunci când se justifica spunând că cel care visează aşa ceva trebuie să aibă şi în stare de veghe gânduri asemănătoare. Despre ceva care nu poate avea niciun loc în interiorul nostru spunem explicit: nici în vis nu-mi trece prin minte aşa ceva."

---

[44] (1850, 72 şi urm.) după Spitta (1882, 188).

Dimpotrivă, Platon este de părere că cei mai buni sunt cei cărora li se înfăţişează doar în vis ceea ce alţii fac în stare de veghe.[45]

Pfaff[46] spune chiar, transformând un cunoscut proverb: „Povesteste-mi de-a lungul unei perioade visele tale şi o să-ţi spun cum stă interiorul tău."

Mica scriere a lui Hildebrandt, din care am extras deja atât de numeroase citate, contribuţia cea mai desăvârşită din punctul de vedere al formei şi cea mai bogată în idei despre cercetarea problemei visului pe care am găsit-o în literatură, are ca centru de interes chiar problema moralităţii în vis. Şi pentru Hildebrandt (1875, 54) este valabilă regula: cu cât este viaţa mai pură, cu atât visul este şi el mai pur; cu cât este mai necurată viaţa, cu atât visul va fi mai impur.

Natura morală a omului este valabilă şi în vis: „Însă în timp ce nicio eroare de calcul, oricât de evidentă, nicio întorsătură a ştiinţei, oricât de romantică, niciun anacronism, oricât de ridicol, nu ne răneşte şi nici nu ne trezeşte suspiciunile, deosebirea dintre bine şi rău, dintre drept şi nedrept, dintre virtute şi păcat nu se pierde niciodată. Oricât de mult din ceea ce ne însoţeşte ziua s-ar putea înmuia în orele de somn — imperativul categoric al lui Kant se lipeşte atât de tare de noi, ca un companion nedespărţit, încât nu ne putem desprinde de el nici măcar în somn... Această situaţie nu se poate explica decât prin faptul că ceea ce este fundamental pentru fiinţa umană, natura etică, este prea strâns lipit de noi pentru a lua parte la acţiunea de răsturnare caleidoscopică pe care le suferă în vis fantezia, gândirea, memoria şi alte facultăţi de acest ordin" (*ibid.*, 45 şi urm.).

---

[45] Indicaţia se referă, desigur, la secţiunea introductivă din cartea a IX-a din *Statul* lui Platon (*N. t.*).

[46] 1868, 9 (la Spitta, 1882, 192).

În discuția ulterioară a acestui subiect apar ciudate deplasări și inconsecvențe în ambele grupe de autori. În sens strict, pentru toți cei care sunt de părere că în vis se descompune personalitatea morală a omului, interesul pentru visele imorale ar trebui să-și afle sfârșitul odată cu această explicație. Ei ar putea să respingă încercarea de a-l face pe visător răspunzător pentru visele sale, de a trage, pe baza caracterului rău al viselor lui, concluzia că în natura sa se află o pornire rea, cu aceeași seninătate ca și încercarea aparent echivalentă de a dovedi pe baza absurdității viselor sale lipsa de valoare a performanțelor sale intelectuale în stare de veghe. Ceilalți, pentru care „imperativul categoric" se întinde și în vis, ar trebui să își asume nelimitat responsabilitatea pentru visele imorale; pentru ei ar fi de dorit ca propriile vise de o astfel de natură reprobabilă să nu îi inducă în eroare asupra aprecierii, altminteri susținute, a propriei lor moralități.

Se pare deci că nimeni nu știe cu siguranță despre el în ce măsură este bun sau rău și că nimeni nu poate tăgădui că își amintește vise imorale proprii. Căci, dincolo de acea opoziție în aprecierea moralității onirice, autorii din ambele grupuri fac eforturi de a clarifica originea viselor imorale. Se dezvoltă o nouă opoziție, după cum originea lor este căutată în funcțiile vieții psihice sau în perburbări ale sale condiționate somatic. Forța constrângătoare a faptelor îi obligă pe apărătorii responsabilității, ca și pe cei ai iresponsabilității vieții onirice să fie de acord în recunoașterea unei surse psihice speciale pentru imoralitatea viselor.

Toți cei care lasă moralitatea să supraviețuiască în vis se feresc să-și asume întreaga responsabilitate pentru visele lor. Haffner spune (1887, 250): „Nu suntem responsabili pentru visele noastre, pentru că gândirii și voinței noastre le este zdruncinată singura bază care conferă adevăr și realitate vieții noastre [...]. De aceea nu poate exista virtute sau păcat la

dorinţa şi acţiunea din vis." Totuşi, omul este responsabil pentru visul păcătos, în măsura în care el este cel care îl provoacă, indirect. De aici decurge pentru el obligaţia ca şi în stare de veghe să îşi purifice moral sufletul înainte de a merge la culcare.

Mult mai adânc pătrunde analiza pe care o face Hildebrandt (1875, 48 şi urm.) acestui amestec de declinare şi de asumare a responsabilităţii pentru conţinutul moral al viselor. El afirmă că în ceea ce priveşte aspectul imoral al viselor trebuie să se facă rabat modului dramatic de prezentare al visului, comprimării celor mai complicate procese de gândire în cele mai mici intervale de timp, precum şi devalorizării şi amestecării elementelor ideatice în vis, recunoscută şi de el. Apoi însă el este de acord că există cea mai serioasă îndoială că putem pur şi simplu tăgădui orice responsabilitate pentru păcatele şi culpele din vis.

(*Ibid.*, 49): „Când dorim să respingem cu hotărâre o învinuire nedreaptă, anume una care se referă la intenţiile şi năzuinţele noastre, atunci folosim expresia: nici în vis nu mi-a trecut prin minte aşa ceva. Pe de o parte, exprimăm altfel faptul că noi considerăm visul cel mai îndepărtat şi ultim teren pe care l-am putea oferi gândurilor noastre, pentru că acolo aceste gânduri întreţin cele mai slabe şi mai rarefiate legături cu adevărata noastră natură, astfel încât cu greu le putem accepta ca fiind ale noastre. Însă, întrucât simţim că trebuie să negăm explicit existenţa unor astfel de gânduri chiar şi pe acest teren, recunoaştem indirect deopotrivă că justificarea noastră nu ar fi completă dacă nu ar ajunge până acolo. Şi cred că aici vorbim, chiar dacă inconştient, limba adevărului."

(*Ibid.*, 51 şi urm.): „Nu ne putem gândi la niciun act din vis al cărui prim motiv nu ar fi trecut mai înainte ca dorinţe, pofte, emoţii prin sufletul celui care visează." Despre acest prim impuls trebuie să spunem: visul nu l-a inventat — el

doar l-a configurat şi l-a însuşit, el a prelucrat în formă dramatică doar un crâmpei din materialul istoric pe care îl găsise la noi; el a pus în scenă vorbele apostolului: oricine urăşte pe fratele său este ucigaş de oameni[47]. Şi în timp ce întreaga şi extinsa formaţiune a visului păcătos ne va părea rizibilă după trezire, conştienţi fiind de puterea noastră morală, acea materie formativă originară nu va reuşi să provoace vreun zâmbet. Ne simţim responsabili pentru rătăcirile din vis, nu pentru toate, ci pentru un anumit procent. „Pe scurt, dacă înţelegem în acest sens greu de contestat cuvântul lui Hristos: Din inimă ies gânduri rele[48] — atunci nu ne putem opune convingerii că fiecare păcat trăit în vis aduce cu el cel puţin un minimum obscur de vinovăţie."

Hildebrandt găseşte deci sursa imoralităţii visului în germenii şi în sugestiile de porniri rele care trec prin sufletul nostru de-a lungul zilei, ca gânduri de ispită, şi el nu ezită să ţină seamă de aceste elemente imorale la evaluarea morală a personalităţii. Aceste gânduri şi această evaluare a acestora sunt cele care, după cum se ştie, i-au făcut pe oamenii pioşi şi pe clericii din toate timpurile să afirme că au păcate grele.[49]

Nu există nicio îndoială despre incidenţa generală a acestor idei *contrastante* — la cei mai mulţi oameni, dar şi în alte domenii în afara celui etic. Judecarea acestui domeniu a fost uneori mai puţin serioasă. La Spitta este citat următorul

---

[47] Ioan, 3, 15, Ed. Institutului Biblic şi de misiune al Bisericii ortodoxe române, Bucureşti, 1982 (*N. t.*).

[48] Matei, 15, 19 (*N. t.*), ed. cit.

[49] [*Completare din 1914*] Nu este lipsit de interes să aflăm cum se raportează sfânta Inchiziţie la problema noastră. În *Tractatus de Officio sanctissimae Inquisitionis* al lui Thomas Careña, 1659, există următorul pasaj: „Dacă cineva spune blasfemii în vis, atunci inchizitorii trebuie să afle aici prilejul de a-i cerceta viaţa, căci în somn se reîntorc lucrurile care l-au preocupat pe om peste zi." (dr Ehniger, S. Urban, Elveţia).

enunţ al lui A. Zeller (1818, 120-1): „Rareori un spirit este atât de fericit organizat încât să posede oricând toată puterea iar drumul constant şi clar al gândurilor sale să nu fie întrerupt de idei nu numai neesenţiale, ci şi complet groteşti şi contradictorii; şi marii gânditori au avut a se plânge de această grămadă de idei de tip oniric, insistente şi penibile, care le-au tulburat cele mai profunde reflecţii şi cel mai pios şi mai serios travaliu de gândire."

Asupra poziţiei psihologice a acestor gânduri contrastante aruncă o lumină mai clară o altă observaţie a lui Hildebrandt, conform căreia visul ne lasă să privim uneori în profunzimile şi cutele fiinţei noastre, care ne rămân în cea mai mare parte închise în stare de veghe (1875, 55). Aceeaşi recunoaştere o trădează Kant într-un pasaj din *Antropologie* (1798), atunci când este de părere că visul există pentru a ne descoperi naturile noastre ascunse şi de a ne face cunoscut nu ceea ce suntem, ci ceea ce am fi putut deveni dacă am fi avut o altă educaţie; la fel şi Radestock (1879, 84), atunci când spune adesea că visul doar ne face cunoscut ceea ce nu vrem să recunoaştem şi că pe nedrept îl numim mincinos şi trădător. J.E. Erdmann arată (1852, 115): „Mie niciun vis nu mi-a spus ce trebuie să cred despre un om, ci numai ceea ce eu cred despre el şi ce intenţie am faţă de el; am aflat aceasta deja de câteva ori dintr-un vis, spre marea mea surprindere." De o părere asemănătoare este I.H. Fichte (1864, vol.1, 539): „Caracterul viselor noastre rămâne o oglindă mult mai fidelă pentru dispoziţia noastră de ansamblu decât cea pe care o aflăm în stare de veghe prin autoobservaţie." Remarci cum este cea a lui Benini ne atenţionează că ivirea acestui impuls străin conştiinţei noastre morale este analoagă unei calităţi a visului nostru pe care deja o cunoaştem, anume aceea de a avea la dispoziţie alte materiale de idei, care lipsesc în stare de veghe sau care joacă aici doar un rol neîn-

semnat: „*Certe nostre inclinazioni che si credevano soffocate e spente da un pezzo, si ridestano; passioni vecchie e sepolte rivivono; cose e persone a cui non pensiamo mai, ci vengono dinanzi*“[50] (1898, 149). Volkelt atenționează și el: „Chiar și reprezentările care au pătruns, aproape pe nesimțite, în conștiința vigilă și care poate că nu ar mai fi extrase de ea niciodată din uitare își anunță adesea prezența lor în psihic prin vis" (1875, 105). În fine, aici este locul să ne amintim că după Schleiermacher adormirea era deja însoțită de apariția reprezentărilor (imaginilor) *involuntare*.

Vom cuprinde sub numele de *idei involuntare* întregul material ideatic a cărui apariție în visele imorale și absurde ne stârnește uimirea. O deosebire importantă constă în faptul că, pe teren moral, ideile involuntare lasă să se recunoască contrariul față de sentimentele noastre obișnuite, în timp ce celelalte ne par pur și simplu ciudate. Până acum nu s-a făcut niciun pas care să ne facă să punem capăt acestei diferențieri printr-o cunoaștere mai profundă.

Ce semnificație are deci apariția ideilor nedorite în vis, ce concluzii se pot trage pentru psihologia sufletului adormit și a celui treaz din această ivire nocturnă a unor porniri etice contrastante? Aici trebuie semnalate o nouă diversitate de opinii și o grupare diferită a autorilor. Raționamentul lui Hildebrandt și al altor reprezentanți ai punctului său de vedere nu se poate continua decât afirmând că pornirile imorale au și în stare de veghe o anumită putere, inhibată însă atunci când este vorba să-și forțeze drumul spre faptă și că în somn dispare ceva care, acționând ziua ca o inhibi-

---

[50] „Unele dintre dorințele noastre, pe care le credeam de un timp sufocate și stinse, cresc acum la loc; se trezesc din nou la viață pasiuni îngropate de multă vreme; ne amintim de lucruri și persoane la care nu ne mai gândeam", în limba italiană în original (*N. t.*).

ţie, ne-a împiedicat să remarcăm existenţa acestor porniri. Visul ar prezenta astfel adevărata, dacă nu întreaga, fiinţă a omului şi ar fi deci dintre mijloacele care fac accesibil cunoaşterii noastre interiorul ascuns al sufletului nostru. Numai pe baza unor asemenea premise, Hildebrandt (1875, 56) poate desemna visului rolul de *agent de avertizare*, care ne face atenţi la păcatele morale ascunse ale sufletului nostru, aşa cum, după opinia medicilor, el poate informa conştiinţa şi despre suferinţe trupeşti până atunci neobservate. Nici Spitta nu poate fi condus de vreo altă concepţie atunci când semnalează surse de excitaţie (1882, 193 şi urm.) care influenţează psihicul, de exemplu la vârsta pubertăţii, şi îl consolează pe visător că a făcut tot ce îi stătea în putinţă dacă a realizat în starea de veghe o viaţă foarte virtuoasă şi se străduieşte să reprime gândurile păcătoase, ori de câte ori ele apar, să nu le lase să dospească şi să devină fapte. În această concepţie, am putea desemna ideile *nedorite* ca fiind ideile *reprimate* în timpul zilei şi ar trebui să vedem în ivirea lor un adevărat fenomen psihic.

După alţi autori, nu am avea niciun drept să tragem această ultimă concluzie. Pentru Jessen, ideile nedorite în vis şi în stare de veghe sau în delirurile febrile sau de altă natură manifestă „caracterul unei activităţi voliţionale liniştite şi prezintă un proces *întru câtva mecanic* de imagini şi idei prin mişcări interne" (1885, 360). Un vis imoral nu ar dovedi deci despre viaţa psihică a visătorului decât că aceasta a luat la un moment dat cunoştinţă de conţinutul ideatic implicat, dar cu siguranţă nu este dovada unei porniri psihice proprii. În ceea ce îl priveşte pe un alt autor, Maury, am putea crede că şi acesta îi atribuie stării onirice capacitatea de a descompune activitatea sufletească în componentele sale în loc să o distrugă fără niciun plan. El spune despre visele în care ne aşezăm deasupra limitelor morale: *„Ce sont nos penchants qui*

parlent et qui nous font agir, sans que la conscience nous retienne, bien que parfois elle nous avertisse. J'ai mes défauts et mes penchants vicieux; à l'état de veille, je tâche de lutter contre eux, et il m'arrive assez souvent de n'y pas succomber. Mais dans mes songes j'y succombe toujours ou pour mieux dire j'agis par leur impulsion, sans crainte et sans remords... Evidemment les visions qui se déroulent devant ma pensée et qui constituent le rêve, me sont suggérées par les incitations que je ressens et que ma volonté absente ne cherche pas à refouler"[51] (1878, 113).

Credința în capacitatea visului de a dezvălui o predispoziție imorală a visătorului care există cu adevărat, dar care este reprimată sau ascunsă nu poate fi exprimată mai clar decât prin cuvintele lui Maury (*ibid.*, 165): „*En rêve l'homme se révèle donc tout entier à soi-même dans sa nudité et sa misère natives. Dès qu'il suspend l'exercice de sa volonté, il devient le jouet de toutes les passions contre lesquelles, à l'état de veille, la conscience, le sentiment de l'honneur, la crainte nous défendent.*"[52] Într-un pasaj ulterior el găsește cuvântul potrivit (*ibid.*, 462): „*Dans le songe, c'est surtout l'homme instinctif qui se révèle... L'homme revient pour ainsi dire à l'état de nature quand il rêve; mais moins les idées acquises ont pénétré dans son esprit, plus les penchants en désaccord avec elles conservent encore sur lui l'in-*

---

[51] Înclinațiile noastre sunt cele care vorbesc și care ne fac să acționăm; conștiința nu se reține, chiar dacă uneori ne avertizează. Am defectele mele și înclinațiile mele vicioase; în stare de veghe, încerc să lupt împotriva lor și mi se întâmplă destul de des să nu le cedez. Dar în visele mele le cedez întotdeauna, adică, mai bine spus, acționez la impulsul lor, fără teamă și fără remușcări... Evident, viziunile care se derulează în fața gândirii mele și care constituie visul îmi sunt sugerate de incitațiile pe care le resimt și pe care voința mea absentă nu încearcă să le refuleze", în limba franceză în original (*N. t.*).

[52] „În vis omul se revelează deci întreg lui însuși, în goliciunea și mizeria sa native. De îndată ce el își suspendă exercițiul voinței, el devine jucăria tuturor pasiunilor față de care, în stare de veghe, ne apără conștiința, sentimentul onoarei, teama", în limba franceză în original (*N. t.*).

fluence dans le rêve."[53] El dă apoi un exemplu: visele lui proprii îl prezintă nu arareori drept victimă a exact acelei superstiţii pe care o combătuse cel mai aprig în scrierile sale.

Însă la Maury valoarea pe care o au toate aceste observaţii perspicace pentru o cunoaştere psihologică a vieţii onirice este afectată de faptul că, în fenomenele observate de el atât de corect, el nu vrea să vadă altceva decât nişte dovezi pentru *automatismul psihologic*[54], care ar domina, în concepţia lui, viaţa onirică. El consideră că acest automatism este contrariul deplin al activităţii psihice.

Un pasaj din *Studiile despre conştiinţă* ale lui Stricker sună astfel (1879, 51): „Visul nu constă numai din iluzii; dacă, de exemplu, cineva se teme în vis de hoţi, poate că hoţii sunt imaginari, dar teama este reală." Astfel suntem atenţionaţi că dezvoltării de afect în vis nu i se pot aplica judecăţile pe care le facem despre restul conţinutului visului şi se pune problema ce poate fi real din procesele psihice din vis, adică ce anume din acestea ar putea să ridice pretenţia de a se înscrie printre procesele psihice ale stării de veghe?

---

[53] „În vis, se revelează mai ales omul instinctiv... Când visează, omul revine, ca să spunem aşa, la starea naturală; însă cu cât în spiritul său au pătruns mai puţine dintre ideile dobândite, cu atât înclinaţiile în dezacord cu ele îşi păstrează mai mult influenţa asupra lui, în vis", în limba franceză în original (*N. t.*).

[54] În original în limba franceză: *„automatisme psychologique"* (*N. t.*).

G

Teorii despre vis şi funcţia visului

Se numeşte teorie a visului un enunţ despre vis care încearcă să explice dintr-un punct de vedere cât se poate de multe dintre trăsăturile observate şi în acelaşi timp determină poziţia visului într-un domeniu mai larg de manifestări. Teoriile despre vis se diferenţiază prin faptul că ele ridică la rangul de esenţialitate unele sau altele dintre trăsăturile onirice şi că leagă de acestea explicaţii şi corelaţii. O funcţie, adică o utilizare sau o performanţă deosebită a visului, nu este neapărat derivabilă din teorie, însă aşteptarea noastră îndreptată de obicei spre teleologie va veni în întâmpinarea acelor teorii care sunt legate de respectiva perspectivă asupra unei funcţii a visului.

Am făcut deja cunoştinţă cu mai multe concepţii despre vis, care au meritat mai mult sau mai puţin numele de teorii ale visului, în acest sens. Credinţa anticilor că visul este un mesaj trimis de zei pentru a influenţa acţiunile oamenilor era o teorie completă despre vis, care furniza informaţii despre tot ceea e era demn de ştiut despre vis. De când visul a devenit obiect al cercetării biologice, cunoaştem un număr mai mare de teorii ale visului, însă printre ele se află şi unele care sunt absolut incomplete.

Dacă renunţăm la completitudine, putem încerca următoarea grupare a teoriilor visului, în funcţie de ipoteza despre cantitatea şi tipul de activitate psihică în vis pe care se bazează ele:

1) Teorii care consideră că întreaga activitate psihică a stării de veghe se continuă în vis, cum este teoria lui Delboeuf (1885, 221 şi urm.). Conform ei, psihicul nu doarme aici, aparatul lui rămâne intact, însă în condiţiile stării de somn care diferă de cele din starea de veghe, el va furniza în caz de funcţionare normală alte rezultate decât în starea de veghe. În legătură cu aceste teorii se pune problema dacă ele sunt capabile să derive numai din condiţiile stării de somn diferenţele dintre vis şi gândirea vigilă. Mai mult, lor le lipseşte un acces posibil la o funcţie a visului; nu ştim de ce visăm, de ce complicatul mecanism al aparatului psihic îşi continuă funcţionarea chiar şi transpus în situaţii pentru care el pare să nu fi fost conceput. Somnul fără vise sau trezirea, atunci când vin stimuli care tulbură, rămân singurele reacţii corecte în locul celei de-a treia, cea a visării..

2) Teoriile care, dimpotrivă, presupun că visul este o degradare a activităţii psihice, o slăbire a conexiunilor, o sărăcie în material disponibil. Conform acestor teorii, visului ar trebui să îi fie atribuită o caracterizare psihologică total diferită de cea a lui Delboeuf, de pildă. Somnul se întinde mult deasupra psihicului, el nu constă pur şi simplu într-o izolare a sufletului de lumea externă, el pătrunde mai degrabă în mecanismul lui şi îl face temporal inutilizabil. Dacă mă pot referi la materialul psihiatric, atunci voi afirma că primele teorii construiau visul ca o paranoia, iar cele din grupul al doilea îl făceau un prototip al debilităţii sau al unei Amentia.

Autorii medici şi lumea ştiinţifică în general preferă clar teoria conform căreia în viaţa onirică se exprimă doar un fragment al activităţii psihice paralizate de somn. În măsura în care se poate presupune un interes general pentru explicarea viselor, o putem desemna drept teoria *dominantă* a visului. Trebuie evidenţiată uşurinţa cu care tocmai această

teorie evită cea mai grea piedică în calea oricărei explicaţii de vis, şi anume dificultatea de a face faţă opoziţiilor întruchipate de vis. Dat fiind că pentru această teorie visul este rezultatul unei stări de veghe parţiale („o trezie treptată, parţială şi în acelaşi timp foarte anormală", spune *Psihologia* lui Herbart despre vis [1892, 307]), ea poate acoperi întreaga serie, de la randamentul redus al visului care se trădează prin absurditatea acestuia până la performanţa cognitivă concentrată, printr-o serie de stări, de la o trezire din ce în ce mai clară până la o stare deplină de trezie.

Cei care nu se pot dispensa de modul de prezentare fiziologic sau care au înclinaţii mai ştiinţifice vor găsi această teorie a visului în descrierea lui Binz (1878, 43):

„Această stare (de toropeală) se va sfârşi numai treptat în primele ore ale dimineţii. Cantitatea de substanţe creatoare de oboseală adunate în proteinele din creier se reduce, şi din ce în ce mai multe astfel de substanţe sunt descompuse sau spălate de circulaţia sangvină care curge neobosit. Pe alocuri licăresc deja treze unele grupuri de celule, în timp ce în jurul lor totul este încă într-o stare de toropeală. Se face simţită acum *funcţionarea izolată a anumitor grupuri* din conştiinţa noastră obnubilată, lipsind controlul din partea altor părţi ale creierului care guvernează asociaţia. De aceea imaginile create, care corespund în cea mai mare parte impresiilor materiale din trecutul imediat, se succed în mod sălbatic şi neregulat. Numărul de celule cerebrale devenite libere este în continuă creştere, iar caracterul iraţional al visului este în continuă scădere."

La toţi fiziologii şi filosofii moderni vom găsi cu siguranţă această concepţie despre vis ca stare incompletă, parţială de trezie sau resturi ale influenţei acesteia. Cel mai detaliat este prezentată la Maury (1878, 6 şi urm.). Aici pare adesea că autorul îşi reprezintă starea de veghe sau starea de ador-

mire ca deplasabile printr-o regiune anatomică sau alta, o provincie anatomică părându-i însă legată de o anumită funcţie psihică. Aş dori să observ aici că, dacă teoria treziei parţiale s-ar susţine, ar fi foarte multe de dezbătut despre detaliile acesteia.

În această concepţie a vieţii onirice nu se poate stabili, desigur, o funcţie a visului. Mai mult, o judecată despre poziţia şi semnificaţia visului este dată în mod consecvent de expresia lui Binz (1878, 35): „Toate lucrurile pe care le vedem ne impun să considerăm visul ca un proces *corporal*, în toate cazurile inutil, în multe cazuri de-a dreptul patologic..."

Cuvântul „corporal", legat de vis, care îşi datorează evidenţierea chiar acestui autor, indică mai multe direcţii. În primul rând, el se referă la etiologia visului, familiară lui Binz mai ales atunci când a studiat crearea experimentală a viselor prin administrarea de substanţe toxice. În contextul acestui tip de teorii ale visului, stimularea care produce visul trebuie dedusă în general exclusiv din surse somatice. Prezentat în forma extremă, ar suna astfel: după ce ne-am transpus în stare de somn, prin îndepărtarea stimulilor, nu ar exista nicio nevoie şi niciun prilej pentru vis până în zori, când trezirea treptată, datorată unor noi stimuli, s-ar putea reflecta în fenomenul visului. Nu se poate totuşi ca somnul să fie eliberat de stimuli; aşa cum Mephisto se plânge de „germenii vieţii"[55], către cel care doarme vin de peste tot stimuli, din exterior, din interior şi chiar din zone ale corpului de care nici nu ne sinchisim în stare de veghe. Astfel, somnul este tulburat, mai întâi este smuls din somn un colţ al minţii, apoi altul; psihicul funcţionează o clipă cu partea trează, bu-

---

[55] „Seminţe" în traducerea lui Ştefan Augustin Doinaş: „Pământul, zările şi balta/ Sunt pline de seminţe care irump mereu/ În umed, în uscat, în cald, în rece!" — *Faust*, partea I, scena 3, Editura Univers, Bucureşti (*N. t.*).

curos să adoarmă la loc. Visul este reacția la tulburarea somnului de către stimul, de altfel este o reacție pur superfluă.

Descrierea ca un proces somatic a visului, care rămâne o întreprindere a organului psihic, are însă și un alt sens. Ea intenționează să arate că visele nu merită să fie calificate ca procese psihice. Comparația de foarte multe ori aplicată visului, „cele zece degete ale unui om absolut neștiutor de muzică, ce aleargă pe clapele instrumentului" (Strümpell, 1877, 84) înfățișează poate cel mai bine de ce apreciere s-a bucurat de obicei performanța visului la reprezentanții științelor exacte. În această concepție, visul devine total și absolut neinterpretabil; cum ar putea produce cele zece degete ale unui cântăreț total neavizat vreo bucată muzicală?

Teoriei veghei parțiale nu i-au lipsit obiecțiile, chiar de timpuriu. Burdach era de părere (1838, 508 și urm.): „Când se spune că visul este o trezie parțială, în primul rând nu se explică nici veghea și nici somnul, în al doilea rând nu se spune altceva decât că în vis sunt active unele forțe ale psihicului, în timp ce altele se odihnesc. Dar astfel de variații au loc pe parcursul întregii vieți..."

Pe teoria dominantă a visului, care vede în vis un proces „corporal", se sprijină o concepție foarte interesantă a visului, enunțată în 1886 de Robert, care a devenit ispititoare, pentru că indică visului o funcție, un rezultat util. La baza teoriei sale, Robert așază două fapte de observație, asupra cărora ne-am oprit deja atunci când am luat în considerare materialul visului, anume că adesea visăm impresiile triviale din timpul zilei și că numai rareori luăm cu noi în vis marile interese ale zilei. Robert susține că este corect exclusiv faptul că lucrurile la care am început să ne mai gândim nu devin niciodată stimuli pentru vis, ci numai cele care ne stau pe suflet, neterminate sau care ating trecător spiritul (1886, 10). — „De cele mai multe ori nu ne putem explica visul

deoarece cauzele acestuia sunt chiar *impresiile senzoriale ale zilei precedente, care nu au ajuns la deplina atenţie din partea celui care visează*" (*ibid.*, 19-20). Condiţia pe care trebuie să o îndeplinească o impresie pentru a ajunge în vis este deci fie ca prelucrarea acestei impresii să fi fost tulburată, fie ca ea să nu fi avut niciun drept la o astfel de prelucrare, ca o impresie mult prea neînsemnată.

Visul i se prezintă deci lui Robert ca „un proces corporal de excreţie, care ajunge să fie cunoscut prin manifestarea sa reacţională psihică" (*ibid.*, 9). *Visele sunt excreţii de gânduri înăbuşite în germene.* „Un om căruia i-am răpi capacitatea de a visa ar căpăta o tulburare psihică la un moment dat, pentru că în creierul lui s-ar acumula o mulţime de gânduri neterminate, incomplet gândite şi de impresii superficiale, sub a căror forţă creierul s-ar sufoca, ceea ce memoria ar trebui să încorporeze de-a dreptul ca întreg" (*ibid.*, 10). Pentru creierul supraîncărcat, visul prestează serviciul de supapă de siguranţă. *Visele au o putere vindecătoare, de despovărare (ibid., 32).*

Ar fi o neînţelegere dacă l-am întreba pe Robert cum este despovărat psihicul prin reprezentarea în vis. Din cele două particularităţi ale materialului oniric, autorul trage evident concluzia că în timpul somnului se realizează o astfel de expulzare a impresiilor fără valoare, *cumva* ca un proces somatic, şi visatul nu ar fi un proces psihic deosebit, ci numai informaţia pe care o căpătăm de la ea. În plus, excreţia nu este singurul lucru care are loc în psihic în timpul nopţii. Robert adaugă că se elaborează în plus excitaţiile zilei şi că „acea parte din materialul de gânduri nedigerat care nu s-a putut excreta în vis *se leagă într-un întreg complet, prin lanţuri de gânduri împrumutate din fantezie* şi astfel se înrolează în memorie ca imagini fanteziste inofensive" (*ibid.*, 23).

În ceea ce priveşte sursele visului, teoria lui Robert se află în opoziţie diametrală cu teoria dominantă. În timp ce con-

form acesteia din urmă visele nu ar exista dacă sufletul nu ar fi trezit mereu de impulsuri senzoriale din exterior și din interior, după teoria lui Robert, impulsul de a visa se află în sufletul însuși, în supraîncărcarea lui care cere o descărcare și, perfect consecvent, Robert apreciază că acele cauze care condiționează visul, cauze ce țin de starea corporală, joacă un rol subordonat și în niciun caz nu ar putea provoca visatul într-un spirit în care nu ar exista vreun material luat din conștiința vigilă pentru formarea visului. Se admite doar că imaginile fantasmatice, care se dezvoltă în vis, pornind din profunzimile psihicului, pot fi influențate de stimulii nervoși (*ibid.*, 48). După Robert, visul nu este totuși complet dependent de somatic, nu este, ce-i drept, un proces psihic, nu are un loc printre procesele psihice ale stării de veghe, este un proces somatic ce are loc în fiecare noapte în aparatul activității psihice și are de îndeplinit o funcție, anume de a apăra acest aparat de supratensionare sau, ca să schimbăm comparația, de a epura psihicul.[56]

Pe aceleași caracteristici ale visului, care devin clare în alegerea materialului oniric, își sprijină teoria un alt autor, Yves Delage. Este foarte instructiv să observăm cum, printr-o ușoară schimbare în aprecierea acelorași lucruri, se obține un rezultat de o cu totul altă anvergură.

După ce a suferit pierderea unei persoane dragi, Delage (1891, 41) a făcut el însuși experiența faptului că *nu* visăm despre ceea ce ne-a preocupat îndeajuns în timpul zilei sau nu visăm aceste lucruri decât atunci când în timpul zilei începem să ne dedicăm și altor interese. Cercetările sale ulterioare asupra altor persoane i-au confirmat generalitatea acestei stări de lucruri. Delage face o astfel de observație, frumoasă dacă s-ar putea instala ca general valabilă, despre visele tinerilor

---

[56] Teoria lui Robert va fi detaliată mai jos (*N. t.*).

căsătoriţi: *„S'ils ont été fortement épris, presque jamais ils n'ont rêvé l'un de l'autre avant le mariage ou pendant la lune de miel; et s'ils ont rêvé d'amour c'est pour être infidèles avec quelque personne indifférente ou odieuse."*[57] Despre ce visăm însă? Delage afirmă că materialul care apare în visele noastre constă din frânturi şi resturi din impresiile zilelor precedente şi din perioade anterioare. Tot ce apare în visele noastre, ceea ce am fi tentaţi la început să vedem ca o creaţie a vieţii onirice, se evidenţiază, la o verificare mai exactă, ca o reproducere nerecunoscută ca atare, ca „amintire inconştientă"[58] Dar acest material de idei manifestă o trăsătură comună, provine din impresii care au afectat simţurile noastre probabil mai puternic decât ne-au afectat spiritul sau din impresii de la care atenţia noastră s-a abătut foarte curând după ivirea lor. Cu cât impresia a fost mai puţin conştientă şi cu cât ea a fost mai puternică, cu atât există pentru ea mai multe perspective de a juca un rol în visele viitoare.

În esenţă, este vorba despre aceleaşi două categorii de impresii relevate de Robert, cele accesorii şi cele nerezolvate; dar Delage prezintă altfel contextul. Delage este de părere că aceste impresii produc visul nu pentru că sunt indiferente, ci pentru că sunt nerezolvate. Şi cele mai triviale impresii sunt întrucâtva incomplet descărcate, şi ele, conform naturii lor de impresii noi, devin *„autant de ressorts tendus"*[59], care se pot relaxa în timpul somnului. În comparaţie cu impresia slabă şi aproape nebăgată în seamă, mai multe drepturi la a

---

[57] „Dacă au fost foarte îndrăgostiţi, înainte de căsătorie şi în timpul lunii de miere ei aproape că nu s-au visat deloc unul pe altul; dacă au avut vise de dragoste, acestea îi înfăţişau fiind infideli unul altuia, cu o persoană indiferentă sau odioasă", în limba franceză în original (*N. t.*).

[58] *„Souvenir inconscient"*, în limba franceză în original (*N. t.*).

[59] „Tot atâtea resorturi tensionate", în limba franceză în original (*N. t.*).

juca un rol în vis vor avea o impresie mai puternică, a cărei elaborare a fost împiedicată accidental sau care a fost intenţionat respinsă. Energia psihică înmagazinată în timpul zilei prin inhibare şi reprimare devine în timpul nopţii motorul visului. În vis apare în prim-plan ceea ce este reprimat în psihic (*ibid.*, 43).[60]

Din păcate, raţionamentul lui Delage se întrerupe în acest loc; el nu poate acorda decât cel mai neînsemnat rol unei activităţi psihice autonome şi astfel el se raliază nemijlocit cu teoria sa despre vis din nou la teoria dominantă, despre somnul parţial al creierului: *„En somme le rêve est le produit de la pensée errante, sans but et sans direction, se fixant successivement sur les souvenirs, qui ont gardé assez d'intensité pour se placer sur sa route et l'arrêter au passage, établissant entre eux un lien tantôt faible et indécis, tantôt plus fort et plus serré, selon que l'activité actuelle du cerveau est plus ou moins abolie par le sommeil"*[61] *(ibid.*, 46).

3) În a treia grupă putem reuni acele teorii despre vise care desemnează sufletului care visează capacitatea şi înclinaţia spre performanţe psihice speciale, care în stare de veghe fie nu se realizează deloc, fie se realizează numai incomplet. Din

---

[60] [*Completare din 1909*] Scriitorul Anatole France spune ceva asemănător (*Le lys rouge*): *Ce que nous voyons la nuit, ce sont les restes malheureux de ce que nous avons négligé dans la veille. Le rêve est souvent la revanche des choses qu'on méprise ou le reproche des êtres abandonnés.* (*Ceea ce vedem noaptea sunt resturile nefericite a ceea ce am neglijat în ajun. Adesea visul este revanşa lucrurilor pe care le dispreţuim sau reproşul fiinţelor pe care le abandonăm* (*N. t.*).

[61] „Pe scurt, visul este produsul gândirii care rătăceşte, fără scop şi fără direcţie, fixându-se succesiv pe amintirile care au păstrat suficientă intensitate pentru a se plasa în calea sa şi pentru a-l opri în trecere, stabilind între ele o legătură uneori slabă şi indecisă, alteori mai puternică şi mai strânsă, după cum activitatea actuală a creierului este mai mult sau mai puţin abolită de somn", în limba franceză în original (*N. t.*).

tratarea acestor capacităţi rezultă de regulă o funcţie utilă a visului. Din această serie fac parte valorizările de care s-a bucurat visul la autori psihologi mai vechi. Mă voi mulţumi însă ca în locul lor să introduc aici expresia lui Burdach conform căreia visul este „activitatea naturală a sufletului, care nu este limitat de puterea individualităţii, care nu este tulburat de conştiinţa de sine, care nu este creat din autodeterminare, fiind expresia vitalităţii centrilor senzoriali, care operează liber" (1838, 512).

Burdach şi alţii îşi reprezintă această revelare a psihicului în liberul uz al forţelor proprii ca pe o stare în care sufletul se împrospătează şi îşi adună noi forţe pentru munca de peste zi, ca într-un fel de vacanţă. Burdach citează şi acceptă şi cuvintele cu care poetul Novalis laudă valenţele visului: „Visul este o armă de apărare împotriva regularităţii şi rutinei vieţii, o eliberare a fanteziei de condiţionările sale, în care ea aruncă în confuzie toate imaginile vieţii cotidiene şi întrerupe seriozitatea statornică a oamenilor adulţi printr-un joc vesel de copii; fără vise am îmbătrâni cu siguranţă mai devreme. Astfel putem vedea visul dacă nu ca pe un dar de-a dreptul ceresc, cel puţin ca pe un cadou scump, ca un însoţitor prietenos în pelerinajul spre mormânt."[62]

Purkinje (1846, 456) descrie şi mai pătrunzător activitatea revigorantă şi vindecătoare a visului: „Mai ales visele productive mijlocesc aceste funcţii. Acestea sunt jocuri uşoare ale imaginaţiei, care nu au nicio legătură cu faptele diurne. Sufletul nu doreşte să perpetueze tensiunile vieţii vigile, ci doreşte să le dizolve, să se descarce de ele. El creează mai ales situaţiile opuse celor din starea de veghe. El vindecă tristeţea prin bucurie, grijile prin speranţe şi imagini luminoase, deconectante, vindecă ura prin iubire şi prietenie, frica

---

62 *Heinrich von Ofterdingen* (1802), partea I, capitolul I (*N. t.*).

prin curaj și încredere; el calmează îndoiala prin convingere și credință fermă, așteptarea zadarnică prin împliniri. Multe răni ale spiritului care rămân deschise mereu în timpul zilei sunt vindecate în somn, acoperindu-le și ferindu-le de noi zgândăriri. De aici provine parțial efectul timpului de alinare a durerii." Resimțim cu toții că somnul este o binefacere pentru viața psihică; dintr-o obscură intuiție a conștiinței populare provine prejudecata conform căreia visul este una dintre căile prin care somnul își răspândește binefacerile.

Cea mai originală și mai pătrunzătoare încercare de a explica visul ca o activitate specială a sufletului, care se poate desfășura liber abia în starea de somn, este cea întreprinsă de Scherner în 1861. Cartea lui Scherner, scrisă într-un stil emfatic și încărcat, într-un entuziasm aproape extaziat față de obiect, stil care are un efect respingător asupra oricui nu împărtășește acest entuziasm, pune analizei asemenea dificultăți, încât ne îndreptăm cu ușurare către prezentarea mai clară și mai scurtă pe care o propune filosoful Volkelt pentru teoria lui Scherner. „Sclipiri sugestive pline de sens se ivesc ca niște fulgere din aceste aglomerări mistice, din aceste valuri de glorie și splendoare — dar ele nu luminează calea unui filosof." Prezentarea lui Scherner își află o astfel de apreciere chiar și la discipolul lui (Volkelt, 1875, 29).

Scherner nu face parte dintre acei autori care îi permit sufletului să-și ia cu el în vis, nediminuate, capacitățile. El arată cum în vis este dezinervat nucleul central, energia spontană a Eului, cum în urma acestei descentralizări sunt alterate cunoașterea, simțirea, voința și reprezentarea și cum ceea ce mai rămâne din aceste forțe psihice nu va avea un adevărat caracter psihic, ci numai natura unui mecanism. De aceea, activitatea psihică ce poate fi numită *fantezie*, liberă de ori-

ce dominaţie a raţionalităţii şi astfel lipsită de orice control strict, se desfăşoară în vis spre o dominaţie nelimitată. Poate că ea îşi ia ultimele cărămizi din memoria stării vigile, dar construind cu ele ea produce lucruri care diferă ca de la cer la pământ de imaginile stării de veghe, ea se manifestă în vise nu numai reproductiv, ci şi *productiv (ibid.,* 31). Particularităţile ei îi împrumută vieţii onirice trăsăturile sale speciale. Ea prezintă o preferinţă pentru *ceea ce este lipsit de măsură, exagerat, monstruos*. În acelaşi timp însă, prin eliberarea de categoriile constrângătoare de gândire, ea câştigă o mare plasticitate, maleabilitate, versatilitate; ea este foarte sensibilă faţă de cei mai fini stimuli ai stării sufleteşti, faţă de afectele pasionate, ea configurează imediat viaţa interioară într-o aparenţă exterioară plastică. Fanteziei onirice *îi lipseşte limbajul conceptual*; ea trebuie să înfăţişeze plastic ceea ce vrea să spună. Deoarece nu are concepte care să exercite o activitate atenuatoare, ea înfăţişează în plenitudine, forţa şi mărimea formei vizuale. Astfel, limbajul ei, oricât de limpede ar fi, este difuz, greoi, neajutorat. Transparenţa limbajului ei este mult îngreunată din cauză că ea refuză să exprime un obiect prin imaginea lui propriu-zisă; ea preferă să aleagă o *imagine străină*, în măsura în care aceasta este în stare să exprime numai acel factor al obiectului pe care trebuie să îl prezinte. Aceasta este *activitatea simbolizatoare* a fanteziei... (*ibid.,* 32). Apoi, este foarte important că fantezia onirică nu înfăţişează complet lucrurile, ci numai conturul lor, într-un mod cât se poate de liber. De aceea zugrăvirile ei par schiţe geniale. Fantezia onirică nu se opreşte însă la simpla reprezentare a obiectului, ci ea este constrânsă să implice mai mult sau mai puţin Eul oniric cu el şi astfel să creeze o acţiune. De exemplu, un vis provocat de un stimul vizual reprezintă monede de aur pe stradă; visătorul le adună, se bucură şi le ia (*ibid.,* 33).

După Scherner, materialul asupra căruia fantezia onirică îşi realizează activitatea artistică este format predominant din stimulii corporali organici, atât de obscuri în timpul zilei, astfel că, în problema surselor şi excitanţilor visului, teoria prea fantastică a lui Scherner se suprapune perfect cu teoria poate prea sobră a lui Wundt şi a altor fiziologi, care de altminteri se află cu ea într-o opoziţie polară. Dar, în timp ce, după teoria fiziologică, reacţia psihică la stimulii corporali interni se epuizează o dată cu trezirea unor reprezentări care se potrivesc cu ele, care cheamă în ajutor apoi alte reprezentări, pe calea asociaţiei, şi cu acest stadiu pare să fi luat sfârşit succesiunea proceselor psihice ale visului, după Scherner stimulii corporali furnizează psihicului doar un material pe care îl poate folosi conform intenţiilor fanteziei sale. Pentru Scherner, formarea viselor începe în punctul în care alţi autori îi văd sfârşitul.

Nu se poate considera că ceea ce întreprinde fantezia din vis cu stimulii corporali serveşte un scop util. Ea se joacă cu ei, îşi reprezintă sursele organice din care provin stimulii din visul respectiv, într-un fel de simbolism plastic. Scherner este de părere, deşi nici Volkelt (1875, 37) şi nici alţii nu îl urmează, că fantezia onirică dispune de o reprezentare preferată pentru a figura întregul organism; aceasta ar fi *casa*. Din fericire însă pentru reprezentările ei, ea nu pare să se limiteze la acest material; ea poate, dimpotrivă, să folosească şi serii întregi de case pentru a desemna un singur organ, de exemplu străzi foarte lungi cu case pentru un stimul intestinal. Alteori, unele părţi ale casei reprezintă cu adevărat unele părţi ale corpului, astfel, de pildă în visele legate de dureri de cap, capul este reprezentat de tavanul unei camere (pe care visătorul îl vede acoperit cu păianjeni greţoşi), (*ibid.*, 33 şi urm.).

Făcând abstracţie totală de simbolismul casei, pentru prezentarea părţilor corpului care trimit stimuli pentru vis sunt

folosite oricare alte obiecte. „Astfel, plămânii care respiră își află simbolul în cuptorul plin de flăcări care vuiesc, într-un zgomot care seamănă cu un curent de aer, inima este reprezentată de cufere și coșuri goale, vezica urinară de obiecte rotunde, în formă de pungă sau pur și simplu scobite. Visul provocat de un impuls sexual masculin îl face pe visător să găsească pe stradă partea superioară a unui clarinet, sau partea omoloagă a unei pipe, sau o blană. Clarinetul și pipa prezintă o formă apropiată de cea a membrului masculin, iar blana reprezintă părul pubian. În visele sexuale feminine, spațiul îngust dintre coapse se poate simboliza printr-o curte îngustă, înconjurată de case, iar vaginul printr-o cărare foarte îngustă și alunecoasă, care trece prin mijlocul curții, cărare pe care trebuie să meargă visătoarea pentru a duce o scrisoare unui domn" (Volkelt, *ibid.*, 34). Este deosebit de important ca în finalul unui asemenea vis determinat de un stimul corporal, fantezia onirică să se demaște, ca să spunem așa, prezentând organul excitator dezvăluit. Astfel, „un vis provocat de un dinte" se termină de obicei cu visătorul care își scoate un dinte din gură (*ibid.*, 35).

Fantezia onirică își poate îndrepta atenția nu numai asupra formei organului excitator, ci poate la fel de bine să ia drept obiect al simbolizării substanța conținută în el. Astfel, de exemplu, visul provocat de stimuli intestinali îl face pe visător să treacă prin străzi noroioase, iar visul provocat de nevoia de a urina îl trece prin ape înspumate, fie stimulul este prezentat ca atare, iar natura excitabilității sale și obiectul pe care el îl dorește sunt prezentate simbolic, fie Eul oniric intră într-o relație concretă cu simbolizarea propriei stări, de exemplu atunci când, mânați de un stimul dureros, ne luptăm cu disperare cu niște câini care ne mușcă sau cu berbeci care ne împung sau când, într-un vis sexual, visătoarea se vede pe sine urmărită de un bărbat gol (*ibid.*, 35 și urm.).

Făcând abstracţie de toată bogăţia modalităţilor de realizare, activitatea de simbolizare a fanteziei rămâne forţa centrală a fiecărui vis (*ibid.*, 36). Volkelt a încercat apoi să pătrundă mai îndeaproape în caracterul acestei fantezii, să desemneze poziţia acestei activităţi psihice, recunoscute ca atare, într-un sistem al gândirii filosofice, într-o carte frumoasă şi scrisă cald, dar care a rămas prea greu de înţeles pentru cei care nu sunt educaţi de timpuriu pentru stilul plin de sugestii ale schemelor conceptuale filosofice.

Activitatea simbolizatoare a fanteziei, după Scherner, nu este legată de o funcţie utilă. În vis, sufletul se joacă cu stimulii care îi sunt oferiţi. Am putea bănui că el se joacă necuviincios. Ni s-ar putea pune însă întrebarea dacă preocuparea noastră strânsă pentru teoria despre vis a lui Scherner nu poate duce la ceva folositor, întrebare al cărei caracter arbitrar şi a cărei nesupunere la regulile oricărei cercetări par evidente. Este deci momentul să spunem veto în calea unei contestări mult prea îndrăzneţe a teoriei lui Scherner, care ar precede o verificare a ei. Această teorie se construieşte pe impresia pe care o are din visele proprii cineva care le acordă mare atenţie şi care se simte personal însărcinat cu menirea de a cerceta chestiunile psihice obscure. Mai mult, ea tratează despre un obiect care timp de secole le-a părut oamenilor misterios, însă în acelaşi timp plin de conţinut şi de legături şi la a cărui clarificare ştiinţa riguroasă, aşa cum se recomandă ea însăşi, nu poate contribui cu multe în afară de încercarea de a contesta obiectului conţinut şi semnificaţie, în contrast perfect cu percepţia populară. În final, dorim să spunem cinstit că se pare că nu putem să ocolim uşor fantasticul atunci când este vorba despre încercările de a explica visul. Există şi o fantezie a celulelor ganglionare. Paragraful citat mai sus dintr-un cercetător serios şi exact cum este Binz, care descrie cum aurora trezirii se desfăşoară

asupra grupurilor de celule adormite de pe scoarţa cerebrală — nu este mai puţin fantastic şi neverosimil decât încercările de interpretare ale lui Scherner. Sper să pot arăta că în spatele acestei ultime teorii se ascunde ceva real, care nu a fost decât vag recunoscut şi care nu posedă generalitatea pe care o poate pretinde o teorie a visului. Deocamdată, teoria despre vis a lui Scherner, opusă celei medicale, ne poate arăta între ce extreme oscilează astăzi explicarea vieţii onirice, încă nesigură.

H

Relaţii între vis şi maladiile psihice

Vorbind despre relaţia visului cu tulburările psihice, ne putem referi la trei chestiuni: 1) relaţiile etiologice şi clinice, de exemplu atunci când un vis reprezintă o stare psihotică, o introduce sau rămâne în urma acesteia, 2) alterările pe care le suferă viaţa onirică în cazul maladiilor psihice, 3) relaţiile strânse între vis şi psihoze, analogii care indică o înrudire între naturile lor. Aceste relaţii multiple între cele două serii de fenomene au fost în epocile timpurii ale medicinei — şi din nou în prezent — o temă preferată a autorilor medici, aşa cum ne arată literatura adunată de Spitta (1882, 196 şi urm., 319 şi urm.), Radestock (1879, 217), Maury (1878, 124 şi urm.) şi Tissié (1898, 77 şi urm.). Cel mai recent, Sante de Sanctis şi-a îndreptat atenţia asupra acestei relaţii.[63] Pentru interesul prezentării noastre este suficientă o simplă schiţare a obiectului.

Referitor la relaţiile clinice şi etiologice dintre vis şi psihoze voi comunica următoarele observaţii paradigmatice. Hohnbaum relatează (la Krauss) că prima izbucnire a delirului se originează adesea într-un vis angoasant, înspăimântător şi că ideea prevalentă se află în legătură cu acest vis. Sante de Sanctis face observaţii asemănătoare despre para-

---

[63] [*Completare din 1914*] Autori mai recenţi care tratează despre aceste relaţii sunt: Féré, Ideler, Lasègue, Pichon, Régis, Vespa, Giessler, Kazowsky, Pachantoni ş. a.

noici şi arată pe cazuri individuale cum visul este *„la vraie cause déterminante de la folie"*[64]. Psihoza poate interveni în viaţă dintr-o lovitură, odată cu apariţia visului operativ, care aduce la lumină materialul delirant sau se poate dezvolta lent, printr-o serie de vise ulterioare, care mai trebuie însă să se lupte cu îndoiala. Într-un caz al lui de Sanctis, visul semnificativ este urmat de crize isterice uşoare, apoi de o stare angoasat-melancolică; Féré, 1886 (la Tissié) raportează un vis care a fost urmat de o paralizie isterică. Aici visul ne este prezentat ca etiologie a tulburării psihice, dar situaţia poate fi explicată şi altfel, spunând că tulburarea psihică s-a manifestat pentru prima oară în viaţa onirică, a izbucnit pentru prima oară în vis. În alte exemple, viaţa onirică conţine simptome patologice sau psihoza rămâne limitată la viaţa onirică. Astfel, Thomayer (1897) atrage atenţia asupra *viselor de angoasă*, care trebuie văzute ca echivalente ale crizelor epileptice. Allison (după Radestock, 1879, 225) a descris nebunia nocturnă (*nocturnal insanity*), în care indivizii par total sănătoşi în timpul zilei, în timp ce noaptea apar regulat halucinaţii, atacuri de nebunie furioasă etc. Observaţii asemănătoare apar la de Sanctis (1899, 226) (echivalentul oniric al paranoiei la un alcoolic, voci care o acuză pe soţia lui de infidelitate) şi la Tissié. Tissié (1898, 147 şi urm.) aduce din nou un mare număr de observaţii, în care din vise decurg acţiuni cu caracter patologic (din premise delirante, impulsuri compulsive). Guislain (1833) descrie un caz în care somnul este înlocuit printr-o rătăcire intermitentă.

Nu există nicio îndoială că, într-o zi, medicii se vor preocupa, alături de psihologia visului, de o psihopatologie a visului.

---

[64] „Adevărata cauză determinantă a nebuniei", în limba franceză în original (*N. t.*).

Adesea, în cazurile de însănătoşire după o maladie psihică este deosebit de limpede că, deşi psihicul funcţionează sănătos în timpul zilei, viaţa onirică poate ţine încă de psihoză. Gregory a atras pentru prima dată atenţia asupra acestui fapt (după Krauss, 1859, 270). Despre un maniac, Macario, 1847 (la Tissié) povesteşte că la o săptămână după perfecta sa restabilire el retrăia în vise fuga de idei şi pornirile pasionale ale maladiei sale.

Au fost angrenate până acum doar foarte puţine cercetări despre alterările pe care le suferă viaţa onirică la psihoticii permanenţi.[65] Dimpotrivă, de la început s-a acordat atenţie înrudirii apropiate între vis şi tulburare psihică, ce se exprima în concordanţa atât de largă a manifestărilor celor două. După Maury (1853, 124), Cabanis a fost primul care a atras atenţia asupra ei în ale sale *Rapports du physique et du moral* (1802), după el Lélut (1852), J. Moreau (1855) şi mai ales filosoful Maine de Biran (1834, 111 şi urm.). Cu siguranţă că această comparaţie este şi mai veche. Radestock (1879, 217) deschide capitolul în care o tratează cu o colecţie de enunţuri care fac analogia între vis şi delir. Kant spune într-un pasaj: „Nebunul este un visător în stare de veghe". Krauss (1859, 270): „Delirul este un vis, când simţurile veghează." Schopenhauer (1862, vol. 1, 246) numeşte visul un delir scurt iar delirul un vis lung. Hagen (1846, 812) consideră că delirul este o viaţă onirică ce nu este indusă prin somn, ci prin maladii. În *Physiologischen Psychologie* (*Psihologie fiziologică* — 1874, 662), Wundt spune: „De fapt, în vis, putem trece noi înşine prin aproape toate manifestările pe care le vedem în spitalele de nebuni."

---

65 Freud însuşi va face o asemenea cercetare în *Unele mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia şi homosexualitate* (vezi vol. VI din *Operele* lui Freud, Editura Trei, 2002) (*N. t.*).

Corespondenţele pe baza cărora se recomandă judecăţii noastre o astfel de echivalenţă sunt enumerate de Spitta (1882, 199) (foarte asemănător cu Maury, 1853) în următoarea ordine: „1) suspendare sau retardare a conştiinţei de sine, în consecinţă nerecunoaşterea stării ca atare, deci imposibilitatea de a resimţi surpriza şi o lipsă a conştiinţei morale, 2) percepţia modificată din partea organelor de simţ, în vis diminuată, în delir în general sporită, 3) legături între idei exclusive după legile asociaţiei sau reproducerii, deci crearea automată a seriilor, de aici lipsa de proporţionalitate a raporturilor între idei (exagerări, iluzii) şi, rezultând din toate acestea: 4) alterarea, respectiv inversarea personalităţii şi uneori a particularităţilor caracterului (perversităţi)."

Radestock mai adaugă materialului câteva trăsături şi analogii (1879, 219): „Cele mai multe halucinaţii şi iluzii apar în domeniul simţului vizual, auditiv şi cenestezic. Cele mai puţine elemente furnizează, ca şi în vis, simţul mirosului şi al gustului. În delirurile lui, bolnavul febril ajunge, ca şi cei care visează, la amintiri din trecutul cel mai îndepărtat; cel care doarme şi cel bolnav îşi amintesc de ceea ce pare să fi uitat cel treaz şi cel sănătos." Analogia între vis şi psihoză îşi obţine deplina valoare numai după ce se extinde, ca şi o asemănare de familie, până la mimica mai fină şi la particularităţi ale expresivităţii faciale.

„Cel chinuit de suferinţe corporale şi psihice obţine de la vis ceea ce i-a fost refuzat de realitate: stare de bine şi fericire, măreţie, avere şi talent. Posesia imaginară a bunurilor şi împlinirea imaginară a dorinţelor a căror tăgăduire sau nimicire a furnizat o bază psihologică pentru nebunie formează adesea conţinutul principal al delirului. Femeia care şi-a pierdut un copil drag resimte în delir bucuriile materne, cel care a suferit pierderi materiale se consideră extrem de bogat, iar fata trădată se vede iubită cu tandreţe."

(Acest pasaj al lui Radestock este prescurtarea unui enunţ detaliat al lui Griesinger (1861, 106), care dezvăluie cu toată claritatea că *împlinirea dorinţelor* este una dintre trăsăturile reprezentărilor comune visului şi psihozei. Propriile mele cercetări mi-au arătat că aici se află cheia unei teorii psihologice a visului şi psihozelor.)

„Visul şi delirul se caracterizează în principal prin legături baroce între gânduri şi prin slăbiciunea judecăţii." Atât la unul, cât şi la altul [continuă Radestock] se regăseşte *supraestimarea* propriilor performanţe psihice, care pare fără sens pentru judecata serioasă; *curgerea rapidă a reprezentărilor* din vis corespunde *fugii de idei* din psihoză. Ambelor le lipseşte orice *măsură a timpului*. *Clivajul personalităţii* în vis, care împarte, de exemplu, propria cunoaştere asupra a două persoane, dintre care cea străină corectează în vis propriul Eu, este pe deplin echivalentă cu celebra dedublare a personalităţii în paranoia halucinatorie; şi visătorul îşi ascultă propriile gânduri enunţate de voci străine. Chiar şi pentru ideile delirante constante se găseşte o analogie în visele patologice care revin stereotip (*rêve obsédant*[66]). Nu arareori, după însănătoşirea în urma unui delir, bolnavii spun că întreaga durată a bolii lor li s-a părut ca un vis, adesea nu unul neplăcut; ei comunică faptul că uneori, chiar în timpul bolii, au bănuit că sunt numai prinşi într-un vis, aşa cum se întâmplă adesea în visele din somn.

După toate acestea, nu este de mirare că Radestock îşi rezumă părerea, care este şi a multor altora, în cuvintele: „delirul, o manifestare patologică anormală, trebuie considerat ca o amplificare a stării onirice normale periodic recurente" (*ibid.*, 228).

Krauss (1859, 270 şi urm.) a dorit să fundamenteze pe bază etiologică (mai curând în ceea ce priveşte sursele de ex-

---

66 „Vis obsedant", în limba franceză în original (*N. t.*).

citaţie) o înrudire între delir şi vise mai profundă decât aceea care reiese din analogia fenomenelor prin care acestea se manifestă. După el, elementul de bază, comun amândurora, este, aşa cum am aflat, *senzaţia determinată organic*, senzaţia stimulului corporal, senzaţia cenestezică ce ia fiinţă prin contribuţia tuturor organelor (a se compara cu Peisse, la Maury, 1878, 52).

Concordanţa incontestabilă între vis şi tulburarea psihică, ce ajunge până la particularităţi caracteristice, face parte dintre cele mai puternice dovezi ale teoriei medicale a vieţii onirice, conform căreia visul se prezintă ca un proces nefolositor şi supărător şi ca expresie a unei activităţi psihice reduse. De aceea nu ne putem aştepta să obţinem din tulburările psihice o explicaţie definitivă a viselor, de vreme ce toată lumea ştie în ce stare nesatisfăcătoare se află cunoaşterea noastră despre mersul celor dintâi. Este foarte probabil însă ca o modificare a concepţiei despre vis să influenţeze părerile noastre despre mecanismul intim al tulburărilor psihice şi astfel putem spune că lucrăm la explicaţia psihozelor atunci când ne străduim să luminăm misterul visului.[67]

[67] O discuţie despre relaţiile dintre vis şi psihoză se află în cea de-a 29-a dintre *Noile prelegeri de introducere în psihanaliză* (Freud, 1933*a*) (*N. t.*).

Completare din 1909

Este necesară o justificare pentru faptul că nu am continuat prezentarea literaturii despre problema visului apărute în intervalul dintre prima şi cea de-a doua ediţie a acestei cărţi. Ea i-ar fi părut cititorului prea puţin satisfăcătoare; totuşi pe mine m-a influenţat. Motivele care m-au făcut să prezint tratarea visului în literatură s-au epuizat o dată cu introducerea de mai sus; continuarea acestei sarcini m-ar fi costat o muncă extraordinară şi ar fi adus prea puţin folos sau învăţătură. Căci intervalul de timp în chestiune, de nouă ani, nu a adus nimic nou sau valoros nici în ceea ce priveşte materialul faptic şi nici punctele de vedere referitoare la concepţia despre vis. Lucrarea mea a trecut neobservată şi neluată în seamă în cele mai multe dintre publicaţiile apărute; de cea mai puţină atenţie s-a bucurat, desigur, din partea aşa-zişilor „cercetători ai visului", care au furnizat cu aceasta un exemplu strălucit pentru refuzul de a afla ceva nou, propriu oamenilor de ştiinţă; *„Les savants ne sont pas curieux"*[68], este de părere, ironic, Anatole France. Dacă în ştiinţă există un drept la revanşă, atunci aş fi pe deplin justificat şi eu să neglijez literatura scrisă de la publicarea acestei cărţi. Puţinele recenzii care s-au prezentat în jurnalele ştiinţifice sunt atât de pline de neînţelegeri şi confuzii, încât nu pot să le răspund criticilor decât cu cererea de a mai citi o dată această

---

68 „Savanţii nu sunt curioşi", în limba franceză în original (*N. t.*).

carte. Poate că cererea ar trebui să sune astfel: să o citească pur şi simplu.

În lucrările acelor medici care s-au decis să folosească procedeul medical psihanalitic, ca şi în ale altor medici au fost publicate multe vise şi au fost interpretate conform indicaţiilor mele. În măsura în care aceste lucrări depăşesc simpla confirmare a vederilor mele, am preluat rezultatele lor în contextul prezentării mele. La finele cărţii, am adăugat o a doua bibliografie, care conţine o listă a celor mai importante publicaţii de la prima apariţie a cărţii. Cuprinzătoarea carte despre vise a lui Sante de Sanctis (1899), care a fost tradusă în germană curând după apariţie, s-a încrucişat temporal cu *Interpretarea viselor*, astfel că eu nu am putut lua notă de ea decât insuficient, la fel de puţin cum autorul italian a putut să ia notă de mine. Din păcate, trebuie să apreciez că harnica sa muncă este atât de săracă în idei, încât din ea nu se poate bănui nicio clipă posibilitatea existenţei problemelor tratate de mine.

Trebuie să menţionez două publicaţii care se apropie de felul în care tratez eu problemele viselor. Un filosof mai tânăr, H. Swoboda, care a extins la fenomenele psihice descoperirea periodicităţii biologice (în serii de 23 şi 28 de zile), care provine de la Wilh. Fließ (1906), a dorit, în scrierea sa plină de fantezie (1904), să rezolve cu această cheie, printre altele, şi enigma viselor. Vederile lui subestimează semnificaţia viselor: conţinutul acestora s-ar explica prin coincidenţa tuturor amintirilor care completează în acea noapte tocmai una dintre perioadele biologice pentru prima sau pentru a *n*-a oară. O comunicare personală a autorului m-a făcut să bănuiesc mai întâi că nici el însuşi nu mai ia în serios această teorie. Se pare că m-am înşelat cu această concluzie; în altă parte voi comunica unele observaţii despre expunerea lui Swoboda, care nu mi-a adus însă rezultate convingătoare.

M-am bucurat însă atunci când am descoperit accidental, într-un loc neaşteptat, o concepţie despre vis care se suprapune nucleului concepţiei mele. Raporturile temporale exclud posibilitatea ca acea publicaţie să fi fost influenţată de lectura cărţii mele; trebuie deci să salut în ea singura concordanţă pe care am găsit-o în literatură între un gânditor independent şi esenţa teoriei mele. Cartea în care se află pasajul vizat de mine a fost publicată în 1900, ca a doua ediţie a *Fanteziilor unui realist* de Lynkeus.[69]

---

[69] [*Completare din 1930*] A se compara cu lucrarea *Josef Popper-Lynkeus şi teoria visului* (1923*f*).

Completare din 1914

Justificarea precedentă a fost scrisă în anul 1909. De atunci starea de fapt s-a schimbat; contribuţia mea la „interpretarea viselor" nu mai este trecută cu vederea în literatură. Numai că noua situaţie îmi face acum chiar imposibilă continuarea relatării de mai sus. *Interpretarea viselor* a adus o serie întreagă de noi ipoteze şi probleme, care au fost explicate de autori în cele mai diverse moduri. Nu pot totuşi să prezint aceste lucrări înainte de a-mi dezvolta propriile mele vederi, la care se raportează aceşti autori. De aceea, am luat în considerare ceea ce mi s-a părut valoros în această nouă literatură, în relaţie cu enunţurile mele care vor urma.

II

Metoda interpretării viselor. Analiza unui exemplu de vis

Titlul pe care l-am dat lucrării mele lasă să se recunoască tradiţia de la care doresc să pornesc în ceea ce priveşte concepţia despre vise. Mi-am propus să arăt că visele sunt pasibile de interpretare şi contribuţiile la clarificarea problemelor visului care tocmai au fost tratate pot rezulta doar ca un beneficiu secundar din rezolvarea sarcinii mele reale. Pornind de la premisa că visele sunt interpretabile, intru imediat în contradicţie cu teoria dominantă despre vise, de fapt cu toate teoriile despre vise, cu excepţia celei a lui Scherner, căci „a interpreta un vis" înseamna a i se da „sensul", a-l înlocui cu ceva care se integrează în înlănţuirea acţiunilor noastre psihice ca un membru valabil, având o importanţă egală cu ceilalţi. Aşa cum am aflat, teoriile ştiinţifice despre vis nu lasă însă loc pentru o problemă de interpretare, căci pentru ele visul nu este un act psihic, ci un proces somatic, a cărui existenţă este semnalată aparatului psihic. Cu totul altfel s-a afirmat opinia profanilor din toate timpurile. Ei se folosesc de dreptul lor de a proceda inconsecvent şi deşi sunt de acord că visul este ininteligibil şi absurd, nu se pot decide să nu îi atribuie o semnificaţie. Ghidaţi de o bănuială obscură, ei par să admită că visul are un sens, deşi acesta este ascuns, că el este menit a substitui un alt proces de gândire şi că, pentru

a ajunge la semnificaţia ascunsă a visului, trebuie să descoperim corect ceea ce el substituie.

Profanii s-au străduit dintotdeauna să „interpreteze" visul şi au încercat două metode de naturi diferite. Primul dintre aceste procedee cuprinde dintr-o privire întregul conţinut al visului şi caută să îl înlocuiască cu un alt conţinut, inteligibil şi într-un anumit sens analog. Aceasta este interpretarea *simbolică* a viselor; ea eşuează desigur din capul locului în faţa acelor vise care par nu numai ininteligibile, ci şi confuze. Un exemplu pentru o astfel de procedură este explicaţia pe care biblicul Iosif o propune pentru visul faraonului. Şapte vaci grase, după care vin şapte vaci slabe, care le devorează pe primele — iată un substitut simbolic pentru prezicerea a şapte ani de foamete în ţara Egiptului, care vor consuma tot belşugul pe care l-au creat şapte ani fertili. Cele mai multe dintre visele artificiale create de scriitori sunt menite unei asemenea interpretări simbolice, căci ele redau gândul conceput de scriitor într-o deghizare care se potriveşte caracteristicilor viselor noastre, cunoscute din experienţă.[1] Opinia conform căreia visul se ocupă preponderent cu viitorul a cărui configuraţie el o prevede — un rest din semnificaţia profetică atribuită odinioară viselor — devine atunci motivul de a transpune sensul visului, găsit prin interpretare simbolică, într-un „va fi" în viitor.

Desigur că nu există indicii despre modul cum se poate găsi drumul către o asemenea interpretare simbolică. Reuşi-

---

[1] [*Completare din 1909*] Într-o nuvelă numită *Gradiva*, a scriitorului W. Jensen, am descoperit întâmplător mai multe vise artificiale, care erau construite perfect corect şi se puteau interpreta ca şi cum nu ar fi fost inventate, ci ar fi fost visate de persoane reale. La întrebările mele, scriitorul a susţinut că teoria mea asupra visului nu îi era cunoscută. Am considerat această concordanţă între cercetarea mea şi creaţia unui scriitor ca pe o dovadă în favoarea corectitudinii analizei mele a viselor. *Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gradiva"* (*Delir şi vise în „Gradiva" de W. Jensen*, Freud, 1907*a*)

ta rămâne o chestiune de intuiţie imediată şi de spirit şi astfel, prin intermediul simbolisticii, interpretarea viselor s-a putut ridica la rangul de exerciţiu artistic, care pare legat de un talent deosebit.[2] Cealaltă metodă populară de interpretare a viselor se ţine departe de o astfel de pretenţie. Am putea-o denumi „metoda descifrării", căci ea tratează visul ca pe un fel de scriere secretă, în care fiecare semn este tradus, conform unei chei stabile, printr-un alt semn, a cărui semnificaţie este cunoscută. Am visat, de exemplu, o scrisoare, dar şi o înmormântare ş.a.m.d.; mă uit deci într-o „carte de vise" şi aflu că „scrisoare" se traduce prin „necaz" şi „înmormântare" prin „logodnă". Îmi rămâne apoi să stabilesc o relaţie între cuvintele-cheie pe care le-am descifrat, relaţie pe care o voi considera de viitor. O interesantă modificare a procedeului de descifrare, prin care se corectează într-o anumită măsură caracterul de transfer pur mecanic al acestuia, se prezintă în scrierea despre interpretarea viselor (*Oneirocritica*) a lui Artemidoros din Daldis.[3] Aici nu se ţine seamă nu-

---

2 [*Completare din 1914*] Aristotel (*De divinatione per somnum*, II) se pronunţă în favoarea ideii că cel mai bun tălmaci de vise este cel care surprinde cel mai bine asemănările; căci imaginile din vis, ca şi imaginile pe apă, se distrug prin mişcare şi cel mai bine reuşeşte cel care poate recunoaşte adevărul în imaginea distrusă (Büchsenschütz, 1868, 65.)

3 [*Completare din 1914*] Artemidoros din Daldis, născut probabil la începutul celui de-al doilea secol din era noastră, ne-a furnizat cea mai completă şi mai îngrijită elaborare a interpretării viselor din lumea greco-romană. După cum relevă Th. Gompertz (1866, 7 şi urm.), el fundamentează interpretarea viselor pe observaţie şi experienţă şi diferenţiază strict arta sa de alte arte, înşelătoare. După prezentarea lui Gomperz, principiul artei sale interpretative este identic principiului magiei, fiind vorba despre principiul asociaţiei. Semnificaţia unui element oniric constă în lucrul pe care el îl evocă în memorie. Bineînţeles, în memoria tălmaciului de vise (oneirocritul)! O sursă inconturnabilă de arbitrar şi nesiguranţă rezultă din faptul că elementul oniric îi poate aminti oneirocritului de diferite lucruri şi fiecărui oneirocrit îi poate aminti de altceva. Tehnica pe care o prezint în cele ce urmează diferă de cea antică într-unul dintre punctele esenţiale, anume că visătorului însuşi îi revine

mai de conţinutul visului, ci şi de persoana şi circumstanţele de viaţă ale visătorului, astfel că acelaşi element oniric are pentru cei bogaţi, cei căsătoriţi, cei învăţaţi altă semnificaţie decât pentru săraci, celibatari sau negustori. Esenţialul în acest procedeu este faptul că travaliul de interpretare nu este îndreptat asupra întregului vis, ci asupra fiecărei bucăţi în parte din conţinutul visului, ca şi cum el ar fi un conglomerat în care fiecare pietricică cere o atenţie deosebită. Nu există nicio îndoială că imboldul de a avea o metodă de descifrare a fost dat de visele incoerente şi complicate.[4]

---

travaliul de interpretare. Ea nu va lua în considerare ceea ce îi vine în minte interpretului de vise, ci visătorului, în legătură cu respectivul element al visului. După relatările misionarului Tfinkdji (1913, 516-17 şi 523), şi interpreţii moderni de vise din Orient ţin cont suficient de colaborarea visătorului. El povesteşte despre interpreţii de vise la arabii din Mesopotamia: *„Pour interprêter exactement un songe, les oniromanciens les plus habiles s'informent de ceux qui les consultent de toutes les circonstances qu'ils regardent nécessaires pour la bonne explication... En un mot, nos oniromanciens ne laissent aucune circonstance leur échapper et ne donnent l'interprétation désirée avant d'avoir parfaitement saisi et reçu toutes les interrogations désirables"*. (Pentru a interpreta exact un vis, oniromancienii cei mai abili se informează de la cei care îi consultă despre toate circumstanţele pe care le consideră necesare pentru o bună explicaţie... Într-un cuvânt, oniromancienii nu lasă să le scape nicio circumstanţă şi nu dau interpretarea dorită înainte de a fi perceput perfect şi de a fi primit toate informaţiile necesare (*N. t.*). Printre aceste întrebări se află de regulă cele despre rudele cele mai apropiate (părinţi, soţie, copii) ca şi formula tipică: *„habuistine in hac nocte copulam conjugalem ante vel post somnium?" (aţi avut în acea noapte raporturi sexuale cu soţia înainte sau după vis?) — „L'idée dominante dans l'interprétation des songes consiste à expliquer le rêve par son opposé." (Ideea dominantă în interpretarea viselor constă în explicarea visului prin opusul lui* (*N. t.*).

4 [*Completare din 1909*] Dr Alfred Robitsek îmi atrage atenţia asupra cărţilor orientale de interpretare a viselor (cărţile noastre de vise sunt imitaţii nefericite ale acestora), care interpretează elementele onirice în mare parte prin asemănare sonoră şi asemănare între cuvinte. Aceste conexiuni se pierd o dată cu traducerea în limba noastră, iar de aici rezultă caracterul incomprehensibil al echivalentelor lor din cărţile noastre populare „de vise". Ne putem informa despre această extraordinară semnificaţie a jocului de cuvinte şi a jocului cu cuvintele în vechile

Pentru abordarea ştiinţifică a temei nu mai poate exista acum nicio îndoială despre inutilitatea ambelor procedee populare de interpretare. Metoda simbolică este limitată ca utilizare şi nu poate fi generalizată. Pentru metoda descifrării este esenţială încrederea în „cheie", în cartea de vise; dar lipsesc orice garanţii. Am fi tentaţi să le dăm dreptate filosofilor şi psihiatrilor şi să concediem problema interpretării viselor ca o sarcină imaginară.[5]

Numai că eu am aflat ceva mai bun. Trebuie să observ că aici ne întâlnim încă o dată cu unul dintre acele cazuri, deloc rare, în care o credinţă populară străveche, susţinută cu încăpăţânare, poate să se apropie mai mult de adevărul lucrurilor decât judecata ştiinţei care este valabilă astăzi. Trebuie să susţin că visul are într-adevăr o semnificaţie şi că este posibil un procedeu ştiinţific de interpretare a viselor. Am ajuns la cunoaşterea acestui procedeu pe calea următoare:

---

culturi orientale din scrierile lui Hugo Winckler. — [*Completare din 1911*] Cel mai frumos exemplu de interpretare de vise pe care ni-l furnizează Antichitatea se bazează pe un joc cu cuvintele. Artemidoros povesteşte: „Tot datorită norocului mi se pare că şi-a făcut şi Aristandros interpretarea pentru Alexandru Macedoneanul, când acesta, asediind Tyrul şi împresurându-l, înfuriindu-se din pricina timpului pierdut, a visat că vede pe scutul său un satir dansând. Aristandros se afla din întâmplare la Tyr şi-l însoţea pe rege în războiul împotriva tyrirnilor. A despărţit numele Satyros în *sa tiros* („Tyrul e al tău") şi l-a făcut astfel pe rege să lupte cu şi mai multă înflăcărare, cucerind cetatea." (Artemidoros, *Carte de tălmăcire a viselor*, cartea a IV-a, paragraful 24, traducere de Mariana Băluţă-Skultety, Editura Polirom, 2001). În plus, visul depinde atât de strâns de expresiile colocviale, încât Ferenczi (1910) poate remarca pe bună dreptate că fiecare limbă are propriul său limbaj oniric. Un vis este de regulă intraductibil în alte limbi şi de aceea, cred eu, şi o carte cum este cea de faţă. [*Completare din 1930*] Totuşi mai întâi dr A.A. Brill din New York şi apoi alţii au reuşit să realizeze traduceri ale *Interpretării viselor*.

5 După ce am încheiat acest manuscris, a ajuns la mine o lucrare a lui Stumpf (1899), care concordă cu lucrarea mea în intenţia de a demonstra că visul este plin de sens şi interpretabil. La acest autor însă, interpretarea are loc cu ajutorul unei simbolistici alegorice, fără nicio garanţie despre generalitatea valabilităţii procedeului.

De ani de zile mă ocup cu rezolvarea în scop terapeutic a unor anumite plăsmuiri psihopatologice: fobiile isterice, reprezentările obsesive şi altele; dintr-o importantă comunicare a lui Josef Breuer ştiu că pentru aceste formaţiuni considerate simptome patologice înapoi explicarea coincide cu rezolvarea.[6] Dacă putem aduce o astfel de reprezentare patologică înapoi la elementele din care ea s-a dezvoltat în viaţa psihică a bolnavului, atunci şi această viaţă patologică se destramă, iar bolnavul este eliberat de ea. În condiţiile neputinţei tendinţelor terapeutice şi ale caracterului enigmatic al acestei stări, mi s-a părut tentant să merg pe calea deschisă de Breuer, în ciuda tuturor dificultăţilor, până la explicarea completă. Cu altă ocazie voi relata pe larg despre modul în care s-a configurat în cele din urmă tehnica procedeului şi care au fost rezultatele eforturilor. Pe parcursul acestui studiu psihanalitic am dat peste interpretarea viselor. Pacienţii pe care i-am însărcinat să îmi comunice toate asociaţiile şi gândurile care li se impuneau în legătură cu o anumită temă mi-au povestit visele lor şi astfel m-au învăţat că un vis poate fi inserat în acea înlănţuire psihică ce poate fi urmărită pe drumul descendent dinspre o idee patologică înapoi în amintire. Se impune deci să tratăm visul însuşi ca un simptom şi să folosim pentru interpretare metoda recent elaborată.

Pentru aceasta este necesară o anumită pregătire psihică a bolnavului. În cazul lui se fac eforturi în două direcţii: sporirea atenţiei sale pentru propriile percepţii psihice şi decuplarea criticii care îl însoţeşte de obicei atunci când ia în considerare gândurile care i se ivesc. În scopul concentrării întregii sale atenţii asupra autoobservaţiei, este avantajos ca el să adopte o poziţie liniştită şi să închidă

[6] Breuer şi Freud (1895).

ochii[7]; trebuie să i se impună expres renunţarea la critica gândurilor percepute. I se mai spune pacientului că pentru reuşita psihanalizei este important ca el să observe şi să comunice tot ce îi trece prin minte şi să nu se lase tentat să reprime un gând pentru că i se pare neimportant, irelevant sau fără sens. Faţă de ideile sale el trebuie să se comporte total nepărtinitor, căci tocmai critica este vinovată atunci când el nu reuşeşte să găsească explicaţia visului sau ideii obsedante investigate.

După cum am observat în travaliul psihanalitic, cadrul mental al unui om care reflectează este diferit de cel al unuia care îşi observă procesele psihice. Faţă de cea mai atentă autoobservare, în cazul gândirii, mai intră în joc încă o acţiune psihică, aşa cum o arată şi mina tensionată şi fruntea încreţită a celui care se gândeşte, în comparaţie cu liniştea mimicii celui care se observă pe sine. În ambele cazuri trebuie să existe o concentrare a atenţiei, dar cel care chibzuieşte exercită în plus şi o critică, în urma căreia el respinge, după ce le-a perceput, o parte a ideilor care se ivesc în el iar pe altele le taie din scurt şi nu urmăreşte căile de gândire deschise de acestea; faţă de alte gânduri el ştie să se comporte astfel încât ele să nu ajungă să fie conştiente, fiind deci reprimate înainte de perceperea lor. Dimpotrivă, cel care se observă pe sine nu are decât grija de a reprima critica; dacă reuşeşte, în conştiinţa lui vin nenumărate idei, care altminteri ar fi rămas de nepercepút. Cu ajutorul acestui nou material obţinut pentru autopercepţie se poate desfăşura interpretarea ideilor patologice şi formaţiunilor onirice. Aşa cum se vede, este vorba despre stabilirea unei stări psihice,

[7] Ulterior, chiar în această carte, Freud nu va mai scrie niciun cuvânt despre necesitatea de a închide ochii, probabil o reminiscenţă din vechea metodă hipnotică (*N. t.*).

care are în comun cu cele care apar înainte de a adormi (şi desigur şi cu cele hipnotice) o anumită analogie în ceea ce priveşte repartizarea energiei psihice (a atenţiei mobile). În procesul de adormire intervin „reprezentările involuntare", prin relaxarea unei anumite acţiuni voluntare (şi desigur critice), pe care o lăsăm să influenţeze cursul reprezentărilor noastre; din pricina acestei relaxări apare „oboseala"; reprezentările involuntare care se ivesc se transformă în imagini vizuale şi acustice. (A se compara cu observaţiile lui Schleiermacher şi alţii, vezi mai jos).[8] În starea folosită pentru analiza viselor şi ideilor patologice, renunţăm intenţionat şi voluntar la acea activitate şi folosim energia psihică economisită (sau o parte a acesteia) pentru urmărirea atentă a gândurilor involuntare care se ivesc acum, care îşi păstrează caracterul lor de reprezentări (spre deosebire de starea de la adormire). *Astfel, facem din reprezentările „involuntare" reprezentări „voluntare"*.

Multor persoane nu li se pare prea uşor să adopte atitudinea cerută aici, de „a lăsa frâu liber ideilor", cu renunţarea la critica exercitată de obicei faţă de acestea. „Gândurile involuntare" pot declanşa o rezistenţă acerbă, care caută să le împiedice apariţia. Dacă dăm crezare marelui nostru poet şi filosof Fr. Schiller, o atitudine de acest fel este cuprinsă şi în condiţia pentru o producţie literară. Într-un pasaj din corespondenţa sa cu Körner, a cărui depistare i-o datorez lui Otto Rank, Schiller îi răspunde prietenului său, care se plânge de lipsă de productivitate: „Mi se pare că motivul plângerii tale este constrângerea pe care raţiunea ta o impune imaginaţiei tale. Voi emite aici un gând şi îl voi ilustra printr-o compa-

8 [*Completare din 1919*] H. Silberer a obţinut contribuţii importante la interpretarea viselor din observarea directă a acestei transformări a reprezentărilor în imagini vizuale (1909, 1910 şi 1912).

raţie. Pare să fie rău şi dăunător travaliului de creaţie al sufletului atunci când raţiunea face o examinare prea strictă chiar de la poartă ideilor care se precipită. Considerată izolat, o idee poate fi foarte trivială sau foarte aventuroasă, dar poate fi importantă datorită unei idei care îi urmează, iar, în contextul altor idei, care poate că par la fel absurde, poate să apară ca o verigă foarte eficientă. Raţiunea nu poate să îşi formeze o judecată despre toate acestea, dacă nu reţine ideea suficient de mult pentru a o pune în relaţie cu celelalte. În ceea ce priveşte capul creativ, mi se pare, judecata îşi retrage paznicii din faţa porţilor, iar ideile se precipită înăuntru *pêle-mêle*[9]; numai după aceea ea va trece totul în revistă şi le va privi per ansamblu. Dumneavoastră, domnii critici, sau oricum vă place să vă spuneţi, vă ruşinaţi sau vă temeţi de jocurile delirante de o clipă, trecătoare, care se află la toţi creatorii independenţi şi a căror durată, mai lungă sau mai scurtă, face diferenţa între creator şi visător. De aici plângerea dvs. de infertilitate, pentru că dvs. respingeţi prea repede şi faceţi diferenţieri prea drastice" (scrisoare din 1 decembrie 1788).

Şi totuşi o „astfel de retragere a paznicilor din faţa porţilor judecăţii", aşa cum o numeşte Schiller, adoptarea unei atitudini de autoobservaţie lipsită de critică, nu este în niciun caz dificilă.

Majoritatea pacienţilor mei realizează aceasta după primele instrucţiuni; eu însumi pot să o realizez complet, dacă o susţin prin transcrierea asociaţiilor mele. Cantitatea de energie psihică cu ajutorul căreia putem reduce activitatea critică şi cu care putem să sporim intensitatea autoobservării noastre slăbeşte considerabil în funcţie de tema care se fixează atenţiei.

---

9 De-a valma, în limba franceză în original (*N. t.*).

Primul pas în folosirea acestui procedeu ne învaţă că nu trebuie să ne îndreptăm atenţia asupra visului ca întreg, ci asupra părţilor conţinutului său. Dacă îl întreb pe pacientul neexperimentat: ce idee vă vine în legătură cu acest vis? de regulă el nu va prinde nimic în câmpul său psihic de vedere. Trebuie să îi propun visul fragmentat în bucăţi; atunci el îmi furnizează pentru fiecare bucată câte o serie de asociaţii, pe care le putem numi „gândurile de fundal" al acestei părţi de vis. Această primă condiţie importantă deosebeşte metoda de interpretare a viselor exercitată de mine de metoda populară, istorică şi legendară de interpretare, care este o metodă simbolică şi se apropie de cea de-a doua metodă, „a descifrării". Ca şi aceasta, este o interpretare *en détail*, şi nu *en masse;* ca şi aceasta, ea consideră din capul locului că visul este ceva compus, un conglomerat de formaţiuni psihice.

Pe parcursul psihanalizelor mele aplicate pacienţilor nevrotici, am interpretat deja peste o mie de vise, dar nu doresc să folosesc acest material aici pentru introducerea în tehnica şi teoria interpretării viselor. Făcând total abstracţie de faptul că m-aş expune obiecţiei conform căreia acestea ar fi vise ale unor nevropaţi, care nu ar permite o concluzie asupra viselor oamenilor sănătoşi, am fost obligat să le resping şi dintr-un alt motiv. Tema spre care ţintesc aceste vise este desigur întotdeauna istoria bolii care stă la baza nevrozei lor. Astfel, s-ar cere pentru fiecare vis o lungă introducere şi un excurs în natura şi condiţiile etiologice ale psihonevrozelor, lucruri care sunt în sine noi şi în cel mai înalt grad ciudate şi astfel ar abate atenţia de la problema visului. Dimpotrivă, intenţia mea este de a folosi prezenta explicare a viselor ca un prim pas spre rezolvarea dificilelor probleme ale psihologiei nevrozelor. Dacă renunţ

însă la visele nevroticilor, principalul meu material, atunci nu trebuie să fiu prea pretenţios în selecţia dintre celelalte vise. Rămân doar acele vise care mi-au fost povestite ocazional de către persoane sănătoase pe care le cunosc sau pe care le-am găsit date ca exemplu în literatura despre viaţa onirică. Din păcate, nici unul dintre aceste vise nu este acompaniat de analiza fără de care eu nu pot descoperi sensul visului. Procedeul meu nu este atât de comod ca cel al metodei populare de descifrare, care traduce conţinutul oniric dat după o cheie fixă; mai degrabă eu sunt gata să admit că acelaşi conţinut oniric poate ascunde, la persoane diferite şi în contexte diferite, şi un alt sens. Astfel m-am îndreptat asupra propriilor mele vise, ca un material bogat şi comod, care provine de la o persoană aproximativ normală şi care are multiple legături cu viaţa diurnă. Voi fi întâmpinat, desigur, cu îndoială faţă de justeţea unei astfel de „autoanalize". Arbitrarul nu este în niciun caz exclus. După judecata mea, în autoobservaţie, situaţia este mai degrabă mai favorabilă decât în cazul observării altora; în orice caz, putem încerca să vedem cât de departe ajungem cu autoanaliza în interpretarea viselor. Mai trebuie să surmontez şi alte dificultăţi, care ţin de propria mea intimitate. Există o sfială naturală de a expune atâtea lucruri intime din propria viaţa psihică; nu se poate garanta că nu vor exista interpretări abuzive din partea străinilor. Dar trebuie să existe o posibilitate ca aceste ezitări să fie învinse. *„Tout psychologiste*, scrie Delboeuf, *est obligé de faire l'aveu même de ses faiblesses s'il croît par là jeter du jour sur quelque problème obscur."*[10] Pot să presupun că şi interesul iniţial al cititorului faţă de indiscreţiile pe care sunt obligat să le fac

---

[10] *„Orice psiholog este obligat să-şi mărturisească până şi slăbiciunile dacă astfel crede că poate face lumină în vreo problemă obscură"*, în limba franceză în original (*N. t.*).

va fi înlocuit foarte curând de o adâncire exclusivă în problemele psihologice astfel puse în lumină.[11]

Voi cerceta deci unul dintre propriile mele vise şi asupra lui voi explica maniera mea de interpretare. Fiecare astfel de vis necesită o relatare preliminară. De aceea trebuie să îl rog pe cititor să îşi apropriere pentru o perioadă interesele mele şi să se cufunde împreună cu mine în cele mai mici particularităţi ale vieţii mele, căci un astfel de transfer cere interesul pentru semnificaţia ascunsă a visului.

Relatare preliminară

În vara lui 1895 am tratat după metoda psihanalitică o tânără doamnă, o prietenă apropiată a mea şi alor mei. Se înţelege că o astfel de întrepătrundere de relaţii poate deveni pentru medic, mai ales pentru psihoterapeut, sursa multor sentimente perturbatoare. Interesul personal al medicului este mai mare, autoritatea îi este mai mică. Un eşec ameninţa vechea prietenie cu rudele bolnavei. Cura s-a terminat cu un succes parţial, anume că pacienta a scăpat de angoasa isterică, dar nu de toate simptomele somatice. Totuşi eu nu am fost atunci pe deplin sigur în ceea ce priveşte criteriile care desemnează încheierea definitivă a unei istorii de caz isterice şi i-am propus pacientei o soluţie care ei nu i s-a părut acceptabilă. Într-o astfel de neconcordanţă am întrerupt tratamentul, pe timp de vară. Într-o zi m-a vizitat un coleg mai tânăr, unul dintre prietenii mei cei mai apropiaţi, care o vizitase pe pacientă — Irma — şi familia ei, în reşedinţa lor de la ţară. L-am întrebat cum a găsit-o

[11] Nu voi omite să adaug, pentru a limita cele spuse mai sus, că aproape niciodată nu am comunicat interpretarea completă, accesibilă mie, a unui vis propriu. Probabil că am avut dreptate să nu mă încred prea mult în discreţia cititorului.

şi am primit răspunsul: îi merge mai bine, dar nu e foarte bine. Ştiu că m-au supărat cuvintele prietenului meu Otto sau tonul pe care le rostise. Am crezut că aud acolo un reproş, eventual că îi promisesem pacientei prea mult şi am pus — pe drept sau pe nedrept — presupusa atitudine părtinitoare a lui Otto pe seama influenţei din partea rudelor bolnavei, care, bănuiam, nu văzuseră tratamentul meu cu cei mai buni ochi. De altfel, senzaţia mea penibilă nu mi-a fost clară şi nici nu i-am dat vreo expresie. În aceeaşi seară am scris istoria de caz a Irmei, în scopul de a o înmâna, ca pentru o justificare, doctorului M., un prieten comun, care era atunci personalitatea ce dădea tonul în cercul nostru. În noaptea care a urmat acestei seri (sau mai degrabă spre dimineaţă) am avut următorul vis, care a fost fixat imediat după trezire.[12]

Visul din 23/24 iulie 1895

O hală mare — mulţi oaspeţi pe care îi întâmpinăm. Printre ei Irma, pe care o iau imediat deoparte pentru a răspunde la scrisoarea ei şi a-i reproşa că nu acceptă încă „soluţia". Îi spun: „Dacă mai ai dureri, este de fapt numai vina ta." Ea răspunde: „Dacă ai şti ce dureri am în gât, stomac şi în burtă; mă sufocă." Mă sperii şi o privesc. Arată palidă şi buhăită; mă gândesc că până la urmă totuşi am trecut cu vederea ceva organic. O iau la fereastră şi mă uit în gâtul ei. Ea se împotriveşte puţin, ca femeile care au dinţi falşi. Mă gândesc că totuşi ea nu are nevoie de asta. Apoi gura se deschide bine şi în partea dreaptă găsesc o pată mare albă, şi în alt loc văd ulceraţii extinse de culoare alb-gri, pe nişte ciudate formaţiuni ondulate, care imită evident

---

12 [*Completare din 1914*] Acesta este primul vis pe care l-am supus unei interpretări amănunţite.

cartilajele laterale ale nărilor. Îl chem repede pe dr M., care repetă examinarea şi o confirmă... Dr M. arată total diferit de aspectul lui obişnuit; este foarte palid, şchioapătă şi are bărbia rasă... Acum alături de el se află şi prietenul meu Otto iar prietenul Leopold o bate uşor peste burtică şi spune: „ea are o zonă infectată în partea din stânga jos" şi mai indică o parte de piele infiltrată la umărul stâng (ceea ce simt şi eu la fel ca şi el, în ciuda rochiei)... M. spune: „fără îndoială, este o infecţie, dar nu contează; se va ajunge şi la dizenterie şi toxina se va elimina...". Noi ştim imediat de unde provine infecţia. Nu de mult timp, nesimţindu-se bine, prietenul Otto i-a făcut o injecţie cu un preparat pe bază de propil, propilen... acid propionic... trimetilamină (a cărei formulă o văd tipărită cu litere groase înaintea ochilor mei)... Nu se fac aşa de uşor asemenea injecţii... Probabil că nici seringa nu era curată.

Acest vis prezintă un avantaj faţă de multe alte vise. Sunt clare imediat evenimentele din ziua precedentă de care se leagă, precum şi tema pe care o tratează. Relatarea preliminară informează despre acestea. Informaţia pe care am aflat-o de la Otto despre starea Irmei, istoria de caz pe care am scris-o până noaptea târziu mi-au ocupat activitatea psihică şi în timpul somnului. Totuşi cineva care a luat cunoştinţă de conţinutul visului şi de relatarea preliminară nu ar putea să bănuiască ce înseamnă visul. Nici eu nu ştiam. M-au mirat simptomele de care se plângea Irma în vis, care nu sunt aceleaşi simptome din cauza cărora am tratat-o. Am zâmbit la ideea absurdă a unei injecţii cu acid propionic şi la consolarea pe care o enunţa dr M. Spre sfârşit, visul mi s-a părut mai obscur şi mai condensat decât era spre început. Pentru a afla semnificaţia tuturor acestor lucruri, trebuie să mă decid să fac o analiză mai aprofundată.

Analiză

Hală — mulţi oaspeţi pe care îi întâmpinăm. În vara aceasta am locuit la Bellevue, într-o casă care se află singură pe culmea unui deal, care face parte din staţiunea Kahlenberg.[13] Această casă fusese odinioară destinată spre a fi un local de distracţii, de aceea are încăperi neobişnuit de înalte, sub formă de hale. Visul a avut loc şi el tot la Bellevue, cu puţine zile înainte de petrecerea de aniversare a soţiei mele. În ziua respectivă, soţia mea îşi exprimase speranţa ca la aniversare să vină la noi mai mulţi prieteni, printre care şi Irma. Visul meu anticipează deci această situaţie: este ziua de naştere a soţiei mele şi întâmpinăm în marea hală din Bellevue mulţi oaspeţi, printre care şi Irma.

Îi reproşez Irmei că nu a acceptat soluţia; spun: dacă mai ai dureri, este doar vina ta. Aceasta aş fi putut să spun şi în stare de veghe sau i-am şi spus-o. Atunci eram de părere (incorect, aşa cum am recunoscut ulterior) că sarcina mea se epuiza după ce îi comunicam pacientului sensul ascuns al simptomelor sale; nu mai era responsabilitatea mea dacă ea accepta sau nu această soluţie, ceea ce determina succesul sau insuccesul. Sunt recunoscător acestei greşeli, astăzi din fericire, depăşită, pentru că mi-a uşurat existenţa într-o perioadă în care, cu toată inevitabila mea ignoranţă, trebuia să vindec. În fraza pe care i-o spun Irmei în vis, observ însă că ceea ce doresc înainte de toate este să nu fiu vinovat de durerile pe care ea încă le mai are. Dacă este doar vina Irmei, atunci nu poate fi vina mea. În această direcţie trebuie să fie căutată intenţia visului?

Irma se plânge de: dureri în gât, burtă şi stomac, care o sufocă. Durerile de stomac se aflau în complexul de simptome al

[13] Kahlenberg se află lângă Viena (*N. t.*).

pacientei mele, dar nu erau foarte pronunţate; ea se plângea mai degrabă de senzaţii de greaţă şi rău. Durerile în gât, în burtă, constricţia gâtului nu jucau la ea niciun rol. Mă mir de ce m-am hotărât în vis la o asemenea alegere de simptome, dar pentru moment nu pot găsi nicio explicaţie.

Ea arată palidă şi buhăită. Pacienta mea era mereu rumenă. Bănuiesc că aici o altă persoană i-a luat locul.

Mă sperii la gândul că am trecut totuşi cu vederea o afecţiune organică. Aşa cum toată lumea o să mă creadă, aceasta este o teamă care nu se stinge niciodată la un specialist care vede aproape exclusiv nevrotici şi care este nevoit să pună pe seama isteriei atâtea manifestări pe care alţi medici le tratează ca fiind organice. Pe de altă parte, mă străbate, nu ştiu de unde, o uşoară îndoială, dacă teama mea este chiar autentică. Dacă durerile Irmei au bază organică, eu din nou nu mai sunt însărcinat cu vindecarea lor, căci tratamentul meu nu înlătură decât durerile isterice. Tare mi se pare că eu mi-aş dori de fapt o eroare de diagnostic; atunci reproşul legat de eşec ar fi şi el înlăturat.

O iau la fereastră şi mă uit în gâtul ei. Ea se împotriveşte puţin, ca femeile care au dinţi falşi. Mă gândesc că ea nu are nevoie totuşi de aşa ceva. Nu am avut niciodată prilejul să inspectez cavitatea bucală a Irmei. Procedeul din vis îmi aminteşte de o examinare pe care am făcut-o cu câtva timp în urmă unei guvernante, care lăsa la început impresia de frumuseţe şi tinereţe, dar când a deschis gura a făcut anumite manevre pentru a-şi ascunde proteza. De acest caz se leagă alte amintiri ale unor examinări medicale şi ale micilor secrete descifrate cu aceste ocazii, lipsite de vreo plăcere de ambele părţi. *Ea nu are totuşi nevoie de aşa ceva* este la prima vedere un compliment făcut Irmei; bănuiesc însă şi o altă semnificaţie. La o analiză mai atentă, se observă dacă s-au epuizat sau nu gândurile ascunse care erau de aşteptat. Felul în care Irma stă

la fereastră îmi aminteşte brusc de o altă întâmplare. Irma are o prietenă intimă pe care eu o apreciez foarte mult. Când am vizitat-o într-o seară, am găsit-o la fereastră, în situaţia reprodusă în vis, şi medicul ei, acelaşi dr M., mi-a explicat că ea are o membrană difteritică. Persoana dr M. şi membrana revin pe parcursul visului. Acum îmi vine ideea că în ultimele luni am căpătat toate motivele pentru a presupune că şi această doamnă ar fi isterică. Da, Irma însăşi mi-a trădat asta. Ce ştiu eu însă despre stările ei? Ştiu un singur lucru, anume că ea suferă de sufocare isterică, precum Irma mea în vis. Astfel, în vis am înlocuit-o pe pacienta mea cu prietena ei. Acum îmi amintesc că m-am jucat des cu presupunerea că această doamnă ar putea să îmi ceară să o eliberez de simptomele ei. Însă apoi am considerat că acest lucru este improbabil, căci ea are o fire foarte reţinută. Ea se *împotriveşte*, aşa cum o arată visul. O altă explicaţie ar fi că *ea nu are nevoie de aceasta*; într-adevăr, ea s-a arătat suficient de puternică pentru a-şi domina starea fără ajutor străin. Au mai rămas acum doar câteva trăsături, pe care nu le pot atribui nici Irmei şi nici prietenei ei: *palidă, buhăită, dinţi falşi*. Dinţii falşi m-au dus la acea guvernantă; mă simt acum înclinat să mă mulţumesc cu dinţi *proşti*. Apoi îmi vine în minte o altă persoană, căreia îi pot atribui acele trăsături. Nici ea nu este pacienta mea, şi nici nu doresc să o am drept pacientă, căci am observat că ea se jenează de mine şi nu o consider o bolnavă ascultătoare. Ea este de obicei palidă şi, cândva, când a avut o perioadă deosebit de bună, ea a fost buhăită.[14] Am com-

[14] Pe seama acestei a treia persoane se poate pune şi plângerea încă neexplicată de *dureri în burtă*. Este vorba desigur despre propria mea soţie; durerile de burtă îmi amintesc de unul dintre prilejurile în care mi-a devenit clară jena ei. Trebuie să recunosc că în acest vis nu le tratez prea amabil pe Irma şi pe soţia mea, dar să fie remarcat, spre scuza mea, că pe ambele le compar cu idealul pacientei cuminţi, ascultătoare.

parat-o deci pe pacienta mea Irma cu două persoane, care s-ar fi împotrivit şi ele procedurii. Ce sens ar putea avea faptul că în vis am înlocuit-o pe ea cu prietena ei? Cumva că eu doresc să o înlocuiesc; cealaltă fie stârneşte în mine simpatii mai puternice, fie am o părere mai bună despre inteligența ei. Pe Irma o consider chiar lipsită de isteţime pentru că nu a acceptat soluţia mea. Cealaltă ar fi fost mai înţeleaptă, ar fi deci de acord mai repede. *Apoi gura se deschide bine*; ea ar povesti mai multe decât Irma.[15]

Ce văd în gât: o pată albă şi cartilajele laterale ale nărilor cu ulceraţii pe ele. Pata albă aminteşte de o difterită şi astfel de prietena Irmei, dar şi de severa boală pe care a avut-o fiica mea mai mare în urmă cu aproape doi ani şi de toate temerile acelei perioade negre. Ulceraţiile de pe cartilajele laterale amintesc de grijile privitoare la propria mea sănătate. Pe vremea aceea aveam nevoie frecvent de cocaină, pentru a reprima inflamaţii persistente ale nasului şi în urmă cu câteva zile aflasem că o pacientă care a făcut acelaşi lucru ca şi mine şi-a provocat o necroză extinsă a mucoasei nazale. Faptul că am recomandat cocaina în 1885[16] mi-a adus reproşuri grele. Un prieten drag, deja mort în 1895 [data visului], îşi accelerase sfârşitul abuzând de acest mijloc.

Îl chem repede pe dr M., care repetă examinarea. Aceasta ar corespunde pur şi simplu poziţiei pe care o avea printre noi dr M. Dar „repede" este suficient de evident pentru a cere o

---

15 Bănuiesc că interpretarea acestui fragment nu este dusă destul de departe pentru a urmări întregul sens ascuns. Dacă aş dori să continui comparaţia între cele trei femei, aş devia mult. Fiecare vis are cel puţin un loc în care este insondabil, ca un ombilic, prin care el se leagă de necunoscut.

16 Aceasta este probabil o greşeală de tipar din primele ediţii germane. Trebuie să fie 1884, căci acesta este anul de apariţie a primei lucrări despre cocaină a lui Freud. Din datele biografice prezentate de Ernest Jones (1960) rezultă că prietenul la care se referă Freud în legătură cu cocaina era Fleischl von Marxow (*N. t.*).

explicaţie specială. Îmi aminteşte de un incident medical trist. Recomandând în mod repetat un medicament, care pe vremea aceea trecea drept inofensiv (Sulfonal), am provocat unei bolnave o intoxicaţie gravă şi m-am îndreptat cât se poate de repede spre colegul meu mai în vârstă şi mai experimentat, spre a mă ajuta. Faptul că aveam într-adevăr în minte acest caz este întărit de o altă circumstanţă. Bolnava care a suferit intoxicaţia purta acelaşi nume ca şi fiica mea cea mare. Până acum nu mă gândisem niciodată la asta; acum mi se pare aproape o revanşă a destinului. Ca şi cum substituţia persoanelor s-ar continua în alt sens; această Mathilde pentru acea Mathilde, ochi pentru ochi, dintre pentru dinte. Este ca şi cum aş căuta toate prilejurile de a-mi reproşa lipsa de îndemânare medicală.

Dr M. este palid, cu bărbia rasă şi şchioapătă. De aici este corect doar faptul că aspectul său maladiv trezeşte adesea îngrijorarea prietenilor săi. Celelalte două trăsături trebuie să aparţină unei alte persoane. Îmi vine în minte fratele meu mai mare, care locuieşte în străinătate, care are bărbia rasă şi care, dacă îmi amintesc bine, arată foarte asemănător lui M. din vis. Despre el aflasem cu câteva zile în urmă că şchiopătă din pricina unei artrite la şold. Trebuie să existe un motiv pentru care am contopit în vis cele două persoane într-una singură. Într-adevăr, îmi amintesc că eram supărat pe amândoi din motive asemănătoare. Ambii refuzaseră o anumită sugestie pe care le-o făcusem în ultima vreme.

Prietenul Otto stă acum lângă bolnavă şi prietenul Leopold o examinează şi indică o zonă infectată în partea stângă jos. Prietenul Leopold este şi el medic şi este rudă cu Otto. Dat fiind că amândoi exercită aceeaşi specialitate, destinul a făcut din ei concurenţi, ei fiind mereu comparaţi unul cu altul. M-au asistat de-a lungul celor doi ani în care am condus serviciul neurologic pentru pacienţi externi de la un spital de copii.

Scene cum este cea reprodusă în vis s-au petrecut adesea atunci. În timp ce eu dezbăteam cu Otto diagnoza unui caz, Leopold mai examinase o dată copilul şi aducea o contribuţie neaşteptată la decizie. Între ei exista o deosebire de caracter asemănătoare cu cea dintre inspectorul Bräsig şi prietenul său Karl.[17] Unul se evidenţia prin „viteză", celălalt era lent, chibzuit, dar temeinic. Atunci când, în vis, îi puneam faţă în faţă pe Otto şi pe precautul Leopold, aceasta se întâmpla evident în avantajul lui Leopold. Este o comparaţie asemănătoare cu cea de mai sus, dintre pacienta recalcitrantă Irma şi prietena ei, considerată mai inteligentă. Observ acum şi una dintre liniile pe care se deplasează asociaţiile de gânduri din vis: de la copilul bolnav la instituţia de medicină infantilă. *Zona infectată din stânga jos* îmi face impresia că ar corespunde în toate detaliile unui caz în care Leopold m-a frapat cu scrupulozitatea sa. Şi eu mă gândesc de altfel la ceva gen afecţiune metastatică, dar poate fi şi o referinţă la pacienta pe care aş fi vrut să o am în locul Irmei. Căci această doamnă imită întocmai, aşa cum pot constata, o tuberculoză.

O parte de piele infiltrată la umărul stâng. Ştiu imediat că este propriul meu reumatism de la umăr, pe care îl resimt regulat atunci când rămân treaz până târziu în noapte. Conţinutul literal al visului este ambiguu: *ceea ce eu resimt ca şi el*. Adică, resimt în propriul meu corp. În plus, mă frapează cât de neobişnuit sună denumirea „parte de piele infiltrată". Suntem obişnuiţi cu „infiltraţia din partea stângă spate sus"; aceasta se referă la plămâni şi la tuberculoză.

În ciuda rochiei. Acesta este numai un punct de conexiune. Copiii de la instituţia de medicină erau examinaţi, desigur, dezbrăcaţi; este oarecum opusul modului în care trebuie

---

[17] Cele două personaje principale din romanul *Ut mine Stromtid*, de Fritz Reuter, scris în dialectul din Mecklenburg (*N. t.*).

să examinăm pacientele care sunt femei adulte. Despre un clinician sus-pus se povestea că își examina fizic pacientele numai prin rochii. Ceea ce se întâmpla mai departe este neclar pentru mine și, la drept vorbind, nu am nicio dorință de a mă adânci în această chestiune.

Dr M. spune: este o infecție, dar nu contează; se va ajunge la dizenterie și toxina se va elimina. Aceasta mi se pare la prima vedere amuzant, dar, ca și toate celelalte, trebuie descompus cu grijă. Privit mai îndeaproape, prezintă totuși și un fel de sens. Ceea ce am văzut la pacientă era o difterită locală. Din perioada în care fiica mea era bolnavă îmi amintesc de o discuție despre difterită și difterie. Cea din urmă este o infecție generalizată care derivă dintr-o difterită locală. O astfel de infecție generalizată este indicată de Leopold prin existența unei zone infectate, care ne lasă deci să ne gândim la formațiuni metastatice. Eu cred că tocmai în caz de difterie nu se întâlnesc astfel de metastaze. Ele îmi amintesc mai degrabă de piemie.

Nu contează — este consolarea. Cred că ea se inserează astfel în context: conținutul ultimei părți a visului este că durerile pacientei provin dintr-o afecțiune organică gravă. Îmi vine să cred că și prin aceasta doresc numai să îndepărtez de mine vina. Tratamentul psihic nu poate fi făcut responsabil pentru persistența suferințelor difteritice. Am totuși un sentiment de jenă că i-am pus Irmei în cârcă o boală atât de gravă numai și numai pentru a mă despovăra pe mine. Pare atât de crud. Aveam deci nevoie de o asigurare că se va termina cu bine și nu mi se pare o alegere proastă să pun consolarea tocmai în gura dr M. Dar aici mă ridic deasupra visului, ceea ce necesită o explicație.

De ce este însă această consolare atât de fără sens?

Dizenterie: o anumită idee teoretică îndepărtată că substanțele bolii pot să fie eliminate prin intestin. Doresc prin

aceasta să mă amuz de prolixitatea manifestată de dr M. în explicaţii alambicate şi în legături patologice ciudate? Legat de dizenterie, îmi mai vine în minte ceva. Cu câteva luni în urmă am preluat un tânăr pacient cu ciudate tulburări ale scaunului, pe care ceilalţi colegi îl tratează ca pe un caz de „anemie cu subalimentaţie". Am recunoscut că era vorba despre o isterie, nu am dorit să încerc cu el psihoterapia mea şi l-am trimis într-o croazieră. Cu câteva zile în urmă am primit o scrisoare disperată din Egipt în care el îmi spunea că a avusese acolo o nouă criză, pe care medicul a considerat-o dizenterie. Bănuiesc că diagnosticul este o eroare a unui coleg ignorant, care s-a lăsat păcălit de isterie; dar nu am putut totuşi să mă scutesc pe mine de a-mi reproşa că l-am pus pe bolnav în situaţia de a-şi adăuga la o afecţiune isterică a intestinului şi una organică. Apoi, *dizenterie* sună asemănător cu *difterie,* denumire ††† care nu este amintită în vis.

Da, aşa trebuie să fie, trebuie să fi râs de prognoza consolatoare a doctorului M.: se va ajunge şi la dizenterie etc. pentru că îmi amintesc că odată, în urmă cu mai mulţi ani, l-am auzit pe un coleg cum povestea râzând ceva absolut asemănător. Fusese chemat împreună cu acest coleg la căpătâiul unui pacient grav bolnav şi s-a simţit dator să îi spună celuilalt, care părea foarte plin de speranţă, că pacientul avea albumină în urină. Colegul însă nu s-a descurajat, ci a răspuns liniştit: *Nu contează,* domnule coleg, albumina se va elimina! Nu mai am nicio îndoială că în acest fragment de vis este cuprinsă o bătaie de joc la adresa colegului care nu ştia nimic despre isterie. Ca pentru a întări aceasta, îmi trece acum prin minte: ştie oare dr M. că şi simptomele acestei paciente, prietena Irmei, simptome care ne fac să ne temem de o tuberculoză, se originează tot în isterie? A recunoscut el această isterie sau s-a lăsat păcălit?

Ce motiv pot avea însă să mă port atât de rău cu acest prieten? Este simplu: dr M. este la fel de puţin de acord cu „soluţia" pe care i-am dat-o Irmei ca şi Irma însăşi. Deci în acest vis m-am răzbunat deja pe două persoane: pe Irma prin cuvintele: dacă mai ai totuşi dureri, este doar vina ta, dar şi pe dr M., cu acea consolare fără sens pe care i-am pus-o în gură.

Ştim imediat de unde provine infecţia. Această cunoaştere nemijlocită în vis este ciudată. Mai înainte nu ştiam încă, dat fiind că infecţia fusese indicată abia de către Leopold.

Dat fiind că ea nu se simţea bine, prietenul Otto i-a făcut o injecţie. Otto a povestit într-adevăr că, în scurta perioadă cât stătuse la familia Irmei, fusese chemat la hotelul învecinat, pentru a face o injecţie cuiva căruia i se făcuse brusc rău. Injecţiile îmi amintesc încă o dată de nefericitul prieten care se otrăvise cu cocaină. Eu îi recomandasem medicamentul numai spre administrare orală în timpul deprivării de morfină; însă el îşi făcea neîncetat injecţii cu cocaină.

Cu un preparat pe bază de propil... propilen... acid propionic. Cum am ajuns la asta? În aceeaşi seară în care am scris istoria de caz şi am visat despre ea, soţia mea a deschis o sticlă de lichior, pe care scria „ananas"[18] şi care era un cadou de la prietenul nostru Otto. El avea obiceiul să ne facă daruri cu toate ocaziile posibile; să sperăm că o femeie îl va vindeca odată de asta.[19] Acest lichior răspândea un asemenea miros de gaz lampant, încât am refuzat să gust din el. Soţia mea a fost de părere să facem cadou această sticlă personalului de

[18] În plus, „ananas" prezenta şi o remarcabilă asonanţă cu numele de familie al pacientei mele.

[19] [*Completare din 1909,* la care Freud renunţă însă în 1925] Aici acest vis nu se dovedeşte profetic. În alt sens, el are dreptate căci tulburările gastrice „nerezolvate" ale pacientei mele, de care nu am vrut să mă fac vinovat, erau preliminariile unei grave maladii provocate de pietre la vezica biliară.

serviciu şi eu, încă şi mai precaut, am contrazis-o, remarcând, plin de omenie, că nici pe ei nu trebuie să îi otrăvim. Mirosul de gaz lampant (amil...) mi-a evocat, se vede, amintirea unei întregi serii: propil, metil etc., pe care o ofereau în vis preparatele pe bază de propilen. Am făcut în orice caz o substituţie, am visat propil, după ce am mirosit amil, dar astfel de substituţii sunt permise poate tocmai în chimia organică.

Trimetilamină. În vis văd formula chimică a acestui compus, ceea ce demonstrează o mare încordare a memoriei mele, şi anume formula este tipărită cu litere groase, ca şi cum s-ar fi dorit evidenţierea din context a unui conţinut deosebit de important. De unde mi-a venit trimetilamina, asupra căreia mi s-a atras atenţia într-un asemenea fel? Dintr-o conversaţie cu un alt prieten, care ştie de mai mulţi ani despre toate lucrările mele aflate în germene, aşa cum eu ştiu despre ale sale.[20] În acea perioadă el îmi comunicase unele idei despre o chimie sexuală şi printre altele mi-a menţionat că el crede că unul dintre aceste produse ale metabolismului sexual este trimetilamina. Acest compus m-a condus la sexualitate, la acest factor căruia eu îi atribui cea mai mare importanţă în determinarea afecţiunilor nervoase pe care doresc să le vindec. Pacienta mea Irma este o tânără văduvă; dacă aş vrea să mă scuz de eşecul tratamentului ei, cel mai bine ar fi să mă refer la această situaţie, pe care prietenii ei doresc din toată inima să o schimbe. Cât de ciudat este, în plus, alcătuit un astfel de vis! Cealaltă, pe care o am în vis drept pacientă, în locul Irmei, este şi ea o tânără văduvă.

Bănuiesc de ce formula trimetilaminei apare atât de accentuat în vis. În acest cuvânt se adună atâtea lucruri impor-

---

[20] Este vorba despre Wilhelm Fließ, biolog şi otorinolaringolog din Berlin, prietenul şi corespondentul lui Freud care, în perioada contemporană cu publicarea *Interpretării viselor*, a exercitat asupra acestuia o importantă influenţă (*N. t.*).

tante: trimetilamina nu este numai o aluzie la foarte puternicul factor al sexualității, ci și la persoana de al cărei acord îmi amintesc cu satisfacție, atunci când mă simt părăsit în vederile mele. Va mai reveni acest prieten, care joacă un rol atât de mare în viața mea, în contextul ideatic al visului? Da; el este un deosebit de bun cunoscător al efectelor care decurg din maladiile nasului și cavităților conexe și a indicat științei câteva foarte remarcabile relații între cartilajele nărilor și organele sexuale feminine. (Cele trei formațiuni ondulate din gâtul Irmei). L-am rugat să o examineze pe Irma, pentru a afla dacă durerile ei de stomac nu sunt cumva de origine nazală. Dar el însuși suferă de o rinită purulentă, care mă îngrijorează, și la ea face aluzie piemia, care îmi vine în minte în legătură cu metastazele din vis.

Nu se fac atât de ușor asemenea injecții. Aici apare nemijlocit reproșul de superficialitate adresat prietenului Otto. Cred că am gândit ceva asemănător în timpul după-amiezii, atunci când el a părut să își manifeste atitudinea împotriva mea, prin cuvinte și priviri. Îmi spuneam cam așa: cât de ușor se lasă influențat, cât de ușor vine cu prejudecățile lui. În plus, fraza de mai sus mi-l indică din nou pe prietenul mort, care s-a decis atât de precipitat să își facă injecții cu cocaină. Eu nu intenționasem deloc, așa cum am spus, să îi prescriu injecții cu acest medicament. În ceea ce privește reproșul pe care îl adresez prietenului Otto, superficial cu acele substanțe chimice, observ că mă apropii din nou de povestea acelei nefericite Mathilde, care a provocat același reproș împotriva mea. Se pare că aici adun exemple pentru conștiinciozitatea mea, dar și pentru contrariul acesteia.

Probabil că nici seringa nu era curată. Încă un reproș la adresa lui Otto, care însă provine din altă sursă. Ieri l-am întâlnit întâmplător pe fiul unei doamne de optzeci și doi de ani, căreia trebuie să îi fac zilnic două injecții cu morfină. Ea este

în prezent la ţară şi am aflat că suferă de flebită. M-am gândit imediat că este vorba despre un infiltrat din cauză că seringa nu era curată. Sunt mândru că în doi ani nu am provocat niciun singur infiltrat; este grija mea permanentă să verific dacă seringa este curată. Sunt foarte conştiincios. De la flebită mă întorc la soţia mea, care a suferit în timpul unei sarcini de tromboze şi apoi în amintirea mea se ivesc trei situaţii asemănătoare, cu soţia mea, cu Irma şi cu răposata Mathilde, a căror identitate mi-a dat, se vede, dreptul de a substitui în vis cele trei persoane unele cu altele.

Acum am împlinit interpretarea visului.[21] În timpul acestui travaliu m-am străduit să mă abţin de la toate ideile care ar fi putut fi stârnite de comparaţia între conţinutul visului şi gândurile ascunse în spatele acestuia. Între timp, mi s-a revelat „sensul" visului. Am remarcat o intenţie care s-a realizat prin vis şi care trebuie să fi fost motivul de a visa. Visul îndeplineşte unele dorinţe, care trebuie să se fi activat în mine datorită evenimentelor serii precedente (informaţia dată de Otto, transcrierea istoriei de caz). Rezultatul visului este acela că eu nu sunt vinovat de suferinţa care este încă prezentă la Irma şi că Otto este vinovat de aceasta. Otto mă supărase cu remarca sa despre vindecarea incompletă a Irmei, iar visul mă răzbună pe el, întorcând reproşul împotriva lui însuşi. Visul îmi vorbeşte despre responsabilitatea pentru starea Irmei, punând-o pe seama altor factori (chiar unei întregi serii de motive). Visul prezintă o anumită stare de fapt aşa cum mi l-aş dori eu; *conţinutul lui este deci împlinirea unei dorinţe, motivul lui este o dorinţă.*

---

[21] [*Completare din 1909*] Deşi, aşa cum se poate înţelege, nu am comunicat toate ideile care mi-au venit în travaliul de interpretare.

Acestea sunt lucrurile care sar în ochi. Însă şi din detaliile visului înţeleg multe lucruri din punctul de vedere al împlinirii dorinţei. Mă răzbun pe Otto nu numai pentru precipitata lui atitudine împotriva mea, atribuindu-i o manevră medicală precipitată (injecţia), ci şi pentru lichiorul cel prost, care miroase a gaz lampant, şi găsesc în vis o expresie care unifică cele două reproşuri: injecţia cu un preparat pe bază de propilen. Nu sunt încă satisfăcut, ci îmi continui răzbunarea, opunându-i concurentul său, mai de încredere. Par a spune: acesta îmi este mai drag decât tine. Otto nu este însă singurul care are a simţi greutatea mâniei mele. Mă răzbun şi pe pacienta neascultătoare, schimbând-o cu una mai inteligentă şi mai puţin recalcitrantă. Nu îl las nici pe dr M. să scape uşor cu contradicţia lui, ci îi exprim printr-o aluzie limpede părerea mea că el este ignorant în această problemă („*Se va ajunge la dizenterie* etc.) Da, mi se pare că prin el apelam la altcineva, o persoană mai avizată (prietenul meu, care mi-a povestit despre trimetilamină), aşa cum m-am întors de la Irma la prietena ei, de la Otto la Leopold. Dacă aceste persoane se duc, ele sunt înlocuite cu alte trei, la alegerea mea, atunci sunt eliberat de aceste reproşuri nemeritate! Lipsa de temei a acestor reproşuri îmi este indicată în vis în modul cel mai elaborat. Durerile Irmei nu îmi pot fi puse mie în cârcă, pentru că de vină este ea însăşi, căci ea ezită să accepte soluţia mea. Durerile Irmei nu mă privesc, deoarece sunt de natură organică şi nu sunt vindecabile printr-un tratament psihic. Suferinţele Irmei se explică în mod satisfăcător prin starea ei de văduvie (trimetilamina!), situaţie la care eu nu pot schimba nimic. Suferinţa Irmei a fost provocată printr-o injecţie lipsită de precauţie făcută de Otto, cu o substanţă nepotrivită, aşa cum eu nu aş fi făcut niciodată. Suferinţa Irmei este determinată de o injecţie cu o seringă murdară, ca şi flebita bătrânei mele doamne, în timp ce eu nu provoc

niciodată aşa ceva cu injecţiile mele. Observ că aceste explicaţii pentru suferinţa Irmei, care confluează aici pentru a mă disculpa, nu sunt în concordanţă unele cu altele, ba chiar se exclud. Întreaga pledoarie — acest vis nu este nimic altceva — aminteşte cu vivacitate de apărarea bărbatului acuzat de vecinul său că i-a înapoiat cazanul în stare proastă. „În primul rând ţi l-am înapoiat intact, în al doilea rând era deja găurit când mi l-ai împrumutat, în al treilea rând nici nu am împrumutat de la tine vreun cazan." Dar cu atât mai bine: dacă numai unul dintre aceste moduri de apărare este recunoscut drept valid, bărbatul trebuie exonerat.

În vis mai intră în joc şi alte teme, a căror legătură cu disculparea mea pentru boala Irmei nu este atât de transparentă: boala fiicei mele şi cea a pacientei cu acelaşi nume, nocivitatea cocainei, afecţiunea pacientului meu care călătoreşte în Egipt, grijile privitoare la sănătatea soţiei mele, a fratelui meu, a doctorului M., propriile mele tulburări trupeşti, grija cu privire la prietenul absent, care suferă de rinită purulentă. Totuşi, când cuprind cu privirea toate acestea, ele se ataşează unui singur cerc de idei, unei etichete: grija pentru sănătatea proprie şi a altora, conştiinciozitate medicală. Îmi amintesc de o senzaţie dureroasă neclară pe care am avut-o când Otto mi-a adus informaţia despre starea Irmei. Pornind de la cercul de idei care acţionează în vis, doresc să dau retroactiv expresie aceste senzaţii fugace. Este ca şi cum mi-ar fi spus: nu iei suficient de în serios îndatoririle tale medicale, nu eşti conştiincios, nu respecţi ceea ce promiţi. În această privinţă mi s-a pus la dispoziţie acel cerc de idei pe baza căruia pot aduce dovezi în ce înalt grad sunt eu conştiincios, cât de preţioasă este pentru mine sănătatea familiei, prietenilor şi pacienţilor mei. În mod remarcabil, în cadrul acestui material ideatic se află şi amintiri dureroase, care vorbesc mai degrabă în favoarea vinovăţiei atribuite prietenului meu

decât pentru disculparea mea. Materialul este oarecum nepărtinitor, însă este incontestabilă conexiunea acestui material vast pe care se bazează visul cu tema mai restrânsă a visului din care a decurs dorinţa de a nu fi vinovat de boala Irmei.

Nu voi susţine că am descoperit pe deplin sensul acestui vis şi că interpretarea lui este lipsită de lacune.

Aş mai putea zăbovi încă mult timp asupra lui, aş putea extrage din el şi alte explicaţii şi aş putea clarifica noi enigme pe care el le-ar pune. Ştiu chiar locurile de unde ar putea fi urmărite alte conexiuni de idei; însă de la acest travaliu de interpretare mă reţin consideraţii care apar în cazul fiecărui vis propriu. Cine se grăbeşte să îmi condamne reticenţa ar putea să încerce să fie mai corect ca mine. Mă mulţumesc pentru moment cu o nouă cunoaştere pe care am dobândit-o: dacă urmăm metoda de interpretare a viselor arătată aici, aflăm că visul are într-adevăr un sens şi că în niciun caz el nu este expresia unei activităţi cerebrale fragmentate, aşa cum doresc autorii. *După un travaliu complet de interpretare, visul se poate recunoaşte ca o împlinire a unei dorinţe.*[22]

---

[22] Despre importanţa pe care Freud însuşi o atribuie interpretării acestui vis-princeps mărturiseşte el însuşi, prin dorinţa, expusă într-o scrisoare adresată lui Fließ, de a vedea odată, pe casa în care el a avut acest vis, o placă pe care să scrie: În această casă, la 24 iulie 1895, secretul viselor i-a fost revelat doctorului Sigmund Freud (scrisoare către Fließ din 12 iunie 1900) (*N. t.*).

III

Visul este împlinirea unei dorinţe

După ce am mers printr-o trecătoare îngustă şi am ajuns la o înălţime, de la care se separă drumurile şi se deschide perspectiva cea mai bogată în diferite direcţii, putem să ne oprim un moment şi să chibzuim încotro să ne îndreptăm. La fel se întâmplă şi cu noi, după ce am trecut de această primă interpretare de vis. Ne aflăm iluminaţi de o descoperire bruscă. Visul nu este comparabil cu răsunetul neregulat al unui instrument muzical, care, în loc de mâna artistului, este lovit de o forţă exterioară; el nu este lipsit de sens, nu este absurd, nu presupune că o parte din bagajul nostru de reprezentări doarme, în timp ce o alta începe să se trezească. Visul este un fenomen psihic complet, şi anume împlinirea unei dorinţe; el trebuie înscris în contextul acţiunilor psihice inteligibile din starea de veghe; el a fost construit de o activitate psihică foarte complicată. Dar o serie de întrebări ne tulbură exact în momentul în care doream să ne bucurăm de această cunoaştere. Dacă, aşa cum rezultă din interpretarea viselor, acestea sunt dorinţe împlinite, de unde vine forma ciudată şi uimitoare în care este exprimată împlinirea acestei dorinţe? Prin ce alterare a trecut gândul visului până ce s-a configurat din el visul manifest, aşa cum ni-l amintim când ne trezim? Pe ce căi se petrec aceste alterări? De unde provine materialul care este elaborat pentru a forma visul? De unde apar multe dintre par-

ticularităţile pe care le-am putut observa la gândurile visului, ca de exemplu, faptul că ele au voie să se contrazică? (Analogia cu cazanul, de exemplu.) Poate visul să ne înveţe ceva nou despre procesele noastre psihice interne, poate conţinutul său să corecteze impresiile în care am crezut în timpul zilei? Propun să lăsăm pentru o clipă deoparte aceste chestiuni şi să urmăm în continuare o singură cale. Am aflat că visul înfăţişează o dorinţă ca fiind împlinită. Următorul nostru interes trebuie să fie acela de a afla dacă aceasta este o trăsătură generală a viselor sau numai conţinutul întâmplător al acelui vis („injecţia făcută Irmei"), cu care a început analiza noastră; deoarece, chiar dacă am înţeles că fiecare vis are un sens şi o valoare psihică, trebuie să lăsăm încă deschisă posibilitatea ca acest sens să nu fie acelaşi în toate visele. Primul nostru vis era împlinirea unei dorinţe; un altul se prezintă poate ca o temere împlinită, un al treilea poate să aibă drept conţinut o reflecţie, un al patrulea poate să reproducă pur şi simplu o amintire. Există deci şi alte vise de dorinţă sau nu există, poate, nimic altceva decât vise de dorinţă?

Este uşor de arătat că visele lasă adesea să se recunoască, nedeghizat, caracterul de împlinire a dorinţei, astfel că putem să ne mirăm de ce limbajul viselor nu şi-a găsit demult înţelegere. Aşa se întâmplă, de exemplu, cu un vis pe care mi-l pot crea oricât de des doresc, oarecum experimental. Dacă mănânc seara sardele, măsline sau alte mâncăruri sărate, mi se face sete peste noapte şi mă trezesc. Trezirea este precedată însă de un vis care are de fiecare dată acelaşi conţinut, anume că beau. Sorb apa cu înghiţituri mari, este atât de bună cum numai o băutură rece poate fi atunci când eşti însetat şi apoi mă trezesc şi trebuie să beau într-adevăr. Motorul acestui vis simplu este setea pe care o şi resimt la trezire. Din această senzaţie izvorăşte dorinţa de a bea şi visul îmi arată această dorinţă împlinită. În acest scop el se foloseşte de o funcţie pe care o voi

enunța curând. Dorm bine, nu sunt obişnuit să fiu trezit de vreo necesitate fiziologică. Dacă reuşesc să îmi potolesc setea prin visul că beau, atunci nu mai trebuie să mă trezesc pentru a o satisface. Este aşadar un vis de comoditate. Visatul se plasează în locul acțiunii, ca de altminteri şi în viață. Din păcate, trebuința de apă pentru a potoli setea nu se poate satisface cu un vis, aşa cum se satisface setea mea de răzbunare împotriva lui Otto şi a doctorului M., dar buna intenție este aceeaşi. Nu de mult, acest vis s-a modificat întru câtva. Odată mi s-a făcut sete înainte de a adormi şi am golit paharul cu apă care stătea pe noptiera de lângă pat. Câteva ore mai târziu, în timpul nopții, am avut o nouă criză de sete, care a avut ca urmare o stare de disconfort. Pentru a face rost de apă, trebuia să mă ridic şi să iau paharul cu apă care se afla pe noptiera soției mele. Corespunzător scopului, am visat că soția mea îmi dădea să beau dintr-un vas; acest vas era o urnă etruscă de cenuşă, pe care o adusesem cu mine dintr-o călătorie în Italia şi de atunci o făcusem cadou. Apa din el era însă atât de sărată (evident de la cenuşă), încât a trebuit să mă trezesc. Observăm cât de comod ştie visul să aranjeze lucrurile; dat fiind că împlinirea dorinței este singura sa intenție, el poate fi total egoist. Iubirea de confort nu este compatibilă cu considerația față de ceilalți. Introducerea urnei de cenuşă este probabil o altă împlinire de dorință; îmi pare rău că nu mai posed acest vas, aşa cum nu îmi este accesibil nici paharul din dreptul soției mele. Urna de cenuşă se potriveşte cu senzația de gust sărat, care devine din ce în ce mai puternică şi despre care ştiu că mă va constrânge să mă trezesc.[1]

---

[1] Factualitatea viselor de sete a fost recunoscută şi de Weygandt, care spune despre aceasta în 1893: „Senzația de sete este percepută cel mai precis de către toți: ea creează deja o reprezentare a agentului care stinge setea. Sunt multiple modurile în care îşi reprezintă visul potolirea setei; ele sunt specializate după o amintire clară.

Astfel de vise de comoditate erau foarte frecvente la mine în tinereţe. Obişnuit de atunci să lucrez până adânc în noapte, trezitul devreme era întotdeauna dificil. Visam atunci că sunt afară din pat, la chiuvetă. După o clipă, nu puteam să mă prefac faţă de mine însumi că nu m-am trezit încă, dar dormisem totuşi între timp o clipă. Acelaşi vis de inerţie, într-o formă deosebit de spirituală, îl cunosc de la un tânăr coleg, care pare să împărtăşească tendinţa mea spre somn. Gazda la care locuia el, în apropierea spitalului, avea misiunea riguroasă de a-l trezi în fiecare dimineaţă la timp, dar nu îi era prea uşor să îşi îndeplinească misiunea. Într-o dimineaţă somnul era deosebit de dulce. Femeia striga în cameră: domnule Pepi, sculaţi-vă, trebuie să mergeţi la spital. Drept care, visătorul a visat o cameră de la spital, un pat în care stătea întins şi o tablă la căpătâi pe care se putea citi: Pepi H... *cand. med.*, douăzeci şi doi de ani. El îşi spuse, visând: dacă sunt deja la spital, nu mai trebuie să mă duc într-acolo, se întoarse pe partea cealaltă şi dormi mai departe. El îşi mărturisise astfel deschis motivul visului său.

Un alt vis, al cărui stimul a acţionat la fel, chiar în timpul somnului: una dintre pacientele mele, care a trebuit să se supună unei operaţii de maxilar, care a decurs nefavorabil, a trebuit să poarte, la dorinţa medicului, zi şi noapte, un aparat de răcire pe obrazul bolnav. Ea îl scotea însă imediat

---

Aspectul general este şi aici că imediat după reprezentarea agentului care stinge setea se instalează o dezamăgire privitoare la eficienţa redusă a aşa-ziselor răcoritoare." El trece însă cu vederea ceea ce este general valabil în reacţia visului la stimul. Dacă alte persoane care sunt chinuite noaptea de sete se trezesc fără a visa în prealabil, aceasta nu este o dovadă împotriva experimentului meu, ci îi caracterizează pe aceştia în calitate de mai slabi purtători de somn. [*Completare din 1914*] A se compara cu Isaia, 29, 8: „După cum cel flămând visează că mănâncă şi se trezeşte tot cu stomacul gol, şi după cum cel însetat visează că bea şi se trezeşte istovit şi tot însetat..."

ce adormea. Într-o zi am fost rugat să îi fac reproşuri pentru că îşi aruncase din nou pe jos aparatul. Bolnava s-a disculpat: „De data aceasta nu am putut să fac nimic; era urmarea unui vis pe care l-am avut noaptea. În vis, eram într-o lojă la operă şi manifestam un interes viu faţă de reprezentaţie. În sanatoriu însă zăcea domnul Karl Meyer şi gemea înspăimântător din pricina durerilor de maxilar. Am spus că, de vreme ce nu am astfel de dureri, nu am nevoie de aparat; de aceea l-am aruncat." Acest vis al sărmanei paciente sună ca o reprezentare a expresiei care ne vine pe buze atunci când ne aflăm într-o situaţie neplăcută: am avut la viaţa mea şi plăceri mai mari. Visul prezintă această plăcere mai mare. Domnul Karl Meyer, asupra căruia şi-a deplasat visătoarea durerile, era cel mai indiferent tânăr cunoscut de care îşi putea aminti.

Nu este mai greu să descoperim împlinirea dorinţei în alte vise pe care le-am adunat de la oameni sănătoşi. Un prieten care cunoaşte teoria mea despre vise şi care a împărtăşit-o soţiei sale îmi spune într-o zi: „Trebuie să îţi povestesc despre soţia mea; ea a visat ieri ca i-a venit menstruaţia. Tu trebuie să ştii ce înseamnă aceasta." Ştiu, desigur: dacă tânăra femeie a visat că are menstruaţie aceasta înseamnă că nu i-a venit menstruaţia. Pot să-mi închipui că ei i-ar fi plăcut să se mai bucure câtva timp de libertatea ei mai degrabă decât să înceapă greutăţile maternităţii. Era o modalitate dibace de a anunţa prima ei graviditate. Un alt prieten scrie că nu de mult soţia sa a visat că observă pete de lapte pe pieptul cămăşii ei. Şi acesta este un semn de graviditate, dar nu pentru prima oară; tânăra mamă doreşte să aibă pentru cel de-al doilea copil mai multă hrană decât a avut pentru primul, la vremea lui.

O tânără, care nu a putut să iasă în societate timp de câteva săptămâni, din pricină că şi-a îngrijit copilul care sufe-

rea de o boală infecţioasă, visează, după vindecarea copilului, o reuniune în care se află A. Daudet, Bourget şi M. Prévost, care se comportă toţi foarte amabil faţă de ea şi o distrează. Respectivii autori poartă şi în vis trăsăturile care li se atribuie în portretele lor; iar M. Prévost, al cărui portret ea nu îl cunoaşte, seamănă cu omul cu dezinfecţia care curăţase în ziua precedentă camera bolnavului şi pe care îl întâmpinase în calitate de prim vizitator după o lungă perioadă. Visul se poate traduce fără lacune: ar fi timpul pentru ceva mai amuzant decât această veşnică îngrijire a bolnavului.

Poate că aceste exemple sunt suficiente pentru a demonstra că vise care se pot înţelege doar ca împliniri de dorinţe şi care îşi poartă la vedere, nedeghizat, conţinutul se găsesc foarte frecvent şi sub cele mai variate condiţii. Acestea sunt în cea mai mare parte vise scurte şi simple, care diferă în mod fericit de compoziţiile onirice complicate şi luxuriante, care au atras asupra lor în primul rând atenţia autorilor. Merită însă să mai zăbovim încă asupra acestor vise simple. Ne putem aştepta să găsim visele cu forma cea mai simplă la copii, ale căror procese psihice sunt cu siguranţă mai puţin complicate decât cele ale adulţilor. După părerea mea, psihologia infantilă este chemată să facă psihologiei adulţilor servicii asemănătoare celor pe care le face cercetarea alcătuirii şi dezvoltării animalelor inferioare pentru studiul structurii claselor zoologice superioare. Până acum s-au făcut prea puţini paşi orientaţi spre folosirea psihologiei copiilor în astfel de scopuri.

Visele copiilor mici sunt adesea simple împliniri ale unor dorinţe şi de aceea ele nu sunt deloc interesante, spre deosebire de visele adulţilor. Ele nu oferă nicio enigmă de rezolvat, dar sunt desigur nepreţuite pentru a demonstra că, în natura lor cea mai intimă, înseamnă împlinirea unei dorin-

ţe. Din materialul meu, provenit de la propriii mei copii, pot aduna câteva exemple de astfel de vise.

Unei excursii de la Aussee la frumosul Hallstatt, din vara lui 1896, îi datorez două vise, unul avut de fiica mea, atunci de opt ani şi jumătate, celălalt de băiatul meu de cinci ani şi trei luni. Ca relatare preliminară, trebuie să spun că în acea vară noi locuiam pe un deal de lângă Aussee, de unde ne bucuram, atunci când era vreme frumoasă, de o privelişte minunată a Dachsteinului. Cu binoclul se putea recunoaşte bine cabana Simony. Copiii se străduiau în mod repetat să o vadă cu binoclul: nu ştiu cu ce succes. Înainte de plecare, le povestisem copiilor că Hallstatt se află la picioarele muntelui Dachstein. De-abia aşteptaseră această zi. De la Hallstatt am mers la Echerntal, care i-a încântat foarte tare pe copii cu peisajele sale variate. Numai că băiatul de cinci ani era din ce în ce mai mâhnit. De fiecare dată când vedea un nou munte, el întreba: acesta este Dachstein? la care eu trebuia să răspund: nu, e doar un deal. După ce această întrebare s-a repetat de câteva ori, el a amuţit; nici nu a mai vrut să coboare treptele până la cascadă. L-am crezut epuizat de oboseală. În dimineaţa următoare el a venit însă absolut fericit la mine şi mi-a povestit: azi-noapte am visat că am fost la cabana Simony. Atunci l-am înţeles; atunci când eu vorbeam despre Dachstein, el aşteptase să urce pe acest munte în timpul excursiei la Hallstatt, să vadă cu ochiul liber cabana de care se vorbea atât atunci când se uitau cu binoclul. Când a remarcat că îi propuneam să se mulţumească numai cu dealuri şi o cascadă, el s-a simţit înşelat şi a devenit prost dispus. Visul l-a despăgubit pentru aceasta. Am încercat să aflu detalii despre vis; ele erau sărăcăcioase. „Se urca şase ore pe scări", aşa cum auzise el.

Şi fetiţei de opt ani şi jumătate această excursie i-a stârnit dorinţe pe care visul a trebuit să le satisfacă. Îl luasem la Hall-

statt şi pe băiatul de doisprezece ani al vecinilor noştri, un cavaler desăvâşit, care, mi s-a părut, se bucura deja de toate simpatiile fetei. În dimineaţa următoare, ea a povestit următorul vis: ce să vezi, am visat că Emil este unul de-ai noştri, că vă spune tata şi mama şi doarme în camera mare cu noi, ca şi băieţii noştri. Apoi mama vine în cameră şi aruncă o mână de batoane mari de ciocolată, în hârtie albastră şi verde, sub paturile noastre. Fraţii care nu au moştenit facultatea de a interpreta visele au spus ca şi autorii noştri: acest vis este o prostie. Fetiţa cel puţin a apărat o parte a visului, şi este valoros pentru teoria nevrozelor să aflăm care parte: este o prostie că Emil se află la noi, dar partea cu batoanele de ciocolată, nu. Pentru mine tocmai aceasta din urmă era obscură. Mama mi-a furnizat explicaţia ei. Pe drumul de la gară spre casă, copiii s-au oprit în faţa automatului şi şi-au dorit chiar asemenea batoane de ciocolată, în hârtii strălucitoare, metalizate, pe care, conform experienţei lor, automatul le vindea. Pe bună dreptate, mama lor a fost de părere că acea zi a adus suficiente împliniri ale dorinţelor şi această dorinţă a fost lăsată pe seama visului. Mie micuţa scenă îmi scăpase. Partea din vis care fusese proscrisă de fiica mea am înţeles-o imediat. Chiar auzisem cum oaspetele binecrescut le ceruse pe drum copiilor să aştepte până ce vine tata sau mama. Din această înrudire temporară, visul micuţei a făcut o adopţie de durată. Afecţiunea ei nu era încă gata să imagineze alte tipuri de întovărăşire decât cele prezente în vis, bazate pe afecţiunea pentru fraţii ei. De ce batoanele de ciocolată au fost aruncate sub paturi nu se putea explica, desigur, fără a o întreba pe fetiţă.

De la nişte prieteni am aflat un vis absolut asemănător cu cel al băiatului meu. Era visul unei fetiţe de opt ani. Tatăl a întreprins împreună cu mai mulţi copii o plimbare spre Dornbach, în intenţia de a vizita cabana Rohrer, dar s-a întors

înapoi pentru că se făcuse prea târziu şi le-a promis copiilor să îi despăgubească altă dată. Pe drumul de întoarcere ei au trecut pe lângă tăbliţa care arăta drumul spre Hameau. Copiii au cerut atunci să fie duşi la Hameau, dar au trebuit să se lase din nou consolaţi cu altă zi, din acelaşi motiv. A doua zi dimineaţă fetiţa de opt ani l-a întâmpinat mulţumită pe tatăl ei: tati, azi am visat că ai fost cu noi la cabana Rohrer şi la Hameau. Nerăbdarea ei a anticipat deci împlinirea promisiunii făcute de tată.

La fel de justificat este şi un alt vis stârnit de frumuseţea peisagistică a lacului Aussee la fetiţa mea, atunci de trei ani şi trei luni. Micuţa fusese atunci pentru prima dată pe lac şi timpul petrecut pe apă i s-a părut că a trecut prea repede. Când am ajuns la locul de debarcare, ea nu a vrut să părăsească barca şi a plâns amarnic. În dimineaţa care a urmat ea a povestit: astă-noapte m-am plimbat pe lac. Să sperăm că durata acestei plimbări onirice a satisfăcut-o mai bine.

Fiul meu cel mare, pe atunci de opt ani, a visat chiar realizarea fantasmelor sale. Mergea cu Ahile într-un car, iar Diomede era conducătorul carului. În ziua precedentă el fusese, desigur, impresionat de legendele greceşti dăruite surorii sale mai mari.

Dacă se admite că vorbitul în somn al copiilor ţine tot de perimetrul viselor, voi putea comunica în cele ce urmează unul dintre cele mai recente vise din colecţia mea. Fiica mea cea mai mică, pe atunci de nouăsprezece luni, a vomitat într-o dimineaţă şi de aceea tot restul zilei a fost ţinută la regim. În noaptea care a urmat acestei zile de foame, a fost auzită strigând tare: *Anna F., Er(d)beer, Hochbeer, Eier(s)peis, Papp.*[2] Ea îşi folosea pe atunci numele pentru a exprima lua-

2 *Anna F(r)eud, că(p)şuni, f(r)agi, om(l)etă, budi(n)că* (N. t.).

rea în posesiune; meniul cuprindea tot ceea ce trebuia să i se pară ei atunci cea mai dezirabilă masă; căpşunile au apărut în două varietăţi ca o demonstraţie împotriva poliţiei sanitare casnice, din cauza circumstanţei pe care o observase foarte bine, anume că bona pusese indispoziţia ei pe seama consumului excesiv de căpşuni; în vis ea şi-a luat deci revanşa pentru această decizie defavorabilă ei.[3]

Când lăudăm copilăria spunând că este fericită pentru că nu cunoaşte încă dorinţa sexuală, nu ar trebui să uităm ce sursă bogată de dezamăgire, frustrare şi deci de provocare de vise poate fi celălalt mare instinct al vieţii.[4] Iată un al doilea exemplu în favoarea acestei idei. De ziua mea, nepotul meu de douăzeci şi două de luni a primit sarcina să mă felicite şi să îmi dăruiască un coşuleț cu cireşe, care în acea perioadă a anului erau încă trufandale. Aceasta i s-a părut greu, căci repeta neîncetat: cireşele sunt (înă)unt(r)u — şi nu putea fi convins să dea coşuleţul din mână. Dar a ştiut să se despăgubească. Până atunci îi povestea mamei sale în fiecare dimineaţă că visase un „soldat alb", un ofiţer de gardă în manta, pe care îl admirase odată pe stradă. În ziua de după cadoul de aniversare, el se trezi bucuros, cu propoziţia care nu pu-

---

3 Aceeaşi funcţie ca şi pentru nepoţică a îndeplinit-o visul peste puţin timp şi pentru bunică, a cărei vârstă însumată cu vârsta nepoatei ajunge la şaptezeci de ani. După ce unele tulburări provocate de rinichiul deplasat au obligat-o să flămânzească o zi întreagă, ea visează, transpunându-se în zilele fericite ale adolescenţei ei, că este „cerută" la prânz şi la cină, că este invitată şi i se oferă, privilegiat, cele mai gustoase delicatese.

4 [*Completare din 1911*] O preocupare mai aprofundată pentru viaţa psihică a copiilor ne învaţă că forţele pulsionale sexuale joacă un rol destul de mare, prea mult timp trecut cu vederea, în configuraţia infantilă a activităţii psihice a copilului şi ne face să ne îndoim întru câtva de caracterul fericit al copilăriei, aşa cum îl construiesc mai târziu adulţii. (A se compara cu *Trei eseuri despre teoria sexualităţii* ale autorului, 1905*d*)

tea proveni decât dintr-un vis: *He(r)man a păpat toate cireșele!*[5]

---

[5] [*Completare din 1911*] Nu trebuie să uităm să amintim că la copiii mici apar şi vise complicate şi mai puţin transparente şi că, pe de altă parte, vise cu un caracter mai simplu, infantil, apar frecvent, în anumite circumstanţe, şi la adulţi. Cât de bogate în conţinuturi nebănuite pot să fie visele unor copii chiar de 4-5 ani o arată exemplele din a mea *Analiza fobiei unui băiat de cinci ani* (1909*b*) şi din Jung (1910*a*). [*Completare din 1914*] Pentru interpretările altor vise de copii, vezi v. Hug-Hellmuth (1911 şi 1913), Putnam (1912), van Raalte (1912), Spielrein (1913), Tausk (1913); altele la Bianchieri (1912), Busemann (1909 şi 1910), Doglia şi Bianchieri (1910-11) şi mai ales la Wiggam (1909), care subliniază tendinţa de împlinire a dorinţei. [*Completare din 1911*] Pe de altă parte, se pare că la adulţi apar deosebit de des vise de tip infantil, dacă aceştia sunt expuşi unor condiţii de viaţă neobişnuite. Astfel, în cartea sa *Antarctica* (1904), Otto Nordenskjöld relatează despre echipa care a trecut iarna cu el în Antarctica (vol. 1, 336): „Foarte caracteristice pentru direcţia gândurilor noastre cele mai intime erau visele noastre, care niciodată nu fuseseră mai vii şi mai numeroase ca acum. Chiar şi acei camarazi ai noştri care altminteri nu visau decât în mod excepţional aveau acum de povestit lungi istorii dimineaţa, când schimbam între noi ultimele experienţe din această lume a fanteziei. Toate aceste istorii povesteau despre acea lume exterioară care era acum atât de departe de noi, dar adesea ele erau adaptate situaţiei noastre de acum. Un vis deosebit de caracteristic era acela în care unul dintre camarazii noştri se credea reîntors pe băncile şcolii, unde avea sarcina de a jupui foci miniaturale, care fuseseră special pregătite pentru scopuri didactice. Mâncarea şi băutura erau în plus punctele centrale în jurul cărora se învârteau cel mai frecvent visele noastre. Unul dintre noi, care *excela* noaptea în reprezentarea de a fi invitat la prânzuri copioase, se însufleţea atunci când putea povesti dimineaţa că a mâncat o cină cu trei feluri; un altul visa tutun, munţi de tutun, altul visa un vapor, care venea cu pânzele întinse, pe apele deschise. Merită amintit şi un alt vis: vine curierul cu poşta şi dă o lungă explicaţie de ce s-a lăsat atât de mult aşteptat; curierul fusese returnat şi numai cu greu reuşise să ajungă din nou. Desigur că ne ocupăm în somn şi cu lucruri imposibile, însă lipsa de fantezie din aproape toate visele pe care le-am avut eu însumi sau pe care le-am auzit povestite era total dezamăgitoare. Ar fi de un mare interes psihologic dacă toate aceste vise ar fi înregistrate. Se poate însă înţelege uşor cât de dorit era somnul, dat fiind că ne putea oferi tot ceea ce dorea cel mai fierbinte fiecare dintre noi." [*Completare din 1914*] După Du Prel (1885, 231) mai citez: „Pe când se afla într-o călătorie în Africa, pe punctul de a muri de sete, Mungo Park visa fără încetare văile pline de apă şi pajiştile din patria sa. Chinuit de foame, Trenck se vedea prizonier în cetatea Magdeburg, înconjurat de mese copioase şi, pe când era pe punctul de a muri de foame din pricina privaţiunilor

Nu ştiu ce visează animalele. Un proverb, a cărui semnalare o datorez unuia dintre auditorii mei, pretinde a şti, căci pune întrebarea: *Ce visează gâsca?* şi răspunde *Porumb.*[6] Întreaga teorie conform căreia visul ar fi împlinirea unei dorinţe este cuprinsă în aceste două replici.[7]

Observăm acum că am fi ajuns pe cea mai scurtă cale la teoria noastră despre sensul ascuns al visului dacă am fi chestionat numai expresiile colocviale. Înţelepciunea limbii vorbeşte uneori dispreţuitor despre vis — am putea fi de părere că ea dă deplină dreptate ştiinţei atunci când judecă: *Träume sind Schäume*[8], dar pentru vorbirea colocvială visul este preponderent un binecuvântat realizator de dorinţe. „Nu mi-am imaginat asta nici în visele cele mai îndrăzneţe", strigă entuziasmat cel care îşi vede aşteptările depăşite de realitate.

înspăimântătoare, George Back, participant la prima expediţie a lui Franklin, visa mereu mese bogate."

6 [*Completare din 1911*] Un proverb maghiar, comunicat de Ferenczi, susţine mai deplin că „porcul visează ghinde, iar gâsca porumb" [*Completare din 1914*] Un proverb evreiesc spune: „Ce visează găina? Grăunţe." Bernstein şi Segel, 1908, 116.

7 [*Completare din 1914*] Departe de mine să susţin că înaintea mea niciun autor nu a mai gândit că un vis decurge dintr-o dorinţă. (A se compara cu primele fraze ale secţiunii următoare.) Dacă acordăm valoare acestor interpretări, putem să recurgem la medicul antic Herophilos, care a trăit sub primul Ptolemeu, care, după Büchsenschütz (1868, 33), diferenţia trei feluri de vise: vise trimise de zei, vise naturale, care apar atunci când sufletul îşi creează o imagine a ceea ce este plăcut pentru el şi ceea ce va fi, şi vise mixte, care apar de la sine prin înlănţuirea de imagini în care vedem ceea ce dorim. J. Stärcke (1913, 248) evidenţiază un vis din colecţia lui Scherner pe care autorul însuşi îl desemnează ca împlinire de dorinţă (1861, 239). Scherner scrie: „Fantezia împlineşte dorinţa trează a visătoarei, pur şi simplu pentru că această dorinţă era foarte activă afectiv în ea." Acest vis se înscrie printre „visele de dispoziţie"; înrudite cu ele sunt visele cu „dorinţe sexuale masculine şi feminine" şi visele de „proastă dispoziţie". După cum se vede, nici vorbă ca Scherner să îi desemneze dorinţei o altă semnificaţie pentru vis decât oricărei din stările psihice ale stării de veghe şi în niciun caz el nu pune dorinţa în conexiune cu esenţa visului.

8 *Visele sunt amăgiri* (*N. t.*).

IV

Deformarea în vis

Dacă aş susţine că împlinirea dorinţei este sensul *oricărui* vis, deci că nu pot exista alte vise în afara viselor de dorinţă, atunci mă expun cu siguranţă dinainte celei mai hotărâte obiecţii. Mi se va replica: „Existenţa unor vise care se pot înţelege ca împliniri ale dorinţelor nu este ceva nou, ci a fost observată de mult de către autori. (Cf. Radestock, 1879, 137-8, Volkelt, 1875, 110-11, Purkinje, 1846, 456, Tissié, 1898, 70, M. Simon, 1888, 42 despre visele de foame ale baronului Trenck şi pasajul lui Griesinger, 1845, 89.)[1] Faptul că nu mai trebuie să existe altceva decât vise de dorinţă este din nou o generalizare nejustificată, care, din fericire, se poate respinge cu uşurinţă. Apar suficient de multe vise care prezintă cel mai penibil conţinut, dar nici urmă de vreo împlinire a unei dorinţe. Filosoful pesimist Eduard v. Hartmann se află cel mai departe de teoria împlinirii dorinţelor. În a sa *Filosofia inconştientului* (1890, vol. 2, 344), el spune: „În ceea ce priveşte visul, o dată cu el trec în starea de somn şi toate neplăcerile stării de veghe, cu excepţia celor care îl reconciliază întrucâtva cu viaţa pe omul educat: bucuriile ştiinţei şi ale artei..." Dar şi observatorii mai puţin nemulţumiţi, ca Scholz (1887, 33),

---

1 [*Completare din 1914*] Neoplatonicianul Plotin spunea: „Dacă se activează dorinţa, i se alătură fantezia şi ne prezintă chiar obiectul acesteia." (Du Prel, 1885, 276).

Volkelt (1875, 80) şi alţii au relevat că în vis durerea şi neplăcerea sunt mai frecvente decât plăcerea. Prelucrându-şi propriile vise, doamnele Sarah Weed şi Florence Hallam au extras o evaluare statistică a preponderenţei neplăcerii în vise (1896, 499). Ele desemnează 57,2 la sută dintre vise ca fiind penibile şi numai 28,6 procente ca fiind pozitive şi plăcute. În afară de aceste vise, care perpetuează în somn cele mai variate dintre sentimentele penibile ale vieţii, există şi vise de angoasă, în care ne scutură cele mai groaznice dintre toate senzaţiile de neplăcere, până ce ne trezim, şi tocmai copiii sunt bântuiţi de astfel de vise de angoasă (cf. Debacker, 1881, despre *pavor nocturnus*), la care am descoperit nedeghizate visele de dorinţă.

Într-adevăr, tocmai visele de angoasă par a face imposibilă o generalizare a enunţului pe care l-am obţinut din exemplele din secţiunea anterioară, anume că visul este împlinirea unei dorinţe, ba mai mult, par a marca acest enunţ cu fierul roşu al absurdităţii.

Totuşi, nu este atât de greu să ne sustragem acestor obiecţii aparent covârşitoare. Am dori pur şi simplu să atragem atenţia că teoria noastră nu se bazează pe evaluarea conţinutului manifest al visului, ci se raportează la conţinutul de idei, care este recunoscut, în spatele visului, prin travaliul de interpretare. Să comparăm *conţinutul manifest al visului* cu *conţinutul latent* al acestuia. Este corect că există vise al căror conţinut manifest este de natura cea mai penibilă. Dar a încercat oare cineva să interpreteze aceste vise, să descopere conţinutul latent de idei al acestora? Dacă nu, atunci aceste două obiecţii nu ne mai ating; rămâne posibil ca şi visele penibile şi de angoasă să se dezvăluie după interpretare ca împliniri ale dorinţelor.[2]

---

[2] [*Completare din 1909*] Este incredibilă încăpăţânarea cu care cititorii şi criticii exclud acest enunţ şi trec cu vederea deosebirea de bază între conţinutul manifest şi

În travaliul ştiinţific, adesea este un avantaj ca, în cazul în care rezolvarea unei probleme este dificilă, să adăugăm o a doua problemă, la fel cum două nuci se sparg una cu ajutorul celeilalte mai uşor decât se poate sparge una singură. Astfel, nu ne aflăm numai în faţa întrebării: cum ar putea fi împliniri de dorinţă visele penibile şi de angoasă?, ci putem să lansăm şi o a doua întrebare despre vis, pe baza explicaţiilor de până acum: de ce visele cu conţinut indiferent, care se dovedesc a fi împliniri de dorinţe, nu îşi prezintă nedeghizat acest sens al lor? În cazul visului despre injecţia Irmei, tratat pe larg mai sus, el nu este în niciun caz de natură penibilă, iar prin interpretare se dovedeşte a fi o strălucitoare împlinire de dorinţă. Dar de ce are nevoie oare de o interpretare? De ce nu spune visul direct ceea ce vrea să însemne? De fapt, nici visul despre injecţia făcută Irmei nu dă la început impresia că ar prezenta ca împlinită o dorinţă a visătorului. Cititorul nu ar avea această impresie, dar nici eu însumi nu am ştiut până nu am făcut analiza. Dacă numim

---

cel latent al visului. — [*Completare din 1914*] Niciuna dintre publicaţiile apărute în literatură nu vine însă atât de mult în întâmpinarea acestei ipoteze ale mele ca un pasaj din lucrarea lui J. Sully: *Visul este o revelaţie* (1893, 364), al cărei merit nu trebuie să fie diminuat de faptul că nu o menţionez decât abia acum: „*It would seem, then, after all, that dreams are not the utter nonsense they have been said to be by such authorities as Chaucer, Shakespeare and Milton. The chaotic aggregations of our night-fancy have a significance and communicate new knowledge. Like some letter in cypher, the dream-inscription when scrutinized closely loses its first look of balderdash and takes on the aspect of a serious, intelligible message. Or, to vary the figure slightly, we may say that, like some palimpsest, the dream discloses beneath its worthless surface-characters traces of an old and precious communication.*" („S-ar părea deci că, în final, cercetate amănunţit, visele nu sunt nişte prostii, cum au afirmat autorităţi ca Chaucer, Shakespeare şi Milton. Alcătuirile haotice ale fanteziei mele nocturne au o semnificaţie şi comunică o nouă cunoaştere. Ca o scrisoare cifrată, inscripţia din vis îşi pierde prima impresie de talmeş-balmeş şi capătă aspectul unui mesaj serios, inteligibil. Or, pentru a varia uşor figura de stil, putem spune că, precum un palimpsest, visul dezvăluie în spatele trăsăturilor superficiale neînsemnate urme ale unei comunicări vechi şi preţioase.")

fenomen de deformare acest comportament al visului, care are nevoie de explicaţii, se ridică o a doua întrebare: de unde provine această deformare a visului?

Dacă ne întrebăm care au fost primele asociaţii care ne-au venit în minte, am putea recurge la mai multe soluţii posibile, de exemplu că în timpul somnului este imposibil să se dea o expresie corespunzătoare gândurilor visului. Dar analiza anumitor vise ne constrânge să lansăm o altă explicaţie pentru deformarea din vis. Voi arăta aceasta pe baza unui al doilea vis al meu, care îmi pretinde din nou mai multe indiscreţii, dar care mă despăgubeşte pentru această jertfă personală printr-o clarificare temeinică a problemei.

Relatare preliminară

În primăvara anului 1897 am aflat că doi profesori de la universitatea noastră m-au propus pentru numirea în calitate de *prof. extraord.* Această veste m-a surprins şi m-a bucurat puternic, ca expresie a unei recunoaşteri din partea a doi bărbaţi extraordinari, care nu se poate explica prin relaţii personale. Dar imediat mi-am spus că nu ar trebui să leg mari aşteptări de acest eveniment. În ultimii ani, ministerul refuzase propuneri de acest fel, şi mai mulţi colegi, care erau mult mai în vârstă decât mine şi erau cel puţin egali cu mine din punctul de vedere al meritelor, îşi aşteptau de atunci în van numirea. Nu aveam niciun motiv să presupun că mie îmi va merge mai bine. M-am decis să mă consolez. Din câte ştiu, nu sunt ambiţios, îmi exercit activitatea medicală cu succese mulţumitoare, fără ca aceasta să mă recomande pentru vreun titlu. În plus, nu mai contează dacă strugurii mi se par dulci sau acri, întrucât, neîndoielnic, sunt prea sus pentru mine.

Într-o seară m-a vizitat un coleg şi prieten [R.], unul dintre cei a căror soartă îmi servise drept avertizare. De mult

timp candidat pentru promovarea ca profesor, care îl ridică în societatea noastră pe medic la rangul de semizeu pentru bolnavii săi, şi mai puţin resemnat decât mine, el îşi făcea din când în când apariţia în birourile înaltului minister, pentru a-şi impulsiona demersurile. Întorcându-se dintr-o astfel de vizită, el a venit la mine. A povestit că de data asta îi prinsese la înghesuială pe înalţii domni şi chiar i-a întrebat dacă pentru amânarea numirii sale poartă cu adevărat vina unele consideraţii confesionale. Răspunsul fusese: în orice caz — în condiţiile orientărilor actuale — excelenţa sa nu este deocamdată în măsură să... etc. „Acum ştiu cel puţin unde mă aflu", şi-a terminat prietenul meu povestirea, care nu mi-a adus nimic nou, dar care a trebuit să mă întărească în resemnarea mea. Aceleaşi consideraţii confesionale se pot aplica şi în cazul meu.

În dimineaţa care a urmat acestei vizite am avut următorul vis, care a fost remarcabil şi prin forma lui. El a constat din două gânduri şi două imagini, fiecare gând fiind urmat de o imagine. Redau aici doar prima jumătate a visului, căci cealaltă nu are nimic de-a face cu intenţia pe care trebuie să o servească comunicarea visului.

I...*Prietenul R. este unchiul meu. Simt o mare afecţiune pentru el.*

II. *Îi văd chipul în faţa mea, puţin schimbat. Este ca şi cum ar fi alungit; barba galbenă care îl încadrează este deosebit de clar relevată.*

Apoi urmează cele două părţi, din nou un gând şi o imagine, peste care trec.

Interpretarea acestui vis a decurs după cum urmează:

Când am avut acest vis, în decursul dimineţii, am râs şi am spus: visul este o prostie. Însă el nu trecea şi m-a urmărit toa-

tă ziua până ce, în sfârşit, seara, mi-am reproşat: „Dacă unul dintre pacienţii tăi nu ar şti să spună despre interpretarea visului nimic altceva decât: este o prostie, atunci l-ai fi mustrat şi ai fi presupus că în spatele visului se ascunde o istorie neplăcută, de a cărei luare la cunoştinţă el ar vrea să se scutească. Fă la fel şi cu tine însuţi; părerea ta că visul este o prostie nu înseamnă decât o rezistenţă lăuntrică împotriva interpretării visului. Nu te lăsa împiedicat." Am elaborat deci interpretarea.

„R. este unchiul meu." Ce ar putea însemna asta? Nu am avut decât un unchi, unchiul Josef[3]. Acesta avea o istorie tristă. Odată, în urmă cu mai mult de treizeci de ani, cu intenţia de a câştiga bani, a fost atras într-o activitate aspru pedepsită de lege şi a fost şi pedepsit pentru aceasta. Tatăl meu, care, de grijă, a încărunţit în câteva zile, spunea mereu că unchiul Josef nu a fost niciodată un om rău, ci un prostănac; exact aşa s-a exprimat. Dacă prietenul R. este unchiul Josef, atunci eu vreau să spun: R. este un prostănac. Greu de crezut şi foarte neplăcut! Dar se adaugă acea faţă pe care o văd în vis, cu trăsături prelungi şi cu barbă galbenă. Unchiul meu avea cu adevărat o astfel de faţă lunguiaţă, încadrată de o barbă frumoasă blondă. Prietenul meu R. era foarte brunet, dar atunci când persoanele cu părul negru încep să încărunţească, ele plătesc pentru frumuseţea din tinereţe. Barba lor neagră trece, fir cu fir, printr-o schimbare de culoare deloc îmbucurătoare; ea devine mai întâi brun-roşcată, apoi galben-brună şi abia apoi definitiv căruntă. În acest stadiu se află acum barba prietenului meu R.; în plus, acelaşi lucru se petrecea chiar cu barba mea, aşa cum observasem cu neplă-

[3] Este ciudat cum se îngustează amintirea mea în stare de veghe pentru scopurile analizei. Am cunoscut cinci dintre unchii mei, pe unul dintre ei l-am iubit şi l-am respectat. Însă în clipa în care am învins rezistenţa împotriva interpretării viselor îmi spun: Totuşi nu am avut decât un singur unchi, cel care este vizat de vis.

cere. Chipul pe care îl văd în vis este în acelaşi timp al prietenului meu R. şi cel al unchiului meu. Este ca o fotografie mixtă a lui Galton; acesta, pentru a evidenţia asemănările de familie, fotografia pe aceeaşi placă mai multe chipuri (1907, 6 şi urm., 221 şi urm.). Deci nu mai este posibilă nicio îndoială, vreau cu adevărat să zic că prietenul R. este un prostănac, precum unchiul Josef.

Nu bănuiesc deloc în ce scop am produs această relaţie, împotriva căreia trebuie să mă lupt continuu. Ea nu este foarte profundă, căci unchiul era un infractor, iar prietenul meu R. are un caracter nepătat. Asta până la pedeapsa pentru faptul că a lovit cu bicicleta un ucenic. Să mă fi referit la această faptă vinovată? Aceasta ar însemna că iau în râs comparaţia. Atunci îmi vine în minte o altă conversaţie pe care am avut-o în urmă cu câteva zile cu celălalt coleg al meu, N., pe aceeaşi temă. L-am întâlnit pe N. pe stradă; şi el este propus pentru a fi numit profesor, ştia despre onoarea care mi se făcuse şi m-a felicitat. Eu am respins cu hotărâre. „Tocmai dvs. nu ar trebui să mă luaţi în râs, deoarece aţi aflat pe propria dvs. piele valoarea acestei propuneri." Probabil fără seriozitate, el a replicat: „Nu putem şti asta. Împotriva mea mai există ceva special. Nu ştiţi că odată cineva m-a acţionat în justiţie? Desigur că a fost instituită o anchetă; era o încercare ordinară de şantaj; m-am străduit chiar să o salvez de la pedeapsă pe reclamanta însăşi. Dar poate la Minister aceasta funcţionează ca o scuză împotriva numirii mele. Dvs. însă sunteţi nevinovat." Aici am şi infractorul, dar în acelaşi timp şi interpretarea şi tendinţa visului meu. Unchiul meu Josef îi reprezintă aici pentru mine pe cei doi colegi ai mei care nu au fost numiţi profesori, dat fiind că unul era un prostănac, iar celălalt un infractor. Acum ştiu şi de ce am nevoie de această reprezentare. Dacă pentru amânarea numirii prietenilor mei R. şi N. sunt hotărâtoare considerentele „confesiona-

le", înseamnă că şi numirea mea este pusă sub semnul întrebării; dacă însă pot deplasa respingerea amândurora asupra altor motive, care nu mă privesc, atunci speranţa mea rămâne netulburată. Aşa procedează visul meu; el face dintr-unul, R., un prostănac, iar din celălalt, N., un infractor; eu nu sunt însă nici una, nici alta: este suspendată astfel orice trăsătură comună, de aceea am voie să mă bucur de numirea mea ca profesor şi evit să trag penibila concluzie că informaţia furnizată de R. despre spusele înaltului oficial s-ar putea referi şi la mine.

Mai trebuie să mă ocup puţin de interpretarea acestui vis. Am sentimentul că nu l-am epuizat satisfăcător, nu sunt încă liniştit la gândul uşurinţei cu care degradez doi colegi respectaţi, pentru a-mi păstra drumul liber către profesorat. Nemulţumirea mea faţă de procedeul meu s-a diminuat deja, de vreme ce ştiu să apreciez valoarea celor spuse în vis. Faţă de oricine aş putea contesta că îl consider cu adevărat pe R. un prostănac şi că nu cred în prezentarea pe care a făcut-o N. despre acea afacere de şantaj. Nu cred nici că Irma s-a îmbolnăvit grav din pricină că Otto a infectat-o cu un preparat pe bază de propilen; aici, ca şi acolo, este vorba numai despre *dorinţa mea ca lucrurile să se fi petrecut aşa*, pe care visul o exprimă. Afirmaţia prin care se realizează dorinţa mea sună în al doilea vis mai puţin absurd ca în primul; aici este formată, utilizând ingenios puncte de fixare factuale, ca o calomnie bine construită, care lasă să se înţeleagă că „este ceva la mijloc", căci prietenul R. a avut la vremea sa împotriva lui votul unuia dintre profesorii de specialitate şi prietenul N. mi-a furnizat el însuşi, candid, materialul pentru ponegrirea lui. Totuşi, repet, mi se pare că visul mai are nevoie de alte explicaţii.

Acum îmi amintesc că visul mai conţine o parte de care nu s-a ţinut până acum deloc seamă în interpretare. După ce

mi-a venit în minte că R. este unchiul meu, simt în vis o caldă afecţiune pentru el. De unde această senzaţie? Pentru unchiul Josef nu am avut desigur niciodată sentimente afectuoase. Prietenul R. îmi este de ani de zile foarte drag; dar dacă aş veni la el şi mi-aş exprima sentimentele în cuvinte care s-ar apropia de gradul de afecţiune resimţită în vis, el ar fi fără îndoială uimit. Afecţiunea mea pentru el mi se pare nereală şi exagerată, ca şi judecata despre calităţile sale sufleteşti pe care o exprim prin contopirea personalităţii sale cu cea a unchiului; dar exagerată în sens contrar. Afecţiunea din vis nu aparţine conţinutului latent, gândurilor aflate în spatele visului; dimpotrivă, face parte din conţinutul acestuia; ea este potrivită pentru a masca luarea la cunoştinţă a interpretării visului. Probabil aceasta este chiar justificarea ei. Îmi amintesc rezistenţele care m-au împiedicat să trec la interpretarea visului, cât de mult am amânat-o, considerând că visul este pur şi simplu o prostie. Din tratamentele mele psihanalitice ştiu cum trebuie interpretată o astfel de judecată de condamnare. Ea nu are nicio valoare de cunoaştere, ci are doar valoarea exprimării unui afect. Atunci când fiica mea cea mică nu vrea un măr care i s-a oferit, ea susţine că mărul are gust amar, fără ca măcar să fi gustat din el. Atunci când pacienţii mei se comportă la fel ca şi micuţa, ştiu că la ei este vorba despre o reprezentare pe care vor să o *refuleze*. Acelaşi lucru este valabil pentru visul meu. Nu am vrut să îl interpretez pentru că interpretarea conţine ceva la care mă împotrivesc. După o interpretare completă a visului aflu la ce mă opuneam; era ideea că R. este un prostănac. Afecţiunea pe care o resimt pentru R. nu poate fi pusă pe seama gândurilor latente ale visului, ci pe seama acestei tendinţe ale mele. Dacă visul meu este deformat în acest punct, în comparaţie cu conţinutul său latent, şi anume este deformat în contrariul său, atunci afecţiunea manifestată în vis serveşte

acestei deformări sau, cu alte cuvinte, *deformarea* se dovedește a fi intenționată ca mijloc de *transformare*, de *prefacere*. Gândurile mele din vis conțineau o defăimare la adresa lui R.; pentru a nu observa asta, în vis se ajunge la contrariu, un sentiment afectuos față de el.

Aceasta ar putea fi o cunoaștere general valabilă. Așa cum au arătat exemplele din capitolul III, există vise care sunt împliniri nedeghizate ale unor dorințe. Acolo unde împlinirea dorinței este de nerecunoscut, este deghizată, trebuie să existe o tendință de apărare împotriva acestei dorințe și, în urma acestei apărări, dorința nu s-ar putea exprima decât deformată. Acestui eveniment din viața interioară psihică doresc să îi găsesc contraponderea în viața socială. Unde găsim în viața socială o deformare asemănătoare a unui act psihic? Numai acolo unde este vorba despre două persoane dintre care una posedă o anumită putere de care trebuie să țină seamă cea de-a doua. Această a doua persoană își deformează atunci actele psihice sau, cum am mai putea spune, ea *se preface*. Politețea pe care o exercit în fiecare zi este în bună parte o astfel de prefăcătorie; atunci când îmi interpretez visele pentru cititor, eu sunt constrâns să fac astfel de deformări. Despre constrângerea la o astfel de deformare se plânge și poetul:

„Mai-binele, atât cât poți să-l știi,
Oricum nu e de spus unor copii."[4]

Într-o stare asemănătoare se află scriitorul politic care are de spus adevăruri neplăcute potentaților zilei. Dacă el le va

[4] Este vorba despre o replică a lui Mefisto din *Faust* de Goethe, partea I, scena 4 (traducere de Ștefan Augustin Doinaș, Editura Univers, București, 1982). De altfel, acesta este unul dintre citatele preferate ale lui Freud, care va apărea și mai jos. (*N. t.*).

exprima nedeghizate, potentaţii îi vor reprima exprimarea retroactiv, dacă este vorba despre exprimare orală, sau preventiv, dacă el le va da expresie pe calea tiparului. Scriitorul are a se teme de cenzură, de aceea el moderează şi îşi deformează exprimarea opiniei. În funcţie de tăria şi de sensibilitatea acestei cenzuri, el se vede obligat fie să oprească pur şi simplu anumite forme de atac, fie să vorbească în aluzii în loc de desemnări directe, sau el trebuie să ascundă comunicarea sa ofensatoare în spatele unei deghizări care pare inofensivă, de exemplu, el poate să povestească despre cele întâmplate între doi mandarini în împărăţia Chinei, în timp ce are de fapt în vedere funcţionarii patriei sale. Cu cât este mai strictă cenzura, cu atât mai profundă va fi deghizarea, cu atât mai spiritual va fi adesea mijlocul ce îl va conduce totuşi pe cititor pe urma adevăratei semnificaţii.[5]

---

[5] [*Completare din 1919*] Doamna dr H. v. Hug-Hellmuth a comunicat în anul 1915 un vis care este mai potrivit, poate ca niciun altul, pentru a justifica denumirea pe care eu am ales-o. În acest exemplu, deformarea onirică lucrează cu acelaşi mijloc ca şi cenzura poştală, pentru a şterge acele pasaje care îi par supărătoare. Cenzura poştală acoperă aceste texte cu o linie, făcându-le ilizibile, iar cenzura onirică le înlocuieşte cu un murmur de neînţeles.

Pentru înţelegerea visului trebuie să spunem că visătoarea, o doamnă bine văzută, bine educată, este în vârstă de cincizeci de ani, văduvă a unui ofiţer superior mort de doisprezece ani şi mamă a unor fii adulţi, dintre care unul se afla pe front în momentul visului.

Iată acum visul despre „serviciile amoroase" [de fapt „Liebesdienste" înseamnă servicii de amorul artei benevole, neremunerate; sensul visului face aluzie însă la „servicii amoroase" (*N. t.*).]: „Ea merge la spitalul garnizoanei nr. 1 şi îi spune portarului că trebuie să vorbească cu medicul-şef... (ea dă un nume care nu îi era cunoscut), deoarece vrea să presteze servicii în spital. Ea subliniază însă cuvântul «presteze» astfel încât ofiţerul remarcă imediat că era vorba despre «servicii amoroase». Deoarece este o doamnă bătrână, portarul nu o lasă să treacă decât după o serie de ezitări. În loc însă de a merge la medicul-şef, ea ajunge într-o cameră mare, sumbră, în care în jurul unei mese lungi se află aşezaţi sau în picioare mulţi ofiţeri şi medici militari. Ea adresează cererea sa unui medic, care o înţelege imediat, după câteva cuvinte. Cuvintele ei sunau astfel: «Eu şi multe alte femei şi fete

Corespondenţa punct cu punct între fenomenele cenzurii şi cele ale deformării în vis ne îndreptăţeşte să presupunem că ambele decurg în condiţii asemănătoare. Putem să presupunem deci că la fiecare individ în parte visele sunt configurate prin acţiunea a două forţe psihice (curente, sisteme), dintre care una este formată dintr-o dorinţă adusă la exprimare de către vis, în timp ce cealaltă exercită o cenzură asupra acestei dorinţe a visului şi prin această cenzură obligă la o deformare a exprimării sale. Se pune întrebarea de ce putere dispune această a doua instanţă, datorită căreia ea îşi poate exercita cenzura. Dacă ne amintim că gândurile latente ale visului nu sunt conştiente înaintea analizei, conţinutul manifest al visului care decurge din ele fiind însă amintit conştient, atunci este plauzibil să presupunem că privilegiul celei de-a doua instanţe este acela de a permite accesul gândurilor spre conşti-

---

din Viena suntem gata, pentru soldaţi, trupă şi ofiţeri, fără deosebire, să...» Aici în vis urmează un murmur. Însă toţi cei prezenţi au înţeles corect; o arătau figurile jenate sau sarcastice ale ofiţerilor. Doamna continuă: «Ştiu că hotărârea noastră sună ciudat, dar pentru noi este extrem de serioasă. Nici pe soldatul de pe câmpul de luptă nu îl întreabă nimeni dacă vrea să moară sau nu.» Urmă o tăcere penibilă, de câteva minute. Medicul îi cuprinse mijlocul cu braţul şi spuse: «Stimată doamnă, gândiţi-vă, dacă s-ar ajunge chiar la...» (murmur). Ea se retrase din braţele sale, gândind: este la fel ca şi ceilalţi şi replică: «Doamne, sunt o femeie bătrână şi poate că nici nu voi fi în stare. În plus, trebuie respectată o condiţie: se va ţine seama de vârstă; o femeie mai în vârstă să nu... (murmur) un tinerel; ar fi îngrozitor.» Medicul răspunse: «Înţeleg perfect.» Câţiva ofiţeri râdeau; printre ei era şi unul care îi ceruse în tinereţe mâna, şi doamna dori să fie condusă la medicul-şef pe care îl cunoştea, pentru ca totul să fie clarificat. A zdruncinat-o foarte tare faptul că nu îşi mai amintea numele lui. Medicul îi indică totuşi foarte politicos şi respectuos să meargă la etajul doi, pe o scăriţă de fier foarte îngustă, în spirală, care ducea direct din cameră la etajul de mai sus. Când urcă, auzi un ofiţer spunând: «Este o decizie colosală, indiferent dacă este tânără sau bătrână; tot respectul!»

Cu sentimentul de a-şi fi făcut pur şi simplu datoria, ea urcă pe scara fără sfârşit. După câteva săptămâni acest vis se repetă de două ori, cu modificări neînsemnate şi total fără sens — după cum remarcă doamna."

ință. Din primul sistem nu poate ajunge în conştiință nimic care să nu fi trecut mai înainte prin cea de-a doua instanță şi cea de-a doua instanță nu lasă să treacă nimic fără să îşi exercite drepturile şi să îşi impună schimbările pe care le crede necesare în gândul care cere să fie admis în conştiință. Prin aceasta ne trădăm o anumită concepție despre „natura" conştiinței; conştientizarea este pentru noi un act psihic deosebit, diferit şi independent de procesul de formare sau reprezentare a unei idei, şi conştiința ni se pare ca un organ de simț, care percepe un conținut care este dat în altă parte. Se poate arăta că acestea sunt presupuneri esențiale, care sunt absolut indispensabile în psihopatologie. Vom rezerva pentru un pasaj ulterior o evaluare mai amănunțită a acesteia.[6]

Dacă susțin reprezentarea celor două instanțe psihice şi a relațiilor lor cu conştiința, pentru afecțiunea frapantă pe care o resimt în vis pentru prietenul meu R., afecțiune care va fi atât de degradată de interpretarea visului, rezultă o analogie perfect congruentă cu viața politică. Mă transpun în viața unui stat în care un despot gelos pe puterea sa se confruntă cu o opinie publică activă. Poporul se răscoală împotriva unui funcționar pe care îl urăşte şi pretinde demiterea acestuia; pentru a arăta că nu trebuie să țină seamă de voința poporului, despotul îi va conferi acestui funcționar o demnitate înaltă, pentru care nu există altminteri niciun motiv. Astfel, cea de-a doua instanță a mea, care domină accesul la conştiință, îl distinge pe prietenul R. printr-o manifestare de afecțiune excesivă, pentru că impulsurile de dorință ale primului sistem ar vrea să îl defăimeze drept prostănac, dintr-un interes special. [7]

---

[6] Vezi cap. VII.

[7] [*Completare din 1911*] Astfel de vise ipocrite survin nu rareori, atât la mine cât şi la alții. În timp ce sunt ocupat cu elaborarea unei anumite probleme ştiințifice, mă bântuie mai multe nopți la rând un vis destul de confuz, care are drept conținut

Poate că aici vom fi cuprinşi de bănuiala că interpretarea viselor ar fi în stare să ne furnizeze lămuriri în legătură cu construcţia aparatului nostru psihic, lămuriri pe care le-am aşteptat până acum în zadar din partea filosofiei. Nu luăm însă această urmă, ci, după ce am explicat deformarea din vis, ne întoarcem la problema noastră de la început. Ne întrebam cum este posibil ca visele cu un conţinut penibil să fie considerate împliniri de dorinţe. Vedem acum că este posibil, dacă a avut loc o deformare a visului, dacă acest conţinut penibil serveşte doar pentru deghizarea unui conţinut dorit. Ţinând seamă de ipotezele noastre despre cele două instanţe psihice, putem să spunem acum şi că visele penibile conţin de fapt ceva care este penibil pentru cea de-a doua instanţă, dar care îndeplineşte în acelaşi timp o dorinţă a primei instanţe. Ele sunt vise de dorinţă în măsura în care fiecare vis porneşte de la prima instanţă, cea de-a doua instanţă comportându-se faţă de vis doar defensiv. şi nu creator.[8] Dacă ne mărginim la evaluarea contribuţiei celei de-a doua instanţe la vis, nu putem înţelege niciodată visul. Rămân atunci neatinse toate enigmele care au fost observate de autori în vis.

Analiza trebuie să demonstreze pentru fiecare caz în parte că visul are realmente un sens ascuns, care creează împlinirea unei dorinţe. Pentru aceasta, voi lua câteva vise cu con-

---

concilierea mea cu un prieten pe care îl dădusem de mult timp la o parte. A patra sau a cincea oară reuşesc în sfârşit să prind sensul acestui vis. El constă în încurajarea de a abandona şi ultimul rest de consideraţie pentru persoana respectivă, de a mă elibera total de ea, şi s-a deghizat în contrariul său într-o manieră atât de ipocrită. Am comunicat mai jos (cap. VI) un „vis oedipian ipocrit" al unei alte persoane, în care pornirile duşmănoase şi dorinţele de moarte sunt înlocuite de o tandreţe manifestă („Exemplu tipic de vis oedipian camuflat"). În altă parte (vezi cap. VI [*N. t.*]) voi aminti un alt tip de vise ipocrite.

8 [*Completare din 1930*] Mai jos vom face cunoştinţă cu cazul contrar, în care visul exprimă o dorinţă a acestei a doua instanţe.

ţinut penibil şi voi încerca să le analizez. În parte este vorba despre vise ale unor isterici, care cer o lungă relatare preliminară şi pe alocuri un excurs în procesele psihice din isterie. Nu pot însă evita această îngreunare a prezentării.

Atunci când încep tratamentul psihanalitic al unui psihonevrotic, de regulă visele sale devin, aşa cum am amintit deja, temă a convorbirilor noastre. Trebuie să îi dau toate explicaţiile psihologice cu ajutorul cărora eu însumi am ajuns la înţelegerea simptomelor lui şi sufăr aici o critică nemiloasă, nu mai puţin aspră decât cea la care mă aşteptam din partea colegilor mei. De regulă, obiecţiile pacienţilor mei se ridică împotriva enunţului care spune că visele în ansamblu sunt împliniri ale unor dorinţe. Iată aici câteva exemple din materialul de vise, care pot fi reţinute drept contradovezi în favoarea mea.

„Spuneţi mereu că visul este o dorinţă împlinită", începe o pacientă spirituală. „Acum vă voi povesti un vis al cărui conţinut merge în direcţia opusă, anume că *nu* mi se împlineşte o dorinţă. Cum veţi unifica asta cu teoria dvs.? Visul sună după cum urmează:

„Doresc să dau un supeu, dar nu am în casă decât puţin somon afumat. Mă gândesc să merg la cumpărături, dar îmi amintesc că este duminică după-amiază şi toate magazinele sunt închise. Vreau să telefonez atunci unor furnizori, dar telefonul este deranjat. Atunci trebuie să renunţ la dorinţa de a da un supeu."

Am răspuns, desigur, că despre sensul acestui vis numai analiza poate hotărî, chiar dacă recunosc că la prima vedere visul pare raţional şi coerent şi seamănă cu contrariul unei împliniri de dorinţă. „Din ce material a provenit însă acest vis? Ştiţi că stimulul unui vis ţine de fiecare dată de întâmplările zilei precedente."

Analiza

Soţul pacientei, un măcelar angrosist, onest şi vrednic, i-a explicat în ziua precedentă că s-a îngrăşat prea tare şi doreşte de aceea să înceapă o cură de slăbire. Se va trezi devreme, va face mişcare, va ţine o dietă strictă şi mai ales nu va mai accepta invitaţii la supeuri. Despre soţ ea mai povesteşte, râzând, că la restaurantul la care îşi lua de obicei prânzul a făcut cunoştinţă cu un pictor, care dorea să îi facă portretul, pentru că nu mai găsise un cap atât de expresiv. Soţul ei îi replicase, în maniera lui directă, că îi mulţumeşte şi că este convins că o bucată din posteriorul unei fete tinere şi frumoase este mai plăcută pentru pictor decât întreaga sa faţă.[9] Ea este acum foarte îndrăgostită de soţul ei şi îl tachinase mult. Ea îl rugase să nu îi dea caviar. Ce vrea să însemne asta?

De mult timp ea dorise tocmai să poată mânca în fiecare dimineaţă o tartină cu caviar, dar nu îşi permitea pentru că era prea costisitor. Bineînţeles că ea ar fi primit imediat caviar din partea soţului ei dacă l-ar fi rugat. Dar ea îl rugase, dimpotrivă, să nu îi dea caviar, pentru a continua să-l tachineze pe această temă.

(Această motivaţie mi se pare neconvingătoare. În spatele unor astfel de informaţii nesatisfăcătoare se ascund de obicei motive nemărturisite. Să ne gândim la pacienţii hipnotizaţi ai lui Bernheim, care îndeplinesc o sarcină posthipnotică şi care, întrebaţi despre motivele lor, nu răspund: nu ştiu de ce am făcut asta — ci trebuie să inventeze o motivaţie evident insuficientă. Asemănător se petrec lucrurile şi cu caviarul pacientei mele. Observ că ea este nevoită să îşi creeze în

---

[9] A poza pentru un pictor.
Goethe: „Şi dacă nu are şezut,
Cum poate sta boierul?" (din *Totalität*, 1814–15).

viaţă o dorinţă neîmplinită. Visul ei îi arăta tăgăduirea unei dorinţe. De ce are ea însă nevoie de o dorinţă neîmplinită?)

Asociaţiile de până acum nu au fost suficiente pentru interpretarea visului. Am nevoie de altele. După o scurtă pauză, care corespunde tocmai învingerii unei rezistenţe, ea relatează mai departe că ieri îi făcuse o vizită unei prietene pe care era de fapt geloasă, pentru că soţul ei o lăuda mereu atât de mult pe această femeie. Din fericire, această prietenă este foarte suplă şi slabă, şi soţului ei îi plac formele pline. Despre ce a vorbit această prietenă slabă? Desigur, despre dorinţa ei de a deveni ceva mai puternică. Ea a întrebat-o şi: „Când ne mai invitaţi? Se mănâncă mereu atât de bine la voi."

Acum sensul visului este clar. Pot să îi spun pacientei: „Este ca şi cum aţi fi gândit la această solicitare: Sigur, să te invit ca să te ghiftuieşti la mine, să te îngraşi şi să poţi să îi placi mai mult soţului meu. Mai bine nu mai merg niciodată la supeuri. Visul vă spune deci că nu mai puteţi da supeuri, îndeplineşte deci dorinţa dvs. de a nu contribui la rotunjirea formelor prietenei dvs. Că te poţi îngrăşa din alimentele oferite în asemenea ocazii sociale vă spune deja hotărârea soţului dvs. de a nu mai accepta invitaţii la supeuri, în interesul curei de slăbire." Lipseşte acum vreo coincidenţă, care să confirme rezolvarea. „Cum aţi ajuns la somonul amintit în vis?" „Somonul afumat este mâncarea preferată a acestei prietene", răspunde ea. Întâmplător şi eu o cunosc pe această doamnă şi pot să declar că ea îşi permite somon la fel de puţin cum îşi permite pacienta mea caviar.

Acelaşi vis admite şi o altă interpretare, mai fină, care este necesară datorită unei circumstanţe accesorii. Cele două interpretări nu se contrazic una pe alta, ci se suprapun şi creează un frumos exemplu pentru faptul că visele, ca şi toate celelalte formaţiuni psihopatologice, au de obicei mai mult decât un singur sens. Am aflat că în acelaşi timp cu visul ei despre tă-

găduirea unei dorinţe, pacienta făcea eforturi să îşi creeze în realitate o dorinţă frustrată (tartina cu caviar). Şi prietena şi-a exprimat o dorinţă, anume de a deveni mai grasă şi nu ne-am fi mirat dacă doamna noastră ar fi visat că dorinţa prietenei sale nu se împlineşte. Este chiar dorinţa ei proprie ca prietenei să nu i se împlinească o dorinţă, cea de a se îngrăşa. În loc de asta, ea visează că ei înseşi nu i se împlineşte o dorinţă. Visul dobândeşte o nouă interpretare dacă ea nu s-a referit în vis la sine, ci la prietenă, dacă s-a pus în locul prietenei sale sau, cum am putea spune, s-a *identificat* cu ea.

Cred că aceasta este ceea ce ea a făcut într-adevăr şi, ca semn al acestei identificări, ea şi-a creat în realitate dorinţa frustrată. Ce sens are însă identificarea isterică? Pentru a explica aceasta, este nevoie de o prezentare mai amănunţită. Identificarea este un factor extrem de important pentru mecanismul simptomelor isterice; pe această cale bolnavii sunt în stare să exprime în simptomele lor experienţele unei serii întregi de persoane, şi nu numai ale lor înşile, să sufere pentru mulţimi întregi de oameni şi să interpreteze toate rolurile unei piese de teatru numai cu mijloacele lor personale. Mi se va răspunde că aceasta este cunoscuta imitaţie isterică, acea capacitate a istericilor de a imita toate simptomele care i-au impresionat la alţii, ca un fel de milă adusă până la gradul de reproducere. Prin aceasta însă se indică numai calea pe care se desfăşoară procesul psihic la imitaţia isterică; calea este altceva decât actul psihic care parcurge această cale. Acest act psihic este ceva mai complicat decât imitaţia istericilor; el corespunde unei proces de deducţie inconştientă; aici ne va clarifica exemplul care urmează. Medicul care are la spital, în aceeaşi cameră, printre alte bolnave, o pacientă cu un anumit de tip de convulsii nu se va arăta mirat dacă într-o dimineaţă află că acest atac isteric special şi-a găsit imitaţie. El îşi spune pur şi simplu: celelalte au văzut-o şi au

imitat-o; aceasta este infecţie psihică. Da, însă infecţia psihică se petrece în felul următor: de regulă, bolnavele ştiu unele despre altele mai mult decât ştie medicul despre fiecare dintre ele şi au grijă unele de altele după ce vizita medicală a trecut. Una are astăzi criza; imediat o alta va şti că aceasta este cauzată de o scrisoare de acasă, de o împrospătare a unui necaz în dragoste ş.a.m.d. Compasiunea acesteia se activează şi se îndeplineşte în următoarea concluzie, care nu ajunge la conştiinţă: dacă poţi avea astfel de crize din astfel de cauze, şi eu pot ajunge la aceste crize, căci şi eu am aceleaşi motive. Dacă aceasta ar fi o concluzie ce s-ar putea conştientiza, ea s-ar exprima poate în *teama* de a căpăta acelaşi atac; însă ea se desfăşoară pe un alt teren psihic şi de aceea sfârşeşte cu realizarea simptomelor temute. Identificarea nu este deci o simplă imitaţie, ci o *apropriere* pe baza aceloraşi premise etiologice; ea exprimă un „ca şi cum" şi se raportează la o trăsătură comună care rămâne în inconştient.

Identificarea este folosită cel mai frecvent în isterie ca expresie a unei trăsături comune sexuale. În simptomele sale, isterica se identifică cel mai adesea — chiar dacă nu exclusiv — cu acele persoane cu care s-a aflat în relaţii sexuale sau care au avut relaţii sexuale cu aceleaşi persoane cu care ea însăşi a avut asemenea relaţii. Limbajul ţine cont de o astfel de situaţie. Doi îndrăgostiţi sunt „una". Ca şi în vis, în fantasma isterică pentru identificare este suficient ca subiectul să se gândească la relaţiile sexuale, fără ca ele să trebuiască să treacă de aceea drept reale. Pacienta urmează deci pur şi simplu regulile proceselor de gândire isterice atunci când ea îşi exprimă gelozia faţă de prietenă (ea însăşi recunoaşte că această gelozie este nejustificată), prin faptul că se transpune în vis în locul ei şi se identifică cu ea prin crearea unui simptom (dorinţa frustrată). Procesul se poate enunţa în felul următor: ea se pune în vis în locul prietenei pentru că

aceasta se pune în locul ei la soţul ei, pentru că vrea să-i ia locul în aprecierea soţului ei.[10]

Mai simplu şi totuşi de asemenea conform schemei după care neîmplinirea unei dorinţe înseamnă împlinirea alteia, s-a dizolvat obiecţia împotriva teoriei mele despre vis în cazul unei alte paciente, cea mai plină de spirit dintre toate visătoarele mele. Într-o zi i-am expus faptul că visul este împlinirea unei dorinţe; în ziua următoare ea mi-a adus un vis, *că ea călătoreşte împreună cu soacra sa către reşedinţa lor comună de la ţară*. Ştiam că ea s-a împotrivit aprig ideii de a petrece vara în proximitatea soacrei şi mai ştiam că în ultimele zile scăpase în mod fericit de comunitatea temută, datorită închirierii unei reşedinţe la ţară foarte îndepărtate de sediul mamei soacre. Visul anulează acum această soluţie dorită; nu ar fi aceasta cea mai clară contrazicere a teoriei mele despre împlinirea dorinţelor prin vis? Desigur, ar trebui doar să tragem concluzii din acest vis, pentru a obţine interpretarea lui. Conform acestui vis, eu nu aş avea dreptate; *era deci dorinţa ei ca eu să nu am dreptate şi această dorinţă este cea pe care visul o înfăţişează împlinită*. Dorinţa ca eu să nu am dreptate, care s-a împlinit pe baza temei cu reşedinţa de la ţară, se referea în realitate la un alt obiect, mai serios. În aceeaşi perioadă, pe baza materialului furnizat de analiza ei, trăsesem concluzia că într-o anumită perioadă din viaţa ei trebuie să fi avut loc ceva important pentru îmbolnăvirea ei. Ea contestase acest lucru, pentru că nu se găsea în amintirea ei. Am ajuns curând la concluzia că eu aveam dreptate. Dorinţa ei

[10] Regret chiar introducerea unor astfel de piese din psihopatologia isteriei, care nu pot fi foarte edificatoare, din cauză că sunt prezentate fragmentar şi rupte de orice context. Dacă ele ar putea să indice relaţiile strânse între tema visului şi cea a psihonevrozelor, şi-ar atinge intenţia în care le-am adoptat.

ca eu să nu am dreptate, transformată în visul în care ea pleca la ţară cu soacra ei, corespundea deci dorinţei îndreptăţite ca acele lucruri pe atunci abia bănuite să nu se fi întâmplat niciodată.

Fără analiză, numai prin intermediul unei bănuieli, m-am decis să interpretez o întâmplare minoră a unui prieten, care fusese colegul meu de-a lungul celor opt clase gimnaziale. El m-a auzit odată, într-o prelegere ţinută într-un cerc restrâns, enunţând noutatea că visul ar fi împlinirea unei dorinţe; a mers acasă şi a visat *că şi-a pierdut toate procesele* — era avocat — şi mi s-a plâns în legătură cu aceasta. M-am ajutat de ideea că nu putem câştiga toate procesele, dar m-am gândit aparte: dacă timp de opt ani eu am stat în prima bancă, fiind elevul cel mai bun, iar el tot schimba locuri pe undeva prin mijlocul clasei, oare a rămas departe de el dorinţa din copilărie, ca şi eu să mă pot blama temeinic măcar o dată?

Un alt vis, cu un caracter mai sumbru, mi-a fost comunicat de o pacientă ca obiecţie împotriva teoriei visului de dorinţă. Pacienta, o fată, începu: vă amintiţi că sora mea mai are acum un singur băieţel, Karl; pe cel mai mare, Otto, l-a pierdut, pe vremea când eu mai stăteam încă în casa lor. Otto era preferatul meu, de fapt eu l-am educat. Îl iubesc şi pe cel mic, dar desigur nu atât de mult ca pe cel decedat. În acea noapte visez că *îl văd pe Karl mort în faţa mea. El zace în sicriul lui, cu mâinile încrucişate, cu lumânările de jur-împrejur, pe scurt, la fel ca micul Otto pe atunci, când moartea lui mă zguduise atât.* Acum spuneţi-mi, ce poate să însemne asta? Mă cunoaşteţi deja; sunt eu o persoană atât de rea încât să îi doresc surorii mele să îşi piardă unicul fiu pe care îl mai are? Sau visul înseamnă că mi-ar fi plăcut mai degrabă să moară Karl decât Otto, pe care l-am iubit mult mai mult?

Am asigurat-o că această ultimă interpretare este exclusă. După o scurtă chibzuială, am putut da visului interpretarea corectă, care a fost confirmată apoi de ea. Am reuşit aceasta pentru că ştiam întreaga istorie a visătoarei.

Orfană, fata a fost adăpostită în casa surorii sale cu mult mai în vârstă şi, printre prietenii şi vizitatorii casei, l-a întâlnit şi pe bărbatul care a făcut o impresie statornică asupra inimii sale. O clipă se părea că aceste relaţii abia exprimate trebuie să se termine cu o căsătorie, dar acest final fericit a fost zădărnicit de soră, ale cărei motive nu au fost niciodată pe deplin explicate. După ruptură, bărbatul iubit de pacientă a încetat să mai frecventeze casa; ea însăşi s-a făcut independentă, la puţin timp după moartea micului Otto, asupra căruia ea îşi îndreptase afecţiunea în această perioadă. Ea însă nu a reuşit să se elibereze de ataşamentul faţă de prietenul surorii ei. Mândria îi comanda să renunţe la el; dar îi era imposibil să îşi transfere iubirea asupra altor pretendenţi care au urmat. Atunci când bărbatul iubit, care aparţinea breslei literaţilor, ţinea undeva o prelegere, ea se găsea negreşit printre auditori şi de altminteri se folosea de fiecare prilej să îl privească de departe, pe un teren neutru. Mi-am amintit că în urmă cu o zi ea îmi povestise că profesorul merge la un anumit concert şi că şi ea vrea să meargă acolo pentru a se mai bucura văzându-l o dată. Aceasta a fost în ziua precedentă visului; în ziua în care ea mi-a povestit visul trebuie să aibă loc concertul. Am putut astfel să construiesc cu uşurinţă interpretarea corectă şi am întrebat-o dacă îi vine în minte vreun eveniment care să se fi întâmplat după moartea micului Otto. Ea răspunse imediat: desigur, profesorul s-a întors, după o lungă absenţă, şi l-am revăzut la sicriul micului Otto. Era exact aşa cum mă aşteptasem. Am interpretat deci visul în felul următor: „Dacă acum ar muri celălalt băiat, s-ar repeta acelaşi lucru. Ar petrece ziua la sora ei, profesorul ar veni

cu siguranţă şi el pentru a-şi exprima condoleanţele şi v-aţi revedea în aceleaşi condiţii ca şi odinioară. Visul nu înseamnă nimic altceva decât această dorinţă de revedere, împotriva căreia luptaţi în interiorul dvs. Ştiu că aveţi în poşetă biletul pentru concertul de astăzi. Visul dvs. este un vis de nerăbdare, el a anticipat cu câteva ore revederea care trebuie să aibă loc astăzi."

Pentru acoperirea dorinţei ei, ea a ales, se vede, o situaţie în care asemenea dorinţe sunt de obicei reprimate, o situaţie în care suntem atât de plini de tristeţe, încât nu ne gândim la iubire. Şi totuşi este foarte posibil ca şi în situaţia reală pe care visul a copiat-o fidel, lângă sicriul primului băieţel, foarte iubit de ea, ea să nu fi putut să îşi reprime sentimentul tandru pentru vizitatorul de care îi fusese atâta dor.

O altă explicaţie a aflat un vis asemănător al unei alte paciente, care în copilărie se remarcase printr-un spirit deosebit de vioi şi printr-o dispoziţie voioasă şi acum mai dovedea aceste particularităţi cel puţin în asociaţiile ei din timpul curei. În contextul unui vis mai lung, această doamnă a visat că o vedea pe singura ei fiică, în vârstă de cincisprezece ani, moartă într-o raclă. I-ar fi plăcut întrucâtva să facă din această imagine onirică o obiecţie împotriva teoriei împlinirii dorinţelor, dar bănuia ea însăşi că detaliul raclei trebuie să indice calea spre o altă concepţie despre acest vis.[11] La analiză, îi trecu prin minte că în societatea din seara precedentă venise vorba despre cuvântul englezesc „*box*" şi despre multiplele lui traduceri în germană: cutie, raclă, lojă, cufăr, palmă. Dintr-o altă parte componentă a aceluiaşi vis se poate completa că ea ghicise înrudirea englezescului „*box*" cu germanul „Büchse" (recipient) şi apoi fusese bântuită de

[11] La fel ca şi visul despre supeul ratat cu somon afumat.

amintirea că „Büchse" este folosit şi ca un nume vulgar pentru organele genitale feminine. Cu o oarecare îngăduinţă pentru cunoştinţele ei de anatomie topografică, am putea presupune că acel copil în „raclă" însemna fetusul în pântecele femeii. Astfel explicat, ea nu a tăgăduit că imaginea onirică corespunde de fapt unei dorinţe a ei. Ca atât de multe femei tinere, nu a fost deloc fericită atunci când a rămas gravidă şi a dorit de mai multe ori ca acel copil din pântece să moară; după o scenă aprigă cu soţul ei, în timpul unei crize de furie, ea chiar s-a lovit cu pumnii în pântece, pentru a nimeri copilul. Copilul mort era deci cu adevărat împlinirea unei dorinţe, dar a uneia înlăturate de cincisprezece ani, şi nu este de mirare că nu se mai recunoaşte împlinirea dorinţei după o realizare atât de întârziată. Între timp ea se schimbase atât de mult.

Grupul căruia îi aparţin ultimele două vise, care au drept conţinut moartea unei rude dragi, va fi luat în considerare încă o dată, la visele tipice. Pe exemple noi, voi putea arăta acolo că, în ciuda conţinutului nedorit, toate aceste vise trebuie să fie interpretate ca împlinire a unor dorinţe. Următorul vis nu îl datorez vreunui pacient, ci unui inteligent specialist în drept, un cunoscut al meu; visul mi-a fost povestit din nou cu intenţia de a mă împiedica să fac o generalizare pripită în ceea ce priveşte teoria viselor de dorinţă: *„Visez"*, relatează informatorul meu, *„că ajung în faţa casei mele, cu o doamnă de braţ. Acolo aşteaptă un cupeu închis; un domn păşeşte spre mine, se legitimează ca agent poliţienesc şi îmi cere să-l urmez. Îi cer încă un răgaz, pentru a-mi pune ordine în afaceri.* Credeţi că eu aş dori poate să fiu arestat? „Nu, desigur", am fost de acord. Se întâmplă să ştiţi care era acuzaţia?" — „Da, cred că din cauza pruncuciderii." — „Pruncucidere? Ştiţi totuşi că această infracţiune nu poate fi săvârşită decât de o mamă

asupra noului ei născut? — „E corect."[12] — „Şi în ce condiţii aţi visat aceasta: ce s-a petrecut înainte?" — „Nu mi-ar plăcea să vă povestesc, sunt nişte împrejurări tulburi." — „Am însă nevoie de asta, altminteri trebuie să renunţăm la interpretarea visului." — „Ascultaţi, aşadar. Nu mi-am petrecut noaptea acasă, ci la o doamnă care înseamnă foarte mult pentru mine. Când ne-am trezit dimineaţa, s-a petrecut din nou ceva între noi. Apoi am adormit din nou şi am visat ceea ce ştiţi." — „Este o femeie căsătorită?" — „Da." — „Şi nu vreţi să faceţi un copil cu ea?" — „Nu, nu, aceasta ne-ar putea da de gol." — „Deci nu practicaţi coitul normal?" — „Obişnuiesc să mă retrag înainte de ejaculare, din precauţie." — „Pot să presupun că aţi realizat această probă de îndemânare de mai multe ori în acea noapte şi după repetarea de dimineaţă aţi fost puţin nesigur dacă v-a reuşit?" — „S-ar putea." — „Atunci visul dvs. este împlinirea unei dorinţe. Prin intermediul lui căpătaţi asigurarea că nu aţi conceput un copil sau, ceea ce este aproape acelaşi lucru, că aţi fi omorât un copil. Vă pot indica uşor verigile intermediare. Amintiţi-vă că în urmă cu câteva zile am vorbit despre dificultăţile maritale şi despre inconsecvenţa cu care este permis coitul realizat astfel încât să nu apară fecundarea, în timp ce orice intervenţie este pedepsită ca o infracţiune în cazul în care ovulul şi sămânţa s-au întâlnit şi au format un foetus. În plus, ne-am gândit şi la disputa medievală, în ceea ce priveşte momentul în care sufletul migrează de fapt în foetus, pentru că abia de atunci se aplică conceptul de crimă. Cunoaşteţi cu siguranţă şi macabra poezie a lui Lenau, în care

---

[12] Se întâmplă foarte des ca un vis să fie povestit incomplet şi numai în analiză să se ivească amintirea fragmentului omis. Din această parte introdusă ulterior rezultă de regulă cheia interpretării visului. A se compara cu cele afirmate mai jos despre uitarea visului.

contracepţia este echivalată cu pruncuciderea." — „Ciudat, în dimineaţa asta m-am gândit, ca din întâmplare, la Lenau." — „Încă un ecou al visului dvs. Şi acum voi indica şi împlinirea unei mici dorinţe accesorii în visul dvs. Veniţi acasă cu doamna de braţ. *O conduceţi deci acasă*, în loc să petreceţi, ca în realitate, noaptea în casa ei. Faptul că împlinirea dorinţei care formează nucleul visului se ascunde sub o formă atât de neplăcută are poate mai mult decât un singur motiv. Din articolul meu despre etiologia nevrozei de angoasă[13] aţi putea afla că eu consider *coitus interruptus* drept unul dintre factorii cauzali ai angoasei nevrotice. Aceasta se acordă cu faptul că, după mai multe coituri de acest fel, dvs. vă rămâne o dispoziţie disconfortabilă, care contribuie acum ca factor în alcătuirea visului dvs. Vă folosiţi de această proastă dispoziţie şi pentru a deghiza împlinirea dorinţei dvs. În plus, nici menţionarea pruncuciderii nu este explicată. Cum ajungeţi la această infracţiune tipic feminină?" — „Vă voi mărturisi că în urmă cu mai mulţi ani am fost implicat într-o afacere de acest gen. Eram vinovat de faptul că o fată încercase să se apere prin avort de urmările unei relaţii cu mine. Eu nu am avut nimic de-a face cu realizarea acestei intenţii, dar mult timp m-am temut, se poate înţelege, ca lucrul să nu fie descoperit." — „Înţeleg că această amintire a furnizat un al doilea motiv pentru care v-a fost penibilă bănuiala că nu aţi realizat bine manevra."

Un tânăr medic, care a auzit relatarea acestui vis, trebuie să se fi simţit atins de el, căci s-a grăbit să-l viseze ulterior, folosindu-i forma de gândire asupra unei alte teme. În ziua precedentă el îşi depusese declaraţia de venit, foarte corectă, dat fiind că el nu avea decât puţin de declarat. Apoi a

---

[13] *Despre motivele care îndreptăţesc izolarea unui complex de simptome din neurastenie sub numele de „nevroza de angoasă"* (1895) (*N. t.*).

visat că *un cunoscut vine la el, de la ședința comisiei de impozite, și îi spune că declarațiile tuturor celorlalți contribuabili au rămas necontestate, dar declarația sa a stârnit neîncrederea generală și i-a atras o amendă fiscală simțitoare.* Visul este împlinirea, neglijent deghizată, a dorinței de a trece drept un medic ce obține venituri mari. El amintește și de cunoscuta poveste a fetei sfătuite să nu accepte propunerea de căsătorie din partea logodnicului ei, pentru că acesta este un om impulsiv, care o va bate cu siguranță în căsnicie. Răspunsul fetei a fost: „Numai să mă bată odată!" Dorința ei de a fi căsătorită este atât de vie, încât acceptă totodată și neplăcerea care i se profilează în perspectivă, care poate fi legată de această căsătorie, ridicând-o chiar la rangul de dorință.

Voi cuprinde sub numele de *vise de contradorință* foarte frecventele vise de acest fel, care contrazic direct teoria mea deoarece au drept conținut frustrarea unei dorințe sau apariția unui lucru evident nedorit. Voi vedea atunci că ele se pot pune în general pe seama a două principii, dintre care unul nu a fost încă menționat, deși joacă un rol important în viața, ca și în visele oamenilor. Una dintre forțele motrice ale acestor vise este dorința ca eu să nu am dreptate. Aceste vise au loc în mod regulat în timpul tratamentelor mele, atunci când pacientul îmi opune rezistență și pot să contez cu mare siguranță pe provocarea unui asemenea vis după ce îi comunic unui bolnav teoria că visul este împlinirea unei dorințe.[14] Da, mă pot aștepta că la fel se va petrece și cu unii dintre cititorii mei; cititorul își va frustra de

---

[14] [*Completare din 1911*] „Vise de contradorință" asemănătoare mi-au fost relatate în mod repetat în ultimii ani de ascultători de-ai mei, ca reacție la prima lor confruntare cu „teoria despre vis ca dorință".

bunăvoie în vis o dorință, numai pentru a-și împlini dorința ca eu să nu am dreptate. Ultimul vis de acest fel, din timpul tratamentului, pe care îl voi comunica aici, va arăta încă o dată același lucru. O fată care s-a împotrivit din răsputeri continuării tratamentului meu, contra dorinței familiei ei și a sfatului autorităților competente, visează: *Acasă i se interzice să continue să vină la mine. Ea îmi amintește apoi de promisiunea pe care i-am făcut-o de a o trata și gratis în caz de urgență, și eu îi spun: în chestiuni de bani nu pot să fac niciun rabat.*

De fapt nu este ușor să arăt care este aici împlinirea dorinței, dar în toate aceste cazuri se mai poate descoperi o a doua enigmă, a cărei rezolvare poate să ajute și la dezlegarea primeia. De unde provin cuvintele pe care mi le pune în gură? Bineînțeles că nu i-am spus niciodată ceva asemănător, dar unul dintre frații ei, chiar cel care avea cea mai mare influență asupra ei, a fost atât de amabil să spună acest lucru despre mine. Visul reușește să facă astfel încât fratele să aibă dreptate; nu numai în vis ținea ea ca fratele ei să aibă dreptate; acesta era conținutul vieții ei și motivul bolii ei.

Un medic (Aug. Stärcke, 1911) a visat și a interpretat un vis care pune la prima vedere dificultăți deosebite teoriei împlinirii dorințelor:

„Am, și văd, pe arătătorul de la mâna stângă un afect primar sifilitic, pe ultima falangă."

Ne vom opri poate din analiza acestui vis dacă realizăm că el pare clar și coerent, dacă nu ținem seamă de conținutul său nedorit. Numai dacă nu ne speriem de osteneala de a întreprinde o analiză, aflăm că „afect primar" se poate echivala cu *„prima affectio"* (prima iubire) și că abcesul scârbos se dovedește, după expresia lui Stärcke „reprezentantul împlinirii unor dorințe înzestrate cu mult afect".

Celălalt motiv al viselor de contradorință[15] este atât de evident, încât cădem ușor în pericolul de a-l trece cu vederea, așa cum mi s-a întâmplat mie mult timp. În constituția sexuală a multor oameni se află o componentă masochistă, care a luat ființă prin întoarcerea în contrariu a celei agresive, sadice. Cei care nu își caută plăcerea în durerea corporală care li se provoacă, ci în umilirea lor și în chinurile psihice sunt numiți masochiști „mentali". Rezultă că aceste persoane pot avea vise de contradorință și de neplăcere, care pentru ele nu sunt altceva decât împliniri de dorințe, satisfacerea tendințelor lor masochiste. Redau aici un astfel de vis: după o transformare temeinică de caracter, un tânăr, care își chinuise în copilărie fratele mai mare, de care îl lega un atașament homosexual, are un vis care cuprinde trei părți: *I. Fratele său mai mare „cicălește". II. Doi adulți se află în relații cu intenții homosexuale. III. Fratele a vândut întreprinderea a cărei conducere și-a rezervat-o el, pentru viitor.* Din ultimul vis, el se trezește cu cele mai penibile sentimente și totuși acesta este un vis de dorință masochist, a cărui traducere ar suna astfel: mi se cuvine cu adevărat ca fratele meu să mă confrunte cu acea vânzare, ca o pedeapsă pentru toate chinurile la care l-am supus.

Sper că exemplele de mai sus sunt suficiente pentru a acredita — până la dovada contrarie — faptul că visele cu conținut penibil se pot rezolva ca vise de dorință.[16] Nimeni nu va considera că este o expresie a hazardului faptul că în timpul interpretării acestor vise ajungem de fiecare dată la teme despre care nu se vorbește sau la care nu se gândește

---

15 Acest pasaj datează din 1909.

16 Atrag atenția asupra faptului că această temă nu este epuizată și va mai fi tratată ulterior.

cu plăcere. Sentimentul penibil pe care îl trezesc astfel de vise este pur şi simplu identic cu aversiunea care ar dori — de multe ori cu succes — să ne reţină de la tratarea sau aprecierea unor astfel de teme, dorinţă care trebuie să fie învinsă de fiecare dintre noi, dacă ne vedem obligaţi să o luăm totuşi în considerare. Acest sentiment de neplăcere care revine în vis nu exclude însă existenţa unei dorinţe; există la fiecare om dorinţe pe care el nu vrea să le comunice altora şi dorinţe pe care nu vrea să şi le mărturisească lui însuşi. Pe de altă parte, ne vedem îndreptăţiţi să punem caracterul de neplăcere al tuturor acestor vise în legătură cu faptul deformării. Şi mai suntem îndreptăţiţi să tragem concluzia că aceste vise sunt atât de deformate tocmai din această cauză. În ele, împlinirea dorinţei este deghizată până ce este făcută de nerecunoscut pentru că există o aversiune, o intenţie de refulare împotriva temei visului sau împotriva dorinţei create din el. Deformarea visului se dovedeşte deci, de fapt, un act de cenzură. Vom ţine seamă de tot ceea ce a adus la lumină analiza viselor de neplăcere dacă vom transforma formula noastră care exprimă natura visului, anume astfel: *Visul este împlinirea (deghizată) a unei dorinţe (reprimate, refulate).*[17]

---

[17] [*Completare din 1914*] Unul dintre marii poeţi în viaţă, care, după cum mi s-a spus, nu vrea să ştie nimic despre psihanaliză şi interpretarea viselor, inventează totuşi pe cont propriu o formulă aproape identică pentru a exprima natura visului: „Emergenţa neautorizată a unor doruri reprimate, sub chipuri şi nume false" C. Spitteler (1914, 1).

[*Completare din 1911*] Anticipând chestiuni care vor fi discutate ulterior, citez aici extensia şi modificarea pe care Rank le introduce pentru formula de bază: „De regulă, pe baza şi cu ajutorul materialului infantil sexual refulat, visul prezintă ca fiind realizate dorinţe actuale, de obicei erotice, într-o formă mascată şi deghizată simbolic" (Rank, 1910, 519).

[*Completare din 1925*] Nicăieri nu am spus că mi-am apropriat această formulă a lui Rank. Enunţul mai scurt, care apare în text, mi se pare suficient. Faptul că am menţionat modificarea lui Rank a fost suficient însă pentru a atrage psihanalizei reproşul recurent că ar susţine că *toate visele au conţinut sexual.* Dacă înţelegem

Rămân acum visele de angoasă ca o subspecie deosebită a viselor cu conţinut penibil, vise pe care persoanele care nu sunt în temă sunt cel mai puţin dispuse să le considere drept vise de dorinţă. Totuşi, pot să termin pe scurt cu problema viselor de angoasă; în ele nu se manifestă o nouă faţetă a problemei visului, ci este vorba despre înţelegerea angoasei nevrotice în general. Angoasa pe care o resimţim în vis este numai aparent explicată prin conţinutul visului. Dacă supunem interpretării conţinutul visului, observăm că angoasa din vis nu este justificată de conţinutul visului mai bine decât este justificată angoasa dintr-o fobie de reprezentarea de care se ataşează fobia. Este poate corect, de exemplu, că putem să ne prăbuşim de la fereastră şi de aceea este întemeiat să avem o anumită precauţie lângă fereastră, dar nu este de înţeles de ce, în fobia respectivă, angoasa este atât de mare şi îl urmăreşte pe bolnav mult în afara ocaziilor corespunzătoare. Aceeaşi explicaţie este numai *ancorată* în ambele cazuri de reprezentarea care o însoţeşte şi provine din altă sursă.

Din cauza acestei relaţii intime între angoasa din vis şi nevroza de angoasă, în explicarea primeia trebuie să indic spre explicaţia celei de-a doua. Într-o scurtă lucrare despre „nevro-

---

enunţul în modul în care el a fost intenţionat, el va dovedi doar de cât de puţină conştiinciozitate dau dovadă criticii şi cu câtă plăcere trec adversarii noştri cu vederea cele mai clare exprimări, atunci când nu îşi stăvilesc tendinţa spre agresiune. Şi aceasta deoarece în urmă cu doar câteva pagini am amintit multiplele împliniri de dorinţă din visele copiilor (să facă o excursie sau o plimbare pe lac, să mănânce ceva ce îşi doriseră dar nu li se dăduse voie ş.a.m.d.), iar în alte locuri am tratat despre visele de foame, de sete, despre cele provocate de trebuinţa de excreţie, despre visele pur şi simplu de comoditate. Nici Rank nu enunţă o axiomă absolută. El spune „de obicei şi dorinţe erotice", ceea ce poate fi susţinut pentru cea mai mare parte a viselor adulţilor.

Altfel stau lucrurile dacă folosim cuvântul „sexual" în sensul „Erosului" obişnuit în psihanaliză. Dar adversarii noştri nu au avut în vedere interesanta problemă dacă nu cumva toate visele sunt create de forţe pulsionale „libidinale" (în opoziţie faţă de „distructive").

za de angoasă" (1895*b*) am susţinut că angoasa nevrotică provine din viaţa sexuală şi corespunde unui libido deviat de la scopul său, libido care nu a ajuns să fie folosit. Această formulă a dovedit că trece încercarea timpului. Din ea decurge şi enunţul conform căruia visele de angoasă sunt vise cu conţinut sexual, al căror libido a suferit o transformare în angoasă. Mai târziu se va ivi ocazia de a susţine această idee prin analiza unor vise ale nevroticilor. În alte încercări de a mă apropia de o teorie a visului voi reveni la discuţia despre condiţiile viselor de angoasă şi despre compatibilitatea lor cu teoria împlinirii dorinţelor.

V

Materialul şi sursele visului

Când din analiza visului despre injecţia făcută Irmei s-a conturat faptul că visul este împlinirea unei dorinţe, interesul nostru a fost mai întâi captat de întrebarea dacă prin acest enunţ am descoperit o trăsătură generală a visului şi am redus provizoriu la tăcere orice altă curiozitate ştiinţifică ce ni s-ar fi putut trezi în timpul acelui travaliu de interpretare. După ce am ajuns la scopul nostru pe o cale, ne este îngăduit să ne întoarcem şi să alegem un nou punct de plecare pentru incursiunile noastre în problemele visului, dar nu ar trebui să pierdem nicio clipă din vedere tema împlinirii dorinţei, pe care nu am rezolvat-o încă total.

Folosind procedeul nostru de interpretare a viselor, am putut descoperi un conţinut oniric *latent,* care depăşeşte cu mult în importanţă conţinutul *manifest* al visului; atunci trebuie să luăm din nou în considerare diferitele probleme individuale ale visului, pentru a vedea dacă nu se rezolvă de la sine în mod satisfăcător enigmele şi contradicţiile care au apărut atunci când nu cunoşteam decât conţinutul manifest al visului.

În secţiunea introductivă (capitolul I, A şi C) au fost comunicate detaliat datele autorilor despre relaţia între vis şi viaţa vigilă, ca şi despre originea materialului oniric. Ne amintim şi de acele trei particularităţi ale amintirii visului

(capitolul I, B), care au fost observate în numeroase rânduri, dar nu au fost explicate:

1. visul preferă impresiile zilelor precedente (Robert [1886, 46], Strümpell [1877, 39], Hildebrandt [1875, 11] şi Weed-Hallam [1896, 410 şi urm.]);

2. el alege după alte criterii decât memoria din stare de veghe, căci nu îşi aminteşte de ceea ce este esenţial şi important, ci de lucruri accesorii şi neluate în seamă;

3. el are la dispoziţie cele mai timpurii dintre impresiile noastre din copilărie şi păstrează chiar şi particularităţi din această perioadă de viaţă, care ni se par din nou triviale şi care, în stare de veghe, au fost considerate de mult uitate.[1]

Aceste ciudăţenii în ceea ce priveşte alegerea materialului oniric au fost observate de autori, desigur, asupra materialului oniric manifest.

---

1 Este clar că punctul de vedere al lui Robert (1886, 9 şi urm.), care susţine că scopul visului este acela de a despovăra memoria noastră de impresiile fără valoare ale zilei, nu mai este valabil dacă în vise apar frecvent imagini mnezice indiferente din copilăria noastră. Altminteri, am fi obligaţi să tragem concluzia că visul nu se achită prea bine de sarcina lui.

A

Recentul şi indiferentul în vis

Dacă în ceea ce priveşte originea elementelor conţinutului oniric îmi chem în ajutor experienţa proprie, trebuie ca mai întâi să afirm că în fiecare vis se poate găsi o legătură cu evenimentele *zilei precedente*. Aceasta se confirmă indiferent de ce vis mă ocup, al meu sau al altuia. Ştiind acest lucru, pot să încep interpretarea unui vis, de pildă, prin cercetarea experienţelor de peste zi care l-au stârnit; în multe cazuri aceasta este şi metoda cea mai simplă. În cazul ambelor vise pe care le-am supus în capitolul precedent unei analize exacte (visul despre injecţia făcută Irmei, visul despre unchiul meu cu barbă galbenă), legătura cu ziua este atât de evidentă, încât nu mai are nevoie de vreo explicaţie ulterioară. Pentru a arăta însă cât de regulat se prezintă această relaţie, voi cerceta în această privinţă o parte din propria mea cronică onirică. Voi comunica visele numai atât cât îmi este necesar pentru descoperirea sursei visului.

1. *Vizitez o casă, în care întâmpin dificultăţi în a fi admis etc. şi între timp o fac pe o doamnă să mă* ***aştepte***.

Sursă: seara am avut o convorbire cu o rudă de sex feminin, care trebuie să *aştepte* să dobândească un lucru pe care îl cere.

2. *Am scris o* ***monografie*** *despre o anumită* (neclară) *specie de plante.*

Sursă: dimineaţa am văzut în vitrina unei librării o *monografie* despre o specie de ciclame.

3. *Văd două femei pe stradă, **mamă și fiică**; ultima a fost pacienta mea.*

Sursă: o pacientă pe care o tratez îmi povestise seara ce dificultăţi îi face *mama* ei în ceea ce priveşte continuarea tratamentului.

4. *În librăria lui S. şi R. îmi fac un abonament la o publicaţie periodică, ce costă **douăzeci de guldeni** pe an.*

Sursă: În ziua respectivă soţia mea mi-a amintit că îi sunt dator cu încă *douăzeci de guldeni* din banii săptămânali.

5. *Primesc o **subscripţie** din partea **comitetului** social-democrat, în care sunt tratat ca un **membru**.*

Sursă: *Subscripţii* primite în acelaşi timp din partea *comitetului* elector liberal şi din partea prezidiului uniunii umanitare al căror *membru* eu sunt de fapt.

6. *Un om pe o **stâncă abruptă în mijlocul mării, în maniera lui Böcklin**.*

Sursă: *Dreyfus* pe *Insula Diavolului*, simultan informaţii despre rudele mele din *Anglia* etc.

Am putea să ne întrebăm dacă asociaţia onirică se petrece numai cu evenimentele din ultima zi sau poate fi extinsă la impresiile dintr-un interval temporal mai lung din trecutul apropiat. Acest obiect nu poate să ridice probabil pretenţii la o importanţă principială, totuşi aş dori să mă decid pentru privilegiul exclusiv al zilei care precedă visul (ziua visului). Ori de câte ori am crezut că aflu că sursa visului a fost o impresie din urmă cu două sau trei zile, la o cercetare mai exactă m-am putut convinge că acea impresie a fost reamintită în ziua precedentă, deci că între ziua evenimentului şi momentul visului s-a intercalat o reproducere dovedibilă din ziua precedentă şi am putut indica şi prilejul recent care ar fi putut declanşa amintirea unei impresii mai vechi.

Dimpotrivă, nu m-am putut convinge de faptul că între impresia diurnă stimulatoare şi revenirea acesteia în vis s-a scurs un interval regulat de importanţă biologică (H. Swoboda consideră că primul interval de acest tip este de optsprezece ore).[2]

---

[2] [*Completare din 1911*] Aşa cum am comunicat în completările la primul capitol, H. Swoboda (1904) a transferat asupra proceselor psihice intervalele biologice de 23 şi 28 de zile descoperite de W. Fließ şi a susţinut mai ales că aceste perioade sunt decisive pentru apariţia în vis a elementelor onirice. Dacă acest lucru ar fi dovedit, interpretarea viselor nu ar fi modificată esenţial, dar ar apărea o nouă sursă de origine a materialului visului. De curând am făcut nişte cercetări asupra propriilor mele vise, pentru a demonstra aplicabilitatea „teoriei perioadelor" la materialul oniric şi de aceea am ales elemente deosebit de frapante ale conţinutului visului, a căror apariţie în viaţă se poate determina temporal cu siguranţă.

I. Vis din 1/2 octombrie 1910

(Fragment) ...*Undeva în Italia. Trei fiice îmi arată obiecte mici şi scumpe, ca în magazinele de antichităţi, dar ele îmi stau în poală. La una dintre piese spun: Pe asta o aveţi de la mine. Văd clar o mască-profil cu trăsăturile bine conturate ale lui Savonarola.*

Când am văzut ultima oară portretul lui Savonarola? După indicaţia din jurnalul meu de călătorie, am fost pe 4 şi 5 septembrie la Florenţa; acolo m-am gândit să îi arăt tovarăşului meu de călătorie medalionul cu trăsăturile călugărului fanatic în pavajul din Piazza Signoria, în locul în care el şi-a găsit moartea prin ardere şi pe 3 dimineaţă l-am făcut latent la acest lucru. De la această impresie până la reîntoarcerea în vis au trecut 27+1 zile, o „perioadă feminină" după Fließ. Din nefericire pentru puterea doveditoare a acestui exemplu, trebuie însă să spun că exact în ziua visului a fost la mine (prima oară de la întoarcerea mea) un coleg al meu, destoinic, dar cu un aspect lugubru, căruia de câţiva ani îi dădusem porecla de „Rabbi Savonarola". El mi-a prezentat un bolnav, care fusese accidentat în acelaşi tren de Pontebba în care călătorisem şi eu cu opt zile în urmă şi mi-a îndreptat astfel gândurile la ultima călătorie în Italia. Apariţia elementului frapant „Savonarola" în conţinutul visului este explicată de această vizită a colegului în ziua visului, intervalul de douăzeci şi opt de zile este lipsit de semnificaţie pentru originea visului.

II. Vis din 10/11 octombrie

Lucrez din nou în laboratorul Universităţii. Consilierul Curţii L. mă invită să vin într-un loc şi înaintează pe coridor, purtând o lampă sau un instrument ascuţit(?) (sau cu vedere ascuţită?) în mâna ridicată, într-o poziţie ciudată, cu capul întins. Ajungem apoi într-un spaţiu deschis... (am uitat restul).

Cel mai ciudat în conţinutul acestui vis este modul în care Consilierul Curţii L. poartă în faţa sa lampa (sau lupa), cu ochii aţintiţi în depărtare. Pe L. nu îl mai văzusem

de mulţi ani, dar acum ştiu că nu este decât o persoană de substituţie pentru cineva mai mare, pentru Arhimede, a cărui statuie din apropierea izvorului Arethusa din Syracusa se prezenta în vis la fel ca el, ţinând în mână oglinda incendiatoare şi aţintind-o către armata asediatoare a romanilor. Când am văzut pentru prima (şi ultima) oară acest monument? După însemnările mele, a fost pe 17 septembrie seara, şi de la această dată până la vis au trecut într-adevăr 13 + 10 = 23 zile, o „perioadă masculină" după Fließ.

Din păcate, excursul în interpretarea visului suspendă şi aici o parte din caracterul indispensabil acestei conexiuni. Cauza visului a fost informaţia pe care am obţinut-o în ziua visului că acea clinică în auditoriul căreia mi-am ţinut prelegerile, ca oaspete, a fost mutată de atunci în altă parte. Am presupus că noua localitate este plasată foarte incomod, mi-am spus că este ca şi cum nu aş mai avea la dispoziţie nicio sală de conferinţe şi pornind de acolo gândurile mele au coborât până la începutul perioadei mele de docenţă, când realmente nu aveam sală de conferinţe şi în toate eforturile pe care le făceam pentru a-mi procura una mă izbeam de disponibilitatea redusă a puternicilor domni Consilieri ai Curţii şi profesori. Atunci fusesem la L., care purta chiar roba de decan şi de la care aşteptam bunăvoinţă, pentru a mă plânge lui de trebuinţele mele. El a promis că mă va ajuta, dar nu am mai auzit de atunci nimic de la el. În vis el este Arhimede, care îmi dă πoῦὸτῶ (un punct de sprijin — parte a celebrei expresii „Daţi-mi un punct de sprijin şi voi mişca lumea") şi m-a dus într-o altă localitate. Din indiciile de interpretare se poate ghici uşor că gândurile visului nu sunt străine nici de dorinţa de răzbunare şi nici de orgoliu. Trebuie însă să apreciez că fără acest motiv oniric, Arhimede nu ar fi avut cum să ajungă în visul din noaptea aceasta; nu sunt în continuare sigur dacă impresia puternică şi încă recentă provocată de statuia din Syracusa nu s-a manifestat şi altădată.

III. Vis din 2/3 octombrie 1910

(Fragment) ... *Ceva despre prof. Oser, care a făcut el însuşi meniul pentru mine, ceea ce are asupra mea un efect foarte liniştitor* (restul l-am uitat).

Visul este reacţia la o indigestie din acea zi, care m-a făcut să mă gândesc că ar trebui să mă adresez unui coleg pentru a-mi prescrie o dietă. Faptul că mă decid să mă adresez lui Oser, care murise în vară, este legat de moartea cu foarte puţin timp înainte (1 octombrie) a unui alt profesor de la universitate, pe care îl apreciasem foarte mult. Când murise însă Oser şi când am aflat despre moartea lui? După indicaţiile din ziar, murise pe 22 august; dat fiind că atunci locuiam în Olanda, unde primeam ziarele din Viena mereu cu întârziere, trebuie să fi citit ferparul pe 24 sau 25 august. Acest interval nu mai corespunde însă unei perioade, cuprinde 7 + 30 + 2 = 39 de zile sau poate 40. Nu pot să-mi amintesc dacă între timp am mai vorbit despre Oser sau m-am gândit la el.

Astfel de intervale, care nu pot fi utilizate pentru teoria perioadelor fără o elaborare ulterioară, rezultă din visele mele incomparabil mai frecvent decât cele regulate. În mod constant găsesc numai relaţia cu o impresie chiar din ziua visului, relaţie susţinută în text.

Şi H. Ellis (1911, 227)[3], care a dat atenţie acestei chestiuni, este de acord că nu a putut găsi în visele sale o astfel de periodicitate a reproducerii „în ciuda atenţiei acordate". El povesteşte un vis în care el se afla în Spania şi voia să călătorească într-un loc numit *Daraus, Varaus* sau *Zaraus*. Când s-a trezit, el nu şi-a putut aminti o astfel de localitate şi a pus visul deoparte. Câteva luni mai târziu a găsit cu adevărat numele de *Zaraus*, o staţie între San Sebastian şi Bilbao, prin care trecuse cu trenul cu 250 de zile înainte de vis.

Sunt de părere deci că pentru fiecare vis există un stimul din acele trăiri peste care „nu a trecut nicio noapte".

Impresiile din trecutul cel mai recent (cu excepţia zilei care precedă noaptea visului) nu prezintă deci cu conţinutul visului un alt fel de relaţie decât alte impresii din perioade oricât de îndepărtate. Visul îşi poate alege materialul din orice perioadă de viaţă în măsura în care ajunge un fir al gândului de la evenimentele din ziua visului (impresiile „recente") la aceste evenimente anterioare.

De ce se preferă însă impresiile recente? Vom putea emite ipoteze asupra acestui punct atunci când vom supune unei analize mai exacte unul dintre visele menţionate. Aleg

Visul despre monografia botanică

Am scris o monografie despre o anumită plantă. Cartea se află în faţa mea, răsfoiesc chiar o planşă colorată, împăturită. Fiecare exemplar are un specimen uscat al plantei, ca dintr-un ierbar.

---

3 Următorul paragraf a fost adăugat în 1914 (*N. t.*).

Analiza

Dimineaţa văzusem în vitrina unei librării o carte nouă care se intitula: *Specia ciclame* — era, desigur, o *monografie* despre această plantă.

Ciclamele sunt *florile preferate* ale soţiei mele. Îmi reproşez că mă gândesc atât de rar să *îi aduc flori*, aşa cum şi-ar dori ea. — La tema: *a aduce flori* îmi amintesc de o istorie care mi s-a povestit nu demult într-un cerc de prieteni şi pe care am folosit-o ca o dovadă pentru afirmaţia mea, potrivit căreia uitarea este frecvent realizarea unei intenţii a inconştientului şi permite oricum o concluzie despre părerile ascunse ale celui care uită. Unei tinere femei care fusese obişnuită să primească de ziua ei un buchet din partea soţului ei îi lipseşte acest semn de tandreţe într-o astfel de zi festivă şi izbucneşte de aceea în lacrimi. Bărbatul vine lângă ea şi nu îşi poate explica de ce plânge, până ce ea îi spune: astăzi e ziua mea de naştere. Atunci el se loveşte cu palma de frunte şi strigă: scuză-mă, am uitat total şi vrea să alerge să ia *flori*. Ea nu se lasă consolată, căci în uitarea soţului ei vede o dovadă că ea nu mai joacă rolul pe care îl avea odată în gândurile lui. — Această doamnă L. a întâlnit-o în urmă cu două zile pe soţia mea şi i-a spus că se simte bine şi s-a interesat de mine. În ultimii ani ea a fost tratată de mine.

Un alt punct de pornire: am scris o dată ceva asemănător cu o *monografie* despre o plantă, anume o lucrare despre *coca (*1884*e),* ce a atras atenţia lui K. Koller asupra proprietăţilor anestezice ale cocainei. Eu însumi am indicat în publicaţia mea această utilizare a alcaloidului, dar nu am fost destul de minuţios pentru a urmări mai departe chestiunea. În legătură cu aceasta îmi trece prin minte că în dimineaţa zilei de după vis (pentru interpretarea acestuia nu am avut

timp decât seara) m-am gândit la cocaină într-un fel de fantezie diurnă. Dacă m-aş fi îmbolnăvit, de exemplu, de glaucom, aş fi călătorit la Berlin şi prietenul meu mi-ar fi recomandat un medic care m-ar fi operat incognito. Acesta, neştiind pe cine opera, ar fi elogiat deodată gradul de uşurinţă la care au ajuns aceste operaţii de când a fost introdusă cocaina; nu aş fi trădat prin vreun gest sau expresie că aş fi contribuit eu însumi la această descoperire. De această fantezie se leagă gânduri despre cât de incomod este totuşi pentru medic să se folosească pentru propria persoană de performanţele medicale ale colegilor. L-aş fi putut plăti, cum se cuvine, pe oftalmologul din Berlin, care nu mă cunoaşte. Abia acum observ că după acest vis diurn mi-a venit în minte că în spatele lui se ascunde amintirea unui anumit eveniment. Puţin după descoperirea lui Koller, chiar tatăl meu se îmbolnăvise de glaucom; el fusese operat de prietenul meu oftalmologul dr Königstein, dr Koller a asigurat anestezia cu cocaină şi a remarcat apoi că în acest caz s-au reunit toate cele trei persoane care au participat la introducerea cocainei.

Gândurile mele merg apoi mai departe, anume când mi-am amintit ultima oară de această istorie a cocainei. Aceasta s-a întâmplat în urmă cu câteva zile, când am primit un exemplar dintr-o *Foaie Aniversară*, în care studenţii recunoscători au sărbătorit jubileul profesorului şi directorului laboratorului lor. Printre motivele de mândrie ale laboratorului am găsit şi că acolo a avut loc descoperirea proprietăţii anestezice a cocainei, de către K. Koller. Am observat deodată că visul meu este legat de un eveniment care a avut loc seara precedentă. L-am condus pe dr Königstein acasă şi ne-am angajat într-o conversaţie despre o împrejurare care mă irită de fiecare dată când este atinsă. Pe când mă întreţineam în hol cu el, a venit profesorul

Gärtner[4] cu tânăra sa soţie. Nu m-am putut abţine să îi felicit pe amândoi pentru aspectul lor înfloritor. Profesorul Gärtner este unul dintre autorii *Foii Aniversare* despre care am vorbit şi am putut să îmi amintesc bine de asta. În convorbirea cu dr Königstein am amintit-o, într-un alt context, şi pe doamna L., a cărei dezamăgire aniversară am povestit-o mai sus.

Voi încerca să interpretez şi ceilalţi determinanţi ai conţinutului visului. *Un specimen uscat* al plantei se află în monografie, ca şi cum ar fi fost într-un *ierbar*. De ierbar se leagă o amintire din gimnaziu. Directorul gimnaziului nostru i-a adunat odată pe elevii din clasele superioare pentru a le preda ierbarul instituţiei, ca să îl răsfoiască şi să îl cureţe. Se găsiseră *viermişori — Bücherwurm*[5]. El nu a părut să fi manifestat încredere în ajutorul meu, căci nu mi-a lăsat decât câteva foi. Şi astăzi mai ştiu că acolo erau cruciferele. Niciodată nu am avut o legătură deosebit de strânsă cu botanica. La examenul de biologie am avut din nou de determinat o cruciferă şi nu am recunoscut-o. Mi-ar fi mers prost dacă nu m-ar fi ajutat cunoştinţele mele teoretice. De la crucifere am ajuns la compozite. De fapt şi anghinarea este o compozită şi poate cea pe care aş putea-o numi *floarea mea preferată*. Mai nobilă decât mine, soţia mea are grijă să aducă de la piaţă această floare preferată a mea.

Văd *în faţa mea* monografia pe care am scris-o. Nici aceasta nu este fără legătură. Prietenul meu vizual mi-a scris ieri de la Berlin: „Mă ocup foarte mult de cartea ta de vise. *O văd terminată, stând în faţa mea, şi o răsfoiesc.*" Cum l-am invidiat

---

4 Grădinarul (*N. t.*).

5 Cuvântul german *Bücherwurm* se traduce literal prin vierme de carte, dar expresia are uzual sensul de şoarece de bibliotecă (*N. t.*).

pentru această clarviziune! Dacă şi eu aş putea-o vedea întinsă în faţa mea, terminată!

Planşa colorată, împăturită. Ca student la medicină, sufeream de impulsul de a studia numai din *monografii.* Ţineam atunci, în ciuda mijloacelor mele limitate, mai multe arhive medicale, ale căror *planşe colorate* mă entuziasmau. Eram mândru de această tendinţă către minuţie. Apoi, când am început să public eu însumi, a trebuit să desenez şi planşele pentru lucrările mele şi ştiu că una dintre acestea a ieşit atât de rău, încât un coleg binevoitor m-a luat peste picior. Se mai adaugă aici, nu ştiu cum, o amintire din cea mai fragedă copilărie. Tatăl meu s-a amuzat odată să ne lase pe mine şi pe cea mai mare dintre surorile mele să distrugem o carte cu *planşe colorate* (descrierea unei călătorii în Persia). Din punct de vedere educativ, aşa ceva nu se poate justifica. Aveam atunci cinci ani, sora mea avea sub trei ani şi imaginea noastră, a copiilor rupând cartea în culmea fericirii (*ca pe o anghinare,* foaie cu foaie, trebuie să spun), este aproape singura care mi-a rămas în memoria plastică din această perioadă de viaţă. Student fiind, am manifestat o preferinţă declarată pentru colecţionarea şi posesia cărţilor (analoagă tendinţei de a studia din monografii, o *preferinţă,* aşa cum apare în gândurile visului preferinţa faţă de ciclame şi anghinare). Am devenit un *şoarece de bibliotecă* (*Bücherwurm*) — a se compara cu *ierbar.* De când reflectez la mine, am pus întotdeauna această primă pasiune a vieţii mele pe seama acestei amintiri din copilărie sau, mai curând, am recunoscut că această scenă din copilărie este o „amintire-ecran" pentru bibliofilia mea ulterioară.[6] Desigur că am aflat la fel de precoce că din pasiuni putem trece uşor la suferinţe. La şaptesprezece ani aveam un cont considerabil la librar şi

---

[6] Cf. eseul meu *Despre amintirile-ecran* (1899).

nicio posibilitate de a-l acoperi; tata nu a acceptat scuza că înclinaţiile mele nu se manifestaseră asupra a ceva mai rău. Menţionarea acestei amintiri din adolescenţă mă aduce însă imediat înapoi la convorbirea cu prietenul meu dr Königstein. Căci şi în convorbirea din seara zilei cu visul a fost vorba despre aceleaşi reproşuri ca şi atunci, anume că cedez prea mult *preferinţelor* mele.

Din motive care nu îşi au locul aici, nu voi continua interpretarea acestui vis, ci voi indica doar calea care duce la ea. În timpul travaliului de interpretare mi-am amintit de mai multe părţi din convorbirea cu dr Königstein. Dacă ţin cont de temele atinse în convorbire, înţeleg sensul visului. Toate lanţurile de gânduri începute, pasiunile soţiei mele şi ale mele, cocaina, dificultăţile tratamentului medical între colegi, preferinţa mea pentru studiile monografice şi neglijenţa mea faţă de unele materii, cum ar fi botanica, toate aceste lanţuri de gânduri, continuate, confluează într-unul dintre multele fire ramificate ale conversaţiei mele cu dr Königstein. Visul capătă din nou caracterul unei justificări, unei pledoarii pentru dreptul meu, ca şi visul despre injecţia Irmei, primul analizat. El continuă tema începută acolo şi o explică pe baza unui nou material, care s-a adăugat în intervalul dintre cele două vise. Chiar forma aparent indiferentă de exprimare a visului capătă un accent. Acum este: sunt totuşi omul care a scris lucrarea valoroasă şi plină de succes (despre cocaină), la fel cum atunci adusesem spre justificarea mea: sunt totuşi un student iscusit şi harnic; în ambele cazuri deci: pot să îmi îngădui asta. Pot însă renunţa aici la continuarea interpretării visului, pentru că nu am fost mânat să îl comunic decât de intenţia de a cerceta asupra unui exemplu relaţia dintre conţinutul visului şi evenimentele din ziua precedentă, care l-au stimulat. Atâta timp cât nu ştiam din acest vis decât

conţinutul manifest, îmi era evidentă numai relaţia dintre vis şi impresia diurnă; după ce am făcut analiza, a rezultat o a doua sursă a visului, într-un alt eveniment din aceeaşi zi. Prima dintre impresiile de care este legat visul este indiferentă, o circumstanţă oarecare. Văd într-o vitrină o carte al cărei titlu mă atinge în treacăt, dar al cărei conţinut nu ar putea să mă intereseze. Cel de-al doilea eveniment avea o valoare psihică înaltă; am conversat animat timp de o oră cu prietenul meu, medicul oftalmolog, i-am făcut aluzii menite să ne afecteze pe amândoi şi să evoce în mine amintiri care am observat cât m-au tulburat lăuntric. În plus, această convorbire a fost întreruptă din pricina că au venit persoane cunoscute. Care este raportul dintre cele două impresii ale zilei şi care este raportul dintre ele, pe de o parte, şi visul care a avut loc noaptea?

În conţinutul visului găsesc doar o aluzie la impresia indiferentă şi astfel pot întări faptul că visul ia în conţinutul său de preferinţă lucruri secundare din viaţă. Dimpotrivă, în interpretarea visului, totul duce, pe bună dreptate, la ceea ce este mai important, la evenimentul stimulator. Nu există decât un singur sens în care visul se poate aprecia corect, anume după conţinutul latent, adus la lumină prin analiză; astfel am ajuns pe nesimţite la o nouă şi importantă cunoaştere. Văd cum se prăbuşeşte o enigmă, anume de ce visul se ocupă numai de frânturile lipsite de valoare ale vieţii diurne; trebuie să contrazic şi afirmaţia potrivit căreia viaţa psihică din starea de veghe nu se prelungeşte în vis şi din această cauză visul este activitate psihică irosită pe un material fără sens. Este adevărat contrariul; ceea ce ne-a preocupat în timpul zilei domină şi gândurile din vis şi ne dăm osteneala să visăm numai despre acele lucruri care ne-au oferit în timpul zilei motiv de reflecţie.

Pentru faptul că visez totuşi impresii diurne indiferente şi că impresia care m-a stimulat cu adevărat a provocat visul, cea mai la îndemână explicaţie este aceea că aici are loc încă o dată un fenomen de deformare onirică, pe care l-am pus mai sus pe seama unei puteri psihice care se comportă ca o cenzură. Amintirea monografiei despre specia ciclamelor îşi află o utilizare, ca şi cum ar fi o *aluzie* la convorbirea cu prietenul, la fel cum în visul despre supeul compromis afirmaţia prietenei este reprezentată de aluzia „somon afumat". Se pune întrebarea prin ce verigi intermediare poate servi impresia monografiei drept aluzie la convorbirea cu oftalmologul, dat fiind că o astfel de relaţie nu este vizibilă de la început. În exemplul cu supeul compromis, relaţia este dată din capul locului; în calitate de mâncare preferată a prietenei, „somon afumat" aparţine fără nicio îndoială cercului de reprezentări pe care i-l stârneşte visătoarei persoana prietenei. În noul nostru exemplu este vorba despre două impresii separate, care la început nu au nimic în comun în afară de faptul că au loc în aceeaşi zi. Monografia mă frapează dimineaţa, iar conversaţia o port seara. Răspunsul care se află la îndemâna analizei este: aceste relaţii care nu sunt disponibile încă de la început între cele două impresii se ţes de la conţinutul de reprezentări al uneia la conţinutul de reprezentări al celeilalte. Am evidenţiat verigile intermediare încă de la transcrierea analizei. Fără influenţe din altă parte, de reprezentarea monografiei despre ciclame nu se va lega decât ideea că acestea sunt florile preferate ale soţiei mele, poate şi amintirea despre buchetul de flori care i-a lipsit doamnei L. Nu cred că aceste gânduri de culise au fost suficiente pentru a evoca un vis.

„There needs no ghost, my lord, come from the grave
To tell us this."

se spune în *Hamlet.*[7] Dar iată că în analiză mi-am amintit în legătură cu aceasta că omul care ne-a deranjat conversaţia se numea *Gärtner*, că am găsit-o pe soţia lui *înfloritoare*; abia acum îmi dau seama că una dintre pacientele mele, care poartă frumosul nume de *Flora*, a stat o clipă în centrul conversaţiei noastre. Prin intermediul acestei verigi intermediare din cercul de reprezentări botanice trebuie să se fi desfăşurat legătura dintre cele două evenimente ale zilei, cel indiferent şi cel stimulator. Apoi s-au instalat alte relaţii, cea a cocainei, care poate face o legătură între persoana dr Königstein şi o monografie botanică pe care o scrisesem şi acesta susţine contopirea celor două cercuri de reprezentări într-unul singur, astfel că o parte a primului eveniment poate şi folosită ca o aluzie la cel de-al doilea.

Sunt preocupat de faptul că această explicaţie poate fi considerată arbitrară sau forţată. Ce s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi apărut profesorul Gärtner cu soţia sa înfloritoare, dacă pacienta despre care vorbeam nu s-ar fi numit *Flora*, ci *Anna*? Şi totuşi răspunsul este uşor. Dacă nu s-ar fi prezentat aceste relaţii de idei, atunci probabil că ar fi fost alese altele. Să stabilim astfel de relaţii este uşor, după cum ne-o dovedesc glumele şi ghicitorile care ne înveselesc zilele. Aria de putere a cuvântului de spirit este nelimitată. Să mai facem un pas: dacă între cele două impresii ale zilei nu s-ar fi putut stabili relaţii intermediare suficiente, atunci visul ar fi arătat altfel; o altă impresie indiferentă de peste zi, dintre cele care apar cu grămada şi pe care le uităm, ar fi preluat pentru vis locul „monografiei", ar fi ajuns să fie pusă în legătură cu subiec-

---

7 „Nu trebuia să ias-un duh din groapă
Ca să ne spună asta." (Horatio în *Hamlet*, actul I, scena 5, traducere de Leon Leviţchi şi Dan Duţescu, în *Teatru*, Editura Albatros, 1971) (*N. t.*).

tul conversaţiei şi ar fi reprezentat-o pe aceasta în conţinutul visului. De vreme ce această soartă nu a avut-o nicio altă impresie în afara celei a monografiei, probabil că aceasta era cea mai potrivită pentru legătură. Niciodată nu ar trebui să ne mirăm, ca Hänschen Schlau al lui Lessing, că „numai bogaţii deţin cei mai mulţi bani din lume".[8]

Conform vederilor noastre, procesul psihologic prin care evenimentul indiferent ajunge să ia locul celui valoros din punct de vedere psihic trebuie să ni se pară încă îndoielnic şi ciudat. Într-o secţiune ulterioară (capitolul VI, B) ne vom găsi în faţa sarcinii de a apropia de înţelegerea noastră particularităţile acestei aparent incorecte operaţii. Aici avem de-a face numai cu rezultatul unui proces pe care suntem obligaţi să îl acceptăm în interpretarea viselor din cauza unor experienţe nenumărate şi recurente. Procesul se petrece ca şi cum ar avea loc o *deplasare* — a accentului psihic, să spunem — pe calea acelor verigi intermediare, până ce reprezentări care la început erau *slab* încărcate cu intensitate ajung, prin preluarea încărcăturii celor care la început erau *mai intense*, la o forţă care le face capabile să forţeze accesul spre conştiinţă. Astfel de deplasări nu ne miră deloc acolo unde este vorba despre cantităţi de afect sau de acţiuni motorii de orice fel. O fată bătrână şi singură îşi transferă tandreţea asupra animalelor, un tânăr devine un colecţionar pasionat; soldatul apără cu preţul sângelui său o fâşie de stofă colorată, steagul, într-o relaţie amoroasă o strângere de mână prelungită cu o secundă creează fericire; în *Othello* o batistă pierdută creează o criză de mânie — iată exemple de deplasări psihice, care ni se par incontestabile. Dacă însă pe aceleaşi căi şi pe baza aceloraşi motive se hotărăşte ceea ce ajunge în conşti-

[8] O altă explicaţie mai amănunţită a visului se află la pagina 338 şi urm.

inţa noastră şi ce trebuie să fie ţinut departe de aceasta, adică se decide ceea ce gândim, avem impresia că este patologic; dacă acest lucru se întâmplă în stare de veghe, îl numim eroare de gândire. Să trădăm aici, ca rezultat al unor consideraţii care vor fi exprimate mai târziu, că procesul psihic pe care l-am recunoscut în deplasarea onirică nu se înfăţişează, ce-i drept, ca un proces tulburat patologic, ci ca unul diferit de cel normal, un proces de natură mai *primară* (cf. capitolul VII, E).

Astfel interpretăm faptul că visul preia în conţinutul său resturi ale unor evenimente secundare, ca o manifestare a *deformării onirice* (prin deplasare) şi ne amintim, legat de aceasta, că am recunoscut în deformarea visului o consecinţă a unei cenzuri de trecere între două instanţe psihice. Ne aşteptăm, în această privinţă, ca analiza visului să ne dezvăluie regulat sursa adevărată, semnificativă din punct de vedere psihic, a visului într-un eveniment din viaţa diurnă, a cărui amintire şi-a deplasat accentul asupra amintirii indiferente. Prin această explicaţie ne-am aşezat într-o contradicţie totală cu teoria lui Robert, care a devenit inutilizabilă pentru noi. Situaţia pe care dorea să o explice Robert pur şi simplu nu există; ea a fost luată în considerare dintr-o neînţelegere, din cauza faptului că el nu înlocuieşte conţinutul aparent al visului cu adevăratul sens al acestuia. Împotriva teoriei lui Robert mai putem folosi ceva: dacă visul ar avea cu adevărat sarcina de a ne elibera memoria, printr-un travaliu psihic special, de „toxinele" amintirii diurne, atunci somnul nostru ar trebui să fie mai chinuit şi ar trebui să fie folosit la o muncă mai asiduă decât am putea pretinde vieţii noastre psihice vigile. Căci numărul impresiilor indiferente de peste zi de care ar trebui să ne apărăm memoria este, evident, nemăsurat de mare; noaptea nu ar ajunge pentru a birui această sarcină. Este mult mai probabil ca uitarea

impresiilor indiferente să aibă loc de la sine, fără amestecul activ al forţelor noastre psihice.

Totuşi, percepem o avertizare de a nu ne lua rămas-bun fără nicio consideraţie ulterioară de la ideile lui Robert. Am lăsat neexplicat faptul că una dintre impresiile indiferente ale zilei — şi anume ale ultimei zile — furnizează regulat o contribuţie la conţinutul visului. Relaţiile între această impresie şi adevărata sursă inconştientă a visului nu există mereu din capul locului; aşa cum am văzut, ele nu se stabilesc decât retroactiv, în timpul travaliului oniric, chiar în serviciul deplasării intenţionate. Trebuie deci se existe o forţă care să ne oblige să stabilim legăturile tocmai în direcţia impresiei recente, chiar dacă aceasta este indiferentă: ea trebuie să posede o calitate specială, care să o facă eligibilă. Altminteri, ar fi la fel de uşor ca gândurile visului să-şi deplaseze accentul pe o parte componentă neesenţială din propriul cerc de reprezentări.

Următoarele experienţe pot să ne conducă aici pe drumul către explicaţie. Dacă o zi ne-a adus două sau mai multe experienţe care sunt capabile să stârnească vise, visul reuneşte menţionarea amândurora într-un singur întreg; el ascultă de o *constrângere de a configura o entitate din ele*. De exemplu: Într-o după-amiază de vară am urcat într-un compartiment de tren, unde m-am întâlnit cu doi cunoscuţi, care însă nu se cunoşteau unul pe altul. Unul dintre ei era un influent coleg, iar celălalt aparţinea unei familii distinse de care mă ocupam în calitate de medic. Le-am făcut cunoştinţă, însă pe tot parcursul lungii călătorii conversaţia a trecut pe la mine; eu trebuia să mă întreţin când cu unul, când cu celălalt. Pe coleg l-am rugat să îi adreseze recomandările lui unui cunoscut comun, care abia îşi începuse practica medicală. Colegul mi-a replicat că este convins de îndemânarea tânărului, dar aspectul său insignifiant nu îi va face prea uşor ac-

cesul în casele bune. Am replicat: tocmai de aceea are nevoie de recomandare. Apoi m-am interesat de starea de sănătate de mătuşii celuilalt tovarăş de călătorie — era vorba despre mama uneia dintre pacientele mele, care pe atunci era grav bolnavă. În noaptea de după călătorie am visat că tânărul meu prieten, pentru care cerusem protecţie, se afla într-un salon elegant şi, în faţa unei societăţi alese, în care aşezasem toţi oamenii bogaţi şi distinşi pe care îi cunoşteam, ţinea, cu gesturi manierate, un panegiric pentru bătrâna doamnă (care în vis murise deja), mătuşa celui de-al doilea tovarăş de călătorie. (Mărturisesc că nu mă aflam în relaţii prea bune cu acea doamnă.) Visul meu a inventat din nou legături între cele două impresii ale zilei şi a compus cu ajutorul lor o situaţie unitară.

Pe baza multor experienţe asemănătoare, trebuie să afirm că pentru travaliul oniric există un fel de obligaţie de a asambla într-o unitate toate sursele existente de stimulare a visului.[9]

Voi aborda acum întrebarea dacă sursa stimulatoare a visului, la care ne conduce analiza, trebuie să fie de fiecare dată un eveniment recent (şi important) sau dacă un eveniment interior, deci amintirea unui eveniment valoros din punct de vedere psihic, un lanţ de gânduri, poate prelua rolul de stimul al visului. Răspunsul care rezultă cel mai sigur din numeroase analize este în favoarea ultimei variante. Stimulul visului poate fi un proces intern, care a devenit recent, prin travaliul de gândire al zilei respective. Acum ar fi momentul potrivit să cuprindem într-o schemă cele mai diferite condiţii care lasă să se recunoască sursele visului. Sursa visului poate fi:

---

[9] Tendinţa travaliului visului de a contopi tot ceea ce este interesant în acelaşi timp într-o singură acţiune a fost observată deja de mai mulţi autori, de exemplu de Delage (1891, 41). Delboeuf: *rapprochement forcé* (1885, 237).

a) o experienţă recentă şi semnificativă din punct de vedere psihic, care este reprezentată direct în vis[10];

b) mai multe experienţe recente şi semnificative, care în vis sunt unificate într-o singură entitate[11];

c) una sau mai multe experienţe recente şi semnificative, care sunt reprezentate în conţinutul visului prin menţionarea unei experienţe care a avut loc în acelaşi timp, dar este indiferentă[12];

d) o experienţă interioară semnificativă (amintire, lanţ de gânduri), care este reprezentată *regulat* prin menţionarea unei impresii recente, dar indiferente[13].

Aşa cum se vede, pentru interpretarea visului se menţine condiţia ca o parte componentă a conţinutului visului să repete o impresie recentă din ziua precedentă. Această parte menită a fi reprezentată în vis fie poate să aparţină cercului de reprezentări al adevăratului stimul al visului — în calitate de componentă esenţială sau neimportantă a acestuia — fie provine din domeniul unei impresii indiferente, care a fost adusă în relaţie cu cercul stimulului visului prin legături mai mult mai mai puţin bogate. Majoritatea aparentă a condiţiilor depinde numai de *alternativa* dacă *are loc sau nu o deplasare* şi observăm aici că această alternativă facilitează explicarea contrastelor dintre vise în aceeaşi măsură în care seria de la trezia parţială până la cea completă a celulelor cerebrale facilitează teoria medicală a visului.

În aceeaşi ordine de idei, se observă că un element valoros psihic, dar care nu este recent (lanţul de gânduri, amin-

---

[10] Visul despre injecţia făcută Irmei, visul despre prietenul care este unchiul meu.

[11] Visul despre panegiricul tânărului medic.

[12] Visul despre monografia botanică.

[13] Aşa sunt cele mai multe vise ale pacienţilor mei în timpul analizei.

tirea) poate fi înlocuit în scopul formării visului de un element recent, dar indiferent psihic. Aceasta numai dacă se respectă două condiţii: 1) conţinutul visului cuprinde o legătură cu evenimentul recent; 2) stimulul visului rămâne un proces valoros din punct de vedere psihic. Într-un singur caz (a) ambele condiţii sunt îndeplinite de aceeaşi impresie. Dacă ţinem seamă de faptul că aceleaşi impresii indiferente care, recente fiind, sunt folosite pentru vis îşi pierd această capacitate imediat ce devin mai vechi cu o zi (sau cel mult câteva zile), atunci trebuie să ne decidem să adoptăm ideea că prospeţimea unei impresii îi conferă acesteia o anumită valoare psihică pentru formarea visului, echivalent întrucâtva cu valabilitatea amintirilor sau lanţurilor de gânduri colorate afectiv. Numai prin aprecieri psihologice ulterioare putem ghici care este baza pentru această valoare a impresiilor *recente* pentru formarea visului.[14]

În plus, aici atenţia noastră este atrasă de faptul că noaptea pot să treacă neobservate de conştiinţa noastră transformări importante ale materialului nostru mnezic şi reprezentaţional. Suntem adesea sfătuiţi, pe bună dreptate, să lăsăm să treacă o noapte peste o decizie înainte de a o face definitivă. Observăm însă că în acest punct am ajuns din psihologia visului în psihologia somnului, un pas pe care vom fi tentaţi să îl facem mai des.[15]

---

[14] Cf. capitolul VII, despre „Transfer".

[15] [*Completare din 1919*] O contribuţie importantă în ceea ce priveşte rolul evenimentelor recente pentru formarea visului este adusă de O. Pötzl într-o lucrare foarte bogată în conexiuni (1917). Pötzl cere unor subiecţi diferiţi să fixeze în desen ceea ce au perceput conştient dintr-o imagine expusă la tahistoscop. El s-a interesat apoi de visele pe care subiecţii le-au avut în noaptea următoare; el a cerut ca părţile cele mai potrivite ale acestui vis să fie şi ele reprezentate în desene. A rezultat fără echivoc că acele particularităţi ale imaginii expuse care nu au fost percepute de subiect au furnizat materialul pentru formarea visului, în timp ce particularită-

Există numai o obiecţie care riscă să răstoarne ultimele concluzii. Dacă impresiile indiferente nu pot să ajungă în conţinutul visului decât atâta timp cât sunt recente, cum se face că în conţinutul visului se mai găsesc elemente din perioade de viaţă mai timpurii, care nu posedau nicio valoare psihică atunci când au fost recente, aşa cum spune Strümpell (1877, 40 şi urm.), deci care trebuie să fi fost de mult uitate, elemente care nu sunt nici proaspete şi nici importante din punct de vedere psihic?

Trebuie înlăturată această obiecţie, dacă ne sprijinim pe datele pe care psihanaliza ni le oferă despre nevrotici. Soluţia spune că deplasarea, care înlocuieşte un material important din punct de vedere psihic printr-un material indiferent (pentru vis ca şi pentru gândire), a avut deja loc în acele perioade timpurii de viaţă şi de atunci a fost fixată în memorie. Acele elemente care la origine fuseseră indiferente acum tocmai că nu mai sunt indiferente, de vreme ce au preluat, prin deplasare, valoarea materialului important din punct de vedere psihic. Ceea ce a rămas cu adevărat indiferent nu mai poate fi reprodus nici în vise.

Din explicaţiile de mai sus cititorul va trage, pe bună dreptate, concluzia că eu susţin ideea că nu există stimuli indiferenţi ai visului şi deci nici vise inofensive. Cu toată rigoarea şi exclusivitatea, aceasta este opinia mea, cu excepţia viselor

---

ţile percepute conştient şi cele care au fost fixate în desenul făcut după expunere nu mai reapar în conţinutul manifest al visului. Travaliul visului prelucrează materialul pe care îl adoptă în forma „arbitrară" cunoscută; mai corect: îl prelucrează autonom în serviciul tendinţelor care au creat visul. Sugestiile din cercetarea lui Pötzl depăşesc mult intenţiile unei interpretări de vise, aşa cum se încearcă în această carte. Vom mai indica deci cu un singur cuvânt în ce măsură decurge acest nou mod de a studia experimental formarea visului din tehnica anterioară, mai greoaie, care constă în introducerea în conţinutul visului a unor stimuli care tulbură somnul.

copiilor şi poate a scurtelor reacţii onirice la senzaţiile nocturne. Ceea ce se visează altminteri este fie semnificativ psihic în mod manifest, fie este deformat şi numai după o interpretare completă a visului se poate aprecia şi apoi se dezvăluie din nou ca semnificativ psihic. Visul nu se pretează la nimicuri; nu ne lăsăm somnul tulburat de tot felul de mărunţişuri.[16] Visele aparent inofensive se dovedesc a fi aprige atunci când ne ostenim să le facem interpretarea; dacă mi se permite expresia, ele sunt „lupi în blană de oaie". Dat fiind că acesta este din nou un punct în care mă pot aştepta la contraziceri şi dat fiind că mă folosesc cu plăcere de ocazia de a prezenta felul în care lucrează deformarea onirică, voi supune aici analizei o serie de *vise inofensive* din colecţia mea.

I

O tânără doamnă inteligentă şi rafinată, care şi în viaţă face parte dintre persoanele rezervate, *ape liniştite*, povesteşte: *Am visat că mă duc prea târziu la piaţă şi nu mai primesc nimic de la măcelar şi de la zarzavagioacă.* Desigur un vis inofensiv, dar un vis nu arată astfel; o las să mi-l povestească detaliat. Atunci relatarea sună astfel: *Ea merge la piaţă cu bucătăreasa, care duce coşul. După ce ea cere ceva, măcelarul îi spune: „Nu mai avem asta", şi vrea să îi dea altceva, remarcând: „Şi asta este bună." Ea refuză şi merge la zarzavagioaică, aceasta vrea să îi vândă o legumă ciudată, care se prezintă sub formă de legături, dar este de culoare neagră. Ea spune: „Nu cunosc aşa ceva, nu o iau."*

---

[16] [*Completare din 1914*] H. Ellis, amabilul critic al *Interpretării viselor*, scrie (1911, 169): „Aici este punctul dincolo de care mulţi dintre noi nu mai suntem în stare să îl urmărim pe F." Numai că H. Ellis nu a făcut niciodată analize de vise şi nu vrea să creadă cât de nejustificate sunt judecăţile făcute în funcţie de conţinutul manifest al visului.

Conexiunea diurnă a visului este destul de simplă. Ea ajunsese cu adevărat prea târziu la piaţă şi nu a mai găsit nimic. *Măcelaria era deja închisă*, ne vine să spunem, ca o descriere a incidentului. Totuşi, stop, nu este aceasta o expresie trivială [germană] care — sau mai curând contrariul ei — se referă la o anumită neglijenţă în îmbrăcămintea unui bărbat? În plus, visătoarea nu a folosit aceste cuvinte, poate că a evitat să le folosească; să căutăm interpretarea detaliilor conţinute în vis.

În vis, elementele cu caracter de vorbire, adică spuse sau auzite şi nu pur şi simplu gândite — ceea ce se poate deosebi cu siguranţă — provin din vorbirea din stare de veghe, care este tratată ca un material brut, este fragmentată, uşor modificată şi mai ales este scoasă din context.[17] În travaliul de interpretare putem porni de la astfel de vorbe. De unde provine deci expresia măcelarului: *Nu mai avem asta?* Chiar de la mine; câteva zile mai devreme îi explicasem că *„nu mai avem ca atare* cele mai vechi experienţe din copilărie, ci în analiză ele sunt înlocuite prin «transferuri» şi vise". Eu sunt deci măcelarul şi ea respinge aceste transferuri în prezent ale unor moduri de gândire şi de simţire vechi. — De unde provine expresia ei din vis: *Nu cunosc aşa ceva, nu o iau*? Aceasta trebuie descompusă de analiză. „Nu cunosc aşa ceva" îi spusese ea însăşi cu o zi înainte bucătăresei sale, cu care avusese o ceartă, şi adăugase atunci *Comportaţi-vă corespunzător*. Aici înţelegem deplasarea; din cele două propoziţii pe care le folosise faţă de bucătăreasă, ea a preluat-o în vis pe cea lipsită de importanţă; numai cea reprimată: „Comportaţi-vă corespunzător" se potriveşte restului conţinutului visului. Aşa am putea striga cuiva care

---

17 Referitor la vorbirea în vis, a se compara cu capitolul despre travaliul visului. Unul singur dintre autori, anume Delboeuf (1885, 226), pare să fi recunoscut originea vorbelor din vis, comparându-le cu „clişee".

îndrăzneşte să facă aluzii nepotrivite şi care uită „să închidă măcelaria". Suntem într-adevăr pe urmele interpretării: ne-o dovedeşte concordanţa cu aluziile din conversaţia cu zarzavagioaica. O legumă care se prezintă sub formă de legături (este lunguiaţă, aşa cum adaugă ea ulterior) şi în plus este neagră ce ar putea fi decât o combinaţie realizată în vis între sparanghel şi ridichea neagră? Nu trebuie să interpretez sparanghelul pentru niciun cunoscător, dar şi cealaltă legumă (*schwarzer Rettich*) — care sună, dacă se strigă: *Negrule, retrage-te*! (*Schwarzer, rett' dich!*) — mi se pare a indica aceeaşi temă sexuală pe care am ghicit-o chiar de la început, când am vrut să introducem în relatarea originală a visului fraza despre măcelăria care era închisă. De aici nu rezultă o cunoaştere completă a sensului visului; nu se poate stabili decât că este un vis plin de sens şi în niciun caz nu este inofensiv.[18]

II

Un alt vis inofensiv al aceleiaşi paciente, într-o anumită privinţă o contrapondere a celui de mai sus: *Soţul ei întreabă: Nu ar trebui să dăm pianul la acordat? Ea: nu merită, trebuie oricum îmbrăcat în piele.* Din nou repetarea unui eveniment real din ziua precedentă. Soţul ei a pus această întrebare şi ea a răspuns astfel. Dar ce înseamnă faptul că a visat această conversaţie? Ea

---

[18] Pentru curioşi, remarc faptul că în spatele visului se ascunde o fantasmă a unui comportament neruşinat, provocator sexual, din partea mea şi a unui comportament de apărare din partea doamnei. Celui care îi va părea incredibilă această interpretare îi amintesc că în cele mai multe cazuri medicii au aflat astfel de plângeri din partea femeilor isterice, la care aceeaşi fantasmă nu apare deformată, ca vis, ci este conştientă, nedeghizată şi delirantă. — [*Completare din 1909*] Cu acest vis a intrat pacienta în tratament psihanalitic. Abia ulterior am învăţat să înţeleg că în el ea repeta trauma iniţială, de la care a pornit nevroza ei şi de atunci am aflat acelaşi comportament la alte persoane care au fost expuse în copilărie la atentate sexuale şi tind spre repetarea lor în vis.

povesteşte că pianul este o *cutie greţoasă,* care scoate un *sunet prost,* un lucru pe care soţul ei îl posedase încă înainte de căsătorie[19] etc., dar cheia pentru rezolvare este dată numai de cuvintele: *Nu merită.* Acestea provin dintr-o vizită făcută cu o zi înainte prietenei ei. Acolo a fost invitată să îşi scoată jacheta şi ea a refuzat cu cuvintele: Mulţumesc, *nu merită,* trebuie să plec imediat. Când mi-a povestit aceasta, mi-am amintit că în ajun, în timpul analizei, ea şi-a apucat brusc jacheta, căreia i se deschisese un nasture. Este ca şi cum ar fi vrut să spună: Vă rog, nu vă uitaţi, *nu merită.* Astfel ea completează cuvântul *cutie* pentru a forma *cutie toracică* şi interpretarea visului conduce direct spre perioada dezvoltării ei corporale, atunci când ea începuse să fie nemulţumită de formele corpului ei. Ea duce în perioade mai timpurii şi dacă ţinem seama de *„greţos"* şi *„sunet prost",* şi dacă ne amintim cât de frecvent intervin în aluzii şi în vis micile emisfere ale corpului feminin în locul celor mari — ca un contrast şi ca substitut al acestora.

III

Întrerup această serie introducând un vis scurt inofensiv al unui tânăr. El a visat *că îşi îmbracă din nou paltonul, ceea ce este îngrozitor.* Prilejul declarat al acestui vis este aparent frigul care revenise brusc. O judecată mai fină va remarca faptul că cele două părţi scurte ale visului nu se potrivesc bine una cu alta: ce ar putea fi „îngrozitor" în a purta un palton greu sau gros pe o vreme friguroasă? Din păcate pentru caracterul inofensiv al acestui vis, prima asociaţie care se prezintă în analiză este amintirea că o doamnă îi făcuse în ajun o confidenţă: cel mai mic dintre copiii ei îşi datora existenta unui prezervativ rupt. El îşi reconstruieşte gândurile avu-

19 Înlocuirea cu contrariul, aşa cum ne va deveni clar după interpretare.

te cu acest prilej: un prezervativ subţire este periculos, iar unul gros este prost. Prezervativul este, pe bună dreptate, ca o „hăinuţă", căci el este tras pe deasupra; aşa se numeşte şi un palton. Un incident cum este cel al doamnei ar fi pentru un bărbat necăsătorit „îngrozitor".

Înapoi la visătoarea noastră inofensivă.

IV

Ea aşază o lumânare într-un sfeşnic; lumânarea este însă ruptă, astfel că nu stă dreaptă. Fetiţele de la şcoală spun că ea este neîndemânatică; profesoara spune însă că nu este vina ei.

Şi aici există un motiv real; ieri ea a aşezat cu adevărat o lumânare în sfeşnic, dar aceasta nu era ruptă. Aici a fost folosită o simbolistică transparentă. Lumânarea este un obiect care excită organele sexuale feminine; dacă ea este ruptă şi nu stă bine, aceasta înseamnă impotenţa bărbatului („*nu este vina ei*"). Cum de ştie o tânără educată cu atâta grijă şi ţinută departe de tot ceea ce este urât despre o astfel de utilizare a lumânării? Întâmplător, ea poate chiar să spună prin ce întâmplare a ajuns la această cunoaştere. Într-o călătorie pe Rin, pe lângă barca ei a trecut o alta, în care erau studenţi care cântau sau, mai degrabă, urlau cu mare plăcere un cântec:

„Când regina Suediei,
cu obloanele trase,
cu lumânările lui Apollo..."[20]

Ea nu a auzit sau nu a înţeles ultimul cuvânt. Soţul ei a trebuit să îi dea explicaţiile cerute. Aceste versuri sunt înlo-

---

[20] „Lumânările lui Apollo" erau pe atunci o marcă foarte cunoscută de lumânări. Versurile fac parte dintr-un cântec studenţesc — cuvântul omis este, desigur, se masturbează (*N. t.*).

cuite în conţinutul visului de o amintire inofensivă, despre o sarcină pe care a realizat-o *neîndemânatic* la pension, şi anume din cauza punctului comun, care sunt *obloanele trase*. Legătura dintre tema onaniei şi impotenţă este destul de clară. În conţinutul latent al visului, „Apollo" se leagă de un vis anterior, în care fusese vorba despre fecioara Pallas. Toate acestea nu sunt cu adevărat inofensive.

V

Dat fiind că nu ne reprezentăm prea uşor concluziile care se pot trage din vise privitor la situaţiile reale din viaţa visătorilor, mai adaug aici încă un vis, care pare de asemenea inofensiv şi care provine de la aceeaşi persoană. *Am visat ceva,* povesteşte ea, *ce am făcut cu adevărat peste zi, anume am umplut un cufăr mic cu atât de multe cărţi, încât a trebuit să mă chinuiesc să îl închid, şi am visat întocmai cum s-a întâmplat.* Aici chiar visătoarea pune accentul pe corespondenţa între vis şi realitate. Deşi şi-au făcut loc în gândirea vigilă, toate judecăţile de acest fel despre vis, toate remarcile asupra acestuia ţin totuşi de conţinutul oniric latent, aşa cum ne vor arăta şi exemplele ulterioare. Ni se spune deci că ceea ce povesteşte visul s-a întâmplat cu adevărat cu o zi înainte. Ar dura prea mult să spunem pe ce căi ne vine în minte să chemăm în ajutorul interpretării limba engleză. Este suficient să spunem că este vorba din nou despre o mică *box* (cutie — cf. visului cu copilul mort în sicriu), care a fost atât de tare umplută, încât nu mai intră nimic. Cel puţin de această dată nimic rău.

În toate aceste vise „inofensive", factorul sexual este foarte evident ca motiv al cenzurii. Totuşi aceasta este o temă de importanţă principială, pe care trebuie să o lăsăm deoparte.

B

Infantilul ca sursă a visului

Împreună cu toţi autorii (în afară de Robert), considerăm că cea de-a treia particularitate a conţinutului visului este aceea că în vis pot apărea impresii din perioadele cele mai timpurii ale vieţii, despre care memoria din stare de veghe nu poate furniza nimic. Se înţelege că este greu de apreciat cât de rar sau cât de frecvent se întâmplă aceasta, pentru că după trezire nu poate fi recunoscută sursa respectivelor elemente ale visului. Dovada că aici este vorba despre impresii din copilărie trebuie să fie adusă deci pe căi obiective, ale căror condiţii nu se pot reuni decât în cazuri rare. A. Maury povesteşte, ca o dovadă deosebit de grăitoare, istoria unui bărbat (1878, 143 şi urm.) care se hotărăşte într-o zi să se ducă în ţinutul natal, după douăzeci de ani de absenţă. În noaptea dinaintea plecării, el visează că se află într-un loc în întregime necunoscut şi se întâlneşte pe stradă cu un bărbat necunoscut şi poartă o conversaţie cu acesta. Odată ajuns în ţinutul său natal, el s-a putut convinge că acest loc necunoscut există cu adevărat în apropierea oraşului său natal şi bărbatul necunoscut din vis s-a dovedit a fi un prieten al tatălui său răposat. Iată o dovadă concludentă pentru faptul că el văzuse în copilărie atât bărbatul, cât şi locul acela. Visul se poate interpreta de altfel ca un vis de nerăbdare, ca şi cel al fetei care poartă în poşetă biletul de concert şi al copilului căruia tatăl îi promisese o excursie la Hameau etc. Motivele care îl determină pe visător să reproducă tocmai

această impresie din copilăria sa nu se pot descoperi desigur fără analiză.

Unul dintre cei care mi-au audiat prelegerile şi se lăuda că visele sale suferă doar rareori de deformare onirică îmi comunică faptul că de la o vreme vede în vis că *fostul său preceptor se află în patul bonei* care fusese în casa lui până când el a împlinit unsprezece ani. În vis el a identificat locul în care se petrecea această scenă. Cu un viu interes, el a povestit acest vis fratelui său mai mare, care a confirmat zâmbind acurateţea celor visate. El îşi amintea foarte bine, căci, pe-atunci avea şase ani. Atunci când împrejurările au fost favorabile unui contact nocturn, îndrăgostiţii îl îmbătaseră cu bere pe el, băiatul cel mare. Copilul mai mic, pe atunci de trei ani, visătorul nostru, care dormea în camera bonei, nu a fost considerat o piedică.

Şi într-un alt caz se poate stabili fără ajutorul interpretării că visul conţine elemente din copilărie, atunci când visul este un aşa-zis *vis recurent* care, visat pentru prima oară în copilărie, apare din când în când în timpul somnului adultului. La cunoscutele exemple de acest fel pot să adaug câteva exemple din experienţa mea, chiar dacă eu însumi nu am avut asemenea vise recurente. Un medic de vreo treizeci şi ceva de ani mi-a povestit că în viaţa sa onirică apărea frecvent, începând cu primele perioade ale copilăriei până în ziua de astăzi, un leu galben, despre care a putut să dea informaţiile cele mai exacte. Într-o zi el a găsit *in natura* chiar acest leu pe care îl cunoştea din vis, care era un bibelou de porţelan dispărut de multă vreme; tânărul a aflat atunci de la mama sa că acest obiect fusese cea mai dorită jucărie din primii săi ani de viaţă, lucru de care el însuşi nu îşi mai putea aminti.

Dacă ne întoarcem de la conţinutul manifest al visului către gândurile visului care nu sunt descoperite decât de ana-

liză, putem constata cu uimire implicarea evenimentelor din copilărie şi în acele vise al căror conţinut nu ar fi trezit o asemenea bănuială. Stimatului meu coleg cu „leu galben" îi datorez un exemplu de astfel de vis deosebit de simpatic şi de plin de învăţături. După lectura jurnalului de călătorie al lui Nansen în expediţia să polară, el a visat că stătea pe banchiză şi îi aplica temerarului explorator un tratament galvanic, din cauza unei sciatici de care acesta se plângea! În analiza acestui vis, i-a venit în minte o istorie din copilăria lui, fără de care visul ar rămâne incomprehensibil. Pe când avea trei sau patru ani, ascultase, curios, cum adulţii vorbeau despre expediţii şi l-a întrebat pe tată dacă aceasta este o boală gravă. El confundase, se pare, *Reisen* (călătorie) cu *„Reissen"* (dureri reumatice) şi bătaia de joc din partea fraţilor şi surorilor mai mari nu l-a lăsat să uite această întâmplare ruşinoasă.

Un caz absolut asemănător a fost atunci când, în analiza visului despre monografia despre ciclame, eu însumi am dat peste o amintire păstrată din copilărie, în care tatăl lăsase copilului de cinci ani o carte cu planşe colorate, să o distrugă. Vor exista îndoieli că această amintire ia într-adevăr parte la configurarea conţinutului visului, dacă legătura nu este mai curând făcută abia retroactiv, în travaliul de analiză. Dar bogăţia şi gradul de întrepătrundere a legăturilor asociative pledează pentru prima idee: ciclame — floare preferată — aliment preferat — anghinare; a rupe foaie cu foaie, ca o anghinare (expresie de care ne lovim în fiecare zi, legată de destrămarea imperiului chinez); ierbar — şoarece de bibliotecă, al cărui aliment preferat sunt cărţile. În plus, pot să asigur că ultimul sens al visului, pe care nu l-am menţionat aici, se află în cea mai strânsă legătură cu conţinutul scenei din copilărie.

Într-o altă serie de vise, analiza trage concluzia că însăşi dorinţa care a stârnit visul, a cărei împlinire se prezintă a fi

visul, provine din viaţa infantilă, astfel că, spre surprinderea noastră, *în vis îl regăsim subzistând pe copil, cu impulsurile sale.*

În acest moment voi continua interpretarea unui vis din care am mai extras până acum noi învăţături; mă refer la visul: prietenul R. este unchiul meu. Am dus interpretarea acestuia până la punctul în care ne-a devenit accesibil motivul-dorinţă de a fi numit profesor şi am explicat afecţiunea din vis pentru prietenul R. ca pe o opoziţie şi o contestare a dispreţului faţă de cei doi colegi care apăreau în gândurile visului. Visul era chiar al meu; pot de aceea să îi continui analiza spunând că sentimentul meu nu era încă satisfăcut de soluţia la care ajunsesem. Ştiam că judecata mea despre colegii care apăreau în gândurile visului fusese cu totul alta în starea de veghe; puterea dorinţei de a nu le împărtăşi soarta în ceea ce priveşte numirea mi s-a părut prea mică pentru a explica în totalitate contradicţia între aprecierea din starea de veghe şi cea din vis. Dacă trebuinţa mea de a fi apelat cu alt titlu ar fi fost chiar atât de puternică, aceasta ar fi dovedit o ambiţie maladivă, pe care nu o recunosc la mine, pe care o cred departe de mine. Nu ştiu ce cred despre mine în această privinţă alte persoane care mă cunosc: poate că sunt într-adevăr ambiţios; însă dacă ar fi aşa, această ambiţie s-ar fi exercitat de mult asupra altor obiecte în afara titlului şi rangului de *professor extraordinarius*.

De unde deci ambiţia care mi-a dat visul? Atunci îmi trece prin minte ceea ce am auzit atât de des povestindu-se în copilărie, anume că la naşterea mea o ţărancă bătrână i-a profeţit mamei, bucuroasă de primul ei născut, că ea a dat lumii un om mare. Astfel de profeţii trebuie să fie foarte frecvente; există atâtea mame pline de aşteptări fericite şi atâtea bătrâne ţărănci sau alte femei bătrâne ale căror puteri pe pământ sunt de domeniul trecutului şi care îşi îndreaptă de aceea atenţia asupra viitorului. Şi nu este nici spre paguba

profetesei. Să provină oare megalomania mea din această sursă? Dar aici îmi amintesc de altă impresie din copilăria mare, care este şi mai potrivită pentru a explica aceasta: într-o seară, într-un birt din Prater, unde părinţii obişnuiau să-l ducă pe băieţelul de unsprezece sau doisprezece ani, era un bărbat care trecea de la o masă la alta şi, pentru un modest onorariu, improviza versuri pe tema care i se dădea. Am fost trimis să îl aduc pe poet la masa noastră şi el s-a dovedit recunoscător pentru solicitare. Înainte de a întreba care este tema, el a făcut câteva rime despre mine şi, în inspiraţia sa, el a considerat probabil că eu o să devin odată „ministru". Îmi amintesc foarte bine de impresia acestei a doua profeţii. Era în perioada Ministerului public[21], tata adusese cu puţin timp înainte acasă portretele acestor profesionişti din clasa de mijloc, Herbst, Giskra, Unger, Berger şi alţii, şi aprinsesem lumini în onoarea acestor domni. Printre ei se aflau şi evrei; fiecare băiat evreu harnic purta deci în ghiozdan portofoliul ministerial. De impresiile din această perioadă trebuie să fi ţinut chiar şi faptul că puţin înainte de înscrirea la universitate doream să studiez dreptul; m-am răzgândit în ultimul moment. Mediciniştilor doar le este închisă calea spre ministeriat. Şi acum visul meu! Abia acum observ că el mă transpune din prezentul tulbure în perioada plină de speranţe a cabinetului liberal şi împlineşte, după puterile lui, dorinţele mele *de atunci*. Tratându-i atât de rău pe cei doi colegi învăţaţi şi demni de respect, pe unul ca pe un prostănac şi pe celălalt ca pe un infractor, mă comport ca şi cum aş fi ministru, adică mă pun în locul ministrului. Ce temeinică răzbunare pe Excelenţa sa! El pregeta să mă numească *professor extraordinarius* şi de aceea în vis eu mă pun în locul lui.

---

[21] Cabinet liberal format după introducerea noii Constituţii austriece, în 1867 (*N. t.*).

Într-un alt caz, am putut observa că dorinţa care a stârnit visul, deşi este una actuală, este totuşi amplificată substanţial de anumite amintiri din copilărie foarte profunde. Este vorba despre o serie de vise la baza cărora stă dorul de a merge la *Roma*. Încă mult timp de acum înainte va trebui să îmi satisfac această dorinţă prin vise, căci în jurul perioadei pe care o am la dispoziţie pentru o călătorie, şederea mea la Roma trebuie evitată, din motive de sănătate.[22] Am visat deci odată că văd de la fereastra vagonului Tibrul şi Ponte Sant'Angelo; apoi trenul se pune în mişcare şi îmi trece prin minte că nu am intrat deloc în oraş. Perspectiva pe care o vedeam în vis era copiată după o gravură cunoscută, pe care o remarcasem în treacăt cu o zi înainte în salonul unei paciente. Altă dată, cineva mă ducea pe o colină şi îmi arăta Roma cufundată pe jumătate în ceaţă, aflată atât de departe, încât mă minunam de calitatea perspectivei. Conţinutul visului este mai bogat decât aş dori să spun aici. Se poate vedea în el motivul: „a vedea de departe ţara promisă". Oraşul pe care îl văzusem astfel pentru prima dată în ceaţă este *Lübeck*; prototipul colinei este *Gleichenberg*[23]. Într-un al treilea vis mă aflam în sfârşit la Roma, aşa cum îmi spunea visul. Spre dezamăgirea mea, văd însă scene deloc citadine: *un râu mic,cu ape întunecate: pe unul dintre malurile sale erau stânci negre iar pe celălalt se aflau pajişti cu flori mari, albe. Îl observ pe domnul Zucker* (pe care îl cunosc superficial) *şi mă decid să îl întreb care este drumul spre oraş*. Este evident că mă ostenesc degeaba să văd în vis un oraş pe care nu l-am văzut în stare de

---

[22] [*Completare din 1909*] De atunci am aflat că nu este nevoie decât de puţin curaj pentru împlinirea unor astfel de dorinţe despre care mult timp s-a crezut că nu se pot îndeplini. [*Completare din 1925*] apoi am devenit un pelerin neobosit spre Roma.

[23] Localitate balneară în Steiermark, nu departe de Graz (*N. t.*).

veghe. Dacă descompun în elementele sale peisajul visului, florile albe înseamnă *Ravenna* pe care o cunosc, care răpise cel puţin un timp supremaţia Romei, în calitate de capitală a Italiei. În mlaştinile din jurul Ravennei, în mijlocul apelor întunecate, am găsit cei mai frumoşi nuferi; visul îi face să crească pe pajişti, ca şi narcisele din al nostru *Aussee*, pentru că atunci fusese atât de greu să îi scoatem din apă. Stânca întunecată, aflată atât de aproape de apă, aminteşte viu de valea *Tepl* de lângă *Karlsbad*. *Karlsbad* îmi face posibilă interpretarea ciudatului fapt că îl întreb drumul pe domnul Zucker. În materialul din care este făcut visul se pot recunoaşte două dintre acele anecdote vesele evreieşti, care ascund atâta înţelepciune de viaţă, adesea amară, anecdote pe care le cităm cu atâta plăcere în convorbirile şi scrisorile noastre.[24] Prima este istoria „constituţiei": un evreu sărac călătorea fără bilet în trenul rapid de Karlsbad, la fiecare control este dat afară din tren şi este tratat din ce în ce mai rău; el întâlneşte un cunoscut într-una dintre staţiile suferinţei sale, care îl întreabă încotro călătoreşte. Răspunsul a sunat: „Dacă mă ţine constituţia, la *Karlsbad*." Aproape de aceasta se află amintirea unei alte istorii, despre un evreu care nu ştia franceza şi care fusese nevoit să întrebe la Paris care este drumul spre Rue Richelieu. Şi *Parisul* fusese timp de mulţi ani ţelul dorului meu şi am luat fericirea care m-a cuprins când am pus piciorul pe peronul din Paris drept semn că voi ajunge să îmi împlinesc şi alte dorinţe. Mai departe, a întreba care este drumul este o aluzie directă la *Roma*, căci, după cum se ştie, toate drumurile duc la Roma. În plus, numele *Zucker* (zahăr) indică din nou spre *Karlsbad*, unde îi trimitem

---

24 Asupra primeia dintre anecdotele amintite mai sus, Freud revine de mai multe ori în corespondenţa sa cu Fließ. Roma şi Karlsbad sunt pentru Freud simboluri pentru ţeluri de neatins (*N. t.*).

pe toţi cei afectaţi de diabet *constituţional*. Acest vis a fost prilejuit de propunerea prietenului meu din Berlin de a ne întâlni de Paşte la Praga. Din lucrurile pe care le aveam de discutat cu el ar rezulta şi o altă relaţie cu „zahăr" şi „diabet".

Un al patrulea vis, care a avut loc la scurt timp după ultimul vis citat, mă readuce la Roma. Văd în faţa mea un colţ de stradă şi mă mir că acolo se află atâtea afişe germane. Cu o zi înainte îi scrisesem, profetic, prietenului meu, că Praga nu trebuie să fie un loc prea comod de şedere pentru nişte excursionişti germani. Visul exprimă deci în acelaşi timp dorinţa de a-l întâlni în Roma, în loc de un oraş din Boemia, şi faptul că interesul ca limba germană să fie mai bine tolerată în Praga data probabil din studenţie. În plus, eu trebuie să fi înţeles limba cehă în primii ani ai copilăriei mele, dat fiind că m-am născut într-o localitate mică din Moravia cu populaţie slavă. O rimă pentru copii, pe care o auzisem la şaptesprezece ani, s-a înscris în memoria mea atât de uşor, încât şi astăzi pot să o mai recit, deşi nu am nicio idee ce poate să însemne. Nici din acest vis nu lipsesc deci multiple relaţii cu impresiile din primii mei ani de viaţă.

În ultima mea călătorie în Italia, care m-a dus printre altele la lacul Trasimene, după ce am văzut Tibrul şi m-am întors din păcate când eram numai la optzeci de kilometri de Roma, am aflat în sfârşit o întărire, care leagă dorul meu de oraşul veşnic de impresiile mele din adolescenţă. El evocă chiar planul de a călători la anul spre Neapole, lăsând în urmă Roma, deoarece îmi trece prin minte o frază pe care trebuie să o fi citit la unul dintre clasicii noştri[25]: Nu se ştie cine se foia mai nerăbdător prin cameră după ce a făcut planul să meargă la Roma: directorul adjunct *Winckelmann* sau

---

[25] [*Completare din 1925*] Scriitorul la care am citit acest pasaj trebuie să fi fost Jean Paul.

generalul *Hannibal*. Mersesem deja pe urmele lui Hannibal; mi-a fost sortit să văd Roma tot aşa cum îi fusese sortit şi lui; şi el fusese în *Campania*, după ce toată lumea îl aşteptase în Roma. Hannibal, cu care ajunsesem să împărtăşesc această asemănare, fusese eroul meu preferat în timpul anilor de gimnaziu; ca atâţia copii de vârsta aceea, simpatizasem, în ceea ce priveşte războaiele punice, cu cartaginezii, şi nu cu romanii. În liceu, când a înmugurit în mine prima înţelegere a consecinţelor faptului de a descinde din rase străine de ţară şi când tendinţele antisemite ale colegilor mei m-au determinat să iau poziţie, figura generalului semit a crescut şi mai mult în ochii mei. *Hannibal* şi *Roma* simbolizau pentru adolescent opoziţia între tenacitatea iudaităţii şi organizarea bisericii catolice. Semnificaţia pe care a căpătat-o de atunci mişcarea antisemită pentru viaţa noastră afectivă a ajutat la fixarea ideilor şi simţirilor din acele vremuri mai timpurii. Astfel, dorinţa de a merge la Roma este pentru viaţa onirică o acoperire şi un simbol pentru multe alte dorinţe fierbinţi, la împlinirea cărora doream să contribui cu tenacitatea şi exclusivitatea punicilor şi a căror realizare părea să fie, vremelnic, la fel de puţin favorizată de soartă ca şi dorinţa de o viaţă a lui Hannibal de a intra în Roma.

Abia acum dau de o amintire din copilărie care îşi manifestă şi astăzi puterea în toate aceste senzaţii şi vise. Trebuie să fi avut zece sau doisprezece ani atunci când tatăl meu a început să mă ia cu el în plimbările lui şi, în conversaţii, să îmi spună vederile lui despre lucrurile de pe această lume. Pentru a-mi arăta că eu trăiesc în timpuri mai bune decât ale lui, el mi-a povestit odată: „Când eram tânăr, mă plimbam sâmbăta în orăşelul tău natal, îmbrăcat frumos, cu o nouă căciulă de blană pe cap. Vine un creştin şi îmi smulge căciula cu o lovitură, o aruncă în noroi şi strigă: Jidane, jos de pe trotuar!" „Şi tu ce ai făcut?" „Am coborât pe partea carosa-

bilă şi am ridicat căciula", a fost răspunsul. Aceasta nu mi s-a părut a fi o faptă eroică din partea omului mare şi puternic, care mă ducea de mână pe mine, cel mic. Acestei situaţii, care nu mă satisfăcea, i-am opus alta, care corespundea mai bine sensibilităţii mele, scena în care tatăl lui Hannibal, Hamilcar Barca[26], l-a pus pe fiul său să jure răzbunare romanilor în faţa altarului casei. De atunci, Hannibal a avut un rol în fantasmele mele.

Cred că pot urmări şi mai departe în copilăria mea acest entuziasm pentru generalul cartaginez, astfel că şi aici va fi vorba despre transferul unei relaţii afective deja formate asupra unui nou purtător. Una dintre primele cărţi care i-au căzut în mână copilului care învăţase să citească a fost *Consulat şi imperiu* de Thiers; îmi amintesc că lipisem pe spinările soldaţilor mei de lemn bileţele cu numele mareşalilor imperiali şi că pe vremea aceea Masséna (Menasse, ca evreu) era preferatul meu declarat.[27] (Această preferinţă se va putea explica şi prin coincidenţa aceleiaşi date de naştere, exact o sută de ani mai târziu.) Napoleon însuşi se va alătura lui Hannibal, prin trecerea peste Alpi. Dezvoltarea acestui ideal războinic poate fi urmărită încă şi mai departe în copilărie, până la dorinţele pe care relaţiile când prietenoase, când războinice cu un băiat cu un an mai mare trebuie să le fi evocat la cel mai slab dintre cei doi jucători.

Cu cât ne cufundăm mai profund în analiza visului, cu atât mai frecvent vom fi aduşi pe urmele evenimentelor din copilăria noastră, care joacă rolul de surse ale visului în conţinutul latent al acestuia.

---

[26] [*Completare din 1909*] În prima ediţie aici era scris numele Hasdrubal, o eroare ciudată, a cărei explicaţie am dat-o în *Psihopatologia vieţii cotidiene* (1901b, capitolul X).

[27] [*Completare din 1930*] Originea evreiască a mareşalului este pusă la îndoială.

Am aflat că visul reproduce foarte rar amintiri astfel încât ele singure să formeze, neprescurtate şi nealterate, întregul conţinut manifest al visului. Totuşi, se pot stabili câteva exemple pentru aceasta, la care mai pot să adaug câteva, care se leagă din nou de scene infantile. La unul dintre pacienţii mei, un vis a adus o dată reproducerea aproape deloc deformată a unui incident sexual, care a fost recunoscut imediat ca o amintire fidelă. Amintirea acestui eveniment nu fusese niciodată complet pierdută, dar fusese puternic întunecată şi revenirea ei la viaţă era un succes al travaliului analitic prin care trecuse. Pe când avea doisprezece ani, visătorul vizitase un coleg care era bolnav la pat, care, probabil din întâmplare, cu o mişcare, s-a dezvelit în pat. La vederea organelor genitale ale acestuia, cuprins de un fel de impuls, s-a dezgolit şi el şi a apucat membrul celuilalt, care îl privea însă necooperant şi uimit, ceea ce l-a ruşinat şi în final a fugit. Această scenă s-a repetat în vis douăzeci şi trei de ani mai târziu, cu toate detaliile senzaţiilor lui, dar s-a modificat numai în aceea că visătorul a preluat rolul pasiv, în locul celui activ, în timp ce persoana colegului de şcoală a fost înlocuită de una apropiată lui în prezent.

De regulă, în conţinutul manifest al visului scena infantilă este reprezentată numai printr-o aluzie şi trebuie dezvoltată din vis prin interpretare. Comunicarea unor astfel de exemple nu poate fi foarte concludentă, pentru că acestor trăiri din copilărie le lipseşte de obicei orice altă forţă; dacă ele au loc la o vârstă timpurie, ele nu mai sunt recunoscute de către amintire. În travaliul analitic, dreptul de a deduce din vise astfel de întâmplări din copilărie rezultă dintr-o serie întreagă de factori a căror conlucrare pare a fi suficient de valabilă. Smulse din contextul lor, în scopurile analizei viselor, aceste deducţii ale unor evenimente din copilărie vor face poate prea puţină impresie, mai ales dacă eu nu comu-

nic nici măcar tot materialul pe care se bazează interpretarea. Totuşi, nu mă voi reţine să comunic.

I

La una dintre pacientele mele, toate visele au caracterul de *„hăituială", „grabă", „alergătură"* (*Gehetzten*); ea se grăbeşte să ajungă la timp, ca să nu piardă trenul ş.a.m.d. Într-un vis, *ea trebuia să îşi viziteze prietena; mama îi spusese să nu meargă pe jos; ea însă se grăbeşte, aleargă şi cade tot mereu.* — Materialul apărut în analiză permite recunoaşterea amintirii alergărilor din copilărie (*Kinderhetzereien*). Se ştie ce numesc vienezii *Hetz* şi pentru interpretarea unui vis face o trimitere la o glumă atât de plăcută copiilor *„Die Kuh rannte, bis sie fiel"* (*„Vaca a fugit până ce a căzut"*), pe care o spune atât de repede, de parcă ar fi un singur cuvânt, ceea ce este din nou o „grabă". Toate aceste hăituiri inofensive între prietene au fost reamintite pentru că ele înlocuiesc altele, mai puţin inofensive.

II

De la altă pocăinţă, următorul vis: *Ea se află într-o cameră mare, în care se găsesc tot felul de maşinării, aşa cum îşi reprezintă ea o clinică de ortopedie. Aude că nu are timp şi că trebuie să facă tratament în acelaşi timp cu alte cinci persoane. Ea se împotriveşte însă şi nu vrea să se culce în patul — sau ce era — destinat ei. Stă în picioare într-un colţ şi aşteaptă ca eu să spun că nu este adevărat. Ceilalţi râd de ea că acestea sunt fasoane de-ale ei. Pe lângă aceasta: ca şi cum ea ar fi făcut multe pătrăţele.*

Prima parte a conţinutului visului este o asociaţie cu tratamentul şi un transfer asupra mea. Cea de-a doua conţine

o aluzie la scena din copilărie; apariţia patului le uneşte pe cele două. *Clinica ortopedică* se raportează la cele spuse de mine, când am comparat durata şi natura tratamentului la un tratament *ortopedic*. La începutul curei, eu a trebuit să îi spun *că în acel moment aveam puţin timp pentru ea*, dar că ulterior îi voi dedica o oră întreagă pe zi. Aceasta a trezit vechea ei sensibilitate, o trăsătură de caracter capitală a copiilor care vor fi isterici: ea este nesătulă de iubire. Pacienta mea era cea mai mică din şase fraţi (de aici: cu *alte cinci persoane*) şi era, ca atare, preferata tatălui, dar pare să fi descoperit că iubitul ei tată îi dedica totuşi prea puţin timp şi atenţie. — Faptul că ea *aşteaptă ca eu să spun că nu este adevărat* are următoarea origine: un mic ucenic la croitor i-a adus o rochie şi ea i-a dat banii pentru aceasta. Apoi ea l-a întrebat pe soţul ei dacă mai trebuie să plătească o dată în cazul în care copilul va pierde banii. Pentru a o *tachina*, soţul a asigurat-o: da (*tachinarea* din conţinutul visului) şi ea a continuat să întrebe din nou, *aşteptând ca în final el să spună că nu este adevărat*. Pentru conţinutul latent al visului, se poate deduce că ea se gândea dacă nu ar trebui să-mi plătească dublu dacă îi acord timp dublu, un gând care este avar sau *murdar*. (Visul înlocuieşte adesea starea de necurăţenie din copilărie cu avariţia; cuvântul „murdar" formează puntea.)[28] Dacă scenei din vis în care ea *aşteaptă, până ce eu spun* etc. îi subscriem cuvântul „murdar", atunci *a sta în picioare în colţ* şi *a nu se culca în pat* fac parte dintr-o scenă din copilărie în care ea murdărise patul şi fusese *pusă la colţ* drept pedeapsă, sub ameninţarea că tata nu o să o mai iubească, că fraţii or să râdă de ea etc.. *Pătrăţelele* se leagă de nepoţica ei, care i-a arătat un truc aritmetic, în care în nouă pătrate se înscriu cifre care, adunate în orice direcţie, să dea suma cincisprezece.

---

[28] Asupra acestei teme, Freud insistă în *Caracter şi erotică anală* (1908*b*).

III

Visul unui bărbat: *El vede doi băieţi care se bat; sunt copii de dogari, aşa cum deduce din uneltele dimprejur; unul dintre băieţi l-a aruncat pe celălalt la pământ, iar băiatul care stă culcat are cercei cu pietre albastre. El îl loveşte pe atacator cu un băţ ridicat, pentru a-l pedepsi. Acesta fuge spre o femeie care stă în picioare lângă un gard, ca şi cum ar fi mama lui. Este o femeie din clasa muncitoare, care stă cu spatele la visător. În final, ea se întoarce şi îi aruncă o privire groaznică, ce îl face să fugă înspăimântat. De pleoapa inferioară a ochilor ei se vede carnea roşie atârnând.*

Visul a folosit din belşug date banale din ziua precedentă. Într-adevăr, el văzuse pe stradă doi băieţi, unul aruncându-l pe celălalt la pământ. Pe când se grăbea să îi despartă, ei au rupt-o la fugă. *Copii de dogari* — se va explica doar printr-un vis care a urmat, în a cărui analiză el a folosit expresia: *a da cep la butoi* — După observaţiile lui, prostituatele poartă în general *cercei cu pietre albastre*. Astfel, se adaugă un cântec cunoscut despre *doi băieţi*: celălalt băiat, pe care-l chema Marie (adică era o fată). *Femeia care stătea în picioare*: după scena cu cei doi băieţi, el a mers să se plimbe pe malul Dunării şi s-a folosit de singurătatea de acolo pentru a urina pe un *gard de lemn*. Mai departe, pe drum, o bătrână doamnă îmbrăcată respectabil i-a zâmbit foarte prietenos şi a vrut să îi înmâneze adresa ei.

Dat fiind că femeia din vis stă ca şi el atunci când urinează, este vorba despre o femeie care urinează şi de aceasta ţine deci „aspectul" ei oribil, cu *carnea roşie care atârnă*, ceea ce se pune în relaţie doar cu labiile care, în poziţia pe vine a femeii care urinează, se văd atârnând deschise. Această imagine văzută în copilărie reapare în amintirea ulterioară ca o „carne crudă", ca „rană". Visul reuneşte două prilejuri cu care

băieţelul a putut vedea organele genitale ale unor fetiţe, când erau *aruncate la pământ* şi atunci când *urinau* şi, aşa cum reiese din alte contexte, el păstrează amintirea unei *pedepse* sau unei ameninţări din partea tatălui din cauza curiozităţii sexuale demonstrate de copil în aceste ocazii.

IV

O sumă întreagă de amintiri din copilărie, unite, de bine-de rău, într-o fantasmă, se află în spatele următorului vis al unei doamne în vârstă.

Ea aleargă să facă diferite comisioane. În Graben[29]*, ea cade, ca secerată, în genunchi. În jurul ei se adună multă lume, mai ales birjari; însă nimeni nu o ajută să se ridice. Ea face multe încercări zadarnice; în final trebuie să fi reuşit, căci este urcată într-o trăsură, care urmează să o ducă acasă; prin fereastră i se aruncă un coş greu, plin (ca un coş de cumpărături).*

Este vorba despre aceeaşi pacientă care se grăbeşte mereu în visele ei, aşa cum alergase când era copil. Prima situaţie a visului a fost luată desigur din imaginea unui cal care se prăbuşeşte, aşa cum arată expresia „prăbuşit ca secerat" folosită la cursele de cai. În copilărie, ea fusese *călăreaţă*, înainte fusese probabil şi *cal*. Tot de *prăbuşire* se leagă şi amintirea fiului de şaptesprezece ani al portarului, care, lovit pe stradă de convulsii epileptice, fusese adus acasă în trăsură. Despre aceste lucruri ea ştia, desigur, doar din auzite, dar reprezentarea convulsiilor epileptice, a „prăbuşirii" a câştigat o mare putere asupra fanteziei ei şi ulterior a influenţat forma propriilor ei atacuri de isterie. Atunci când o femeie visează cădere, aceasta are de regulă un sens sexual, ea devine o femeie „căzută", pentru visul nostru această interpretare

---

[29] Aflat în centrul Vienei (*N. t.*).

este cel mai puţin îndoielnică, căci are loc în *Graben*, acel loc din Viena care este cunoscut drept corso al prostituatelor. *Coşul de cumpărături* oferă mai mult decât o singură interpretare: în calitate de coş, el aminteşte de multele refuzuri[30] pe care ea le împarte la început pretendenţilor ei şi ulterior, aşa cum spune, pe care le adună ea însăşi. De aceasta ţine şi faptul că *nimeni nu vrea să o ajute*, ceea ce ea interpretează ca o formă de dispreţ. Apoi, *coşul de cumpărături* aminteşte de fantasme deja cunoscute analizei, fantasme în care ea se măritase cu mult sub nivelul ei social şi acum merge deci ea însăşi la piaţă. În final, coşul de cumpărături ar fi putut fi interpretat ca semn al *servitorilor*. Aici se adaugă şi alte amintiri din copilărie, despre o bucătăreasă concediată pentru că furase; aceasta a *căzut în genunchi* şi a implorat iertarea. Pe atunci ea avea doisprezece ani. Apoi amintirea despre o cameristă concediată pentru că se dădea *vizitiului* casei, cu care ulterior s-a căsătorit. Această amintire ne furnizează şi sursa *birjarilor* din vis (care, în contrast cu cele întâmplate în realitate, nu o ridică pe cea căzută). Mai rămâne de explicat şi *aruncarea coşului*, chiar *pe fereastră*. Aceasta îi aminteşte de *expedierea* unui colet pe calea ferată, de obiceiul de la ţară ca amantul să se urce la fereastra iubitei, de mici impresii dintr-o şedere la ţară, în care un domn îi arunca unei doamne *prune prin fereastra* din cameră şi cum sora ei mai mică se speriase pentru că îl văzuse pe idiotul satului care se uita la ea *pe fereastră*. Şi în spatele acestora se iveşte brusc o amintire obscură, de la zece ani, despre o bonă care întreţinea la ţară scene de amor cu un servitor din casă, scene din care copilul observase totuşi ceva; această bonă fusese „expediată", „aruncată afară" de iubitul ei (în vis apare contrariul

[30] Cuvântul german *Korb*, care înseamnă *coş*, intră în componenţa expresiei *einen Korb geben* (a refuza — un pretendent la căsătorie — sau a da papucii) (*N. t.*).

„aruncat înăuntru"), o istorie pe care am mai abordat-o pe multe alte căi. Bagajul, cufărul unui servitor este numit în Viena, dispreţuitor, „sieben Zwetschken" („şapte *prune*"). „Adună-ţi catrafusele (*deine sieben Zwetschken* — cele şapte prune ale tale) şi cară-te."

Colecţia mea este, desigur, extrem de bogată în astfel de vise ale unor pacienţi a căror analiză duce spre impresii din copilărie obscure sau deloc amintite, adesea din primii trei ani de viaţă. Este însă înşelător să tragem din ele concluzii care să fie valabile pentru vis în general; este vorba de obicei despre persoane nevrotice, în special isterice, şi rolul care le revine scenelor din copilărie în aceste vise ar putea fi determinat de natura nevrozei şi nu de natura visului. Astfel, interpretând visele mele proprii, evident nu din cauza unor simptome maladive, mi se întâmplă adesea să dau peste o scenă infantilă nebănuită, din conţinutul latent al visului; o serie întreagă de vise se revarsă atunci deodată într-un flux care porneşte dintr-o trăire din copilărie. Am dat deja exemple în favoarea acestui fapt şi voi mai da şi altele, cu ocazii diferite. Poate că nu aş putea face o mai bună încheiere a întregii secţiuni decât comunicând câteva vise în care drept surse ale visului apar ocazii recente împreună cu trăiri din copilărie demult uitate.

I

După o călătorie, obosit şi înfometat, m-am culcat; în vis mi s-au anunţat cele mai mari trebuinţe ale vieţii şi am visat astfel: *Merg într-o bucătărie să mănânc o prăjitură. Acolo se află trei femei, dintre care una este hangiţa şi învârte în mână ceva, ca şi cum ar face găluşte. Ea răspunde că trebuie să aştept până ce va fi gata* (nu se exprimă literalmente astfel). *Devin neräb-*

dător şi plec, jignit. Îmbrac un palton, primul pe care îl încerc îmi este însă prea lung. Îl dezbrac, surprins puţin că are o căptuşeală de blană. Al doilea palton pe care îl îmbrac are aplicată o dungă lungă, cu motive turceşti. Vine un străin cu faţa prelungă, cu un cioc scurt; el mă împiedică să mă îmbrac, spunând că este paltonul lui. Îi arăt atunci că are nasturi turceşti peste tot. El întreabă: ce vă privesc pe dvs. (desenele) turceşti? Apoi suntem foarte prietenoşi unul cu altul.

În analiza acestui vis, îmi vine în minte total pe neaşteptate primul roman pe care l-am citit, poate la treisprezece ani, pe care l-am început cu sfârşitul primului volum. Nu am ştiut niciodată numele romanului şi al autorului său, dar finalul acestei cărţi este încă viu în memoria mea. Eroul delirează şi strigă întruna cele trei nume de femei care au fost pentru el în viaţă cea mai mare fericire şi nenorocire. Unul dintre aceste nume este *Pélagie*. Nu ştiu încă ce anume încep în analiză cu această asociaţie. Legat de cele trei femei, se ivesc în minte cele trei Parce, care „torc" firul sorţii omului şi ştiu că una dintre cele trei femei, hangiţa, în vis, este mama, care dă viaţă şi dăruieşte noii fiinţe prima hrană, aşa cum s-a întâmplat cu mine. La sânul femeii se întâlnesc iubirea şi foamea. O anecdotă povesteşte că un tânăr, care era un mare admirator al frumuseţii feminine, a spus odată, când a fost vorba despre frumoasa doică ce îl hrănise în pruncie: „Îmi pare rău că nu am folosit pe atunci mai bine această ocazie bună." Menţionez această anecdotă pentru a explica factorul *efectului retroactiv* în mecanismul psihonevrozelor. Una dintre Parce îşi freacă deci mâinile una de alta, ca şi cum ar face *găluşte*. Ciudată ocupaţie pentru ea, având o imperioasă nevoie de explicaţie! Aceasta provine dintr-o altă amintire din copilărie, mai veche. Pe când aveam şase ani şi mă bucuram de primele învăţături de la mama, ea trebuia să mă convingă să cred că suntem făcuţi din pământ şi de aceea

trebuie să ne întoarcem în pământ. Însă mie nu îmi convenea şi mă îndoiam de această teorie. Atunci mama şi-a frecat palmele una de alta — asemănător gestului de preparare a găluştelor, doar că între palme nu se afla aluat — şi mi-a arătat *epiderma* descuamată, negricioasă, pe care a produs-o prin frecare, ca dovadă că suntem făcuţi din pământ. Uimirea mea faţă de această demonstraţie *ad oculos* nu a avut margini şi a dus la ceea ce am auzit ulterior exprimat în cuvintele: *Eşti dator naturii cu o moarte.*"[31] Deci în bucătărie mă duc într-adevăr la Parce, aşa cum se întâmpla în copilărie, când îmi era foame şi mama, la plită, îmi spunea să aştept până ce prânzul va fi gata. Şi apoi *găluştele*! Cel puţin unul dintre profesorii mei de la universitate, chiar cel căruia îi datorez cunoştinţele mele *histologice* (*epiderma*), îşi va aminti, la numele de *Knödl* (găluşcă), de o persoană pe care a trebuit să o reclame pentru că săvârşise un *plagiat* din scrierile sale. Săvârşirea unui plagiat, aproprierea a ceva chiar dacă îi aparţine altuia, duce în mod evident către partea a doua a visului, în care sunt tratat ca un *hoţ de paltoane*, care o vreme activase prin sălile de conferinţe. Am scris cuvântul *plagiat* fără nicio intenţie, pentru că a fost primul care mi-a venit şi acum observ că acesta poate servi drept punte (*Brücke*) între diferite părţi ale conţinutului manifest al visului. Lanţul asociativ *Pélagie — plagiat — plagiostomi*[32] *(rechini — Haifische) — sacii de aer ai peştelui (Fischblase)* uneşte vechiul roman cu afacerea *Knödl* şi cu paltoanele (hăinuţele), care semnifică un aparat de tehnică sexuală. (Cf. visului lui Maury despre

[31] Ambele afecte care ţin de aceste scene din copilărie, uimirea şi supunerea faţă de inevitabil, s-au găsit într-un vis care a avut loc cu puţin timp înainte şi care mi-a readus amintirea acestei întâmplări din copilărie.

[32] Nu menţionez aici întâmplător plagiostomii; ei îmi amintesc despre un prilej asemănător în care m-am făcut de ruşine în faţa aceluiaşi profesor.

Kilo — *loto*, p. 90.) Iată o legătură foarte forţată şi neraţională, dar una pe care nu aş fi putut-o stabili în stare de veghe, dacă nu ar fi fost deja construită prin travaliul visului. Ca şi cum presiunea de a forma legături nu ar avea nimic sfânt, scumpul nume de *Brücke* — (vezi mai sus *punte* [*Brücke*] de cuvinte) — îmi aminteşte de acelaşi Institut în care mi-am petrecut cele mai fericite ore de student, adesea lipsit de orice griji

(„So wird's Euch an der Weisheit *Brüsten*
mit jedem Tage mehr gelüsten."[33])

în cea mai deplină opoziţie cu dorinţele care mă bântuie (*plagen*) în timp ce visam. Şi în final se ivesc amintirea unui alt profesor drag, al cărui nume sună din nou a ceva comestibil — *Fleischl* (Cărnaru), ca şi *Knödl* (Găluşcă) — şi amintirea unei scene triste în care joacă un rol *descuamările epidermice* (mama — hangiţa) şi *tulburarea psihică* (romanul), ca şi un remediu din *bucătăria* latină[34], care taie *foamea*, respectiv cocaina.

Astfel aş putea să urmez mai departe aceste căi de gândire şi să explic complet acea parte pe care nu o analizasem, dar trebuie să renunţ, deoarece sacrificiul personal pe care l-ar cere ar fi prea mare. Prind numai unul dintre firele care mă pot conduce direct către un gând al visului care stă la baza confuziei. Străinul cu cioc şi faţa prelungă care dorea să mă împiedice să îmbrac paltonul poartă trăsăturile unui negustor din Spalato, de la care soţia mea a cumpărat multe

---

33 „La fel, mai dornic, vă veţi îmbulzi
La sânii-nţelepciunii, zi de zi."
Goethe, *Faust*, partea I, scena 4 (*N. t.*).

34 „Bucătăria latină" are aici sens de „farmacie" (*N. t.*).

stofe *turceşti*. El se numea Popović, un nume dubios, care i-a dat şi umoristului Stettenheim prilejul să facă o observaţie sugestivă. („El mi-a spus numele lui şi mi-a strâns mâna roşind.") Din nou acelaşi abuz cu numele ca şi mai sus la Pélagie, Knödl, Brücke, Fleischl. Fără să fim contrazişi, putem susţine că un astfel de joc cu numele este o prostioară de copil; dacă eu mă dedau acestui joc, aceasta este însă un act de răzbunare, căci propriul meu nume a căzut de nenumărate ori pradă unor astfel de glumiţe nătânge.[35] Goethe observa odată cât de sensibili suntem la numele noastre, cu care ne simţim contopiţi, ca şi cu propria *piele*, când Herder scria despre numele său:

„Der du von *Göttern* abstammst, von Gothen oder vom Kote" —

„So seid ihr *Götterbilder* auch zu Staub."[36]

Observ că digresiunea despre abuzul cu numele trebuia numai să pregătească această plângere. Dar să întrerupem aici. — Cumpărăturile din Spalato îmi amintesc de cele făcute în Cattaro[37], la care am fost prea reticent şi am ratat ocazia unor afaceri bune. (Ocazia ratată cu doica etc.) Unul dintre gândurile visului, pe care l-am căpătat de la senzaţia de foame, sună astfel: *Nu trebuie să lăsăm să ne scape nimic,*

---

[35] În germană „Freud" înseamnă „bucurie" (*N. t.*).

[36] Primul vers reia un pasaj dintr-o scrisoare glumeaţă a lui Herder către Goethe: „Căci din zei te tragi, din zei sau din rahat."
Goethe se pronunţă aproximativ ca şi Götter (zei), dar şi ca şi *Kote* (rahat, noroi). Cel de-al doilea, o asociaţie liberă a lui Freud, provine din cunoscuta scenă a recunoaşterii din *Ifigenia în Taurida*; este strigătul Ifigeniei atunci când află de moartea atâtor eroi în războiul troian:
„Aşa chipurile voastre zeieşti s-au făcut praf" (*N. t.*).

[37] Spalato şi Cattaro sunt oraşe de pe coasta dalmată (*N. t.*).

trebuie să luăm ceea ce putem avea chiar şi dacă aceasta presupune o mică nedreptate; nu trebuie să ratăm nicio ocazie, viaţa este atât de scurtă şi moartea este inevitabilă. Pentru că acest gând are şi un sens sexual şi pentru că dorinţa nu vrea să se oprească în faţa nedreptăţii, acest *carpe diem* are a se teme de cenzură şi trebuie să se ascundă în spatele unui vis. Capătă atunci expresie toate gândurile contrare, amintirea unei perioade în care *hrana spirituală* îi era visătorului suficientă, dar şi toate opreliştile şi chiar ameninţările cu cele mai greţoase pedepse sexuale.

II

Un al doilea vis are nevoie de un *raport preliminar* mai lung:

Am mers la Gara de Vest pentru a-mi începe vacanţa la Aussee, dar am ajuns pe peron în timp ce un tren anterior, spre Ischl, staţiona încă în gară. Aici îl văd pe contele Thun, care călătoreşte din nou spre împărat, la Ischl.[38] În ciuda ploii, el venise într-o trăsătură deschisă, direct către poarta de acces spre trenurile locale şi, cu o mişcare scurtă de mână, fără explicaţii, l-a expediat pe portar, care nu îl cunoştea şi care îi ceruse biletul. După ce a plecat cu trenul spre Ischl, eu ar fi trebuit să părăsesc peronul şi să mă întorc în sala de aşteptare; dar, cu puţină osteneală, am aranjat lucrurile astfel încât să rămân pe peron. Îmi petreceam timpul pândind cine va veni spre vagon pe un culoar de protecţie; intenţionam să fac scandal în acest caz, cerând aceleaşi drepturi. Între timp fredonez ceva ce recunosc apoi a fi aria din *Nunta lui Figaro*:

---

[38] Contele Thun (1847-1916) a fost un politician austriac reacţionar. În Bad Ischl curtea îşi petrecea de regulă lunile de vară (*N. t.*).

„Domnul conte un dans mic o îndrăzni, o-ndrăzni, o-ndrăzni

Numai să spună şi îndată l-oi mulţumi."

(Un altul probabil că nu ar fi recunoscut cântecul.)

Întreaga seară fusesem într-o dispoziţie expansivă, certăreaţă, îi muştruluisem pe chelner şi pe birjar; sper să nu îi fi supărat; îmi treceau prin minte tot felul de gânduri insolente şi revoluţionare, care se potriveau cu vorbele lui Figaro şi care m-au condus la amintirea comediei lui Beaumarchais, pe care o văzusem la *Comédie française*. Cuvinte despre nobilii domni care şi-au dat numai osteneala să fie născuţi; dreptul seniorului pe care contele Almaviva dorea să îl exercite cu Susanne; glumele pe care le făcuseră scriitorii noştri contemporani opoziţionişti cu numele contelui *Thun*: ei îl numiseră *Nichtsthun*.[39] De fapt, eu nu îl invidiez; el are acum o audienţă dificilă la împărat şi eu sunt adevăratul conte *Nichtsthun*; eu merg în vacanţă. Tot felul de idei nostime de vacanţă. Apare un domn care îmi este cunoscut ca reprezentant al guvernului la examenele medicale şi care, din pricina prestaţiilor lui în acest rol, şi-a atras porecla linguşitoare de „concubinul guvernului". Invocând funcţia sa, el pretinde un compartiment de clasa I şi îl aud pe un funcţionar spunându-i celuilalt: „Unde o să-l aşezăm pe domnul cu jumătate de bilet la clasa întâi?"[40] Iată un privilegiu evident; eu plătesc integral biletul meu de clasa I. Apoi primesc şi eu un compartiment pentru mine, care însă nu este situat într-un vagon de trecere, astfel că în timpul nopţii nu îmi este accesibilă nicio toaletă. Plângerea mea către funcţionar rămâne fără rezultat; mă răzbun, propunându-i să facă măcar o gaură în podeaua com-

[39] Joc de cuvinte în limba germană: *tun* = a face, *nichts tun* = a nu face nimic (*N. t.*).

[40] Ca funcţionar de stat, acesta plătea doar jumătate de preţ de bilet (*N. t.*).

partimentului, pentru eventualele nevoi ale călătorului. Într-adevăr, la două şi patruzeci şi cinci de minute dimineaţa, mă trezesc, cu nevoia de a urina, din următorul *vis*:

Aglomeraţie de oameni, adunare a studenţilor. — Vorbeşte un conte (Thun sau Taaffe[41]*). Cerându-i-se să vorbească despre germani, el spune, cu dispreţ, că floarea lor preferată este podbalul şi îşi îndeasă apoi la butonieră ceva care seamănă cu o frunză zdrenţuită, mai degrabă un schelet de frunză făcut ghemotoc, deci*[42]*, dar mă minunez de această atitudine a mea.* Apoi, mai neclar: *Ca şi cum ar fi o aulă, intrările închise şi trebuia să fugim. Îmi croiesc drum printr-o serie de camere frumos amenajate, desigur camere ale guvernului, cu mobile de o culoare situată între maro şi violet şi ajung în sfârşit într-un gang, în care stă o menajeră, o femeie mai în vârstă, grasă. Evit să vorbesc cu ea; ea consideră însă, în mod evident, că eu am dreptul să trec pe aici, deoarece mă întreabă dacă doresc să mă însoţească cu o lampă. Îi arăt, sau îi spun, că trebuie să se oprească pe scară şi mi se pare că sunt foarte şiret, că evit astfel până la urmă controlul. Astfel, cobor şi găsesc un drum îngust, foarte abrupt, pe care urc.*

Din nou nelămurit... *Ca şi cum s-ar pune acum a doua problemă, anume cea de a ieşi din oraş, după cum mai devreme trebuia să ies din casă. Călătoresc într-un cupeu şi îi dau birjarului comanda de a merge la gară. „Pe calea ferată nu pot să merg cu dvs.", spun eu, după ce el îmi reproşase că l-am obosit peste măsură. Apoi se făcea că mai merg o staţie cu el, staţie care se parcurge de obicei pe calea ferată. Gările sunt aglomerate; chibzuiesc dacă ar trebui să merg spre Krems sau spre Znaim, dar mă gândesc că acolo va fi curtea şi mă decid să mă duc la Graz sau ceva*

---

[41] Politician austriac; ca şi contele Thun, a militat pentru a o anumită independenţă a părţilor nongermane ale imperiului (*N. t.*).

[42] Această repetiţie s-a strecurat în textul visului, se pare din neatenţie, şi am păstrat-o, dat fiind că analiza arată că ea are semnificaţia ei.

asemănător.[43] *Apoi stau în vagon, care seamănă cu un vagon de tramvai, şi am la butonieră un obiect lunguieţ, împletit ciudat, şi prinse de el nişte violete de culoare închisă dintr-un material tare, care sare în ochi.* Aici scena se întrerupe.

Mă aflu din nou în faţa gării, dar nu singur, ci împreună cu un domn mai în vârstă şi inventez un plan de a rămâne incognito, dar văd acest plan ca şi cum ar fi avut deja loc. Gândirea şi trăirea sunt una. El pare a fi orb, cel puţin de un ochi, şi îi întind un urinoar masculin (Uringlas) (pe care trebuia să îl cumpărăm din oraş sau pe care l-am cumpărat deja). Sunt deci infirmier şi trebuie să îi dau urinoarul pentru că este orb. Atunci când conductorul ne-a văzut astfel, nu i-am bătut la ochi. Şi totuşi poziţia celui în cauză şi a membrului său care urinează sunt reprezentate plastic. Aici mă trezesc cu nevoia de a urina.

Întregul vis face impresia unei fantezii care îl transpune pe visător în anul revoluţionar 1848, care a fost readus în memorie de jubileul din anul 1898, ca şi de o mică excursie în *Wachau,* în care am văzut Emmersdorf[44], locul de odihnă al liderului studenţilor Fischhof, spre care pot indica unele trăsături ale conţinutului manifest al visului. Asocierea de idei mă duce apoi în Anglia, în casa fratelui meu, care o tachina pe soţia lui cu cuvintele *„Fifty years ago"*, după titlul unei poezii a lordului Tennyson, la care copiii obişnuiau să rectifice: *„Fifteen years ago"*. Această fantasmă, legată de gândurile pe care le-a evocat vederea contelui Thun, este însă, ca şi faţada unor biserici italieneşti, fără legătură organică cu

---

[43] Krems, din Niederösterreich şi Znaim din Mähren nu au fost niciodată rezidenţe imperiale. Graz este capitala provinciei Steiermark (*N. t.*).

[44] [*Completare din 1925*] O eroare, dar de data aceasta nu un act ratat! Ulterior am aflat că Emmersdorf din Wachau nu este identic cu azilul cu acelaşi nume al revoluţionarului Fischhof.

clădirea din spatele ei; dar, în contrast cu aceste faţade, ea este în plus găunoasă, complicată şi părţile componente din interior se iţesc în mai multe locuri la suprafaţă. Prima situaţie a visului este alcătuită din mai multe scene, în care eu pot să o descompun. Poziţia trufaşă a contelui din vis este copiată după o scenă din gimnaziu de când eu aveam *cincisprezece ani*. Făcuserăm o conspiraţie împotriva unui profesor antipatic şi ignorant, conspiraţie al cărei suflet era un coleg care de atunci părea să-l fi luat ca model pe *Henric al VIII-lea* al *Angliei*. Executarea loviturii de graţie mi-a revenit mie, şi o discuţie despre semnificaţia Dunării pentru Austria (*Wachau!*) a fost mobilul care a dus la o revoltă deschisă. Un complice era singurul coleg aristocrat pe care-l aveam şi pe care îl poreclisem *Girafa*, din cauza remarcabilei sale dezvoltări pe lungime; ca şi contele din vis, acesta a ţinut piept tiranului şcolii, profesorul de *limba germană*. Numirea *florii preferate* şi *aşezarea la butonieră* a ceva care trebuie să fi fost din nou o floare (care aminteşte de orhideele pe care le adusesem unei prietene în aceeaşi zi şi în plus de un trandafir de Ierihon) seamănă izbitor cu o scenă din dramele regale ale lui Shakespeare despre războiul civil dintre roza roşie şi roza albă; menţionarea lui *Henric al VIII-lea* a croit drumul către această reminiscenţă. De aici, de la roze, drumul nu este lung spre garoafele *albe* şi *roşii*. (Aici se strecoară în analiză două cuplete, unul *german*, celălalt *spaniol*:

Rosen, Tulpen, Nelken,
alle Blumen welken.
Isabelita, no llores,
que se marchitan las flores.[45]

---

[45] Roze, lalele, garoafe,/ toate florile se duc./ Isabelita, nu plânge,/ că florile s-or frânge (*N. t.*).

Versul spaniol este din *Figaro*). La noi, la Viena, garoafele albe sunt semnul distinctiv al *antisemiţilor*, iar cele roşii sunt semnul *social-democraţilor*. Îndărăt se află amintirea unei interpelări antisemite din timpul unei călătorii cu trenul în frumoasa Saxonie (*Angel*sachsen). Cea de-a treia scenă, care a furnizat componentele pentru formarea primei situaţii onirice, a avut loc în timpul primei mele studenţii. Într-o uniune studenţească *germană* a existat o discuţie despre raportul filosofiei cu ştiinţele naturii. Eram un tânăr necopt, plin de teorie materialistă, şi m-am impus să reprezint un punct de vedere foarte unilateral. Atunci s-a ridicat un coleg mai matur, mai chibzuit, care de atunci şi-a dovedit capacitatea de a dirija oamenii şi de a organiza masele, care în plus purta şi un nume din lumea animalelor, şi ne-a replicat abil; în tinereţe şi el păzise porcii şi se întorsese cu căinţă în casa tatălui său. *Am sărit în sus* (ca şi în vis), am fost *grobian ca un porc* şi am răspuns că, de vreme ce ştiu că el păzise *porcii, nu mă mai miră* tonul vorbelor sale. (În vis *mă miră* sentimentele mele naţionaliste germane.) Mare rumoare; din mai multe părţi mi se cere să îmi retrag cuvintele, dar rămân tare pe poziţie. Cel jignit a fost înţelegător şi nu a dat ascultare incitărilor de a *cere satisfacţie* care i se adresau şi a lăsat lucrurile să se liniştească de la sine.

Restul elementelor scenei onirice provin din straturi mai profunde. Ce înseamnă faptul că numitul conte proclama „podbalul" (*Huflattich*)? Aici trebuie să îmi întreb lanţul asociativ. *Huflattich — lattice — salată — Salathund (câine de salată)* (câinele care nu lasă altora ceea ce el totuşi nu mănâncă). Aici vedem o serie de cuvinte jignitoare; *maimuţă*[46], *porc*,

---

[46] Maimuţa nu apare ca atare în conţinutul visului, ci este sugerată de porecla colegului de şcoală: *Giraffe*, care se descompune în *Gir-affe*, iar *Affe* este cuvântul german pentru maimuţă (*N. t.*).

câine; printr-o cale adiacentă, printr-un alt nume, ajungeam la un măgar, şi astfel din nou la dispreţul la adresa unui profesor academic. În plus, eu traduceam — nu ştiu dacă aveam dreptate — *Huflattich* cu *„pisse-en-lit"*.[47] Această informaţie îmi vine din *Germinal* al lui Zola, în care i se cerea unui copil să aducă o astfel de salată. Câinele — *chien* — conţine în numele său o asemănare sonoră la nevoia cea mare (*chier*, după cum *pisser* o reprezintă pe cea mică). Curând vom izola exemple de necurăţenii în toate cele trei stări de agregare; căci în acelaşi *Germinal*, care are destul de-a face cu revoluţia viitoare, este descris un concurs cu totul aparte, de producere a acelor excreţii gazoase, numite *flatus*.[48] Trebuie să remarc felul în care se declanşase deja de mult calea către acest *flatus*, de la *floare*, via cupletul *spaniol*, *Isabelita*, spre *Isabela* şi Ferdinand, spre *Henric al VIII-lea*, istoria *engleză* a bătăliei între Armada şi *Anglia*, după care englezii victorioşi au bătut o medalie cu inscripţia: *Flavit et dissipati sunt*, căci vântul furtunii risipise flota spaniolă.[49] M-am gândit să folosesc această maximă pentru supratitlul cu nuanţă hazlie al capitolului „Terapie", dacă aveam să ajung să dau informaţii detaliate despre felul cum concepeam şi tratam eu isteria.

Nu pot să dau o rezolvare atât de amănunţită a celei de-a doua scene a visului, şi anume din considerente de cenzu-

---

[47] *Pissenlit* (literal, pipi în pat) este de fapt păpădie (*N. t.*).

[48] Nu în *Germinal*, ci în *La terre*. O eroare pe care am observat-o numai după analiză. Atrag atenţia de asemenea asupra literelor identice din *Huflat*tich (podbal) şi *flatus*.

[49] A suflat şi s-au risipit (*N. t.*). [*Completare din 1925*] Biograful voluntar pe care l-am găsit, dr Fritz Wittels, îmi atrage atenţia ca în maxima de mai sus am eliminat numele lui Iehova. [*Completare din 1930*] În medalia engleză, numele lui Dumnezeu este păstrat în litere ebraice, pe fundalul unui nor, dar astfel încât el poate fi considerat ca făcând parte atât din imagine, cât şi din inscripţie.

ră. Mă pun în locul unui înalt personaj din acea perioadă revoluţionară, care a avut o aventură cu un *vultur*, care trebuie să fi suferit de *incontinentia alvi* ş.a.m.d. şi cred că *nu aş avea dreptul* să *trec* aici peste cenzură, chiar dacă un consilier aulic (*aula, consiliarius aulicus*) mi-a povestit cea mai mare parte a acestei istorii. Seria de camere (*Zimmer*) din vis a fost sugerată de vagonul-salon al Excelenţei sale, în care am putut arunca un moment o privire; ea înseamnă însă, ca atât de adesea în vis, femei (*Frauenzimmer*), în acest caz femei publice. Cu persoana menajerei îmi arătam lipsa de gratitudine faţă de o doamnă mai în vârstă şi plină de spirit, prezentându-i false mulţumiri pentru găzduire şi pentru multele istorii bune care îmi fuseseră oferite în casa ei. — Aluzia la lampă trimite la Grillparzer, care a notat o întâmplare încântătoare, cu un conţinut asemănător, şi apoi a folosit-o în „Hero şi Leander" (*Valurile mării şi ale iubirii* — Armada şi *furtuna*).[50]

Trebuie să mă abţin şi de la analiza detaliată a celorlalte două secvenţe de vis; voi evidenţia numai acele elemente care conduc la cele două scene din copilărie, din cauza cărora am angrenat de fapt visul. Pe bună dreptate, putem presupune că la această reprimare mă constrânge un material sexual; dar nu trebuie să ne mulţumim cu această explicaţie. Totuşi nu facem un mister pentru noi înşine din multe dintre lucrurile pe care în faţa altora le tratăm ca pe nişte secrete, şi aici nu este vorba despre motivele care mă

[50] [*Completare din 1911*] În această parte a visului, H. Silberer a căutat să arate, într-o lucrare bogată în conţinut, că travaliul visului poate să redea nu numai gândurile latente ale visului, ci şi procesele psihice din formarea visului („Fenomenul funcţional") [*Completare din 1914*] Sunt însă de părere că el trece cu vederea faptul că „procesele psihice din formarea visului" sunt pentru mine un *material* de gânduri, ca şi toate celelalte. În acest vis trufaş eu sunt evident mândru de a fi descoperit aceste procese.

obligă să ascund soluţia, ci despre motive de cenzură internă, care ascund faţă de mine însumi adevăratul conţinut al visului. Deci trebuie să spun de aceea că analiza acestor trei secvenţe de vis le face să apară ca sumeţiri impertinente, ca secreţie a unei megalomanii ridicole, pe care am reprimat-o demult în viaţa mea vigilă şi care, cu câteva ramificaţii, îndrăzneşte să se strecoare până în conţinutul manifest al visului (*mi se pare că sunt foarte şiret*), oricum să se înţeleagă perfect dispoziţia trufaşă din seara de dinaintea visului. Lăudăroşenia se întinde, ce-i drept, pe toate terenurile; menţionarea *Grazului* conduce la expresia „Was kostet Graz" („Cât costă *Graz?*"), care exprimă satisfacţia de sine a unei persoane care se crede înzestrată cu o mulţime de bani. Atunci când ne gândim la neîntrecuta descriere a maestrului Rabelais a vieţii şi faptelor lui Gargantua şi ale fiului său Pantagruel, vom putea înşira printre lăudăroşenii şi conţinutul primei părţi a visului. De cele două scene din copilărie menţionate ţin şi următoarele: pentru călătorie cumpărasem un cufăr *nou*, a cărui culoare, *un violet brun*, apare de mai multe ori în vis (*violete de culoare închisă dintr-un material tare*) alături de un obiect care se numeşte „prinzător de fete"[51] — mobila din camerele ministeriale). Se ştie că cei mici cred că *oamenii sunt impresionaţi de lucrurile noi*. Mi s-a povestit următoarea scenă din copilăria mea, a cărei amintire este înlocuită însă de amintirea povestirii. Când aveam doi ani, mai *udam patul* uneori şi, auzind reproşurile tatălui meu pe aceasta temă, l-am *consolat* promiţându-i că o să îi cumpăr un pat *nou, roşu,* frumos din N. (primul mare oraş din apropiere). (De aici apare în vis faptul că *am cum-*

---

[51] *Mädchenfänger* — cuvântul este folosit de obicei în sens de „greblă" dar aici pare a fi un cuvânt argotic pentru un fel de butonieră, probabil după cum în America unele accesorii pentru pălării se numesc „fascinator" sau „beau-catcher" (*N. t.*).

părat sau trebuia să cumpărăm din oraş un pahar — *Glas; trebuie* să ne ţinem de promisiuni.) (Atrag atenţia în plus asupra alăturării dintre) *mannliches Glas* — urinoar sau paharul masculin — şi cufărul feminin, *box*). În această promisiune este cuprinsă întreaga megalomanie a copilului. Semnificaţia pentru vis a dificultăţilor urinare ale copilului ne-a frapat deja la o interpretare anterioară de vis (vezi visul de la p. 262). Din psihanalizele nevroticilor am recunoscut şi relaţia strânsă dintre udarea patului şi ambiţia ca trăsătură de caracter.

Îmi amintesc foarte bine de o altă împrejurare casnică, de când aveam şapte sau opt ani. Seara, înainte de culcare, am încălcat comandamentul discreţiei, anume acela de a nu-mi satisface nevoile în dormitorul părinţilor în prezenţa lor. În discursul lui punitiv, tata a enunţat remarca: din băiatul ăsta n-o să iasă nimic. Aceasta trebuie să fi fost o jignire înspăimântătoare pentru ambiţia mea, căci în visele mele revin tot mereu aluzii la această scenă, legate de regulă de enumerarea realizărilor şi succeselor mele, ca şi cum aş fi vrut să spun: vezi, am devenit totuşi cineva. Această scenă din copilărie furnizează deci materialul pentru ultima imagine a visului, în care rolurile sunt inversate, desigur pentru răzbunare. Bărbatul mai în vârstă, evident tata, a cărui orbire la un ochi însemna glaucomul lui unilateral[52], urinează acum în faţa mea, aşa cum urinasem eu atunci în faţa lui. Cu glaucomul, îmi amintea de cocaină, care îl ajutase în operaţie, ca şi cum cu aceasta mi-aş fi îndeplinit promisiunea. În plus, şi râd de el; dat fiind că este orb, eu trebuie să îi ţin *paharul* (*Glas*) şi jubilez în aluzii la

---

[52] Altă interpretare: El are un singur ochi, ca şi Odin, tatăl zeilor — romanul mitologic *Odhins Trost* (*Consolarea lui Odin*) de Felix Dahn, 1880. *Consolarea* din scena din copilărie, că o să îi cumpăr un pat nou.

cunoştinţele mele în ceea ce priveşte teoria isteriei, de care sunt atât de mândru.[53]

Dacă în ceea ce mă priveşte cele două scene de urinat din copilărie sunt legate strâns de tema megalomaniei, evocarea lor în timpul călătoriei spre Aussee a fost favorizată şi de faptul că vagonul în care mă aflam nu avea closet şi trebuia să fiu pregătit ca în timpul călătoriei să intru în încurcătură, ceea ce s-a şi întâmplat dimineaţa. Cred că am putea fi încli-

---

[53] Iată un material de interpretare: ţinerea paharului aminteşte de povestea ţăranului care încerca la optician lentilă după lentilă, dar nu ştia să citească [escroc — (*Bauern*fänger — literal: prinzător de ţărani *N. t.*) ca şi *Mädchen*fänger din fragmentul anterior de vis]. Tratamentul aplicat tatălui cu mintea slăbită de către ţăranii din *La terre* de Zola. — Trista satisfacţie că în ultimele sale zile de viaţă tata a murdărit patul ca un copil; de aceea eu sunt în vis infirmierul său. „Gândirea şi trăirea sunt aici una" amintesc de o dramă, *Conciliul dragostei*, 1895, de Oskar Panizza, în care Dumnezeu tatăl este tratat dispreţuitor ca un bătrân paralitic; acolo se spune: voinţa şi fapta sunt la el una şi el trebuie să fie oprit de unul dintre arhanghelii săi, un fel de Ganymede, să ocărască şi să blesteme, pentru că aceste blesteme ale lui s-ar împlini imediat. — A face planuri este un reproş împotriva tatălui, care rezultă din perioada târzie a criticii, aşa cum întregul conţinut al visului total rebel, de lezmajestate, jignitor la adresa înaltelor autorităţi, se referă la tată. Principele se declară tată al patriei şi tatăl este cea mai veche autoritate, prima, pentru copil singura, de la a cărei putere autocrată au provenit de-a lungul istoriei culturale a omenirii toate celelalte autorităţi sociale (în măsura în care „matriarhatul" nu ne obligă să limităm acest enunţ). Ideea din vis „Gândirea şi trăirea sunt una" se referă la explicarea simptomelor isterice, de care este legat şi urinoarul bărbătesc. Unui vienez nu mai trebuie să îi expun principiul de „Gschnas"; aceasta înseamnă realizarea unor obiecte cu înfăţişare ciudată şi preţioasă din materiale ordinare, de preferinţă comice şi fără valoare, cum sunt de exemplu armuri din oale, pămătufuri de paie şi grisine, aşa cum le place artiştilor noştri în serile lor vesele. Am remarcat că istericii fac la fel; alături de ceea ce li s-a întâmplat cu adevărat, ei îşi creează inconştient incidente fantasmatice groaznice sau exagerate, pe care le construiesc din materialul cel mai inofensiv şi cel mai banal al trăirilor. De aceste fantasme ţin de fapt simptomele, nu de amintirile evenimentelor reale, fie că acestea sunt serioase sau inofensive. Această explicaţie m-a ajutat în multe dificultăţi şi mi-a făcut mare bucurie. Am putut să le sugerez cu elementul oniric „urinoar (*Glas*) bărbătesc", pentru că mi s-a povestit că la ultima „seară Gschnas" a fost expus un pahar (*Glas*, Becher) de otravă al Lucreţiei Borgia, al cărui nucleu şi parte esenţială era format dintr-un *urinoar pentru bărbaţi*, dintre acelea care sunt folosite în spitale.

naţi să atribuim acestor senzaţii rolul de adevăraţi agenţi ai visului, dar eu aş prefera o altă idee, anume că gândurile onirice au fost cele care au trezit nevoia de a urina. Pentru mine este absolut neobişnuit să fiu tulburat în somn de vreo necesitate, şi cu atât mai puţin în apropierea orei la care m-am trezit de data aceasta. Unei alte obiecţii mă opun remarcând că în alte călătorii, efectuate în condiţii mai comode, nu am resimţit aproape niciodată nevoia de a urina, după o trezire prematură. De altfel, în acest punct, pot lăsa nedecise lucrurile, fără pagubă.[54]

Experienţele din analiza viselor mi-au atras atenţia că şi dinspre visele a căror interpretare pare la început completă, pentru că pot fi uşor puse în evidenţă sursele lor şi dorinţele care le-au provocat, pot să pornească lanţuri importante de gânduri care ajung până la copilăria cea mai timpurie. A trebuit de aceea să îmi pun întrebarea dacă această trăsătură nu reprezintă o condiţie esenţială a visării. Dacă mi-ar fi permis să generalizez aceste gânduri, în conţinutul manifest al fiecărui vis ar apărea o legătură cu trăiri recente, în conţinutul latent al acestuia ar apărea însă o legătură cu evenimentele trăite cel mai demult, evenimente despre care pot arăta, pe baza analizei isteriei, că au rămas recente până în prezent, în adevăratul sens al cuvântului. Această presupunere pare însă greu demonstrabilă; va trebui să revin şi în alte contexte la rolul probabil pe care îl joacă în formarea visului cele mai timpurii impresii din copilărie.

Am rezolvat satisfăcător una dintre cele trei particularităţi ale memoriei din vis, punând pe seama *deformării onirice* pe una dintre ele — anume că visul privilegiază în conţinutul său elementele accesorii. Ne-au rămas celelalte două trăsă-

[54] Acest vis va fi discutat ulterior, în p. 500 şi urm. (*N. t.*).

turi, evidenţierea elementelor recente, ca şi a celor infantile, pe care le-am putut stabili, dar nu le-am putut deduce din motivele visului. Vom păstra în memorie aceste două caracteristici, a căror explicare sau evaluare ne rămâne de făcut; ele îşi vor găsi în altă parte încadrarea, fie în psihologia stării de somn, fie în acele aprecieri despre structura aparatului psihic, pe care le vom face ulterior, observând că prin interpretarea viselor putem arunca o privire în interiorul acestui aparat, ca şi printr-o fereastră (v. capitolul VII).

Un alt rezultat al ultimelor analize de vise îl voi evidenţia însă chiar aici. Visul pare a avea adesea *mai multe sensuri*; după cum arată exemplele, în el se pot reuni nu doar mai multe împliniri de dorinţe; ci un singur sens, o împlinire de dorinţă, poate să le acopere pe celelalte, până ce, în cele din urmă, ne lovim de împlinirea unei dorinţe din prima copilărie şi aici se pune din nou întrebarea dacă nu este mai corect ca în acest enunţ să înlocuim „adesea" cu „refulat".[55]

---

[55] [*Completare din 1914*] Suprapunerea semnificaţiilor visului este una dintre problemele cele mai delicate, dar şi dintre cele mai bogate în conţinut pe care le pune interpretarea viselor. Cei care uită de această posibilitate vor fi uşor induşi în eroarea de a expune idei de nesusţinut despre natura visului. Totuşi, pe această temă au fost realizate prea puţine cercetări. Până acum, numai suprapunerea de simboluri destul de regulată din visele determinate de impulsul de a urina a fost examinată temeinic, de O. Rank (1912*a*).

C

Sursele somatice ale visului

Dacă încercăm să trezim interesul unui laic educat pentru problemele visului şi îi adresăm întrebarea: care sunt, după părerea lui, sursele din care provin visele, vom observa, de regulă, că cel întrebat crede că se află în posesia sigură a acestei părţi din soluţie. El se gândeşte imediat la influenţa exercitată asupra formării visului de digestia tulburată sau îngreunată („visele vin din stomac"), poziţii accidentale ale corpului şi mici incidente din timpul somnului şi nu pare să bănuiască faptul că după ce au fost luaţi în considerare toţi aceşti factori mai rămâne ceva, care se cere explicat.

În capitolul introductiv (secţiunea C) am expus în detaliu rolul pe care literatura ştiinţifică îl atribuie surselor de stimulare somatică pentru formarea visului, astfel că aici nu trebuie decât să ne amintim de rezultatele acestei cercetări. Am aflat că se pot deosebi trei surse de stimulare somatică: stimulii senzoriali obiectivi, care provin de la obiecte exterioare, stările de excitaţie internă ale organelor senzoriale care nu sunt fundamentate decât subiectiv şi stimulii corporali care provin din interiorul trupului, şi am remarcat tendinţa autorilor de a împinge în fundal sau chiar de a exclude orice surse *psihice* ale visului, alături de aceste surse somatice de stimulare. Verificând enunţurile care pot fi ridicate în favoarea surselor de stimulare somatică, am aflat că importanţa excitaţiilor senzoriale *obiective* — în parte excitaţii întâmplătoare din timpul somnului, în parte excitaţii care

nu se pot ţine la distanţă nici de viaţa psihică din timpul somnului — este stabilită prin numeroase observaţii şi confirmată de experiment. Rolul excitaţiilor senzoriale *subiective* pare a se rezuma la revenirea în vis a imaginilor senzoriale hipnagogice. Derivarea din stimularea senzorială *internă* a imaginilor şi reprezentărilor onirice, concepută cu un grad mare de generalitate, nu poate fi dovedită în întreaga ei cuprindere, dar ne putem sprijini pe influenţa universal recunoscută pe care starea de excitaţie a organelor digestive, urinare şi sexuale o exercită asupra conţinutului viselor noastre.

După mai mulţi autori, sursele somatice şi de altfel singurele surse ale visului ar fi *stimulii nervoşi* şi *stimulii corporali.*

Însă am aplecat deja urechea şi spre o serie de îndoieli, care nu par să se lege atât de corectitudinea, cât mai degrabă de caracterul exclusiv al teoriei stimulilor somatici.

Oricât s-ar simţi de siguri toţi apărătorii acestei teorii în raport cu bazele lor factuale — cel puţin în ceea ce priveşte stimulii nervoşi accidentali şi exteriori, care vor fi luaţi în considerare, a căror regăsire în vis nu prezintă niciun fel de dificultăţi —, totuşi nici unul dintre ei nu rămâne departe de ideea că bogatul conţinut reprezentativ al viselor nu poate accepta o derivare numai din stimulii senzoriali externi. Miss Mary Whiton Calkins (1893, 312) a verificat din acest punct de vedere propriile sale vise şi cele ale unei a doua persoane timp de şase săptămâni şi a găsit că numai în 13,2, respectiv 6,7 la sută dintre ele poate fi detectat elementul percepţiei senzoriale exterioare; numai două cazuri din colecţie se pot pune pe seama unor senzaţii organice. Statistica întăreşte aici ceea ce am presupus deja dintr-o trecere fugară în revistă a propriilor noastre experienţe.

De multe ori, autorii se limitează la diferenţierea de alte forme de vis a „visului din excitaţie nervoasă" ca o subspecie bine cercetată. Spitta (1812, 233) a împărţit visele în *vise*

din excitaţie nervoasă şi *vise de asociere*. Era însă clar că soluţia rămăsese nesatisfăcătoare atâta timp cât nu permitea evidenţierea legăturii între sursele somatice ale visului şi conţinutul reprezentativ al visului.

Alături de prima obiecţie, insuficienţa în cazul celor mai multe surse de stimulare externe, se prezintă deci a doua obiecţie, insuficienţa în explicarea visului, care poate fi obţinută prin introducerea acestui tip de surse ale visului. Reprezentanţii teoriei ne sunt datori cu două astfel de explicaţii: în primul rând, de ce stimulul exterior nu este recunoscut în vis în adevărata sa natură, ci este de regulă confundat (vezi visele cu deşteptător, p. 53 şi urm.) şi în al doilea rând de ce poate fi atât de variat rezultatul reacţiei la acest stimul al psihicului care percepe. Ca răspuns la această întrebare, aflăm de la Strümpell că, din cauza îndepărtării de la lumea exterioară, care are loc în timpul somnului, psihicul nu este în stare să dea interpretarea corectă stimulilor senzoriali obiectivi, ci este nevoit să creeze iluzii pe baza impulsurilor nelămurite în mai multe direcţii. După cuvintele lui (1877, 108 şi urm.):

„De îndată ce, printr-un stimul nervos exterior sau interior, în timpul somnului ia naştere în psihic o senzaţie sau un complex de senzaţii, un sentiment sau un proces psihic în general, care sunt percepute de psihic, acest proces evocă, din cercul de experienţe rămase în psihic din starea de veghe, imagini senzoriale, deci percepţii anterioare, fie pure, fie împreună cu valorile psihice corespunzătoare. El adună în jurul lui chiar un număr mai mic sau mai mare de astfel de imagini, prin care impresia care porneşte din excitaţia nervoasă îşi capătă valoarea psihică. La fel cum se spune despre comportamentul în stare de veghe, de obicei se spune şi aici că în somn psihicul *interpretează* impresiile senzoriale. Rezultatul acestei interpretări „este aşa-zisul *vis de excitaţie nervoasă*, adică un vis ale cărui părţi componente sunt determina-

te de faptul că o excitaţie nervoasă îşi desfăşoară acţiunea în viaţa psihică, după legile reproducerii".

În esenţă identică este şi exprimarea lui Wundt (1874, 656 şi urm.), că reprezentările visului decurg în cea mai mare parte din excitaţii senzoriale, în special din excitaţiile simţului comun şi de aceea sunt în cea mai mare parte iluzii fantastice, probabil că numai o parte mai mică dintre ele sunt reprezentări mnezice pure, ridicate la rangul de halucinaţii. Pentru raportul dintre conţinutul visului şi excitaţiile visului, aşa cum rezultă el din această teorie, Strümpell găseşte comparaţia potrivită (1877, 84): este ca atunci când „cele zece degete ale unui om total neiniţiat în muzică ar alerga pe clapele pianului". Visul nu ar apărea deci ca un fenomen psihic, rezultat din motive psihice, ci ca o consecinţă a unui stimul fiziologic care se manifestă în simptomatologia psihică, pentru că aparatul afectat de stimul nu este capabil de nicio altă manifestare. Pe baza unei premise asemănătoare este construită, de exemplu, explicaţia pe care Meynert a încercat să o dea reprezentărilor obsesive, prin celebra comparaţie cu cadranul ceasului pe care ies în relief unele cifre, imprimate mai apăsat.

Oricât de populară ar fi fost teoria stimulilor somatici ai visului şi oricât de atrăgătoare ar părea, este totuşi uşor să arătăm care este punctul ei slab. Fiecare stimul somatic oniric care îi solicită aparatului psihic aflat în somn o interpretare, prin formarea unei iluzii, poate să stârnească nenumărat de multe astfel de încercări de interpretare, deci poate să fie reprezentat în conţinutul visului prin numeroase reprezentări diferite.[56] Teoria lui Strümpell şi Wundt este însă in-

[56] [*Completare din 1914*] Doresc să sfătuiesc pe toată lumea să citească protocoalele amănunţite şi exacte ale viselor create experimental, adunate în două volume (1910-1912) de către Mourly Vold, pentru a se convinge cât de puţin poate fi explicat conţinutul unor vise individuale, în condiţiile de cercetare date, şi cât de puţin folosesc astfel de experimente înţelegerii problemei visului.

capabilă să dea vreun motiv care să reglementeze raportul dintre stimulul exterior şi reprezentarea onirică aleasă pentru interpretarea lui, deci să explice „ciudata triere", prin care stimulii trec „destul de des, în activitatea lor productivă" (Lipps, 1883, 170). Alte obiecţii se ridică împotriva premisei de bază a întregii teorii a iluziei, anume că în somn psihicul nu este în stare să recunoască adevărata natură a stimulilor senzoriali obiectivi. Vechiul fiziolog Burdach ne demonstrează că şi în somn sufletul este foarte capabil să interpreteze corect impresiile senzoriale care ajung la el şi să reacţioneze corespunzător interpretării corecte. El afirmă că unele impresii senzoriale, care i se par individului importante, se pot sustrage neglijării în timpul somnului (doica şi copilul) şi că suntem treziţi cu mult mai sigur de auzul propriului nume decât de un zgomot indiferent, ceea ce presupune deja că sufletul diferenţiază şi în somn între senzaţii (secţiunea I, p. 82). Din aceste observaţii, Burdach trage concluzia că în timpul stării de somn nu trebuie să se presupună o *incapacitate* de a *interpreta* stimulii senzoriali, ci o *lipsă de interes* pentru ei. Aceleaşi argumente de care se foloseşte Burdach în 1830 se întorc nemodificate la Lipps, în anul 1883, atunci când acesta critică teoria stimulului somatic. Astfel, sufletul ni se pare că se comportă ca şi personajul de anecdotă, care, dormind, este întrebat „Dormi?" şi răspunde „nu"; la cea de-a doua interpelare însă „atunci împrumută-mi zece guldeni", el se va ascunde în spatele afirmaţiei: „Dorm".

Insuficienţa teoriei stimulilor somatici se poate demonstra şi pe o altă cale. Observaţia ne arată că pe mine stimulii exteriori nu mă obligă să visez, chiar dacă ei apar în conţinutul visului, de îndată şi în cazul care visez. Faţă de un stimul cutanat sau de presiune care mă afectează în somn, îmi stau la dispoziţie diferite reacţii. Pot să îl neglijez şi să aflu la trezire că, de exemplu, un picior a rămas descoperit

sau un braţ fusese apăsat; patologia îmi arată deja cele mai numeroase exemple în care în somn rămân fără efect stimuli senzoriali şi motori diferiţi ca origine şi puternic excitanţi. În timpul somnului pot să resimt senzaţia, chiar în ciuda somnului, aşa cum se întâmplă de regulă cu stimulii dureroşi, dar fără ca durerea să intre în ţesătura unui vis; şi în al treilea rând pot să mă trezesc dintr-un stimul tocmai pentru a-l înlătura.[57] Există şi o a patra modalitate de reacţie, ca eu să fi fost provocat să visez tocmai de stimulul nervos; celelalte posibilităţi vor fi însă cel puţin la fel de frecvent realizate ca şi cea a formării visului. Aceasta nu s-ar putea întâmpla dacă *motivul visării nu s-ar afla în afara surselor de excitaţie somatică.*

Alţi autori — Scherner (1861), căruia i se asociază filosoful Volkelt (1875) —, luând pe bună dreptate în considerare mai sus evidenţiata lacună în explicarea visului prin stimuli somatici, încearcă să determine mai detaliat activităţile psihice care fac să ia fiinţă din stimuli somatici pestriţele imagini ale visului, deci transpun esenţa visării în ceea ce ţine de *suflet* şi într-o activitate psihică. Scherner nu numai că dă o descriere în stil poetic, strălucitoare, însufleţită a particularităţilor psihice care se desfăşoară la formarea visului; el credea că a descoperit şi principiul după care procedează sufletul cu stimulii care i se oferă. După Scherner, atunci când imaginaţia este eliberată de îngrădirile zilei, travaliul visului tinde să reprezinte *simbolic* natura organului de la care porneşte stimulul şi natura stimulului. Astfel, rezultă un fel de carte de vise, ca introducerea în interpretarea visului, carte

---

57 [*Completare din 1919*] A se compara aici cu K. Landauer *Acţiuni ale omului adormit* (1918). Orice observator poate remarca acţiuni vizibile, pline de sens, ale celui care doarme. Acesta nu este complet prostit, dimpotrivă: el poate să acţioneze logic şi voluntar.

cu ajutorul căreia pe baza imaginilor onirice se pot trage concluzii asupra senzaţiilor corporale, stărilor organice şi stărilor de stimulare. „Astfel, imaginea pisicii exprimă o dispoziţie aprigă, iar imaginea unei prăjituri albe şi netede exprimă goliciunea corpului" (Volkelt, 1875, 32). Corpul omenesc în ansamblu este reprezentat de fantezia visului ca o casă, iar fiecare dintre organele corpului este reprezentat de o parte a casei. În „visele generate de dinţi", gurii îi corespunde un hol ondulat iar coborârii de pe gât pe esofag o scară; în „visul generat de durerea de cap", pentru desemnarea creştetului capului este ales tavanul unei camere, acoperit de spini greţoşi, care arată ca nişte broaşte (*ibid.*, 33 şi urm.) „Aceste simboluri sunt folosite de vis, prin alegeri multiple, pentru acelaşi organ; astfel, plămânii care respiră îşi află simbolul într-o sobă plină de flăcări, care urlă ca un flux de aer, inima îşi găseşte simbolul în lăzile şi coşurile goale, iar vezica urinară în obiecte rotunde, în forma de pungă sau numai cavitare" (*ibid.*, 34). „Deosebit de important este că în finalul visului este reprezentat adesea nedeghizat organul excitant sau funcţia acestuia, şi anume de obicei chiar pe propriul corp al visătorului. Astfel, „visul din durere de dinţi" se termină de obicei cu visătorul care îşi scoate din gură un dinte" (*ibid.*, 35). Nu putem spune că această teorie a interpretării visului s-a bucurat de aprecieri favorabile ale autorilor. Ea a apărut înainte de toate extravagantă; eu însumi am ezitat să îi găsesc acea parte de pertinenţă la care are dreptul, după judecata mea. Aşa cum se vede, ea duce la revitalizarea interpretării visului prin *simbolistica* de care s-au folosit anticii, numai că terenul din care trebuie să recoltăm interpretarea va fi restrâns la cuprinsul corporalităţii umane. Lipsa unei tehnici concepute ştiinţific a interpretării va afecta grav aplicabilitatea teoriei lui Scherner. Arbitrarul în ceea ce priveşte interpretarea visului nu pare deloc exclus, de vreme ce şi aici sti-

mulul se poate manifesta în conţinutul visului prin cele mai diferite reprezentări. Astfel, nici chiar discipolul lui Scherner, Volkelt, nu a putut susţine reprezentarea corpului sub formă de casă. Ne confruntăm şi cu faptul că şi aici sufletului îi este impus travaliul oniric, ca o ocupaţie fără folos şi fără scop, dat fiind că totuşi prezenta teorie despre suflet se mulţumeşte să fantazeze despre stimulul de care se ocupă, fără ca în depărtare să licărească descărcarea stimulului.

Teoria lui Scherner despre simbolizarea stimulilor somatici este însă serios afectată de o obiecţie din partea visului. Aceste impulsuri somatice sunt prezente tot timpul şi, după opinia generală, sufletul le este mult mai accesibil în somn decât în stare de veghe. Atunci nu se înţelege de ce sufletul nu visează continuu toată noaptea şi de ce nu visează toată noaptea cu toate organele. Dacă dorim să ne sustragem acestei obiecţii punând condiţia ca de la ochi, ureche, dinţi, intestine etc. să pornească excitaţii speciale pentru a trezi activitatea onirică, atunci ne aflăm în faţa dificultăţii de a evidenţia obiectiv aceaste creşteri de stimulare, lucru care nu este posibil decât într-un număr redus de cazuri. Dacă visul de a zbura este o simbolizare a ridicării şi coborârii lobilor pulmonari în timpul respiraţiei, atunci fie acest vis ar trebui să fie visat mult mai des, aşa cum observa chiar Strümpell (1877, 119), fie în timpul acestui vis ar trebui să poată fi demonstrată o activitate respiratorie sporită. Mai este posibil şi un al treilea caz, cel mai probabil dintre toate, anume că se activează temporar diferite motive, pentru a îndrepta atenţia asupra senzaţiilor viscerale uniform existente, dar acest caz duce deja dincolo de teoria lui Scherner.

Valoarea explicaţiilor lui Scherner şi Volkelt constă în faptul că ne atrag atenţia asupra unei serii de caracteristici ale conţinutului visului care au nevoie de explicaţie şi care par să promită noi cunoştinţe. Este corect că visele conţin sim-

bolizări ale organelor şi funcţiilor corporale, că adesea apa în vis indică nevoia de a urina, că organul genital masculin poate fi reprezentat de un pumnal vertical sau de o coloană etc. În visele care prezintă culori luminoase şi un câmp vizual foarte mobil, spre deosebire de caracterul mat al altor vise, nu putem nega interpretarea de „vis de stimulare vizuală", cu atât mai puţin nu poate fi contestată contribuţia iluziei la visele care conţin zgomot şi voci. Un vis cum este cel al lui Scherner (1861, 167) în care pe o punte stau faţă în faţă două şiruri de băieţi frumoşi, blonzi, apoi se atacă unul pe altul şi apoi adoptă din nou poziţia iniţială, până ce în final visătorul însuşi se aşază pe o punte şi scoate un dinte lung din maxilar; sau un vis asemănător al lui Volkelt (1875, 52), în care joacă un rol două rânduri de rafturi şi se termină la fel, cu pierderea unui dinte: astfel de formaţiuni onirice comunicate de ambii autori nu ne îngăduie să aruncăm teoria lui Scherner ca pe o invenţie inutilă, fără să căutăm nucleul ei bun. Apoi se pune problema de a aduce un alt fel de explicaţie pentru presupusa simbolizare a aşa-zisului impuls dentar.

În timp ce ne-am preocupat de teoria surselor somatice ale visului, am neglijat să valorific acel argument care decurge din analizele noastre de vise. Dacă am putea demonstra, printr-un procedeu pe care alţi autori nu l-au folosit asupra materialului lor oniric, că visul posedă o valoare proprie în calitate de acţiune psihică, că motivul formării sale este o dorinţă şi că trăirile din ziua precedentă furnizează materialul imediat pentru conţinutul său, atunci orice altă teorie a visului care neglijează un astfel de procedeu de cercetare atât de important şi de aceea creează aparenţa că visul este o reacţie psihică inutilă şi enigmatică la un stimul somatic este condamnată, fără să mai fie necesară o critică a ei. Atunci ar

trebui să existe, ceea ce este foarte improbabil, două feluri distincte de vise, dintre care cu unul ne-am întâlnit numai noi, iar cu celălalt s-a întâlnit numai unul dintre teoreticienii precedenţi ai visului. Ne mai rămâne să facem loc în interiorul teoriei noastre despre vise faptelor pe care se bazează teoria curentă a stimulilor somatici ai viselor.

Am făcut deja primul pas spre aceasta atunci când am afirmat că travaliul visului se află sub constrângerea de a prelucra într-o unitate toţi stimulii care sunt prezenţi simultan. Am văzut că atunci când din ziua precedentă rămân două sau mai multe trăiri mai mult sau mai puţin impresionante, dorinţele care rezultă din ele sunt reunite într-un vis, acelaşi în al cărui material oniric se întâlnesc o impresie psihic semnificativă şi experienţe indiferente din ziua precedentă, presupunând că între ele iau naştere reprezentări care realizează comunicarea reciprocă. Astfel, visul apare ca o reacţie la tot ceea ce este prezent simultan ca actual în psihicul care doarme. În măsura în care până acum am analizat materialul visului, l-am recunoscut ca o colecţie de resturi psihice, urme mnezice cărora (din cauza preferinţei pentru materialul recent şi infantil) trebuie să le atribuim un caracter de actualitate care nu poate fi determinat în acel timp. Nu este greu să anticipăm ce se va întâmpla dacă acestor actualităţi ale memoriei li se adaugă un nou material de senzaţii, în timpul stării de somn. Aceste excitaţii dobândesc din nou o importanţă pentru vis prin faptul că ele sunt actuale; ele sunt unificate cu celelalte materiale psihic actuale, spre a furniza materialul pentru formarea visului. Altfel spus, stimulii din timpul somnului sunt prelucraţi într-o împlinire a unei dorinţe; celelalte componente ale acesteia sunt resturile diurne care ne sunt deja cunoscute. Această unificare nu *trebuie* să aibă loc; am aflat deja că faţă de stimulii corporali care intervin în timpul somnului se poate adopta mai mult decât

un singur fel de comportament. Acolo unde unificarea are loc, s-a reuşit găsirea unui material de reprezentări pentru conţinutul visului, care să cuprindă o reprezentare pentru ambele surse ale visului, cea somatică şi cea psihică.

Natura visului nu se alterează dacă surselor psihice ale visului li se alătură şi material somatic; visul rămâne împlinirea unei dorinţe, indiferent de expresia care îi este imprimată de materialul actual.

Voi lăsa aici loc pentru o serie de particularităţi care pot să confere o semnificaţie variabilă a stimulilor externi pentru vis. Îmi imaginez că o conlucrare a factorilor individuali, fiziologici şi accidentali, determinaţi de circumstanţe, este cea care decide modul în care ne vom comporta în cazurile individuale de stimulare intensă obiectivă în timpul somnului. Câteodată, profunzimea obişnuită sau accidentală a somnului, în coeziune cu intensitatea stimulului, face posibilă reprimarea stimulului, astfel încât el să nu tulbure somnul; altă dată aceleaşi condiţii de stimulare pot să forţeze trezirea sau pot să susţină tentativa de a depăşi stimulul prin folosirea lui într-un vis. Corespunzător variaţiei acestor constelaţii, la un anumit individ stimulii obiectivi externi se pot exprima în vis mai rar sau mai des decât la altul. La mine, care am un somn excelent şi nu mă las tulburat din somn de nicio circumstanţă, intervenţia unor cauze externe de stimulare este foarte rară în vise, în timp ce motivele psihice mă fac foarte uşor să visez. De fapt, nu am consemnat decât un singur vis în care poate fi recunoscută o sursă de stimulare obiectivă, dureroasă şi tocmai în acest vis se vede, într-un mod plin de învăţături, care este rezultatul stimulului extern.

Călăresc un cal sur, la început timid şi neîndemânatic, ca şi cum aş fi numai sprijinit. Apoi îl întâlnesc pe colegul P., care stă

în şa îmbrăcat într-un costum de tweed şi care îmi atrage atenţia asupra unui lucru (probabil că stau prost). Apoi stau din ce în ce mai ferm şi mai confortabil pe calul foarte inteligent şi observ că mă simt ca acasă acolo. În loc de şa am un fel de pernă, care umple complet spaţiul dintre gâtul şi crupa calului. Călăresc cu greu prin spaţiul dintre două camioane. După ce călăresc încă puţin pe stradă, mă întorc şi doresc să cobor, mai întâi în faţa unei mici capele deschise, care se află la stradă. Apoi cobor în faţa altei capele, de lângă aceasta; hotelul meu este pe aceeaşi stradă; aş putea să las calul liber să mă ducă acolo, dar prefer să îl conduc. Este ca şi cum m-aş ruşina să vin acolo călare. În faţa hotelului se află un groom, care îmi arată un bilet care fusese găsit de mine şi mă ironizează din această cauză. Pe bilet scrie, subliniat de două ori: Să nu mănânci nimic şi apoi un al doilea precept (neclar) *ca: să nu lucrezi nimic; se adaugă ideea vagă că sunt într-un oraş străin, în care nu lucrez nimic.*

La acest vis nu se remarcă de la început că a luat naştere sub influenţa, sau mai degrabă sub constrângerea, unui stimul dureros. Însă cu o zi înainte suferisem de furuncule, care transformau fiecare mişcare a mea într-un chin şi în final îmi crescuse la rădăcina scrotului un furuncul de mărimea unui măr, care îmi provoca la fiecare pas dureri insuportabile, iar o oboseală febrilă, inapetenţa şi munca cotidiană asiduă pe care am continuat-o în pofida acestora s-au aliat cu durerile mele pentru a-mi tulbura dispoziţia. Nu eram tocmai capabil să îmi îndeplinesc obligaţiile medicale, dar în ceea ce priveşte natura şi sediul răului meu, ne putem gândi la altă activitate de care eram mai puţin capabil decât de oricare alta, şi aceasta este *călăria*. Tocmai în această activitate mă plasează visul; este negarea cea mai energică a suferinţei pe care mi-aş fi putut-o imagina. Eu nu ştiu deloc să călăresc, nu visez niciodată asta, nu m-am urcat decât o singură dată pe cal şi atunci

fără şa, şi nu mi s-a părut confortabil. Dar în acest vis eu călăresc ca şi cum nu aş fi avut niciun furuncul la perineu, sau mai degrabă *pentru că aş fi vrut să nu am nici unul*. După descrierea mea, şaua este cataplasma care mi-a permis să adorm. Astfel protejat, probabil că în primele ore de somn nu am simţit nimic din suferinţa mea. Apoi au apărut senzaţiile dureroase, care au vrut să mă trezească; atunci a venit visul şi a spus, liniştitor: „Dormi mai departe, nu trebuie să te trezeşti încă! Nu ai niciun furuncul, căci tu călăreşti pe cal şi cu un furuncul în locul acela nu se poate călări!“ Şi aşa s-a întâmplat; durerea a fost amorţită şi am dormit mai departe.

Visul nu s-a mulţumit însă să „sugestioneze negativ" existenţa furunculului meu, prin susţinerea încăpăţânată a unei reprezentări incompatibile cu suferinţa, comportându-se ca şi delirul halucinator al mamei care şi-a pierdut copilul[58] sau al vânzătorului pe care pierderile l-au dus dincolo de capacitatea de a suporta; însă particularităţile senzaţiei negate şi ale imaginii folosite pentru refularea ei îi servesc şi drept material pentru a lega de situaţia visului şi a reprezenta ceea ce este de altminteri actual în psihic. Călăresc un cal *sur*; culoarea calului corespunde exact culorii *sare şi piper* a halatului în care mă întâmpinase ultimă oară la ţară colegul P. Mâncarea *condimentată* mi-a fost prezentată drept cauză a furunculozei, fiind preferată, ca factor etiologic, *zahărului*, la care ne putem gândi în caz de furunculoză. Prietenului P. îi place să stea *pe cai mari* faţă de mine, de când a preluat o pacientă de-a mea, cu care am desfăşurat multă *virtuozitate* (în vis stau pe cal mai întâi ca un *călăreţ-artist*). Această pacientă m-a dus de fapt unde a

---

58 A se compara cu pasajul din Griesinger şi observaţia din cel de-al doilea eseu al meu despre neuropsihozele de apărare (1896*b*).

vrut ea, precum calul din anecdota cu călăreţul de duminică[59]. Astfel calul ajunge să capete semnificaţia simbolică a unei paciente (în vis el este *foarte inteligent*). *„Mă simt ca acasă acolo sus"* provine din poziţia pe care am avut-o în casă înainte de a fi înlocuit de P. *„Am crezut să staţi bine acolo sus în şa"* îmi spusese cu puţin timp în urmă despre aceeaşi casă unul dintre puţinii mei protectori printre marii medici din acest oraş. Era o „virtuozitate" să fac psihoterapie opt până la zece ore pe zi cu aceste dureri, dar ştiu că fără o stare bună somatică nu pot continua pe termen lung un travaliu deosebit de greu şi visul este plin de aluzii sumbre la situaţia care va rezulta din aceasta (*biletul*, asemănător cu cele pe care neurastenicii le arată medicilor): — *A nu lucra şi a nu mânca*. Interpretând mai departe, văd că travaliul visului a reuşit să găsească drumul de la situaţia dorită — a călări — la scene din copilărie foarte vechi, care trebuie să se fi petrecut între mine şi un nepot care trăieşte acum în Anglia şi care este cu un an mai în vârstă decât mine. În plus, el a preluat elemente din călătoriile mele în Italia; strada din vis este alcătuită din impresii din Verona şi Siena. O interpretare şi mai profundă conduce la gânduri onirice sexuale şi îmi amintesc ce au însemnat aluziile onirice la Italia (*gen Italien – Genitalien*[60]) pentru o pacientă care nu a fost niciodată în Italia, aluzii care nu erau lipsite de legătură chiar cu casa în care l-am precedat ca medic pe prietenul P. şi cu locul în care se afla furunculul meu.

---

[59] În scrisoarea către Fließ din 7 iulie 1898, Freud vorbeşte despre celebrul principiu al lui Iţic, călăreţul de duminică: „Iţic, unde te duci?" „Ce ştiu eu — întreabă calul!" În germană, *Sonntagsreiter*, literal „călăreţ de duminică", înseamnă călăreţ prost (*N. t.*).

[60] În limba germană, *„gen Italien"* înseamnă „către Italia", ceea ce sună la fel ca şi *Genitalien* — organe genitale (*N. t.*).

Într-un alt vis al meu, am reuşit, într-un mod asemănător, să mă protejez de tulburarea somnului, care *de această dată* ameninţa din partea unei stimulări senzoriale. Numai o întâmplare m-a făcut capabil să descopăr însă relaţia dintre vis şi stimulul accidental al visului şi să înţeleg astfel visul. Într-o dimineaţă m-am trezit — era în toiul verii, într-o staţiune montană tiroleză — ştiind că am visat că: *Papa a murit.* Nu am reuşit să interpretez acest vis scurt, nonvizual. Nu-mi aminteam decât un singur punct de sprijin al visului, anume că de curând se anunţase în ziar o uşoară indispoziţie a sanctităţii sale. Însă în cursul dimineţii soţia mea m-a întrebat: „Ai auzit în zori ce înspăimântător băteau clopotele?" Nu ştiam că le-am auzit, dar acum îmi înţelegeam visul. Acesta era o reacţie a trebuinţei mele de a dormi la zgomotul cu care voiseră să mă trezească pioşii tirolezi. M-am răzbunat pe ei prin concluzia care formează conţinutul visului şi am dormit mai departe, fără niciun interes pentru acele sunete.

Printre visele menţionate în capitolele precedente se află deja mai multe care pot servi drept exemple pentru prelucrarea aşa-ziselor excitaţii nervoase. Unul dintre ele este visul de a bea cu înghiţituri mari; aici excitaţia somatică este aparent singura sursă a visului, iar dorinţa care a izvorât din senzaţie — setea — este singurul motiv al visului. La fel se petrece în alte vise simple, atunci când stimulul somatic formează singur o dorinţă. Visul bolnavei care a aruncat noaptea aparatul de răcire de pe obraz prezintă o modalitate neobişnuită de a reacţiona la stimuli dureroşi cu împlinirea dorinţei; se pare că bolnava a reuşit excepţional de bine să devină analgică, deplasând durerile ei asupra unei persoane străine.

Visul meu despre cele trei Parce este un evident vis de foame, dar el deplasează trebuinţa de hrană până la dorul

copilului după sânul mamei şi foloseşte dorinţa nevinovată ca o acoperire pentru una mai serioasă, care nu se poate manifesta atât de descoperit. În visul despre contele Thun am putut vedea pe ce căi o trebuinţă corporală apărută accidental este pusă în legătură în viaţa psihică cu cele mai puternice trebuinţe, care sunt însă şi cele mai puternic reprimate. Şi dacă, aşa ca în cazul relatat de Garnier (1872, vol. 1, 476), Primul Consul a întreţesut într-un vis de măcel zgomotul maşinii infernale care exploda, înainte de a se trezi din el, atunci în vis se manifestă deosebit de clar tendinţa în serviciul căreia activitatea psihică se preocupă de senzaţiile din timpul somnului. Un tânăr avocat care, preocupat total de primul său faliment, adoarme într-o după-amiază se comportă asemănător marelui Napoleon. El visează despre un anumit G. Reich din *Hussiatyn*[61], pe care îl cunoaşte dintr-un caz de faliment, dar *Hussiatyn* se impune apoi din ce în ce mai mult percepţiei sale; el trebuie să se trezească şi o aude pe soţia sa, care suferea de un catar bronhial, tuşind acut.[62]

Să comparăm acest vis al primului Napoleon, care dormea de altfel extraordinar de bine, şi pe cel a studentului somnoros care a fost trezit de menajera lui deoarece trebuia să meargă la spital; el visează că se află într-un pat de spital şi doarme apoi mai departe, cu motivaţia: dacă sunt deja la spital, nu mai trebuie să mă scol pentru a merge acolo. Acest ultim vis este evident un vis de comoditate, cel care doarme îşi mărturiseşte nedeghizat motivul visului său, dar astfel descoperă unul dintre misterele visului. Într-un anumit sens, toate visele sunt *vise de comoditate*; ele servesc intenţiei de a continua somnul, în loc de a se trezi. *Visul este*

[61] Hussiatyn este un oraş din Galiţia (*N. t.*).

[62] În germană, *husten* înseamnă „a tuşi". (*N. t.*).

paznicul somnului, şi nu cel care îl tulbură. Vom justifica în altă parte această idee în ceea ce priveşte factorii psihici care duc la trezire; aici putem deja întemeia aplicabilitatea ei asupra rolului stimulilor externi obiectivi. Psihicul fie nu se sinchiseşte deloc de mobilurile senzaţiilor în timpul somnului, dacă el poate face aceasta în ciuda intensităţii stimulilor şi semnificaţiei lor pe deplin înţelese; fie psihicul foloseşte visul pentru a nega stimulii sau, în al treilea rând, dacă este obligat să recunoască aceşti stimuli, el caută acea interpretare a stimulului care instituie senzaţia actuală ca o parte componentă a unei situaţii dorite, compatibilă cu somnul. Senzaţia actuală este întreţesută într-un vis, *pentru a-i răpi realitatea.* Napoleon poate să doarmă mai departe; ceea ce vine să îl tulbure nu este decât amintirea onirică a canonadei de la Arcole.[63]

Dorinţa de a dormi (pe care s-a concentrat Eul conştient şi care reprezintă contribuţia acestuia la visat, alături de cenzura visului şi „elaborarea secundară" care va fi menţionată ulterior) trebuie să fie considerată astfel de fiecare dată ca un motiv al formării visului şi orice vis reuşit este o împlinire a acestei dorinţe. În altă parte voi expune modul în care se raportează această dorinţă de a dormi, generală şi mereu prezentă şi egală cu sine, la celelalte dorinţe, dintre care vor fi îndeplinite de conţinutul visului când una, când alta. În dorinţa de a dormi am descoperit însă acel factor care poate acoperi lacuna din teoria lui Strümpell şi Wundt şi care poate explica maniera înşelătoare şi capricioasă în care este interpretat stimulul extern. Interpretarea corectă, de care psihicul este foarte capabil chiar şi în starea de somn, ar presupune un interes activ, ar cere întreruperea somnului; de aceea, dintre toate posibilităţile, nu sunt permise decât cele compatibile cu cenzura

[63] Conţinutul acestui vis nu este povestit la fel în cele două surse din care îl cunosc.

somnului, exercitată absolutist de dorinţa de a dormi. „Privighetoarea e, nu ciocârlia."[64] Căci dacă ar fi fost ciocârlia, noaptea de iubire s-ar fi sfârşit. Dintre posibilele interpretări ale stimulului este aleasă apoi cea care poate să realizeze cea mai bună legătură cu mişcările de dorinţă care pândesc în psihic. Astfel, totul este determinat clar şi nimic nu este lăsat pe seama arbitrarului. Interpretarea greşită nu este iluzie, ci — dacă dorim — o scuză, un pretext. Aici însă, ca şi în înlocuirea prin deplasare în serviciul cenzurii visului, este prezent un act care deviază de la procesul psihic normal.

Dacă stimulii externi nervoşi şi impulsurile corporale interne sunt suficient de intense pentru a atrage asupra lor atenţia psihică şi dacă rezultatul lor este visatul şi nu trezirea, atunci ei formează nucleul materialului visului, pentru care este căutată împlinirea unei dorinţe, după cum, aşa cum am spus deja, se caută reprezentări intermediare între doi stimuli onirici psihici. Aceasta este valabil pentru un număr de vise, în măsura în care în ele conţinutul visului este comandat de elementul somatic. În acest caz extrem, în virtutea necesităţii formării visului este trezită tocmai o dorinţă care nu este actuală. Visul nu poate să prezinte ca fiind împlinită decât o dorinţă într-o situaţie; el se află în faţa sarcinii de a căuta o dorinţă ce poate să fie prezentată ca împlinită prin senzaţia actuală în acel moment. Dacă acest material actual are caracter dureros sau penibil, asta nu înseamnă că el este de aceea inutilizabil pentru formarea visului. Viaţa psihică are la dispoziţie dorinţe, a căror împlinire provoacă neplăcere, ceea ce pare o contradicţie, dar devine explicabil invocând existenţa a două instanţe psihice, între care se află o cenzură.

---

[64] După Shakespeare, *Romeo şi Julieta*, actul III, scena 5 (*N. t.*).

După cum am aflat, există în viaţa psihică dorinţe *refulate*, care aparţin primului sistem şi împotriva împlinirii cărora se luptă al doilea sistem. „Există" nu are aici un sens istoric, anume că ar fi fost prezente astfel de dorinţe şi apoi acestea au fost distruse; teoria refulării, esenţială pentru studiul psihonevrozelor, susţine că astfel de dorinţe refulate mai subzistă încă, dar în acelaşi timp există o inhibiţie, care atârnă asupra lor. Limbajul curent prinde semnificaţia corectă, atunci când vorbeşte despre „înăbuşirea" acestor impulsuri. Amenajarea psihică prin care astfel de dorinţe reprimate îşi forţează realizarea rămâne şi este utilizabilă. Dacă se întâmplă însă ca o astfel de dorinţă reprimată să fie totuşi îndeplinită, atunci inhibiţia celui de-al doilea sistem (capabil de a deveni conştient) este învinsă, iar înfrângerea ei se exprimă sub formă de neplăcere. Pentru a finaliza această explicaţie: atunci când în somn există senzaţii cu caracter neplăcut din surse somatice, atunci această constelaţie este utilizată de travaliul visului pentru a reprezenta împlinirea unei dorinţe altminteri reprimate — cu păstrarea cenzurii într-o proporţie mai mare sau mai mică.

Această stare de fapt face posibilă o serie de vise de angoasă, în timp ce o altă serie de formaţiuni onirice, nefavorabile teoriei dorinţei, lasă să se recunoască un alt mecanism. Angoasa în vise poate fi una psihonevrotică, poate proveni din excitaţii psihosexuale, angoasa corespunzând libidoului refulat. Apoi această angoasă are, ca şi întregul vis de angoasă, semnificaţia unui simptom nevrotic şi ne aflăm la graniţa unde eşuează tendinţa de împlinire a dorinţelor pe care o are visul. În alte vise de angoasă senzaţia de frică este determinată somatic (cum este la bolnavii de plămâni sau de inimă, în cazul unei sufocări accidentale) şi atunci ea este utilizată pentru a ajuta să se împlinească sub formă de vis astfel de dorinţe energic reprimate, dorinţe a căror visare din motive psihice ar fi avut ca urmare aceeaşi descărcare de angoasă. Nu este greu să

unificăm cele două cazuri aparent separate. Din cele două formaţiuni psihice, o înclinaţie afectivă şi un conţinut reprezentativ, care sunt strâns legate; una, cea actuală, o înlocuieşte pe cealaltă şi în vis; ba angoasa somatică — conţinutul reprezentativ reprimat; ba conţinutul reprezentativ eliberat de refulare, unificat cu excitaţia sexuală — descărcarea de angoasă. Despre primul caz putem spune că un afect somatic este interpretat psihic; în celălalt caz totul este psihic, dar conţinutul care fusese reprimat se înlocuieşte uşor cu o interpretare somatică ce se potriveşte cu angoasa. Dificultăţile care apar în ceea ce priveşte înţelegerea au prea puţin de-a face cu visul; ele provin din faptul că, o dată cu aceste explicaţii, atingem problema dezvoltării angoasei şi problema refulării.

Printre stimulii din somatica internă, ce comandă visele, se află, fără îndoială, şi cenestezia. Ea nu poate furniza conţinutul visului, dar obligă gândurile visului să aleagă din materialul ce trebuie să servească prezentării în conţinutul visului, privilegiind o parte a materialului care se potriveşte naturii sale şi ţinând-o departe pe cealaltă. În plus, această dispoziţie generală este legată încă din cursul zilei de resturile psihice, importante pentru vis. Această dispoziţie poate persista în vis sau poate fi învinsă, fiind astfel transformată în contrariu dacă este neplăcută.

Dacă sursele de excitaţie somatică din timpul somnului — deci senzaţiile somnului — nu sunt de o intensitate neobişnuită, atunci, după aprecierea mea, ele joacă în formarea visului un rol asemănător celui deţinut de impresiile recente ale zilei, care sunt însă indiferente. Sunt de părere că ele sunt atrase în formarea visului dacă se potrivesc conţinutului reprezentativ al surselor psihice ale visului; în cazul contrar nu. Ele vor fi tratate ca un material ieftin, care se află mereu la dispoziţie, care este folosit ori de câte ori este nevoie, în contrast cu un

material preţios care participă el însuşi la decizia asupra utilizării sale. Cazul este întru câtva asemănător celui în care comanditarul îi aduce artistului o piatră rară, un onix, pentru a realiza din el o operă de artă. Mărimea pietrei, culoarea şi suprafaţa ei hotărăsc ce cap sau ce scenă vor fi prezentate în ea, în timp ce dacă ar avea un material de marmură sau gresie uniform şi abundent, artistul nu ar urma decât ideea care se formează în mintea lui. Numai astfel mi se pare că putem explica faptul că acele conţinuturi onirice furnizate de stimuli somatici care nu sunt neobişnuit de intenşi nu apar totuşi în toate visele şi nu apar în vise în fiecare noapte.[65]

Poate că ideea mea va fi lămurită cel mai bine de un exemplu, care ne conduce din nou la interpretarea unui vis. Într-o zi mă străduisem să înţeleg ce vrea să însemne senzaţia de a fi inhibat, de a nu te putea mişca de pe loc, de a nu putea face nimic etc., senzaţii care apar atât de des în vis şi care sunt atât de înrudite cu angoasa. În noaptea care a urmat, am avut următorul vis: *Într-o toaletă foarte sumară, merg de la un apartament de la parter pe scară, spre un etaj superior. Sar câte trei trepte, mă bucur că pot urca scările atât de sprinten. Dintr-o dată văd o slujnică pe scări, coborând; îmi apare în faţă. Mi se face ruşine; vreau să mă grăbesc şi atunci apare starea de inhibiţie: sunt lipit de scări şi nu pot să mă mişc din loc.*

ANALIZA: Situaţia visului este preluată din realitatea cotidiană. Ocup două apartamente dintr-o casă din Viena, care sunt legate unul de altul doar printr-o scară publică. La mezanin se află cabinetul şi biroul meu, iar la etajul superior se află camerele de locuit. Atunci când, la ore târzii, termin de

---

[65] [*Completare din 1914*] Într-o serie de lucrări (1910, 1912*a* şi 1912*b*), Rank a arătat că anumite vise deşteptătoare, provocate de stimuli organici (visele de micţiune şi de poluţie), sunt deosebit de adecvate pentru a demonstra lupta între trebuinţa de a dormi şi trebuinţele organice, ca şi influenţa celor din urmă asupra conţinutului visului.

lucru jos, urc pe scară spre dormitor. În seara de dinaintea visului făcusem într-adevăr acest scurt drum într-o ţinută oarecum deranjată, adică îmi desfăcusem gulerul, cravata şi manşetele; aceasta a devenit în vis un grad mai înalt, dar, ca de obicei, nedeterminat, de dezbrăcare. Săritul treptelor este felul meu obişnuit de a merge pe scări, în plus este împlinirea unei dorinţe recunoscute ca atare chiar în vis, căci m-am consolat cu uşurinţa acestei performanţe, în ciuda stării funcţiei mele cardiace. Apoi, acest mod de a merge pe scări este o contrapondere eficientă pentru inhibiţia din cea de-a doua jumătate a visului. Ea îmi arată ceea ce nu mai avea nevoie să fie dovedit, anume că visul nu are nicio dificultate în a-şi reprezenta acţiunile motrice realizate în deplinătatea lor; să ne gândim la zborul din vis!

Scara pe care merg nu este însă scara din casa mea; la început nu o recunosc, până ce persoana care mi-a ieşit în cale nu m-a lămurit care este locul în care mă aflam. Această persoană este slujnica doamnei în vârstă pe care o vizitez de două ori pe zi pentru a-i face injecţii; scara este şi ea absolut asemănătoare cu cea pe care trebuie să o urc de două ori pe zi acolo.

Cum ajung deci această scară şi această persoană feminină în visul meu? Ruşinea pentru că nu sunt complet îmbrăcat are fără îndoială un caracter sexual; slujnica pe care am visat-o este mai în vârstă decât mine, trecută şi în niciun caz nu este atrăgătoare. La această întrebare nu îmi vine în minte altceva decât: când fac în această casă vizita de dimineaţă, am de obicei pe scară un atac de tuse; produsul expectoraţiei ajunge pe trepte. În aceste două etaje nu se află nicio scuipătoare şi sunt de părere că munca de curăţare a scării nu trebuie să se facă pe socoteala mea; pentru menţinerea stării de curăţenie ar fi suficientă aducerea unei scuipători. Portăreasa, o persoană la fel de bătrână şi de trecută, dar cu instincte pure, aşa cum sunt gata să recunosc, are în această

privinţă un punct de vedere contrar. Ea pândeşte să vadă dacă îmi voi permite din nou această libertate şi dacă ea a constat aceasta, o aud bombănind. Apoi, timp de câteva zile, ea îmi refuză obişnuita politeţe atunci când ne întâlnim. În ziua precedentă visului, portăreasa a căpătat întăriri din partea slujnicei. Făcusem grăbit, ca întotdeauna, vizita bolnavei, atunci când în anticameră mi-a apărut slujnica şi mi-a făcut observaţia: „Domnul doctor ar fi putut să îşi cureţe astăzi cizmele, înainte de a intra în cameră. Covorul roşu este din nou murdărit de picioarele dvs." Acestea sunt singurele argumente care califică scara şi slujnica pentru a apărea în visul meu.

Între a zbura pe trepte şi a scuipa pe scară se afla o strânsă legătură. Faringita şi tulburările cardiace reprezintă ambele pedepse pentru viciul fumatului, din cauza căruia nici la menajera mea nu mă bucur de o faimă de prea mare curăţenie, în această casă ca şi în cealaltă, case care se contopesc în vis în aceeaşi imagine.

Voi amâna ceea ce urmează în interpretarea visului până ce voi putea relata de unde provine visul tipic al îmbrăcăminţii incomplete. Remarc numai, ca un rezultat provizoriu al visului comunicat, că senzaţia onirică de mişcare inhibată este provocată pretutindeni unde un anumit context o face necesară. O stare deosebită a mobilităţii mele în timpul somnului nu poate fi originea acestui conţinut oniric, căci cu un moment mai devreme eu m-am văzut grăbindu-mă, cu pas uşor, pe scări, ca pentru a mă asigura de această cunoaştere.[66]

---

[66] Senzaţiile de inhibiţie în vise sunt explicate amănunţit la p. 397. Visul de faţă va fi analizat în continuare la p. 299 (*N. t.*).

D

Vise tipice

În general, nu suntem în stare să interpretăm visele altuia, dacă acesta nu doreşte să ne furnizeze gândurile inconştiente care stau în spatele conţinutului visului, şi prin aceasta este sever afectată aplicabilitatea practică a metodei noastre de interpretare a visului.[67] În contrast cu libertatea de care se bucură altminteri individul de a-şi configura propria lume onirică, făcând-o astfel inaccesibilă altuia, există totuşi un anumit număr de vise pe care le are aproape toată lumea în acelaşi fel şi despre care ne-am obişnuit să presupunem că şi au la toată lumea aceeaşi semnificaţie. Aceste vise tipice se bucură de un interes special şi pentru că se presupune că la toţi oamenii ele provin din aceleaşi surse, deci par deosebit de potrivite pentru a ne furniza concluzii asupra surselor visului.

Vom porni deci plini de speranţă să cercetăm aceste vise cu tehnica noastră a interpretării visului şi vom observa cu mare neplăcere că arta noastră nu se ţine prea bine în faţa acestui material. În interpretarea viselor tipice, asociaţiile visătorului, care altminteri ne conduceau la înţelegerea visu-

---

[67] [*Completare din 1925*] Enunţul conform căruia metoda noastră de interpretare a viselor nu este utilizabilă dacă nu dispunem de materialul asociativ al visătorului cere o completare. Într-un singur caz travaliul nostru de interpretare este independent de aceste asociaţii, anume atunci când visătorul foloseşte în conţinutul visului elemente simbolice. Utilizăm atunci, în sens strict, o a doua metodă, *auxiliară*, de interpretare a viselor.

lui, dezamăgesc de regulă sau sunt neclare şi insuficiente, astfel că nu ne putem rezolva sarcina cu ajutorul lor.

De unde rezultă această situaţie şi cum putem remedia această lacună a tehnicii noastre se va spune într-un pasaj ulterior al lucrării noastre.[68] Atunci cititorul va înţelege de ce eu nu pot trata aici decât câteva vise din grupul viselor tipice şi amân explicarea altora până la acel context care va urma.

(α) Vise jenante de nuditate

Visul că ne aflăm goi sau prost îmbrăcaţi în prezenţa unor străini vine împreună cu un alt ingredient, anume că nu ne-am ruşinat deloc de aceasta etc. Visul de goliciune ne atrage interesul numai atunci când resimţim în el ruşine şi jenă, dorim să fugim sau să ne ascundem şi avem o inhibiţie specială: nu ne putem clinti din loc şi simţim că nu putem să schimbăm situaţia penibilă. Numai în această conjunctură visul este tipic; nucleul conţinutului său poate fi angrenat altminteri în tot felul de alte legături sau poate fi prevăzut cu ingrediente individuale. Este vorba în esenţă despre acea senzaţie penibilă, de natura ruşinii, de a dori să îţi ascunzi goliciunea în general prin locomoţie şi de a nu putea să faci asta. Cred că majoritatea cititorilor mei s-au aflat deja în această situaţie în vis.

De obicei, modalitatea în care s-a produs dezbrăcarea e prea puţin clară. Auzim povestindu-se, de exemplu, că „eram în cămaşă", dar acesta este rareori un tablou clar; în cele mai multe cazuri, dezbrăcarea este atât de puţin precizată, încât este redată în povestire printr-o alternativă: „Eram în cămaşă sau în furou." De regulă, defectul toaletei nu este atât de

---

[68] În capitolul VI, E (*N. t.*).

dramatic pentru a justifica ruşinea respectivă. Pentru cei care au purtat hainele împăratului, goliciunea se înlocuieşte adesea cu o încălcare a regulilor vestimentare. „Sunt pe stradă fără sabie şi văd ofiţeri care se apropie" sau „sunt fără guler", sau „port un pantalon civil în carouri" etc.

Oamenii de care ne este ruşine sunt aproape întotdeauna străini, cu chipuri neprecizate. Niciodată nu se întâmplă în visul tipic să fim admonestaţi sau numai remarcaţi din cauza ţinutei care ne provoacă atâta jenă. Dimpotrivă, oamenii au feţe indiferente sau, aşa cum am putut percepe într-un vis deosebit de clar, feţe ţepene solemne. Aceasta ne dă de gândit.

Ruşinea visătorului şi indiferenţa spectatorilor creează o contradicţie, aşa cum se întâmplă frecvent în vis. Cu senzaţia visătorului se potriveşte altă situaţie, în care străinii s-ar uita la el cu uimire sau ar râde, sau şi-ar bate joc de el. Eu cred însă că această trăsătură jignitoare este înlăturată de împlinirea dorinţei, în timp ce cealaltă, ţinută de vreo putere, rămâne pe poziţie şi astfel cele două părţi se acordă atunci atât de rău una cu alta. Suntem în posesia unei interesante mărturii în favoarea faptului că, în aspectul său parţial deformat de împlinirea dorinţei, visul nu şi-a găsit înţelegerea corectă. El a devenit baza unei poveşti care ne este cunoscută tuturor în versiunea lui Andersen (*Hainele cele noi ale împăratului*) şi care s-a bucurat de o valorificare poetică de curând, la L. Fulda[69] în *Talisman*. În povestea lui Andersen, doi escroci îi spun împăratului că îi vor ţese un veşmânt scump, dar care nu poate fi văzut decât de cei buni şi loiali. Împăratul merge îmbrăcat în acest veşmânt invizibil şi, înspăimântaţi de puterea de piatră de încercare a ţesăturii, toţi oamenii se prefac că nu observă goliciunea împăratului.

---

[69] Dramaturg german (1862-1939) (*N. t.*).

Aceasta din urmă este situaţia în visul nostru. Nu trebuie multă isteţime pentru a observa că acest conţinut incomprehensibil al visului a dat o sugestie pentru a inventa o înveşmântare în care situaţia rememorată să aibă sens. Aceasta a fost despuiată de semnificaţia sa originară şi făcută să intre în slujba unor scopuri străine. Dar vom afla că o astfel de neînţelegere a conţinutului visului apare datorită activităţii de gândire conştiente a unui al doilea sistem psihic şi poate fi recunoscută în calitate de factor determinant al configuraţiei definitive a visului; apoi că neînţelegeri asemănătoare joacă un rol principal în formarea reprezentărilor obsesive şi a fobiilor — la fel, în interiorul aceleiaşi personalităţi psihice. Şi pentru visul nostru se poate preciza de unde este luat materialul pentru o astfel de interpretare. Şarlatanul este visul, împăratul este visătorul însuşi, iar tendinţa moralizatoare trădează o cunoaştere obscură a faptului că în conţinutul latent al visului este vorba despre dorinţe nepermise care au fost jertfite refulării. Contextul în care apar astfel de vise în timpul analizelor mele cu pacienţi nevrotici nu lasă loc pentru îndoieli asupra faptului că la baza viselor se află amintiri din cea mai fragedă copilărie. Numai în copilăria noastră a existat un timp în care am fost văzuţi într-o îmbrăcăminte sumară de către rudele noastre, ca şi de bone, cameriste şi vizitatori şi pe atunci nu ne ruşinam de goliciunea noastră.[70] La mulţi copii se poate observa şi ulterior că dezbrăcarea mai degrabă îi farmecă, decât să îi ruşineze. Ei râd, sar, se bat pe burtă; iar mama sau persoana care se află lângă ei le face observaţie şi spune: „Pfui, e ruşine, nu e voie." Copiii manifestă adesea plăceri exhibiţioniste; nu putem trece nici prin satul din apropiere fără să

---

[70] Copilul apare însă şi în poveste; acolo un copil strigă deodată: „Dar împăratul nu are nimic pe el."

întâlnim un micuţ de doi până la trei ani care îşi ridică în faţa călătorului cămăşuţa, poate chiar în onoarea lui. Unul dintre pacienţii mei a păstrat în memoria sa conştientă o scenă de la opt ani, în care, după ce se dezbrăcase înainte de a se culca, a dorit să danseze în cămăşuţă în camera de alături, unde dormea surioara sa, iar bona l-a certat. În istoria timpurie a nevroticilor joacă un rol important despuierea copiilor de sex opus; în paranoia, delirul de a fi observat în timpul îmbrăcatului sau dezbrăcatului poate fi pus pe seama acestor întâmplări; printre cei rămaşi perverşi se află grupul *exhibiţioniştilor*, al celor la care impulsul infantil a fost ridicat la rangul de simptom.

Privind înapoi, această copilărie lipsită de ruşine ni se pare un paradis şi paradisul însuşi nu este nimic altceva decât fantasma de masă despre copilăria individului. De aceea şi în paradis oamenii sunt goi şi nu se ruşinează unul de altul până nu vine un moment în care se trezesc ruşinea şi angoasa, are loc alungarea din rai şi încep viaţa sexuală şi travaliul cultural. Visul ne poate duce în fiecare noapte în acest paradis; am exprimat deja ipoteza că impresiile din prima copilărie (perioada preistorică până la trei ani împliniţi), poate fără să mai importe apoi conţinutul lor, îşi cer reproducerea, iar repetiţia lor este împlinirea unei dorinţe. Visele de goliciune sunt deci *vise de exhibare*.[71]

Nucleul visului de exhibare este format din propriul personaj, care nu este văzut în calitate de copil ci aşa cum e acum, şi din îmbrăcămintea sumară, care apare neclar, din cauza suprapunerii în memorie a atâtor amintiri de ţinută

[71] [*Completare din 1911*] Ferenczi (1910) a comunicat un număr de vise interesante de nuditate ale femeilor, care pot fi puse fără dificultăţi pe seama plăcerii exhibiţioniste infantile, dar se abat în ceea ce priveşte unele trăsături de la visul „tipic" de nuditate tratat mai sus.

neglijentă ulterioare sau din cauza cenzurii; aici se adaugă persoanele de care ne este ruşine. Nu cunosc niciun exemplu în care spectatorii autentici de la acele scene de exhibiţie infantilă să reapară în vis. Căci visul nu este aproape niciodată o simplă amintire. În mod ciudat, acele persoane care ne trezeau interesul sexual în copilărie sunt eliminate în toate reproducerile din vis, isterie şi nevroza obsesională; abia paranoia reinstituie spectatorii; deşi ei rămân nevăzuţi, prezenţa lor este dedusă cu convingere fanatică. Visul instituie „mulţi oameni străini", care nu se sinchisesc de spectacolul care le este oferit; aceasta este *contrariul dorit* faţă de acea singură persoană, familiară, căreia i se oferea dezgolirea. „Mulţi oameni străini" se mai află în vise adesea şi în alte contexte, oarecare; ei înseamnă întotdeauna contrariul dorit pentru „secret".[72] Remarcăm că de această contradicţie ţine seama şi restituirea vechii stări de lucruri, care se întâmplă în paranoia. Nu mai suntem singuri, suntem cu siguranţă observaţi, dar observatorii sunt „mulţi oameni străini, lăsaţi, în mod ciudat, nedeterminaţi".

În visul exhibiţionist este vorba şi despre refulare. Senzaţia penibilă a visului este reacţia celui de-al doilea sistem psihic la faptul că acel conţinut al scenei exhibiţioniste, care fusese deja înlăturat de ea, a ajuns totuşi la reprezentare. Pentru a ne scuti de această jenă, scena nu ar mai fi trebuit să fie retrăită.

Vom mai discuta şi mai târziu despre senzaţia de a fi inhibaţi. În vis, ea serveşte admirabil reprezentării *conflictului de voinţă*, a *nu*-ului. După intenţia inconştientă, exhibiţia trebuie să fie continuată, iar după cerinţele cenzurii, ea trebuie întreruptă.

---

72 [*Completare din 1909*] Din motive uşor de înţeles, acelaşi lucru înseamnă în vis prezenţa „întregii familii".

Relaţiile dintre visele noastre tipice şi basme şi alte materiale ale creaţiei nu sunt, desigur, nici sporadice şi nici întâmplătoare. Câteodată, un ochi bun de poet recunoaşte procesul de transformare, a cărui unealtă este altminteri poetul, şi urmăreşte acest proces în direcţia opusă, deci reuşeşte să deducă creaţia din vis. Un prieten mi-a atras atenţia asupra următorului pasaj din *Heinrich cel verde* de Gottfried Keller: „Nu vă doresc, dragă Lee, să aflaţi vreodată acel adevăr picant din poziţia lui Ulise, atunci când a apărut gol şi acoperit cu noroi în faţa Naussicăi şi a fecioarelor sale! Vreţi să ştiţi cum se întâmplă aceasta? Să luăm un exemplu: dacă veţi fi vreodată despărţit de patria dvs. şi de tot ceea ce vă este drag, dacă aţi văzut şi aţi auzit multe lucruri, dacă vă faceţi griji şi aveţi regrete, dacă vă veţi simţi trist şi părăsit, atunci veţi visa negreşit că vă apropiaţi de patria dvs.; o veţi vedea strălucind în cele mai frumoase culori, veţi fi întâmpinat de cele mai mândre, mai frumoase şi mai dragi chipuri; atunci veţi descoperi brusc că umblaţi în zdrenţe, gol şi plin de praf. Că vă cuprind o ruşine şi o angoasă fără nume şi veţi căuta să vă ascundeţi; vă veţi trezi scăldat în sudoare. De când există omenirea, acesta este visul oamenilor care rătăcesc, nefericiţi, şi astfel Homer a preluat această stare din fiinţa cea mai profundă şi mai eternă a omenirii."

Cea mai profundă şi mai eternă fiinţă a omenirii, pe evocarea căreia se bazează de regulă poetul, sunt acele mişcări ale vieţii psihice care se înrădăcinează în copilărie, devenită apoi preistorică. În spatele dorinţelor celor mai pasibile de a deveni conştiente şi mai lipsite de obiecţii ale expatriatului irump în vis dorinţele din copilărie cele mai reprimate, care au fost neîngăduite şi de aceea visul obiectivat de legenda Naussicăi se transformă de regulă într-un vis de angoasă.

Propriul meu vis, menţionat la p. 290, despre graba pe scări, care se transformă repede într-un vis de a fi lipit de

trepte este, de asemenea, un vis de exhibiţie, deoarece componentele sale esenţiale indică un astfel de vis. El ar trebui deci să poată fi pus pe seama unor întâmplări din copilărie şi cunoaşterea acestora ar trebui să îmi permită să trag concluzia în ce măsură comportarea slujnicei faţă de mine, faptul că mi-a reproşat că am murdărit covorul, o ajută pe aceasta să ajungă în poziţia pe care o capătă în visul meu. Pot realmente să aduc explicaţiile dorite. Într-o psihanaliză învăţăm să interpretăm apropierea temporală ca o conexiune factuală; două gânduri care se succedă, aparent fără nicio legătură, fac parte dintr-o unitate care poate fi ghicită, la fel cum un *a* şi un *b* pe care le scriu unul lângă altul se pronunţă ca o silabă: *ab*. La fel se întâmplă şi cu succesiunile din vis. Visul despre scară este luat dintr-o serie onirică de unde ştiu să interpretez ceilalţi membri. Acest vis fiind înconjurat de celelalte, ele trebuie să trateze acelaşi subiect. La baza celorlalte vise din serie se află amintirea unei bone care m-a crescut de când eram sugar şi până la doi ani şi jumătate, şi de la care conştiinţa mea mai păstrează doar o amintire obscură. După informaţiile pe care le-am aflat nu demult de la mama, ea era bătrână şi urâtă, dar foarte înţeleaptă şi pricepută; după concluziile pe care le pot trage din visele mele, ea nu m-a tratat întotdeauna foarte iubitor şi m-a făcut să aud cuvinte aspre atunci când nu răspundeam cu destulă înţelegere la educaţia pentru curăţenie. În măsura în care slujnica se străduieşte să continue această muncă de educaţie, ea îşi câştigă dreptul de a fi tratată de mine în vis ca o incarnare a doicii din acea vârstă preistorică. Se poate presupune că, în ciuda relelor ei tratamente, copilul a oferit dragostea sa acestei educatoare. [73]

---

[73] O „suprainterpretare" a acestui vis: dat fiind că *spuken* este o activitate a spiritelor fantomatice, a scuipa pe scări (*spucken*) ar trimite, într-o traducere liberă, la *esprit*

(β) *Visul despre moartea persoanelor dragi*

O altă serie de vise care pot să fie numite tipice sunt cele care au drept conţinut faptul că a murit un membru drag al familiei, părinte, soră sau frate, un copil etc. Dintre aceste vise se pot diferenţia imediat două clase: cele în care rămânem neatinşi de tristeţe şi la trezire ne mirăm de lipsa noastră de sentimente şi cele în care resimţim o durere profundă faţă de această moarte, pe care o exprimăm în somn prin cele mai fierbinţi lacrimi.

Putem să lăsăm la o parte visele din primul grup; ele nu au niciun drept să treacă drept tipice. Analizându-le, aflăm că ele înseamnă altceva decât ceea ce conţin, că ele sunt menite să acopere alte dorinţe. Astfel este visul mătuşii care vede zăcând în sicriu în faţa ei pe singurul fiu al surorii ei. Aceasta nu înseamnă că ea doreşte moartea micuţului ei nepot, ci numai ascunde, aşa cum am aflat, dorinţa de a revedea o anumită persoană iubită, după o lungă despărţire, aceeaşi persoană pe care o revăzuse odată, după o pauză asemănătoare, lângă sicriul unui alt nepot. Această dorinţă, care este adevăratul conţinut al visului, nu dă un prilej de tristeţe şi de aceea nici în vis nu este resimţită nicio tristeţe. Se observă aici că senzaţia din vis nu ţine de conţinutul manifest al visului, ci de cel latent, că deformarea care priveşte conţinutul de reprezentări nu a atins şi conţinutul afectiv al visului.

Altfel sunt resimţite visele care prezintă moartea unei persoane dragi din familie, însoţită de afecte dureroase. Acestea înseamnă ceea ce mărturiseşte conţinutul lor, anume dorinţa ca persoana respectivă să moară şi, dat fiind că aici mă aş-

---

d'escalier (în limba franceză, *avoir l'esprit de l'escalier* înseamnă a nu avea prezenţă de spirit, a-i cădea fisa cu întârziere [*N. t.*]). Jocul de cuvinte cu scara înseamnă deci lipsa promptitudinii, a prezenţei de spirit. Acesta este lucrul pe care am de fapt să mi-l reproşez. Dacă însă şi bonei îi lipsise „prezenţa de spirit"?

tept ca împotriva ideii mele să se revolte sentimentele tuturor cititorilor şi tuturor persoanelor care au visat ceva asemănător, trebuie să îmi fundamentez dovada pe cea mai largă bază.

Am explicat deja un vis, din care am putut afla că dorinţele care se prezintă în vis ca fiind împlinite nu sunt întotdeauna dorinţe actuale. Ele pot fi şi dorinţe din trecut, abandonate, suprapuse şi refulate, cărora trebuie să le atribuim totuşi un fel de existenţă în continuare, numai din cauza reapariţiei lor în vis. Ele nu sunt însă moarte ca şi răposaţii, după concepţia noastră, ci sunt precum umbrele din Odiseea, care se trezesc la o anumită viaţă imediat ce beau sânge. În acel vis cu copilul mort în sicriu era vorba despre o dorinţă ce fusese actuală în urmă cu cincisprezece ani; persoana în cauză admisese deja că avusese acea dorinţă în acea vreme. Pentru teoria visului nu este probabil indiferent dacă adaug că şi la baza acestei dorinţe se afla o amintire din cea mai fragedă copilărie. În copilăria ei timpurie — nu se poate stabili cu siguranţă când —, visătoarea a aflat că, în perioada când fusese gravidă cu ea însăşi, mama ei fusese lovită de o depresie gravă şi dorise vizibil moartea copilului din pântecele ei. Când a devenit ea însăşi adultă şi a fost gravidă, ea a urmat doar exemplul mamei sale.

Atunci când cineva visează, cu manifestări de durere, că tatăl sau mama sa, fratele sau sora au murit, eu nu aş folosi aceasta drept dovadă pentru faptul că el le doreşte *acum* moartea. Teoria visului nu cere atât de mult; ea se mulţumeşte să tragă concluzia că moartea acestora a fost dorită cândva — în copilărie. Mă tem însă că această restricţie nu va contribui decât prea puţin la liniştirea celor nemulţumiţi; aceştia ar putea să conteste la fel de energic posibilitatea ca ei să fi gândit astfel cândva, aşa cum sunt siguri că în prezent nu nutresc astfel de dorinţe. Trebuie de aceea să restabilesc o

parte a vieții psihice infantile dispărute, după mărturiile care mai există în prezent.[74]

Să examinăm mai întâi relația copiilor cu frații și surorile lor. Nu știu de ce presupunem că aceasta ar trebui să fie una plină de iubire, de vreme ce experienței fiecăruia i se impun totuși exemple de rivalitate fraternă între adulți și la fel de des putem stabili că această dezbinare provine încă din copilărie sau a subzistat dintotdeauna. Însă și foarte mulți adulți care își ajută și își înconjoară astăzi frații cu multă afecțiune au trăit în copilărie într-o rivalitate aproape neîntreruptă cu ei. Copilul mai mare l-a maltratat pe cel mai mic, l-a ponegrit, i-a furat jucăriile; copilul mai mic a fost sfâșiat de o mânie neputincioasă împotriva celui mare, l-a invidiat ori s-a temut de el, sau primele sale impulsuri de libertate și de dreptate s-au îndreptat împotriva represorului. Părinții se plâng de faptul că cei mici nu se înțeleg și că nu știu care este motivul. Nu este greu de văzut că și caracterul copilului cuminte este altfel decât am dori să îl găsim la un adult. Copilul este absolut egoist, resimte intens trebuințele sale și tinde fără menajamente la satisfacerea lor, mai ales împotriva concurenților săi, alți copii și în primul rând frații și surorile lui. Nu spunem că din această cauză copilul este „rău", spunem că este „răutăcios"; el nu este responsabil pentru faptele sale rele nici în fața judecății noastre și nici în fața legii penale. Și pe bună dreptate; căci ne putem aștepta că încă în timpul perioadelor din viață pe care le considerăm a face parte din copilărie în micul egoist se vor trezi impulsurile altruiste și morala și, pentru a ne exprima ca Meynert, un Eu secundar îl va suprapune și îl va inhiba pe cel primar.

---

[74] [*Completare din 1909*] Cf. *Analiza fobiei unui băiat de cinci ani* (1909*b*) și *Despre teoriile sexuale infantile* (1908*c*).

Moralitatea nu ia naştere în acelaşi timp pe toată linia, durata perioadei de copilărie lipsită de morală durează diferit de mult la diferiţi indivizi. Acolo unde întârzie dezvoltarea acestei moralităţi, vorbim despre „degenerare"; este vorba despre o inhibiţie în dezvoltare. Acolo unde caracterul primar este deja suprapus de dezvoltarea ulterioară, el poate fi eliberat din nou, cel puţin parţial, printr-o îmbolnăvire de isterie. Corespondenţa dintre aşa-zisul caracter isteric şi cel al unui copil răutăcios este chiar izbitoare. Dimpotrivă, nevroza obsesională corespunde unei supramoralităţi, impusă ca un lest de întărire pornirilor caracterului primar, care încep din nou să activeze.

Deci multe persoane care astăzi îşi iubesc fraţii şi surorile şi care se simt răvăşite de moartea acestora poartă în inconştientul lor dorinţe răutăcioase din acea perioadă timpurie, dorinţe care încearcă să se realizeze în vise. Este însă deosebit de interesantă observarea copiilor mici până la trei ani sau cel puţin observarea comportamentului lor faţă de fraţii şi surorile mai mici. Până atunci copilul fusese singur la părinţi; acum i se spune că barza a adus un nou copil. Copilul îl examinează pe nou-venit şi spune apoi hotărât: „Barza trebuie să îl ia înapoi."[75]

Mă declar cu toată seriozitatea de părere că micuţul ştie să aprecieze la ce prejudicii trebuie să se aştepte din partea străinului. De la o doamnă care îmi este foarte apropiată, care se înţelege în prezent foarte bine cu sora ei cu patru ani mai

[75] [*Completare din 1909*] La puţin timp după naşterea unei surioare, în stare febrilă fiind, Hans, de trei ani şi jumătate, a cărui fobie este obiectul analizei în publicaţia menţionată în nota anterioară, strigă: „Dar eu nu vreau să am o surioară." În nevroza sa, cu un an şi jumătate mai târziu, el mărturiseşte deschis dorinţa ca mama să o lase pe micuţă să cadă la baie, ca să moară. Hans este un copil bun, iubitor, care curând a început să o îndrăgească pe această soră şi pe care o protejează cu deosebită plăcere.

tânără, am aflat că la vestea apariţiei acesteia din urmă ea răspunsese cu pretenţia: „Dar n-o să-i dau boneta mea roşie." Dacă copilul nu va ajunge decât mai târziu la această cunoaştere, adversitatea lui se va trezi în acest moment. Cunosc un caz în care o fetiţă de nici trei ani a încercat să-l sugrume în leagăn pe sugarul de la subzistenţa căruia nu aştepta nimic bun. În jurul acestei perioade de viaţă, copiii sunt capabili de gelozie cu toată forţa şi claritatea. Dacă frăţiorul sau surioara mai mică dispare într-adevăr curând, copilul reuneşte din nou toată tandreţea din casă; atunci vine însă unul nou, trimis de barză; nu este corect atunci ca drăguţul nostru să înceapă să nutrească dorinţa ca noul concurent să aibă aceeaşi soartă ca şi cel dinainte, pentru ca lui să îi meargă din nou la fel de bine ca înainte şi între timp?[76]

Bineînţeles, acest comportament al copilului faţă de următorul născut este, într-un raport normal, o simplă funcţie a diferenţei de vârstă. La un anume interval, la o fetiţă mai în vârstă se pot declanşa chiar instincte materne faţă de nou-născutul neajutorat.

Sentimentele de adversitate faţă de fraţi sau surori trebuie să fie mult mai frecvente în copilărie decât îi apare observaţiei mioape a adultului.[77]

---

[76] [*Completare din 1914*] Cazurile de moarte care au fost trăite în copilărie pot să fie curând uitate în familie, totuşi cercetarea psihanalitică arată că ele devin foarte semnificative pentru nevroza ulterioară.

[77] [*Completare din 1914*] De atunci s-au făcut numeroase observaţii legate de comportamentul la origine ostil al copiilor faţă de fraţi şi surori şi faţă de unul dintre părinţi, observaţii care au fost consemnate în literatura psihanalitică. Poetul Spitteler a descris deosebit de onest şi de naiv această atitudine infantilă tipică, din propria sa copilărie mică: „În plus, acolo mai era şi un al doilea Adolf. O creatură mică, despre care se susţinea că era fratele meu, dar nu pricepusem la ce folosea; cu atât mai puţin din ce cauză se face din el o fiinţă la fel ca mine. Pentru trebuinţele mele, eu eram suficient, de ce mai aveam nevoie de un frate? Şi nu era numai nefolositor, ci chiar supărător. Atunci când o sâcâiam pe bunica, voia şi el să o

La propriii mei copii, care s-au succedat rapid, am ratat ocazia să fac asemenea observaţii; le fac acum la nepoţelul meu, a cărui suveranitate a fost tulburată după cincisprezece luni de apariţia unei concurente. Aflu că tânărul domn se comportă foarte cavalereşte faţă de surioară, că îi sărută mâna şi o mângâie; mă conving însă că încă înainte de a împlini doi ani el îşi foloseşte abilitatea lingvistică pentru a exercita critici la adresa persoanei care lui i se pare a fi numai superfluă. De câte ori vine vorba despre ea, el se amestecă în conversaţie şi strigă încăpăţânat: p(r)ea mică, p(r)ea mică. În ultimele luni, de când copilul a scăpat de acest dispreţ printr-o dezvoltare evidentă, el ştie să îşi argumenteze altfel părerea că ea nu merită atâta atenţie. Cu toate ocaziile posibile, el spune: nu are dinţi.[78] Toţi ne amintim că, pe când avea şase ani, fiica mai mare a unei alte surori a căutat asigurare timp de o jumătate de oră în faţa tuturor mătuşilor: „Nu-i aşa că Lucie nu poate să înţeleagă încă asta?" Lucie era concurenta ei, cu aproape doi ani şi jumătate mai mică.

Visul despre moartea fratelui sau surorii, care corespunde unei adversităţi sporite, nu lipseşte, de exemplu, de la niciuna dintre pacientele mele. Am găsit o singură excepţie, care se poate interpreta uşor ca o confirmare a regulii. Pe când îi explicam unei doamne, în timpul şedinţei, această stare de fapt, care mi se părea că este la ordinea zilei în simptom, ea a răspuns, spre uimirea mea, că nu a avut niciodată astfel de vise. Însă i-a venit în minte un alt vis, care aparent nu avea nimic de-a face cu acesta, un vis pe care îl avusese pentru prima oară

---

sâcâie, atunci când eu eram plimbat în cărucior, el stătea în faţa mea şi îmi răpea jumătate din loc, astfel că trebuia să ne lovim mereu cu picioarele."

[78] [*Completare din 1909*] În aceleaşi cuvinte îşi îmbracă micul Hans, de trei ani şi jumătate, critica sa nimicitoare la adresa surorii sale (1909*b*). El presupune că ea nu poate vorbi din pricină că îi lipsesc dinţii.

atunci când avea patru ani, pe când era cea mai mică, şi care apoi se repetase. *„O mulţime de copii, toţi fraţii şi surorile ei, verişorii şi verişoarele zburdau pe o pajişte. Dintr-o dată au avut aripi, au zburat şi s-au dus."* Ea nu avea nicio idee despre semnificaţia acestui vis; nu ne va fi greu să recunoaştem în el un vis despre moartea tuturor fraţilor în forma sa originară, prea puţin influenţată de cenzură. Îmi permit să îi subscriu analiza următoare. La moartea unuia dintre copiii familiei — copiii celor doi fraţi au fost crescuţi în acest caz într-o comunitate frăţească — visătoarea noastră, care nu avea încă patru ani, nu întrebase oare pe o persoană adultă înţeleaptă: „Ce se întâmplă cu copiii atunci când mor?" Răspunsul ar fi sunat: „Capătă aripi şi se fac îngeraşi." În vis, conform acestei explicaţii, fraţii şi surorile au cu toţii aripi ca îngeraşii şi — ceea ce este mai important — zboară şi se duc. Micuţa noastră făcătoare de îngeri rămâne singură, gândiţi-vă, singura dintr-o asemenea fratrie! Nu ne înşelăm dacă presupunem că aceşti copii care zburdă pe o pajişte de unde îşi iau zborul indică fluturi. Este ca şi cum copilul ar fi desfăşurat aceeaşi asociaţie de gânduri care i-a făcut pe antici să plăsmuiască sufletul cu aripi de fluture.

S-ar putea obiecta că impulsurile duşmănoase ale copiilor faţă de fraţii şi surorile lor sunt subînţelese, dar cum se face că mintea copilului poate ajunge la acea culme a răutăţii încât să îi dorească moartea concurentului sau tovarăşului mai puternic de joacă, ca şi cum toate infracţiunile nu ar putea fi pedepsite decât cu moartea? Cei care vorbesc astfel nu bănuiesc că reprezentarea pe care o are copilul despre „a fi mort" nu are în comun cu reprezentarea noastră decât cuvântul şi poate prea puţine alte lucruri. Copilul nu ştie nimic despre ororile putrefacţiei, de îngheţarea în mormântul rece, de groaza de nimicul fără de sfârşit, pe care adultul le suportă atât de greu în reprezentarea lui, aşa cum ne-o arată toate miturile despre lumea de dincolo. Frica de moarte îi

este străină, de aceea el se joacă cu acest înspăimântător cuvânt şi îl ameninţă pe un alt copil: „Dacă mai faci o dată asta, o să mori, cum a murit Franz", la care sărmana mamă, care nu poate uita că jumătate dintre oamenii care se nasc pe pământ nu ajung să treacă de vârsta copilăriei, se înfioară. Şi la opt ani, copilul care se întoarce acasă după o vizită la muzeul de istorie naturală îi poate spune mamei sale: „Mama, te iubesc atât de mult; dacă o să mori vreodată, o să te împăiez şi o să te aşez în cameră ca să te pot vedea mereu!" Atât de puţin seamănă reprezentarea pe care o are copilul despre „a fi mort" cu propria noastră reprezentare.[79]

Pentru copilul care este scutit de vederea scenelor de suferinţă care precedă morţii, a fi mort nu înseamnă decât „a fi departe", a nu-i mai tulbura pe cei care rămân în viaţă. El nu diferenţiază modurile în care se realizează această absenţă prin călătorie, părăsire, înstrăinare sau moarte.[80] Atunci când, în anii preistorici ai unui copil, bona sa este concediată şi, la scurt timp după aceasta, moare mama, în amintirea

---

[79] [*Completare din 1909*] Din partea unui băiat de zece ani, foarte înzestrat, am auzit, după moartea năprasnică a tatălui, spre uimirea mea: „Înţeleg că tata a murit, dar de ce nu se întoarce acasă la cină nu poate să îmi explice nimeni." [*Completare din 1919*] Material despre această temă se mai găseşte la rubrica redactată de doamna dr von Hug-Hellmuth „Despre adevărata natură a psihicului copilului" din revista *Imago, Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften.*

[80] [*Completare din 1919*] O observaţie a unui tată instruit în psihanaliză a prins exact momentul în care fiica sa de patru ani, cu un spirit foarte dezvoltat, recunoaşte deosebirea între „a fi departe" şi „a fi mort". Copila făcea mofturi la masă şi s-a simţit observată neprietenos de către una dintre supraveghetoarele de la pension. „Josefina ar trebui să moară", a spus ea către tată. „Dar de ce să moară neapărat?" întreabă tatăl, consolator. „Nu e destul să plece?" „Nu", a răspuns copila, „că atunci o să se întoarcă." Pentru iubirea nemărginită de sine a copilului (narcisism), orice tulburare este un *crimen laesae majestatis* şi, ca şi legea draconică, sentimentul copilului fixează în cazul tuturor acestor abateri o singură pedeapsă, care nu se poate doza.

sa, aşa cum este descoperită de analiză, cele două evenimente se află în aceeaşi serie. Multe mame au aflat cu durere că copilului nu îi este foarte dor de persoanele absente; atunci când, la întoarcerea dintr-un concediu de vară de mai multe săptămâni, se interesează şi află că micuţii nu au întrebat nici măcar o dată de mama. Dacă ea a plecat însă cu adevărat în acel „ţinut nedescoperit, din care nu se întoarce nimeni", atunci copiii par mai întâi să o fi uitat, şi numai *retroactiv* ei încep să-şi amintească de moartă.

Dacă copilul are deci motive să-şi dorească absenţa unui alt copil, atunci el nu are niciun fel de opreliști de a îmbrăca această dorinţă în forma morţii, şi reacţia psihică la visul de dorinţă de moarte demonstrează că, în ciuda întregii diversităţi în ceea ce priveşte conţinutul, dorinţa copilului este totuşi pe undeva acelaşi lucru ca şi dorinţa similară a adultului.

Dacă explicăm dorinţa copilului ca fraţii şi surorile lui să moară prin egoismul acestuia, care îi consideră pe acei copii nişte concurenţi, cum se poate explica însă dorinţa ca părinţii să moară, părinţii care sunt pentru copii furnizorii de dragoste, cei care le împlinesc trebuinţele şi a căror supravieţuire ei ar trebui să o dorească tocmai din motive egoiste?

Spre rezolvarea acestei dificultăţi ne conduce experienţa că visele despre moartea părinţilor se referă preponderent la o singură parte a perechii parentale, anume cea de acelaşi sex cu visătorul, că în general bărbatul visează despre moartea tatălui, iar femeia despre moartea mamei. Nu pot să prezint aceasta ca pe o regulă, dar preponderenţa este atât de pronunţată, încât cere o explicaţie printr-un factor cu semnificaţie generală.[81] În linii mari, este ca şi cum s-ar fi instalat

---

[81] [*Completare din 1925*] Starea de fapt este ascunsă adesea prin apariţia unei tendinţe punitive care, ca o reacţie moralizatoare, ameninţă cu pierderea părintelui iubit.

timpuriu o preferinţă sexuală, ca şi cum băiatul ar vedea în tată iar fetiţa ar vedea în mamă un concurent la iubire, iar înlăturarea acestui adversar nu poate aduce decât avantaje.

Înainte de a respinge această idee îngrozitoare, să luăm şi aici în considerare relaţiile reale între părinţi şi copii. Trebuie să diferenţiem între ceea ce pretind cerinţele culturale de pietate în ceea ce priveşte această relaţie şi ceea ce rezultă de fapt din observaţia cotidiană. În relaţia dintre părinţi şi copii se ascunde mai mult decât un singur motiv de duşmănie; există într-o mare cantitate acele condiţii pentru apariţia dorinţelor care nu fac faţă cenzurii. Să ne oprim mai întâi asupra relaţiei dintre tată şi fiu. Sunt de părere că sfinţenia pe care am recunoscut-o prescripţiilor decalogului ne toceşte simţul cu care percepem realitatea. Nu ne îngăduim poate deloc să remarcăm că cea mai mare parte a umanităţii încalcă cea de-a patra poruncă. În cele mai joase, ca şi în cele mai înalte straturi ale societăţii umane, pietatea faţă de părinţi este lăsată în urmă de alte interese. Informaţiile obscure care au ajuns la noi din preistoria societăţii umane, prin mitologie şi legendă, ne dau o reprezentare prea puţin îmbucurătoare despre puterea tatălui şi despre lipsa de menajamente cu care ea este folosită. Cronos îşi ucide copiii, ca şi vierul care omoară plozii scroafei, şi Zeus îl castrează pe tată[82] şi se aşază în locul lui, ca suveran. Cu cât domină tatăl mai nestânjenit în vechea familie, cu atât mai mult cade fiul, menit să-i fie urmaş, în poziţia duşmanului şi cu atât mai mare trebuie să fie nerăbdarea lui de a cere suveranitatea, prin moartea tatălui. Şi în familiile noastre burgheze, prin refu-

---

[82] [*Completare din 1909]* Cel puţin în unele dintre reprezentările mitologice. După altele, castrarea este săvârşită numai de Cronos asupra tatălui său Uranus. Despre semnificaţia mitologică a acestui motiv a se vedea Otto Rank, 1909 [*Completare din 1914*] şi 1912*c*, capitolul IX, 2.

zul autonomiei fiului şi al mijloacelor care îi sunt necesare pentru aceasta, tatăl contribuie la dezvoltarea germenelui natural de duşmănie care se află în această relaţie. Destul de des, medicul se află în poziţia de a observa că durerea pierderii tatălui nu poate reprima la fiu satisfacţia în ceea ce priveşte libertatea în sfârşit obţinută. Fiecare tată se străduieşte din greu să păstreze restul de *potestas patris familias*, atât de învechită în societatea de azi, şi orice creator este sigur de efect atunci când, ca şi Ibsen, aduce în prim-planul plăsmuirilor sale lupta străveche dintre tată şi fiu. Prilejurile de conflict între fiică şi mamă apar atunci când fata creşte şi află în mama ei un paznic, în timp ce ea tânjeşte după libertate sexuală; iar mama este avertizată de înflorirea fetei că pentru ea a venit timpul să renunţe la pretenţiile sexuale.

Toate aceste relaţii se află sub ochii tuturor. Ele nu ne ajută în intenţia de a explica visele despre moartea părinţilor, vise pe care le au persoanele la care pietatea faţă de părinţi a devenit de mult ceva intangibil. Explicaţiile de mai sus ne-au pregătit pentru ideea că dorinţa ca părinţii să moară îşi are originea în cea mai timpurie copilărie.

În analizele întreprinse cu psihonevrotici, această ipoteză se confirmă cu o siguranţă care exclude orice îndoială. Aflăm cu această ocazie că dorinţele sexuale ale copilului — în măsura în care ele merită acest nume în starea de germene în care se află — se deşteaptă foarte precoce şi că prima înclinaţie a fetei se îndreaptă spre tată, după cum prima dorinţă infantilă a băiatului se îndreaptă spre mamă. Tatăl pentru băiat iar mama pentru fată devin concurenţi supărători şi am spus deja, pentru cazul fraţilor şi surorilor, cât de puţin îi trebuie copilului ca să transforme acest sentiment în dorinţă de moarte. Alegerea sexuală se manifestă de regulă deja la părinţi; o tendinţă naturală îl face pe bărbat să-şi răsfeţe fiicele şi pe femeie să ţină steagul fiului, în timp ce, acolo

unde vraja sexului nu le tulbură judecata, amândoi acționează cu strictețe pentru educația copilului. Copilul remarcă foarte bine preferința și se revoltă împotriva acelei părți a perechii parentale care i se împotrivește. A găsi iubire la adulți nu este pentru el numai satisfacerea unei trebuințe speciale, ci și faptul că în toate celelalte părți i se cedează dorinței sale. Astfel, copilul își urmează propriile pulsiuni sexuale și în același timp întărește preferința care emană de la părinți, dacă alegerea pe care el o face între părinți merge în același sens ca și alegerea acestora.

Cele mai multe dintre semnele acestor înclinații infantile din partea copiilor sunt trecute cu vederea, însă unele se pot observa chiar după ce trec primii ani de copilărie. Atunci când mama ei este chemată și trebuie să plece de la masă, o fetiță de opt ani, dintre cunoștințele mele, se folosește de acest prilej pentru a se proclama succesoare a acesteia. „Acum eu o să fiu mama. Karl, mai vrei legume? Poftim, atunci, te rog“ etc. O fetiță de patru ani, deosebit de talentată și de vioaie, la care această parte de psihologie infantilă este deosebit de transparentă, spune direct: „Acum mama poate să se ducă, atunci eu o să mă mărit cu tata și o să fiu soția lui.“ În viața infantilă, această dorință nu exclude deloc iubirea tandră a copilului pentru mamă. Dacă băiețelul are voie să doarmă alături de mama sa de îndată ce tatăl pleacă în călătorie și după întoarcerea acestuia trebuie să se înapoieze în camera copiilor, la o persoană care îi place mult mai puțin, atunci la el se poate înfiripa cu ușurințtă dorința ca tatăl să fie absent tot timpul, pentru ca el să își poată păstra locul alături de iubita și frumoasa lui mamă și mijlocul de a-și îndeplini această dorință este atins dacă tatăl moare, căci experiența lui l-a învățat: oamenii „morți“, de exemplu tata mare, sunt mereu absenți și nu se mai întorc niciodată.

Dacă asemenea observaţii făcute asupra copiilor mici corespund perfect interpretării propuse, ele nu creează însă convingerea deplină pe care o oferă medicului psihanaliza nevroticilor adulţi. Comunicarea viselor respective se realizează aici cu astfel de contexte, încât interpretarea lor ca *vise de dorinţă* devine incontestabilă. Într-o zi o găsesc pe o doamnă tulburată şi plânsă. Ea spune: nu mai vreau să îmi văd rudele, trebuie să le fie deja groază de mine. Apoi, aproape fără nicio trecere, ea povesteşte că îşi aminteşte de un vis a cărui semnificaţie desigur nu o cunoaşte. Ea îl visase pe când avea patru ani şi suna astfel: *Un râs sau o vulpe se plimbă pe acoperiş, apoi cade ceva sau ea cade şi apoi o scot pe mama moartă din casă*, şi ea plânge amarnic. Imediat ce i-am spus că acest vis trebuie să însemne dorinţa din copilăria ei de a-şi vedea mama moartă şi că din cauza acestui vis ea trebuie să fie de părere că rudele se îngrozesc de ea, ea îmi furnizează materiale care explică visul. „Ochi de râs" [*Luchsange* însemnând şi ochi ageri] este cuvântul cu care o ocărâse odată, pe când era mică, un copil de pe stradă; pe când ea avea trei ani, mamei ei îi căzuse în cap o ţiglă de pe acoperiş şi sângerase masiv.

Odată am avut prilejul să studiez în amănunţime o tânără care trecuse prin diferite stări psihice. În starea de agitaţie şi de confuzie prin care a debutat boala ei, pacienta manifestase o respingere deosebită faţă de mama ei, o lovea şi o ocăra de îndată ce se apropia de pat, în timp ce faţă de o soră cu mult mai în vârstă se purta amabil şi ascultător. A urmat apoi o stare mai clară, dar ceva mai apatică, ce prezenta un somn foarte tulburat; în această fază a început tratamentul şi eu i-am analizat visele. Nenumărate dintre ele erau mai mult sau mai puţin mascat despre moartea mamei; când ea participa la înmormântarea unei femei bătrâne, când se vedea pe ea şi pe sora ei stând la masă în haine de doliu; despre

sensul acestor vise nu încăpea nicio îndoială. O dată cu ameliorarea progresivă, au apărut simptomele fobiei isterice; cea mai chinuitoare dintre aceste fobii era aceea de a nu i se întâmpla ceva mamei. Oriunde s-ar fi aflat, ea trebuia să se grăbească acasă, pentru a se convinge că mama încă mai trăieşte. În contextul experienţelor mele de până atunci, cazul era plin de învăţături; într-o traducere multilingvă el prezenta diferite modalităţi de reacţie ale aparatului psihic la aceeaşi reprezentare-stimul. În confuzia pe care o văd ca *înfrângere* a celei de-a doua instanţe psihice de către prima, de obicei reprimată, duşmănia inconştientă faţă de mamă devine activă motor; în momentul în care intervine prima liniştire, revolta este reprimată, dominaţia cenzurii este restabilită şi acestei adversităţi nu îi mai este deschis decât terenul visului, pentru a realiza dorinţa ca ea să moară; pe măsură ce normalitatea se întăreşte mai departe, ea creează grija disproporţionată faţă de mamă, ca reacţie contrarie isterică şi manifestare defensivă. În acest context nu mai este inexplicabil de ce fetele isterice sunt atât de des legate exagerat de tandru de mamele lor.

Altă dată am avut prilejul să arunc o privire de profunzime în viaţa psihică inconştientă a unui tânăr căruia nevroza obsesională îi făcuse viaţa aproape imposibilă, care nu putea merge pe stradă pentru că îl chinuia grija de a nu ucide toţi oamenii care trec pe lângă el. Îşi petrecea zilele punându-şi în ordine piesele doveditoare pentru alibiul său, în cazul în care ar fi acuzat de una dintre crimele care au loc în oraş. Este inutil să mai facem observaţia că era un om cu o înaltă educaţie morală. Analiza — care a dus la vindecarea lui — a descoperit, drept temei al acestei reprezentări obsesionale penibile, impulsuri ucigaşe la adresa tatălui său, puţin prea sever, impulsuri care se manifestaseră conştient, spre uimirea sa, pe când el avea şapte ani; ele proveneau însă,

desigur, din copilăria mult mai timpurie. După boala chinuitoare şi moartea tatălui, i-au apărut, în jurul vârstei de treizeci şi unu de ani, reproşurile obsesive pe care le-a transferat asupra străinilor, în forma acelei fobii. Se poate crede cu uşurinţă că acela care a fost în stare să dorească să-şi împingă tatăl în prăpastie de pe o culme de munte nu va cruţa nici vieţile persoanelor mai îndepărtate; de aceea el face bine că se închide în camera lui.

După deja numeroasele mele experienţe, părinţii joacă rolul principal în vieţile psihice infantile ale tuturor celor care devin ulterior psihonevrotici şi starea de îndrăgostire de unul din părinţi şi ura împotriva celuilalt ţin de nucleul de fier al materialului de impulsuri psihice care se formează în acea perioadă şi care este atât de important pentru simptomatica nevrozei ulterioare. Nu cred însă că aceasta poate crea ceva absolut nou şi particular pentru nevrotici, care să îi deosebească mult de alţi oameni care rămân normali. Este mult mai probabil şi este susţinut de observaţiile ocazionale asupra unor copii normali că şi prin aceste dorinţe îndrăgostite şi duşmănoase faţă de părinţii lor ei ne fac cunoscut, numai printr-o augmentare, ceea ce se petrece mai puţin clar şi mai puţin intens în sufletul celor mai mulţi dintre copii. Pentru susţinerea acestei cunoaşteri, Antichitatea ne-a furnizat o legendă ale cărei eficienţă profundă şi valabilitate generală pot fi înţelese numai printr-o generalitate asemănătoare a premisei respective din psihologia infantilă.

Mă refer la legenda regelui Oedip şi la drama cu acelaşi nume a lui Sofocle. În pruncie, Oedip, fiul lui Laios, regele Tebei, şi al Iocastei, este abandonat în pustiu şi expus intemperiilor pentru că un oracol îi comunicase tatălui că fiul încă nenăscut va fi ucigaşul său. El va fi salvat şi va creşte ca fiu de rege la o curte străină până ce, nesigur de originea

sa, Oedip întreabă el însuşi oracolul şi obţine de la el sfatul de a-şi evita patria, pentru că va trebui să devină ucigaşul tatălui său şi soţul mamei sale. Pe calea spre presupusa sa patrie, el se întâlneşte cu regele Laios şi îl ucide într-un conflict care se consumă rapid. Apoi, el merge la Teba, unde rezolvă enigma Sfinxului care păzea drumul şi, drept mulţumire pentru aceasta, tebanii îl aleg rege şi îi dăruiesc mâna Iocastei. El guvernează mult timp în pace şi onoare şi zămisleşte împreună cu mama sa, de care nu ştia, doi fii şi două fiice, până ce izbucneşte ciuma, ceea ce prilejuieşte o nouă chestionare a oracolului de către tebani. Aici începe tragedia lui Sofocle. Mesagerii revin cu răspunsul că ciuma va înceta dacă va fi alungat din ţară ucigaşul regelui Laios. Dar unde se află acesta?

> „Dar unde-or fi? Omoru-i săvârşit de mult;
> Cum oare-om da de urma lor? E tare greu!"
> (*Oedip rege*, 108)[83]

Acţiunea piesei nu constă în altceva decât în dezvăluirea treptat amplificată şi artificial amânată — asemănătoare travaliului unei psihanalize — a faptului că tocmai Oedip este ucigaşul lui Laios, dar şi fiul celui ucis şi al Iocastei. Zguduit de monstruozitatea săvârşită fără ştirea lui, Oedip se orbeşte şi îşi părăseşte patria. Se împlinesc cele spuse de oracol.

Oedip rege este ceea ce se numeşte o „tragedie a destinului"; acţiunea tragică constă în opoziţia între voinţa atotputernică a zeilor şi lupta zadarnică a oamenilor ameninţaţi de nenorocire; spectatorul adânc impresionat trebuie să înveţe din jocul tragediei supunerea faţă de voinţa divinităţii şi in-

---

[83] Editura pentru literatură, 1965, traducere de George Fotino. (*N. t.*).

tuiţia propriei neputinţe. Ca urmare, scriitorii moderni au încercat să obţină un efect tragic asemănător, ţesând aceeaşi contradicţie într-o fabulă inventată de ei. Numai că spectatorii au privit neimpresionaţi cum, în ciuda tuturor eforturilor unor oameni nevinovaţi, asupra lor se împlineşte un blestem sau profeţia unui oracol; următoarele tragedii ale destinului au rămas fără efect.

Dacă tragedia *Oedip rege* îi zguduie pe oamenii moderni nu mai puţin decât pe grecii contemporani cu ea, cheia stă numai în faptul că efectul tragediei greceşti nu rezidă în contradicţia dintre soartă şi voinţa omului, ci în particularităţile materialului asupra căruia se manifestă această contradicţie. Trebuie să existe în interiorul nostru o voce care este gata să recunoască forţa constrângătoare a destinului din *Oedip*, în timp ce putem respinge ca arbitrare alte dispoziţii ale lui, cum sunt cele din *Ahnfrau* (de Grillparzer) sau din alte tragedii ale destinului. Şi un astfel de factor este de fapt cuprins în povestea regelui Oedip. Destinul său ne impresionează pentru că ar fi putut fi şi al nostru, dacă ar fi atârnat deasupra capului nostru acelaşi blestem ca şi cel de deasupra capului lui. Poate că pentru noi toţi a fost sortit să ne îndreptăm primul impuls sexual spre mamă şi prima ură şi dorinţă violentă împotriva tatălui; visele noastre ne conving de asta. Regele Oedip, care l-a ucis pe tatăl său Laios şi care s-a căsătorit cu mama sa Iocasta, nu este decât o împlinire a dorinţei copilăriei noastre. Dar de atunci, mai fericiţi decât el, noi am reuşit, în măsura în care nu am devenit psihonevrotici, să ne desprindem impulsurile sexuale de mamele noastre şi să ne uităm ura faţă de tatăl nostru. Ne înfiorăm în faţa persoanei la care s-a împlinit această dorinţă primară din copilărie, cu întreaga refulare pe care au suferit-o aceste dorinţe în interiorul nostru. Atunci când, în acea anchetă, poetul pune în lumină vinovăţia lui Oedip, el ne obligă să recunoaş-

tem propriul nostru interior, în care acele impulsuri există, chiar dacă sunt reprimate. Corul ne părăseşte, expunându-ne un contrast:

> „Vedeţi-l, vedeţi-l, voi, oameni din ţara mea, Teba!
> Oedip ce-a ştiut dezlega mult vestitele taine,
> Al ţării stăpân ajunsese. La soarta-i, râvnind-o,
> Priveau toţi tebanii. Azi soarta-l aruncă-n urgie
> Cumplită."
> (*Oedip rege*, 1524, *ed. cit.*)

Acest avertisment ne priveşte pe noi şi mândria noastră că, după aprecierea noastră, am devenit atât de înţelepţi şi de puternici faţă de vremea când eram copii. Ca şi Oedip, noi trăim pe neştiute acele dorinţe care ofensează morala, dorinţe pe care ni le-a impus natura şi, după dezvăluirea lor, cu toţii dorim să ne întoarcem privirea de la scenele din copilăria noastră.[84]

Faptul că legenda lui Oedip răsare pe baza unui material oniric străvechi, care are drept conţinut acea tulburare penibilă a relaţiei cu părinţii din cauza primelor impulsuri ale sexualităţii, este dovedit incontestabil în textul tragediei lui Sofocle. Iocasta îl consolează pe Oedip care este încă neştiutor, dar care îşi face griji din cauza spuselor oracolului, amin-

---

84 [*Completare din 1914*] Nicio altă comunicare a cercetării psihanalitice nu a provocat o contrazicere atât de cruntă, o împotrivire atât de acerbă sau deformări atât de amuzante ale criticii ca această referire la tendinţele incestuoase infantile păstrate în inconştient. În ultima vreme a apărut chiar o încercare de a face ca incestul să treacă drept pur „simbolic", în ciuda tuturor experienţelor. Ferenczi (1912) dă o „suprainterpretare" plină de spirit a mitului lui Oedip, pe baza unui pasaj din corespondenţa lui Schopenhauer. [*Completare din 1919*] „Complexul lui Oedip", menţionat pentru prima dată în *Interpretarea viselor*, a câştigat, datorită unor studii ulterioare, o semnificaţie neaşteptat de mare pentru înţelegerea istoriei omenirii şi pentru dezvoltarea religiei şi moralei (vezi *Totem şi tabu*, 1912-13).

tind de un vis pe care îl visează atâţia oameni, fără ca el să însemne ceva; spune ea:

> *„În vis, mulţi s-au văzut cu a lor mamă-n aşternut.*
> Când temeri d-astea n-ai, rabzi viaţa mai uşor."
> (*Oedip rege*, 981, *ed. cit.*)

Visul de a avea relaţii sexuale cu mama era, aşa cum este şi acum, comun multor oameni, care îl povestesc revoltaţi şi uimiţi. El este, aşa cum se poate concepe, cheia tragediei şi piesa de completare a visului despre moartea tatălui. Istoria lui Oedip este reacţia fanteziei la acele două vise tipice şi, cum visele adulţilor sunt trăite cu sentimente de respingere, legenda trebuie să cuprindă spaimă şi autopedepsire. Restul configuraţiei constă din nou dintr-o elaborare secundară de neînţeles a materialului care încearcă să îl facă utilizabil într-o intenţie teologizantă. (A se compara cu materialul oniric al exhibiţiei.) Încercarea de a unifica atotputerea divină cu responsabilitatea umană este sortită eşecului la acest material, ca şi la oricare altul.

Pe acelaşi sol ca şi *Oedip rege* se înrădăcinează o altă mare creaţie literară tragică, *Hamlet* de Shakespeare. Dar în tratarea modificată a aceluiaşi material se manifestă întreaga deosebire care se vădeşte, în ceea ce priveşte viaţa psihică, între cele două perioade culturale atât de îndepărtate temporal, progresul secular al refulării în viaţa psihică a omenirii. În *Oedip*, ca şi în vis, este adusă în lumină şi realizată fantasma de dorinţă a copilului; în *Hamlet* ea rămâne refulată şi nu aflăm despre existenţa ei — aşa cum se întâmplă şi în nevroză — decât datorită efectelor inhibitive care decurg din ea. Efectul copleşitor al dramei moderne a arătat, într-un mod particular, că este de conceput ca trăsăturile eroului să rămâ-

nă pe deplin neclare. Piesa este construită pe ezitarea lui Hamlet de a îndeplini sarcina de răzbunare care i se trasează; textul nu mărturiseşte care sunt temeiurile sau motivele acestei ezitări; cele mai multe încercări de interpretare nu au reuşit să le identifice. Conform concepţiei care domină în zilele noastre, concepţie întemeiată de Goethe, Hamlet reprezintă tipul de om a cărui putere de acţiune directă este paralizată de dezvoltarea excesivă a activităţii de gândire („se gălbejeşte-n umbra cugetării"[85]). După alţii, poetul a încercat să descrie un personaj maladiv, nehotărât, care intră în zona neurasteniei. Numai că fabula piesei ne arată că Hamlet nu apare în niciun caz ca o persoană total incapabilă de acţiune. Îl vedem acţionând de două ori, o dată cuprins de o pasiune bruscă, doborându-l pe cel care trăgea cu urechea de după draperie, altă dată acţionând după un plan, chiar unul ingenios, trimiţându-i, cu întreaga lipsă de remuşcare a prinţilor Renaşterii, pe cei doi curteni la moartea pe care o plănuiseră pentru el însuşi. Ce îl împiedica deci să realizeze sarcina pe care i-a dat-o duhul tatălui său? Aici se impune ideea că e vorba despre natura deosebită a acestei sarcini. Hamlet poate realiza orice în afară de răzbunarea împotriva bărbatului care i-a înlăturat tatăl şi i-a luat locul acestuia pe lângă mamă, împotriva bărbatului care îi arată realizarea dorinţelor sale infantile refulate. Repulsia care ar trebui să îl împingă la răzbunare este înlocuită la el de autoreproşuri, de scrupule de conştiinţă, care îi amintesc, literalmente, că nici el nu este mai bun decât păcătosul pe care trebuie să îl pedepsească. Am adus aici în conştiinţă ceea ce rămâne inconştient în sufletul eroului; dacă cineva ar dori să îl numească isteric pe Hamlet, aceasta nu poate decurge decât din interpretarea mea. Abstinenţa sexuală pe care o manifestă Ham-

[85] *Hamlet*, Actul III, scena 1, ed. cit. (*N. t.*).

let în conversaţia cu Ofelia corespunde interpretării mele şi este aceeaşi respingere a sexualităţii care va stăpâni tot mai mult sufletul scriitorului în următorii ani, până la manifestările culminante din *Timon din Atena*. Desigur, propria viaţă psihică a scriitorului trebuie să fie cea care ne întâmpină în Hamlet; din lucrarea lui Georg Brandes despre Shakespeare (1896) extrag informaţia că drama a fost compusă imediat după moartea tatălui lui Shakespeare (1601), deci în timpul doliului după el, în timpul reactivării, presupunem, a sentimentelor din copilărie care se refereau la tată. Se ştie că fiul lui Shakespeare, mort de timpuriu, purta numele Hamnet (asemănător cu Hamlet). După cum *Hamlet* tratează relaţia fiului cu părinţii săi, la fel piesa care datează din aceeaşi perioadă, *Macbeth*, tratează tema infertilităţii. Ca orice simptom nevrotic, şi visul poate fi şi are nevoie să fie suprainterpretat, dacă se cere înţelegerea lui completă; la fel, fiecare creaţie literară onestă provine din mai multe motive şi dintr-o incitare din psihicul creatorului şi lasă loc de mai mult decât o singură interpretare. Aici nu am căutat să fac decât interpretarea celui mai profund strat de impulsuri din psihicul creatorului.[86]

Nu pot să părăsesc tema viselor tipice despre moartea rudelor dragi fără să evidenţiez în câteva cuvinte importanţa lor pentru teoria visului. Aceste vise ne arată împlinindu-se acel caz total neobişnuit în care gândul oniric format din dorinţa refulată scapă oricărei cenzuri şi trece nemodificat în

---

[86] [*Completare din 1919*] E. Jones a desăvârşit sugestiile de mai sus despre înţelegerea psihanalitică a lui Hamlet şi tot el le-a apărat împotriva altor idei publicate în literatură (vezi Jones, 1910*a*). [*Completare din 1930*] Între timp am devenit nesigur de premisa de mai sus că autorul operelor lui Shakespeare a fost omul din Stratford. [*Completare din 1919*] Pentru alte încercări de analiză a lui *Macbeth*, vezi eseul meu *Câteva tipuri din practica psihanalitică* (1916*d*) şi un eseu al lui Jekels (1917).

vis. Trebuie să existe situaţii deosebite care fac posibilă o astfel de soartă. Favorizarea acestor vise ţine de următorii doi factori: în primul rând nu există nicio dorinţă pe care o credem a fi mai departe de noi; suntem de părere că „nici în vis" nu am putea dori acest lucru şi de aceea cenzura visului nu se înarmează împotriva acestui lucru monstruos, la fel cum legile lui Solon nu prevedeau nicio pedeapsă pentru patricid. În al doilea rând, tocmai aici dorinţei refulate şi nebănuite îi apare deosebit de frecvent în întâmpinare un rest diurn, sub înfăţişarea unei *griji* legate de viaţa persoanei dragi. Această grijă nu se poate transpune în vis altfel decât servindu-se de dorinţa analoagă; dorinţa poate fi însă mascată cu grija activată în timpul zilei. Dacă am fi de părere că aceasta se întâmplă mai uşor, că noaptea şi în vis pur şi simplu continuăm ceea ce ne preocupase mintea în timpul zilei, atunci lăsăm visele despre moartea unor persoane dragi în afara oricărei legături cu explicarea viselor şi menţinem, în mod inutil, o enigmă care este pe deplin reductibilă.

Urmărirea relaţiei dintre aceste vise şi visele de angoasă este foarte fertilă. În visele despre moartea persoanelor dragi, dorinţa refulată a găsit o cale de a se sustrage cenzurii — şi deformării determinate de aceasta. Manifestarea însoţitoare, care nu lipseşte niciodată, este atunci resimţirea în vis a unor senzaţii dureroase. La fel, visul de angoasă nu apare decât atunci când cenzura este învinsă total sau parţial şi pe de altă parte el facilitează învingerea cenzurii atunci când angoasa a apărut deja ca o senzaţie actuală, din surse somatice. Astfel devine clar în ce scop îşi face cenzura datoria de a exercita deformarea onirică; este *pentru a preîntâmpina dezvoltarea angoasei sau a altor forme de afect penibil.*

Mai sus, am vorbit despre egoismul din sufletul copilului şi mă leg de aceasta cu intenţia de a arăta că visele au păs-

trat şi această caracteristică. Per ansamblu, ele sunt absolut egoiste, în toate apare dragul de Eu, chiar dacă e deghizat. Dorinţele care sunt împlinite în vis sunt în mod regulat dorinţe ale acestui Eu; este doar o iluzie dacă interesul pentru altcineva pare să fi provocat vreodată un vis. Voi supune analizei câteva exemple care contrazic această idee.

I

Un băieţel care nu a împlinit încă patru ani: *Vede un platou mare cu o bucată mare de friptură pe el, cu garnitură şi carnea se mânca dintr-o dată toată — nu tăiată. Nu vede persoana care a mâncat-o.*[87]

Cine ar putea fi străinul despre a cărui masă copioasă cu carne visează micuţul nostru? Ar trebui să ne-o arate întâmplările din ziua visului. De câteva zile, copilul este ţinut la o dietă cu lactate prescrisă de medic; în seara zilei visului, el fusese însă neascultător şi, drept pedeapsă, i-a fost refuzată cina. El mai trecuse o dată printr-o astfel de cură de foame şi s-a purtat foarte curajos. El ştia că nu va primi nimic şi nici nu şi-a permis să semnaleze în cuvinte că îi este foame. Educaţia a început să funcţioneze la el; ea se exprimă deja în vis, care prezintă începutul unei deformări onirice. Nu există nicio îndoială că el însuşi este persoana ale cărei dorinţe tind către o masă atât de bogată, chiar o friptură. Dat fiind că el ştie că aceasta îi este interzisă, nu îndrăzneşte să se aşeze el însuşi la

[87] Şi mărimea, abundenţa, disproporţia şi exagerarea din vis pot să fie trăsături infantile. Copilul nu cunoaşte nicio dorinţă mai fierbinte decât cea de a fi mare, de a primi din partea tuturor la fel de mult ca şi adulţii; este greu de mulţumit, nu se satură niciodată, cere neobosit repetarea a ceea ce îi place să facă sau să mănânce. El nu învaţă cumpătarea, resemnarea, modestia decât datorită influenţei civilizatoare a educaţiei. După cum se ştie, şi nevroticul tinde către exagerare şi lipsă de măsură.

masă, aşa cum fac copiii în vis (a se compara cu visul cu căpşuni al micuţei mele Anna). Persoana rămâne anonimă.

II

Am visat odată că văd în vitrina unei librării un nou număr din acea colecţie bibliofilă pe care o cumpăr de obicei (monografii artistice, de istorie universală, despre oraşe artistice renumite etc.). *Noua colecţie se numeşte: Vorbitori (sau vorbe) de renume, şi fasciculul I al acesteia poartă numele dr Lecher.*

În analiză mi se pare improbabil ca în vis să mă preocupe faima dr Lecher, oratorul opoziţiei parlamentare din Germania. Fapt este că de câteva zile luasem în tratament psihic noi pacienţi şi de aceea eram obligat să vorbesc zece până la unsprezece ore pe zi. Sunt deci eu însumi orator.

III

Am visat odată că un profesor pe care îl cunoşteam spunea la universitatea noastră: *Fiul meu, miopul.* Apoi urma un dialog, care consta din replici şi contrareplici scurte. Urma însă un al treilea fragment de vis, în care apăream eu şi fiii mei, şi pentru conţinutul latent al visului, tatăl, profesorul M., şi fiul nu sunt decât oameni de paie care mă acoperă pe mine şi pe fiii mei mari. Voi continua tratarea acestui vis şi mai jos, datorită unei alte particularităţi.

IV

Un exemplu de sentimente egoiste cu adevărat josnice, care se ascund în spatele unor griji tandre, este furnizat de următorul vis:

Prietenul meu Otto arată rău, are faţa maronie şi ochii ieşiţi din orbite.

Otto este medicul meu de familie, căruia îi rămân dator fără speranţă, pentru că de ani de zile el veghează asupra sănătăţii copiilor mei, îi tratează cu succes atunci când se îmbolnăvesc şi pe deasupra le face cadouri în toate ocaziile care pot furniza un pretext. În ziua visului, el fusese în vizită şi soţia mea remarcase că el arăta obosit şi încordat. În noaptea care a urmat a venit visul meu şi i-a conferit unele dintre semnele maladiei Basedow. Cel care interpretează visele făcând abstracţie de regulile mele va înţelege din acest vis că eu îmi fac griji despre sănătatea prietenului meu şi că aceste griji se realizează în vis. Aceasta ar fi în contradicţie nu numai cu ideea că visul este împlinirea unei dorinţe, ci şi cu ideea că el nu este accesibil decât impulsurilor egoiste. Însă cel care interpretează astfel poate să îmi explice de ce mă tem că Otto are maladia *Basedow*, diagnostic cu nimic justificat de înfăţişarea sa? Analiza mea furnizează, dimpotrivă, următorul material dintr-o întâmplare care a avut loc în urmă cu şase ani. Într-o mică societate, în care se afla şi profesorul R., am făcut o călătorie prin pădure, la câteva ore de reşedinţa noastră de vară, în cel mai perfect întuneric. Vizitiul, care nu era tocmai treaz, ne-a răsturnat deasupra unui pod şi a fost un noroc că am ieşit cu toţii sănătoşi din asta. Am fost însă obligaţi să înnoptăm în următorul han, unde accidentul nostru a trezit multă simpatie pentru noi. Un domn care purta semnele inconfundabile ale *morbus Basedowii* — pigmentarea maro a pielii feţei şi ochii bulbucaţi, întocmai ca şi în vis, şi fără guşă — s-a pus pe deplin la dispoziţia noastră şi a întrebat ce poate face pentru noi. Profesorul R., în felul lui hotărât, a răspuns: Nimic altceva decât să îmi împrumutaţi o cămaşă de noapte. La care nobilul a răspuns: Îmi pare rău, asta nu pot şi s-a îndepărtat.

În continuarea analizei mi-a venit ideea că Basedow nu este numai numele unui medic, ci şi al unui pedagog celebru. (În starea de veghe nu mă mai simt acum pe deplin sigur de această cunoaştere.[88]) Prietenul Otto este însă aceeaşi persoană pe care am rugat-o ca, în cazul în care mi se întâmplă ceva, să supravegheze educaţia corporală a copiilor mei, mai ales în perioada pubertăţii (de aici cămaşa de noapte). Văzându-l în vis pe prietenul Otto manifestând simptomele patologice ale acelui domn nobil care a vrut să ne ajute, eu vreau să spun în mod evident: dacă mi se întâmplă ceva, copiii vor avea de la el la fel de puţin cât am avut noi atunci de la domnul baron L., în ciuda amabilelor sale oferte de ajutor. Înclinaţia egoistă a acestui vis este astfel acum descoperită.[89]

Unde se ascunde însă aici împlinirea dorinţei? Nu în răzbunarea pe prietenul Otto, a cărui soartă pur şi simplu este să fie tratat rău în visele mele[90], ci în următoarea relaţie.

---

[88] Această ipoteză este totuşi corectă. Acesta este numele unui pedagog din secolul al XVIII-lea (*N. t.*).

[89] [*Completare din 1911*] Pe când Ernest Jones vorbea despre egoism în vis, într-o prelegere ştiinţifică, în faţa unei societăţi americane, o doamnă cultă a ridicat împotriva acestei generalizări neştiinţifice obiecţia conform căreia autorul se poate pronunţa numai despre visele austriecilor şi nu i-ar fi permis să emită judecăţi asupra viselor americanilor. În ceea ce priveşte persoana ei proprie, este sigură că toate visele ei sunt strict altruiste.
[*Completare din 1925*] Spre dezvinovăţirea acestei doamne atât de mândre de rasa ei, să mai remarcăm faptul că nu trebuie înţeleasă greşit ideea că visele sunt absolut egoiste. Dat fiind că tot ceea ce apare în gândirea preconştientă trece în vis (conţinut şi gânduri latente ale visului), această posibilitate este deschisă şi impulsurilor altruiste. În acelaşi mod, în vise poate apărea un impuls tandru sau îndrăgostit pentru o altă persoană, impuls care se află în inconştient. Ceea ce este corect în enunţul în cauză se limitează deci la faptul că printre stimulii inconştienţi ai visului se află foarte des tendinţe egoiste, care par învinse în viaţa vigilă.

[90] A se compara cu visul despre injecţia făcută Irmei, capitolul II (*N. t.*).

Reprezentându-l în vis pe Otto ca baronul L., în același timp eu mi-am identificat propria persoană cu un altul, anume cu profesorul R., căci îi cer ceva lui Otto, după cum, în acea situație, R. a cerut de la baronul L. Și acesta este sensul. Profesorul R., cu care eu nu îndrăznesc cu adevărat să mă compar, și-a urmat, ca și mine, în mod independent drumul în afara școlii și numai târziu a obținut titlul de mult meritat. Deci iarăși vreau să devin profesor! Chiar acel „târziu" este împlinirea unei dorințe, căci el prezice că voi trăi suficient de mult încât să îmi duc chiar eu băieții prin pubertate.

(γ) *Alte vise tipice*

Despre alte vise tipice, în care zburăm cu plăcere sau cădem plini de sentimente de angoasă, nu știu să spun nimic din propria mea experiență și datorez psihanalizelor tot ceea ce am de spus despre ele. Din informațiile pe care le obținem acolo, trebuie să tragem concluzia că și aceste vise repetă impresii din copilărie, anume se leagă de jocurile de mișcare, ce manifestă o putere de atracție excepțională pentru copil. Care unchi nu a făcut un copil să zboare, plimbându-l prin cameră cu brațele întinse sau care nu s-a jucat cu el de-a căderea, ținându-l pe genunchi și întinzând brusc piciorul său ținându-l la înălțime și făcând dintr-o dată ca și cum ar vrea să îi retragă sprijinul? Atunci copiii chiuie și cer, neobosiți, repetarea jocului, mai ales dacă sunt implicate și puțină frică și amețeală; apoi, după ani de zile, ei creează repetiția în vis, dar în vis ei elimină mâinile care i-au ținut, pentru a putea pluti și cădea liber. Este cunoscută preferința tuturor copiilor mici pentru astfel de jocuri, ca și pentru leagăne și balansoare; apoi, când văd acrobații la circ, amintirea este împrospă-

tată.[91] La unii băieţi atacul isteric constă numai din reproduceri ale unor asemenea acrobaţii, pe care le realizează cu mare îndemânare. Nu rareori la aceste jocuri de mişcare, în sine inofensive, se evocă şi senzaţii sexuale.[92] Ca să o formulăm în cuvinte mai obişnuite pentru noi, care acoperă toate aceste activităţi infantile: visele despre zbor, cădere, ameţeală etc. repetă „agitaţia", „hărţuiala" din copilărie; sentimentele de plăcere asociate cu aceste activităţi se transformă în angoasă. După cum ştie însă orice mamă, agitaţia copiilor se termină destul de frecvent cu ceartă şi plâns.

Am deci bune motive să resping explicaţia conform căreia visele de zbor şi de cădere sunt evocate de starea senzaţiilor noastre cutanate din timpul somnului, senzaţiile din mişcarea plămânilor noştri etc. Văd că aceste senzaţii sunt reproduse din amintirea legată de vis, că ele sunt deci conţinut al visului, şi nu surse ale visului.

Nu-mi ascund însă nicidecum că eu nu pot să aduc o explicaţie completă pentru această serie de vise tipice. Materialul meu mi-a lăsat o îndoială tocmai în această privinţă. Trebuie să susţin punctul general de vedere conform căruia toate

---

[91] [*Completare din 1925*] Cercetarea psihanalitică ne-a lăsat să ghicim că la preferinţa copiilor pentru reprezentaţiile de gimnastică şi pentru repetarea lor în atacul isteric participal, în afară de plăcerea organului participă şi un alt factor, imaginea mnezică (adesea inconştientă) a actului sexual observat (la oameni sau animale).

[92] Un tânăr coleg, care nu suferă de nicio nevroză, îmi spune despre aceasta: „Ştiu din proprie experienţă că pe vremuri căpătam o anumită senzaţie în organele genitale când mă dădeam în leagăn, chiar în momentul în care mişcarea descendentă ajungea la apogeu, senzaţie pe care trebuie să o desemnez ca senzaţie de juisare, deşi nu era de fapt plăcută." — De la pacienţi am aflat adesea că primele erecţii însoţite de senzaţie de juisare pe care şi le amintesc au venit în copilărie, la căţărat. — Din psihanalize rezultă cu toată siguranţa că adesea primele excitaţii sexuale se înrădăcinează în jocul cu hârjoneli şi lupte din copilărie.

senzaţiile cutanate şi de mişcare evocă aceste vise tipice, de îndată ce vreun motiv psihic are nevoie de ele şi că ele pot să fie neglijate dacă nu le vine în întâmpinare o astfel de necesitate. Şi relaţia cu trăirile infantile mi se pare a decurge din indicaţiile pe care le-am obţinut din analiza psihonevroticilor. Dar nu ştiu să precizez care alte semnificaţii s-au putut ataşa de-a lungul vieţii de amintirea acestor senzaţii — poate că la fiecare persoană este vorba despre alte senzaţii, în ciuda aparenţei tipice a acestor vise. Aş dori cu dragă inimă să mă aflu în poziţia de a umple aceste lacune printr-o analiză grijulie. Celor care se miră de faptul că, în ciuda frecvenţei viselor despre zbor, cădere, căderea dinţilor etc., eu mă plâng de lipsă de material le sunt dator cu o explicaţie, anume că eu nu am experimentat pe propria mea piele astfel de vise de când acord atenţie temei interpretării viselor. Visele nevroticilor, care îmi stau la dispoziţie, nu sunt toate interpretabile sau nu sunt interpretabile până la sfârşitul intenţiei lor ascunse; interpretării până la cea din urmă enigmă i se opune o anumită forţă psihică ce a participat la crearea nevrozei şi care este făcută din nou eficientă, pentru dizolvarea acesteia.

(δ) *Visul despre examen*

Fiecare om care a absolvit studiile gimnaziale cu examenul de maturitate se plânge de încăpăţânarea cu care îl persecută visul de angoasă în care el pica acest examen, trebuia să îl repete etc. Pentru posesorul unui grad academic, acest vis tipic este înlocuit de un altul, care îi arată că a ratat examenele de licenţă şi împotriva căruia el obiectează degeaba chiar în vis că practică deja de ani de zile, că este docent universitar sau şef de cancelarie. Este vorba despre amintirile de neşters ale acelor pedepse pe care le-am sufe-

rit în copilărie pentru prostiile săvârşite, care s-au trezit astfel din nou în interiorul nostru în cele două puncte nodale ale studiilor noastre, în acele *„dies irae, dies illa"* ale examenelor severe. Şi „angoasa de examen" a nevroticilor îşi află întărirea în această angoasă din copilărie. După ce am încetat să fim şcolari, părinţii, educatorii sau mai târziu profesorii nu mai sunt, cum erau la început, cei care se ocupă de pedepsirea noastră; înlănţuirea cauzală necruţătoare a vieţii a preluat educaţia noastră ulterioară şi acum visăm despre examenul de maturitate şi cel de licenţă — şi cine nu a tremurat atunci? — ori de câte ori ne aşteptăm ca norocul să ne pedepsească pentru că nu am făcut ceva corect, nu am dus la bun sfârşit, ori de câte ori simţim presiunea unei responsabilităţi.

Datorez o altă explicaţie a viselor despre examene unei observaţii din partea unui coleg experimentat, care într-o conversaţie ştiinţifică a subliniat că, după câte ştie, visul despre examenul de maturitate nu apare decât la persoanele care au trecut acest examen şi niciodată de cei care l-au picat. Visul angoasant despre examen, care, aşa cum se verifică de fiecare dată, apare atunci când în zilele care urmează vom avea o activitate de răspundere şi aşteptăm posibilitatea unui fiasco, acest vis a căutat o ocazie din trecut în care marea angoasă s-a dovedit nejustificată şi a fost contrazisă de rezultat. Acesta ar fi un exemplu foarte evident de neînţelegere a conţinutului visului de către instanţa vigilă. Enunţul conceput ca o revoltă faţă de vis: dar eu sunt deja doctor etc. ar fi în realitate consolarea pe care visul o furnizează şi care ar suna astfel: nu te teme de ziua de mâine; gândeşte-te ce frică ţi-a fost de examenul de maturitate şi totuşi nu ţi s-a întâmplat nimic. Astăzi eşti deja doctor etc. Angoasa pe care o punem pe seama visului provine deci din resturile diurne.

Probele pentru această explicaţie, pe care le pot institui la mine şi la alţii, au corespuns foarte bine, chiar dacă nu au fost suficient de multe. De exemplu, eu am picat examenul de medicină legală la licenţă, dar niciodată acest obiect nu m-a urmărit în vis, în timp ce am fost examinat destul de des la botanică, zoologie sau chimie, examene la care m-am dus cu o teamă bine justificată, dar la care am scăpat de pedeapsă datorită sorţii sau a examinatorului. În visele despre examenul de gimnaziu sunt examinat de regulă la istorie, acolo unde eu am făcut faţă în mod strălucit, dar numai pentru că amabilul meu profesor — binefăcătorul cu un singur ochi dintr-un alt vis, p. 41 — nu a trecut cu vederea faptul că în biletul de examen pe care i l-am înapoiat întrebarea din mijloc era ştearsă cu unghia, ca semn că el nu trebuie să întârzie asupra acestei întrebări. Unul dintre pacienţii mei, care a fost respins la examenul de maturitate, pe care l-a trecut mai târziu, dar care a căzut apoi la examenul de ofiţer şi nu a devenit ofiţer, îmi relatează că a visat adesea despre primul examen, dar niciodată nu a visat despre ultimul.

Visele despre examene pun deja interpretării unele dificultăţi pe care le-am considerat mai devreme caracteristice majorităţii viselor tipice. Materialul de asociaţii pe care ni-l pune la dispoziţie visătorul ajunge rareori pentru interpretare. Cea mai bună înţelegere a acestor vise trebuie extrasă dintr-o serie mai mare de exemple. De curând mi-a devenit clar că enunţul: eşti deja doctor etc. nu numai că acoperă o consolare, ci înseamnă şi un reproş. Acesta ar fi sunat: eşti deja prea bătrân, ai înaintat atât de mult în viaţă şi încă mai faci astfel de prostii, de copilării. Acest amestec de autocritică şi de consolare ar corespunde conţinutului latent al viselor despre examene. Acum nu mai este ciudat dacă reproşurile din cauza „prostiei" şi „copilăriilor" se re-

feră, în ultimele exemple analizate, la repetiţia unor acte sexuale reprobabile.

W. Stekel, de la care provine prima interpretare a „visului despre examenul de maturitate", apără punctul de vedere că acesta se referă de regulă la încercarea sexuală şi la maturitatea sexuală. Experienţa mea a putut confirma adesea acest lucru.

VI

Travaliul visului

Toate celelalte încercări de până acum de a rezolva problema visului se legau direct de amintirea unui conţinut dat, *manifest* al visului şi s-au străduit să obţină interpretarea visului din acest conţinut. Sau, renunţând la o interpretare, au încercat să îşi fundamenteze judecata despre vis prin trimiterea la conţinutul acestuia. Numai noi ne raportăm la o altă stare de lucruri; pentru noi, între conţinutul visului şi rezultatele abordării noastre se interpune un nou material psihic: conţinutul *latent* obţinut prin procedeele noastre sau gândurile visului. Din acestea din urmă, şi nu din conţinutul manifest al visului noi dezvoltăm rezolvarea visului. Nouă ne incumbă o nouă sarcină, care nu exista înainte, anume aceea de a cerceta legăturile dintre conţinutul manifest al visului şi gândurile latente ale acestuia şi de a identifica procedeele prin care, pornind de la cele din urmă, se ajunge la cel dintâi.

Gândurile visului şi conţinutul visului se află în faţa noastră ca două moduri de prezentare ale aceluiaşi conţinut, în două limbi diferite sau, mai bine spus, conţinutul visului ne apare ca o transferare a gândurilor visului într-o altă modalitate de exprimare, ale cărei semne şi legi de îmbinare le vom cunoaşte comparând originalul cu traducerea. Gândurile visului sunt comprehensibile de îndată ce le-am trăit.

Conţinutul visului ne este dat ca într-o scriere cu ideograme, ale cărei semne pot fi traduse doar în limbajul gândurilor visului. Vom fi induşi în eroare dacă vom dori să citim aceste semne după valoarea lor imagistică în loc de a le interpreta prin relaţia lor simbolică. Să zicem că am în faţa mea o ghicitoare figurativă (rebus): o casă, pe acoperişul căreia se poate vedea o barcă, apoi o literă izolată, apoi o figură care aleargă, al cărei cap a fost zburat etc. Aş putea aduce critica de a considera că această alcătuire şi părţile ei componente sunt fără sens. O barcă nu are ce să caute pe acoperişul unei case, şi o persoană fără cap nu poate să alerge; persoana este de altfel mai înaltă decât casa şi dacă ansamblul ar trebui să reprezinte un peisaj, literele nu se integrează, dat fiind că ele nu apar niciodată în natură. Aprecierea corectă a rebusului rezultă numai dacă nu ridic astfel de pretenţii în faţa întregului şi particularităţilor acestuia, ci mă străduiesc să înlocuiesc fiecare imagine cu o silabă sau un cuvânt, care pot fi reprezentate de acea imagine, datorită unei relaţii oarecare. Cuvintele alcătuite astfel nu mai sunt fără sens, ci din ele poate să rezulte creaţia poetică cea mai frumoasă şi mai plină de semnificaţii. Visul este o astfel de ghicitoare figurativă şi predecesorii noştri pe tărâmul interpretării viselor au făcut greşeala de a privi rebusul ca o compoziţie simbolică. Ca atare, el pare fără sens şi fără valoare.

A

Travaliul de condensare

Primul lucru care îi devine clar cercetătorului care compară conţinutul cu gândurile visului este că aici se efectuează un mare travaliu de *condensare*. Visul este lapidar, sărac, laconic, în comparaţie cu cuprinderea şi bogăţia gândurilor visului. Scris pe hârtie, visul umple doar o jumătate de pagină; analiza în care sunt conţinute gândurile visului are nevoie de şase, opt sau de douăsprezece ori mai multă hârtie. Relaţia este variabilă pentru diferite vise; ea nu îşi modifică niciodată sensul, în măsura în care am putut controla eu. De regulă, este subapreciată măsura în care are loc compresia, considerându-se că gândurile visului aduse la lumină sunt chiar materialul complet al acestuia, în timp ce continuarea travaliului de interpretare poate dezvălui noi gânduri, ascunse în spatele visului. Trebuie să spunem chiar că de fapt nu suntem niciodată siguri că am interpretat pe deplin un vis; chiar atunci când dezlegarea ni se pare satisfăcătoare şi fără lacune, rămâne posibil să mai existe un alt sens, în acelaşi vis. În sens strict, *procentul de condensare* nu poate fi determinat. Am putea aduce o obiecţie ideii că marea disproporţie dintre conţinutul visului şi gândurile visului comportă o largă implicare a procesului de condensare a materialului psihic la formarea visului. La prima vedere, această obiecţie pare plauzibilă. Avem deja atât de des impresia că am visat foarte mult toată noaptea şi că am uitat apoi cea mai mare parte a viselor. Visul pe care ni-l amintim la trezire ar fi deci un

simplu rest al întregului travaliu oniric; dacă am putea să ni-l amintim complet, ar putea fi la fel de extins ca şi gândurile visului. În această privinţă un singur lucru este sigur: nu trebuie să ne îndoim că un vis este reprodus cel mai fidel atunci când căutăm să ni-l amintim imediat după trezire şi că amintirea lui devine din ce în ce mai lacunară spre seară. Pe de altă parte, se poate recunoaşte că senzaţia că am visat mult mai mult decât putem reproduce se bazează foarte des pe o iluzie a cărei origine o vom explica ulterior. Ipoteza unei condensări în travaliul visului nu este de altfel atinsă de posibilitatea uitării viselor, căci este demonstrată prin numărul de reprezentări care ţin de diferitele părţi ale visului care s-au păstrat. Dacă într-adevăr amintirea a pierdut o mare parte a visului, acest fapt poate că ne-a împiedicat pur şi simplu accesul către o nouă serie de gânduri onirice. Nu se poate justifica în niciun fel aşteptarea conform căreia părţile de vis care au dispărut s-ar fi referit şi ele la acele gânduri pe care le cunoaştem deja din analiza celor rămase.[1]

Faţă de abundenţa de asociaţii pe care le aduce analiza fiecărui element din conţinutul visului, la mulţi cititori se va activa îndoiala principială dacă putem socoti drept gânduri ale visului tot ceea ce ne vine în minte retroactiv la analiză, adică îndoiala că avem dreptul să presupunem că toate aceste gânduri ar fi fost active încă din timpul somnului şi că au contribuit la formarea visului. Nu cumva în timpul analizei iau fiinţă noi asociaţii de gânduri, care nu au participat la formarea visului? Pot să mă alătur acestei îndoieli doar cu o condiţie. Este ce-i drept corect că anumite asociaţii de gânduri iau naştere abia în timpul analizei; dar de fie-

---

1 [*Completare din 1914*] Indicaţii despre condensarea în vis se află la numeroşi autori. Du Prel spune undeva că este absolut sigur că a avut loc un proces de condensare a seriei de reprezentări.

care dată ne putem convinge că astfel de noi legături se stabilesc doar între gânduri care sunt deja legate într-un alt mod în gândurile onirice; noile legături sunt linii secundare, scurtcircuite posibile datorită existenţei unor alte căi de legătură, mai profunde. Pentru abundenţa de gânduri descoperite de analiză trebuie să spunem că ele erau deja active la formarea visului, căci, elaborând un lanţ de altfel de gânduri care par fără legătură cu formarea visului, ne lovim brusc de un gând care, reprezentat în conţinutul visului, este indispensabil interpretării şi totuşi nu era accesibil altfel decât prin acel lanţ de gânduri. A se compara aici cu visul despre monografia botanică; chiar dacă eu nu am comunicat analiza sa complet, el pare rezultatul unui uimitor travaliul de condensare.

Cum trebuie să ne reprezentăm atunci starea psihică din timpul somnului care precedă visele? Gândurile visului subzistă toate, unul lângă altul, se succed sau sunt construite mai multe raţionamente simultan, pornind de la centre diferite, urmând apoi să conflueze? Sunt de părere că nimic nu ne obligă să ne facem o reprezentare plastică despre starea psihică din jurul formării visului. Să nu uităm că este vorba despre o gândire *inconştientă* şi că procesul ar putea fi cu uşurinţă altul decât cel pe care îl percepem în noi, la o examinare retroactivă, acompaniată de conştiinţă.

Se menţine însă nezdruncinat faptul că formarea visului se bazează pe o condensare. Cum are loc această condensare?

Dacă afirmăm că, din gândurile onirice create, foarte puţine intră în vis, printr-unul dintre elementele lui reprezentative, trebuie să tragem concluzia că procesul de condensare are loc pe calea *eliminării*, căci visul nu ar fi o traducere fidelă sau o proiecţie punct cu punct a gândurilor visului, ci o redare a lor foarte incompletă şi lacunară. Această perspectivă este, aşa cum vom afla curând, una foarte defectuoasă.

Totuşi, să mergem mai întâi pe această pistă şi să ne întrebăm mai departe: dacă numai unele elemente din gândurile visului ajung în conţinutul visului, ce condiţii determină alegerea acestora?

Pentru a ajunge la o concluzie în această problemă, să ne îndreptăm atenţia acum asupra elementelor conţinutului visului care îndeplinesc deja condiţiile cerute. Pentru această cercetare, cel mai avantajos material este un vis la formarea căruia a contribuit o condensare deosebit de puternică. Aleg

I

Visul despre monografia botanică

comunicat la p. 214 şi urm.

CONŢINUTUL VISULUI: *Am scris o monografie despre o specie de plante (rămasă nedeterminată). Cartea se află în faţa mea, o răsfoiesc şi dau peste o planşă în culori. De exemplar este ataşat un specimen uscat al plantei.*

Cel mai bătător la ochi dintre elementele acestui vis este *monografia botanică*. Aceasta provine din impresiile din ziua visului; într-o vitrină văzusem într-adevăr o *monografie despre specia „ciclame"*. Din conţinutul visului lipseşte menţionarea acestei specii; rămân numai monografia şi relaţia ei cu botanica. „Monografia botanică" dovedeşte imediat o legătură cu *lucrarea despre cocaină*, pe care am scris-o odată; de la cocaină porneşte o conexiune de gânduri, pe de o parte, cu scrierea comemorativă şi cu anumite evenimente dintr-un laborator universitar şi, pe de altă parte, cu prietenul meu, oftalmologul dr Königstein, care a avut partea sa în valorificarea cocainei. De persoana doctorului K. se leagă mai departe amintirea unei conversaţii întrerupte, pe care am avut-o cu el cu o seară înainte şi multiplele mele gânduri despre re-

compensa pentru prestaţiile medicale între colegi. Această conversaţie este deci adevăratul stimul al visului; monografia despre ciclame este şi ea o impresie actuală, dar de natură indiferentă; aşa cum văd eu, „monografia botanică" din vis se dovedeşte *un numitor comun* între cele două întâmplări ale zilei, preluată neschimbată de impresia indiferentă şi conectată de trăirea semnificativă din punct de vedere psihic, prin legături asociative abundente.

Dar nu numai reprezentarea compusă „monografie botanică", ci şi fiecare dintre elementele ei „monografie" şi „botanică", separate, merg, prin multiple legături, mult mai profund în hăţişul gândurilor visului. De „botanic" ţin amintirile legate de persoana profesorului *Gärtner*, de soţia sa *înfloritoare*, de pacienta mea care se numeşte *Flora* şi de doamna despre care am spus povestea cu *florile* uitate. Gärtner duce din nou la laborator şi la conversaţia cu Königstein; în aceeaşi conversaţie are loc şi menţionarea celor două paciente. De la doamna cu florile se deschide o cale cogitativă către *florile preferate* ale soţiei mele, cale al cărei capăt constă în titlul monografiei văzute în treacăt în timpul zilei. În plus, *botanic* aminteşte de o perioadă din gimnaziu şi de un examen de la universitate şi o nouă temă, atinsă în acea conversaţie, tema *preferinţelor* mele se ataşează aici, prin mijlocirea anghinarei, numită în glumă *floarea mea preferată*, de lanţul de gânduri care au pornit de la florile uitate. În spatele „anghinarei" se ascund, pe de o parte, amintirea Italiei şi, pe de altă parte, o scenă din copilărie, prin care am inaugurat relaţiile mele cu cărţile, care de atunci au devenit intime. *Botanic* este deci un adevărat punct nodal, în care se întâlnesc multiple raţionamente importate pentru vis, care, aşa cum pot asigura, au fost aduse pe bună dreptate în legătură unele cu altele în acea conversaţie. Ne aflăm aici în mijlocul unei fabrici de gânduri, în care, ca în capodopera lui Weber

„Tălpigul, singur, mii de iţe-agită,
Suveica fuge-n sus şi jos uşor,
Curg nevăzute firele în zbor,
Şi mii de noduri ies dintr-o lovită."[2]

În vis, *monografie* se bazează din nou pe două teme, pe unilateralitatea studiilor mele şi pe costul ridicat al plăcerilor mele.

Din această primă cercetare obţinem impresia că elementele „botanic" şi „monografie" au fost acceptate în conţinutul visului pentru că ele pot indica cele mai bogate contacte cu cele mai multe gânduri ale visului, deci deoarece ele reprezintă *puncte nodale* în care se întâlnesc foarte multe dintre gândurile visului, pentru că ele sunt *polisemantice* în raport cu interpretarea visului. Putem să exprimăm şi altfel această stare de fapt care stă la baza explicaţiei şi să spunem apoi: fiecare dintre elementele conţinutului visului se dovedeşte *supradeterminat*, apărând de mai multe ori în gândurile visului.

Vom afla mai multe dacă verificăm şi celelalte părţi componente ale visului în ceea ce priveşte prezenţa lor din gândurile visului. *Planşa colorată* pe care o desfăşor duce la o nouă temă, anume critica pe care colegii o fac lucrărilor mele şi la una dintre plăcerile mele care au apărut deja în vis şi, în plus, la o amintire din copilărie, în care eu rup foile dintr-o carte cu planşe colorate. *Exemplarul de plantă uscată* provine dintr-o întâmplare din gimnaziu cu un ierbar şi evidenţiază în mod special această amintire. Văd deci ce fel de legătură există între conţinutul visului şi gândurile visului: nu numai că elementele visului sunt *multiplu* determinate de gândurile visului, ci elementele individuale ale visului sunt

---

2 Goethe, *Faust*, partea I, scena 4, *ed. cit.* (*N. t.*).

reprezentate şi în vis prin mai multe elemente. De la un element al visului, calea asociativă duce la mai multe gânduri ale visului, de la un gând al visului la mai multe elemente ale visului. Astfel, visul nu este format din elemente individuale ale gândului visului sau dintr-un grup de astfel de elemente ce au reprezentări individuale, abreviate, în conţinutul visului, aşa cum o populaţie îşi alege reprezentanţii, ci întreaga cantitate de gânduri ale visului suferă o anumită prelucrare, după care cele mai bune şi mai bine susţinute elemente se ridică pentru a intra în conţinutul visului, analog întru câtva alegerii prin liste de scrutin. Indiferent care este visul pe care îl supun unei asemenea descompuneri, găsesc întotdeauna aceleaşi principii, anume că elementele visului sunt formate din întreaga masă a gândurilor visului şi că fiecare dintre ele pare a fi multiplu determinat în raport cu gândurile visului.

Nu este, desigur, inutil să demonstrez această relaţie dintre conţinutul şi gândurile visului asupra unui nou exemplu, care se distinge printr-o deosebit de artistică întreţesere a relaţiilor reciproce. Visul provine de la un pacient pe care îl tratez din cauza unei claustrofobii. Va rezulta în curând de ce am ales pentru această realizare onirică excepţional de spirituală titlul de:

II
„Un vis frumos"

Într-o companie numeroasă, el merge pe strada X, în care se află un han modest (ceea ce nu este corect). *În spaţiile acestuia se joacă teatru; el este când public, când actor. În final a trebuit să-şi schimbe hainele pentru a reveni în oraş. O parte din persoane au fost conduse în camerele de la parter şi*

o altă parte din oameni au fost conduşi la primul etaj. Apoi se iscă cearta. Cei de sus se mâniază că cei de jos nu sunt gata, astfel că ei nu pot să coboare. Fratele său este sus, el este jos şi el se înfurie pe frate, din pricină că îi presează atâta. (Această parte este neclară.) *În plus, la venire era deja hotărât şi împărţit cine trebuia să meargă sus şi cine trebuia să meargă jos. Apoi, el merge singur pe strada în pantă X spre oraş şi merge atât de greu, atât de anevoie, încât nici nu se mişcă de pe loc. Un domn mai în vârstă i se asociază şi începe să spună necuviinţe despre regele Italiei. Ajuns în vârful pantei, el merge mult mai uşor.*

Greutăţile la urcare erau atât de clare, încât după trezire s-a îndoit o clipă dacă a fost vis sau realitate. Conform conţinutului manifest, nu am avea de ce să lăudăm acest vis. În ciuda regulii, voi începe interpretarea cu o parte care a fost desemnată de visător ca fiind cea mai limpede.

Dificultatea visată şi probabil resimţită în vis, urcarea anevoioasă în condiţii de dispnee, este unul dintre simptomele pe care pacientul l-a manifestat într-adevăr în urmă cu câţiva ani şi a fost pusă atunci, coroborată cu alte manifestări, pe seama unei tuberculoze (probabil simulată isteric). Cunoaştem deja, din visele de exhibiţie, această senzaţie particulară visului, de inhibiţie în mers, şi aici găsim din nou că ea este folosită ca un material aflat mereu la dispoziţie în scopurile oricărei alte prezentări. Partea din conţinutul visului care descrie cum urcarea a fost la început grea şi cum la sfârşit a fost uşoară mi-a amintit la povestirea visului de magnifica introducere a lui *Sappho* de Alphonse Daudet. Acolo, un tânăr îşi poartă iubita în sus pe scări, la început ca pe o pană; dar pe măsură ce urcă, atârnă tot mai greu în braţele lui şi această scenă este pilduitoare pentru desfăşurarea relaţiei, prin a cărei descriere Daudet doreşte să atragă atenţia tinerilor să nu irosească o

înclinaţie serioasă pe fete de origine socială joasă şi cu un trecut îndoielnic.[3] Deşi ştiam că de curând pacientul meu întreţinuse şi întrerupsese o relaţie amoroasă cu o doamnă de la teatru, nu mă aşteptam totuşi să îmi găsesc justificate ideile de interpretare. În *Sappho* lucrurile se petreceau *invers* faţă de vis; în acesta din urmă urcarea era la început grea şi apoi devenea uşoară; în roman îi servea simbolismului numai dacă ceea ce la început fusese luat uşor se dovedea la sfârşit o povară grea. Spre uimirea mea, pacientul a observat că interpretarea se acordă foarte bine cu conţinutul piesei pe care o văzuse la teatru în seara din ajun. Piesa se numea *În jurul Vienei* şi trata despre viaţa unei fete care, la început respectabilă, devine demimondenă, leagă relaţii cu persoane sus-puse, *„urcând astfel scara"*, dar în final *„decade"* din ce în ce mai mult. Piesa i-a amintit şi de o alta, jucată în urmă cu mai mulţi ani, care purta titlul *Din treaptă în treaptă*, pe afişul căreia se putea vedea o *scară*, formată din mai multe trepte.

Acum restul interpretării. Pe strada X a locuit actriţa cu care el întreţinuse ultima relaţie, foarte apropiată. Pe această stradă nu se află niciun han. Numai atunci când, de dragul doamnei, a petrecut în Viena o parte din vară, a *tras* într-un mic hotel din apropiere. Când a părăsit hotelul, el i-a spus vizitiului: Sunt fericit că cel puţin nu m-am ales cu insecte! (Încă una dintre fobiile sale.) Vizitiul i-a răspuns: Cum poate cineva să tragă aici! Acesta nu este un hotel, de fapt nu e decât un *han*.

De han se leagă imediat în mintea lui amintirea unui citat:

---

[3] [*Completare din 1911*] Spre aprecierea acestei prezentări a scriitorului, să ne gândim la semnificaţia viselor cu scări, comunicată la secţiunea despre simbolistică.

„La un *han* molcom,
Am fost un tânăr oaspe."

Hanul din poezia lui Uhland este însă un *măr*. Un al doilea citat continuă aceleaşi raţionament:

FAUST: *dansând cu fata*:
Avui un *vis* într-adevăr
Frumos: parcă vedeam un *măr*;
Pe creangă, două mere grele
Sclipeau; m-am *căţărat* spre ele.
FRUMOASA:
Da, merele vă umplu visul
De mult, de când cu paradisul.
Mă bucur mult că e aşa,
Căci am şi eu livada mea.[4]

Nu este posibilă nici cea mai mică îndoială asupra a ceea ce vor să însemne mărul şi merele. Un sân frumos se afla printre farmecele prin care actriţa îl atrăgea pe visătorul meu.

După contextul analizei, am avut toate motivele să presupunem că visul se referă la o amintire din copilărie. Dacă aceasta ar fi adevărat, el trebuia să fi fost legat de doica celui care în curând împlinea treizeci de ani. Pentru copil, sânul doicii este într-adevăr un han. Doica, precum Sappho a lui Daudet, apare ca aluzie la iubita de curând părăsită.

În conţinutul visului apare şi fratele (mai mare) al pacientului: acesta este *mai sus* şi visătorul este *mai jos*. Aici apare din nou o *inversare* a relaţiilor reale, căci fratele şi-a pierdut, după câte ştiu, poziţia socială, iar pacientul meu şi-a păs-

---

4 Goethe, *Faust*, partea I, scena 21, Noaptea Valpurgiei, *ed. cit.* (*N. t.*)

trat-o. Reproducând conţinutul visului, visătorul a evitat să spună: fratele este sus, el însuşi a fost „parterre". Ar fi fost o expresie prea limpede, căci la noi se spune despre o persoană că este *parterre* dacă şi-a pierdut toate mijloacele şi poziţia, la fel cum se spune că *a decăzut*. Trebuie să aibă deci un sens faptul că în acest loc din vis ceva este prezentat *invers*. Inversarea trebuie să aibă loc şi pentru o altă relaţie între gândurile şi conţinutul visului. Aici există un indiciu asupra modului în care trebuie să fie căutată această inversare. Se pare că inversarea este întreprinsă la sfârşitul visului, acolo unde, legat de urcare, se petrece *invers* ca în *Sappho*. Atunci rezultă uşor care este inversarea vizată: în *Sappho* bărbatul poartă femeia care se află în relaţii sexuale cu el; în gândurile visului este vorba, *invers*, despre o femeie care îl poartă pe bărbat şi cum acest caz se poate întâmpla numai în copilărie, el se leagă încă o dată de doica ce îl poartă cu greutate pe sugar. Cheia visului apare deci în prezentarea lui Sappho şi a doicii în aceeaşi indicaţie.

După cum numele de Sappho nu a fost ales de scriitor fără legătură cu obiceiurile lesbiene, acea parte a visului în care apar persoanele *de sus* şi *de jos* indică fantasme cu conţinut sexual, care îl preocupă pe visător şi care, în calitate de pofte reprimate, nu sunt fără legătură cu însăşi nevroza sa. Interpretarea visului nu arată că este vorba despre fantasme şi nu despre amintiri ale unor procese reale, care sunt astfel prezente în vis; interpretarea viselor ne furnizează numai un conţinut de gânduri şi lasă în seama noastră stabilirea acestei valori a realităţii. Datele reale şi fantasmate ni se par la început egale ca valoare aici — şi nu numai aici, ci şi la crearea unor formaţiuni psihice mai importante decât visele. O companie numeroasă înseamnă, aşa cum ştim deja, secret. Fratele nu este altceva decât reprezentantul tuturor rivalilor ulteriori, transferat în scenele din copilărie prin

„fantasmare retroactivă". Episodul despre domnul care îl denigrează pe regele Italiei se leagă, prin mijlocirea unui eveniment recent şi în sine indiferent, din nou de pătrunderea unor persoane de origine mai joasă în înalta societate. Este ca şi cum avertismentul pe care i-l dă Daudet tânărului ar fi dublat în paralel de unul asemănător, valabil pentru copilul care suge.[5]

Spre a avea un al treilea exemplu pentru studiul condensării în formarea visului, comunic analiza parţială a unui alt vis, pe care îl datorez unei doamne în vârstă care se află în tratament psihanalitic. Corespunzător stărilor grave de angoasă de care suferea bolnava, visele ei conţineau o abundenţă de material de gânduri; când l-a luat la cunoştinţă a fost surprinsă la început în aceeaşi măsură în care s-a şi speriat. Dat fiind că nu pot duce la sfârşit interpretarea visului, materialul oniric pare să se descompună în mai multe grupuri fără o legătură vizibilă.

III
„Visul cu cărăbuşi"

CONŢINUTUL VISULUI: *Ea îşi dă seama că are doi cărăbuşi într-o cutie, pe care trebuie să îi elibereze, deoarece altminteri se vor sufoca. Deschide cutia; cărăbuşii sunt în stare de epuizare; unul zboară pe fereastra deschisă, dar celălalt este zdrobit de canatul ferestrei, în timp ce ea închide fereastra, deoarece i-o cere cineva (manifestări de greaţă).*

---

[5] Natura fantasmatică a situaţiei legate de doica visătorului este indicată de circumstanţa obiectiv relevată că doica era în acest caz mama. Amintesc, în plus, de regretul tânărului din anecdota menţionată la p. 253, anume regretul de a nu fi folosit mai bine situaţia în ceea ce o priveşte pe doica lui. Acest regret este sursa visului.

ANALIZA: Soţul ei e plecat în călătorie, fiica de paisprezece ani doarme în patul de lângă ea. Micuţa o atenţionase seara că în paharul ei de apă căzuse o molie; ea a omis însă să o scoată şi dimineaţa îi pare rău de sărmana gâză. În lectura ei de seară se povestea cum nişte băieţi aruncau în apa fierbinte o pisică şi erau descrise chinurile animalului. Acestea sunt cele două mobiluri ale visului, în sine indiferente. Pe ea o preocupă în continuare tema *cruzimii faţă de animale*. În urmă cu câţiva ani, atunci când locuise împreună cu fiica ei vara într-o anumită zonă, aceasta se comportase foarte crud faţă de animale. Ea se apucase să facă un insectar şi îi ceruse mamei *arsenic* pentru a omorî fluturii. Odată se întâmplase ca un fluture de noapte care avea un ac în corp să mai zboare mult timp prin cameră; altă dată înfometase nişte omizi care fuseseră păstrate pentru metamorfoză. De la vârstele cele mai fragede, acelaşi copil rupea aripile *gândacilor* şi fluturilor; astăzi ea s-ar fi îngrozit de toate aceste activităţi crude; între timp s-a făcut atât de blândă.

Ea este preocupată de această contradicţie care îi aminteşte de o alta, anume contradicţia între *aparenţă* şi intenţie, aşa cum este prezentată în *Adam Bede* de Eliot. O fată frumoasă, dar vanitoasă şi foarte proastă, alături de una urâtă, dar nobilă. *Aristocratul*, care o seduce pe gâsculiţă; muncitorul care se simte nobil şi se comportă ca atare. Nu se poate vedea aceasta la oameni. Cine ar fi văzut la *ea* că este chinuită de dorinţe senzuale?

În acelaşi an în care micuţa se apucase de insectar, zona în care se aflau suferea puternic de atacul *cărăbuşilor*. Copiii se înverşunau împotriva cărăbuşilor, îi *zdrobeau* cu cruzime. Pe atunci ea văzuse un om care rupea aripile cărăbuşilor şi apoi le mânca trupurile. Ea însăşi este născută în *mai* şi se căsătorise în *mai**. La trei zile după nuntă, ea le scrisese pă-

---

* În germană, cărăbuş se numeşte *Maikäfer*, adică gândac de mai (*N. t.*).

rinţilor o scrisoare în care le spunea cât de fericită este. Dar ea nu era în niciun caz fericită.

În seara dinaintea visului ea cotrobăise prin scrisori vechi şi recitise scrisori comice şi serioase de la ai săi, printre ele o scrisoare foarte ridicolă din partea unui profesor de pian, care o curtase pe când era fată, şi una de la un admirator de origine *aristrocratică*.[6]

Ea îşi reproşează că în mâinile fiicei ei ajunsese o carte proastă de Maupassant.[7] *Arsenicul* pe care îl cere micuţa ei îi aminteşte de *pilulele cu arsenic* care trebuiau să îi redea tinereţea Ducelui de Mora, în *Nabab* (de Daudet).

Legat de „a elibera" îi vin în minte versurile din *Flautul fermecat*:

„Nu te pot sili să mă iubeşti,
Dar nu îţi ofer *libertatea.*"

În legătură cu „cărăbuşii" îi vine în minte replica lui Käthchen:

„Eşti îndrăgostit de mine ca un *cărăbuş.*"[8]

Între ele *Tannhäuser*: „Căci eşti locuit de *pofte rele.*"

Ea trăieşte în angoasă şi grijă legate de bărbatul ei absent. Teama să nu *i se întâmple* ceva se manifestă în numeroasele fantasme ale zilei. Cu puţin timp înainte de aceasta, ea găsise în gândurile sale inconştiente din timpul analizei o plân-

---

6 Acesta este adevăratul stimul al visului.

7 Pentru a completa: „O astfel de lectură este otravă pentru o fată". Ea însăşi a citit în tinereţe multe cărţi interzise.

8 [Este vorba despre *Käthchen von Heilbronn* de Kleist (*N. t.*).] Un alt traseu de gânduri duce la *Penthesilea* a aceluiaşi scriitor: *cruzime* faţă de iubit.

gere legată de „senilizarea" soţului ei. Gândul-dorinţă pe care îl maschează acest vis se poate ghici cel mai bine dacă povestesc că, înainte de vis cu câteva zile, în timpul activităţilor ei, a fost speriată brusc de imperativul adresat soţului ei: *Spânzură-te*. Cu câteva ore mai înainte, ea citise undeva că la spânzurare are loc o erecţie puternică. Este vorba despre dorinţa unei astfel de erecţii, care s-a întors din refulare în această deghizare înspăimântătoare. „Spânzură-te" spunea de fapt „Fă-ţi rost de o erecţie, cu orice preţ." Pilulele cu arsenic ale doctorului Jenkins din *Nabab* fac parte din aceeaşi serie; pacienta ştia însă şi că cel mai puternic afrodiziac, *Kanthariden,* se obţine prin *zdrobirea* unor *gândaci* (aşa-zisele muşte spaniole). Către acest sens tinde partea esenţială a conţinutului visului.

Deschiderea şi închiderea *ferestrei* este unul dintre subiectele constante de dispută între ea şi soţul ei. Ea doarme aerofil, soţul ei doarme aerofob. *Oboseala* este simptomul principal de care se plânsese în acele zile.

În toate cele trei vise comunicate aici am evidenţiat prin intermediul scrisului locul în care unul dintre elementele visului revine în gândurile visului, pentru a face vizibile multiplele conexiuni ale primelor. Dat fiind că pentru niciunul dintre aceste vise analiza nu a fost dusă până la capăt, merită să pătrundem într-un vis cu o analiză comunicată mai amănunţit, pentru a demonstra pe baza lui supradeterminarea conţinutului visului. Aleg pentru aceasta visul despre injecţia făcută Irmei. Pe baza acestui exemplu vom recunoaşte fără dificultăţi că travaliul de condensare se foloseşte de mai mult decât un singur mijloc pentru formarea visului.

Personajul principal din conţinutul visului este pacienta Irma, care este văzută cu trăsături corespunzătoare realităţii, la prima vedere reprezentându-se pe ea însăşi. Însă po-

ziţia în care o examinez la fereastră provine dintr-o amintire legată de altă persoană, anume de acea doamnă cu care voiam să o schimb pe pacienta mea, aşa cum arată gândurile visului. În măsura în care Irma prezintă o membrană difteritică, ce aminteşte de grijile legate de fiica mea cea mare, ea ajunge să o reprezinte pe această fiica a mea, în spatele căreia se ascunde, legat de asemănarea de nume, persoana unei paciente pe care am pierdut-o din cauza unei intoxicaţii. În desfăşurarea ulterioară a visului, semnificaţia personalităţii Irmei se schimbă (fără a se modifica imaginea care se vede în vis); ea se transformă într-unul dintre copiii pe care îi examinam în clinica de neurologie deschisă la Institutul de pediatrie, unde cei doi prieteni ai mei îşi revelează caracterele contrastante. Trecerea este mijlocită de reprezentarea fiicei mele. Prin împotrivirea la deschiderea gurii, aceeaşi Irma devine o aluzie la o altă doamnă, examinată cândva de mine, apoi, în aceeaşi conexiune, la propria mea soţie. În alterările patologice pe care le observ în gâtul ei, am transferat din această cauză aluzii la o serie întreagă de alte persoane.

Niciuna dintre aceste persoane la care ajung prin urmărirea „Irmei" nu pătrunde în vis întruchipându-se pe sine; ele se ascund în spatele persoanei onirice „Irma", care este descrisă astfel ca o imagine colectivă cu trăsături ce-i drept contradictorii. Irma devine reprezentanta acestor persoane care au fost jertfite în travaliul de condensare, prin aceea că eu am transferat asupra ei, punct cu punct, tot ceea ce îmi aminteşte de aceste persoane.

Pot să îmi produc o *persoană-coectivă* pentru condensarea onirică şi în alt fel, şi anume unificând într-o imagine onirică trăsăturile reale de la două sau de la mai multe persoane. Astfel a luat fiinţă dr M. din visul meu; el poartă numele dr M., vorbeşte şi acţionează ca el; trăsăturile sale somatice

şi suferinţele sale sunt însă ale unei alte persoane, ale fratelui meu mai mare; o singură trăsătură, aspectul palid, este dublu determinată, fiind în realitate comună ambelor persoane.

O persoană mixtă asemănătoare este dr R. din visul meu cu unchiul. Aici însă imaginea onirică este pregătită şi altfel. Nu am unificat trăsături care îi sunt proprii acestuia cu trăsături ale altuia, prescurtând astfel cu câteva trăsături imaginea onirică a fiecăruia, ci am adoptat procedeul prin care Galton îşi realizează portretele sale de familie, anume proiectând cele două portrete unul peste altul, urmând ca trăsăturile comune să apară mai puternic, trăsăturile care nu corespund să se dizolve una pe alta şi să devină nedesluşite în vis. În visul cu unchiul se evidenţiază o trăsătură accentuată, *barba blondă*, care aparţine ambelor persoane, a căror fizionomie se estompează de aceea; *barba blondă* conţine în plus o aluzie la tatăl meu şi la mine, aluzie mediată de relaţia cu încărunţirea.

Producerea de persoane-colectiv şi de persoane mixte este unul dintre principalele mijloace de lucru ale condensării visului. Se va ivi în curând prilejul de a le trata într-un alt context.

Asocierea „dizenterie" în visul cu injecţia este la fel plurideterminată, pe de o parte prin asonanţa parafrastică cu difteria, pe de altă parte prin relaţia cu pacientul pe care l-am trimis în Orient, pacient a cărui isterie nu este recunoscută.

Un alt caz interesant de condensare se dovedeşte a fi menţionarea în vis a *propilenului*. În gândurile visului nu intră *„propilen"*, ci *„amilen"*. Am putea crede că aici are loc o simplă deplasare în formarea visului. Aşa se întâmplă, doar că această deplasare serveşte scopurilor condensării, aşa cum arată următoarea completare la analiza visului. Dacă atenţia mea se opreşte un moment la cuvântul *„propilen"*, îmi vine

în minte asonanța cu cuvântul *„propilee"*. *Propileele* nu se află însă numai în Atena, ci și în München. Cu un an înainte de a avea visul, eu îl examinasem în acest oraș pe un prieten grav bolnav, a cărui amintire devine inconfundabilă prin *trimetilamina* care urmează imediat după *propilen*.

Trec peste circumstanța izbitoare că aici, ca și în restul analizei viselor, sunt utilizate asociații cu valorile cele mai diferite, ca fiind de valori egale pentru conectarea gândurilor și cedez tentației de a-mi reprezenta la fel de plastic procesul prin înlocuirea *amilenului* din gândurile visului cu *propilenul* din conținutul visului.

Aici se află grupul de reprezentări ale prietenului meu Otto care nu mă înțelege, care coalizează cu adversarii mei și care îmi oferă un lichior care miroase a amilen; tot aici se leagă, prin opoziție, acel prieten al meu din Berlin, care mă înțelege, care mi-ar da dreptate și căruia îi datorez atât de multe comunicări valoroase, inclusiv despre chimia proceselor sexuale.

Ceea ce trebuie să îmi atragă în mod deosebit atenția în grupul Otto este determinat de prilejurile recente, care incită visul: *amilenul* face parte dintre aceste elemente excelente predestinate pentru conținutul visului. Marele grup de reprezentări „Wilhelm" este animat tocmai de opoziția față de Otto și elementele consonante cu ele care au fost deja stimulate în grupul Otto. În tot acest vis eu trec de la o persoană care mă enervează la alta pe care pot să i-o opun, dacă doresc, trăsătură cu trăsătură: într-adevăr, eu îl evoc pe acest prieten, în contrast cu oponentul lui. Astfel, amilenul lui Otto evocă și în celălalt grup amintiri din cercul chimiei; trimetilamina, susținută din mai multe părți, ajunge în conținutul visului. Și „amilen" ar fi putut intra nemodificat în conținutul visului, dar se supune acțiunii grupului „Wilhelm", căci din întregul spectru de amintiri pe care îl acoperă

acest nume este căutat un element care poate furniza o dublă determinare pentru amilen. Pentru asociaţie, în apropierea „amilenului" se află „propilenul"; din cercul „Wilhelm" îi vine în întâmpinare München, cu propileele. În propilen-propilee se întâlnesc cele două cercuri de reprezentări. Ca printr-un compromis, acest element intermediar ajunge apoi în conţinutul visului. S-a creat aici un numitor comun, care permite o determinare multiplă. Devenim astfel sensibili la faptul că determinarea multiplă poate facilita intrarea în conţinutul visului. În scopul acestei mijlociri a fost întreprinsă cu uşurinţă o deplasare a atenţiei de la ceea ce este cu adevărat comun la ceva care se află în apropiere în cadrul asociaţiei.

Studiul visului cu injecţia ne permite să obţinem deja o privire de ansamblu asupra proceselor de condensare în formarea visului. Am putut să recunoaştem drept particularităţi ale travaliului de condensare alegerea elementelor care apar de mai multe ori în gândurile visului, formarea de noi unităţi (persoane colective, formaţiuni mixte) şi producerea unui numitor comun. Ne vom întreba la ce serveşte condensarea şi ce o favorizează atunci când vom dori să cuprindem într-o încrengătură procesele psihice în formarea visului. Să ne mulţumim acum cu stabilirea condensării onirice ca una dintre cele mai remarcabile relaţii între gândurile şi conţinutul visului.

Procesul oniric de condensare devine mai evident atunci când îşi alege drept obiecte cuvinte şi nume. Foarte frecvent cuvintele sunt tratate de vis ca şi cum ar fi lucruri şi intră apoi în aceleaşi combinaţii ca şi reprezentările lucrurilor. Rezultatul unor astfel de vise este crearea de cuvinte noi comice şi ciudate.

I

Un coleg mi-a trimis odată un eseu scris de el, în care supraestimează, după părerea mea, o descoperire fiziologică recentă şi mai ales vorbeşte despre ea prea pasional; atunci, în noaptea care a urmat, am visat o propoziţie care era evident legată de această lucrare: *„Acesta este cu adevărat un stil norecdal"*. Rezolvarea acestei formaţiuni semantice mi-a pus la început probleme; fără nicio îndoială, era o parodie după superlativele „colosal, piramidal"; dar nu era uşor de spus de unde provine. În sfârşit, mi-a venit în minte că monstruozitatea era compusă din numele *Nora* şi *Ekdal* din două piese cunoscute ale lui Ibsen. Din partea aceluiaşi autor a cărui scriere o criticam în vis citisem mai înainte o notiţă de ziar despre Ibsen.

II

Una dintre pacientele mele îmi împărtăşeşte un vis scurt, care se termină cu o combinaţie de cuvinte fără sens. Ea se află cu un bărbat la o serbare câmpenească şi spune: *„Se va termina cu o «Maistollmütz» generală."* În vis apărea şi un gând obscur că aceasta ar fi o fiertură din porumb (*Mais*), un fel de mămăligă. Analiza descompune cuvântul în *Mais (porumb) – toll (nebun) - mannstoll (nimfomană) – Olmütz (oraş în Moravia)*; aceste părţi sunt toate resturi ale unei conversaţii de la masă cu rudele sale. În spatele cuvântului *Mais* (porumb) se ascund, în afară de o aluzie la expoziţia jubiliară abia deschisă, cuvintele: *Meissen* (o figurină de porţelan de Meissen, care reprezintă o pasăre), *Miss* (englezoaica rudei ei plecase în călătorie spre *Olmütz), mies* = greaţă, silă (în argoul evreiesc); de la fiecare silabă din acest talmeş-balmeş verbal a pornit câte un lung lanţ de gânduri şi asociaţii.

III

Un bărbat tânăr, la uşa căruia sunase un cunoscut la o oră târzie de seară pentru a-i înmâna o carte de vizită, visează în noaptea care urmează: *În casa lui lucrase un om, până seara târziu, ca să îi repare telefonul. După ce omul pleacă, acesta mai sună încă, nu continuu, ci cu sunete disparate. Servitorul îl aduce înapoi pe om şi acesta spune: Este ciudat totuşi că nici oamenii care sunt altminteri curaţi de tutelă (tutelrein) nu ştiu să trateze astfel de lucruri.*

Un mobil indiferent al visului acoperă, aşa cum se vede, numai unul dintre elementele visului. Găsim semnificaţia visului numai atunci când ajungem la o întâmplare mai veche a visătorului, care, deşi în sine indiferentă, a fost investită de fantasma sa cu o semnificaţie substitutivă. În copilărie, când locuia împreună cu tatăl său, răsturnase, pe când era pe jumătate adormit, un pahar cu apă pe podea, astfel încât se udase cablul telefonului de cameră şi *sunetul continuu* tulburase somnul tatălui său. Dat fiind că sunetul continuu corespunde udării, *sunetele disparate* sunt folosite pentru a reprezenta *picurarea*. Cuvântul *curat de tutelă (tutelrein)* se descompune însă pe trei direcţii şi ţinteşte astfel la trei dintre materialele care apar în gândurile visului: *„Tutelă = curatelă"* este un termen legal; *Tutel* (poate *Tuttel*) este o expresie vulgară pentru pieptul femeii şi particula *„rein"* (curat) preia primele silabe ale cuvântului *Zimmertelegraph* (telefon de cameră), pentru a crea *zimmerrein* (curat în cameră), care are mult de-a face cu udarea podelei şi care, în plus, sună asemănător cu unul dintre numele care apar în familia visătorului.[9]

---

[9] Aceeaşi descompunere şi recompunere a silabelor – o adevărată chimie a silabelor – ne serveşte în stare de veghe la multe glume. „Cum se obţine argint în modul cel mai ieftin? Stăm pe o alee cu plopi de argint (*Silberpappeln*), cerem linişte,

IV

Într-un vis mai lung al meu, care avea aparent ca punct central o călătorie cu vaporul, apare că prima staţie se numeşte *Hearsing*, iar cea care urmează *Fließ*. Acesta din urmă este numele prietenului meu din B., care a fost de atâtea ori ţinta călătoriei mele. *Hearsing* este însă combinat pe baza numelor unor staţii de tramvai vieneze, care se termină atât de frecvent în *ing*: Hietzing, Liesing, Mödling (Medelitz, după vechiul nume *meae deliciae*, deci „bucuria mea" [*meine Freud*]) şi a cuvântului englez *Hearsay* = din auzite, ceea ce duce spre calomniere şi stabileşte relaţia cu stimulul diurn indiferent al visului, o poezie din *Fliegende Bläter*[10] despre un pitic calomniator, numit „Sagter Hatergesagt" (El spune, a spus el). Legând desinenţa *„ing"* de numele *Fließ* obţinem *„Vlissingen"*, care este cu adevărat o staţiune maritimă în care locuieşte fratele meu atunci când vine din Anglia să ne viziteze. Numele englez pentru *Vlissingen* este însă *Flushing*, ceea ce înseamnă în limba engleză „a roşi", amintindu-mi de pa-

---

apoi încetează sporovăiala (*Pappeln*) şi rămâne argintul (*Silber*)." Primul cititor şi critic al acestei cărţi a obiectat, aşa cum o vor face probabil şi cei care vor urma, că „visătorul pare adesea prea spiritual". Este corect, în măsura în care se referă numai la visător, implicând un reproş numai atunci când se extinde la cel care interpretează visul. În realitatea vigilă, nu pot ridica decât prea reduse pretenţii la atributul de „spiritual"; dacă visele mele par spirituale, aceasta nu depinde de persoana mea, ci de condiţiile psihologice particulare în care este elaborat visul şi este strâns legat de teoria cuvântului de spirit şi a comicului. Visul devine spiritual pentru că îi este blocat drumul drept şi imediat către exprimarea gândurilor sale; el este forţat să devină astfel. Cititorii pot să se convingă de faptul că visele pacienţilor mei fac în acelaşi înalt grad impresia de spiritual (glumeţ) ca şi ale mele. – [*Completare din 1909*] Cu toate acestea, acest reproş mi-a dat prilejul să compar tehnica cuvântului de spirit cu travaliul visului, ceea ce s-a realizat în lucrarea apărută în 1905 [c] *Cuvântul de spirit şi raportul său cu inconştientul* (mai ales în capitolul VI).

[10] *Foi volante*, revistă umoristică austriacă (*N. t.*).

cientul cu „teama de a roşi" pe care îl tratez şi de un articol recent al lui Bechterew despre această nevroză, care mi-a pricinuit senzaţii neplăcute.

V

Altă dată am avut un vis care consta din două părţi diferite. Prima este cuvântul amintit cu vivacitate *„Autodidasker"*, celălalt acoperă fidel o fantasmă scurtă şi inofensivă produsă în urmă cu câteva zile, care avea drept conţinut faptul că următoarea dată când o să-l văd pe profesorul N. trebuie să îi spun: „Pacientul despre a cărui stare v-am consultat ultima oară suferă realmente numai de o nevroză, aşa cum aţi bănuit." Cuvântul nou format *„Autodidasker"* nu trebuie să îndeplinească doar cerinţa de a conţine sau de a reprezenta un sens comprimat, ci trebuie să stea într-o bună relaţie cu repetatele mele intenţii din starea de veghe de a-i da profesorului N. această înfăţişare.

Autodidasker se descompune cu uşurinţă în *Autor, Autodidakt* şi *Lasker,* cu care am mai asociat şi numele Lassalle.[11] Primul dintre aceste cuvinte duce spre mobilul visului — de această dată semnificativ: I-am adus soţiei mele mai multe volume ale unui autor cunoscut, prieten cu fratele meu şi care, după cum am aflat, provenea din aceeaşi localitate ca şi mine (J.J. David). Într-o seară ea mi-a vorbit despre profunda impresie pe care i-o făcuse istoria tragică a eşecului unui om de talent dintr-una dintre nuvelele lui David şi conversaţia noastră s-a îndreptat de aici asupra semnelor de talent pe care le percepem la propriii noştri copii.

---

[11] Ferdinand Lassalle (1825–1864), fondatorul mişcării social-democrate din Germania, şi Eduard Lasker (1829–1884), întemeietorul Partidului Naţional Liberal German, născuţi amândoi în Breslau, erau amândoi de origine evreiască (*N. t.*).

Sub impresia celor citite, ea a exprimat o grijă legată de copii şi eu am consolat-o, remarcând că tocmai aceste pericole pot fi prevenite prin educaţie. În timpul nopţii raţionamentul meu a mers mai departe, a preluat grijile soţiei mele şi a întreţesut cu acestea o serie de alte lucruri. O remarcă făcută de scriitor la adresa fratelui meu, în legătură cu căsătoria, a indicat o cale laterală pentru gândurile mele, ce ar putea duce spre prezentarea în vis. Această cale ne conduce la Breslau, acolo unde se căsătorise o doamnă, o apropiată prietenă de familie. Pentru teama de a decădea din cauza femeii, teamă care formează nucleul gândurilor visului, am găsit în Breslau exemplele Lasker şi Lassalle, care mi-au permis să prezint concomitent cele două moduri ale acestei influenţări fatale.[12] Acel *„cherchez la femme"* care poate rezuma aceste gânduri mă conduce într-un alt sens la fratele meu încă necăsătorit, care se numeşte Alexander. Observ că *Alex*, aşa cum prescurtăm acest nume, sună aproape ca o anagramă a lui *Lasker* şi că acest factor trebuie să fi contribuit ca să transmită gândurilor mele calea ocolită prin Breslau.

Jocul cu nume şi silabe pe care îl fac aici mai conţine însă încă un sens. El reprezintă dorinţa ca fratele meu să aibă o viaţă de familie fericită, pe următoarea cale: în romanul de formare a unui artist *L'œuvre*, care trebuie să fi fost apropiat de conţinutul gândurilor mele onirice, autorul s-a zugrăvit, se ştie, pe sine şi propria lui viaţă de familie; el apare în carte sub numele *Sandoz*. Probabil că în transformarea numelui el a adoptat calea următoare: *Zola* scris pe dos (aşa cum le place copiilor) este *Aloz*. Dar acesta era încă prea nedeghizat; de aceea el a înlocuit silaba Al, cu care debutează şi numele

---

[12] Lasker a murit de paralizie progresivă, deci în urma unei infecţii provocate de contactul cu o femeie (Lues); Lassalle a murit, se ştie, într-un duel din cauza unei doamne.

Alexander, prin cea de-a treia silabă din acelaşi nume *sand* şi astfel a luat naştere *Sandoz*. Asemănător a luat fiinţă şi propriul meu *Autodidasker*.

Iată cum a apărut fantasma mea, în care îi povesteam profesorului N. că bolnavul pe care îl văzusem amândoi nu suferă decât de o nevroză. La puţin timp după încheierea anului meu de rezidenţiat am primit un pacient, care mi-a pus la încurcătură capacitatea de a stabili diagnostice. Se putea bănui o suferinţă organică gravă, poate o degenerare a coloanei vertebrale, dar nu se putea dovedi. Era tentantă diagnosticarea unei nevroze şi ar fi putut pregăti sfârşitul tuturor dificultăţilor, dacă bolnavul nu ar fi respins atât de energic anamneza sexuală fără de care eu nu vreau să recunosc o nevroză. În încurcătura mea, l-am chemat în ajutor pe doctorul pe care eu (ca de altfel mulţi alţii) îl stimez cel mai mult în calitate de om, doctor în faţa autorităţii căruia eu sunt cel mai dispus să mă plec. El a ascultat îndoielile mele, a afirmat că sunt justificate şi a opinat: „Continuaţi să îl observaţi pe bărbat, va fi nevroză." Dat fiind că ştiam că el nu împărtăşea ideile mele despre etiologia nevrozelor, mi-am reprimat dorinţa de a-l contrazice, dar nu mi-am ascuns neîncrederea. Câteva zile mai târziu i-am comunicat bolnavului că nu ştiu ce să fac cu el şi l-am sfătuit să se adreseze altcuiva. Atunci, spre marea mea surpriză, el a început să-mi ceară iertare, pentru că mă minţise; îi fusese foarte ruşine şi de aceea mi-a ascuns tocmai partea de etiologie sexuală pe care o aşteptasem şi de care aveam nevoie pentru a admite o nevroză. Pentru mine aceasta a fost o uşurare, dar în acelaşi timp o ruşine; a trebuit să-mi recunosc că sfătuitorul meu nu a fost indus în eroare de anamneză şi a văzut mai corect decât mine. Mi-am propus să îi spun aceasta atunci când îl revăd, să îi spun că el a avut dreptate, şi nu eu.

În vis fac chiar acest lucru. Dar ce fel de împlinire a dorinței este aceasta, dacă recunosc că nu am dreptate? Tocmai aceasta este dorinţa mea; eu doresc să nu am dreptate în privinţa temerilor mele, respectiv doresc ca soţia mea, ale cărei temeri mi le-am apropriat în gândurile onirice, să nu aibă dreptate. Tema la care se referă a avea sau a nu avea dreptate în vis nu este prea îndepărtată de ceea ce este cu adevărat interesant pentru gândurile onirice. Aceeaşi alternativă a vătămării organice sau funcţionale din pricina femeii, de fapt originată în viaţa sexuală: paralizie-tabes sau nevroză, cu aceasta din urmă asemănându-se felul în care a murit Lassalle.

În acest vis bine croit (şi total transparent pentru o interpretare scrupuloasă), profesorul N. joacă un rol nu numai datorită acestei analogii şi dorinţei mele de a nu avea dreptate — şi nici datorită relaţiilor sale cu Breslau şi cu familia prietenei noastre căsătorite acolo, ci şi datorită următoarei circumstanţe mărunte, legate de consultaţia noastră. După ce s-a achitat de sarcina sa medicală, prin acea ipoteză, interesul lui s-a deplasat asupra unor lucruri personale. „Câţi copii aveţi acum?" — „Şase." — O expresie de respect şi preocupare. — „Fetiţe, băieţi?" — „Trei şi trei, ei sunt mândria şi bogăţia mea." — „Fiţi atent, cu fetele merge bine, dar băieţii fac greutăţi pe urmă, în educaţie." — Am replicat că până acum ei s-au comportat bine; este evident că acest al doilea diagnostic, despre viitorul băieţilor mei, mi-a căzut la fel de puţin bine pe cât de mult mi-a plăcut primul, anume că pacientul meu nu suferă decât de nevroză. Aceste două impresii sunt legate deci într-o singură trăsătură prin contiguitate, prin trăire şi atunci când eu iau cu mine în vis istoria despre nevroză, ea înlocuieşte conversaţia despre educaţie, care prezintă mai mare coerenţă cu gândurile onirice, căci ea se află atât de aproape de grijile pe care soţia mea şi le-a exprimat mai târziu. Astfel intră în conţinutul visului teama mea ca

N. să nu aibă dreptate cu observaţiile lui despre dificultăţile în educaţia băieţilor: această angoasă se ascunde în spatele prezentării dorinţei mele de a nu avea dreptate în ceea ce priveşte astfel de temeri. Aceeaşi fantasmă serveşte nemodificată şi prezentării celor două componente ale alternativei.

VI

Marcinovski: „Azi-dimineaţă, între somn şi veghe, am experimentat o foarte drăguţă condensare de cuvinte. Pe parcursul unei mulţimi de fragmente onirice foarte greu de reamintit m-am mirat întru câtva de un cuvânt, pe care îl văd în faţa mea pe jumătate ca şi cum ar fi scris şi pe jumătate ca şi cum ar fi tipărit. Cuvântul suna «*erzefilisch*» şi aparţinea unei propoziţii care a alunecat înspre amintirea mea conştientă complet izolat, în afara oricărui context; propoziţia suna astfel: «Are un efect *erzefilisch* asupra senzaţiilor sexuale.» Am ştiut imediat că ar fi trebuit să fie de fapt «erzieherisch» (educativ); am oscilat puţin: nu ştiam dacă nu era vorba despre «erzifilisch». Mi-a venit în minte cuvântul «sifilis» şi mi-am spart capul, începând să analizez pe când încă eram pe jumătate adormit, să aflu cum a revenit aceasta în visul meu, de vreme ce eu nu am niciun contact cu această boală, nici personal şi nici profesional. Apoi îmi vine în minte «erzifilisch» (de poveste), ceea ce explică *e*-ul, explicând în acelaşi timp că ieri-seară am fost stârnit de «educatoarea» noastră (*Erzieherin*) să vorbesc despre problema prostituţiei şi cu această ocazie, pentru a acţiona «educativ» asupra vieţii ei senzuale care nu era dezvoltată totalmente normal, îi dădusem într-adevăr cartea lui Hesse *Despre prostituţie*, după ce îi povestisem câte ceva despre problemă. Atunci mi-a devenit în sfârşit clar că nu trebuie să iau literal cuvântul «sifilis»; el stând pentru otravă — în relaţie, bineînţeles, cu via-

ţa sexuală. Propoziţia sună deci în traducere foarte logic: «Prin povestirea mea (*Erzählung*) am vrut să am un efect educativ (*erzieherisch*) asupra vieţii senzuale a educatoarei mele (*Erzieherin*), dar mă tem că în acelaşi timp aceasta ar putea avea un efect otrăvitor (*vergiftend*).» *Erzefilisch = erzäh- (erzieh-) (erzefilisch).*"

Cuvintele formate de vis sunt foarte asemănătoare celor din paranoia, dar nu lipsesc nici din isterie şi reprezentările obsesionale. Talentele lingvistice al copiilor, care în anumite perioade tratează cuvintele ca şi cum ar fi obiecte, care inventează noi limbaje şi expresii artificiale, sunt aici sursa comună pentru vis şi psihonevroze.

Analiza formaţiunilor lingvistice fără sens din vis este deosebit de potrivită pentru a pune în evidenţă munca de condensare din travaliul visului. Din scurta serie de exemple folosite aici nu vom trage concluzia că un astfel de material se înfăţişează observaţiei numai rareori sau cu totul excepţional. Este mai curând foarte frecvent, numai dependenţa interpretării viselor de tratamentul psihanalitic are drept consecinţă existenţa unui număr foarte redus de exemple remarcate şi comunicate, precum şi faptul că analizele comunicate sunt inteligibile în cea mai mare parte numai pentru cunoscătorii patologiei nevrozelor. Astfel, un vis al doctorului v. Karpinska (1914) conţine formaţiunea lingvistică fără sens *„Svingnum elvi"*. Trebuie menţionat şi faptul că în vis apare un cuvânt care nu este în sine lipsit de semnificaţie, dar care, fiind înstrăinat de semnificaţia sa reală, cuprinde diferite alte semnificaţii, faţă de care el se comportă ca un cuvânt „fără sens". Acesta este cazul visului despre „categorie" al unui copil de zece ani, vis comunicat de V. Tausk (1913). *„Categorie"* însemna aici organul genital feminin, iar *„a categoriza"* însemna a urina.

Acolo unde apar într-un vis vorbe care se deosebesc ca atare în mod expres de gânduri, funcționează fără excepții o regulă: vorbele din vis provin din materialul oniric al unor vorbe amintite. Conținutul literal al vorbelor fie este păstrat nealterat, fie este deplasat ușor ca expresie; adesea vorbele din vis sunt alcătuite din diferite amintiri ale unor conversații; textul rămâne același iar sensul se schimbă, acolo unde este posibil, sau se multiplică. Vorbele din vis servesc nu arareori ca simple aluzii la evenimentul în care a avut loc conversația amintită.[13]

---

[13] [*Completare din 1909*] Am găsit de curând singura excepție de la această regulă, la un tânăr care suferă de reprezentări obsesive, care prezintă în rest funcții intelectuale intacte și foarte înalt dezvoltate. Vorbele care apăreau în visele lui nu proveneau din vorbe auzite sau spuse de el, ci corespundeau textului exact al gândurilor sale obsesive, care în stare de veghe nu îi ajungeau la conștiință decât alterate.

B

Travaliul de deplasare

O altă relaţie, probabil nu mai puţin semnificativă, mi-a venit în minte când adunam exemplele pentru condensarea onirică. Am putut observa că elementele care se impun în conţinutul visului ca părţi componente esenţiale nu joacă în niciun caz acelaşi rol în gândurile onirice. Ca un corolar la aceasta, putem enunţa şi inversarea acestei propoziţii. Ceea ce formează conţinutul esenţial al gândurilor onirice nici nu are nevoie să fie reprezentat în vis. Visul este „altfel centrat", conţinutul său este ordonat în jurul unui centru format din alte elemente decât gândurile onirice. Astfel, în visul despre monografia botanică punctul central al conţinutului visului este desigur elementul „botanic". În gândurile onirice este vorba despre complicaţiile şi conflictele care apar între colegi ca rezultat al prestaţiilor care îi obligă, iar în ceea ce urmează despre reproşul că jertfesc prea mult pasiunilor mele. Elementul „botanic" nu ar avea loc în acest nucleu al gândurilor visului dacă nu ar fi legat slab de acesta printr-o antiteză, anume că botanica nu a stat niciodată printre materiile mele preferate. În visul despre *Sapho* al pacientului meu, punctul central este *urcarea* şi *coborârea*, a fi *deasupra* şi a fi *dedesubt*; visul tratează însă despre pericolele relaţiilor sexuale cu persoane *inferioare*, astfel că numai unul dintre aceste elemente ale gândurilor onirice, extins însă disproporţionat, pare să fi intrat în conţinutul visului. La fel, în visul despre cărăbuşi, care are drept temă

relaţiile între sexualitate şi cruzime, deşi în conţinutul visului a reapărut factorul cruzimii, asta s-a întâmplat într-o altă conexiune şi fără a mai menţiona factorul sexual; aşadar, el figurează scos din context şi deci transformat în altceva. În visul cu unchiul, barba blondă care formează punctul central al acestuia pare în afara oricărei conexiuni de sens cu dorinţele de mărire pe care le-am recunoscut ca nucleu al gândurilor onirice. Astfel de vise creează deci, pe bună dreptate, o impresie *deplasată*. Într-o contradicţie totală cu aceste exemple, visul despre injecţia făcută Irmei arată că la formarea viselor elementele individuale pot să-şi păstreze locul pe care îl au în gândurile onirice. Este normal ca mai întâi să ne mirăm atunci când luăm cunoştinţă de această nouă relaţie, în sensul ei total inconstantă, între gândurile onirice şi conţinutul visului. Atunci când aflăm, la un proces psihic al vieţii normale, că o reprezentare a fost extrasă din mai multe reprezentări şi a obţinut un grad deosebit de vivacitate pentru conştiinţă, vedem acest rezultat ca o dovadă că reprezentării victorioase îi revine o valenţă psihică deosebit de înaltă (un anumit grad de interes). Aflăm atunci că această valenţă a elementelor individuale din gândurile onirice nu se păstrează sau nu este luată în considerare şi în formarea visului. Nu există nicio îndoială care sunt elementele cele mai valoroase ale gândurilor onirice; judecata noastră ne-o spune în mod nemijlocit. În formarea visului, aceste elemente esenţiale, accentuate cu un interes intens, pot fi tratate numai ca şi cum ele ar fi neînsemnate şi în locul lor apar în vis alte elemente, care fuseseră în mod sigur neînsemnate în gândurile onirice. La început avem impresia că intensitatea psihică[14] a reprezentărilor individuale nici nu

[14] Intensitatea psihică, valenţa, accentuarea interesului unei reprezentări trebuie separate, desigur, de intensitatea senzorială, intensitatea a ceea ce este reprezentat.

intră în discuţie în ceea ce priveşte alegerea visului; aici contează pur şi simplu determinarea mai mult sau mai puţin multilaterală a acestora. Am putea spune că în vis nu apare nimic din ceea ce este important în gândurile visului, ci ceea ce este conţinut în ele multiplu; această ipoteză nu favorizează prea mult înţelegerea formării visului, căci de acum înainte nu vom putea crede că cei doi factori (determinarea multiplă şi propria valenţă) pot să acţioneze altfel decât în acelaşi sens în alegerea visului. Reprezentările cele mai importante în gândurile onirice vor reveni cel mai frecvent în acestea, dat fiind că de la ele, ca dintr-un punct central, pornesc diferitele gânduri onirice. Şi totuşi visul poate respinge aceste elemente intens accentuate şi multiplu susţinute şi poate admite în conţinutul său alte elemente, cărora nu le revine decât cea din urmă proprietate.

Pentru rezolvarea acestei dificultăţi, vom folosi o altă impresie pe care am căpătat-o în cercetarea supradeterminării conţinutului visului. Poate că deja mulţi cititori ai acestei cercetări au gândit că supradeterminarea elementelor onirice nu este o descoperire importantă, deoarece este de la sine înţeleasă. În analiză pornim de la elementele onirice şi marcăm toate asociaţiile care se leagă de acestea; nu este deci de mirare că în materialul de gânduri astfel obţinut tocmai aceste elemente se regăsesc deosebit de frecvent. Aş putea să ignor această obiecţie, voi exprima însă ceva care sună aproximativ asemănător: printre gândurile pe care analiza le face să vină la lumină se află multe gânduri mai îndepărtate de nucleul visului şi care se prezintă ca nişte adaosuri artificiale pentru un anumit scop. Scopul acestora se poate deduce uşor; tocmai ele creează o legătură, adesea o legătură forţată şi căutată, între conţinutul oniric şi gândurile onirice şi dacă aceste elemente vor fi îndepărtate din analiză, părţile componente ale conţinutului visului nu vor fi lăsate numai fără

supradeterminare, ci chiar fără o determinare suficientă prin gândurile onirice. Astfel vom fi conduşi la concluzia că determinarea multiplă care decide pentru alegerea visului nu este întotdeauna un element primar al formării visului, ci adesea este un rezultat secundar al unei forţe psihice care ne este încă necunoscută. Ea trebuie însă să fie importantă pentru pătrunderea în vis a elementelor individuale, căci putem observa că ea este produsă cu o anumită cheltuială acolo unde nu rezultă din materialul oniric fără un ajutor suplimentar.

Se impune ideea că în travaliul visului se manifestă o forţă psihică ce despoaie pe de o parte elementele cu înaltă valoare psihică de intensitatea lor şi pe de altă parte, *pe calea supradeterminării*, creează noi valenţe pentru elementele de valoare redusă, care ajung apoi în conţinutul visului. Dacă se întâmplă astfel, atunci în formarea visului au avut loc *transferul şi deplasarea intensităţilor psihice* ale elementelor individuale, ca urmare a cărora apare diferenţa de text între conţinutul şi gândurile visului. Procesul despre care presupunem că se desfăşoară este tocmai partea esenţială a travaliului visului; el merită numele de *deplasare onirică*. *Deplasarea şi condensarea onirice* sunt cei doi meşteri cărora trebuie să le atribuim principalul merit în configurarea viselor.

Cred că ne este la fel de uşor să recunoaştem forţa psihică ce se exprimă în faptele deplasării onirice. Ca rezultat al acestei deplasări, conţinutul visului nu mai arată la fel cu nucleul gândurilor onirice, visul redă numai o deformare a dorinţei onirice din inconştient. Însă deformarea onirică ne este deja cunoscută; am pus-o pe seama cenzurii pe care o exercită în viaţa psihică una dintre instanţele psihice împotriva alteia. Deplasarea onirică este unul dintre principalele mijloace pentru realizarea acestei deformări. *Is fe-*

cit cui profuit.[15] Trebuie să presupunem că deplasarea onirică ia ființă datorită influenței acelei cenzuri, a apărării endopsihice.[16]

În cercetări ulterioare vom vedea în ce fel interacționează în formarea viselor factorii deplasare, condensare și supradeterminare, după cum vom vedea și care este factorul supraordonat și care este factorul auxiliar. Deocamdată putem enunța ca o a doua condiție pe care trebuie să o îndeplinească elementele care ajung în vis, anume ca *ele să se sustragă cenzurii rezistenței*. În interpretarea viselor, vom lua în considerare deplasarea onirică drept un lucru neîndoielnic.

---

[15] Vechi principiu juridic: Fapta aparține celui care profită din ea (*N. t.*).

[16] [*Completare din 1909*] Desemnând ca nucleu al concepției mele despre vis atribuirea deformării visului către cenzură, atașez aici ultima parte din povestirea „A visa ca și a fi treaz" din *Fanteziile unui realist* de „Lynkeus" (Viena, ediția a doua, 1900), în care regăsesc această trăsătură principală a teoriei mele:

„Despre un om care are ciudata capacitate de a nu visa niciodată lucruri fără sens... «Minunata ta capacitate de a visa ca și cum ai fi treaz decurge din virtuțile tale, din bunătatea ta, din spiritul tău de dreptate, din iubirea ta de adevăr; ceea ce mi se pare că explică totul despre tine.»

«Dacă însă mă gândesc bine», răspunde celălalt, «cred aproape că toți oamenii sunt ca și mine și nimeni nu visează niciodată lucruri fără sens! Un vis pe care ni-l amintim atât de clar încât îl putem povesti apoi, care nu este deci un vis de febră, are întotdeauna sens și nu poate să fie deloc altfel! Căci ceea ce se află în contradicție nu se poate grupa într-un întreg. Confuzia de timp și spațiu nu afectează nimic din adevăratul conținut al visului, căci ele nu au avut desigur nicio importanță pentru conținutul său esențial. Și în stare de veghe facem adesea așa; gândește-te la basme, la atâtea plăsmuiri fantastice îndrăznețe și pline de sens, despre care numai cei neînțelegători vor spune: Este contradictoriu! Căci așa ceva nu ar fi posibil.»

«Dacă am ști să interpretăm visele mereu atât de corect cum ai făcut-o tu cu al meu! », spuse prietenul.

«Desigur că aceasta nu este o sarcină ușoară, dar ar trebui să reușească să o facă însuși visătorul, cu puțină atenție. — De ce nu le reușește celor mai mulți? Pentru că se pare că la dvs. există ceva ascuns în vise, ceva necurat, într-un sens special și mai înalt, care este greu de gândit; de aceea visele dvs. par adesea fără sens, chiar contradictorii. Dar, la bază, nu este deloc așa, da, nu ar trebui să fie deloc așa, căci este mereu același om, fie că e treaz, fie că visează.»"

C

Mijloacele de reprezentare ale visului

În afară de cei doi factori, *condensarea* şi *deplasarea* onirice, pe care i-am descoperit activi în procesul de transformare a materialului de gânduri onirice în conţinut manifest al visului, când ne vom continua cercetarea ne vor întâmpina încă două condiţii, care exercită o influenţă neîndoielnică asupra alegerii materialului ce ajunge în vis. Înainte de aceasta aş dori, riscând chiar să părem că ne oprim pe drumul nostru, să arunc o primă privire asupra proceselor care au loc în interpretarea viselor. Nu mă pot împiedica să recunosc că, pentru a le clarifica pe acestea şi pentru a da asigurări că sunt demne de încredere, împotriva obiecţiilor, cel mai bine este să iau drept exemplu un singur vis, să îi dezvolt interpretarea, aşa cum am arătat în capitolul II cu visul despre injecţia făcută Irmei, apoi să asamblez gândurile onirice pe care le-am descoperit şi să reconstruiesc din ele procesul de formare a visului, completând astfel analiza viselor printr-o sinteză. Am desfăşurat acest travaliu asupra mai multor exemple, pentru propria mea învăţătură; nu le pot însă include aici, pentru că la această demonstraţie mă stânjenesc multe consideraţii asupra materialului psihic. La analiza viselor aceste consideraţii au deranjat mai puţin, căci analiza, chiar incompletă, îşi păstrează valoarea, şi aceasta chiar şi atunci când nu conduce decât la un progres minor în ţesutul visului. Despre sinteză nu ştiam altceva decât că, pentru a fi convingătoare, ea trebuie să fie completă. Aş

putea da o sinteză completă numai pentru visele unor persoane necunoscute publicului cititor. Dat fiind că numai pacienţii, nevroticii, îmi oferă mijloacele pentru aceasta, această parte a prezentării visului trebuie să sufere o amânare până ce voi putea să duc — într-o altă lucrare — explicaţia psihologică a nevrozelor la un punct de unde ea poate intra în conexiune cu tema noastră.[17]

Din încercările mele de a reda sintetic procesul de fabricare a viselor din gândurile onirice ştiu că materialele care rezultă în interpretare prezintă valori diferite. Căci o parte a acestora este formată din gândurile onirice esenţiale, care înlocuiesc deci complet visul şi care ajung să îl substituie numai dacă nu ar exista nicio cenzură pentru vis. Celeilalte părţi suntem obişnuiţi să îi atribuim o importanţă redusă. Nu punem niciun preţ pe ideea că toate aceste gânduri pot participa la formarea viselor, mai curând printre ele se pot găsi asociaţii care se leagă de întâmplări de după vis, între punctele temporale ale visării şi interpretării. Această parte cuprinde toate căile de legătură care au condus de la conţinutul manifest al visului până la gândurile onirice latente, dar şi asociaţiile intermediare şi auxiliare prin care s-a ajuns la cunoaşterea acestor căi de legătură, în timpul travaliului de interpretare.

În acest loc ne interesează exclusiv gândurile onirice esenţiale. Acestea se dezvăluie în cea mai mare parte ca un complex de gânduri şi de amintiri cu cea mai întortocheată construcţie, cu toate proprietăţile raţionamentelor care ne sunt cunoscute din starea de veghe. Nu rareori este vorba despre

---

[17] [*Completare din 1909*] De atunci am dat analizele şi sintezele complete ale celor două vise în „Fragmente dintr-o analiză de isterie", 1905*e*. Trebuie să recunosc că cea mai completă interpretare a unui vis lung este analiza lui Otto Rank, „Un vis care se interpretează singur" [1910].

şiruri de gânduri care pornesc de la mai mult decât un singur centru, dar nu le lipsesc nici punctele de atingere; aproape regulat alături de un raţionament stă contradicţia sa, legată de el de asociaţia prin contrast.

Piesele acestui tablou complicat se află, desigur, în relaţiile logice cele mai diferite. Ele formează prim-planul şi fundalul, digresiunile şi explicaţiile, condiţiile, raţionamentele doveditoare şi contraargumentele. Atunci când întreaga cantitate de astfel de gânduri onirice suferă presiune din partea travaliului visului, care răsuceşte, fragmentează şi amestecă aceste piese, atunci apare întrebarea: ce se întâmplă cu legăturile logice care până acum formau structura? Cum sunt prezentate în vis acele „când, pentru că, ca şi cum, chiar dacă, ori–ori" şi toate prepoziţiile* fără de care nu putem înţelege propoziţiile şi conversaţia?

Mai întâi trebuie să dăm seamă de faptul că visul nu are la dispoziţie pentru aceste relaţii logice între gândurile onirice niciun mijloc de reprezentare. De cele mai multe ori el nu ia în seamă toate aceste prepoziţii şi elaborează numai conţinutul factual al gândurilor onirice. Reconstituirea conexiunilor rămâne în sarcina interpretării viselor, deoarece travaliul visului a distrus aceste conexiuni.

Incapacitatea visului de a exprima aceste lucruri trebuie să fie dată de materialul psihic din care sunt formate visele. Într-o stare asemănătoare de constrângere se află toate artele figurative, pictura şi artele plastice, în comparaţie cu poezia, care se poate folosi de limbaj: şi aici motivul incapacităţii ţine de materialul prin prelucrarea căruia cele două arte încearcă să exprime ceva. Până ca pictura să ajungă la cunoaşterea legilor de expresie care o guvernează, ea se străduia să compenseze acest dezavantaj. În tablourile vechi, din

* De fapt, aici şi ceva mai jos este vorba despre conjuncţii (*N. ed.*).

gurile personajelor pictate ies bileţele care, prin scriere, prezentau acea vorbire pe care pictorul nu putuse să o înfăţişeze în tablou.

Aici se poate ridica o obiecţie, contestând faptul că visul este incapabil să reprezinte relaţiile logice. Există vise în care se petrec cele mai complicate operaţiuni ale spiritului, sunt întemeiate şi contrazise, se fac jocuri de cuvinte şi comparaţii întocmai ca şi în starea de veghe. Numai că şi aici ne înşală aparenţele; dacă intrăm în interpretarea unor astfel de vise, aflăm că toate acestea sunt *materiale onirice, şi nu prezentarea unui travaliu intelectual în vis.* Aparenta gândire din vis redă *conţinutul* gândurilor visului şi nu *relaţiile dintre gândurile onirice,* din stabilirea cărora se constituie procesul de gândire. Voi da exemple în acest sens. Cel mai uşor este însă să constatăm că toate vorbele care apar în vise şi care sunt desemnate în mod expres ca atare sunt reproduceri nemodificate sau prea puţin modificate ale vorbelor care apar şi în amintirile din materialul visului. Vorbele sunt adesea numai o aluzie la un eveniment care a fost conţinut în gândurile visului; sensul visului este cu totul altul.

Cu toate acestea, nu voi contesta faptul că şi travaliul critic de gândire care nu repetă pur şi simplu materialul din gândurile onirice are şi el partea lui în formarea visului. Voi evidenţia influenţa acestui factor spre finalul acestei explicaţii. Va rezulta atunci că acest travaliu de gândire nu este cerut de gândurile visului, ci de visul care este deja gata într-un anumit sens.

Mai rămâne faptul că relaţiile logice între gândurile onirice nu îşi află o prezentare deosebită în vis. De exemplu, acolo unde în vis există contradicţie, este vorba fie despre obiecţii împotriva visului, fie despre contradicţia din conţinutul unuia dintre gândurile onirice; contradicţia din vis nu

corespunde unei contradicţii *între* gândurile onirice decât într-un mod foarte indirect.

După cum pictura a reuşit să exprime altfel decât printr-un bileţel care pluteşte cel puţin intenţia vorbirii persoanelor reprezentate: afecţiune, ameninţare, avertizare etc., s-a ivit şi pentru vis posibilitatea de a acorda atenţie unora dintre relaţiile logice între gândurile sale onirice printr-o modificare corespunzătoare a particularităţii de reprezentare onirică. Putem observa că diferite vise merg la diferite adâncimi în ceea ce priveşte această considerare; în timp ce un vis se plasează totalmente dincolo de structura logică a materialului său, un altul va căuta să o explice, pe cât posibil, complet. Visul se îndepărtează aici mai mult sau mai puţin de prelucrarea textului pe care îl are la dispoziţie. La fel de variabil se comportă visul şi faţă de *structura temporală* a gândurilor onirice, dacă ea este produsă în inconştient.

Prin ce mijloace poate să indice travaliul visului relaţiile din materialul oniric, atât de greu de reprezentat? Voi încerca să le expun pe rând.

Mai întâi, visul satisface conexiunile incontestabil existente între toate părţile gândurilor onirice, unificând acest material într-un ansamblu, ca situaţie sau ca proces. El redă *conexiunea logică* prin *simultaneitate*; procedând astfel întocmai ca şi pictorul care îi adună într-un tablou al unei şcoli din Atena sau Parnas pe toţi filosofii sau poeţii care nu s-au adunat niciodată într-o sală sau pe vârful unui munte, dar care formează o comunitate din punctul de vedere al gândirii.

Această modalitate de reprezentare face să înainteze visul. De fiecare dată când prezintă aproape unul de altul două elemente, aceasta garantează că există o relaţie deosebit de strânsă între ceea ce le corespunde în gândurile

onirice. Este ca şi în sistemul nostru de scriere; *ab* înseamnă că cele două litere trebuie să fie pronunţate într-o silabă, *a* urmat de *b* după un interval liber ne face să recunoaştem că *a* este ultima literă a unui cuvânt şi *b* este prima literă a altuia. Ca urmare, combinaţiile onirice nu se formează din părţi oarecare, complet disparate, ale materialului oniric, ci din acele părţi care se află într-o relaţie strânsă şi în gândurile visului.

Pentru a reprezenta *relaţiile cauzale*, visul are două procedee, care în esenţă se reduc la acelaşi lucru. Pentru gândurile onirice: pentru că a fost aşa şi aşa, trebuie să se întâmple aşa şi aşa — cea mai frecventă manieră de reprezentare constă în a aduce propoziţia secundară ca vis introductiv şi apoi a adăuga propoziţia principală ca vis principal. Dacă am interpretat corect, succesiunea temporală poate fi şi invers. Întotdeauna propoziţia principală corespunde părţii celei mai întinse din vis.

Un frumos exemplu de astfel de reprezentare a cauzalităţii mi-a fost furnizat de o pacientă al cărei vis îl voi comunica mai târziu complet. El constă dintr-un scurt preludiu şi un fragment de vis care era centrat într-un înalt grad pe o singură temă şi care putea fi intitulat: *prin floare*. Preludiul visului era: *Ea merge în bucătărie la cele două servitoare şi le dojeneşte că nu sunt gata „cu îmbucătura ei". Acolo ea vede o mulţime de veselă grosolană, răsturnată pentru a se scurge şi formând grămezi. Cele două servitoare merg să aducă apă şi pentru aceasta trebuie să păşească în ceva ca un râu, care ajunge până la casă sau în curte.*

Apoi urmează visul principal, care începe astfel: *Ea coboară de sus pe o scară construită ciudat şi se bucură că fusta ei nu a rămas agăţată nicăieri* etc. Visul-preludiu se leagă de casa părintească a doamnei. Cuvintele din bucătărie le auzise de

atâtea ori, spuse de mama ei. Grămezile de vase grosolane proveneau dintr-un magazin modest de veselă care se afla în aceeaşi casă. Cealaltă parte a visului conţine o aluzie la tată, care îşi făcuse mult de lucru cu servitoarele şi apoi a căpătat o maladie mortală cu prilejul unei inundaţii (casa se afla în apropierea unui râu). Gândul care se ascunde în spatele acestui preludiu al visului sună astfel: „pentru că eu provin din această casă, din condiţii atât de meschine şi de deprimante..." Visul principal reia aceste gânduri şi le aşază într-o formă modificată prin împlinirea dorinţelor: „sunt de origine înaltă". De fapt: „pentru că sunt de o origine atât de umilă, cursul vieţii mele a fost aşa şi aşa".

Atât cât pot vedea, fragmentarea visului în două părţi inegal de mari nu înseamnă de fiecare dată o relaţie cauzală între gândurile din cele două părţi. Adesea pare ca şi cum în cele două vise este prezentat acelaşi material din diferite puncte de vedere; cu siguranţă acest lucru este valabil pentru seria de vise dintr-o noapte care se sfârşesc cu poluţie, serie în care trebuinţa somatică forţează o expresie din ce în ce mai explicită. Sau cele două vise pornesc din centri diferiţi din materialul oniric şi se intersectează în conţinut, astfel că într-unul dintre vise se află în centru un element care în celălalt funcţionează doar ca o aluzie şi invers. Într-un anumit număr de vise, divizarea în preludiu mai scurt al visului şi vis ulterior mai lung înseamnă într-adevăr o relaţie cauzală între cele două părţi. Cealaltă modalitate de prezentare a relaţiei cauzale este folosită într-un material mai puţin cuprinzător şi constă în aceea că o imagine din vis, fie că este vorba despre o persoană sau un lucru, se transformă în altceva. Numai acolo unde această transformare are loc de la sine se poate susţine serios relaţia cauzală; nu acolo unde remarcăm pur şi simplu că în locul unui element a apărut acum altul. Am spus că cele două proce-

dee de a reprezenta relaţia cauzală revin la acelaşi lucru; în ambele cazuri *cauzalitatea* este reprezentată printr-o *succesiune;* o dată prin succesiunea viselor, altă dată prin transformarea nemijlocită a unei imagini în alta. În majoritatea cazurilor relaţia cauzală nici nu este reprezentată ci se pierde din cauza succesiunii elementelor, inevitabilă şi în procesul oniric.

Visul nu poate exprima nicidecum alternativa „sau-sau"; visul va prelua elementele alternativei într-o conexiune, fiecare la fel de justificată. Un exemplu clasic pentru aceasta este cuprins în visul despre injecţia făcută Irmei. În gândurile latente ale acestuia se spune: sunt nevinovat de persistenţa durerilor Irmei; vina se află *sau* în rezistenţa ei împotriva acceptării soluţiei, *sau* în faptul că ea trăieşte în condiţii sexuale nefavorabile, pe care eu nu le pot schimba, *sau* durerile ei nu sunt deloc de natură isterică, ci sunt de natură organică. Visul realizează însă toate aceste posibilităţi care aproape că se exclud una pe alta şi nu se jenează să adauge o a patra astfel de soluţie, venită din dorinţa visului. Relaţia de „sau–sau" am stabilit-o apoi după interpretarea visului, în contextul gândurilor visului.

Însă acolo unde povestitorul ar dori să utilizeze acel sau-sau în reproducerea visului: era o grădină sau un living etc. — în gândurile visului nu apare o alternativă, ci un *şi,* o simplă înşiruire. Cu sau–sau descriem în general un caracter de neclaritate al unui element oniric, care totuşi poate fi rezolvat. Regula de interpretare în acest caz este: membrii individuali ai alternativei aparente sunt echivalenţi unul cu altul şi trebuie uniţi cu „şi". De exemplu, după ce aşteptasem mai mult timp adresa unui prieten care se afla în Italia, visez că primesc o telegramă în care acesta îmi comunică adresa. O văd tipărită în albastru pe fâşia de hârtie a telegramei: primul cuvânt este şters,

poate *via*,
sau *Villa*, cel de-al doilea este clar: *Sezerno*.
sau chiar (*Casa*)

Cel de-al doilea cuvânt, care sună ca un nume italian şi care îmi aminteşte de discuţiile noastre etimologice, exprimă şi supărarea mea pentru faptul că el îşi ascunsese adresa faţă de mine[18]; fiecare dintre membrii propunerii mele ternare se poate recunoaşte, la analiză, ca fiind un punct de pornire independent şi la fel de justificat pentru înşiruirea de gânduri.

În noaptea dinaintea înmormântării tatălui meu am visat o tablă scrisă, un afiş sau un anunţ — aşa cum sunt anunţurile cu „fumatul interzis" din sălile de aşteptare ale gărilor — pe care se putea citi sau:

Sunteţi rugaţi să închideţi ochii
sau *Sunteţi rugaţi să închideţi un ochi*,

ceea ce eu sunt obişnuit să-mi reprezint în următoarea formă:

Sunteţi rugaţi, să închideţi $\frac{\textit{ochii}}{\textit{un ochi}}$.

Fiecare dintre cele două idei are un sens special şi, în interpretarea visului, conduce pe o cale specială. Alesesem un ceremonial cât s-a putut de simplu, pentru că ştiam cum gândise răposatul despre astfel de ceremonii. Alţi membri ai familiei însă nu erau de acord cu o astfel de simplitate puritană; ei erau de părere că ar fi trebuit să ne fie ruşine faţă de oaspeţii de la înmormântare. Astfel, una dintre expresiile din vis ne roagă „să închideţi un ochi", adică „să treceţi cu ve-

[18] Expresia *geheim halten* (a ţine secret, a ascunde) cuprinde radicalul *Heim* (cămin, casă, propriu). – (*N. t.*).

derea". Semnificaţia caracterului neclar pe care îl descriem cu un sau–sau este aici deosebit de simplu de înţeles. Travaliul visului nu a reuşit să producă pentru gândurile visului o expresie unitară, dar apoi cu două sensuri. Astfel, cele două şiruri principale de gânduri din vis se diferenţiază între ele încă din conţinutul visului.[19]

În unele cazuri, împărţirea în două a visului exprimă în două părţi de mărimi egale alternativa greu de reprezentat.

Foarte frapant este comportamentul visului faţă de categoriile de *opoziţie* şi de *contradicţie*. Acestea sunt grav neglijate, în vis „nu-ul" pare să nu existe. Visul preferă să cuprindă contrariile într-o unitate sau să reprezinte unul şi acelaşi lucru. Visul îşi ia şi libertatea să le reprezinte un element oarecare prin contrariul său dorit, astfel că la început nu ştim despre niciunul dintre elemente care este capabil de a face parte din cuplul de contrarii dacă în gândurile onirice el este conţinut în forma pozitivă sau negativă.[20] În unul dintre ultimele vise amintite, a cărui primă parte am interpretat-o deja („pentru că am o asemenea origine"), visătoarea coboară o scară şi ţine în mâini o ramură înflorită. La această imagine ei îi vine în minte cum ţine îngerul în mâini un fir de

[19] Freud îi relatează acest vis lui Fließ în scrisoarea din 2 noiembrie 1896. Acolo el precizează că a fost visat în noaptea de după înmormântare (*N. t.*).

[20] [*Completare din 1911*] Dintr-o lucrare a lui K. Abel, *Der Gegensinn der Urworte* (1884) (vezi referatul meu, 1910*e*), am aflat un lucru surprinzător, confirmat şi de alţi lingvişti, anume că în acest punct, cele mai vechi limbi se manifestă la fel ca şi visul. La început, ele nu au decât un singur cuvânt pentru cele două opuse la capetele unei serii de calităţi sau de activităţi (puternicslab, bătrântânăr, departeaproape, a lega-a separa) şi nu formează decât secundar cuvinte care desemnează separat cele două contrarii, prin modificări uşoare ale cuvântului originar comun. Abel demonstrează aceste raporturi în mare parte în limba veche egipteană, dar resturi clare ale unei asemenea dezvoltări se prezintă şi în limbile semitice şi indogermanice.

crin, în tablourile cu Buna-vestire a Fecioarei (ea însăşi se numeşte Maria) şi cum fetele îmbrăcate în alb trec la procesiunea Trupului lui Iisus (Corpus Christi), în timp ce străzile sunt împodobite cu ramuri verzi; astfel, ramura înflorită din mâinile ei este cu siguranţă o aluzie la neprihănirea sexuală. Ramura este însă garnisită din belşug cu flori roşii, care seamănă fiecare cu o camelie. Visul continuă: la sfârşitul drumului ei, florile aproape cad de pe ramură; apoi urmează aluzii inconfundabile la ciclul menstrual. Astfel, aceeaşi ramură, care este purtată ca un crin de o fată nevinovată, este în acelaşi timp o aluzie la *dama cu camelii* care, după cum se ştie, purta întotdeauna o camelie albă, dar în timpul menstruaţiei purta una roşie. Aceeaşi ramură înflorită („florile fetei" în cântecele despre morăriţă la Goethe) reprezintă neprihănirea sexuală, dar şi contrariul ei. Acelaşi vis care exprimă bucuria că a reuşit să treacă prin viaţă nepătată lasă în anumite locuri (cum este căderea florilor) să se ivească şirul de gânduri contrarii, că ar fi trebuit să se învinovăţească pentru multe păcate împotriva purităţii sexuale (şi anume în copilărie). La analiza visului putem diferenţia cu claritate cele două făgaşe de gânduri, dintre care unul pare superficial şi consolator, iar celălalt pare plin de reproşuri şi adânc; ele se opun reciproc iar aceleaşi elemente, deşi contrare, au găsit reprezentare în aceleaşi elemente onirice.

Mecanismul formării visului se conformează într-o măsură înaltă uneia singure dintre relaţiile logice. Aceasta este relaţia de asemănare, corespondenţă, atingere, de *„ca şi cum"*; ea este reprezentată în vis ca nicio alta, cu mijloace variate.[21] Suprapunerile care există în materialul visului sau cazurile

21 [*Completare din 1914*] Cf. remarca lui Aristotel despre capacitatea de a interpreta visele [Cel mai bine interpretează visele cel care vede cel mai bine asemănările (*N. t.*)].

de „ca şi cum" constituie primele puncte de susţinere ale formării visului şi o parte greu de neglijat a travaliului visului constă în crearea unor noi suprapuneri, atunci când cele care există deja nu pot ajunge în vis, din cauza cenzurii de rezistenţă. Efortul de condensare al travaliului visului vine în sprijinul reprezentării relaţiei de asemănare.

Asemănare, corespondenţă, comunitate sunt reprezentate în vis în general prin cuprinderea într-o *unitate,* care fie există deja în materialul visului, fie este nou creată. Primul caz se poate numi *identificare,* cel de-al doilea *formaţiune mixtă.* Identificarea este folosită atunci când este vorba despre persoane; formaţiune mixtă este folosită atunci când materialul care va fi reunit este format din lucruri; totuşi, formaţiunile mixte pot fi compuse şi din persoane. Locurile sunt tratate adesea ca şi persoanele.

Identificarea constă în aceea că numai una dintre persoanele care sunt legate într-un corp comun ajunge să fie reprezentată în conţinutul visului, în timp ce cea de-a doua persoană sau celelalte par să fie reprimate pentru vis. Această persoană de acoperire intră însă în vis în toate relaţiile şi situaţiile care decurg de la ea sau de la persoanele acoperite. În cazul formaţiunii mixte care se extinde asupra persoanelor, în imaginea onirică există deja trăsături particulare persoanelor, care nu sunt însă comune, astfel că prin unirea acestor trăsături apare o nouă unitate, o persoană mixtă. Compoziţia poate lua fiinţă pe căi diferite. Fie persoana din vis are numele de la una dintre persoanele de referinţă — ştim atunci, într-o manieră absolut analoagă cunoaşterii din starea de veghe, că este vizată o persoană sau alta — deşi trăsăturile sale vizuale aparţin altuia; fie însăşi imaginea onirică este alcătuită din trăsături vizuale care în realitate sunt împărţite asupra ambelor persoane. În loc să fie reprezentată prin trăsături vizuale, partea celei de-a doua persoane mai

poate fi reprezentată şi prin gesturi care i se atribuie, prin cuvinte care i se plasează în gură sau prin situaţia în care este pusă. O dată cu ultimul tip de recunoaştere începe să se şteargă deosebirea clară între identificare şi formarea persoanei mixte. Se mai poate întâmpla însă ca formarea unei astfel de persoane mixte să nu reuşească. Atunci scena visului este atribuită unei persoane şi cealaltă, de regulă mai importantă, apare ca o prezenţă accesorie, care nu participă. Visătorul va povesti: mama mea era şi ea acolo (Stekel). Un astfel de element al conţinutului visului se poate compara atunci cu un determinativ din scrierea hieroglifică ce nu este destinat să fie pronunţat, ci să explice un alt semn.

Elementul comun care justifică sau, mai degrabă prilejuieşte, unificarea celor două persoane poate fi reprezentat în vis sau poate lipsi din el. De regulă identificarea sau formarea persoanei mixte serveşte chiar pentru a evita reprezentarea acestui element comun. În loc de a repeta: *A* are intenţii ostile faţă de mine, dar şi *B* are, formez în vis o persoană mixtă din *A* şi *B* sau mi-l reprezint pe *A* într-o altă acţiune, care îl caracterizează pe *B*. Persoana onirică astfel obţinută îmi apare în vis într-o nouă legătură şi pornind de la circumstanţa că ea îl reprezintă atât pe *A*, cât şi pe *B*, eu pot apoi justifica introducerea în locul respectiv al visului a ceea ce este comun ambilor, anume relaţia lor de ostilitate faţă de mine. Pe această cale realizez adesea o condensare absolut extraordinară pentru conţinutul visului; pot să mă lipsesc de reprezentarea directă a unor relaţii foarte complicate pe care le am cu o persoană, dacă găsesc pentru ea o alta la care să se aplice aceleaşi circumstanţe. Este uşor de înţeles în ce măsură această reprezentare prin identificare poate servi şi la ocolirea cenzurii de rezistenţă, care pune nişte condiţii atât de grele travaliului visului. Conflictul cu cenzura poate consta tocmai din acele reprezentări care în material sunt le-

gate de o anumită persoană; găsesc atunci o a doua persoană care are relaţii analoage cu materialul revendicat, însă numai cu o parte din el. Atingerea în acel punct care nu este liber de cenzură îmi dă acum dreptul de a forma o persoană mixtă, caracterizată de trăsături indiferente, după ambele părţi. Această persoană mixtă sau de identificare poate fi admisă acum în conţinutul visului numai ca liberă de cenzură şi, astfel, prin folosirea condensării onirice, am îndeplinit cererile cenzurii visului.

În vis, acolo unde este reprezentat şi ceva comun celor două persoane, acesta este de obicei un indiciu de a căuta o altă trăsătură comună ascunsă, a cărei reprezentare a fost făcută imposibilă de către cenzură. Aici, în ceea ce priveşte trăsătura comună, a avut loc o deplasare care într-o anumită măsură este în favoarea reprezentabilităţii. Din faptul că în vis mi se arată persoana mixtă cu o trăsătură comună indiferentă trebuie să trag concluzia că în gândurile visului mai există o altă trăsătură comună, în niciun caz indiferentă.

În vis, identificarea sau formarea persoanei mixte serveşte deci diferitor scopuri, în primul rând reprezentării a ceea ce este comun ambelor persoane, în al doilea rând reprezentării unei trăsături comune *deplasate*, în al treilea rând reprezentării unei trăsături comune care este pur şi simplu *dorită*. Dat fiind că dorinţa de a exista o trăsătură comună între două persoane sfârşeşte adesea cu *substituirea* uneia cu cealaltă, şi această relaţie este exprimată în vis prin identificare. În visul despre injecţia făcută Irmei, eu doresc să o înlocuiesc pe această pacientă cu o alta, doresc deci ca o alta să fie pacienta mea, după cum cealaltă este; visul ţine seamă de această dorinţă, pentru că îmi înfăţişează o persoană care se numeşte Irma şi care este examinată într-o poziţie pe care am avut prilejul să o văd numai la cealaltă. În visul cu un-

chiul, această substituţie este în centrul visului; m-am identificat cu ministrul pentru că nu îmi tratez şi nu îmi judec colegii mai bine decât o face el.

O descoperire căreia nu am putut să îi găsesc nicio excepţie este aceea că în fiecare vis este vorba despre propria persoană. Visele sunt absolut egoiste.[22] Acolo unde în conţinutul visului nu apare eul meu ci numai o persoană străină, pot presupune în linişte că eul meu este ascuns prin identificare în spatele acelei persoane. Îmi pot introduce eul în context. Altă dată, acolo unde în vis apare Eul meu, situaţia în care acesta se află îmi arată că în spatele Eului se ascunde o altă persoană, prin identificare. Visul este menit să îmi amintească să transfer asupra mea în interpretare ceva ce ţine de această persoană, trăsătura comună ascunsă. Există şi vise în care eul meu apare alături de alte persoane care prin dizolvarea identificării se dezvăluie din nou ca fiind Eul meu. De aceea, prin intermediul acestei identificări, eu trebuie să unific cu Eul meu anumite reprezentări împotriva acceptării cărora s-a ridicat cenzura. Astfel, pot să îmi reprezint în vis Eul de mai multe ori, o dată direct, altă dată prin intermediul identificării cu persoane străine. Cu mai multe astfel de identificări se poate condensa un material de gânduri neobişnuit de mare.[23] Nu ar trebui să ne mirăm mai mult de faptul că Eul propriu apare într-un vis de mai multe ori sau în chipuri diferite decât de acela că acelaşi Eu este conţinut într-un gând conştient de mai multe ori şi în locuri diferite sau în alte contexte, ca de exemplu în fraza: Când (*eu*) mă gândesc ce copil sănătos eram (*eu*).

---

[22] [*Completare din 1925*] Cf. nota 89 de la p. 326.

[23] Atunci când nu ştiu în spatele cărei persoane care apare în vis trebuie să caut Eul meu, mă ţin de următoarea regulă: persoana care este supusă unui afect pe care eu îl resimt în vis este cea care ascunde Eul meu.

Dizolvarea identificării se prezintă mai clar chiar decât la persoane în ceea ce priveşte locurile desemnate cu numele lor propriu, dat fiind că aici tulburarea apare datorită Eului care domină în vis. Într-unul dintre visele mele despre Roma, locul în care mă aflu se numeşte Roma; mă uimeşte însă mulţimea de afişe în limba germană care se văd la un colţ de stradă. Ultimul este împlinirea unei dorinţe, la care îmi vine în minte imediat Praga; dorinţa însăşi poate proveni din perioada de naţionalism german pe care am avut-o în tinereţe, dar care astăzi este depăşită. În perioada în care am avut acest vis, aveam în vedere o întâlnire la Praga cu prietenul meu; identificarea dintre Roma şi Praga se explică deci printr-o trăsătură comună dorită; aş dori să-mi întâlnesc prietenul mai degrabă la Roma decât la Praga, în scopul acestei revederi mi-ar fi plăcut să schimb Praga cu Roma.

Posibilitatea de a crea formaţiuni mixte se află printre trăsăturile care conferă viselor atât de frecvent o tentă fantastică, introducând în conţinutul visului elemente care nu ar fi putut face niciodată obiectul percepţiei. Procesul psihic care are loc la crearea formaţiunilor mixte din vis este identic celui prin care ne reprezentăm sau ne imaginăm în stare de veghe centauri sau balauri. Deosebirea constă în faptul că în creaţia fantastică din starea de veghe determinantă este impresia pe care trebuie să o lase noul produs, în timp ce formaţiunea mixtă din vis este determinată de un factor care se află în afara configuraţiei ei, elementul comun din gândurile visului. Formaţiunea mixtă a visului poate fi realizată în moduri foarte variate. În realizarea cea mai neîndemânatică sunt reprezentate numai proprietăţile unui lucru şi această reprezentare este însoţită de o cunoştinţă conform căreia ea este valabilă şi pentru un alt obiect. O tehnică mai îngrijită reuneşte trăsăturile celor două obiecte într-o nouă imagine şi se foloseşte cu îndemânare în această întreprindere de ase-

mănările care există deja în realitate între cele două obiecte. Noua formaţiune poate apărea ca totalmente absurdă sau poate părea chiar fantastică, după cum o permit materialul şi spiritul ascuţit la compunere. Dacă obiectele care vor fi condensate într-o unitate sunt atât de disparate, atunci travaliul visului se mulţumeşte adesea să creeze o formaţiune mixtă cu un nucleu clar, la care se adaugă determinări mai neclare. Aici nu a reuşit unificarea într-o imagine; cele două reprezentări se acoperă una pe alta şi creează ceva ca o luptă între imaginile vizuale. Într-un desen, am putea ajunge la reprezentări asemănătoare, dacă am încerca să ilustrăm modul în care un concept este alcătuit din imagini perceptive individuale.

Visele sunt, desigur, o masă de astfel de formaţiuni mixte; am comunicat deja câteva exemple în visele pe care le-am analizat până acum; voi mai adăuga altele. În visul de la p. 374, în care cursul vieţii pacientei a fost descris prin „floare" sau „înfloritor", eul oniric poartă în mână o ramură înflorită, care, aşa cum am aflat, înseamnă în acelaşi timp nevinovăţie şi păcat sexual. Din pricina modului în care erau prinse florile, ramura semăna extraordinar de mult cu florile de *cireş;* florile însele, luate individual, sunt *camelii,* de aceea întregul face impresia unei plante *exotice.* Trăsătura comună a elementelor acestei formaţiuni mixte rezultă din gândurile visului. Ramura înflorită este alcătuită din aluzii la cadouri prin care a fost sau trebuia convinsă să fie mai amabilă. Deci în copilărie *cireşele,* în anii care au urmat un arbust de *camelii; exoticul* este o aluzie la un naturalist care a călătorit mult, care dorea să îi obţină favorurile desenându-i flori. O altă pacientă îşi creează în vis un obiect intermediar din *cabinele de baie* de pe plajă, *privatele* de lemn de la ţară şi *podul* din casele noastre de la oraş. Primele două elemente au în comun relaţia cu goliciunea şi dezgolirea umane; combinarea cu al

treilea ne face să tragem concluzia că (în copilăria ei) podul era locul unde ea se dezbrăca. Un visător își creează o locație mixtă din două locuri în care se face „cura", din cabinetul meu medical și localul public în care făcuse cunoștință cu soția sa. După ce fratele ei mai mare îi promisese că îi va face cadou caviar, o fată visează că acest frate are *picioarele acoperite cu perle negre de caviar*. Elementele „contagiune" în sens moral și amintirea unei *urticarii* în copilărie, care i-a acoperit picioarele cu puncte *roșii* în loc de puncte negre, s-au unit aici cu *perlele de caviar* într-un nou concept a *„ceea ce a primit de la fratele ei"*. În acest vis, părțile corpului omenesc sunt tratate ca niște obiecte, ca și în visele obișnuite. Într-un vis comunicat de Ferenczi[24] apare o formațiune mixtă, alcătuită din persoana unui *medic* și cea a unui *cal* și care avea în plus *cămașă de noapte*. Elementul comun al acestor trei părți a rezultat din analiză, după ce cămașa de noapte a fost recunoscută ca o aluzie la tatăl visătoarei într-o scenă din copilărie. În toate cele trei cazuri era vorba despre obiecte ale curiozității sale sexuale. În copilărie, bona o lua cu ea adesea într-un grajd al armatei, unde avea prilejul să își satisfacă suficient curiozitatea — pe atunci încă neinhibată.

Mai sus susțineam că visul nu are mijloace pentru a exprima relația de contradicție, de opoziție, „nu-ul". Acum voi contrazice pentru prima oară această afirmație. Într-o parte din cazurile care se pot subsuma „contradicției", reprezentarea acesteia se face prin identificare, și anume atunci când ideea unui schimb sau unei substituții poate fi pusă în legătură cu ideea de opoziție Am dat de repetate ori astfel de exemple. O altă parte din contradicțiile din gândurile visului, care intră în categoria *„invers, dimpotrivă"*, ajunge să fie

---

[24] Partea finală a acestui pasaj a fost adăugată în 1911 *(N. t.)*.

reprezentată în vis în următorul fel ciudat, aproape spiritual. „Inversul" nu ajunge ca atare în conţinutul visului, ci îşi manifestă prezenţa în material prin faptul că o bucată din conţinutul deja format al visului, care ar fi trebuit să urmeze în mod normal, este *inversat* — chiar retroactiv. Procesul este mai uşor de ilustrat decât de descris. În frumosul vis *„sus şi jos"* reprezentarea onirică a urcării este inversată, ca şi prototipul din gândurile visului, anume scena de debut din *Sappho* de Daudet; în vis este greu la început şi este uşor pe urmă, în timp ce în scena urcării din Daudet este uşor la început, apoi mereu mai greu. Şi „susul" şi „josul" în relaţie cu fratele sunt reprezentate în vis invers. Aceasta indică o relaţie de inversare sau opoziţie, care există între două părţi ale materialului din gândurile visului şi pe care am descoperit-o în faptul că în fantasma infantilă a visătorului el este purtat de dădaca lui, invers decât în roman, unde eroul îşi poartă iubita. Şi visul meu despre atacul lui Goethe contra domnului M. cuprinde un astfel de „invers", care mai întâi trebuie redresat înainte de a se putea ajunge la interpretarea visului. În vis, Goethe l-a atacat pe un tânăr, domnul M.; în realitate, aşa cum o conţin gândurile visului, un om însemnat, prietenul meu, a fost atacat de un tânăr autor necunoscut.[25] În vis, eu am calculat pornind de la data morţii lui Goethe; în realitate, numărătoarea porneşte din anul naşterii pacientului paralitic. Gândul care dă tonul în materialul oniric se dovedeşte a fi o obiecţie împotriva ideii de a-l trata pe Goethe ca şi cum ar fi nebun. Dimpotrivă, spune visul, dacă tu nu înţelegi cartea, înseamnă că tu eşti nătâng, nu autorul. Mi se pare că în toate aceste vise despre inversare este conţinută o relaţie cu un răspuns dispreţuitor („a-i arata cuiva reversul/*dosul*") — ca şi în inversarea în relaţie cu fratele din visul cu *Sappho*. Apoi este remar-

---

[25] Acest prieten este cu siguranţă Fließ *(N. t.)*.

cabil cât de frecvent este folosită inversarea tocmai în visele prilejuite de porniri homosexuale refulate.

Inversarea, transformarea în contrar, este în plus unul dintre cele mai îndrăgite şi mai diferit utilizate mijloace de reprezentare ale travaliului visului. În primul rând, ea serveşte la crearea împlinirii dorinţei împotriva unui anumit element din gândurile visului. „Dacă ar fi fost invers!" este adesea cea mai bună expresie pentru reacţia Eului faţă de o anumită parte de amintire. Deosebit de valoroasă devine însă inversarea în serviciul cenzurii, prin aceea că deformează într-o anumită măsură ceea ce are de reprezentat, paralizând la început înţelegerea visului. Dacă un vis refuză cu încăpăţânare să ne livreze sensul său, putem îndrăzni de fiecare dată să inversăm anumite bucăţi din conţinutul său manifest; nu rareori această încercare clarifică imediat lucrurile.

Alături de inversarea de conţinut, nu trebuie să trecem cu vederea nici inversarea cronologică. O tehnică mai frecventă a deformării visului constă în reprezentarea la începutul visului a deznodământului întâmplărilor sau a concluziei raţionamentului şi în transferarea la sfârşitul acestuia a premiselor sau a cauzelor celor întâmplate. Cel care nu se gândeşte la acest mijloc tehnic al deformării onirice nu are nicio idee despre sarcina interpretării visului.[26]

---

[26] [*Completare din 1909*] Criza de isterie se foloseşte adesea de aceeaşi tehnică a inversării cronologice pentru a-şi ascunde sensul faţă de spectator. O fată isterică trebuie să-şi reprezinte, de exemplu, într-o criză, un mic roman, pe care şi l-a imaginat în inconştient după o întâlnire în tramvai. Ea fantazează cum respectivul, atras de frumuseţea picioarelor ei, îi vorbeşte în timp ce ea citeşte, cum ea merge apoi cu el şi trăieşte o scenă furtunoasă de amor. Criza ei debutează cu reprezentarea acestei scene de amor cu zguduiri ale corpului (mişcări ale buzelor pentru sărut, strângeri ale braţelor pentru îmbrăţişări), apoi ea fuge în camera alăturată, se aşază pe un scaun, îşi ridică rochia, pentru a-şi arăta piciorul, se face că citeşte dintr-o carte şi îmi vorbeşte (îmi răspunde). [*Completare din 1914*] A se compara aici

În unele cazuri, se obţine sensul visului numai atunci când întreprindem multiple inversări la nivelul conţinutului viselor, după diferite relaţii. Astfel, de exemplu, în visul unui tânăr suferind de nevroză obsesională, în spatele expresiei: *tatăl îl ceartă pentru că vine atât de târziu acasă* se ascunde amintirea unei dorinţe infantile de moarte îndreptate împotriva tatălui temut. Numai contextul curei psihanalitice şi asociaţiile visătorului demonstrează că la început trebuie să sune astfel: *El este supărat pe tată* şi apoi că tatăl lui venea acasă în orice caz *prea devreme.* El ar fi preferat ca tatăl său să nu vină deloc acasă, ceea ce este identic cu dorinţa de moarte îndreptată împotriva tatălui (vezi p. 309). În copilărie, în timpul unei absenţe mai îndelungate a tatălui, visătorul s-a făcut vinovat de o agresiune sexuală împotriva unei alte persoane şi a fost pedepsit cu ameninţarea: aşteaptă tu până se întoarce taică-tu!

Dacă dorim să urmărim relaţiile dintre conţinutul visului şi gândurile visului, cel mai bine este să pornim acum chiar de la vis şi să ne punem întrebarea ce înseamnă anumite caracteristici formale ale reprezentării onirice în relaţie cu gândurile visului. Cele mai pregnante trăsături formale care ne izbesc în vise sunt în primul rând deosebirile în ceea ce priveşte intensitatea senzorială a unor imagini onirice, precum şi cele care rezultă din comparaţia dintre claritatea unor părţi ale visului sau a unor vise întregi. Deosebirile de intensitate dintre anumite imagini onirice cuprind o întreagă scală, de la o acuitate a exprimării, pe care, fără să ne putem justifica, suntem înclinaţi să o aşezăm deasupra celei a realităţii, până

---

cu observaţia lui Artemidorus: „În ceea ce priveşte tălmăcirea viziunilor onirice, onirocritul trebuie să pornească în abordarea lui când de la început la sfârşit, când de la sfârşit la început." [Cartea I, Consideraţii generale, 11]

la o neclaritate supărătoare, pe care o considerăm caracteristică pentru vis, pentru că de fapt ea nu se poate compara prea bine cu niciunul dintre gradele de neclaritate pe care le percepem ocazional ca obiecte ale realității. De obicei numim „fugară" impresia pe care o căpătăm de la un obiect oniric neclar, în timp ce despre imaginile onirice mai clare opinăm că ele au și rezistat mai mult timp percepției. Se pune întrebarea în ce condiții ale materialului oniric sunt produse aceste deosebiri de vivacitate între piesele individuale ale conținutului visului.

La început ne întâmpină aici unele așteptări care ne apar ca inevitabile. Dat fiind că materialul visului trebuie să includă și senzații reale din timpul somnului, vom presupune probabil că ele sau elementele onirice care decurg din ele vor fi mai proeminente în conținutul visului, grație unei intensități deosebite sau, invers, că ceea ce în vis ne izbește cu o vivacitate deosebită poate fi pus pe seama unor astfel de senzații reale din somn. Experiența mea nu a confirmat însă niciodată acest lucru. Nu este corect că acele elemente ale visului care sunt vlăstare ale unor impresii reale din timpul somnului (stimuli nervoși) se deosebesc de celelalte, care provin din amintiri, prin vivacitate. Factorul realității nu are nicio valoare în determinarea intensității imaginilor onirice.

Apoi, am putea să ne așteptăm ca intensitatea senzorială (vivacitatea) unor imagini onirice să se afle în relație cu intensitatea psihică a elementelor care le corespund în gândurile visului. În cadrul acestor gânduri, intensitatea echivalează cu valența psihică; cele mai intense elemente nu sunt altele decât cele mai semnificative, cele care formează punctul central al gândurilor visului. Acum știm că, din cauza cenzurii, tocmai aceste elemente nu sunt admise în conținutul visului, în marea lor majoritate. Dar s-ar putea ca

cele mai apropiate vlăstare ale lor din vis, care le reprezintă, să capete un grad mai mare de intensitate, fără ca ele să trebuiască să formeze din această cauză centrul reprezentării onirice. Şi această aşteptare este tulburată prin comparaţia între vis şi materialul oniric. Intensitatea elementelor de aici nu are nimic de-a face cu intensitatea elementelor de acolo; între materialul oniric şi vis are loc o completă *„răsturnare a tuturor valorilor psihice"*[27]. Adesea, tocmai într-un element oniric episodic, umbrit de imagini mai puternice, se poate descoperi un vlăstar direct a ceea ce domină gândurile visului.

Intensitatea elementelor visului este determinată altfel, şi anume de către doi factori independenţi unul de altul. În primul rând este uşor de văzut că sunt reprezentate deosebit de intens acele elemente prin care se exprimă împlinirea dorinţei. Apoi însă analiza ne arată că de la cele mai vivace elemente ale visului pornesc şi cele mai multe făgaşe de gândire, cele mai vivace fiind în acelaşi timp şi cele mai bine determinate. Nu este o alterare a sensului atunci când exprimăm ultimul enunţ, obţinut empiric, în următoarea formă: cea mai mare intensitate o prezintă acele elemente ale visului pentru formarea cărora a fost utilizat cel mai complet *travaliu de condensare*. Putem să ne aşteptăm ca această condiţie şi cea a împlinirii dorinţei să poată fi exprimate într-o singură formulă.

Aş dori să protejez problema pe care am tratat-o acum, cauzele unei intensităţi sau clarităţi mai mari sau mai mici a elementelor onirice individuale, de confuzia cu o altă problemă, legată de claritatea diferită a unor vise întregi sau a

---

27 [Aluzie la celebrul laitmotiv al lui Nietzsche: cel care a operat răsturnarea tuturor valorilor este creştinismul.] (*N. t.*).

unor secţiuni din vise. Acolo, contrariul clarităţii este caracterul şters, neclar, iar aici este gradul de confuzie. În orice caz nu poate fi ignorat faptul că în ambele scale oscilaţiile caracterului ascendent sau descendent al calităţilor sunt paralele. O parte a visului care ni se pare clară conţine în majoritate elemente intensive; dimpotrivă, un vis neclar este alcătuit din elemente mai puţin intense. Totuşi, problema pe care ne-o pune scala de la aparent clar până la neclar-confuz este mai dificilă decât problema oscilaţiilor de vivacitate a elementelor onirice; prima problemă se sustrage încă explicaţiei, din motive care vor fi tratate mai târziu. În unele cazuri observăm, nu fără surpriză, că impresia de claritate sau de neclaritate pe care o căpătăm dintr-un vis nu are nicio legătură cu prezentarea visului, ci provine din materialul visului, ca parte a acestuia. Astfel, îmi amintesc de un vis care după trezire mi s-a părut deosebit de bine construit, de complet şi de clar, încât, încă din starea de toropeală a somnului, m-am gândit să introduc o nouă categorie de vise, care nu sunt supuse mecanismului de condensare şi deplasare şi care ar trebui să fie numite „fantezii din timpul somnului". Dintr-o verificare mai amănunţită a rezultat că acest vis rar prezenta aceleaşi falii şi lacune în structură ca şi oricare altul; am lăsat deci baltă categoria fanteziilor onirice.[28] După ce l-am redus, conţinutul visului mă reprezenta pe mine expunându-i prietenului meu[29] o teorie dificilă şi îndelung căutată a bisexualităţii; puterii de împlinire a dorinţelor pe care o are visul i se datora faptul că această teorie (care de altfel nu era comunicată în vis) ne părea clară şi fără lacune. Ceea ce consideram deci a fi o judecată despre visul finit era o parte, şi anume esenţială, a conţinutului visului.

---

[28] [*Completare din 1930*] Astăzi nu ştiu dacă am avut sau nu dreptate.

[29] Este vorba, desigur, despre Fließ. (*N. t.*).

Travaliul visului a pătruns chiar în primul gând vigil şi mi-a intermediat, ca *judecată* despre vis, acea parte a materialului visului a cărei reprezentare nu i-a reuşit în vis. O situaţie total opusă am trăit-o la o pacientă, care nu a vrut la început să povestească deloc un vis ce ţinea de analiză, „pentru că era atât de neclar şi de confuz" şi în final, după proteste repetate, din pricină că nu era sigură, a recunoscut că în vis apăreau mai multe persoane, ea, soţul şi tatăl ei, şi era ca şi cum nu ar fi ştiut dacă soţul ei era tatăl ei sau cine era de fapt tatăl ei sau ceva asemănător. Din reconstituirea acestui vis, cu asociaţiile din şedinţă, a rezultat fără îndoială că era vorba despre povestea aproape cotidiană a unei slujnice care trebuie să recunoască faptul că aşteaptă un copil şi care ajunge să audă întrebări despre „cine este cu adevărat tatăl (copilului)".[30] Neclaritatea visului era deci şi ea o parte din materialul care a provocat visul. O parte a acestui conţinut a fost reprezentat în *forma* visului. *Forma visului sau visării este folosită cu o frecvenţă surprinzătoare pentru reprezentarea conţinutului acoperit.*

Glosele despre vis, observaţii aparent inofensive la adresa acestuia, servesc adesea pentru a ascunde în modul cel mai rafinat o parte a ceea ce este visat, în timp ce de fapt trădează acest lucru. Astfel, de exemplu, atunci când un visător spune: aici visul este *şters* şi din analiză rezultă o reminiscenţă infantilă a spionării unei persoane care se curăţă după defecaţie. Sau într-un alt caz, care merită să fie relatat în întregime: un bărbat tânăr are un vis foarte clar, care îi aminteşte de fanteziile rămase conştiente din copilăria lui: se află seara într-un hotel de vacanţă; greşeşte numărul şi ajunge într-o cameră în care o doamnă mai în vâr-

---

[30] Simptome isterice accesorii: amenoree şi o severă depresie, principala suferinţă a acestei bolnave.

stă şi cele două fiice ale ei se dezbracă pentru a merge la culcare. El continuă: *apoi în vis sunt nişte găuri, lipseşte ceva,* şi la final în cameră era un bărbat care voia să mă dea afară şi cu care a trebuit să mă bat. El se străduieşte degeaba să-şi aducă aminte de conţinutul şi intenţia acelei fantezii de adolescent, la care face evident aluzie visul. Dar în final ne îndreptăm atenţia asupra faptului că acel conţinut pe care îl căutăm este deja dat, prin expresia folosită despre locul neclar al visului. „Găurile" sunt orificiile genitale ale femeilor care mergeau la culcare; „lipseşte ceva" descrie principalul caracter al organelor genitale feminine. În acei ani de adolescenţă el ardea de curiozitatea de a vedea un organ genital feminin şi era încă înclinat să se agaţe de teoria sexuală infantilă, care îi atribuie femeii un membru sexual masculin.

Într-o formă similară se îmbracă o reminiscenţă analoagă dintr-un alt vis. El visează: *Merg cu domnişoara K. în restaurantul din grădina publică...,* apoi vine un loc obscur, o întrerupere..., *apoi mă aflu într-un salon de bordel, în care văd două sau trei femei, una în cămăşuţă şi pantalonaşi.*

ANALIZA: Domnişoara K. este fiica fostului său şef, substitutul lui de soră, aşa cum recunoaşte el însuşi. El nu avea decât rareori prilejul să vorbească cu ea, dar o dată a avut loc între ei o conversaţie în care „am devenit conştienţi de sexualitatea celuilalt, ca şi cum aş spune: Eu sunt bărbat şi tu eşti femeie". În restaurantul cu pricina el nu fusese decât o singură dată, în compania surorii cumnatului său, care îi era complet indiferentă. Altă dată el condusese un grup de trei femei până la intrarea în acest restaurant. Cele trei doamne erau sora lui, cumnata lui şi sus-amintita soră a cumnatului său, toate trei fiindu-i foarte indiferente, dar toate aparţinând seriei surorii. El nu vizitase decât rareori un bordel, poate de două-trei ori în viaţa lui.

Interpretarea se sprijină pe *„locul obscur"*, *„întreruperea"* din vis și susținea că în curiozitatea sa infantilă el inspectase câteodată, ce-i drept rareori, organele genitale ale surorii sale, cu câțiva ani mai mică. După câteva zile s-a instalat amintirea conștientă a faptei indicate de vis.

Toate visele din aceeași noapte aparțin, prin conținutul lor, aceluiași întreg; diferențierea lor în mai multe bucăți, gruparea și numărul lor, toate acestea sunt pline de sens și pot fi considerate o parte de informație din gândurile latente ale visului. La interpretarea viselor care constau din mai multe părți principale sau mai ales a celor care țin de aceeași noapte, nu trebuie să uităm nici posibilitatea ca aceste vise diferite și succesive să însemne același lucru, să exprime aceleași tendințe, în materiale diferite. Primul din seria acestor vise omoloage este adesea deformat, timid, cel care urmează este mai sigur de el și mai clar.

De acest fel era visul biblic al faraonului despre spice și vaci, vis care a fost interpretat de Iosif. În Josephus (*Antichități iudaice,* cartea II, capitolul 5) el este relatat mai detaliat decât în Biblie. După ce regele a povestit primul vis, el a spus: „După această primă vedenie m-am trezit neliniștit și m-am gândit ce ar putea să însemne, dar am adormit treptat din nou și am mai avut un vis mult mai ciudat, care m-a transpus încă și mai mult într-o stare de teamă și confuzie." După ce ascultă istorisirea visului, Iosif spune: „Visul tău, o, rege, este, pe cât se pare, unul cu două fețe, doar că ambele viziuni au o singură semnificație."

Jung, care în a sa *Contribuție la psihologia zvonului* (1910*b*) povestește cum visul erotic deghizat al unei fete de școală a fost înțeles de prietenele ei, fără să aibă nevoie de vreo interpretare, și s-a continuat elaborarea și modificarea lui, observă în legătură cu una dintre aceste relatări de vise „că gân-

dul final al unei serii lungi de imagini onirice conţine exact ceea ce se încerca deja în primul tablou al seriei. Cenzura ţine complexul la distanţă atât de mult timp cât poate, prin ecranări, deplasări, transformări în inofensiv etc. simbolice, mereu reînnoite" (*ibid*, 87). Scherner a cunoscut bine această particularitate a reprezentării onirice şi o descrie în continuarea teoriei sale despre stimulii organici ca fiind o lege deosebită (1861, 166): „În sfârşit, în toate formaţiunile onirice simbolice care pornesc de la anumiţi stimuli senzoriali, fantezia respectă o lege general valabilă: la începutul visului ea zugrăveşte obiectul-stimul numai prin aluziile cele mai îndepărtate şi mai libere, însă în final, când efuziunile plastice s-au epuizat, prezintă în toată goliciunea sa stimulul însuşi, respectiv organul anume sau funcţia acestuia, iar visul, desemnându-şi singur cauza organică, îşi atinge sfârşitul..."

O frumoasă confirmare a acestei legi a lui Scherner a fost furnizată de Otto Rank în lucrarea sa: *Un vis care se interpretează pe sine* (1910). Visul comunicat acolo, al unei fete, se compunea din două vise, separate chiar temporal, dintre care ultimul s-a încheiat cu o poluţie. Acest vis de poluţie a permis o interpretare detaliată, renunţându-se la contribuţiile visătoarei; mulţimea de relaţii între cele două conţinuturi ale visului ne-a dat posibilitatea să recunoaştem că primul vis exprimă, într-o reprezentare timidă, acelaşi lucru ca şi cel de-al doilea, astfel că acesta, visul de poluţie, a ajutat la explicarea completă a primului vis. Pornind de la acest exemplu, Rank explică, pe bună dreptate, semnificaţia pe care o au în general visele de poluţie pentru teoria viselor.

Însă numai în puţine cazuri se ajunge, după ştiinţa mea, în poziţia de a reinterpreta claritatea sau confuzia visului prin siguranţa sau îndoiala din materialul visului. Ulterior voi dezvălui acel factor din formarea visului pe care nu l-am amin-

tit până acum şi de care depinde esenţial această scală calitativă a visului.

În unele vise, în care se menţin puţin mai departe o anumită situaţie sau scenă, intervin întreruperi, descrise cu următoarele cuvinte: „Este ca şi cum ar fi în acelaşi timp un alt loc şi acolo s-ar fi întâmplat cutare şi cutare." Ceea ce întrerupe astfel acţiunea principală a visului, care poate fi continuată după o clipă, se prezintă în materialul visului ca o propoziţie secundară, ca un gând interpolat. Condiţia din gândurile visului este reprezentată în vis prin simultaneitate („dacă" devine „când").

Ce înseamnă acea senzaţie care apare atât de des în vis, senzaţia de mişcare inhibată, care este atât de aproape de angoasă? Vrem să mergem şi nu ne clintim din loc, vrem să apucăm ceva şi ne lovim de obstacole. Trenul vrea să se pună în mişcare şi nu putem să ajungem la el; vrem ridicăm mâna pentru a răzbuna o jignire şi ea refuză să se ridice etc. Am întâlnit deja această senzaţie onirică la visele de exhibiţie, dar nu am căutat cu seriozitate să le interpretăm. Este uşor, dar nu suficient, să răspundem că în somn există paralizia motrice care se face remarcată prin senzaţia amintită. Putem să întrebăm: de ce nu visăm atunci mereu astfel de mişcări inhibate? şi ne putem aştepta ca această senzaţie evocată de fiecare dată în vis să servească anumitor scopuri ale reprezentării şi să fie trezită numai printr-o necesitate care vizează această reprezentare, necesitate dată în materialul oniric.

Incapacitatea nu apare în vis întotdeauna ca senzaţie, ci şi, pur şi simplu, ca parte a conţinutului visului. Consider că un astfel de caz este deosebit de potrivit pentru a ne clarifica semnificaţia acestei particularităţi a visului. Voi comunica pe scurt visul în care eu par să fiu vinovat de necinste. *Locul este un amestec format dintr-un sanatoriu privat şi mai multe alte loca-*

luri. Apare un servitor pentru a mă convoca la o investigaţie. În vis ştiu că s-a pierdut ceva şi că investigaţia se face din cauza bănuielii că eu mi-am apropriat obiectul pierdut. Analiza arată că investigaţia trebuie considerată cu două sensuri şi cuprinde şi investigaţie medicală. *Conştient de nevinovăţia mea şi de funcţia mea de consilier în această casă, merg liniştit cu servitorul. La o uşă ne întâmpină un alt servitor şi spune, arătând spre mine: cel pe care l-aţi adus este un om respectabil. Merg apoi fără servitor într-o sală mare, în care se află maşinării, care îmi amintesc de un iad cu toate pedepsele sale infernale. De un aparat îl văd legat pe unul dintre colegii mei, care ar fi avut toate motivele să îi pese de mine; dar el nu-mi dă nicio atenţie. Mi se spune că pot să plec acum. Dar nu-mi găsesc pălăria şi nu pot totuşi să plec.*

Desigur că visul împlineşte o dorinţă, anume ca eu să fiu recunoscut ca un om onorabil şi să pot pleca; în gândurile visului trebuie să existe deci tot materialul ce conţine obiecţii împotriva acestei recunoaşteri. Faptul că am voie să plec este semnul dezlegării mele; dacă la sfârşit visul îmi aduce o întâmplare care mă împiedică să merg, atunci trebuie să trag concluzia că prin această trăsătură materialul reprimat al obiecţiei se pune în valoare. Faptul că nu-mi găsesc pălăria înseamnă deci: cu toate acestea, nu eşti un om onorabil. Incapacitatea visului este o *expresie a contradicţiei*, un *nu*, de aceea trebuie corectat enunţul de mai sus că visul nu poate să exprime nu-ul.[31]

[31] O relaţie cu o întâmplare din copilărie rezultă din analiza completă, prin următoarea intermediere: Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să se ducă. Şi apoi întrebarea în glumă: Câţi ani are maurul, dacă şi-a făcut datoria? Un an, pentru că poate să meargă. (Se pare că am venit pe lume cu mult păr negru, căci mama mi-a spus că eram un mic maur.) — Faptul că nu îmi găsesc pălăria este o întâmplare de peste zi care poate fi valorificată în mai multe feluri. Camerista noastră, genială în ceea ce priveşte păstrarea lucrurilor, a ascuns-o. Şi respingerea gândurilor triste de moarte se ascunde în spatele sfârşitului acestui vis: nu mi-am făcut încă datoria, nu am voie încă să mă duc. Naşterea şi moartea, ca şi în visul pe care îl avusesem cu puţin timp înainte, cu Goethe şi paraliticul.

În alte vise, care nu conţin incapacitatea de mişcare pur şi simplu ca o situaţie, ci ca senzaţie, aceeaşi contradicţie este exprimată puternic de senzaţia de inhibiţie a mişcării, ca o voinţă căreia i se opune o contravoinţă. Senzaţia de inhibiţie a mişcării reprezintă deci un *conflict de voinţă*. Vom afla mai târziu că paralizia motrice din somn ţine de condiţiile fundamentale ale procesului psihic din timpul visării. Impulsul care este transferat pe căi motorii nu este deci nimic altceva decât voinţa, şi faptul că suntem siguri că resimţim în somn acest impuls ca fiind inhibat face ca întregul proces să fie atât de potrivit pentru reprezentarea *voinţei* şi a *„nu-ului"* care i se împotriveşte. Se observă uşor, după explicaţile mele despre angoasă, de ce senzaţia de paralizie a dorinţei este atât de aproape de angoasă şi de ce în vis se leagă atât de des de ea. Angoasa este un impuls libidinal, care provine din inconştient şi care este inhibat de preconştient.[32] Deci în vis, acolo unde senzaţia de inhibiţie este legată de angoasă, trebuie să fie vorba despre o voinţă care a fost odată capabilă să dezvolte libido, despre un stimul sexual.

Voi explica în altă parte (vezi p. 562) ce înseamnă verdictul care apare adesea în timpul visului: „Este numai un vis" şi cărei forţe psihice îi este ea subsumată. Aici voi spune numai că ea serveşte devalorizării celor visate. Problema înrudită, interesantă de altfel, a ceea ce se exprimă prin faptul că un anumit conţinut este desemnat drept „visat" chiar în vis, enigma „visului în vis", a fost rezolvată de W. Stekel într-un sens asemănător, prin analiza unor exemple convingătoare. „Visatul" din vis trebuie să fie imediat devalorizat, trebuie să îi fie răpită realitatea; ceea ce va fi visat mai târziu, după trezirea din „visul în vis" va pune dorinţa visului în locul rea-

---

32 [*Completare din 1930*] Această frază nu mai corespunde noilor mele vederi.

lităţii dizolvate. Putem să presupunem deci că ceea ce este *„visat"* în vis conţine reprezentarea realităţii, adevărata amintire, iar visul care continuă conţine, dimpotrivă, reprezentarea a ceea ce este pur şi simplu dorit de visător. Includerea unui anumit conţinut într-un „vis în vis" poate fi deci echivalată cu dorinţa ca ceea ce este desemnat astfel ca vis să nu se fi întâmplat. Cu alte cuvinte: atunci când un dat anumit este aşezat de travaliul visului chiar într-un vis, atunci aceasta este cea mai convinsă susţinere a realităţii acestui dat, cea mai puternică *afirmare* a acestuia. Travaliul visului foloseşte visul însuşi ca o formă de repudiere şi astfel confirmă ideea că visul este împlinirea unei dorinţe.

D

Luarea în considerare a reprezentabilităţii

Până acum ne-am ocupat cu cercetarea modului în care visul reprezintă relaţiile între gândurile visului, dar de mai multe ori am atins următoarea temă: ce modificare suferă materialul visului în scopul formării visului? Ştim că materialul visului, despuiat în mare parte de relaţiile sale, suferă o compresiune; în acelaşi timp, deplasările de intensitate între elementele sale forţează o revalorizare psihică a acestui material. Deplasările pe care le-am luat în considerare se dovedesc a fi substituiri ale unei anumite idei cu alta, apropiată cumva de ea în asociaţie. Ele se pot dovedi utile condensării, deoarece astfel în vis intră, în loc de două elemente, un singur numitor comun. Încă nu am amintit nimic despre un alt fel de deplasare. Aflăm însă din analize că există o astfel de deplasare şi că ea se prezintă ca o *convertire în expresie verbală* a gândului respectiv. În ambele cazuri este vorba despre deplasări de-a lungul lanţurilor asociative, dar acelaşi proces are loc în sfere psihice diferite şi rezultatul acestei deplasări este substituirea unui element cu altul, în timp ce în alte cazuri un element îşi schimbă *modalitatea de exprimare verbală* cu o alta.

Al doilea tip de deplasări care intervin la formarea visului nu prezintă un mare interes teoretic, ci ele sunt deosebit de potrivite pentru a explica aparenţa de absurditate fantastică în care se înveşmântează visul. De regulă, deplasarea are loc în direcţia schimbării unei expresii incolore şi abstracte

din gândurile visului într-una imagistică și concretă. Sunt evidente avantajul și intenția acestei substituiri. Elementele figurative sunt *capabile de reprezentare*, se lasă incluse într-o situație în care expresia abstractă ar pune reprezentării onirice dificultăți asemănătoare celor pe care un articol politic de fond le face ilustrației. Dar nu numai reprezentabilitatea, ci și interesele condensării și cenzurii pot câștiga la acest schimb. Dacă gândul visului, care este nefolositor în expresia lui abstractă, este transformat într-un limbaj figurativ, atunci între această nouă expresie și restul materialului visului se ivesc mai ușor atingerile și identitățile de care are nevoie travaliul visului și pe care acesta le creează acolo unde nu există, căci, datorită dezvoltării oricărei limbi, termenii concreți sunt întotdeauna mai bogați în asociații decât cei conceptuali. Ne putem închipui că o mare parte din travaliul intermediar la formarea viselor, care caută să reducă pe cât posibil gândurile onirice disparate la cea mai succintă și mai unitară expresie posibilă, are loc astfel prin transformarea lingvistică corespunzătoare a gândurilor individuale. Un gând, a cărui expresie se susține din alte motive, împarte și alege modalitățile de exprimare ale celorlalte, și aceasta chiar de la început, poate, la fel ca și la travaliul scriitorului. Dacă trebuie să ia ființă o poezie cu rimă, cel de-al doilea vers al rimei este legat de două condiții; el trebuie să exprime sensul care îi revine și expresia lui trebuie să găsească un sunet similar primului vers. Cele mai bune poezii sunt cele în care nu se observă intenția de a găsi rima, ci unde cele două gânduri au ales de la început, prin inducție reciprocă, expresia verbală care permite asonanța, după o ușoară prelucrare.

În unele cazuri, schimbarea de expresie servește condensării onirice și pe căi mai scurte, găsind o plăsmuire verbală ambiguă, care permite exprimarea mai mult decât a unui singur gând al visului. Întregul domeniu al cuvintelor de spirit

este pus deci în serviciul travaliului visului. Nu trebuie să ne mire rolul care le revine cuvintelor în formarea visului. Cuvântul, ca punct nodal al mai multor reprezentări, este, ca să spunem aşa, predestinat polisemantic, şi nevrozele (obsesionale, fobii) utilizează nestingherite avantajele pe care le prezintă cuvântul în ceea ce priveşte condensarea şi deghizarea, nu mai puţin decât o face visul.[33] Este uşor de spus că de deplasarea expresiei profită şi deformarea visului. Este înşelător să aşezăm în locul a două cuvinte unisemantice un singur cuvânt cu două sensuri. Înţelegerea noastră are de suferit dacă modalitatea noastră de expresie cotidiană este înlocuită de cea figurativă, mai ales de vreme ce visul nu precizează niciodată dacă elementele sale trebuie interpretate literal sau în sens figurativ, dacă ele trebuie să fie legate de materialul oniric direct sau prin mijlocirea unei frazeologii interpolate. În general, la interpretarea fiecărui astfel de element oniric, nu se ştie dacă:

a) trebuie să fie luat în sens pozitiv sau negativ (relaţie de opoziţie);

b) trebuie să fie interpretat istoric (ca reminiscenţă);

c) simbolic sau

d) aprecierea sa trebuie să pornească de la text ca atare.

În ciuda acestui plurisemantism, putem spune că reprezentarea travaliului visului, care *nu intenţionează să fie înţeles,* nu îi face traducătorului atâtea dificultăţi câte îi făcea scribul de hieroglife cititorului lor.

Am furnizat deja mai multe exemple de reprezentări onirice care nu pot să fie susţinute decât prin dublul sens al expresiei („Gura se deschide bine" din visul cu injecţia; „Şi nu pot totuşi să plec" din ultimul vis etc.). Acum voi comunica

---

33 [*Completare din 1909*] *Cuvântul de spirit şi raportul său cu inconştientul,* 1905*c*, şi „punţile de cuvinte" în dizolvarea simptomelor nevrotice.

un vis în analiza căruia reprezentarea imagistică a gândului abstract joacă un rol mai important. Se poate deosebi cu claritate o astfel de interpretare de interpretarea prin simbolism; în interpretarea simbolică a viselor, cheia simbolizării este aleasă arbitrar de cel care interpretează visul; în cazurile noastre de deghizare lingvistică, cheile sunt general cunoscute şi sunt date prin exerciţii fixe de limbă. Dacă dispunem de cazul corect în ocazia corectă, putem rezolva vise de acest fel şi independent de datele visătorului, integral sau parţial.

O doamnă, prietenă a mea, visează: *Ea se află la operă. Este o reprezentare Wagner, care a durat până la opt fără un sfert dimineaţa. În stal se află mese, la care se mănâncă şi se bea. Vărul ei, care tocmai se întorsese din călătoria de nuntă, stătea la o astfel de masă împreună cu tânăra lui soţie; alături de ei stătea un aristocrat. Se spunea că tânăra femeie îl adusese pe acesta cu sine din luna de miere, pe faţă, aşa cum îţi aduci din călătoria de nuntă o pălărie. În mijlocul stalului se afla un turn înalt, în vârful căruia era o platformă înconjurată de un grilaj de fier. Acolo sus stătea dirijorul cu trăsăturile lui Hans Richter; el alerga întruna de colo-colo în spatele grilajului său, asuda îngrozitor şi conducea de la acest post orchestra, care se afla rânduită în jurul bazei turnului. Ea însăşi stătea într-o lojă cu o prietenă* (pe care eu o cunosc). *Sora ei mai mică doreşte să îi trimită sus, din stal, o bucată mare de cărbune, motivând că nu ştia că va dura atât de mult şi acum este îngheţată. (Ca şi cum în timpul lungii reprezentaţii lojele ar fi trebuit să fie încălzite.)*

Visul este destul de lipsit de sens, chiar dacă este în rest bine adaptat situaţiei. Turnul din mijlocul stalului, din vârful căruia dirijorul conduce orchestra; însă mai ales cărbunele, pe care i-l întinde sora ei! Intenţionat nu am pretins nicio analiză a acestui vis; cu puţina mea cunoaştere despre relaţiile personale ale visătoarei, am reuşit să interpretez inde-

pendent fragmente din acest vis. Ştiam că ea avusese multă simpatie pentru un muzician a cărui carieră fusese întreruptă prematur din cauza unei maladii psihice. M-am decis deci să iau *literal* turnul din stal. Apoi a reieşit că între bărbatul pe care ea ar fi dorit să îl vadă în locul lui Hans Richter şi ceilalţi membri ai orchestrei se afla o distanţă *ca de la cer la pământ.*[34] Putem desemna acest turn ca *formaţiune mixtă prin apoziţie*; prin construcţia sa de bază, el reprezintă măreţia bărbatului, dar cu grilajul de sus, în spatele căruia el circulă ca un prizonier sau ca un animal în cuşcă (aluzie la numele nefericitului)[35], reprezintă soarta ulterioară a acestuia. „Turn de nebuni"[36] ar fi expresia în care s-ar fi putut întâlni cele două gânduri.

După ce a fost descoperită modalitatea de reprezentare a visului, am putea încerca să rezolvăm cu aceeaşi cheie şi cea de-a doua absurditate aparentă, cea cu cărbunele pe care i-l întinde sora ei. „Cărbune" trebuia să însemne „iubire secretă".

„Nici *focul*, nici *cărbunii*
Nu ard atât de tare
ca *iubirea secretă*
de care nimeni nimic n-o şti."[37]

Ea şi prietena ei au *rămas aşezate*[38]; sora mezină, care avea perspective să se mărite, îi întinde în sus cărbunele,

---

[34] *Turmhoch* = (literal) cât înălţimea turnului (*N. t.*).

[35] [*Completare din 1925*] Hugo Wolf; [Wolf însemând lup — (*N. t.*).]

[36] *Narrenturm*, termen arhaic pentru „azil de nebuni" (*N. t.*).

[37] Cântec popular (*N. t.*).

[38] În limba germană, expresia *sitzen geblieben*, literal „rămase aşezate", are sensul figurat de „rămase nemăritate" (*N. t.*).

„pentru că ea nu ştiuse *că va dura atât de mult*". În vis nu se spune ce durează atât de mult; într-o povestire am completa: reprezentaţia; în vis ne este îngăduit să declanşăm că propoziţia are două sensuri şi să adăugăm „până ce se mărită". Interpretarea „iubire secretă" este apoi susţinută de menţionarea vărului, care stă în stal cu soţia lui, şi de *iubirea deschisă* atribuită în mod fals acesteia din urmă. Visul este dominat de opoziţiile între iubirea secretă şi iubirea deschisă, între focul ei şi răceala tinerei soţii. Aici ca şi acolo, cineva care „stătea sus"[39]... un cuvânt intermediar între aristocrat şi muzicianul care îndreptăţea la speranţe mari.

Cu explicaţiile de mai sus, am descoperit în sfârşit un al treilea factor, a cărui participare la transformarea gândurilor visului în conţinut al visului nu este deloc neînsemnată: *luarea în considerare a reprezentabilităţii în materialul psihic particular de care se foloseşte visul*, deci în principal în imagini vizuale. Dintre diferitele asociaţii secundare ale gândurilor visului vor fi preferate cele care permit o reprezentare vizuală şi travaliul visului nu se sperie de osteneala de a turna gândurile inadaptabile mai întâi într-o altă formă verbală, chiar dacă ea va fi cea mai neobişnuită, dacă aceasta permite reprezentarea şi astfel pune capăt presiunii psihologice a gândurilor legate de ea. Această golire a conţinutului de gânduri într-o altă formă se poate pune însă în acelaşi timp în serviciul travaliului de condensare şi îşi poate alcătui legături cu alte gânduri, care altminteri nu ar fi existat. În scopul de a veni în întâmpinare, acest alt gând poate să îşi fi schimbat în prealabil expresia originară.

---

[39] Cuvântul german *Hochstehend* se poate referi atât la un om care stă sus (sens literal), cât şi la un superior ierarhic sau la un om sus-pus în general (*N. t.*).

Herbert Silberer (1909)[40] a arătat o cale bună spre modul în care putem observa direct transformarea gândurilor în imagini, care are loc de la sine în formarea visului; astfel, vom putea studia izolat acest moment al travaliului visului. Atunci când, aflându-se în stare de oboseală şi toropeală, el îşi impunea o anumită sarcină intelectuală, i se întâmpla adesea ca gândul să îi scape şi să apară în locul lui o imagine în care el putea recunoaşte substitutul gândului. Silberer numeşte acest substitut „autosimbolic", termen care nu este total adecvat. Redau aici câteva exemple din lucrarea lui Silberer, exemple asupra cărora voi reveni şi în alte locuri, din cauza anumitor proprietăţi ale fenomenului observat.

„*Exemplul nr. 1*. Mă gândesc că trebuie să şlefuiesc un pasaj dintr-un eseu, scris neuniform.

Simbol: Mă văd lustruind o bucată de lemn."

„*Exemplul nr. 5*. Caut să îmi reprezint scopul unor anumite studii metafizice pe care le am de efectuat. Mă gândesc că scopul lor este străbaterea unor forme superioare de conştiinţă sau sfaturi superioare ale existenţei, în căutarea temeiurilor existenţei.

Simbol: Trec un cuţit lung pe sub un tort, ca şi cum aş vrea să iau o bucată din el."

Interpretare: Mişcarea mea cu cuţitul înseamnă „străbaterea" de care este vorba... Explicaţia temeiului simbolului este următoarea: La masă îmi revine câteodată sarcina de a tăia şi de a servi un tort, o treabă pe care o rezolv cu un cuţit mare şi flexibil, ceea ce cere o anumită grijă. În special desprinderea curată a bucăţilor tăiate pune anumite dificultăţi; cuţitul trebuie să fie strecurat cu grijă *sub* bucata respectivă („străbaterea" lentă pentru a ajunge la acest scop). În imagine există însă şi mai multe simboluri. Tortul din simbol este

[40] Această frază şi citatul din Silberer au fost adăugate în 1914 (*N. t.*).

un Doboş tort, deci unul prin care cuţitul are de străbătut diferite *straturi* (straturile conştiinţei şi gândirii)."

„*Exemplul nr. 9*. Pierd firul unui gând. Mă străduiesc să îl regăsesc, dar trebuie să recunosc că am pierdut cu totul punctul de contact.

Simbol: Un text scris din care au căzut ultimele rânduri."

Se cuvine să ne aşteptăm ca vorbele de duh, citatele, cântecele şi proverbele să joace un rol în viaţa psihică a oamenilor culţi, de vreme ce deghizări de acest fel sunt folosite foarte frecvent pentru reprezentarea gândurilor visului. De exemplu, ce înseamnă în vis mai multe vagoane, fiecare plin cu alte legume? Este contradicţia de dorinţe, între „varză şi morcovi", deci „amestecat", şi înseamnă aşadar „dezordine".[41] M-am mirat că acest vis mi-a fost relatat doar o singură dată[42]. Numai pentru câteva materii s-a format o simbolistică onirică general valabilă, din cauza aluziilor şi substituţiilor de cuvinte general cunoscute. O mare parte din această simbolistică formează un element comun pe care visul îl are cu psihonevrozele, legendele şi obiceiurile populare.

Dacă privim mai atent, trebuie să recunoaştem că travaliul visului nu face nimic original cu acest mod de substituţie. Pentru a-şi atinge scopul, în acest caz capacitatea de reprezentare lipsită de cenzură, el merge numai pe căile pe care le găseşte deja construite în gândirea inconştientă, preferând acele transformări ale materialului refulat cărora le este îngăduit să devină conştiente, în calitate de cuvinte de spirit şi aluzii şi care umplu fantasmele nevroticilor. Aici se deschide dintr-o dată o înţelegere pentru interpretările de

[41] „Mere şi pere", s-ar traduce mai sugestiv pentru limba română (*N. t.*).

[42] [*Completare din 1925*] De fapt, nu am mai întâlnit niciodată această reprezentare, astfel că m-am înşelat justificând această interpretare (*N. t.*).

vise ale lui Scherner, al căror nucleu corect l-am apărat în altă parte. Preocuparea fantasmatică faţă de propriul corp nu este în niciun caz particulară visului şi nu este caracteristică lui. Analizele mele mi-au arătat că ea este un lucru curent în gândirea inconştientă a nevroticilor şi că se bazează pe curiozitatea sexuală, al cărei obiect, la adolescent sau adolescentă, sunt organele genitale ale celuilalt sex, dar şi ale propriului sex. Aşa cum relevă însă foarte pertinent Scherner (1861) şi Volkelt (1875), casa nu este singurul cerc de reprezentări folosit pentru simbolizarea corporalităţii — în vis la fel de puţin ca şi în fantasmele inconştiente ale nevrozei. Cunosc pacienţi care păstrează simbolistica arhitectonică a corpului şi organelor genitale (interesul sexual depăşind mult teritoriul organelor genitale externe), pacienţi pentru care stâlpii şi coloanele înseamnă picioare (ca în *Cântarea Cântărilor*), la care fiecare uşă ne face să ne gândim la orificiile corpului („gaura") şi fiecare ţeavă la aparatul urinar etc. Dar şi cercurile de reprezentări botanice sau culinare pot fi alese pentru a ascunde imagini sexuale[43]; în primul caz, limbajul curent, sedimentul comparaţiilor fantasmatice din cele mai vechi timpuri, a elaborat din belşug („vrejul" bărbatului, „sămânţa", „grădina" fetei din *Cântarea Cântărilor*). În aluzii aparent nevinovate la activităţile culinare se pot gândi şi se pot visa cele mai urâte, dar şi cele mai intime particularităţi ale vieţii sexuale şi simptomele isteriei ar fi total neinterpretabile dacă am uita că simbolismul sexual îşi poate găsi cea mai bună ascunzătoare în spatele cotidianului şi neînsemnatului. Există din plin semnificaţii sexuale în intoleranţa copiilor nevrotici pentru sânge şi carne crudă, în faptul că ei vomită la ouă şi tăiţei, atunci când tea-

---

[43] [*Completare din 1914*] Un material doveditor bogat pentru aceasta se află în cele trei volume de completare de Ed. Fuchs (1909-12).

ma naturală a omului față de șerpi capătă la nevrotici o amplificare monstruoasă, și pretutindeni unde nevroza se folosește de o altfel de învăluire ea merge pe drumurile pe care a trecut odinioară întreaga umanitate în vechile perioade ale culturii, drumuri despre a căror existență mai depun mărturie astăzi, cu ușoare abateri, limbajul curent, superstițiile și moravurile.

Adaug aici visul înfloritor al unei paciente în care subliniez tot ceea ce trebuie interpretat sexual. După interpretare, acest frumos vis nu i-a mai plăcut deloc pacientei.

a) *PRELUDIU: Ea merge la bucătărie, la cele două servitoare, și le dojenește pentru că nu sunt gata cu „îmbucătura ei" și vede acolo multă veselă întoarsă cu susul în jos, la scurs; sunt grămezi întregi de veselă grosolană.* Adaos ulterior: *Cele două servitoare se duc să aducă apă și pentru aceasta trebuie să meargă la râul care ajunge până în casă sau până în curte.*[44]

b) VIS PRINCIPAL:[45] *Ea coboară de sus*[46] *pe trepte sau balustrade ciudate, unite în plăci prea mari și care constau într-o împletitură de pătrate mici.*[47] *De fapt, această construcție nici nu este amenajată pentru urcat; ea are mereu grijă să găsească loc să pună piciorul și se bucură că rochia nu i s-a agățat niciodată, că a rămas așa de dreaptă în mersul ei.*[48] *Ea ține în mână o* ***ramură mare***[49]*, de fapt era ca un copac, acoperit cu*

---

[44] Pentru interpretarea acestui preludiu al visului, presupus „cauzal", vezi p. 374.

[45] Cursul vieții ei.

[46] Origine înaltă, contradorință față de preludiul visului.

[47] Imagine compusă, care reunește două locații, podul casei tatălui ei, unde ea se juca împreună cu fratele ei, obiectul fantasmelor ei ulterioare, și curtea unui unchi rău, care o necăjea.

[48] Contradorință la o amintire reală din curtea unchiului, în care ea se dezgolea în somn.

[49] Așa cum ține îngerul în mână un crin, în scena Bunei-vestiri a Fecioarei Maria.

flori ***roşii****, ramificate şi întinse.*[50] *Aici se adaugă ideea de* ***flori de cireş****, dar ele arată ca nişte* ***camelii*** *duble, care nu cresc în copaci. În timpul coborârii ea are la început o* ***singură*** *astfel de ramură, apoi dintr-o dată* ***două****, apoi din nou* ***una****.*[51] *Când ajunge jos,* ***florile*** *de jos* ***au căzut*** *deja. Apoi vede un servitor, care, ar spune ea, piaptănă un arbore asemănător, adică scoate din el, cu o* ***bucată de lemn****,* ***smocuri groase de păr*** *care atârnă de el ca muşchiul. Alţi lucrători au adunat astfel de* ***ramuri*** *dintr-o* ***grădină*** *şi le-au aruncat pe* ***stradă****, unde* ***zac****, astfel că* ***mulţi oameni iau din ele****. Ea întreabă dacă este corect, dacă se poate* ***să iei una şi singur****.*[52] *În grădină se află un* ***tânăr*** (o persoană pe care o cunoaşte, un străin), *la care merge să îl întrebe cum ar putea să transfere astfel de* ***ramuri în propria ei grădină****.*[53] *El o ia în braţe, ea se zbate şi îl întreabă ce l-a apucat, de ce crede că are voie să o îmbrăţişeze astfel. El spune că nu este ceva incorect, că este îngăduit.*[54] *El se declară gata să meargă cu ea în* ***cealaltă grădină****, pentru a-i arăta plantarea şi îi spune ceva ce ea nu înţelege corect: Oricum îmi lipsesc trei* ***metri*** — (ulterior ea spune: ***metri pătraţi***) *sau trei stânjeni de pământ. Este ca şi cum el ar fi pretins ceva de la ea ca răsplată pentru disponibilitatea lui, ca şi cum el ar fi avut intenţia de a se* ***despăgubi în propria ei grădină*** *sau ca şi cum ar fi dorit să* ***încalce*** *vreo lege, să tragă din ea un avantaj, fără ca ea să fie în pagubă. Ea nu ştie dacă el i-a arătat într-adevăr ceva.*

---

[50] Pentru explicaţia acestei imagini compuse, vezi p. 379: nevinovăţie, menstruaţie, dama cu camelii.

[51] Din mulţimea de servitori din fantasma ei.

[52] Adică dacă poţi să ţi-o tragi singur, adică să te masturbezi.

[53] De mult ramura preluase reprezentarea organelor genitale masculine, conţinând în plus şi o aluzie foarte limpede la numele de familie.

[54] Se leagă, ca şi ceea ce urmează, de precauţiunile maritale.

Visul de mai sus poate fi numit „biografic", din cauza elementelor simbolice subliniate. Astfel de vise apar des în psihanalize, dar rareori este posibil să apară în afara acesteia.[55]

Desigur că deţin din abundenţă astfel de materiale, dar comunicarea acestora ar fi dus prea adânc în explicaţiile situaţiilor nevrotice. Totul ducea la aceeaşi concluzie, că la travaliul visului nu trebuie presupusă o activitate simbolică deosebită a psihicului, ci el se foloseşte de astfel de simbolizări care sunt conţinute deja în gândirea inconştientă, pentru că, din cauza reprezentabilităţii sale, în mare parte şi datorită gradului lor mare de libertate faţă de cenzură, satisfac mai bine cerinţele formării visului.

---

[55] Un vis analog „biografic" este cel care este comunicat ca al treilea exemplu pentru simbolismul visului, la fel este şi visul comunicat în amănunţime de Rank „Visul care se interpretează singur" [1910]; pentru un altul, care trebuie să fie citit „pe dos", a se vedea Stekel (1909, 486).

E

Reprezentarea prin simboluri în vise. Alte vise tipice[56]

Analiza ultimului vis biografic prezintă dovada faptului că am recunoscut de la început simbolistica în vis. Însă doar treptat am ajuns la aprecierea completă a ariei de cuprindere şi a semnificaţiei ei, prin sporirea experienţei şi sub influenţa lucrării lui W. Stekel (1911) despre care se cuvine să comunic aici. [1925]

Acest autor, care a făcut psihanalizei la fel de mult rău, poate, pe cât i-a folosit, a produs un mare număr de traduceri nebănuite ale simbolurilor, care nu au fost crezute la început, dar au avut apoi parte de o vastă confirmare şi au trebuit să fie acceptate. Meritul lui Stekel nu va fi diminuat prin observaţia că reţinerea sceptică a celorlalţi nu era nejustificată. Căci exemplele pe care el îşi sprijinea interpretările adesea nu erau convingătoare şi el a folosit o metodă care trebuie respinsă, pentru că nu prezintă încredere ca metoda ştiinţifică. Stekel a ajuns la interpretările sale simbolice pe calea intuiţiei, graţie unei capacităţi propriei lui de a înţelege nemijlocit simbolul. O astfel de artă nu poate fi însă presupusă în mod general, capacitatea ei de performanţă se sustrage oricărei critici şi rezultatele ei nu au de aceea nicio pretenţie de credibilitate. Este ca şi cum am dori să funda-

[56] Cu excepţia a două paragrafe, nimic din conţinutul secţiunii E a acestui capitol nu a figurat în prima ediţie a cărţii (*N. t.*).

mentăm diagnosticul maladiilor infecţioase pe impresiile olfactive de lângă patul bolnavului, deşi există, fără îndoială, clinicieni la care simţul mirosului, atrofiat la cei mai mulţi, face mai multe decât la alţii şi care sunt cu adevărat în stare să diagnosticheze un tifos abdominal după miros. [1925]

În experienţa progresivă a psihanalizei am făcut cunoştinţă cu pacienţi care dădeau, surprinzător, dovadă de o astfel de înţelegere nemijlocită a simbolismului visului. Adesea era vorba despre cei care sufereau de *dementia praecox*, astfel că un timp a existat tendinţa de a-i bănui de această afecţiune pe toţi visătorii care aveau o asemenea înţelegere pentru simboluri. Numai că acest lucru nu este valabil, este vorba despre un talent sau o particularitate personală, fără o semnificaţie patologică vizibilă. [1925]

Dacă ne-am familiarizat cu utilizarea pe scară largă a simbolisticii pentru reprezentarea materialului sexual în vise, trebuie să ne punem întrebarea dacă nu cumva multe dintre aceste simboluri nu apar ca „siglele" din stenografie, cu o semnificaţie stabilită o dată pentru totdeauna, şi se prezintă tentaţia de a schiţa o nouă carte de vise, după metoda descifrării. Se poate remarca aici: această simbolistică nu îi este proprie visului, ci reprezentării inconştiente, în special a popoarelor şi, mai complet decât în vise, se poate găsi în folclor, mituri, legende, expresii colocviale, proverbe şi vorbele de duh care circulă. [1909]

Ar trebui deci să depăşim sarcina interpretării viselor dacă dorim să facem faţă semnificaţiei simbolului şi să explicăm numeroasele probleme, în parte încă nerezolvate, care se leagă de conceptul de simbol.[57] Dorim să ne mărginim aici la a spune că reprezentarea printr-un simbol ţine de reprezen-

---

[57] [*Completare din 1911*] Cf. lucrările lui Bleuler [1910] şi ale elevilor săi din Zürich, Maeder [1908], Abraham [1909] şi alţii despre simbolism şi ale autorilor ne-medici la care ele se referă (Kleinpaul [1898] etc.) [*Completare din 1914*] Cele mai

tările indirecte, că am fost însă avertizaţi de tot felul de semne să includem această reprezentare simbolică fără deosebire alături de alte tipuri de reprezentare indirectă, fără să putem încă înţelege cu claritate conceptuală aceste repere diferite. Într-o serie de cazuri este evident ceea ce este comun simbolului şi caracterului particular pentru care acest simbol apare, dar în alte cazuri este ascuns; alegerea simbolului ni se pare atunci enigmatică. Tocmai aceste cazuri trebuie să poată arunca o lumină asupra sensului ultim al relaţiei simbolice; ele indică natura genetică a acesteia. Probabil că ceea ce astăzi este legat simbolic era în timpurile originare unit printr-o identitate conceptuală şi lexicală.[58] Relaţia simbolică pare a fi un rest şi un semn al unei identităţi de odinioară. Putem observa că trăsătura de comunitate simbolică ajunge într-un număr de cazuri dincolo de comunitatea lexicală, aşa cum a susţinut deja Schubert (1814).[59] Un număr de simboluri sunt astfel la fel de vechi ca şi formarea limbajului, altele însă se formează continuu în prezent (de exemplu, balonul dirijabil, zeppelinul). [1914]

Visul se foloseşte de această simbolistică pentru a reprezenta în mod deghizat gândurile sale latente. Printre simbolurile astfel folosite se află multe care întotdeauna sau aproape în-

---

potrivitre lucruri care s-au scris referitor la aceasta se găsesc în lucrarea lui Otto Rank şi H. Sachs, 1913, capitolul I [*Completare din 1925*] Şi la E. Jones (1916).

[58] [Completare din 1925] Această concepţie îşi va găsi o susţinere extraordinară într-o teorie avansată de dr. Hans Sperber. Sperber (1912) spune că toate cuvintele au desemnat la început chestiuni sexuale şi apoi şi-au pierdut această semnificaţie sexuală, trecând la alte lucruri şi acţiuni, care au fost comparate cu cele sexuale.

[59] [*Completare din 1914*] Astfel, de exemplu, în visele urinare ale visătorilor maghiari apare vaporul care merge pe apă, deşi acestei limbi îi este străin sensul de „a urina" pentru expresia „a merge cu vaporul". În visele francezilor şi ale altor latini, camera serveşte pentru reprezentarea simbolică a femeii, deşi aceste popoare nu cunosc nimic analog expresiei germane „Frauenzimmer" [femeie, literal „camera femeii" (*N. t.*)].

totdeauna înseamnă acelaşi lucru. Să ne gândim numai la deosebita plasticitate a materialului psihic. Destul de des, un simbol din conţinutul visului poate fi interpretat nu simbolic, ci în sensul propriu; altă dată visătorul îşi poate crea, din materialul mnezic propriu, dreptul de a folosi ca simbol sexual tot ceea ce se poate folosi astfel, dar care în general nu este folosit. Acolo unde, pentru reprezentarea unui conţinut, visul are de ales între mai multe simboluri, el se va decide pentru acel simbol care prezintă în plus şi legături factuale cu materialul de gânduri, deci îngăduie şi o motivaţie individuală, alături de cea valabilă în mod tipic. [1909; ultima propoziţie 1914]

Dacă noile cercetări despre vis, începând cu Scherner, au arătat că recunoaşterea simbolismului visului este incontestabilă — chiar H. Ellis (1911, 109) subscrie la faptul că nu mai este posibil să ne îndoim că visele noastre sunt pline de simbolism — trebuie să admitem totuşi că sarcina unei interpretări a viselor prin existenţa simbolurilor în vis nu este numai facilitată, ci şi îngreunată. Tehnica interpretării după asociaţiile libere ale visătorului eşuează în cea mai mare parte pentru elementele simbolice ale conţinutului visului; din motive de critică ştiinţifică, este exclusă o revenire la arbitrarul oneirocritului, aşa cum se făcea în Antichitate şi cum pare a fi reactualizat de interpretările sălbăticite ale lui Stekel. Elementele din vis care pot fi recunoscute ca fiind simbolice ne obligă să aplicăm o tehnică combinată, care, pe de o parte, se sprijină pe asociaţiile visătorului şi, pe de altă parte, completează ceea ce lipseşte, pe baza înţelegerii simbolice a celui care interpretează. Pentru a dezarma reproşul de arbitrar în interpretarea visului, trebuie să combinăm precauţiile critice în rezolvarea simbolurilor şi studiul atent ale acestora în exemple onirice deosebit de transparente. Nesiguranţa care ne afectează încă activitatea de interpretare a viselor se bazează în parte pe incompletitudinea cunoştinţelor noastre, care poate să fie diminuată progresiv, pe de altă parte

ele depind tocmai de anumite proprietăţi ale simbolurilor visului. Acestea sunt adesea polisemantice, astfel că, la fel ca în scrierea chinezească, numai contextul face posibilă de fiecare dată înţelegerea corectă. De acest polisemantism al simbolului se leagă particularitatea viselor de a admite suprainterpretarea, de a reprezenta într-un singur conţinut formaţiuni de gândire şi mişcări de dorinţă, adesea de naturi foarte diferite. [1914]

După aceste îngrădiri şi rezerve, voi spune: împăratul şi împărăteasa (regele şi regina) reprezintă într-adevăr părinţii visătorului, prinţul sau prinţesa sunt chiar el. [1909] Aceeaşi înaltă autoritate ca şi cea a împăratului este atribuită şi marilor bărbaţi, de aceea în unele vise apare, de exemplu, Goethe ca simbol patern (Hitschmann, 1913). [1919] Toate obiectele lungi, beţele, trunchiurile de copaci, umbrelele (datorită deschiderii similare erecţiei), toate armele lungi şi ascuţite: cuţite, pumnale, suliţe vor să reprezinte membrul masculin [1909]. Un simbol frecvent (dar nu uşor de înţeles) este pila de unghii (din cauza frecării de sus în jos?). Conserve, cutii, sipete, casete, dulapuri, sobe corespund pântecelui feminin, dar şi găurile, vapoarele şi toate tipurile de recipiente. [1919] Camerele din vis sunt în cea mai mare parte femei (*Frauenzimmer*), iar descrierea diferitelor lor intrări şi ieşiri ne fac să nu ne îndoim de această interpretare.[60] [1909] Este

---

[60] [*Completare din 1919*] „Un pacient care locuia într-o pensiune a visat odată că *întâlneşte o femeie din personalul de serviciu şi o întreabă ce număr are; ea răspunde, spre surpriza lui: 14*. În fapt, el legase o relaţie cu fata respectivă şi avusese de mai multe ori contacte cu ea în camera ei. Ea se temea, aşa cum se poate înţelege, că hangiţa o bănuia şi îi propusese, cu o zi înainte de vis, să se întâlnească într-o cameră nelocuită. În realitate, această cameră avea numărul 14, în timp ce în vis femeia este cea care poartă acest număr. Nu ne putem gândi la o dovadă mai limpede pentru identificarea între femeie şi cameră" (Ernest Jones, 1914*a*) (Cf. Artemidoros, *Carte de tălmăcire a viselor*: „Dormitorul, bunăoară, o semnifică pe soţie când cel care a visat este căsătorit [Cartea a II-a, 10]).

uşor de înţeles de ce este interesant dacă această cameră este „deschisă" sau „închisă". (Cf. visul Dorei din „Fragmente din analiza unui caz de isterie".) Nu este nevoie să se spună explicit ce cheie deschide camera; simbolismul cheii şi broaştei i-a servit lui Uhland pentru a construi obscenitatea cea mai atrăgătoare, cântecul despre „Contele Eberstein". [1911] Visul de a trece în fugă printr-o serie de camere este un vis de bordel sau de harem. El este însă folosit, aşa cum a arătat H. Sachs pe nişte frumoase exemple, pentru a reprezenta căsătoria (prin opoziţie). [1914] O interesantă relaţie cu cercetarea sexuală infantilă apare atunci când visătorul visează despre două camere care au fost mai întâi una singură sau atunci când vede o cameră familiară împărţită în două sau invers. În copilărie credem că organul sexual feminin (popoul) este un spaţiu unitar (teoria infantilă cloacală) şi numai ulterior aflăm că această regiune a corpului cuprinde două cavităţi şi două orificii separate. [1919] Scările, treptele, respectiv mersul pe ele, atât în sus, cât şi în jos sunt reprezentări simbolice ale actului sexual.[61] Pereţii netezi pe care ne urcăm, faţade de case de-a lungul cărora coborâm — adesea într-o angoasă puternică — corespund corpurilor verticale

---

[61] [*Completare din 1911*] Repet aici ceea ce am exprimat în altă parte („Şansele viitoare ale terapiei psihanalitice", 1910*d*): „În urmă cu câtva timp am aflat că un psiholog, ale cărui vederi sunt îndepărtate de ale noastre, a adresat unuia dintre noi observaţia că am supraaprecia cu siguranţă semnificaţia sexuală secretă a viselor. Cel mai frecvent vis al său era acela de a se urca pe o scară şi acolo nu este totuşi nimic sexual. Dat fiind că această obiecţie ne-a atras atenţia, am acordat şi noi mai multă atenţie apariţiei în vis a scărilor şi treptelor şi am putut în curând stabili că scara (şi ceea ce este analog cu ea) reprezintă un simbol sigur al coitului. Nu este greu de găsit baza comparaţiei: cu mişcări ritmice, sub o dispnee crescândă, se ajunge la un maxim şi, prin câteva sărituri rapide, putem reveni la bază imediat. Astfel, ritmul coitului se regăseşte în urcatul scărilor. Să nu uităm să ne referim aici la limbajul curent. Acesta ne arată că „urcatul" (monta) este folosit ca desemnare substitutivă pentru acţiunea sexuală. Spunem că bărbatul este un crai („Steiger" = literal, „urcător" — *N. t.*) şi mai spunem „a umbla după o femeie" („nachsteigen" =

ale oamenilor, repetând probabil în vis amintirea urcării copilului mic pe părinţi şi persoanele care îl îngrijeau. Pereţii „netezi" sunt bărbaţi; în angoasa din vis, nu rareori ne ţinem de „protuberanţele" caselor. [1911] Mesele, mesele întinse şi scândurile sunt femei, datorită opoziţiei care suspendă aici rotunjimile corpului. [1909] „Lemnul" pare, după relaţiile sale lingvistice, un reprezentant al substanţei feminine (materie). Numele insulei *Madeira* înseamnă în portugheză lemn. [1910] Dacă „masa şi patul" fac căsnicia, în vis adesea prima îl înlocuieşte pe cel de-al doilea, complexul de reprezentări sexuale este transpus în complexul alimentar. [1909] Dintre obiectele de îmbrăcăminte, pălăria unei femei se poate interpreta foarte frecvent cu siguranţă ca organ genital, şi anume chiar al bărbatului (*Mann*). La fel sunt paltonul, mantaua (*Mantel*), deşi în această folosire a simbolului nu este clar ce parte revine asonanţei lingvistice. În visele bărbaţilor, găsim adesea cravata ca simbol al penisului, şi nu numai pentru că atârnă cât este de lungă şi este caracteristică bărbatului, ci şi pentru că o putem alege după bunul plac, o libertate care, în cazul obiectului simbolizat, este interzisă de natură.[62] Bărbaţii care folosesc în vis acest simbol fac în viaţă un mare lux cu cravatele şi posedă adevărate colecţii de cravate. [1911] Toate maşinăriile şi aparatele din vis sunt cu mare probabilitate organe genitale — de regulă masculine [1919], în

---

literal, „a urca în urma cuiva" — *N. t.*). În limba franceză, treapta se numeşte *la marche*; *„un vieux marcheur"* se suprapune exact pe expresia noastră „un crai (Steiger = urcător) bătrân" .

[62] [*Completare din 1914*] Cf. în *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, 675 [Rorschach, 1912], desenul unui maniac de 19 ani: un bărbat cu un şarpe pe post de cravată, care se îndreaptă către o fată. Aici se alătura povestirea „Der Schamhaftige" („Pudicul") (*Anthropophyteia*, vol. 6, 334): Într-o saună a intrat o doamnă şi acolo se găsea un domn care nu avea cămaşa pe el; el a fost foarte ruşinat, şi-a acoperit însă imediat gâtul cu partea din faţă a cămăşii şi a spus: „Vă rog să mă scuzaţi, sunt fără cravată."

descrierea cărora simbolismul oniric se dovedeşte la fel de neobosit ca şi travaliul cuvântului de spirit. [1909].

Este incontestabil şi faptul că toate armele şi uneltele sunt folosite ca simboluri ale membrului masculin: plugul, ciocanul, flinta, revolverul, pumnalul, sabia etc. [1919] La fel, multe peisaje din vis, mai ales cele cu văi sau cu munţi împăduriţi, nu sunt greu de recunoscut ca descrieri ale organelor genitale. [1911] Marcinowski (1912*a*) a adunat o serie de exemple în care visătorul explică visul prin desene care reprezintă peisajele şi interioarele ce apar în ele. Desenele fac să apară foarte vizibilă diferenţa între semnificaţia manifestă şi cea latentă a visului. În timp ce, privite cu ochi nevinovaţi, ele par să reprezinte planuri, peisaje etc., la o cercetare mai amănunţită ele se dezvăluie ca reprezentări ale corpului uman, ale organelor genitale etc. şi după această concepţie ele fac posibilă înţelegerea visului. (Cf. aici cu lucrările lui Pfister (1911-12 şi 1913) despre criptografie şi şarade.) [1914] Când apar plăsmuiri noi ininteligibile de cuvinte, ne putem gândi la asamblări ale unor componente cu semnificaţie sexuală. [1911] Adesea, copiii nu înseamnă în vis nimic mai mult decât organe genitale, după cum bărbaţii şi femeile sunt obişnuiţi să-şi numească organele genitale, alintându-le, „micuţul". [1909] Stekel (1909, 473) a recunoscut „frăţiorul" în mod corect ca fiind penisul. [1925] A se juca cu un copil mic, a bate un copil sunt adesea reprezentări onirice ale onaniei. [1911] Pentru reprezentarea simbolică a castrării, travaliul oniric se foloseşte de chelie, tunderea părului, căderea dinţilor şi decapitare. Se interpretează ca măsură de precauţie împotriva castrării dacă în vis unul dintre simbolurile obişnuite ale penisului apare dublu sau într-un număr mare. Aceeaşi semnificaţie o are apariţia în vis a şopârlei — un animal a cărui coadă tăiată creşte la loc. (Cf. visul cu şopârla p. 35). Dintre animalele care sunt folosite în mitologie şi fol-

clor ca simboluri genitale, multe joacă acest rol şi în vise: peştele, melcul, pisica, şoarecele (din cauza pilozităţii genitale) şi mai ales cel mai semnificativ simbol al membrului masculin, şarpele. Animalele mici, viermii sunt reprezentanţii copiilor mici, de exemplu fraţii şi surorile nedorite, a avea viermi este adesea echivalat cu graviditatea. [1919] Ca un simbol oniric recent al organului genital masculin trebuie amintit avionul, care justifică o astfel de utilizare atât prin relaţia sa cu zborul, cât şi, uneori, prin forma sa. [1911]

Stekel furnizează şi exemplifică o serie de alte simboluri, în parte incomplet verificate. [1911] Scrierile lui Stekel, mai ales cartea sa *Limbajul visului* (1911), conţin cea mai bogată colecţie de dezlegări de simboluri, care în parte pot fi considerate ingenioase şi s-au dovedit corecte după verificare, de exemplu secţiunea despre simbolismul morţii. Spiritul critic redus al autorului şi tendinţa sa către generalizare cu orice preţ fac însă ca alte interpretări ale sale să fie îndoielnice sau inutilizabile, astfel că la folosirea acestei lucrări este recomandată neapărat precauţia. Mă limitez de aceea să relev doar câteva exemple. [1914]

După Stekel, *dreapta şi stânga* trebuie să fie considerate din punct de vedere etic. „Drumul din dreapta înseamnă întotdeauna drumul celor drepţi, cel din stânga cel al păcatului. Astfel, drumul din stânga poate reprezenta homosexualitatea, incestul, perversiunea, iar cel din dreapta căsătoria, relaţiile sexuale cu o prostituată etc. Toate acestea sunt evaluate întotdeauna din punctul de vedere moral al visătorului (Stekel, 1909, 466 şi urm). *Rudele* joacă în vis cel mai adesea rolul organelor genitale (*ibid.,* 473). Pot confirma această semnificaţie doar în ceea ce priveşte fiul, fiica şi sora mai mică, deci atât cât se întinde domeniul „micuţului". Dimpotrivă, pe baza unor exemple sigure, se recunosc *surorile* ca simbol al sânilor, *fraţii* ca simboluri ale marilor emisfere.

Stekel interpretează faptul de a nu ajunge din urmă o mașină ca regret în ceea ce privește o diferență de vârstă irecuperabilă (*ibid.*, 479). *Bagajul* cu care călătorim ar fi povara păcatelor care ne apasă (*loc. cit.*). [1911] Tocmai bagajul se dovedește însă adesea un simbol inconfundabil pentru propriile organe genitale. [1914] Stekel a atribuit semnificații simbolice fixe și numerelor care apar adesea în vis (*ibid.*, 497 și urm.); dar aceste rezolvări nu par nici destul de bine fundamentate și nici general valabile, deși semnificația în unele cazuri individuale poate să fie recunoscută ca probabilă. [1911] Numărul trei este un simbol confirmat din mai multe părți pentru organul genital masculin. Una dintre generalizările pe care le stabilește Stekel se leagă de semnificația ambivalentă a simbolurilor genitale. [1914] „Există oare vreun simbol, care (dacă fantasma îi îngăduie măcar într-o anumită măsură) să nu poată fi folosit în același timp atât feminin, cât și masculin!" [Stekel, 1911, 73] Propoziția pusă între paranteze retrage însă mult din siguranța acestei afirmații, căci fantezia nu o permite întotdeauna. Totuși nu consider că este inutil să spunem că, după experiențele mele, enunțul general al lui Stekel nu poate fi susținut în fața unei mai mari complexități a faptelor. În afara simbolurilor care apar la fel de frecvent atât pentru organele genitale masculine, cât și pentru cele feminine, există unele care desemnează preponderent sau aproape exclusiv unul dintre sexe și altele pentru care este cunoscută numai semnificația masculină sau numai cea feminină. Nici chiar fantezia nu permite folosirea obiectelor lungi și tari și a armelor ca simboluri ale organelor genitale feminine sau utilizarea găurilor (cutii, sipete, cufere etc.) ca simboluri ale organului masculin.

Este corect că tendința visului și a fantasmelor inconștiente de a folosi bisexual simbolurile sexuale demonstrează o trăsătură arhaică, dat fiind că în copilărie nu este cunoscută

diferenţa între organele genitale şi ambelor sexe le sunt atribuite aceleaşi organe genitale. [1911] Putem însă să fim induşi în eroarea de a accepta, greşit, bisexualitatea unui simbol sexual, dacă uităm că în multe vise este întreprinsă o inversiune sexuală generală, astfel că ceea ce este masculin este reprezentat prin feminin şi invers. Asemenea vise exprimă, de exemplu, dorinţa unei femei de a fi mai degrabă bărbat. [1925]

Organele genitale pot fi reprezentate în vis de alte părţi ale corpului, membrul masculin prin mână sau picior, orificiul genital feminin prin gură, ureche, chiar ochi. Secreţiile corpului uman — mucus, lacrimi, urină, spermă etc. — pot să se înlocuiască în vis una pe alta. Acest expozeu corect al lui W. Stekel (1911, 49) îşi află o limitare critică justificată prin observaţiile lui R. Reitler (1913*b*): de fapt, este vorba despre înlocuirea secreţiilor pline de semnificaţii, cum este sperma, prin unele indiferente. [1919]

Aceste indicaţii, foarte incomplete, ar fi suficiente pentru a stimula un travaliu mai grijuliu de colecţionare. [1909][63] În *Prelegeri de introducere în psihanaliză* (1916/17) am încercat o prezentare mai detaliată a simbolisticii visului. [1919]

Acum voi introduce numai câteva exemple de utilizări ale unor astfel de simboluri în vise, care trebuie să arate cât de imposibil este să ajungem la interpretarea visului dacă nu suntem deschişi la simbolistica visului, cât de incontestabil ni se impune o astfel de simbolistică în multe cazuri. [1911] În acelaşi loc aş dori să avertizez expres împotriva supraesti-

---

[63] [*Completare din 1911*] Cu toată deosebirea între concepţia lui Scherner despre simbolistica visului şi concepţia dezvoltată aici, trebuie să subliniez că Scherner trebuie să fie recunoscut drept adevăratul descoperitor al simbolismului visului şi că cele aflate de psihanaliză au adus retroactiv onoare cărţii sale publicate în urmă cu mulţi ani şi considerată fantasmatică (1861).

mării semnificației simbolurilor pentru interpretarea viselor, a limitării travaliului de traducere a visului la o traducere a simbolurilor și împotriva renunțării la tehnica valorificării asociațiilor visătorului. Cele două tehnici ale interpretării viselor trebuie să se completeze una pe alta; în practică și în teorie rămâne preeminența procesului descris inițial, care atribuie o importanță decisivă comentariilor visătorului, în timp ce traducerea simbolică întreprinsă de noi intervine ca un mijloc ajutător. [1909]

1

Pălăria ca simbol al bărbatului
(organului genital masculin) [1911][64]

(Fragment dintr-un vis al unei tinere femei, care este agorafobică din cauza unei angoase de seducție)

„E vară și mă duc să mă plimb pe stradă, port o pălărie de pai cu o formă ciudată, a cărei parte din mijloc este pliată în sus iar părțile laterale atârnă în jos (descrierea ezită aici); *și anume așa încât o parte stă mai jos decât cealaltă. Sunt veselă și sigură pe*

[64] Acest vis și următoarele două au fost publicate pentru prima oară în lucrarea *„Completări la interpretarea viselor"* (1911*a*). Această scriere începe astfel:
„Câteva exemple de simboluri onirice"
„Printre multele obiecții împotriva practicii psihanalitice, cea mai ciudată, și, dacă putem spune așa, cea mai ignorantă mi se pare îndoiala în ceea ce privește existența simbolisticii în vis și în inconștient, dat fiind că nimeni dintre cei care lucrează psihanalitic nu poate să nu admită o astfel de simbolistică și că rezolvarea visului prin simboluri este exercitată din cele mai vechi timpuri. Față de aceasta, suntem gata să admitem că apariția acestei simbolistici trebuie să fie verificată cu o deosebită rigoare, pentru a ne adecva multiplicității ei.
În ceea ce urmează am adunat câteva exemple din experiența mea recentă, în care rezolvarea printr-un anumit simbol mi s-a părut deosebit de clară. Visul capătă astfel un sens, pe care altminteri nu l-ar fi putut avea niciodată; el își află locul în contextul gândurilor visătorului și interpretarea este recunoscută de analizand însuși.

mine şi, trecând pe lângă un grup de tineri ofiţeri, mă gândesc: Nu puteţi să-mi faceţi niciun rău."

Dat fiind că ea nu poate produce nicio asociaţie pentru pălăria din vis, îi spun: pălăria este un organ genital masculin cu partea din mijloc ridicată şi cele două părţi laterale atârnând. Este poate ciudat ca pălăria să fie un bărbat, dar se spune: „A intra sub pălărie!"[65] Mă abţin intenţionat să interpretez acel detaliu legat de diferenţa de nivel la care atârnă părţile laterale, deşi tocmai determinarea unor astfel de particularităţi trebuie să ne arate calea către interpretare. Continui: dacă are deci un bărbat cu astfel de minunate organe genitale, nu mai are de ce să se teamă de ofiţeri, adică nu mai are ce să dorească de la ei, deoarece altminteri este reţinută de către fantasmele ei de seducere de la a merge pe stradă fără protecţie şi însoţire. Îi dădusem deja de repetate ori această ultimă explicaţie a angoasei sale, pe baza altor materiale.

Este remarcabil modul în care se comportă visătoarea după această interpretare. Ea retrage descrierea pălăriei şi ar

---

În ceea ce priveşte tehnica, remarc faptul că asociaţiile visătorului eşuează tocmai în ceea ce priveşte elementele simbolice ale visului, astfel că acest comportament în sine ne incită să căutăm o interpretare simbolică. În prezentarea puţinelor exemple de vise alese, am căutat de fiecare dată să diferenţiez propria mea intervenţie de travaliul independent al pacientului (sau visătorului)."

Lucrarea se încheia cu câteva scurte exemple, care se află aici în secţiunea F a prezentului capitol. În lucrarea originală ele sunt introduse astfel:

„Câteva reprezentări onirice stranii"

„Am introdus, ca unul dintre factorii care influenţează formarea visului, «luarea în considerare a reprezentabilităţii». În transformarea pe care o suferă un gând până la imaginea vizuală se manifestă o capacitate deosebită a visătorului, capacitate de care analistul se apropie destul de rar, ghicind astfel că el este chiar mulţumit dacă visătorul — creatorul acestor reprezentări — îi dă semnificaţia unor astfel de reprezentări, printr-o intuiţie" (*N. t.*).

[65] „Unter die Haube kommen" — expresie colocvială germană pentru „a se mărita" (*N. t.*).

fi vrut să nu fi spus că cele două părţi laterale atârnau în jos. Eu sunt prea sigur de cele auzite pentru a mă lăsa indus în eroare şi mă ţin tare pe poziţie. Ea tace o clipă şi găseşte apoi curajul să întrebe ce înseamnă că la soţul ei un testicul stă mai jos decât celălalt sau dacă la toţi bărbaţii este aşa. Astfel a fost explicat acest detaliu ciudat al pălăriei şi întreaga explicaţie a fost acceptată de ea.

Cunoşteam deja de mult simbolul pălăriei, când pacienta mi-a comunicat visul. Alte cazuri, mai puţin transparente, m-au făcut să mă întreb dacă pălăria nu poate fi şi un simbol al organului sexual feminin.[66]

2
Micuţul este organul genital — a fi călcat de un vehicul este un simbol al actului sexual [1911]

(Un alt vis al aceleiaşi paciente agorafobice)

Mama ei o goneşte pe fiica ei cea mică, pentru că ea trebuie să meargă singură. Ea călătoreşte apoi împreună cu mama ei în tren şi o vede pe micuţa ei mergând pe şine, astfel că este călcată. Se aud oasele trosnind (aici apare un sentiment de disconfort, dar nu o groază reală). Apoi ea se uită de la fereastra vagonului dacă nu se văd în spate părţi ale corpului. Apoi îi reproşează mamei ei că a lăsat-o pe micuţă să meargă singură.

ANALIZA: Nu este uşor de dat o interpretare completă a visului. El provine dintr-un ciclu de vise şi poate fi înţeles numai în contextul acestora. Nu este uşor nici să izolăm sufi-

---

[66] [*Completare din 1911*] A se compara un astfel de exemplu cu cele comunicate de Kirchgraber (1912). Stekel (1909, 475) povesteşte un vis în care pălăria cu o pană căzută în mijloc simbolizează un bărbat impotent.

cient materialul necesar pentru stabilirea simbolisticii. Bolnava crede mai întâi că drumul cu trenul se poate interpreta istoric, ca o aluzie la o călătorie de întoarcere de la un sanatoriu de boli nervoase, de directorul căruia ea se îndrăgostise, desigur. Mama ei a luat-o de acolo, medicul a apărut la gară şi, în semn de despărţire, i-a dăruit un buchet de flori; îi era neplăcut că mama a trebuit să fie martoră la acest omagiu. Aici apare deci mama ca persoană care tulbură încercările ei amoroase, mamă căreia i-a revenit cu adevărat rolul femeii de fier în timpul copilăriei ei. Următoarea asociaţie se leagă de fraza: ea se uită dacă nu se văd din spate părţi ale corpului. În faţada visului, ar trebui desigur să se gândească la părţile corpului fiicei călcate şi zdrobite. Asociaţia indică însă în cu totul altă direcţie. Ea îşi aminteşte că îl văzuse o dată pe tatăl ei în baie, gol, din spate, ajunge să vorbească despre diferenţele între sexe şi relevă că la bărbat organele genitale se pot vedea şi din spate, dar la femeie nu. În acest context, ea interpretează singură că micuţa este organul genital, micuţa ei (are o fiică de patru ani) este propriul ei organ genital. Ea îi reproşează mamei că i-a pretins să trăiască de parcă nu ar avea organe genitale şi regăseşte acest reproş în propoziţia introductivă a visului: mama o gonea pe micuţa ei, pentru că ea trebuia să meargă singură. În fantasma ei, a merge singură pe stradă înseamnă a nu avea bărbat, a nu avea relaţii sexuale (*coire* = a merge împreună — *lat.*) şi aceasta nu îi place. După toate datele furnizate de ea, suferise cu adevărat în copilărie de gelozia mamei din cauza preferinţei pe care i-o arăta tatăl.

Interpretarea mai profundă a acestui vis rezultă dintr-un alt vis din aceeaşi noapte, în care ea se identifică cu fratele ei. Ea fusese într-adevăr o fetiţă băieţoasă şi auzise adesea că ar fi trebuit să fie băiat. La această identificare cu fratele a devenit deosebit de clar că „micuţul" înseamnă organul genital. Mama îl (o) ameninţă cu castrarea, care nu poate fi nimic altceva de-

cât pedeapsa pentru jocul cu membrul și astfel identificarea arată că ea însăși se masturbase în copilărie, ceea ce, conform amintirilor ei de până acum, o făcuse numai fratele ei. După datele acestui al doilea vis, ea trebuie să fi dobândit timpuriu o cunoaștere a organului sexual masculin, pe care a pierdut-o ulterior. Apoi, al doilea vis indică teoria infantilă asupra sexualității după care fetele provin din băieți, prin castrare. După ce i-am expus această concepție infantilă, ea îi găsește imediat o confirmare în anecdota în care băiatul o întreabă pe fată: „Tăiat?" iar fata răspunde: „Nu, așa a fost dintotdeauna."

În primul vis, gonirea micuței, a organului genital, se leagă deci și de amenințarea cu castrarea. În final, ea o dojenește pe mamă pentru faptul că nu a născut-o băiat.

Faptul că „a fi călcat" simbolizează actul sexual nu ar fi evident în acest vis dacă nu am ști sigur aceasta din numeroase alte surse.

3
Reprezentarea organelor genitale prin clădiri, scări, puțuri [1911]

(Visul unui tânăr inhibat de complexul său patern)

El se plimbă cu tatăl său într-un loc care este cu siguranță Praterul, căci se vede ***rotonda****, iar* ***în fața acesteia o anexă mai mică****, de care fusese atârnat un* ***balon captiv****, care arăta însă destul de* ***flasc****. Tatăl lui îl întreabă pentru ce sunt toate acestea; el se miră de întrebare, dar îi explică. Apoi ajung într-o curte, în care este întinsă o placă mare de tablă. Tatăl său vrea* ***să-și tragă*** *o bucată mare de tablă, dar se uită mai întâi împrejur, dacă nu cumva îl vede cineva. El îi spune că nu trebuie decât să îi spună aceasta paznicului, apoi poate să ia fără grijă tabla de acolo. De la această curte, o* ***scară*** *duce într-un* ***puț*** *ai cărui pereți sunt capi-*

tonaţi cu ceva moale, ca şi un fotoliu de piele. La capătul acestui puţ este o platformă mai lungă şi apoi începe un nou puţ...“

ANALIZA: Acest visător aparţinea unui tip de bolnavi care nu sunt favorabili terapiei, care până la un punct al analizei nu opun nicio rezistenţă, dar dincolo de acest punct se dovedesc a fi aproape inaccesibili. El a interpretat acest vis aproape independent. „Rotonda este“, spune el, „organul meu genital, balonul captiv din faţa lui penisul meu, de a cărui stare flască mă plâng.“ Putem deci să traducem mai profund, rotonda fiind şezutul — care este socotit de copii ca un organ genital, iar mica anexă sacul scrotal. În vis, tatăl îl întreabă pentru ce sunt toate acestea, adică ce scop şi ce funcţie au organele genitale. Urmează să inversăm această stare de lucruri, astfel ca el să fie partea care întreabă. Dat fiind că o astfel de întrebare din partea tatălui nu a avut loc niciodată în realitate, gândul visului trebuie considerat ca o dorinţă sau să îl luăm condiţional: „Dacă l-aş fi întrebat pe tată despre sex.“ Vom găsi continuarea acestui gând în curând, într-un alt loc.

Curtea în care se afla întinsă tabla nu trebuie considerată în primul rând simbolic, ci provine din magazinul tatălui. Din motive de discreţie, am pus „tabla“ în locul celuilalt material, cu care tatăl face comerţ, fără însă să alterez ceva din conţinutul literal al visului. Visătorul a intrat în magazinul tatălui şi s-a indignat violent de practicile mai degrabă incorecte din care provine parţial profitul. De aceea, continuarea gândului oniric de mai sus trebuie să fie: „(Dacă l-aş fi întrebat) el m-ar fi înşelat aşa cum îşi înşală clienţii.“ Pentru *tragerea* (pe sfoară) care serveşte reprezentării lipsei de onestitate în afaceri a tatălui său, visătorul însuşi dă a doua explicaţie, anume că înseamnă onania. Acest lucru nu numai că ne este cunoscut de mult timp (vezi mai sus p. 411, nota 52), ci se şi acordă foarte bine cu faptul că secretul onaniei este exprimat prin contrariul ei (este permis să faci aşa ceva pe faţă). Cores-

punde deci tuturor aşteptărilor faptul că activitatea onanistă îi este din nou plasată tatălui, ca şi întrebarea în prima scenă onirică. Raportându-se la capitonajul moale de pe pereţi, el interpretează puţul ca fiind vaginul. Alte cunoştiinţe mă îndreptăţesc să stabilesc că drumul de coborâre, ca şi urcarea, de altfel, descriu coitul în vagin (cf. observaţia mea [1910*d*]).

El explică biografic faptul că după primul puţ urmează o platformă mai lungă şi apoi un nou puţ. O perioadă el a avut relaţii sexuale, dar apoi, în urma inhibiţiilor, a renunţat la coit şi acum speră să îl poată relua, cu ajutorul curei. Spre sfârşit, visul devine mai neclar şi celui interesat trebuie să îi pară plauzibil ca încă din a doua scenă onirică să se facă simţită influenţa unei alte teme, indicate de afacerea tatălui, de procedeele sale necinstite, de vaginul care a fost reprezentat mai întâi ca puţ, astfel că putem presupune o relaţie cu mama.

4
Organul genital masculin simbolizat de persoane, organul feminin simbolizat de un peisaj [1911]

(Visul unei femei din popor, al cărei soţ este sergent de stradă, comunicat de B. Dattner)

„... *Apoi cineva a spart casa şi ea a chemat plină de teamă un sergent de stradă. Acesta a intrat liniştit, acompaniat de doi tâlhari, într-o biserică*[67]*, la care duceau mai multe trepte*[68]*; în spatele bisericii este un munte*[69] *şi deasupra o pădure deasă*[70]*. Ser-*

[67] „Sau capelă = vagin".

[68] „Simbol al coitului".

[69] „*Mons veneris*".

[70] „*Crines pubis*".

gentul avea cască, guler tare şi manta[71]*; avea o barbă castanie. Cei doi tâlhari, care mergeau liniştiţi cu sergentul, aveau şorţuri în jurul şalelor, care atârnau ca nişte saci*[72]*. În faţa bisericii era un drum care mergea la munte. Pe ambele părţi ale acestui drum crescuseră iarba şi mărăcinişul, care devenea din ce în ce mai des şi care spre vârful muntelui devenea o adevărată pădure."*

5
Vise de castrare ale copiilor [1919]

a) „Un băiat de trei ani şi cinci luni, căruia revenirea tatălui de pe front îi era vizibil incomodă, se trezeşte într-o dimineaţă tulburat şi agitat şi repetă întruna întrebarea: *De ce tati şi-a dus capul pe o farfurie? Azi-noapte tata şi-a dus capul pe o farfurie."*

b) „Un student care astăzi suferă de o nevroză obsesională gravă îşi aminteşte că la şase ani avusese un vis repetitiv: *El merge la frizer pentru a se tunde. Vine peste el o femeie imensă, cu trăsături ferme şi îi taie capul. Pe femeie o recunoaşte ca fiind mama."*

6
Despre simbolismul urinar [1914]

Desenele reproduse în pagina alăturată provin dintr-o serie de imagini pe care le-a descoperit Ferenczi într-o revistă umoristică maghiară (*Fidibusz*) şi în care el a recunoscut imediat o posibilă ilustrare a teoriei viselor. O. Rank a valorificat deja această foaie intitulată *„Visul bonei franţuzoaice"* în

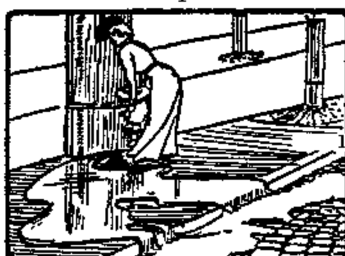

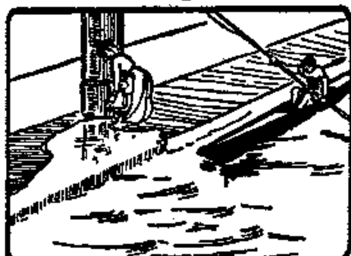
[71] „Demonii cu mantale şi glugi sunt, după explicaţiile specialistului, de natură falică".

[72] „Cele două jumătăţi ale sacului scrotal".

1

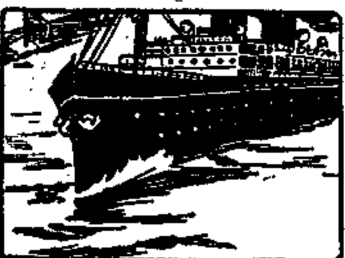

2

3

4

5

6

7

8

Visul bonei franţuzoaice

lucrarea sa despre stratificarea simbolurilor în visul treaz etc. (1912*a*, 99).

Abia ultima imagine, care conţine trezirea bonei ca urmare a ţipătului copilului, ne arată că cele şapte imagini precedente reprezentau fazele unui vis. Prima imagine reprezintă stimulul care ar trebui să conducă la trezire. Băiatul şi-a exprimat o dorinţă şi cere ajutorul corespunzător. Visul înlocuieşte însă situaţia din dormitor cu una de la o plimbare. În cea de-a doua imagine ea a şi pus băiatul la un colţ de stradă, el urinează şi ea are voie să doarmă mai departe. Stimulul de trezire se menţine însă, ba chiar se întăreşte; băiatul care se vede neglijat ţipă din ce în ce mai tare. Cu cât el cere mai presant ca bona sa să se trezească şi să îl ajute, cu atât se amplifică în visul acesteia asigurarea că totul este în ordine şi că ea nu trebuie să se trezească. Visul traduce însă amplificarea stimulului de trezire prin amplificarea dimensiunilor simbolului. Lichidul pe care îl produce băiatul care urinează devine din ce în ce mai puternic. În cea de-a patra imagine, el poartă deja o luntre, apoi o gondolă, apoi o barcă cu pânze şi în final un imens vapor cu aburi! Lupta între trebuinţa egoistă de a dormi şi neobositul stimul de trezire este aici zugrăvită într-un mod inteligent de către un artist ingenios.

7
Un vis cu scări [1911]

(Comunicat şi interpretat de Otto Rank)

Aceluiaşi coleg de la care a provenit visul cu dinţi (vezi mai jos pp. 454-455) îi datorez şi următorul vis de poluţie, la fel de transparent:

„Urmăresc în casa scării, alergând în jos pe trepte, o fetiţă care mi-a făcut ceva, ca să o pedepsesc. Jos, la capătul scării, cineva

îmi oprește copilul (o persoană adultă feminină?); o apuc, dar nu știu dacă am lovit-o, căci brusc mă aflu la mijlocul scărilor, unde o coitez pe fetiță (ca și cum aș face-o în aer). De fapt nu era un coit, eu doar îmi frecam organul genital de organele ei genitale externe, văzându-le clar, după cum vedeam deosebit de clar capul fetei dat pe spate și lateral. În timpul actului sexual văd la stânga deasupra mea (tot ca și cum ar fi fost în aer) două picturi mici, peisaje, care reprezintă o casă în mijlocul naturii. Pe una dintre ele, în locul semnăturii pictorului, se află propriul meu prenume, ca și cum mi-ar fi fost destinată ca un cadou aniversar. De ambele tablouri atârnă un bilet pe care scrie că se găseau și tablouri mai ieftine; (apoi mă văd foarte neclar, ca și cum aș fi culcat în pat, pe platforma dintre scări) și mă trezesc din cauza senzației de umezeală, din cauza poluției."

INTERPRETARE: În seara zilei respective, visătorul fusese într-o librărie, unde, în timp ce aștepta, a vizitat unele dintre tablourile expuse, care reprezentau motive asemănătoare celor din imaginile onirice. S-a apropiat de un mic tablou care îi plăcuse în mod deosebit și a văzut numele pictorului, care îi era totuși complet necunoscut.

În aceeași seară, a auzit în societate povestindu-se despre o servitoare țigancă ce se lăudase că are un copil ilegitim „făcut pe scări". Visătorul s-a interesat în detaliu de această întâmplare deloc cotidiană și a aflat că servitoarea fusese cu admiratorul ei în casa părinților ei, unde nu existase niciun prilej pentru a întreține relații sexuale și că bărbatul excitat realizase coitul pe scară. Visătorul spusese la aceasta, într-o aluzie glumeață la expresia malițioasă pentru falsificarea vinului: cu adevărat copilul „crescuse pe scara pivniței".

Acestea sunt conexiunile zilei, care sunt reprezentate destul de insistent în conținutul visului și care sunt reproduse ca atare de visător. El a produs însă la fel de ușor și un vechi fragment de amintire infantilă, care a fost folosit și el în vis. Casa

scărilor este din acea casă în care el şi-a petrecut cea mai mare parte a copilăriei şi unde mai ales a făcut prima cunoştinţă conştientă cu problema sexuală. În această casă a scărilor el se jucase frecvent şi coborâse printre altele şi călare pe balustradă, resimţind excitaţie sexuală. În vis el se grăbeşte extraordinar de mult în jos pe scări, atât de repede că, după propria lui mărturie, nu atingea fiecare treaptă, ci, cum se spune, *zbura* sau *aluneca*. Legat de întâmplarea din copilărie, acest început de vis pare să reprezinte momentul excitaţiei sexuale. În această casă a scărilor şi în apartamentul de acolo, visătorul se hârjonise adesea, sexual, cu copiii vecinilor, jocuri care îl satisfăcuseră într-un mod asemănător celui din vis.

Dacă ştim din cercetările lui Freud asupra simbolisticii sexuale (1910*d*) că scara şi urcatul pe scară sunt în vis, în mod aproape regulat, simboluri ale coitului, atunci visul devine complet transparent. Forţa sa motrice şi de altfel şi efectul său, poluţia, erau de natură pur libidinală. În somn se trezeşte excitaţia sexuală (reprezentată în vis prin coborârea în grabă — alunec — pe scări), al cărei impact sadic, bazat pe hârjoana din copilărie, este interpretat prin urmărirea şi dominarea copilului. Excitaţia libidinală sporeşte şi forţează acţiunea sexuală (reprezentată în vis prin apucarea copilului şi târârea lui în mijlocul scării). Până acum, visul a avut o simbolistică pur sexuală şi complet netransparentă pentru un tălmaci de vise mai puţin experimentat. Dar excitaţiei libidinale foarte puternice nu îi este suficientă această satisfacere simbolică, pentru a păstra liniştea somnului. Excitaţia duce la orgasm şi astfel este dezvăluită întreaga simbolistică a scării, ca reprezentare a coitului. Dacă Freud relevă că unul dintre motivele valorificării sexuale a simbolisticii scării este caracterul ritmic al celor două acţiuni, atunci acest vis pare a vorbi deosebit de clar în favoarea acestui lucru, de vreme ce, după cum se exprimă visătorul, ritmicitatea actului său sexual, fre-

carea în sus şi în jos, a fost elementul cel mai pregnant din întregul vis.

Încă o observaţie despre cele două tablouri, care, făcând abstracţie de semnificaţia lor reală, sunt valabile şi în sens simbolic ca „portrete ale femeii", ceea ce decurge deja din faptul că este vorba despre un tablou mare şi unul mic, după cum în conţinutul visului apar o fată mare (adultă) şi o fetiţă. Faptul că se află la dispoziţie şi tablouri mai ieftine conduce la complexul prostituatei, ca şi, pe de altă parte, prenumele visătorului pe tabloul mic, şi gândul că îi este destinat pentru ziua lui de naştere indică spre complexul parental (a fi născut pe scară = creat în coit). Scena finală neclară, în care visătorul se vede pe sine culcat în pat, pe platforma dintre scări, şi simte umezeala pare să indice pe calea unei masturbări infantile mai adânc în trecut, în copilărie, şi are, probabil, un prototip în scene similare de plăcere şi de udare a patului.

8

Un vis cu scară modificat [1911]

Îi fac unui pacient, un abstinent grav bolnav, a cărui fantasmă este fixată asupra mamei lui şi care a visat în mod repetat cum coboară scara în compania mamei lui, observaţia că o masturbare moderată ar fi probabil mai puţin nocivă pentru el decât o abţinere forţată. Această influenţare provoacă următorul vis:

„Profesorul lui de pian îi reproşează că îşi neglijează exerciţiile de pian, că nu exersează «Études» de Moscheles şi «Gradus ad Parnasum» de Clementi."

El remarcă aici că *Gradus* este şi el o scară şi claviatura este ea însăşi o scară, deoarece conţine o scală.

Putem spune că nu există cerc de reprezentări care să refuze prezentarea situaţiilor şi dorinţelor sexuale.

9
Senzaţia de realitate şi reprezentarea repetiţiei [1919]

Un bărbat de 35 de ani povesteşte un vis pe care şi-l aminteşte bine, pe care se pare că îl avusese la patru ani: *Notarul la care fusese întocmit testamentul tatălui* — el îşi pierduse tatăl la vârsta de trei ani — *a adus două pere regale, dintre care el a primit una să o mănânce. Cealaltă se afla pe pervazul ferestrei sufrageriei.* El s-a trezit cu convingerea realităţii celor visate şi a cerut cu încăpăţânare de la mama sa cea de-a doua pară: doar se afla pe pervazul ferestrei. Mama sa a râs.

ANALIZA: Notarul era un domn bătrân şi jovial, care, aşa cum credea el că-şi aminteşte, a adus cu adevărat o dată pere. Pervazul ferestrei era la fel cum îl văzuse el în vis. Altceva nu îi mai venea în minte; doar că mama îi povestise un vis, cu puţin timp înainte. Ea avea două păsări care îi stăteau pe cap, se întreba când vor zbura, dar ele nu au zburat departe, ci una a zburat către gura ei şi a supt din ea.

Lipsa asociaţiilor visătorului ne dă dreptul să încercăm interpretarea prin substituţie simbolică. Cele două pere — *pommes ou poires* — sunt sânii mamei, care l-au hrănit; pervazul ferestrei este protuberanţa pieptului, ca şi balcoanele din visele cu case (vezi p. 419). Sentimentul său de realitate după trezire nu se înşală, pentru că mama l-a alăptat cu adevărat, chiar mult dincolo de durata obişnuită şi sânul mamei i-ar fi încă accesibil. Visul se poate traduce: mamă, dă-mi (arată-mi) din nou sânul din care am băut odată. „Odată" este reprezentat prin prima pară, „din nou" este reprezentat de cererea celeilalte pere. *Repetiţia temporală* a unui act devine de regulă în vis *multiplicarea numerică* a unui obiect.

Este desigur foarte evident că simbolismul joacă un rol deja în visele unui copil de patru ani, dar aceasta nu este ex-

cepţia, ci regula. Putem spune că visătorul dispune *de la început* de simbolism.

Cât de timpuriu se foloseşte omul, chiar în afara vieţii onirice, de reprezentarea simbolică, ne poate arăta următoarea amintire neinfluenţată a unei doamne de 27 de ani: *Are între trei şi patru ani. Bona îi duce pe ea, pe fratele ei mai mic cu unsprezece luni şi pe o verişoară cu vârsta cuprinsă între vârstele lor la toaletă, pentru a-şi face treburile înainte de plimbare. Fiind cea mai mare, ea se aşază pe scaunul toaletei, ceilalţi doi se aşază pe oliţe. Ea o întreabă pe verişoară: Şi tu ai un portmoneu? Walter are un cârnăcior, eu am un portmoneu. Răspunsul verişoarei: da, şi eu am un portmoneu. Bona a ascultat râzând şi a povestit conversaţia mamei, care a reacţionat cu o respingere tăioasă.*

Să adaugăm aici un vis al cărui simbolism nostim permite o interpretare, cu un mic ajutor din partea visătoarei:

10
„Chestiunea simbolisticii viselor oamenilor sănătoşi" [1914][73]

„Una dintre obiecţiile aduse adesea de adversarii psihanalizei — în ultima vreme venind din partea lui Havelock Ellis (1911, 168) — spune că simbolistica viselor este poate un produs al psihicului nevrotic, dar în niciun caz nu are valabilitate pentru cel normal. În timp ce cercetarea psihanalitică nu cunoaşte nicio deosebire principială ci doar una cantitativă între viaţa psihică normală şi nevrotică, analiza viselor, în care complexele refulate sunt la fel de active atât la cei sănătoşi cât şi la cei bolnavi, prezintă completa identitate a mecanismelor ca şi a simbolisticii. Visele naive ale

[73] Alfred Robitsek (1912).

celor sănătoşi conţin adesea o simbolistică mult mai simplă, mai transparentă şi mai caracteristică decât cea a viselor persoanelor nevrotice, care sunt adesea chinuite, obscure şi greu de interpretat, din cauza cenzurii foarte active şi unei deformări onirice mai mari, care rezultă din aceasta. Visul pe care urmează să îl comunic serveşte drept ilustrare pentru această stare de fapt. El provine de la o fată care nu este nevrotică, cu o natură mai degrabă pudică şi reţinută; pe parcursul conversaţiei aflu că este logodită, dar în faţa căsătoriei se pun obstacole care probabil că vor duce la amânarea ei. Ea îmi povesteşte spontan următorul vis:

„I arrange the centre of a table with flowers for a birthday." („Aranjez mijlocul unei mese cu flori, pentru o aniversare.") Întrebată, ea spune că în vis era ca în căminul ei (pe care în momentul povestirii nu îl posedă) şi că a resimţit *fericirea.*

Simbolismul „popular" îmi dă posibilitatea să traduc visul pentru mine. El este expresia dorinţelor ei de mireasă: masa cu partea din mijloc plină de flori este simbol pentru ea însăşi şi organul ei genital; ea îşi reprezintă împlinite dorinţele de viitor, preocupându-se deja de gândul naşterii unui copil; nunta se află deci deja de mult în urmă.

Îi atrag atenţia că *„the centre of a table"* este o expresie neobişnuită, lucru cu care ea este de acord, dar nu o pot desigur întreba direct mai departe. Evit cu grijă să îi sugerez semnificaţia simbolului şi o întreb numai ce îi vine în minte pentru fiecare dintre părţile visului. Pe parcursul analizei, rezerva ei a făcut loc unui interes clar pentru interpretare şi unei deschideri care a făcut posibilă o conversaţie serioasă. La întrebarea mea, ce flori erau, ea a răspuns mai întâi: *„expensive flowers; one has to pay for them"* (flori scumpe, trebuie să plăteşti pentru ele), apoi că erau *„lilies of the valley, violets and pinks or carnations"* (lăcrămioare, literal crini din vale, violete şi garoafe). Presupun că în acest vis cuvântul *crini*

(Lilie) apare în semnificaţia sa populară ca simbol al castităţii; ea a susţinut această ipoteză, asociind la „crini", *„purity"*. *„Valley"* este un simbol oniric feminin frecvent; astfel, coincidenţa celor două simboluri în numele englez pentru lăcrămioare este folosită în simbolistica onirică, pentru sublinierea preţioasei sale feciorii — *expensive flowers, one has to pay for them* şi pentru exprimarea aşteptării ca bărbatul să ştie să îi aprecieze valoarea. Remarca *expensive flowers* etc. are, aşa cum se va arăta, o altă semnificaţie la fiecare dintre cele trei simboluri florale.

Am căutat să explic — foarte îndrăzneţ, credeam eu — sensul secret al *violetelor* aparent total asexuale, printr-o relaţie inconştientă cu francezul *„viol"*. Spre surpriza mea, visătoarea a făcut asociaţia cu *„violate"*, cuvântul englez pentru a viola. Frapanta asemănare dintre cuvintele *violet* şi *violate* — în pronunţia engleză ele se deosebesc numai prin accentuarea diferită a ultimei silabe — este folosită de vis pentru a exprima „prin floare" gândurile cu privire la violenţa deflorării (şi acest cuvânt foloseşte simbolistica florilor), poate şi la o trăsătură masochistă a fetei. Un frumos exemplu pentru punţile de cuvinte peste care trec drumurile către inconştient. *„One has to pay for them"* înseamnă aici viaţa cu care ea trebuie să plătească devenirea ca femeie şi mamă.

La *„pinks"*, pe care le numeşte apoi *„carnations"*, mă frapează relaţia acestui cuvânt cu „carnea". Asociaţia ei a fost însă *„colour"* (culoare). Mai adaugă: *carnations* sunt florile pe care i le dăruia logodnicul ei *frecvent şi în cantităţi mari*. La finalul conversaţiei ea admite spontan că nu mi-a spus adevărul şi că nu a asociat *„colour"*, ci *„incarnation"*, cuvânt la care mă aşteptam; în plus, nici *„colour"* nu este deplasat ca asociaţie, ci este determinat prin semnificaţia *carnation - carnaţie (culoarea cărnii)*, deci determinat de complex. Această

incorectitudine arată că rezistenţa era cea mai mare în acest loc, corespunzătoare faptului că simbolistica este aici la un maximum de transparenţă, lupta între libido şi refulare era cea mai aprigă la această temă falică. Observaţia că aceste flori erau cadouri frecvente din partea logodnicului este, alături de dubla semnificaţie a cuvântului *carnation*, o altă dovadă a sensului falic din vis. Prilejul de peste zi, al cadoului floral, este folosit pentru a exprima gândurile despre dăruirea sexuală sau despre contra-dar: ea îşi dăruieşte virginitatea şi aşteaptă în schimbul acesteia o viaţă amoroasă bogată. Şi aici *„expensive flowers, one has to pay for them"* are o semnificaţie reală, financiară. Simbolismul florilor din vis conţine deci simbolul virginal feminin, simbolul masculin şi referirea la deflorarea violentă. Astfel se indică faptul că simbolismul sexual al florilor, care este de altfel foarte răspândit, reprezintă organele sexuale omeneşti prin flori, organele sexuale ale plantelor; faptul că îndrăgostiţii îşi dăruiesc flori are, poate, chiar această semnificaţie inconştientă.

Ziua de naştere care se pregăteşte în vis înseamnă naşterea unui copil. Ea se identifică cu mirele, îl prezintă cum o „aranjează" pentru o naştere, coitând-o. Gândul latent ar putea suna: dacă aş fi el, nu aş aştepta, ci aş deflora mireasa fără a o mai întreba, aş folosi forţa; spre acestea indică deja *violate*. Astfel se exprimă şi componenta sadică a libidoului.

Într-un strat mai profund al visului, *„I arrange* etc." trebuie să aibă o semnificaţie autoerotică, deci infantilă.

Ea prezintă o recunoaştere, posibilă doar în vis, a propriei sale trebuinţe trupeşti; ea se vede plată ca o masă; astfel este relevată şi mai bine preţiozitatea *„centrului"* (ea îl numeşte altă dată *„a centre piece of flowers"*), virginitatea ei. Şi orizontalitatea mesei trebuie să contribuie cu un element la simbol. Demnă de atenţie este concentrarea visului; nimic nu este inutil, fiecare cuvânt este un simbol.

Ulterior, ea aduce un supliment la vis: „*I decorate the flowers with green crinkled paper.*" (Eu decorez florile cu hârtie creponată verde.) Ea adaugă că este „*fancy paper*" (hârtie fantezistă), cu care se îmbracă ghivecele obişnuite de flori. Ea spune mai departe: „*to hide untidy things, whatever was to be seen, which was not pretty to the eye; there is a gap, a little space in the flowers.*" Deci: „pentru a ascunde lucruri murdare, orice putea fi văzut, care nu sunt plăcute ochiului; o fantă, un spaţiu mic între flori." „*The paper looks like velvet or moss*" („hârtia arată ca o catifea sau un muşchi"). La „*decorate*", ea asociază „*decorum*", aşa cum mă aşteptam. Culoarea verde este dominantă, ea o asociază cu „*hope*" (speranţă), din nou o legătură cu graviditatea. În această parte a visului nu domină identificarea cu bărbatul, ci sunt puse în valoare gânduri de ruşine şi autodezvăluire. Ea se face frumoasă pentru el, îşi recunoaşte cusururi trupeşti de care îi este ruşine şi pe care caută să le corecteze. Asociaţiile catifea, muşchi sunt o dovadă limpede că este vorba despre *crines pubis*.

Visul exprimă gânduri pe care gândirea vigilă a fetei nu le cunoaşte; gânduri care se preocupă de iubirea senzuală şi de organele ei; ea este „aranjată pentru o zi de naştere", adică coitată; se exprimă teama de deflorare, poate suferinţa colorată de plăcere; ea recunoaşte lipsurile sale fizice, le supracompensează prin supraestimarea valorii virginităţii sale. Ruşinea ei îi scuză senzualitatea manifestată, pentru că aceasta doar are drept scop un copil. Şi consideraţiile materiale, care sunt străine celei care iubeşte, îşi găsesc expresia. Afectul ataşat acestui vis simplu — sentimentul de fericire — arată că aici îşi găsesc satisfacţia complexe puternice de sentimente.

Ferenczi (1917) a atras pe bună dreptate atenţia asupra faptului că tocmai la „visele celor neiniţiaţi în psihanaliză"

se ghicesc foarte uşor sensul simbolului şi semnificaţia viselor. [1919]

Următoarea analiză a visului unei personalităţi istorice a zilelor noastre figurează aici pentru că în acest vis un obiect care de obicei ar fi potrivit pentru reprezentarea membrului masculin este desemnat în modul cel mai limpede, printr-o determinare adăugată, ca simbol falic. „Prelungirea nesfârşită" a unei cravaşe nu poate însemna altceva decât erecţia. În plus, acest vis oferă un frumos exemplu pentru faptul că gânduri serioase şi foarte îndepărtate de viaţa sexuală sunt reprezentate printr-un material infantil-sexual. [1919]

11
Un vis al lui Bismarck [1919]
(de dr Hanns Sachs [1913])

În ale sale *Gânduri şi amintiri*, Bismarck (vol. 2 din ediţia populară) transcrie o scrisoare, adresată de el împăratului Wilhelm pe 18 decembrie 1881. Această scrisoare conţine următorul pasaj: „Cele comunicate de Majestatea Voastră mă îndeamnă să povestesc un vis pe care l-am avut în primăvara anului 1863 în cele mai grele zile de conflict, din care niciun ochi omenesc nu vedea vreo ieşire. Am visat şi am povestit imediat dimineaţa soţiei mele şi altor martori: mergeam călare pe o potecă îngustă de munte; în dreapta era o prăpastie, în stânga erau stânci; cărarea se îngusta, iar calul se împotrivea, aşa că era imposibil, din cauza lipsei de spaţiu, să mă întorc sau să descalec; am lovit cu cravaşa din mâna stângă în peretele neted de stâncă şi am strigat către Dumnezeu; cravaşa creştea nesfârşit de lungă, peretele de stâncă s-a prăbuşit ca un decor şi a deschis o cale largă cu vedere la dealuri şi păduri, ca în Boemia, acolo erau trupe pru-

sace cu stindarde şi încă din vis m-am gândit cât de iute îi voi putea spune aceasta Majestăţii Voastre. Acest vis s-a împlinit şi m-am trezit din el vesel şi întărit..."

Acţiunea visului se descompune în două secţiuni: în prima parte visătorul ajunge într-o încurcătură din care iese în mod miraculos în cea de-a doua parte. Starea dificilă în care se aflau calul şi călăreţul este o reprezentare onirică uşor de recunoscut a situaţiei critice a omului de stat, pe care acesta trebuie să o fi resimţit deosebit de amar în seara de dinaintea visului, gândindu-se la problemele politicii sale. Bismarck însuşi descrie în metafore, în pasajul din scrisoare redat mai sus, situaţia disperată a poziţiei lui de atunci; lui trebuie să îi fi fost destul de evident sensul visului. Alături de acesta, avem şi un frumos exemplu al „fenomenului funcţional" al lui Silberer. Procesele din psihicul visătorului, care, la fiecare soluţie pe care o caută gândurile sale, se loveşte de obstacole de netrecut, dar care nu poate şi nu are voie să îşi desprindă mintea de la preocuparea pentru aceste probleme, aceste procese psihice sunt redate foarte adecvat prin călăreţul care nu poate merge nici în faţă, nici în spate. Mândria care îi interzice să se gândească la abandon sau retragere apare în vis prin cuvintele: întoarcerea sau descălecarea imposibile. Datorită caracteristicii sale de om de acţiune mereu activ, care se dedică binelui altora, pentru Bismarck este firesc să se compare cu un cal şi a făcut asta în diferite ocazii, de exemplu în celebrul său adagiu: „Un cal bun moare în ham". Astfel, cuvintele „calul se împotriveşte" nu înseamnă altceva decât că, obosit peste măsură, el resimte trebuinţa de a se îndepărta de grijile prezentului sau, altfel spus, că se află în timpul acţiunii de a se elibera de constrângerile principiului realităţii, prin somn şi vis. Împlinirea dorinţei, care se actualizează atât de puternic apoi în partea a doua, are aici un preludiu prin cuvântul „potecă de munte". Pe atunci Bis-

marck ştia că îşi va petrece viitorul concediu la munte — anume în Gastein; visul care îl plasa acolo îl elibera deci dintr-un foc de toate obositoarele afaceri de stat.

În partea a doua dorinţele visătorului sunt reprezentate ca fiind împlinite în dublu mod — nedeghizat şi evident, în plus şi simbolic. Simbolic prin dispariţia stâncii care îl inhiba, în locul căreia apare un drum larg — deci ieşirea căutată în forma cea mai comodă, nedeghizată, în imaginea trupelor prusace care înaintează. Nu avem nevoie se construim conexiuni mistice pentru explicarea acestei viziuni profetice; teoria lui Freud a împlinirii dorinţelor ne este pe deplin suficientă. Drept cea mai bună soluţie de a ieşi din conflictele interne ale Prusiei, Bismarck dorea încă de atunci un război victorios cu Austria. Când vede trupele prusace cu stindarde în Boemia, deci în ţara inamică, visul îi reprezintă împlinită această dorinţă, întocmai după cum postulează Freud. Semnificativ pentru individ este numai faptul că visătorul de care mă ocup nu se mulţumeşte cu împlinirea onirică, ci trebuie să forţeze şi împlinirea reală. O trăsătură care trebuie să îl frapeze pe fiecare cunoscător al tehnicii de interpretare psihanalitică este cravaşa, care a devenit „nesfârşit de lungă". Suntem familiarizaţi cu cravaşa, băţul, suliţa şi alte obiecte asemănătoare ca simboluri falice; dar dacă această cravaşă posedă şi cea mai evidentă proprietate a falusului, capacitatea de extensie, atunci nu mai există nicio îndoială. Exagerarea fenomenului prin prelungirea în „nesfârşit" pare să indice suprainvestirea[74] infantilă. Luarea în mână a cravaşei este o aluzie limpede la masturbare; nu ne gândim desigur la situaţia actuală a visătorului, ci la o plăcere infantilă foarte veche. Foarte valoroasă este interpretarea găsită de

---

[74] Sachs foloseşte acest concept în sensul unei „investiţii suplimentare", şi nu în sensul special dat de Freud suprainvestiţiei (*N. t.*).

dr Stekel (1909, 466 şi urm.), anume că *stânga* în vis înseamnă ceea ce este nedrept, interzis, păcat, ceea ce ar fi foarte valabil despre o masturbare infantilă săvârşită împotriva unei interdicţii. Între acest strat profund, infantil şi cel superior, care se ocupă de planurile diurne ale omului de stat se poate evidenţia şi un strat mijlociu, care se află în relaţie cu celelalte două. Întregul proces al eliberării miraculoase din încurcătură, prin bătaia în stâncă, odată cu evocarea lui Dumnezeu pentru ajutor aminteşte izbitor de o scenă biblică, anume cea în care Moise scoate apa din stâncă pentru copiii însetaţi ai lui Israel. Putem presupune că, provenind dintr-o casă protestantă, credincioasă în Biblie, Bismarck cunoştea exact acest pasaj. Nu era greu ca Bismarck, aflat într-o perioadă de conflict, să se compare cu conducătorul Moise, răsplătit de poporul pe care el doreşte să îl elibereze cu neascultare, ură şi nerecunoştinţă. Astfel, apare şi sprijinirea pe dorinţele actuale. Pe de altă parte, pasajul biblic cuprinde multe particularităţi care se pot folosi foarte bine pentru fantasma de masturbare. Împotriva poruncii Domnului, Moise pune mâna pe toiagul său şi pentru această abatere Domnul îl pedepseşte anunţându-l că va muri fără să ajungă în Ţara Făgăduinţei. Apucarea interzisă a toiagului — în vis neîndoielnic falic —, crearea lichidului prin bătaia cu toiagul şi ameninţarea cu moartea: avem aici adunaţi toţi factorii principali ai masturbării infantile. Interesantă este elaborarea care a cuprins, prin intermediul pasajului biblic, cele două imagini eterogene, dintre care una provine din psihicul unui genial om de stat şi cealaltă din excitaţiile unui suflet primitiv de copil, elaborare prin care el a reuşit să scape de toate momentele penibile. Faptul că apucarea toiagului este o acţiune interzisă, rebelă este simbolizat şi prin mâna „stângă" care apucă. În conţinutul manifest al visului este chemat Dumnezeu, pentru a respinge total ostentativ orice gând

la o interdicţie sau un secret. Dintre cele două profeţii ale lui Dumnezeu către Moise, că el nici nu va vedea şi nici nu va intra în Ţara Făgăduinţei, una singură este reprezentată ca fiind împlinită („vederea spre dealuri şi păduri"), cealaltă, foarte penibilă, nici nu este amintită. Apa a căzut probabil victimă elaborării secundare, care tindea să realizeze cu succes unificarea acestei scene cu cea anterioară; în loc de aceasta, cade stânca însăşi.

În finalul unei fantasme de masturbare infantilă, în care este reprezentat motivul interdicţiei, ar trebui să ne aşteptăm ca respectivul copil să vrea ca persoanele cu autoritate din jurul lui să nu afle nimic despre cele întâmplate. În vis, această dorinţă este înlocuită de inversul ei, dorinţa de a-l anunţa imediat pe rege de cele întâmplate. Această inversare se încheie însă într-un mod desăvârşit şi absolut nebătător la ochi în fantasma de victorie inclusă în stratul superior al gândurilor visului şi într-o parte a conţinutului manifest al visului. Un astfel de vis de victorie şi cucerire este adesea mantaua care acoperă o dorinţă de cucerire erotică; câteva trăsături ale visului, ca de exemplu faptul că în calea visătorului se află obstacole, dar după folosirea cravaşei care se prelungeşte apare o cale largă ce trebuie să indice acest lucru. Totuşi ele nu reuşesc să ofere o bază suficientă pentru a trage concluzia că o anumită direcţie de gânduri şi dorinţe străbate visul. Vedem aici un exemplu de deformare onirică reuşită. Ceea ce este deranjant a fost prelucrat astfel, încât să nu treacă niciodată dincolo de stratul de la suprafaţă pe care l-a întins ca o pătură protectoare. Consecinţa este că fiecare emanare de angoasă poate fi alungată. Este un caz ideal de împlinire reuşită a dorinţei fără vătămare din partea cenzurii, astfel încât putem crede că visătorul s-a trezit „vesel şi fortificat" dintr-un astfel de vis.

Închei cu

al unui tânăr care făcea eforturi de a renunţa la obiceiurile sale onaniste, în favoarea relaţiilor sexuale cu femei.

RAPORT PRELIMINAR: În ziua dinaintea visului, i-a explicat unui student reacţia lui Grignard, în care magneziul trebuie dizolvat, sub acţiunea catalitică a iodului, într-un eter absolut pur. Cu două zile înainte, la aceeaşi reacţie, a avut loc o explozie în care un lucrător şi-a ars mâna.

VIS: I) *El trebuie să facă fenilmagneziubromid, vede deosebit de clar aparatura, dar se substituie el însuşi magneziului. El se află deci într-o dispoziţie oscilantă specială, spunându-şi: este corect, merge, picioarele mele se dizolvă deja, genunchii mi se înmoaie. Apoi el pune mâna, îşi pipăie picioarele, îşi scoate între timp (nu ştie cum) picioarele din vas, şi-şi spune din nou: „Nu poate fi aşa. Totuşi, este corect făcut." Atunci el se trezeşte parţial, îşi repetă visul pentru că vrea să mi-l povestească. El se teme direct de dizolvarea visului, este foarte excitat în timpul acestui semisomn şi îşi repetă continuu: fenil, fenil.*

II) *El este cu familia lui la ***ing, trebuie să fie în jurul orei unsprezece şi jumătate la întâlnirea cu o anumită doamnă la Schottentor, dar se trezeşte abia la unsprezece şi jumătate. Îşi spune: acum este prea târziu; până ajungi se face douăsprezece şi jumătate. În următorul moment el vede întreaga familie adunată în jurul mesei, deosebit de clar o vede pe mama şi pe fata din casă cu oala de supă. Apoi îşi spune: acum, că mâncăm deja, nu mai pot pleca.*

ANALIZA: Este sigur că deja primul vis are o legătură cu doamna din rendez-vous-ul său (visul apare în noaptea de dinaintea întâlnirii aşteptate). Studentul căruia îi dă informaţii este un tip deosebit de dezgustător; el i-a spus: aceasta nu este corect, pentru că magneziul era încă neatins şi ace-

la a răspuns, ca şi cum i-ar fi fost egal: ei da, nu este corect. Acest student trebuie să fi fost el însuşi — el este la fel de indiferent faţă de *analiza* sa, aşa cum acela era faţă de *sinteza* sa. Acel El din vis, care realizează operaţiunea, trebuie să fie însă eu. Cât de dezgustător trebuie să-mi pară el, cu indiferenţa sa faţă de succes!

Pe de altă parte, el este ceea ce suferă analiza (sinteza). Este vorba despre reuşita curei. În vis, picioarele amintesc de o impresie din ajun. La ora de dans, el s-a întâlnit cu o doamnă pe care doreşte să o cucerească; el a lipit-o atât de tare de el, încât ea a ţipat o dată. Când a încetat presiunea asupra picioarelor ei, el a simţit puternica ei presiune pe coapsele sale până deasupra genunchiului, în locurile amintite în vis. În această situaţie, femeia este deci magneziul din retortă, cu care în sfârşit merge. El se comportă feminin faţă de mine, după cum este viril faţă de femeie. Dacă merge cu doamna, merge şi cu tratamentul. Felul în care se pipăie pe sine şi percepţiile de la genunchii săi indică onania şi corespund oboselii lui din seara de dinainte. Întâlnirea era într-adevăr fixată la ora unsprezece şi jumătate. Dorinţa sa de a scăpa de întâlnire dormind şi de a rămâne la obiectele sexuale casnice (adică la onanie) corespunde rezistenţei sale.

Cu privire la repetarea numelui fenil, el relatează: toţi aceşti radicali cu „il" i-au plăcut mereu, ei sunt foarte comod de utilizat: benzil, acetil etc. Aceasta nu explică nimic, dar atunci când îi propun radicalul *Schlehmihl*[75], el râde şi povesteste că într-o vară citise o carte de Prévost, iar în capitolul *„Les exclus de l'amour"* era vorba despre *„Schlemiliés"*, la descrierea cărora el îşi spusese: este cazul meu. O astfel de schlemiliere ar fi fost dacă ar fi ratat întâlnirea.

---

[75] Cuvânt de origine ebraică ce înseamnă „om ghinionist, neajutorat" (*N. t.*).

Se pare că simbolistica sexuală a viselor a găsit deja o confirmare experimentală directă. La o sugestie a lui H. Swoboda, dr în filosofie K. Schrötter a creat în 1912 vise la persoanele aflate în stare de hipnoză profundă, printr-o sugestie care fixa o mare parte din conţinutul visului. Atunci când sugestia a adus ordinul de a visa despre relaţii sexuale normale sau anormale, visul a îndeplinit aceste ordine, introducând în locul materialului sexual simbolurile cunoscute din interpretarea psihanalitică a viselor. Astfel, de exemplu, după sugestia de a visa o relaţie homosexuală cu o prietenă, această prietenă a apărut în vis cu o *geantă de călătorie* uzată în mână, geantă pe care era lipit un bileţel pe care scria: „Numai pentru doamne." Se spune că visătoarea nu fusese pusă la curent cu simbolismul şi interpretarea viselor. Din păcate, aprecierea acestei semnificative cercetări este tulburată de nefericitul fapt ca dr Schrötter s-a sfârşit la puţin timp după aceea sinucigându-se. Despre experimentele sale cu vise relatează numai o comunicare lapidară din *Zentralblatt für Psychoanalyse* (Schrötter, 1912). [1914]

Date asemănătoare au fost publicate în 1923 de G. Roffenstein. Deosebit de interesante par însă cercetările aplicate de Betlheim şi Hartmann, deoarece la ei a fost exclusă hipnoza. Aceşti autori (*Despre reacţiile eronate din psihoza lui Korsakov,* 1924) au povestit bolnavilor istorii cu conţinut sexual grosolan şi au observat distorsiunile apărute la reproducerea celor povestite. S-a dovedit că în prim-plan au apărut simboluri cunoscute din interpretarea viselor (a urca scările, înjunghierea sau împuşcarea ca simboluri ale coitului, cuţite şi ţigarete ca simboluri peniene). O valoare deosebită este atribuită simbolului scării deoarece, aşa cum remarcă, pe bună dreptate, autorii, „o astfel de simbolizare ar fi inaccesibilă unei dorinţe conştiente de deformare". [1925]

Numai după ce am examinat simbolistica în vise, putem continua tratarea *viselor tipice*, pe care am întrerupt-o mai sus, la p. 332. [1914] Consider că este justificat să împărţim aceste vise, în mare, în două clase: cele care au cu adevărat de fiecare dată acelaşi sens şi, în al doilea rând, în vise care, în ciuda aceluiaşi conţinut sau al unuia asemănător, pot avea cele mai diferite interpretări. Din prima categorie de vise tipice, am tratat deja mai aprofundat [vezi p. 331] visul despre examene. [1909]

Din cauza unei impresii afective asemănătoare, visele în care se pierd trenuri pot să fie aliniate viselor despre examene. Explicarea lor justifică această apropiere. Sunt vise de consolare faţă de alt impuls angoasant resimţit în vis, anume angoasa de moarte. „A se duce" este unul dintre cele mai frecvente şi bine justificate simboluri ale morţii. Visul spune consolator: stai liniştit, nu o să mori (nu o să pleci), aşa cum visul despre examen spune, consolator: nu te teme, nici de data asta nu vei păţi nimic. Dificultatea de înţelegere a celor două tipuri de vise stă în aceea că senzaţia de angoasă este legată tocmai de o expresie a consolării. [1911]

Sensul *„viselor cu dinţi"* pe care le am destul de des de analizat la pacienţii mei mi-a scăpat mult timp, pentru că, spre marea mea surpriză, împotriva interpretării lor se ridicau de regulă prea mari rezistenţe.

În final, copleşitoarea evidenţă nu a lăsat loc de îndoială: la bărbaţi, forţa motrice a acestor vise nu constă, din altceva decât din poftele onaniste ale perioadei pubertare. Voi analiza două astfel de vise, dintre care unul este în acelaşi timp un „vis de zbor". Ambele provin de la aceeaşi persoană, un tânăr cu o puternică homosexualitate, care este inhibată în viaţă:

Se află la o reprezentaţie cu „Fidelio" în stalul Operei, alături de L., o persoană pe care o găsea simpatică, a cărei prietenie ar fi dorit să o câştige. Deodată, el zboară transversal prin stal, se loveşte la gură şi îşi pierde doi dinţi.

El descrie zborul ca şi cum ar fi fost „aruncat" în aer. Dat fiind că este vorba despre o reprezentaţie cu *Fidelio*, se impune versul:

„Cine a cucerit o femeie frumoasă."

Dar cucerirea fie şi a celei mai frumoase femei nu face parte din dorinţele visului. Acestora li se potrivesc mai degrabă alte două versuri:

„Cine a reuşit *marea lovitură*[76],
Unui prieten să-i fie prieten..."

Visul conţine deci această „mare aruncare", care nu este doar împlinirea unei dorinţe. În spatele ei se ascund şi gândul penibil că atât de des a avut ghinion cu încercările sale de a se împrieteni, că a fost „aruncat" (respins), şi teama că această soartă s-ar putea repeta şi la tânărul lângă care savurează reprezentaţia cu *Fidelio*. Rezultă din aceasta recunoaşterea, ruşinoasă pentru visătorul delicat, că odinioară, după respingerea din partea unui prieten, de dor, s-a masturbat de două ori la rând, plin de excitaţie senzuală.

Celălalt vis: *În locul meu, îl tratau doi profesori universitari pe care îi cunoştea. Unul dintre ei îi face ceva la penis; el se teme de o operaţie. Celălalt îl loveşte în gură cu o bară de fier, astfel că pierde unul sau doi dinţi. El este legat cu patru feşe de mătase.*

---

[76] Literal, „marea aruncare" (*Wurf*) (*N. t.*).

Sensul sexual al acestui vis este neîndoielnic. Feşele de mătase corespund unei identificări cu un homosexual pe care îl cunoştea. Visătorul, care nu a realizat niciodată un coit, care nu a căutat niciodată cu adevărat nici să aibă contacte sexuale cu bărbaţi, îşi reprezintă relaţiile sexuale după prototipul unei masturbări infantile, care îi fusese odată familiară.

Cred că la fel se pot explica şi modificările frecvente ale viselor tipice cu dinţi, de exemplu că altcineva îi scoate visătorului dintele.[77] Enigmatic ni se poate părea modul în care „dinţii" au ajuns la această semnificaţie. Atrag aici atenţia asupra atât de frecventei deplasări de jos în sus, care se află în serviciul refulării sexuale. În isterie, datorită acestei deplasări, este posibil ca toate senzaţiile şi intenţiile, care ar trebui să se desfăşoare asupra organelor genitale, să poată fi realizate cel puţin asupra altor părţi ale corpului împotriva cărora nu există obiecţii. Un caz de astfel de transpunere este şi atunci când, în simbolistica gândirii inconştiente, organele genitale sunt înlocuite de faţă. Aici contribuie şi limbajul uzual, recunoscând „bucile" ca omoloage „bucilor obrazului", numind „labii" şi buzele care încadrează orificiul bucal. Numeroase aluzii echivalează nasul cu penisul, iar părul de aici şi de acolo desăvârşeşte asemănarea. Numai o singură parte se află în afara oricărei posibilităţi de comparaţie, dinţii, şi tocmai această combinaţie de concordanţă şi diferenţă face ca dinţii să fie adecvaţi scopurilor reprezentării, sub presiunea refulării sexuale.

Nu voi susţine că acum a devenit pe deplin transparentă interpretarea viselor cu dinţi ca vise de masturbare, a căror

[77] [*Completare din 1914*] Smulgerea de către altcineva a unui dinte se interpretează în general ca o castrare (la fel ca şi tăierea părului de către frizer; Stekel). Trebuie făcută diferenţa între visele legate de dinţi şi visele cu dentişti, aşa cum sunt, de exemplu, cele comunicate de Coriat (1913).

justificare este neîndoielnică.[78] Eu redau aici tot ceea ce ştiu pentru această explicaţie şi trebuie să las restul nerezolvat. Dar voi indica o altă conexiune conţinută în expresia lingvistică. În ţările noastre există un termen nedelicat pentru actul masturbator: să şi-o tragă singur sau să-şi ardă una.[79] Nu ştiu să spun de unde provin aceste moduri de a vorbi, ce imagine le stă la bază, dar la prima s-ar potrivi foarte bine „dintele".[80]

Dat fiind că visele de smulgere sau de cădere a dinţilor sunt interpretate în credinţa populară prin moartea unei rude, iar psihanaliza le poate confirma o astfel de interpretare în sensul parodic indicat mai sus, am adăugat aici unul dintre „visele cu dinţi" furnizat de Otto Rank:

„Pe tema viselor cu dinţi am primit următoarea relatare din partea unui coleg care de câtva timp a început să manifeste un interes viu pentru problema interpretării viselor:

De curând am visat că *sunt la dentist, care îmi sfredelea un dinte din spate, de pe maxilarul inferior. El a lucrat atât de mult încât dintele a devenit inutilizabil. Apoi l-a luat cu cleştele şi l-a tras afară cu o uşurinţă jucăuşă, care m-a uimit. El spune că nu trebuie să-mi fac griji, pentru că nu este dintele pe care îl tratase de fapt, şi îl pune pe masă, unde dintele (care mi s-a părut acum a fi un incisiv de sus) se sparge în mai multe bucăţi. Mă ridic din*

---

[78] [*Completare din 1909*] După o comunicare a lui C.G. Jung, visele cu dinţi au la femei semnificaţia unor vise de naştere. [*Completare din 1919*] E. Jones a adus o bună confirmare pentru aceasta [1914*b*]. Elementul pe care această interpretare îl are în comun cu cea prezentată mai sus constă în aceea că în ambele cazuri (castrare — naştere) este vorba despre desprinderea unei părţi din întregul corpului.

[79] [*Completare din 1911*] A se compara aici cu visul „biografic" de la p. 410 şi nota 52.

[80] În limba germană există un acord de gen între aceste expresii şi cuvântul dinte, acord care nu există în limba română (*N. t.*).

scaunul de operaţie, mă apropii curios şi pun, interesat, o întrebare medicală. Separând fiecare fragment din dintele frapant de alb şi zdrobindu-l (pulverizându-l) cu un instrument, medicul îmi explică: acest lucru este legat de pubertate; doar înainte de pubertate dinţii ies atât de repede; la femei, momentul decisiv pentru aceasta este, desigur, naşterea unui copil.

Observ apoi (aşa cum cred în starea de semisomn) că acest vis a fost însoţit de o poluţie, pe care nu pot însă să o leg cu siguranţă de un anumit loc al visului; cel mai probabil mi se pare ca ea să fi survenit la extragerea dintelui.

Apoi visez mai departe o întâmplare pe care nu o mai ţin minte, dar care s-a terminat *cum eu las undeva (posibil în garderoba dentistului) pălăria şi haina, în speranţa că mi se vor aduce şi, îmbrăcat numai cu paltonul, mă grăbesc să ajung un tren care tocmai pleacă. Doar în ultimul moment am reuşit să sar în ultimul vagon, unde era deja cineva. Totuşi nu am reuşit să ajung în interiorul vagonului, ci a trebuit să călătoresc într-o poziţie incomodă, din care am reuşit să mă eliberez cu succes în final. Călătorim printr-un mare tunel, unde două trenuri au trecut din sens opus ca prin trenul nostru, ca şi cum acesta ar fi fost tunelul însuşi. Privesc printr-o fereastră înăuntrul vagonului, ca şi cum aş fi fost afară.*

Ca material pentru interpretarea acestui vis apar următoarele evenimente şi gânduri din ziua precedentă:

„I. Într-adevăr, de puţin timp mă aflu în tratament stomatologic şi în perioada visului aveam dureri continue la dintele de jos care este sfredelit în vis şi la care medicul lucrează şi în realitate deja de mult, mai mult decât aş fi vrut. În dimineaţa zilei visului fusesem din nou la doctor, din cauza durerilor, iar acesta mi-a propus să-mi scoată alt dinte, de pe acelaşi maxilar, de la care trebuie să provină de fapt durerile. Era vorba despre «o măsea de minte» care tocmai ieşea. Îi pusesem şi o întrebare legată de aceasta."

„II. În după-amiaza aceleiaşi zile am fost nevoit să mă scuz faţă de o doamnă pentru dispoziţia morocănoasă, punând-o pe seama durerii de dinţi; ea mi-a povestit că se teme să-şi extragă o rădăcină a cărei coroană era aproape în întregime spartă. Ea credea că extracţia «dinţilor ochiului» [canini] este deosebit de dureroasă şi de periculoasă, deşi, pe de altă parte, o persoană cunoscută îi spusese că la dinţii de pe maxilarul superior (aşa cum era la ea) merge mai uşor. Această cunoştinţă îi mai povestise că odată îi fusese extras, sub narcoză, dintele găsit, comunicare ce nu a făcut decât să îi potenţeze teama de necesara operaţie. Apoi ea mă întrebase dacă «dinţii ochiului» erau molarii sau caninii şi ce se ştie despre ei. Îi atrag atenţia, pe de o parte, asupra elementului superstiţios din toate aceste opinii, fără ca totuşi să uit să subliniez sâmburele corect al multor păreri populare. Ea relatează o credinţă populară, care este, după experienţa ei, foarte veche şi general cunoscută: *dacă gravida are dureri de dinţi, ea va avea băiat.*"

„III. Această zicală m-a interesat cu privire la semnificaţia tipică a visului cu dinţi ca substitut pentru onanie, interpretare dată de Freud în *Interpretarea viselor* (ediţia a doua), dat fiind că şi în proverbul popular dintele intră într-o anumită relaţie cu organul genital masculin (băiat). În seara aceleiaşi zile, am recitit deci pasajul respectiv din *Interpretarea viselor* şi am găsit acolo, printre altele, enunţurile pe care le voi reda în cele ce urmează, enunţuri a căror influenţă asupra visului meu este la fel uşor de recunoscut ca şi efectul celor două evenimente anterior menţionate. Despre visele cu dinţi, Freud scrie că «forţa motrice a acestor vise nu constă, la bărbaţi, din altceva decât din poftele onaniste ale *perioadei pubertare*». Apoi: «Cred că la fel se pot explica şi modificările frecvente ale viselor tipice cu dinţi, de exemplu că altcineva îi scoate visătorului dintele. Enigmatic ni se poate părea mo-

dul în care *dinţii* au ajuns la această semnificaţie. Atrag aici atenţia asupra atât de frecventei *deplasări de jos în sus* [în prezentul vis de la maxilarul inferior la cel superior], care se află în serviciul refulării sexuale. În isterie, datorită acestei deplasări, este posibil ca toate senzaţiile şi intenţiile, care ar trebui să se desfăşoare asupra organelor genitale, să poată fi realizate cel puţin asupra altor părţi ale corpului, împotriva cărora nu există obiecţii [...] Dar voi indica o altă conexiune conţinută în expresia lingvistică. În ţările noastre există un termen nedelicat pentru actul masturbator: să şi-o tragă singur sau să-şi ardă una.» Această expresie pentru onanie îmi era deja familiară în adolescenţă, şi de aici tălmaciul de vise experimentat poate găsi cu uşurinţă calea de acces către materialul infantil care ar putea să stea la baza acestui vis. Menţionez şi că uşurinţa cu care iese în vis dintele, care se transformă după extracţie într-un incisiv superior, îmi aminteşte de o întâmplare din copilăria mea, când *mi-am tras singur un dinte de sus* slab, uşor şi fără durere. Acest eveniment, pe care mi-l amintesc şi astăzi limpede, cu toate particularităţile sale, are loc în aceeaşi perioadă din copilărie de unde datează primele încercări de masturbare de care sunt conştient (amintire-ecran)."

„Indicaţia lui Freud către o comunicare a lui Jung, după care visele cu dinţi ale femeilor au semnificaţia de *vise despre naştere* (*Interpretarea viselor*, ediţia a doua), ca şi credinţa populară despre semnificaţia durerii de dinţi la gravide au prilejuit confruntarea semnificaţiei onirice feminine cu cea masculină (pubertate). Cu această ocazie mi-am amintit un vis anterior, în care, imediat ce am scăpat de tratamentul unui dentist, îmi cădeau coroanele de aur pe care tocmai mi le pusese, ceea ce m-a supărat foarte tare în vis, din cauza importantei cheltuieli cu care nu mă împăcasem nici atunci. Acum, din punctul de vedere al unui anumit eveniment,

înţeleg acest vis ca o preţuire a avantajelor materiale ale masturbării în comparaţie cu iubirea obiect, care nu are decât dezavantaje economice (coroane de aur) şi cred că cele spuse de doamnă despre semnificaţia durerii de dinţi la femeile gravide a reevocat în mine acest gând."

Aceasta este interpretarea absolut clarificatoare şi, cred, şi ireproşabilă a colegului, căreia nu am să-i adaug nimic, în afară, probabil, de o indicaţie despre sensul, eventual, al celei de-a doua părţi a visului, care, prin punţile lingvistice *Zahn* (ziehen-Zug; reissen-reisen)[81] reprezintă trecerea visătorului de la masturbare la relaţiile sexuale (tunel prin care trenurile trec în diferite direcţii înăuntru şi în afară), trecere care, după toate aparenţele, s-a desfăşurat cu dificultăţi, după cum reprezintă şi pericolele pe care le pun relaţiile sexuale (graviditate şi palton).

Dimpotrivă, din punct de vedere teoretic, acest caz mi se pare interesant în două direcţii. În primul rând, el este doveditor pentru conexiunea descoperită de Freud, anume că ejacularea survine în vis odată cu actul extracţiei dintelui. Suntem totuşi nevoiţi să vedem poluţia, în orice formă ar apărea, ca o satisfacere masturbatoare, care ia fiinţă fără ajutor din partea stimulilor mecanici. Se adaugă aici faptul că în acest caz satisfacţia poluţiei nu are loc ca de obicei, cu un obiect, fie el numai imaginat, ci fără obiect, este, dacă putem spune aşa, total autoerotică şi face să se recunoască o uşoară tentă homosexuală (dentistul).

Cel de-al doilea punct care mi se pare că trebuie subliniat este următorul: apare obiecţia conform căreia concepţia lui Freud încearcă în mod inutil să se afirme, pentru că totuşi evenimentele zilei anterioare sunt suficiente pentru a înţelege conţinutul visului. Vizita la dentist, convorbirea cu doam-

---

[81] Dinte (a trage; tren; a rupe—a călători) (*N. t.*).

na şi lectura *Interpretării viselor* au explicat suficient faptul că visătorul a produs acest vis fiind chinuit şi noaptea de dureri de dinţi; dacă dorim, aceşti factori explică şi modul în care visul serveşte chiar la înlăturarea durerii care tulbură somnul (prin intermediul reprezentării îndepărtării dintelui dureros şi prin înecarea în libido a durerii temute). Însă chiar cel mai generos credit făcut acestor factori nu ne poate face să susţinem cu seriozitate ideea că lectura explicaţiilor lui Freud ar fi putut produce sau numai activa la visător conexiunea dintre extracţia dintelui şi actul masturbării, dacă, după cum a admis însuşi visătorul („să şi-o tragă singur"), această conexiune nu ar fi fost formată de mult. Ceea ce trebuie să fi revitalizat această conexiune, alături de convorbirea cu doamna, rezultă dintr-o comunicare ulterioară a visătorului că la lectura *Interpretării viselor*, din motive comprehensibile, el nu putea crede în această interpretare tipică a visului cu dinţi şi a resimţit dorinţa de a şti dacă aceasta este valabil pentru toate visele de genul acesta. Visul îi confirmă asta cel puţin pentru propria persoană şi îi arată astfel de ce trebuia el să se îndoiască. Şi în această privinţă, visul este deci împlinirea unei dorinţe, anume aceea de a se convinge de aria de aplicare şi de validitatea concepţiei lui Freud."

Celei de-a doua grupe de vise tipice îi aparţin acelea în care zburăm sau plutim, cădem, înotăm etc. Ce înseamnă aceste vise? Nu se poate spune ceva general valabil despre acestea. Ele înseamnă, aşa cum vom afla, în fiecare caz altceva; numai materialul de senzaţii conţinute provine mereu din aceeaşi sursă. [1909]

Din informaţiile pe care le obţinem din psihanaliză trebuie să tragem concluzia că şi aceste vise repetă impresii din copilărie, legându-se de jocurile de mişcare, care prezintă o atracţie extraordinară pentru copil. Ce unchi nu a făcut să

zboare un copil, ţinându-l în braţe şi fugind cu el prin cameră sau nu s-a jucat cu el de-a căderea, ţinându-l pe genunchi şi întinzând brusc genunchii sau ţinându-l în sus şi făcându-se dintr-o dată că îi retrage susţinerea. Atunci copiii chiuie şi cer neobosiţi repetarea, mai ales dacă au avut parte şi de un pic de sperietură şi de ameţeală; apoi, după ani, ei creează repetiţia în vis, dar în vis dispar mâinile care îi ţineau, astfel că ei plutesc şi cad singuri. Este cunoscută preferinţa tuturor copiilor mici pentru astfel de jocuri, ca şi pentru leagăne şi balansoare; apoi, atunci când ei văd acrobaţii la circ, amintirea le este reîmprospătată. La mulţi băieţi atacul isteric va consta atunci numai din reproduceri ale unor astfel de acrobaţii, pe care le realizează cu mare abilitate. Nu rareori aceste jocuri de mişcare, în sine inofensive, evocă şi senzaţii sexuale. Pentru a spune aceasta cu un cuvânt obişnuit la noi, care acoperă toate aceste activităţi: visele de zbor, cădere, ameţeală etc. repetă „hârjoana" din copilărie, ale cărei sentimente de plăcere s-au inversat, transformându-se acum în angoasă. După cum ştie însă orice mamă, hârjoana copiilor se termină în realitate destul de des cu ceartă şi lacrimi. [1900]

Am un bun motiv pentru a refuza explicaţia că starea senzaţiilor noastre cutanate în timpul somnului, senzaţiile de mişcare ale plămânilor noştri etc. produc visele de zbor şi de cădere. După mine, aceste senzaţii sunt reproduse chiar din amintirea de care le leagă visul, ele sunt deci conţinuturi, şi nu surse ale visului.[82] [1900]

Aşadar, acest material, care constă în senzaţii asemănătoare de mişcare, derivate din aceeaşi sursă, este folosit acum pentru reprezentarea celor mai diferite gânduri onirice posibile. Cele mai pline de plăcere vise de zbor sau plutire cer

[82] [*Completare din 1930*] Paragraful despre visele de mişcare este repetat aici, deoarece contextul o necesită. Cf p. 263.

cele mai diverse interpretări, foarte speciale la unele persoane, de natură tipică la altele. Una dintre pacientele mele visa foarte des că plutește deasupra străzii, la o anumită înălțime, fără a atinge solul. Ea era foarte scundă și se temea să nu se murdărească, așa cum se poate întâmpla în contact cu oamenii. Visul ei de plutire i-a împlinit ambele dorințe: îi ridică picioarele de la sol și îi plasează capul în regiunile superioare. La alte visătoare, visul de zbor avea semnificația dorului de a fi pasăre; altele deveneau noaptea îngeri, căci duceau dorul să fie numite astfel ziua. Relația strânsă între zbor și reprezentarea păsării face ușor de înțeles faptul că visul de zbor are la bărbați, în cea mai mare parte, un sens senzual grosolan. Nu ne vom mira să vedem cum cutare sau cutare visător este de fiecare dată foarte mândru de capacitatea sa de a zbura. [1909]

Dr Paul Federn (Viena) a emis ipoteza atrăgătoare că o mare parte din aceste vise de zbor sunt vise de erecție, dat fiind că ciudatul fenomen al erecției, care a ocupat întotdeauna fantezia omenească, trebuie să se impună ca suspendare a forței gravitaționale. (Cf. aici falusul cu aripi din Antichitate.) [1911]

Este remarcabil că autorul de experimente cu vise Mourly Vold, care este mai degrabă simplu și direct și de fapt respinge orice interpretare, apără și el interpretarea erotică a visului de zbor (plutire) (1910-12, vol. 2, 791). El spune că erotismul este „cel mai important motiv pentru visele de plutire", evocă puternica senzație de vibrație în corp care însoțește aceste vise și relația frecventă a acestor vise cu erecțiile sau poluțiile. [1914]

Visele de *cădere* au adesea caracter de angoasă. Interpretarea viselor de cădere ale femeilor nu pune nicio dificultate, deoarece aproape întotdeauna ele acceptă folosirea simbolică a căderii, care parafrazează toleranța față de tentația

erotică. Nu am epuizat încă sursele infantile ale visului de cădere; aproape toţi copiii au căzut din când în când şi au fost apoi ridicaţi şi alintaţi; atunci când au căzut noaptea din pătuţ, au fost luaţi în patul ei de către persoana care îi îngrijea. [1909]

Persoanele care visează adesea că *înoată*, că despart valurile cu mare uşurinţă etc. sunt de obicei persoane care îşi udau odinioară patul şi ele repetă deci în vis o plăcere la care au învăţat de mult să renunţe. Vom afla curând, pe baza unor exemple, ce reprezintă de obicei visele de înot. [1909]

Interpretarea viselor despre *foc* dă dreptate unei interdicţii din copilărie, care le spune copiilor să nu „se joace cu focul", pentru a nu-şi uda patul noaptea. Şi aici stă la bază reminiscenţa enurezisului nocturn din copilărie. În „Fragment din analiza unui caz de isterie" (1905*e*), eu am dat analiza şi sinteza completă a unui astfel de vis cu foc, în legătură cu istoria de caz a visătoarei şi am arătat reprezentării căror impulsuri ale anilor maturi serveşte acest material infantil. [1911]

Am putea introduce încă o serie întreagă de vise „tipice", dacă am înţelege prin această situaţie conţinuturi onirice manifeste identice care revin frecvent la visători diferiţi, ca de exemplu: visul de a merge pe o uliţă îngustă, de a merge printr-o serie de camere, vise cu spărgători care intră noaptea în casă, spărgători împotriva cărora nevroticii îşi iau precauţii înainte de a se culca, vise în care suntem urmăriţi de animale sălbatice (sau de tauri, cai) sau ameninţaţi cu cuţite, pumnale, suliţe; ultimele două sunt caracteristice conţinutului oniric manifest care apare la cei care suferă de angoasă etc. Ar fi meritorie o cercetare care s-ar preocupa în mod special de acest material. În locul ei, ofer două observaţii, care nu se leagă însă exclusiv de vise tipice. [1909]

Cu cât ne ocupăm mai mult cu dezlegarea viselor, cu atât suntem mai dispuşi să recunoaştem că majoritatea viselor adulţilor tratează material sexual infantil şi exprimă dorinţe erotice. Despre aceasta poate să-şi formeze o judecată numai cel care analizează cu adevărat vise, adică îşi croieşte drum de la conţinutul manifest la gândurile latente ale visului şi niciodată cel care se mulţumeşte să înregistreze conţinutul manifest (cum face, de exemplu, Näcke în lucrările sale despre visele sexuale). Să stabilim chiar că această situaţie nu ne surprinde, ci se află într-o deplină concordanţă cu principiile noastre de explicare a viselor. Nicio altă pulsiune nu a suferit încă din copilărie atât de multă reprimare cum a suferit pulsiunea sexuală în numeroasele sale componente[83], din nicio altă pulsiune nu rămân dorinţe inconştiente atât de multe şi de puternice, care acţionează în starea de somn prin crearea viselor. În interpretarea viselor, nu trebuie să uităm niciodată această importanţă a complexelor sexuale, dar ea nici nu trebuie supralicitată înspre exclusivitate. [1909]

La o interpretare scrupuloasă, putem stabili că multe vise se pot înţelege chiar bisexual, deoarece ele admit incontestabil o „suprainterpretare", în care ele realizează mişcări pulsionale homosexuale, adică opuse activităţii sexuale normale a visătorului. Însă a susţine că toate visele se pot interpreta bisexual, aşa cum fac W. Stekel[84] şi Alf. Adler[85], mi se pare o generalizare la fel de nedemonstrabilă pe cât este de improbabilă, generalizare pe care nu doresc să o apăr. În special nu am putut ignora faptul vizibil că există numeroase vise care satisfac alte dorinţe decât cele pe care le putem

83 A se compara cu *Trei eseuri despre teoria sexualităţii*, 1905*d*.

84 *Limbajul visului*, 1911.

85 *Hermafroditismul psihic în viaţă şi în nevroză* (1910) şi lucrări ulterioare în *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1 (1910-11).

numi erotice în sensul cel mai larg: este vorba despre visele de foame şi de sete, de confort etc. Mi se pare că şi enunţurile asemănătoare că „în spatele fiecărui vis se poate găsi spectrul morţii" (Stekel, 1911, 34), că fiecare vis permite recunoaşterea unui „progres de la linia feminină la linia masculină" (Adler, 1910) depăşesc măsura celor ce pot fi susţinute legitim din interpretarea viselor. [1911] Ideea că *toate visele cer o interpretare sexuală*, împotriva căreia se polemizează neobosit în literatură, este străină *Interpretării* mele a *viselor*. Ea nu se găseşte în şapte ediţii ale acestei cărţi şi se află într-o contradicţie sensibilă cu alte conţinuturi. [1919]

Am susţinut deja în altă parte că visele izbitor de *inofensive* pot încorpora dorinţe erotice grosolane; putem susţine aceasta cu numeroase exemple noi. Însă, după analiză, multe vise care par indiferente, la care nu se poate observa nimic deosebit în nicio direcţie, se pot pune pe seama unor impulsuri de dorinţă incontestabil sexuale, adesea de o natură neaşteptată. De exemplu, cine ar fi bănuit o dorinţă sexuală, înainte de travaliul de interpretare, la următorul vis? Visătorul povesteşte: *Între două palate de stat se află, uşor retrasă, o căsuţă, ale cărei porţi sunt închise. Soţia mea mă conduce o bucată pe stradă, până la căsuţă, împinge uşa şi apoi mă strecor rapid şi uşor în interiorul unei curţi care urcă oblic.* [1909]

Cei care au oarece exerciţiu în traducerea viselor vor remarca imediat că penetrarea în spaţii înguste, deschiderea unor uşi închise fac parte din cea mai uzuală simbolistică sexuală şi ei vor găsi cu uşurinţă în acest vis o reprezentare a unei încercări de coit pe la spate (între cele două fese de stat ale corpului feminin). Trecerea îngustă care urcă oblic este desigur vaginul; ajutorul atribuit soţiei visătorului ne obligă să interpretăm că în realitate abţinerea de la o astfel de încercare este determinată doar de consideraţia faţă de soţie şi anamneza arată că în ziua visului în gospodăria visătorului

intrase o fată tânără, care i-a stârnit simpatia şi care i-a făcut impresia că nu s-ar împotrivi unei astfel de apropieri. Căsuţa dintre cele două palate este luată dintr-o reminiscenţă de la Hradschin din Praga şi indică astfel către aceeaşi fată, care provine din acest oraş. [1909]

Atunci când subliniez, faţă de pacienţi, frecvenţa complexului Oedip, anume acela de a avea relaţii sexuale cu propria mamă, primesc răspunsul: nu pot să-mi amintesc de un astfel de vis. Tocmai atunci însă se ridică amintirea unui alt vis, care nu stârneşte bănuieli, care este indiferent şi s-a repetat adesea la visător; analiza arată că acesta este un vis cu acelaşi conţinut, fiind din nou un vis oedipian. Pot să asigur că visele camuflate despre relaţiile sexuale cu mama sunt mult mai frecvente decât cele deschise.[86] [1909]

---

86 [*Completare din 1911*] Am publicat un exemplu tipic pentru un astfel de vis oedipian camuflat în nr. 1 din *Zentralblatt für Psychoanalyse*; un altul a fost publicat de Otto Rank, cu o interpretare mai amănunţită. [*Completare din 1914*] Despre alte vise oedipiene camuflate în care apare simbolismul ochilor, vezi Rank (1913). Alte lucrări despre „vise cu ochi" şi simbolismul ochilor de Eder [1913], Ferenczi [1913], Reitler [1913*a*] pot fi găsite în acelaşi loc. Orbirea din legenda lui Oedip este, ca şi în altă parte, o reprezentare substitutivă a castrării. [*Completare din 1911*] Anticilor nu le era străină nici interpretarea simbolică a viselor oedipiene nedeghizate. (A se compara cu Otto Rank, 1910, 534): „Astfel, Iulius Cezar relatează un vis despre un contact sexual cu mama, pe care oneirocritul îl interpretează ca semn prevestitor favorabil pentru luarea în posesiune a pământului [*mama — pământ*]. La fel de cunoscut este şi oracolul furnizat lui Tarquinius, anume că stăpânirea Romei îi va reveni celui care o *sărută primul pe mamă (osculum matri tulerit).* Brutus înţelege că aceasta se referă la mama-pământ *(terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset.* [Brutus... sărută pământul, ca mamă comună a tutulor muritorilor.] Livius I, LVI)". [*Completare din 1914*] Cf. şi visul lui Hippias la Herodot VI, 107: „Hippias i-a dus pe barbari spre Marathon, după ce a avut în noaptea precedentă următorul vis: el s-a închipuit dormind lângă mama lui. Din acest vis el a tras concluzia că se va întoarce la Atena şi îşi va recăpăta domnia şi va muri la bătrâneţe, în patria lui." [*Completare din 1911*] Aceste mituri şi interpretări indică o cunoaştere psihologică exactă. Am aflat că persoanele care se ştiu preferate sau privilegiate de mamă au în viaţă o încredere deosebită în sine, dau dovadă de un optimism de neclintit, nu rareori par eroice, forţând succesul real.

Există vise despre peisaje sau locuri în care se subliniază cu siguranţă, încă din vis: aici am mai fost. [1909] Acest *déjà vu* are însă în vis o semnificaţie specială. [1914] Acest loc este întotdeauna uterul matern; într-adevăr, despre nimic altceva nu putem spune cu o asemenea siguranţă că „aici am mai fost". [1909] O singură dată un nevrotic obsesional m-a uimit, comunicându-mi un vis în care el vizita un apartament în care mai fusese *de două ori*. Tocmai acest pacient îmi povestise însă cu mult timp înainte o amintire de când avea şase ani: împărţise o dată patul cu mama şi abuzase atunci de ocazie pentru a-şi introduce degetul în vaginul femeii care dormea. [1914]

Un mare număr de vise care sunt adesea pline de angoasă şi în care visătorul trece prin spaţii înguste sau se află în apă au la bază fantasme despre viaţa intrauterină, despre şederea în pântecele matern şi actul naşterii. În cele ce urmează voi reda visul unui tânăr care a folosit deja în fantasmă prilejul intrauterin pentru a spiona un coit între părinţi. [1909]

EXEMPLU TIPIC DE VIS OEDIPIAN CAMUFLAT:
Un bărbat visează: *El are o relaţie secretă cu o doamnă cu care altul doreşte să se căsătorească. El îşi face griji că celălalt o să descopere relaţia şi va renunţa la căsătorie şi se poartă de aceea foarte afectuos cu bărbatul; el se gudură pe lângă el şi îl sărută.* Faptele din viaţa visătorului ating conţinutul acestui vis numai într-un singur punct. El întreţine o relaţie secretă cu o femeie căsătorită şi o exprimare în doi peri a soţului ei, prietenul lui, i-a trezit bănuiala că acesta ar fi putut observa ceva. Însă în realitate aici mai este implicat un lucru, a cărui menţiune este evitată în vis, dar care este singurul care oferă cheia înţelegerii visului. Viaţa soţului este ameninţată de o suferinţă organică. Soţia lui este pregătită pentru posibilitatea morţii sale subite şi visătorul nostru îşi propune conştient ca, după moartea bărbatului, să o ia de soţie pe tânăra văduvă. Prin această situaţie exterioară, visătorul se află transpus în constelaţia visului oedipian; dorinţa lui poate să îl ucidă pe bărbat, pentru a o câştiga pe femeie de soţie; visul lui exprimă această dorinţă într-o deformare ipocrită. În locul faptului de a fi căsătorită cu altcineva, el inventează că altcineva doreşte să se căsătorească cu ea, ceea ce corespunde propriei sale intenţii secrete şi dorinţele ostile împotriva bărbatului se ascund în spatele tandreţurilor demonstrative, care provin din amintirea relaţiei sale infantile cu tatăl.

„El se află într-un puț adânc, în care este o fereastră ca un tunel Semmering. Prin acesta el vede mai întâi un peisaj gol, apoi compune înăuntru o imagine, care ia ființă imediat și care umple golul. Imaginea reprezintă un câmp care era răscolit profund de instrument și aerul frumos, ideea de treabă temeinică, brazdele de pământ albastru-închis fac o impresie frumoasă. Apoi el trece mai departe, vede o carte despre educație și se miră că sentimentelor sexuale (ale copilului) le este acordată acolo atât de multă atenție, moment în care el se gândește la mine." [1909]

Iată un vis frumos cu apă al unei paciente, vis care a ajuns la o utilizare specială în cură:

*În casa lor de vacanță de la Lacul *** ea se scufundă în apele întunecate exact acolo unde luna palidă se oglindește în apă.* [1909]

Visele de acest fel sunt vise de naștere; ajungem la interpretarea lor dacă inversăm faptul comunicat în visul manifest, deci în loc de: „a se scufunda în apă" introducem „a ieși din apă", adică: „a se naște"[87]. Recunoaștem locul din care ne-am născut atunci când ne gândim la sensul argotic al cuvântului francez *„la lune"*. Luna palidă este deci popoul alb, din care copilul ghicește curând că a ieșit. Ce înseamnă deci că pacienta își dorește să „fie născută" la reședința ei de vară? O întreb pe visătoare, care răspunde fără să pregete: Nu am *renăscut* prin cură? Acest vis devine deci o invitație de a continua tratamentul și în acea localitate de vacanță, adică de a primi vizita mea acolo; visul conține poate și un indiciu timid despre dorința de a fi ea însăși mamă.[88] [1909]

---

[87] [*Completare din 1914*] Despre semnificația mitologică a nașterii acvatice, vezi Rank (1909).

[88] [*Completare din 1909*] Numai ulterior am învățat să apreciez semnificația fantasmelor și gândurilor inconștiente despre viața în pântecul mamei. Ele conțin atât explicația pentru angoasa ciudată pe care o au atât de mulți oameni, de a fi îngropați de vii, ca și cea mai profundă întemeiere inconștientă a credinței în viața de după moarte, care reprezintă numai proiecția în viitor a acestei vieți ciudate de

Extrag un alt vis de naştere, împreună cu interpretarea sa, dintr-o lucrare a lui E. Jones (1910*b*): *„Ea se află pe ţărmul mării şi supraveghează un băieţel, care pare a fi al ei, în timp ce el se bălăceşte în apă. El a mers atât de departe, încât apa l-a acoperit, astfel că ea nu putea să-i vadă decât capul, care se mişcă în sus şi în jos la suprafaţa apei. Scena s-a transformat apoi în sala plină a unui hotel. Soţul ei o părăsea şi ea intra în vorbă cu un străin.*

Cea de-a doua parte a visului s-a dezvăluit analizei ca reprezentare a unei fugi de soţul ei şi a înnodării unei relaţii intime cu o terţă persoană. Prima parte a visului era evident o fantasmă de naştere. În vise, ca şi în mitologie, ieşirea copilului din lichidul amniotic este reprezentată de obicei prin inversare, ca intrare a copilului în apă; alături de multe altele, naşterea lui Adonis, Osiris, Moise şi Bacchus furnizează bune exemple în acest sens. Ascensiunea şi coborârea capului în apă îi aminteşte pacientei şi de senzaţia de mişcare a copilului, pe care a cunoscut-o în timpul singurei ei sarcini. Gândul la copilul care intra în apă evocă o fantezie diurnă în care se vedea pe sine scoţându-l din apă, ducându-l în camera copiilor, spălându-l, îmbrăcându-l şi ducându-l în casa ei.

Cea de-a doua jumătate a visului reprezintă deci gânduri care se referă la fuga de acasă, care este în legătură cu gândurile onirice ascunse din prima parte; prima jumătate a visului corespunde conţinutului latent al celei de-a doua jumătăţi, fantasma de naştere. În afară de inversarea amintită mai devreme, în fiecare jumătate a visului mai au loc şi alte inversări. În prima jumătate, copilul merge *în apă* şi apoi capul lui se balansează; în gândurile onirice care stau la baza lui apar mai întâi mişcările copilului şi apoi copilul *părăseşte*

---

dinainte de naştere. *Actul naşterii este în plus cea dintâi trăire de angoasă şi astfel este sursă şi prototip al afectului de angoasă.*

apa (dublă inversare). În cea de-a doua jumătate, partenerul o părăseşte pe ea, în gândurile visului ea îl părăseşte pe soţul ei." (Traducere de O. Rank)

Abraham (1909) povesteşte un alt vis despre naştere, al unei femei tinere, care se află în faţa primei naşteri. Dintr-un anumit loc de pe podeaua camerei, un canal subpământean duce direct în apă (drumul naşterii — lichidul amniotic). Ea ridică o trapă din podea şi astfel apare o creatură îmbrăcată în blăniţă maronie, care seamănă cu o focă. Această fiinţă se dovedeşte a fi fratele mai mic al visătoarei, faţă de care ea se aflase încă de atunci într-o relaţie maternă. [1911]

Rank (1912*a*) a arătat, pe baza unei serii de vise, că visele de naştere folosesc acelaşi simbolism ca şi visele urinare. Stimulul erotic este reprezentat în ele ca stimul urinar; stratificarea semnificaţiei în aceste vise corespunde unei schimbări de semnificaţie a simbolului, faţă de copilărie. [1914]

Ne putem întoarce aici la tema pe care am întrerupt-o (p. 234), anume la rolul pe care îl joacă în formarea viselor stimulii organici care tulbură somnul. Visele care iau fiinţă sub influenţa acestor stimuli nu numai că ne arată deschis tendinţa de împlinire a dorinţelor şi caracterul de comoditate, ci ne arată foarte frecvent şi un simbolism complet transparent, dat fiind că nu rareori la trezire duce un stimul *a cărui satisfacere în deghizare simbolică a fost deja încercată degeaba în vis*. Acest lucru este valabil pentru visele de poluţie, ca şi pentru cele care se termină cu nevoia de eliminare de urină sau de fecale. „Caracterul particular al viselor de poluţie nu ne permite numai să dezvăluim direct anumite simboluri sexuale, deja recunoscute ca fiind tipice, dar încă aprig contestate, ci ne poate convinge şi că multe situaţii aparent inofensive sunt numai preludii pentru o scenă sexuală grosolană, care totuşi ajunge la reprezentare directă numai în relativ rarele vise de poluţie, în timp ce ele culminează

destul de des într-un vis de angoasă, care duce de asemenea la trezire." (Rank, *ibid.* 55) [1919]

Simbolismul *viselor urinare* este deosebit de transparent şi a fost ghicit demult. Hipocrate (1962, 259) apăra ideea că a visa fântâni şi izvoare înseamnă o tulburare a vezicii urinare (H. Elliss (1911, 164). Scherner (1861, 189) a studiat multiplicitatea simbolisticii urinare şi a susţinut deja că „orice stimul urinar suficient de puternic trece invariabil în stimularea sferei sexuale şi a formaţiunilor sale simbolice... Visul cu stimul urinar este adesea, în acelaşi timp, reprezentantul visului sexual" (*ibid.*, 192). [1919]

O. Rank, faţă de ale cărui afirmaţii din lucrarea sa despre „stratificare simbolică în visul de veghe" (1912*a*) sunt aici tributar, consideră probabil că un mare număr de „vise urinare" sunt cauzate de fapt de stimuli sexuali, care caută la început să se satisfacă pe căile regresiei la forma infantilă de erotică uretrală. Deosebit de instructive sunt acele cazuri în care stimulul urinar astfel produs duce la trezire şi la golirea vezicii urinare; visul se continuă totuşi şi trebuinţa sa se exprimă acum în imagini erotice nedeghizate.[89] [1919]

Într-un mod total analog, *visele provocate de stimuli intestinali* acoperă simbolismul respectiv şi susţin legătura între *aur* şi *excremente*[90], care este afirmată şi în folclor. „Astfel, de exemplu, pe când se afla sub tratament medical din pricina unei *tulburări intestinale*, o femeie a visat un om care îngro-

---

89 [*Completare din 1919*] „Aceleaşi reprezentări simbolice ca şi cele care stau la baza sensului infantil al visului vezical apar în sensul „recent" într-o semnificaţie sexuală: apă = urină = spermă = lichid amniotic; vapor (Schiff) = a urina („schiffen") = uter (dulap); a se uda = enurezis = coit = graviditate; a înota = continenţă urinară = şederea ne-născutului; a ploua = a urina = simbol al fecundării; a călători (a pleca = a ieşi) = ridicare din pat = contact sexual („a călători", călătorie de nuntă); a urina = golire sexuală (poluţie)" (Rank, 1912*a*, 95).

90 S. Freud (1908*b*); Rank (1912*a*), Dattner (1913); Reik (1915).

pa o *comoară* în apropierea unei lădiţe de lemn, care semăna cu o *latrină* de la ţară. O a doua parte a visului are drept conţinut cum ea îşi *spală la fund* copilul, o fetiţă, care s-a *murdărit.*" (Rank, 1912 *a*, 55) [1919]

Din categoria *viselor de naştere* fac parte şi visele de *„salvări"*. A salva, mai ales a salva din apă, are o semnificaţie echivalentă naşterii, dacă este visat de o femeie, dar îşi modifică acest sens dacă visătorul este un bărbat. (Vezi un astfel de vis la Pfister, 1909.) Despre simbolul „salvării" cf. cu prelegerea mea: „Şansele de viitor ale terapiei psihanalitice" (1910*d*), ca şi „Contribuţii la psihologia vieţii amoroase, 1. Despre un tip special de alegere de obiect la bărbat" (1910*b*). [1911][91]

Hoţii, spărgătorii de noapte şi fantomele de care ne temem înainte de a ne băga în pat şi care ne bântuie uneori şi somnul provin din una şi aceeaşi reminiscenţă infantilă. Este vorba despre vizitatorii nocturni care l-au trezit pe copil din somn pentru a-l aşeza pe oliţă, pentru ca el să nu-şi ude patul, sau care au ridicat plapuma pentru a examina cu grijă cum ţine mâinile în timpul somnului. Din analiza unora dintre aceste vise de angoasă am putut provoca şi recunoaşterea persoanei vizitatorului nocturn. De fiecare dată hoţul era tatăl, iar fantomele erau mai degrabă persoane feminine în cămăşi de noapte albe. [1909]

---

[91] [*Completare din 1914*] Apoi Rank (1911*b*); Reik (1911) [*Completare din 1919*] Rank (1914).

F

Exemple — calculatul şi vorbitul în vis[92]

Înainte de a aşeza pe locul care i se cuvine cel de-al patrulea factor care guvernează formarea visului, voi ataşa câteva exemple din colecţia mea de vise, care în parte explică interacţiunea dintre cei trei factori deja cunoscuţi, în parte aduc dovezi pentru afirmaţiile libere făcute sau pot să deducă din ele consecinţe incontestabile. În prezentarea anterioară a travaliului visului mi-a fost chiar greu să îmi demonstrez rezultatele cu exemple. Exemplele pentru enunţurile individuale sunt doveditoare numai în contextul unei interpretări de vis: scoase din context, ele îşi pierd frumuseţea şi o interpretare de vis chiar doar puţin aprofundată devine curând atât de cuprinzătoare, încât ea lasă să se piardă firele explicaţiei pentru a cărei ilustrare ea ar trebui să servească. Acest motiv tehnic poate să îmi folosească drept scuză pentru faptul că nu înşir acum decât lucruri care sunt ţinute laolaltă numai datorită relaţiei cu textul secţiunii anterioare. [1900]

La început, câteva exemple de moduri de reprezentare onirică desebit de ciudate sau neobişnuite. Visul unei doamne: *O fată în casă stă pe scară ca pentru a spăla geamurile şi are cu ea un cimpanzeu şi o pisică de gorilă* (ulterior corectează: o

---

[92] Ca şi în cazul secţiunii E, o mare parte din prima jumătate a acestei secţiuni a fost introdusă în ediţii ulterioare ale cărţii (*N. t.*).

pisică de Angora). Ea aruncă animalele spre visătoare; cimpanzeul se gudură pe lângă ea, ceea ce este foarte greţos. Acest vis şi-a atins scopul printr-un mijloc foarte simplu, luând literal o expresie şi reprezentând fiecare cuvânt. „Maimuţă" este un cuvânt de ocară şi situaţia onirică nu spune altceva decât *„a arunca în jur cu ocări"*. Aceeaşi colecţie va aduce curând şi alte exemple pentru folosirea acestui procedeu simplu în travaliul oniric. [1900]

Într-un mod cu totul asemănător procedează şi un alt vis: *O femeie cu un copil care are un craniu izbitor de diform; despre acest copil auzise că a ajuns aşa din cauza poziţiei din pântecele mamei. Am putea aduce craniul la o formă mai bună, spune doctorul, prin compresiune, numai că aceasta va vătăma creierul. Ea se gândeşte: vătămarea va fi mai mică, doar este băiat.* — Acest vis conţine o reprezentare plastică a conceptului abstract: „impresii din copilărie" pe care visătoarea l-a auzit drept explicaţie în cură. [1900]

În următorul exemplu, travaliul visului parcurge un drum puţin diferit. Visul conţine amintirea unei excursii la Hilmteich, lângă Graz: *Afară este o vreme cumplită; un hotel sărăcăcios, pe pereţi curge apa, paturile sunt ude.* (Ultima parte este în vis mai puţin directă decât relatez eu). Visul înseamnă „superfluu". Abstracţiunea care se află în gândurile visului este la început făcută echivocă, într-un mod oarecum violent, înlocuită fiind prin „supercurgător" sau prin „curgător şi supercurgător" şi apoi reprezentată prin acumularea unor impresii similare. Apă afară, apă înăuntru, pe pereţi, apa ca umezeală în pat, totul curgător şi *„super"*fluu. [1900)] Nu ne vom mira foarte mult că, în scopul reprezentării în vis, ortografia este mult mai puţin importantă decât pronunţia, mai ales dacă ţinem seamă de faptul că aceleaşi libertăţi se aplică în versurile cu rimă. Într-un vis al unei fete, comunicat de Rank (1910, 482) şi analizat foarte aprofundat, se povesteş-

te că ea se plimba printre câmpuri, unde taie *spice* (*Ähren*) frumoase de orz și de porumb. Un prieten din tinerețe îi vine în întâmpinare și ea vrea să evite să îl întâlnească. Analiza arată că este vorba despre un *sărut onorabil* (*Kuß in Ehren*). Spicele (*Ähren*), care nu sunt rupte ci sunt tăiate, servesc în acest vis ca atare, iar în condensarea lor cu *onoare, onoruri* (Ehre, Ehrungen) pentru reprezentarea unei serii întregi de alte gânduri (latente). [1911]

În alte cazuri, limba a facilitat visului reprezentarea gândurilor sale, dispunând de o serie întreagă de cuvinte, care la origine erau intenționat figurative și concrete și în prezent sunt folosite într-un sens abstract, fără culoare. Visul nu trebuie decât să redea acestor cuvinte semnificația lor originară deplină sau să coboare încă puțin pe traseul schimbării de conținut al visului. De exemplu, cineva visează că fratele lui se ascunde într-un *cufăr*; în travaliul de interpretare cufărul este înlocuit de *„dulap"* (*Schrank*) și gândul visului spune deci că acest frate trebuie să se *„limiteze"* (*sich einschränken*), și anume în locul său. [1909] Un alt visător urcă pe un munte, de unde are o *perspectivă* (*Aussicht*) extraordinar de largă. El se identifică în acest vis cu un frate care editează o *„revistă"* (*Rundschau*), care se ocupa cu relațiile cu Orientul *îndepărtat*. [1911][93]

Într-un vis din *Heinrich cel verde*[94], un cal zburdalnic se plimbă prin cel mai frumos ovăz, din care fiecare bob este „o migdală dulce, o stafidă și un pfening nou, înfășurate în mătase roșie și cu un capăt de păr de porc". Scriitorul (sau visătorul) ne dau imediat interpretarea acestei reprezentări

---

[93] Toate aceste cuvinte sunt din același orizont semantic: *Rundschau* (revistă) s-ar traduce literal ca „privire împrejur", ceea ce corespunde perspectivei din vis (*Aussicht*, literar vedere în afară, în depărtare) și Orientului Îndepărtat (*N. t.*).

[94] De Gottfried Keller, partea IV, capitolul 6 (*N. t.*).

onirice, căci calul se simte plăcut gâdilat, astfel că strigă: *Mă înţeapă ovăzul*[95]. [1914]

Literatura nordică veche, saga, utilizează deosebit de mult visele legate de expresii şi de jocuri de cuvinte (după Henzen, 1890), în această literatură nu se găseşte aproape niciun exemplu de vis fără sens dublu sau fără joc de cuvinte. [1914]

Colectarea unor astfel de modalităţi de reprezentare şi ordonarea lor în funcţie de principiile care le stau la bază ar fi o lucrare deosebită. [1909] Despre multe dintre aceste reprezentări se poate spune că sunt aproape spirituale. Avem impresia că nu le-am fi putut ghici niciodată dacă visătorul nu ar fi ştiut să ni le comunice: [1911]

1) Un bărbat visează că *cineva îl întreabă un nume, pe care însă nu şi-l poate aminti*. El explică singur ce vrea să însemne aceasta: *În vis nu-mi trece prin minte*. [1911]

2) O pacientă povesteşte un vis în care *toate personajele erau deosebit de mari*. „Aceasta vrea să spună", adaugă ea, „că trebuie să fie vorba despre date din prima mea copilărie, căci atunci toţi adulţii mi se păreau, desigur, atât de monstruos de mari." Propria ei persoană nu apare în acest vis.

Referinţa la copilărie este exprimată şi altfel, în alte vise, timpul fiind înlocuit cu spaţiul. Vedem persoanele şi scenele respective ca şi cum ar fi îndepărtate, la capătul unui drum lung, ca şi cum ar fi privite cu un binoclu orientat invers. [1911]

3) Un bărbat care în viaţa vigilă era înclinat către modalităţi de exprimare abstracte şi nedeterminate, dar altminteri era un om de spirit, visează într-un anume context că *merge*

---

[95] Echivalentul românesc al expresiei *Der Hafer sticht mich* ar fi „nu-mi încap în piele" de bine (*N. t.*).

la gară, exact când vine un tren. Apoi însă peronul se apropie de trenul care stă pe loc, deci o inversare absurdă a procesului real. Acest detaliu nu este nici el altceva decât un indiciu care ne arată că altceva trebuie să fie inversat în conţinutul visului. Analiza acestui vis duce la rememorarea unor cărţi cu poze în care erau desenaţi bărbaţi care stăteau cu capul în jos şi mergeau în mâini. [1911]

4) Acelaşi visător relatează altă dată un vis scurt, care aproape că aminteşte de tehnica unui rebus. *Unchiul său îi dă un sărut în automobil.* Imediat el introduce o interpretare, pe care eu n-aş fi găsit-o niciodată: *autoerotism*. O glumă făcută în stare de veghe ar fi putut suna la fel. [1911]

5) Visătorul *ridică o femeie dindărătul patului.* Aceasta înseamnă: îi acordă *preferinţă*.[96] [1914]

6) Visătorul *ca ofiţer, stă faţă în faţă cu împăratul la o masă.* El se află *în opoziţie* cu tatăl.[97] [1914]

7) Visătorul *tratează o altă persoană cu o fractură.* Analiza dovedeşte că această fractură este reprezentarea unui *adulter* etc.[98] [1914]

8) Perioadele zilei reprezintă foarte adesea în vis perioade ale copilăriei. Astfel, de exemplu, în jurul orei cinci şi un sfert

---

[96] Cuvântul *Vorzug* (preferinţă) sună asemănător imperfectului de la *(her)vorziehen* (a trage în sus) (*N. t.*).

[97] Cuvântul *Gegensatz* (opoziţie) s-ar traduce literal „stare în faţă, în partea opusă" (*N. t.*).

[98] Cuvintele fractură (*Knochenbruch*) şi adulter (*Ehebruch*) conţin acelaşi substantiv de bază *Bruch* (ruptură). (*N. t.*)

dimineaţa înseamnă la un anumit visător vârsta de 5 ani şi 3 luni, punctul temporal plin de semnificaţii al naşterii unui frate mai mic. [1914]

9) O altă reprezentare a *perioadelor vieţii* în vis: *O femeie merge cu două fetiţe, între care este o diferenţă de un an şi un sfert.* Visătoarea nu găseşte printre cunoştinţele sale nicio familie care să se potrivească aici. Ea interpretează singură că cei doi copii reprezentau propria ei persoană şi că visul îi aminteşte că cele două evenimente traumatice din copilăria ei au avut loc la această distanţă temporală între ele (trei ani şi jumătate şi patru ani şi trei sferturi). [1914]

10) Nu este de mirare că persoanele care se află în tratament psihanalitic visează des acest tratament şi exprimă în vis toate gândurile şi aşteptările pe care el le trezeşte. Imaginea aleasă pentru cură este de regulă imaginea unei călătorii, de cele mai multe ori în *automobil*, un vehicul nou şi complicat; indicaţia rapidităţii automobilului este o ironie la adresa tratamentului. Dacă „inconştientul" trebuie să fie reprezentat în vis ca element al gândurilor vigile, el este înlocuit intenţionat cu locurile „subpământene", care altă dată, fără nicio legătură cu tratamentul psihanalitic, semnificaseră pântecele feminin sau matern. În vis, „jos" se leagă foarte frecvent de organele genitale, iar opusul său, „sus", se leagă de faţă, gură sau piept. De regulă travaliul visului alege simbolul *animalelor sălbatice* pentru impulsuri pasionale, atât ale visătorului, cât şi ale altor persoane, de care visătorul se teme, deci cu o deplasare redusă a persoanei purtătoare a acestor pasiuni. De aici nu este drum lung până la reprezentarea care ne aminteşte de totemism, reprezentare a *tatălui* temut prin animale rele, câini, cai sălbatici. Am putea spune că animalele sălbatice servesc reprezentării libidoului de

care Eul se teme, dar pe care îl combate prin refulare. Şi în nevroza însăşi, „persoana bolnavă" este adesea scindată de visător şi este înfăţişată în vis ca persoană independentă. [1919]

11) (H. Sachs, 1911) „Din *Interpretarea viselor* ştim că travaliul visului cunoaşte diferite căi de a reprezenta senzorial-imagistic un cuvânt sau o expresie. El poate folosi, de exemplu, circumstanţa că expresia care se reprezintă are două sensuri, utilizând dublul sens ca un comutator: în locul primei semnificaţii care apare în gândurile visului, conţinutul manifest al visului adoptă cea de-a doua semnificaţie.

Aşa s-a întâmplat în scurtul vis pe care îl voi comunica în cele ce urmează, care foloseşte cu îndemânare ca material de reprezentare impresiile recente diurne adecvate.

În ziua visului suferisem de o răceală şi hotărâsem seara să nu părăsesc, pe cât posibil, patul în timpul nopţii. Aparent, visul a continuat numai travaliul meu diurn: m-am ocupat cu lipitul unor tăieturi din ziare într-un caiet, străduindu-mă să aşez fiecare fragment la locul potrivit. Visul a fost aşa:

„Mă străduiesc să lipesc un fragment în caiet; el nu ţine însă pe pagină (er geht aber nicht auf die Seite), *ceea ce îmi provoacă o mare durere."*

M-am trezit şi a trebuit să constat că durerea visului a persistat ca durere reală de burtă, care m-a obligat deci să nu respect ceea ce îmi propusesem. Visul, ca „păzitor al somnului", mi-a dat iluzia împlinirii dorinţei mele de a rămâne în pat, prin reprezentarea cuvintelor *„er geht aber nicht auf die Seite"*[99]. [1914]

---

[99] Expresia *er geht nicht auf die Seite* ar însemna literal „nu merge pe pagină", dar are şi sensul figurat de „el nu iese afară, nu se duce la toaletă" (*N. t.*).

Putem spune chiar că travaliul visului se foloseşte, pentru reprezentarea vizuală a gândurilor onirice, de toate mijloacele care îi sunt accesibile, fie că acestea i se par a fi îngăduite de critica trează, fie că nu şi se expune astfel îndoielii, ca şi deriziunii din partea tuturor celor care au auzit numai de interpretarea viselor şi care nu au exercitat-o ei înşişi niciodată. În exemple de felul acesta abundă îndeosebi cartea lui Stekel, *Limbajul visului* (1911), totuşi evit să citez exemple de acolo, deoarece lipsa de critică şi arbitrarul tehnic al autorului creează îndoieli chiar spiritelor celor mai lipsite de prejudecăţi.

12) Din lucrarea lui V. Tausk, „Haine şi culori în serviciul reprezentării onirice" (1914):

a) A. visează că *o vede pe fosta sa guvernantă într-o rochie de lustrin (Lüster) negru, care i se lipeşte de şezut.* Aceasta înseamnă că el consideră că această femeie este *lascivă (lüstern).*

b) C. vede în vis *pe şoseaua X o fată, învăluită în lumină albă şi îmbrăcată într-o bluză albă.*

Pe acea şosea el schimbase intimităţi cu o domnişoară numită *Weiß* (alb).

c) Doamna D. visează că îl vede pe *bătrânul Blasel (un actor vienez de 80 de ani), lungit pe divan, în armură completă (in voller Rüstung). Apoi el sare peste mese şi scaune, îşi scoate sabia din teacă, se priveşte în oglindă şi agită sabia în aer, ca şi cum ar lupta împotriva unui duşman închipuit.*

Interpretare: Visătoarea are o veche *suferinţă de vezică (Blase).* În analiză ea stă lungită pe divan şi când se priveşte în oglindă, se găseşte, în ciuda vârstei şi bolii, încă foarte *vânjoasă* (*rüstig*). [1914]

13) „MAREA REALIZARE" ÎN VIS

Visătorul, bărbat, se vede *stând întins în pat, fiind o femeie gravidă. Starea i se pare foarte dezagreabilă. Strigă: mi-ar plă-*

cea mai mult... (în analiză el completează, după ce își amintește de o îngrijitoare a sa: să sparg pietre). *În spatele patului său este atârnată o hartă a cărei margine de jos se păstrează întinsă cu ajutorul unei șipci de lemn. El trage în jos de această șipcă, apucând-o de ambele capete, dar ea nu se rupe transversal, ci se despică în două jumătăți longitudinale. Astfel el se ușurează și favorizează nașterea.*

Fără niciun ajutor, el interpretează smulgerea șipcii (*Leiste*) ca pe o mare realizare (*Leistung*), prin care el se eliberează dintr-o situație disconfortabilă (în cură), rupându-se de atitudinea sa feminină... Detaliul absurd că șipca nu se rupe doar, ci se despică pe lung își găsește explicația în faptul că visătorul își amintește că dublarea, laolaltă cu distrugerea conțin o aluzie la castrare. Visul reprezintă foarte frecvent castrarea, într-o contradorință îndărătnică, prin existența a două simboluri de penis. „Șipca" (regiunea inghinală) este și una dintre regiunile corpului apropiată de organele genitale. El introduce apoi interpretarea că învinge amenințarea cu castrarea care l-a adus în poziția sa feminină. [1919]

14) Într-una dintre analizele pe care le-am realizat în franceză trebuie interpretat un vis în care eu apar ca un elefant. Trebuie desigur să întreb cum am ajuns să fiu reprezentat astfel. *„Vous me trompez" („mă înșelați"),* răspunde visătorul (*trompe* = trompă). [1919]

Travaliul visului reușește adesea să reprezinte materiale foarte delicate refractare, cum sunt numele proprii, prin utilizarea forțată a unor asociații foarte improprii. Într-unul dintre visele mele, *bătrânul Brücke mi-a dat o temă. Eu fac un preparat și termin ceva, care seamănă cu o bucată de hârtie argintie boțită.* (Mai multe despre acest vis mai târziu). Asociația, nu

prea uşor de găsit, este „staniol" şi acum ştiu că mă refer la numele autorului *Stannius*, căruia îi aparţine o lucrare pe care o venerasem în tinereţe, despre sistemul nervos al peştilor. Prima temă ştiinţifică pe care mi-a trasat-o profesorul meu se referea într-adevăr la sistemul nervos al unui peşte, ammocoetes (Freud, 1877*a*). Acest nume nu era de folosit, evident, în imaginea enigmatică. [1900]

Nu pot să rezist să nu introduc aici încă un vis cu conţinut ciudat, care este remarcabil şi ca vis infantil şi care se explică foarte uşor prin analiză. O doamnă povesteşte: „Îmi amintesc că în copilărie visam adesea că *bunul Dumnezeu avea în cap un coif ascuţit de hârtie.* Un astfel de coif mi se punea pe masă ca să nu mă uit în farfuriile altor copii şi să văd cât de mare este porţia lor. Dat find că aflasem că Dumnezeu ştie tot, visul înseamnă că ştiu tot, în ciuda coifului. [1910]

În ce constă travaliul visului şi cum operează el cu materialul lui, gândurile visului, se poate arăta în mod pilduitor pe baza numerelor şi calculelor care apar în vis. În plus, numerele visate trec drept foarte semnificative pentru cei superstitioşi. Voi căuta deci câteva exemple de acest fel în colecţia mea.

I

Din visul unei doamne, cu puţin timp înainte de sfârşitul curei:

Vrea să plătească ceva; fiica ei îi ia din portofel 3 florini şi 65 de creiţari; ea spune însă: Ce faci? Costă doar 21 de creiţari. Am putut înţelege acest fragment de vis numai din situaţia visătoarei, fără o altă explicaţie. Doamna era o străină care-şi adu-

sese fiica la o instituţie de educaţie din Viena şi care putea să continue tratamentul cu mine doar atâta timp cât fiica ei rămânea la Viena. Anul şcolar se termina peste trei săptămâni, şi astfel urma să ia sfârşit şi tratamentul. În ziua dinaintea visului, directoarea instituţiei o întrebase dacă nu s-ar putea hotărî să o mai lase pe fiica ei încă un an acolo. La această sugestie, ea a continuat să raţioneze că în acest caz şi tratamentul s-ar putea prelungi cu un an. Visul este legat de acest lucru, căci anul are exact 365 de zile, cele trei săptămâni până la încheierea anului şcolar şi a tratamentului se pot înlocui cu 21 de zile (chiar dacă nu tot atâtea ore de analiză). Numerele care în gândurile visului se referau la timp au fost transferate în vis banilor, nu fără ca prin aceasta să se exprime un sens mai profund: *„Time is money"*, timpul înseamnă bani. 365 de creiţari sunt deci 3 guldeni şi 65 de creiţari. Sumele mici din vis reprezintă o evidentă împlinire de dorinţă; dorinţa a micşorat costurile tratamentului, ca şi ale anului şcolar în instituţia respectivă.

II

În alt vis, numerele duc la relaţii mai complicate. O tânără doamnă, măritată însă de ceva ani, află că o cunoştinţă a ei, aproape de aceeaşi vârstă, Elise L., abia s-a logodit. Despre aceasta ea visează: *Ea se află cu soţul ei la teatru; o parte a stalului este neocupată. Soţul ei îi povesteşte că Elise L. şi logodnicul ei ar fi vrut să meargă şi ei, dar nu căpătaseră decât locuri foarte proaste, 3 locuri pentru 1 florin şi 50 de creiţari, aşa că nu le-au putut lua. Ea este de părere că nici nu a fost o nenorocire.*

De unde 1 florin şi 50 de creiţari? Dintr-o împrejurare indiferentă de fapt, din ziua precedentă. Cumnata ei primise în dar de la soţul ei 150 de florini şi se grăbea să îi

cheltuiască, cumpărându-şi o bijuterie. Remarcăm că 150 de florini reprezintă *de 100 de ori* mai mult decât 1 florin şi 50 de creiţari. De unde 3, de la numărul locurilor de la teatru? Pentru aceasta există următoarea conexiune: logodnica este tot cu atâtea luni — *trei* — mai tânără decât ea. La dezlegarea visului va duce aflarea a ceea ce înseamnă faptul că o parte a stalului a rămas goală. Aceasta este o aluzie nemodificată la un mic incident care i-a dat soţului ei un bun motiv să o tachineze. Ea îşi propusese să meargă la una dintre reprezentaţiile teatrale anunţate pentru săptămâna următoare şi fusese atât de grijulie încât a cumpărat bilete cu mai multe zile înainte, pentru care ei au trebuit să plătească un comision. Când au ajuns la teatru, au aflat că o parte din sală era aproape goală; *nu ar fi fost nevoie ca ea să se grăbească atât.*

Voi înlocui acum visul cu gândurile visului: A fost *absurd* să mă mărit aşa de devreme, *nu era nevoie să mă grăbesc atât.* Exemplu îmi este Elise L.; văd că aş fi putut căpăta oricum un soţ. Şi poate dacă *aş fi aşteptat* ar fi fost unul *de o sută de ori* mai bun (bărbat, comoară), spre deosebire de *graba* cumnatei. *Trei* astfel de bărbaţi aş fi putut să am pentru aceşti bani (de la dotă). Ne atrage atenţia faptul că în acest vis numerele şi-au schimbat semnificaţia şi contextul într-un grad mai înalt decât în visul pe care l-am tratat mai devreme. Travaliul de transformare şi de deformare al visului a fost aici mai complet, ceea ce înseamnă că aceste gânduri ale visului au avut de biruit o cantitate deosebit de mare de rezistenţă intrapsihică, până la reprezentarea lor. Nu vom trece cu vederea faptul că în acest vis apare un element absurd, anume că *două* persoane trebuie să cumpere *trei* locuri la teatru. Anticipând interpretarea absurdităţii în vise, vom spune că acest detaliu absurd al conţinutului visului trebuie să reprezinte cel mai accentuat gând al visului: A fost *absurd* să mă mărit

atât de devreme. Numărul 3, care intră într-o relaţie total secundară cu cele două persoane comparate (diferenţă de vârstă de 3 luni), a fost folosit deci cu ingeniozitate pentru a produce absurditatea de care era nevoie pentru vis. Diminuării celor 150 de florini reali la 1 florin şi 50 de creiţari îi corespunde *desconsiderarea* faţă de bărbat (şi de comoară) din gândurile reprimate ale visătoarei.

III

Următorul exemplu prezintă metodele de calcul folosite de vis care i-au adus o faimă atât de rea. Un bărbat visează: *Stă la B...* (o familie pe care o cunoştea mai demult) *şi spune: A fost o prostie că nu mi-aţi dat-o pe Mali. Apoi o întreabă pe fată: Ce vârstă aveţi? Răspunsul: M-am născut în 1882. — A, deci aveţi 28 de ani.*

Visul a avut loc în 1898, deci este un calcul evident greşit şi incapacitatea de calcul a visătorului poate fi aşezată alături de cea a unui paralitic, dacă nu se poate explica altfel. Pacientul meu era dintre acele persoane care, dacă văd o fustă, nu îşi mai pot dezlipi gândurile de la ea. Următoarea pacientă din sala mea de aşteptare era de câteva luni cu regularitate o tânără doamnă pe care el a întâlnit-o; el punea mereu întrebări despre ea şi dorea să îi lase o impresie extrem de curtenitoare. Această doamnă era cea a cărei vârstă el o aprecia la 28 de ani. Iată deci explicaţia rezultatului calculului aparent. 1882 era anul în care el se căsătorise. El nu se putuse abţine să nu lege conversaţii şi cu celelalte două persoane feminine pe care le întâlnea la mine, cele două servitoare, care nu erau în niciun caz nişte fete tinere şi care îi deschideau cu rândul uşa; el considera că ele sunt prea puţin receptive şi îşi explica asta prin faptul că îl vedeau ca pe un domn mai în vârstă „aşezat".

IV

Un alt vis cu numere, care este desăvârşit printr-o determinare sau mai curând o supradeterminare transparentă, îl datorez, împreună cu interpretarea lui, domnului H. Dattner:

„Proprietarul casei în care locuiesc, agent de siguranţă în serviciul magistraturii, visează că face de gardă pe stradă, ceea ce este împlinirea unei dorinţe. *La el vine un inspector, care poartă pe guler numărul 22, urmat de 62 sau 26. Oricum, erau mai multe cifre de doi.*

Descompunerea numărului 2262 la redarea visului ne permite să tragem concluzia că părţile lui componente au o semnificaţie specială. Îi vine în minte că ieri se discutase la birou despre durata serviciului. Motivul discuţiei a fost dat de un inspector, care a ieşit la pensie la 62 de ani. Visătorul are 22 de ani de serviciu şi mai are încă 2 ani şi 2 luni până să ajungă la o pensie de 90%. Visul îi reflectă mai întâi împlinirea unei dorinţe dragi, de a avea rangul de inspector. Superiorul său cu 2262 pe guler este el însuşi, el îşi exercită serviciul pe stradă, o altă dorinţă, a făcut încă 2 ani şi 2 luni de serviciu şi poate să iasă la pensie, ca şi inspectorul de 62 de ani, cu suma întreagă."[100]

Însumând aceste exemple şi altele asemănătoare (vezi mai jos), putem spune: travaliul visului nu calculează deloc, nici corect şi nici fals; el introduce doar în formă de calcul numere care apar în gândurile visului şi care pot servi drept aluzii la un material care nu poate fi reprezentat. Travaliul visului tratează numerele, ca material pentru reprezentarea

---

[100] [*Completare din 1914*] Analize ale altor vise cu numere se pot vedea la Jung [1911], Marcinowski [1912*b*] şi la alţii. Acestea presupun adesea operaţiuni numerice foarte complexe, care sunt realizate de visător cu o siguranţă uimitoare. Cf. şi Jones (1912*a*).

intenţiilor lui, întocmai ca şi pe toate celelalte reprezentări, ca şi numele, precum şi vorbirea care se recunoaşte ca reprezentare lingvistică.

Căci travaliul visului nu poate crea nici vorbe. Oricâte replici şi contrareplici apar în vise, care pot fi în sine cu sens sau absurde, analiza ne arată de fiecare dată că visul a preluat doar fragmente din conversaţiile care au avut loc în realitate sau pe care le-a auzit şi a procedat cu ele într-un mod foarte arbitrar. Nu numai că le-a rupt din context şi le-a descompus, preluând o parte şi respingând-o pe cealaltă, dar adesea a şi compus-o din nou, astfel că vorbirea din vis care pare coerentă se poate descompune în analiză în trei sau patru fragmente detaşate. În această nouă utilizare, travaliul visului abandonează adesea sensul pe care îl aveau cuvintele în gândurile visului şi obţine un sens cu totul nou pentru expresiile literale.[101] La o privire mai aten-

[101] [*Completare din 1914*] Nevroza procedează în acelaşi fel ca şi visul. Cunosc o pacientă care suferă de faptul că aude cântece sau părţi de cântece involuntar şi contra voinţei ei (halucinează), fără să înţeleagă semnificaţia lor pentru viaţa ei psihică. În plus, ea nu este cu siguranţă paranoică. Analiza arată apoi că ea a folosit abuziv textul acestor cântece, îngăduindu-şi anumite licenţe. *„Leise, leise, fromme Weise"* (Lin, lin, cucernic) înseamnă pentru inconştient: *fromme Waise* (orfană cucernică) şi aceasta este ea însăşi. *„O du selige, o du fröhliche"* (O, tu fericit, o, tu, voios) este începutul unui cântec de Crăciun; dat fiind că ea nu îl continuă până la cuvântul „Crăciun — *Weihnachtszeit!*", ea face din el un cântec pentru mireasă (O, fericito, o, bucuroaso). Acelaşi mecanism de deformare poate să se instaleze şi fără halucinaţie, pur şi simplu printr-o idee care se iveşte în minte. De ce unul dintre pacienţii mei este bântuit de amintirea unei poezii pe care a trebuit să o înveţe în copilărie:
„Nächtlich am Busento lispeln...." (Noaptea la Busento şoptind...)?
Pentru că fantasma lui se mulţumeşte cu o parte a acestui citat:
„Nächtlich am Busen" (Noaptea la ţâţe).
Se ştie că nici cuvântul parodic de spirit nu a renunţat la această tehnică. *Fliegende Blätter* au adus odată, printre ilustraţiile la „clasicii" germani, şi o imagine la „sărbătoarea victoriei" a lui Schiller, de la care citatul a fost întrerupt prematur.

tă, deosebim în conversaţia din vis părţi mai clare şi mai compacte şi părţi care servesc drept material de legătură şi care au fost probabil completate, aşa cum completăm atunci când citim literele şi silabele lipsă. Visul are deci structura unui conglomerat, în care blocuri mari de materiale diferite sunt legate între ele printr-o masă interstiţială întărită.

Această descriere este riguros corectă numai pentru acele vorbe din vis care au ceva din caracterul senzorial al vorbirii şi care pot fi descrise ca „vorbe". Altele, care nu sunt resimţite întocmai ca find auzite sau spuse (nu au o subliniere acustică sau motrice în vis), sunt pur şi simplu gânduri, aşa cum apar în activitatea noastră de gândire vigilă şi trec nemodificate în multe vise. O sursă bogată, fluidă şi greu de urmărit de astfel de vorbe nediferenţiate este lectura. Tot ceea ce apare evident în vis ca vorbire se poate pune însă pe seama unor vorbe reale, spuse sau auzite.

Exemple pentru derivarea unor astfel de vorbe onirice le-am găsit deja la analiza viselor care au fost comunicate cu alte scopuri. Astfel, „visul inofensiv cu piaţa" de la p. 230, în care cuvintele: *Nu mai avem aşa ceva* servesc identificării

---

„Und des frisch erkämpften Weibes
Freut sich der Atrid und strickt."
(Şi de femeia proaspăt cucerită
Atridul se bucură şi tricotează)
Continuare: *Um den Reiz des schönen Leibes*
Seine Arme hochbeglückt.
[Odată cu acest ultim distih, lucrurile se lămuresc: Atridul nu tricotează! El doar îşi întinde braţele să îşi cuprindă iubita [„strickt ... seine Arme"] . Catrenul complet se traduce deci astfel:

„Şi de femeia proaspăt cucerită,
Atridul se bucură şi-şi întinde,
Plin de fericire, braţele să cuprindă
Nurii trupului ei frumos." (*N. t.*)]

mele cu măcelarul, în timp ce o parte din altă replică: *Nu cunosc aşa ceva, nu iau aşa ceva* realizează sarcina de a face visul inofensiv. În ziua precedentă, visătoarea respinsese nişte sugestii pe care i le făcuse bucătăreasa ei, spunând: Nu ştiu aşa ceva, *comportaţi-vă corespunzător* şi din această replică a fost preluată în vis numai prima parte, care suna indiferent, pentru a face cu ea aluzie la partea a doua, care se potriveşte foarte bine fantasmei ce stă la baza visului, dar pe care ar fi şi trădat-o.

Iată un exemplu asemănător, ca atâtea altele din care rezultă acelaşi lucru:

O curte mai mare, în care se ard cadavre. El spune: plec, nu pot să mă uit la aşa ceva. (Nu apar cuvinte clare.) *Apoi el întâlneşte două calfe de măcelar şi le întreabă: „A fost bun?" Unul răspunde: „Ba, n-a fost bun deloc." Ca şi cum ar fi fost carne de om.*

Prilejul inofensiv al visului este următorul: După cina cu soţia lui, el făcuse o vizită la vecini, oameni buni, dar în niciun caz *apetisanţi*. Bătrâna doamnă, ospitalieră, se afla la cină şi îl *obligase* (pentru aceasta, între bărbaţi se foloseşte o expresie glumeaţă, un cuvânt compus cu sens sexual) să guste din ea. El refuzase, nu mai avea poftă de mâncare. *„Dar ducă-se încolo, vei mai suporta asta"* sau ceva asemănător. El a trebuit deci să guste şi să laude cele oferite. *„Este bun."* Din nou singur cu soţia lui, el vorbeşte de rău atât insistenţa vecinei, cât şi calitatea mâncării gustate. „Nu pot să mă uit la aşa ceva", ceea ce nici în vis nu apare ca vorbire propriu-zisă, este un gând legat de farmecele trupeşti ale doamnei care l-a invitat şi trebuie tradus: el nici nu îşi doreşte măcar să o vadă.

Mai plină de învăţături este analiza unui alt vis, pe care îl comunic aici datorită vorbelor limpezi care formează punctul său central, dar pe care îl voi explica abia în sec-

ţiunea despre afectele în vis. Visez foarte clar: *Am mers noaptea în laboratorul doctorului Brücke şi, la o bătaie uşoară în uşă, îi deschid* (răposatului) *profesor Fleischl, care intră împreună cu mai mulţi străini şi care, după câteva cuvinte, se aşază la masa sa.* Apoi urmează un al doilea vis: *Prietenul meu Fl.* (Fließ) *vine pe neaşteptate în iulie la Viena; îl întâlnesc pe stradă, în conversaţie cu prietenul meu* (răposat) *P. şi merg cu ei undeva unde ei stau unul în faţa celuilalt, ca în faţa unei mese mici, iar eu stau pe latura scurtă a măsuţei. Fl. povesteşte despre sora lui şi spune: în trei sferturi de oră era moartă şi apoi ceva de genul: Acesta este pragul. Dat fiind că P. nu îl înţelege, Fl. se întoarce spre mine şi mă întreabă cât i-am spus despre el lui P. La care eu, cuprins de un afect ciudat, vreau să îi spun lui Fl. că P. (nu poate şti nimic, pentru că el) nu mai este în viaţă. Spun însă, remarcând singur eroarea: Non vixit. Îl privesc mai atent pe P., care se albeşte sub ochii mei, se estompează, ochii i se albăstresc maladiv — şi în final se topeşte. Mă bucur neobişnuit de mult de aceasta, înţeleg acum că şi Ernst Fleischl era numai o apariţie, un „revenant" (strigoi) şi mi se pare foarte posibil ca o astfel de persoană să subziste numai atâta timp cât dorim asta şi că ea poate fi înlăturată prin dorinţa celuilalt.*

Acest frumos vis reuneşte multe dintre trăsăturile enigmatice ale conţinutului visului — critica în timpul visului, anume că eu observ singur că eroarea mea de a spune *Non vixit* în loc de *Non vivit* (ceea ce înseamnă „nu a trăit" în loc de „nu mai trăieşte") explică relaţia mea relaxată cu cei care sunt morţi şi pe care visul însuşi îi recunoaşte ca răposaţi, absurditatea concluziei şi marea satisfacţie pe care mi-o oferă acesta, anume că „pe viaţa mea" doresc să comunic rezolvarea completă a acestei enigme. În realitate sunt însă incapabil să fac aceasta — anume ceea ce fac în vis —, să jertfesc ambiţiei mele consideraţia pentru persoane atât de dragi. Dacă aş

ascunde orice lucru legat de vis, aş distruge ceea ce ştiu foarte bine despre sensul visului. Aşa că mă limitez să evidenţiez şi să interpretez mai întâi aici şi apoi într-un pasaj ulterior (p. 553) câteva elemente ale visului.

Nucleul visului este reprezentat de o scenă în care îl nimicesc pe P. cu o privire. Ochii lui devin astfel atât de ciudaţi şi de straniu de albaştri, apoi el se topeşte. Această scenă este o copie inconfundabilă a uneia care a avut loc în realitate. Eram demonstrator la Institutul de Fiziologie, serviciul meu era dimineaţa şi Brücke aflase că de câteva ori întârziasem la laborator. O dată, el a venit punctual la deschidere şi m-a aşteptat. Ceea ce mi-a spus a fost concis şi meritat; dar nu cuvintele contau; am fost copleşit de ochii albaştri înspăimântători cu care m-a privit şi care m-au nimicit — după cum a fost nimicit P. în vis, vis care a schimbat rolurile, spre uşurarea mea. Cine îşi poate aminti de ochii marelui maestru, care s-au păstrat minunaţi chiar la o vârstă înaintată şi l-a văzut vreodată mânios se va putea plasa cu uşurinţă în afectele tânărului păcătos de atunci.

Nu am reuşit să deduc acel *„Non vixit"* cu care îmi fac dreptate în vis, până ce nu mi-am dat seama că aceste două cuvinte nu au avut o semnificaţie atât de mare în vis ca vorbe auzite sau spuse, ci în calitate de ceva *văzut*. Atunci am ştiut imediat de unde proveneau. Pe postamentul monumentului împăratului Josef de la Hofburg din Viena se pot citi aceste frumoase cuvinte:

„Saluti patriae ***vixit***
non diu sed totus."[102]

---

[102] [Nu a trăit mult, dar numai pentru binele patriei sale (*N. t.*).] [*Completare din 1925*] Inscripţia sună corect: *Saluti publicae vixit / non diu sed totus*. Motivul confuziei *patriae* pentru *publicae* a fost explicat de Wittels [1924, 86], probabil corect.

Din această inscripţie am extras ceea ce se potriveşte unei serii de gânduri ostile din gândurile mele onirice; aceasta trebuia să fi sunat aşa: „Tipul nu are nimic de spus aici, nici nu mai trăieşte." Şi atunci a trebuit să-mi amintesc că am avut acest vis la puţine zile după ce fusese dezvelit monumentul lui Fleischl la arcadele Universităţii, ocazie cu care revăzusem monumentului lui Brücke şi (în inconştient) trebuie să mă fi gândit cu regret că talentatul meu prieten P., care îşi dedicase viaţa ştiinţei, a pierdut, din cauza unei morţi premature, dreptul cuvenit la un monument în aceste locuri. Astfel i-am ridicat în vis acest monument: prietenul meu P. avea prenumele Josef.[103]

După regulile interpretării viselor, eu tot nu aş avea dreptul să înlocuiesc pe *non vivit* de care aveam nevoie prin *non vixit*, pe care mi-l pune la dispoziţie amintirea despre monumentul lui Josef. Un alt element din gândurile visului trebuie să fi contribuit la aceasta. Trebuie să ţin cont de faptul că în scena din vis se întâlnesc un flux de gânduri ostile şi unul de gânduri tandre faţă de prietenul meu P., primul este superficial, celălalt este ascuns şi acestea ajung să se exprime prin aceleaşi cuvinte: *Non vixit*. Pentru că el are merite ştiinţifice, eu îi ridic un monument; dar îl nimicesc pentru că s-a făcut vinovat de o dorinţă rea[104] (care este exprimată la sfârşitul visului). Am alcătuit aici o propoziţie care sună foarte special, influenţat pesemne de un prototip. Unde se mai găseşte o antiteză asemănătoare, o astfel de alăturare a două reacţii opuse faţă de aceeaşi persoană, care pretind amândouă că sunt justificate şi totuşi nu doresc să se deran-

[103] Contribuţie la supradeterminare: scuzele mele pentru întârziere constau în aceea că, după o noapte de muncă, a trebuit să fac dimineaţa drumul lung din strada *Kaiser Josef (Împăratul Josef)* până în strada Währinger.

[104] Acest detaliu va fi explicat mai jos (*N. t.*).

jeze una pe alta? Într-un singur pasaj, care se imprimă puternic cititorului: în discursul de justificare al lui Brutus în *Iulius Caesar* de Shakespeare (actul III, scena 2): „Fiindcă Cezar m-a iubit, îl plâng; fiindcă a fost fericit, mă bucur; fiindcă a fost viteaz, îl cinstesc; dat fiind că a fost însetat de putere, l-am ucis."[105] Nu avem aici aceeaşi structură a frazei şi aceeaşi contradicţie între gânduri ca şi în gândul visului pe care l-am descoperit? Joc deci în vis rolul lui Brutus. Dacă aş putea găsi în conţinutul visului şi o altă urmă doveditoare pentru această surprinzătoare conexiune colaterală! Cred că ar putea fi următoarea: prietenul meu Fl. vine la Viena în *iulie*. Această particularitate nu are niciun punct de sprijin în realitate. După câte ştiu, prietenul meu nu a fost în Viena niciodată în luna *iulie*. Dar luna *iulie* poartă acest nume după *Iulius Caesar* şi ar putea de aceea să reprezinte foarte bine aluzia pe care o căutam la gândul intermediar că eu joc rolul lui Brutus.[106]

În mod ciudat, eu chiar l-am jucat o dată pe Brutus. Am jucat scena cu Brutus şi Caesar din poezia lui Schiller[107] în faţa unui public de copii, când aveam 14 ani, în compania unui nepot cu un an mai mare, care venise pe atunci la noi din Anglia — era deci un *revenant* — căci o dată cu el se întorcea tovarăşul de joc din prima mea copilărie. Până să împlinesc trei ani, noi doi fuseserăm nedespărţiţi, ne-am iubit şi ne-am bătut şi această relaţie infantilă a fost decisivă, aşa cum am mai spus o dată, pentru toate sentimentele mele ulterioare faţă de cei de-o vârstă cu mine. Nepotul meu John a avut de atunci foarte multe încarnări, care au readus la via-

---

[105] Citat din traducerea lui Tudor Vianu, Editura Univers, Bucureşti, 1986 (*N. t.*).

[106] Aici se adaugă corespondenţa *Cezar* — *Kaiser* (împărat).

[107] Este vorba de fapt de o poezie recitată de Karl Moor în actul IV, scena 5 din *Hoţii* lui Schiller (*N. t.*).

ţă câte o faţetă a fiinţei sale fixată indelebil în amintirea mea inconştientă. Câteodată el trebuie să mă fi tratat foarte rău şi eu trebuie să-mi fi arătat mânia faţă de tiranul meu, căci în anii care au urmat mi s-a povestit adesea un scurt discurs de justificare prin care mă apărasem când tatăl meu — bunicul lui — mă luase la întrebări: De ce îl baţi pe John? În vorbele copilului de nici doi ani care eram, acesta a sunat: *L-am bătut pen'că el m-a bătut*. Această scenă infantilă trebuie să fie cea care transformă *non vivit* în *non vixit*, căci în limbajul copiilor mai mari *a bate* se spune *wichsen* (a chelfăni)[108]; travaliul visului nu se dă în lături să se folosească de astfel de legături. Ostilitatea atât de puţin întemeiată în realitate faţă de prietenul meu P., care mi-era superior şi care putea deci să apară ca o reeditare a tovarăşului meu de joacă, trebuie pusă cu siguranţă pe seama complicatei relaţii infantile cu John.

Voi reveni la acest vis.

---

[108] Se pronunţă *vixăn* (*N. t.*).

G

Vise absurde — activitatea intelectuală în vis

În interpretările de vise de până acum ne-am lovit de atâtea ori de elementul *absurdității*, încât nu dorim să mai amânăm cercetarea originii acesteia și a semnificației sale. Ne amintim că absurditatea viselor oferă argumentul principal oponenților aprecierii viselor, care astfel nu văd în vis altceva decât un produs fără sens al unei activități psihice reduse și fragmentare.

Încep cu câteva exemple, în care absurditatea conținutului viselor este numai o aparență, care la o aprofundare a sensului visului dispare imediat. Este vorba despre câteva vise care tratează — la o primă vedere întâmplător — despre tatăl mort.

I

Visul unui pacient care și-a pierdut tatăl în urmă cu șase ani: *Tatălui i s-a întâmplat o mare nenorocire. Călătorea cu trenul de noapte când a avut loc o deraiere, scaunele s-au prăbușit unele peste altele și capul i-a fost zdrobit, aplatizat transversal. El îl vede apoi zăcând în pat, cu o rană verticală deasupra pleoapei stângi. El se miră că tatăl trece prin această catastrofă (dat fiind că este deja mort,* așa cum completează atunci când povestește). *Ochii îi sunt atât de limpezi.*

După judecata dominantă asupra viselor, am putea explica acest vis astfel: la început, în timp ce-şi reprezintă accidentul tatălui, visătorul a uitat că acesta se odihnea deja de ani de zile în mormânt; în cursul ulterior al visului, această amintire se trezeşte şi face ca el să se mire de propriul lui vis, pe când încă mai visează. Analiza ne învaţă însă că este inutil să recurgem la acest gen de explicaţii. Visătorul îi comandase unui artist un *bust* al tatălui, pe care i-l arătase cu două zile înainte de vis. Acesta este cel care *suferă un accident*. Artistul nu îl văzuse niciodată pe tată, el lucrase după fotografie. În ziua dinaintea visului, piosul fiu a trimis la atelier un bătrân servitor al familiei, ca să se lămurească dacă şi el va face aceeaşi apreciere despre capul de marmură, anume că *era prea îngust în direcţia transversală* de la o tâmplă la alta. Apoi urmează materialul mnezic care a contribuit la structurarea acestui vis. Atunci când îl chinuiau grijile de afaceri sau greutăţile în familie, tatăl obişnuia să îşi apese ambele mâini pe tâmple, ca şi cum ar fi vrut să îşi aplatizeze capul, pe care îl simţea prea mare. Pe când avea patru ani pacientul nostru fusese martor la declanşarea unui pistol încărcat în mod accidental care îi înnegrise ochii tatălui (*ochii sunt atât de limpezi*). În locul în care visul prezintă rana tatălui, acesta avea, în viaţă, un rid longitudinal, de câte ori era gânditor sau trist. Faptul că în vis acest rid este înlocuit printr-o rană indică o a doua cauză declanşatoare a visului. Visătorul o fotografiase pe fetiţa sa; placa fotografică îi căzuse din mână şi când a ridicat-o prezenta o crăpătură care trecea ca un rid vertical pe fruntea micuţei, ajungându-i până la sprâncene. Nu şi-a putut împiedica gândurile superstiţioase: cu o zi înainte de moartea mamei sale îi căzuse din mână placa fotografică a portretului ei.

Absurditatea acestui vis este deci pur şi simplu rezultatul unei neglijenţe a expresiei verbale, ce nu face diferenţa între bust şi fotografie şi persoana reală. Cu toţii ne-am obişnuit să

vorbim astfel: Nu ţi se pare tatăl reuşit [în portret]? Apariţia absurdităţii era uşor de evitat în acest vis. Dacă ne-ar fi îngăduit să facem judecăţi pe baza unei singure experienţe, am spune că această apariţie a absurdităţii este una acceptată sau voită.

II

Un al doilea exemplu, absolut asemănător, din propriile mele vise (mi-am pierdut tatăl în anul 1896):

După moartea lui, tata a jucat un rol politic la maghiari, i-a unificat politic. Aici văd o imagine mică, neclară*: o mulţime de oameni, ca în Parlament; o persoană care stă pe unul sau două scaune şi altele în jurul ei. Îmi amintesc atunci că pe patul de moarte el semănase atât de mult cu Garibaldi şi mă bucur că această promisiune se îndeplinise totuşi.*

Este destul de absurd. Am visat aceasta în perioada când, din cauza unei *obstrucţii* (greve) parlamentare, Ungaria ajunsese în stare de vid legislativ şi trecea prin criza din care a eliberat-o Koloman Széll. Circumstanţa măruntă că scena văzută în vis consta din imagini atât de mici nu este lipsită de semnificaţie pentru explicarea acestui element. Reprezentarea vizuală onirică uzuală a gândurilor noastre furnizează imagini care ne fac impresia mărimii naturale; imaginea mea onirică este însă reproducerea unei xilogravuri incluse în textul unei istorii ilustrate a Austriei, care o reprezintă pe Maria Tereza în Parlamentul din Preßburg, celebra scenă a lui *„Moriamur pro rege nostro"*[109]. În vis, tatăl este înconjurat de mul-

---

[109] [Ne dăm viaţa pentru regele nostru! au strigat nobilii maghiari la îndemnul Mariei Tereza (*N. t.*).] Nu mai ştiu la ce autor am găsit menţionat un vis în care era plin cu figuri neobişnuit de mici; sursa acestora se dovedea a fi una dintre tapiseriile lui Jacques Callot, pe care visătorul o văzuse ziua. Aceste tapiserii cuprind nenumărate figuri foarte mici; o serie de astfel de figuri se referă la ororile Războiului de treizeci de ani.

ţime la fel cum era acolo Maria Tereza; el stătea însă pe unul sau două scaune, deci este *jude scăunal*. (El i-a *unificat* — intermediază aici expresia: Nu vom avea nevoie de *judecător* — deci este un judecător care prezidează, jude scăunal — *Stuhlrichter*.) Într-adevăr, toţi cei care se aflau în jurul lui remarcaseră că semăna pe patul de moarte cu Garibaldi. El avusese temperatură *post-mortem*, obrajii erau din ce în ce mai roşii... şi fără să vrem, continuăm:

> „Şi-n spatele lui, într-o aparenţă fără de esenţă
> se afla ceea ce ne înfrânează pe toţi, ceea ce ne e trivial."[110]

Gradul de elevare al gândurilor noastre ne arată că vom avea de-a face tocmai cu „ceea ce este trivial". Temperatura *post-mortem* corespunde cuvintelor *după moartea lui* din conţinutul visului. Cea mai gravă dintre suferinţele sale a fost completa ocluzie intestinală (*obstrucţie*) din ultimele săptămâni. De aceasta se leagă o serie de gânduri ireverenţioase. Unul dintre tovarăşii mei de vârstă, care îşi pierduse tatăl pe când era încă în gimnaziu, ocazie cu care îi oferisem, profund mişcat, prietenia mea, mi-a povestit o dată cu dispreţ despre durerea unei rude al cărei tată murise pe stradă şi fusese adus acasă unde, după dezbrăcarea cadavrului, au observat că în momentul morţii sau *post-mortem* avusese loc o *defecaţie (scaun)*. Fiica a fost atât de nefericită din această cauză, încât acest detaliu sordid trebuie să îi fi tulburat amintirea despre tatăl ei. Aici suntem puşi în faţa dorinţei care se în-

---

110 *„Und hinter ihm, in wesenlosem Scheine*
lag, was uns alle bändigt, das Gemeine." — sunt versurile scrise de Goethe pentru comemorarea prietenului său Schiller, care figurează în epilogul de la „Cântecul clopotului" de Schiller (*N. t.*).

corporează în acest vis. Cine nu îşi doreşte să stea *după moartea sa curat şi mare în faţa copiilor lui*? Unde a intrat absurditatea în acest vis? Aparenţa de absurditate se datorează numai faptului că în vis este reprezentată cu fidelitate o expresie verbală perfect legitimă, în cazul căreia ne-am obişnuit să trecem cu vederea absurditatea care poate exista între componentele sale. Nici aici nu putem contesta impresia că aparenţa de absurditate este voită, provocată intenţionat.

Frecvenţa cu care persoanele moarte apar în vis ca şi cum ar trăi, acţionează şi interacţionează cu noi a stârnit o mirare nepotrivită şi a creat câteva explicaţii stranii, din care reiese foarte evident neînţelegerea noastră pentru vis. Şi totuşi explicaţia acestor vise este foarte la îndemână. Cât de des nu ajungem să ne gândim: *Dacă* tata ar mai trăi, ce ar spune despre asta? Visul nu poate reprezenta acest *dacă* decât prin transpunerea în prezent într-o anume situaţie. Astfel, de exemplu, atunci când unui tânăr căruia bunicul îi lăsase o mare moştenire îi este reproşată o cheltuială importantă, visează că bunicul este din nou în viaţă şi îi cere socoteală. Ceea ce noi considerăm a fi o critică împotriva visului, anume că noi ştim mai bine că omul murise deja, este în realitate un gând consolator că răposatul nu trebuie să treacă prin asta sau o satisfacţie pentru faptul că el nu mai poate să se amestece în aceste lucruri.

Un alt fel de absurditate care se află în visele despre rude moarte nu exprimă ironie şi batjocură, ci serveşte unei contestări extreme a reprezentării unui gând refulat, pe care am dori cu dragă inimă să-l aşezăm printre cele mai de negândit. Visele de acest fel pot fi dezlegate numai dacă ne amintim că visul nu face nicio deosebire între ceea ce este dorit şi ceea ce este real. Astfel, de exemplu, un bărbat care şi-a îngrijit tatăl în timpul bolii sale şi care a suferit mult din cau-

za morţii acestuia are, la câtva timp după aceasta, următorul vis absurd: *Tatăl era din nou în viaţă şi vorbea cu el ca întotdeauna, dar* (ciudăţenia era) *el era totuşi mort şi nu ştia acest lucru.* Înţelegem acest vis dacă după „el era totuşi mort" adăugăm: *în urma voinţei visătorului,* şi la „nu ştia acest lucru", completăm: *că visătorul a avut această dorinţă.* În timp ce îngrijea bolnavul, fiul dorise de repetate ori ca tatăl său să moară, adică avusese gândul, în fond plin de milă, ca moartea să pună în sfârşit capăt acestei suferinţe. În doliul de după moarte, chiar acest gând de milă a devenit un reproş inconştient, ca şi cum prin aceasta el ar fi contribuit cu adevărat la scurtarea vieţii bolnavului. Prin evocarea celor mai primitive impulsuri infantile împotriva tatălui a fost posibilă exprimarea acestui autoreproş ca vis, dar tocmai din cauza opoziţiei atât de radicale dintre stimulul visului şi gândul diurn acest vis a trebuit să iasă atât de absurd.[111]

Visele despre morţii iubiţi pun probleme foarte dificile interpretării, a căror soluţie nu este întotdeauna satisfăcătoare. Motivul poate fi căutat în ambivalenţa afectivă foarte pronunţată care domină relaţia visătorului cu mortul. Este un lucru foarte obişnuit ca în astfel de vise răposatul să fie tratat la început ca şi cum ar trăi, apoi să se spună brusc că este mort şi în continuarea visului el să trăiască totuşi din nou. Acest lucru creează confuzie. În cele din urmă am ghicit că acest schimb între moarte şi viaţă reprezintă *indiferenţa* visătorului („Pentru mine este acelaşi lucru dacă trăieşte sau este mort"). Desigur, această indiferenţă nu este una reală, ci este dorită, ea trebuie să ajute la negarea atitudinilor afective foarte intense, adesea contradictorii, ale visătorului şi foloseşte astfel reprezentării onirice a *ambivalenţei* sale. Pentru alte vise,

---

[111] [*Completare din 1911*] A se compara cu „Formulări despre cele două principii ale funcţionării psihice" (1911*b*).

în care interacționăm cu morții, adesea este valabilă orientativ următoarea regulă: dacă în vis nu ni se atrage atenția că mortul este mort, atunci visătorul se echivalează pe el însuși cu mortul, el visează despre propria lui moarte. Descoperirea care intervine brusc în vis sau mirarea: „dar acesta este mort de mult" înseamnă respingerea acestei comunalități și negarea faptului că visul semnifică propria moarte. Dar sunt de acord cu impresia că interpretarea viselor nu a dezlegat încă nici pe departe toate misterele legate de visele cu acest conținut.

III

În exemplul pe care îl introduc acum am surprins travaliul visului fabricând intenționat o absurditate neprilejuită de materialul visului. El provine din visul pe care mi l-a oferit întâlnirea cu contele Thun înainte de plecarea mea în vacanță. *„Călătoresc într-un cupeu și îi ordon birjarului să meargă la gară. «Nu pot, desigur, să merg cu dvs. chiar pe șina de tren», spun eu, după ce el obiectase, ca și cum l-aș fi obosit peste măsură. Era de parcă aș fi mers deja cu el o parte de drum, care altminteri se parcurge cu trenul."* Pentru această istorie încâlcită și absurdă, analiza oferă următoarele explicații: în ziua respectivă luasem un cupeu, care trebuia să mă ducă spre Dornbach, într-o stradă îndepărtată. Birjarul nu cunoștea însă drumul și, după obiceiul acestor oameni buni, a mers mai departe, până ce eu am observat și i-am arătat drumul, fără să îl scutesc însă de câteva remarci ironice. De la acest vizitiu se întinde o conexiune de gânduri până la aristocratul pe care îl voi întâlni ulterior. Pentru moment, nu era decât ideea lapidară că pe noi, plebeii burghezi, aristocrația ne frapează prin faptul că se așază de preferință pe locul vizitiului. Contele Thun ține doar frâiele statului austriac. Următoarea frază

din vis se leagă însă de fratele meu, pe care îl identific deci cu un birjar. Anul acela anulasem călătoria pe care trebuia să o fac împreună cu el, în Italia (*„Nu pot să merg cu dvs. chiar pe şină"*) şi această anulare era un fel de pedeapsă pentru plângerea lui obişnuită că *îl obosesc peste măsură* în aceste călătorii (ceea ce ajunge nemodificat în vis), îndemnându-l să schimbăm prea repede locul, oferindu-i prea multă frumuseţe într-o singură zi. În acea seară, fratele meu m-a condus la gară, dar cu puţin timp înainte de a ajunge acolo, la staţia de tramvai Gara de Vest, a sărit jos, pentru a merge cu tramvaiul până la Purkersdorf. I-am atras atenţia că ar putea să mai rămână cu mine puţin dacă nu ar călători la Purkersdorf cu tramvaiul, ci cu trenul. De aici a venit în vis faptul că eu am mers o staţie cu *trăsura*, staţie care *altminteri se parcurge cu trenul*. În realitate a fost invers (şi *„invers este tot o călătorie"*); îi spusesem fratelui meu: staţia pe care o faci cu tramvaiul ai putea să o parcurgi în compania mea, cu trenul. Întreaga încurcătură a visului apare din faptul că în vis am înlocuit „tramvaiul" cu „trăsura", ceea ce aduce servicii suprapunerii vizitiului cu fratele. Astfel obţin în vis ceva absurd, care pare greu de descâlcit şi de explicat şi care aproape îmi produce o contradicţie cu ceea ce spusesem mai devreme (*„Nu pot să merg cu dvs. pe şina de tren"*). Dat fiind că nu trebuie să confund tramvaiul cu trăsura, am creat probabil intenţionat această întreagă poveste misterioasă în vis.

Care este însă intenţia? Trebuie să aflăm deci ce înseamnă absurditatea în vis şi din ce motive este ea admisă sau creată. Rezolvarea enigmei în cazul de faţă este următoarea: în vis am nevoie de o absurditate şi de ceva ininteligibil în legătură cu „a călători" pentru că în gândurile visului am o anumită judecată care se cere reprezentată. Într-o seară, pe când eram la o doamnă ospitalieră şi spirituală, care apare într-o altă scenă a aceluiaşi vis ca „menajera", am auzit două

ghicitori pe care nu le-am putut rezolva. Dat fiind că restul societății le știa, am făcut o figură întrucâtva ridicolă, cu eforturile mele fără succes de a găsi rezolvarea. Erau două echivocuri cu „urmași" și „strămoși". Cred că sunau după cum urmează:

„Domnul ordonă,
Vizitiul execută,
Fiecare îi are,
Culcați în mormânt." (*Strămoși*)[112]

Confuzia este determinată de faptul că cea de-a doua ghicitoare era pe jumătate identică primeia:

„Domnul ordonă,
Vizitiul execută,
Nu-i are oricine,
Culcați în leagăn." (*Urmași*)[113]

Când l-am văzut pe contele Thun *mergând înainte* atât de măreț, am căzut în dispoziția lui Figaro, care găsește că meritul aristocraților este acela de a-și fi dat osteneala să se nască (să fie *urmași*); cele două ghicitori devin gânduri intermediare pentru travaliul visului. Dat fiind că putem schimba așa de ușor aristocrații cu vizitiii și odinioară vizitiilor li se spunea în țările noastre „Domnule cumnat", travaliul de condensare l-a putut introduce pe fratele meu în aceeași reprezentare. Gândul oniric ce a acționat în spate este: *Este absurd*

---

[112] Cuvântul german *Vorfahren* (strămoși) este identic cu verbul: *vorfahren* (a merge înainte cu un vehicul) (*N. t.*).

[113] Cuvântul german *Nachkommen* (urmași) este identic cu verbul: *nachkommen* (a veni după) (*N. t.*).

să fii mândru de strămoşii tăi. Mai bine sunt eu însumi un strămoş, un străbun. Din cauza judecăţii: este absurd, apare deci absurdul în vis. Acum se rezolvă şi ultima enigmă a acestui pasaj obscur din vis, că mai *călătorisem înainte* cu vizitiul, că mai *stră-mersesem* cu el.

Visul este deci absurd dacă în gândurile visului apare, ca unul dintre elementele conţinutului, judecata: *Este absurd*, atunci când critica şi ironia motivează unul dintre raţionamentele inconştiente ale visătorului. Absurdul devine deci unul dintre mijloacele prin care travaliul visului reprezintă contradicţia, ca inversarea unei relaţii materiale între gândul visului şi conţinutul visului, ca exploatarea senzaţiei de inhibiţie motrice. Absurdul visului nu trebuie tradus însă cu un simplu „nu", ci trebuie să redea dispoziţia gândurilor onirice în acelaşi timp cu contradicţia de a batjocori sau a râde. Numai în această intenţie travaliul visului furnizează ceva ridicol. El transformă aici încă o dată *o bucată de conţinut latent într-o formă manifestă.*[114]

De fapt am întâlnit deja un exemplu convingător pentru o astfel de semnificaţie a unui vis absurd. Acel vis interpretat fără analiză, despre reprezentaţia cu Wagner care durea-

---

[114] Travaliul visului parodiază deci gândul visului, desemnat ca ridicol, punând în relaţie cu el ceva care este ridicol. Asemănător procedează Heine, atunci când doreşte să satirizeze versurile proaste ale regelui Bavariei. El o face în versuri încă şi mai proaste:

Herr Ludwig ist ein großer Poet,
Und singt er, so stürzt Apollo
Vor ihm auf die Kniee und bittet und fleht,
„Halt ein, ich werde sonst toll, oh."

(Domnul Ludwig este un mare poet,
Când cântă, cade Apollo în genunchi,
În faţa lui, implorând şi cerând
„Opreşte, altminteri înnebunesc, oh." [*N. t.*])

ză până la ora opt fără un sfert dimineaţa, în care orchestra este dirijată dintr-un turn etc. (vezi p. 404) vrea să spună: Este o lume *cu susul în jos* şi o societate *nebună*. Cel care merită nu are, iar cel căruia nu-i pasă o are: visătoarea se referă la soarta ei în comparaţie cu cea a verişoarei ei. Nu este deloc întâmplător că ni s-au oferit ca exemple pentru absurditatea viselor mai întâi vise despre tatăl mort. Aici se găsesc laolaltă în mod tipic condiţiile pentru crearea viselor absurde. Autoritatea proprie tatălui a trezit de timpuriu critica din partea copilului; pretenţiile severe emise de tată l-au făcut pe copil ca, pentru uşurarea vieţii lui, să fie atent la fiecare slăbiciune a tatălui; dar pietatea cu care este înconjurată în gândurile noastre persoana tatălui, mai ales după moartea lui, ascute cenzura care împiedică manifestările acestei critici să devină conştiente.

IV

Un nou vis absurd despre tatăl mort:

Primesc o înştiinţare din partea consiliului comunal din oraşul meu natal, privitoare la costurile unei spitalizări din anul 1851, necesară din cauza unei crize. Mă amuz, căci în primul rând în 1851 eu nici măcar nu mă născusem, în al doilea rând tatăl meu, la care se putea referi înştiinţarea, este deja mort. Merg la el, în camera alăturată, unde el stătea întins în pat şi îi povestesc. Spre surprinderea mea, el îşi aminteşte că pe atunci, în 1851, fusese beat o dată şi a trebuit să fie închis sau pus sub pază. Era pe când lucra pentru firma T... „Deci ai şi băut?", îl întreb. „La puţin timp după aceea te-ai căsătorit?" Calculez că eu m-am născut în 1856, ceea ce mi se pare a fi urmarea directă a acelui incident.

După ultimele explicaţii, vom traduce caracterul presant cu care acest vis îşi expune absurditatea numai ca semn al

unei polemici deosebit de acerbe şi de pasionate din gândurile visului. Cu o uimire cu atât mai mare constatăm însă că în acest vis polemica este dusă în mod deschis şi tatăl este desemnat ca acea persoană care a ajuns obiectul batjocurii. Un astfel de caracter deschis pare să contrazică presupunerile noastre despre cenzura în travaliul visului. Drept explicaţie ne serveşte însă faptul că aici tatăl este numai o persoană împinsă în prim-plan, cearta fiind dusă cu altcineva, care apare în vis numai printr-o singură aluzie. În timp ce de obicei visul tratează despre răzvrătirea împotriva altor persoane în spatele cărora se ascunde tatăl, aici este invers: tatăl este un om de paie care îi acoperă pe alţii şi visul poate astfel să se ocupe nedeghizat de persoana sa care altminteri este venerată, pentru că conlucrează certitudinea că el nu este în realitate cel vizat. Aflăm despre această stare de lucruri din mobilul visului. Visul a avut loc după ce am aflat că un coleg mai în vârstă, a cărui judecată trecea drept incontestabilă, a vorbit cu dezaprobare şi surpriză despre faptul că un pacient îşi continuă travaliul analitic cu mine deja de *cinci ani*. Frazele de introducere ale visului însemnau, într-o deghizare transparentă, că acest coleg preluase de o perioadă de timp sarcinile pe care tatăl nu le mai putea îndeplini (*costuri, internare în spital*); şi, în timp ce relaţiile noastre de prietenie au început să se slăbească, am ajuns în acelaşi conflict afectiv inevitabil între tată şi fiu, din cauza rolului şi faptelor anterioare ale tatălui. Gândurile visului se apără deci aprig împotriva reproşului că eu *nu am mers mai repede*, reproş care se extinde de la tratamentul acestui pacient la alte lucruri. Cunoaşte el oare pe cineva care să facă asta mai repede? Nu ştie el că stările de acest fel sunt altminteri incurabile şi durează o viaţă întreagă? Ce înseamnă *patru până la cinci ani* faţă de durata unei vieţi, dacă bolnavului i se uşurează mult viaţa în timpul tratamentului?

Pregnanţa impresiei de absurd se datorează în acest vis în mare parte faptului că sunt înşirate una după alta fraze din diferite regiuni ale gândurilor visului, fără treceri şi intermedieri. Astfel, fraza: *Merg la el în camera alăturată* etc. părăseşte tema din care este luată fraza anterioară şi reproduce fidel circumstanţele în care eu i-am comunicat tatălui meu logodna pe care o făcusem pe cont propriu. Această frază doreşte să îmi amintească de admirabila abnegaţie pe care a dovedit-o bătrânul atunci şi pune aceasta în contrast cu comportamentul unei alte persoane. Observ aici că visul poate să îl dispreţuiască pe tată odată ce în gândurile visului acesta este considerat drept model pentru ceilalţi, într-o nespusă admiraţie. Natura oricărei cenzuri face ca despre lucrurile neîngăduite să spunem mai degrabă ceea ce nu este adevărat decât ceea ce este adevărat. Următoarea frază, că el îşi aminteşte că *a fost o dată beat şi a fost închis din această cauză*, nu mai conţine nimic din ceea ce se leagă în realitate de tată. Persoana pe care el o acoperă este aici nici mai mult, nici mai puţin decât marele Meynert[115], pe urmele căruia eu am mers cu atâta veneraţie şi a cărui comportare faţă de mine s-a transformat, după o scurtă perioadă de preferinţă, într-o duşmănie nedeghizată. Visul îmi aminteşte de propria lui comunicare că în tinereţe îşi îngăduia obiceiul să *se ameţească cu cloroform* şi a trebuit să *ceară spitalizare*, precum şi de o a doua întâmplare cu el, scurt timp înainte de sfârşitul său. Dusesem cu el o controversă literară acerbă, în legătură cu isteria masculină, pe care el o contesta; când l-am vizitat la patul de moarte şi l-am întrebat cum se simte, el a insistat asupra descrierii stării sale şi a încheiat cu cuvintele: „Ştiţi, eu am fost întotdeauna unul dintre cele

---

[115] Theodor Meynert (1833-1892) a fost profesor de psihiatrie la Universitatea din Viena (*N. t.*).

mai frumoase cazuri de isterie masculină." Astfel, spre satisfacţia şi uimirea mea, el acceptase ceea ce contestase atât de acerb atât de mult timp. Faptul că în această scenă a visului l-am înlocuit pe Meynert cu tatăl meu nu este motivat de o analogie creată între cele două persoane, ci este reprezentarea lapidară, dar suficientă, a unei propoziţii condiţionale din gândurile visului, care suna aşa: dacă eu aş fi fost a doua generaţie, fiul unui profesor sau al unui consilier al Curţii, atunci cu siguranţă aş fi avansat mai repede. În vis îl fac deci pe tatăl meu consilier al Curţii şi profesor. Cea mai grosolană şi mai tulburătoare absurditate a visului este tratamentul din anul 1851, care nu mi se pare a fi deloc diferit de 1856, *ca şi cum diferenţa de cinci ani nu ar însemna nimic*. Tocmai acesta este gândul visului care trebuie exprimat. *Patru până la cinci ani*, acesta este intervalul de timp în care m-am bucurat de susţinere din partea colegului amintit la început, dar şi timpul cât am lăsat-o pe logodnica mea să aştepte căsătoria şi, printr-o coincidenţă utilizată cu plăcere de gândurile visului, acesta este şi timpul de aşteptare pe care i-l las pacientului meu cel mai fidel până la vindecarea completă. *„Ce sunt cinci ani?"* se întreabă gândurile visului. *„Pentru mine acesta nu este timp, nu intră la socoteală*. Am suficient timp înaintea mea şi, cum acela a devenit în sfârşit ceea ce dvs. nu aţi vrut să credeţi, aşa şi eu voi realiza aceasta." În plus însă, numărul 51, desprins de secol, este şi altceva, determinat în sens contrar; el apare de mai multe ori în vis. 51 de ani este vârsta care pare a fi cea mai periculoasă pentru bărbaţi, a trebuit să văd murind brusc câţiva colegi, printre ei unul care, după îndelungi amânări, fusese numit cu câteva zile înainte profesor.[116]

---

[116] Aluzie la teoria perioadelor a lui Fließ. Vârsta la care Freud se temea că va muri era 51 de ani (23 + 28, respectiv perioada masculină plus perioada feminină (*N. t.*).

V

Un alt vis absurd, care se joacă cu numere.

Unul dintre cunoscuţii mei, domnul M., este atacat într-o scriere de nimeni mai prejos decât Goethe; după părerea noastră, a tuturor, este atacat cu o înverşunare nejustificat de mare. Din cauza acestui atac, domnul M. este desigur nimicit. El se plânge de aceasta cu amărăciune unei societăţi de convivi; însă veneraţia pe care o are pentru Goethe nu a suferit cu nimic în urma acestei experienţe personale. Caut să îmi explic puţin relaţiile temporale care mi se par neverosimile. Goethe a murit în 1832; dat fiind că atacul său împotriva lui M. trebuie să fi avut loc, bineînţeles, mai devreme, înseamnă că domnul M. era pe atunci foarte tânăr. Mi se pare plauzibil să fi avut 18 ani. Însă nu ştiu sigur în ce an suntem acum şi astfel întregul calcul se scufundă în întuneric. Atacul este conţinut în plus în cunoscutul articol al lui Goethe „Natur".

Vom avea în curând la îndemână mijloacele pentru a justifica stupiditatea acestui vis. Domnul M., pe care eu îl cunosc dintr-o *societate de convivi,* îmi ceruse de curând să îl examinez pe fratele său, la care se făcuseră remarcate semnele unei *tulburări psihice paralitice.* Bănuiala era corectă; la această vizită s-a întâmplat ceva penibil: fără a i se da ocazie, bolnavul l-a confruntat într-o discuţie pe fratele său, cu aluzii la *nebuniile tinereţii sale.* L-am întrebat pe bolnav care este anul naşterii sale şi l-am provocat de repetate ori să facă mici calcule, pentru a clarifica tulburările sale de memorie, probe cărora el le-a făcut totuşi faţă cu bine. Observ deja că în vis eu mă comport ca un paralitic. (*Nu ştiu sigur în ce an suntem.*) Alt material al visului provine de la o altă sursă recentă. Un prieten, redactor la o revistă medicală, a acceptat în publicaţia sa o critică foarte nemiloasă, „*nimicitoare*" despre ultima carte a prietenului meu Fl. [Fließ] din Berlin, cri-

tică scrisă de un referent foarte *tânăr* şi prea puţin capabil de judecată. Am crezut că am dreptul să mă amestec şi i-am vorbit redactorului, care regreta din suflet acceptarea criticii, dar nu dorea să promită o replică de remediere. De aceea am rupt relaţiile cu acea revistă şi am exprimat într-o scrisoare aşteptarea ca *relaţiile noastre personale să nu aibă de suferit de pe urma acestei întâmplări*. Cea de-a treia sursă a acestui vis este relatarea, pe atunci proaspătă, a unei paciente despre maladia psihică a fratelui ei, care căzuse într-o criză de nebunie, strigând *„Natura, natura"*. Medicii au fost de părere că acest strigăt provine din lectura acelui frumos *articol al lui Goethe* şi indică surmenajul bolnavului din pricina studiilor sale de filosofie a naturii. Prefer să mă gândesc la sensul sexual, în care şi cei mai puţin educaţi se referă la „natură". Faptul că nefericitul s-a mutilat ulterior la organele genitale mi s-a părut că cel puţin nu îmi infirmă ideile. *18 ani* era vârsta acestui bolnav când a făcut criza de nebunie.

Dacă mai adaug şi că acea carte atât de aprig criticată a prietenului meu („Ne punem întrebarea dacă autorul este nebun sau noi suntem nebuni", spusese un alt critic) se ocupa de *relaţiile temporale* ale vieţii şi punea şi durata de viaţă a lui *Goethe* pe seama multiplului unui număr semnificativ pentru biologie, atunci se poate vedea cu uşurinţă că în vis mă pun în locul prietenului meu. (*Caut să îmi explic puţin... relaţiile temporale*). Mă comport însă ca un paralitic şi visul cade în absurditate. Aceasta înseamnă că gândurile visului spun ironic: *„Desigur, el (prietenul Fl.) este un idiot, nebunul şi dvs., (criticii) sunteţi geniile care ştiu mai bine. Poate este însă invers?"* Iar această *inversare* este reprezentată suficient în vis, pe de o parte, prin aceea că Goethe atacă un tânăr, ceea ce este absurd, în timp ce şi astăzi un om foarte tânăr ar putea să îl atace cu uşurinţă pe nemuritorul Goethe şi, pe de altă parte, prin faptul că eu calculez pornind de la *anul morţii* lui

Goethe, în timp ce îl las pe paralitic să calculeze din *anul său de naştere*.

Dar am promis să arăt că niciun vis nu este dat de alte impulsuri în afară de cele egoiste. Astfel, eu trebuie să justific că în acest vis mi-am apropriat chestiuni legate de prietenul meu şi m-am pus în locul lui. Convingerea mea critică din starea de veghe nu ajunge pentru a explica aceasta. Aici însă istoria bolnavului de 18 ani şi interpretarea polivalentă a strigătului său *„natura"* face aluzie la opoziţia în care m-am plasat eu, cu susţinerea unei etiologii sexuale a psihonevrozelor, faţă de cei mai mulţi medici. Pot să îmi spun: „ce a păţit prietenul tău cu critica poţi să păţesti şi tu, ai şi păţit deja parţial" şi atunci pot să-l înlocuiesc pe „el" din gândurile visului cu „noi". „Da, aveţi dreptate, noi doi suntem nebunii." *„Mea res agitur*[117] îmi indica energic amintirea micului şi deosebit de frumosului articol al lui Goethe, căci, atunci când ezitam la terminarea şcolii în ceea ce priveşte alegerea unei cariere, acest articol, citit în cadrul unei prelegeri populare, a fost ceea ce m-a împins spre studiul ştiinţelor naturii.

VI

Am rămas dator să arăt despre un alt vis în care Eul meu nu apare că este egoist. La p. 324 am amintit un vis scurt, în care profesorul M. spune: *„Fiul meu, miopul..."* şi am spus că acesta este numai prologul unui alt vis în care eu joc un rol. Iată aici visul principal care lipsea, care ne explică o alcătuire lingvistică absurdă şi ininteligibilă:

Din cauza unor întâmplări oarecare, la Roma este necesară salvarea copiilor, ceea ce se şi întâmplă. Apoi scena se află în faţa unei porţi, o poartă dublă în stil antic (Porta Romana din

---

[117] „Să fac după capul meu", „să-mi văd de treabă" (*N. t.*).

Siena, aşa cum ştiu şi în vis). Stau pe marginea unei fântâni şi sunt foarte tulburat, aproape plâng. O persoană feminină — educatoare, călugăriţă — aduce doi băieţaşi şi îi predă tatălui, care nu sunt eu. Cel mai în vârstă dintre cei doi este clar fiul meu mai mare, faţa celuilalt nu o văd; femeia care aduce băiatul îi cere să o sărute la despărţire. Ea se remarcă printr-un nas roşu. Băiatul refuză să o sărute, dar spune, întinzându-i mâna la despărţire: „La Geseres", şi nouă amândurora (sau unuia dintre noi): „La Ungeseres". Am senzaţia că aceasta din urmă înseamnă o preferinţă.

Acest vis se construieşte pe o serie de gânduri provocate de piesa *Noul ghetou,* văzută la teatru. Chestiunea evreiască, grija pentru viitorul copiilor cărora nu li se poate oferi o patrie, grija de a-i educa astfel încât să poată deveni liberi sunt uşor de recunoscut în gândurile care aparţin visului.

„La apele Babilonului şezut-am şi plâns-am." Siena este celebră prin frumoasele sale fântâni, ca şi Roma; în vis trebuie să caut pentru Roma un substitut oarecare din locurile pe care le cunosc. În apropierea Porţei Romana din Siena am văzut o casă mare, luminoasă. Am aflat ca este *Manicomio,* spitalul de nebuni. Cu puţin timp înainte de vis am aflat că un confrate în credinţă a trebuit să renunţe la poziţia pe care o dobândise cu greu într-un aşezământ de stat pentru nebuni.

Interesul nostru este trezit de cuvintele: *La Geseres,* acolo unde, după situaţia din vis, ar fi trebuit să ne aşteptăm la: „la revedere" şi de opusul său total absurd: *„La Ungeseres."*

După informaţiile pe care le-am cules de la un filolog, *Geseres* este un cuvânt ebraic autentic, derivat din verbul *goiser,* care se traduce cel mai bine prin „suferinţe impuse, fatalitate". După utilizarea în argou a cuvântului, suntem de părere că înseamnă *plânsete şi gemete. Ungeseres* este un cuvânt creat de mine, care îmi atrage mai întâi atenţia şi apoi

mă lasă perplex. Micuţa observaţie de la sfârşitul visului, că *Ungeseres* înseamnă o preferinţă faţă de *Geseres*, deschide poarta asociaţiilor şi, odată cu aceasta, înţelegerii visului. O astfel de situaţie are loc şi la caviar: cel nesărat (*ungesalzen*) este mai apreciat decât cel sărat (*gesalzen*). Caviar pentru popor, „pasiuni nobile": aici se află ascunsă o aluzie glumeaţă la una dintre persoanele din casa mea, de la care sper ca, fiind mai tânără, va avea grijă de viitorul copiilor mei. Cu aceasta se potriveşte şi faptul că o altă persoană din casa mea, brava noastră guvernantă, este prezentată în vis, uşor de recunoscut în persoana educatoarei (sau călugăriţei). Între perechea *gesalzen–ungesalzen* şi *Geseres–Ungeseres* lipseşte însă o trecere, un intermediar. Acesta se află în „dospit (*gesäuert*) şi „nedospit" (*ungesäuert*); la fuga lor din *Egipt*, copiii lui Israel nu au avut timp să lase să crească aluatul de pâine şi, spre amintirea acestui lucru, ei mănâncă şi astăzi de Paşte pâine nedospită. Aici pot aduce şi o asociaţie bruscă ce mi-a venit în timpul acestei părţi de analiză. Îmi amintesc cum, de *Paştele* trecut, eu şi prietenul meu din Berlin ne plimbam pe străzile oraşului Breslau, care ne era străin. O fetiţă m-a întrebat care era drumul spre o anumită stradă; a trebuit să-mi cer scuze că nu ştiu şi i-am spus apoi prietenului meu: „Să sperăm că mai târziu în viaţă micuţa va dovedi mai multă isteţime în alegerea persoanelor care să o ghideze." La puţin timp după aceea mi-a sărit în ochi o firmă: Dr *Herodes*, ore de consultaţie... Am spus: „Sper că acest coleg nu este tocmai pediatru." Între timp, colegul meu îmi dezvoltă vederile sale asupra semnificaţiei biologice a *simetriei bilaterale* şi începe o frază cu introducerea: „Dacă am avea un ochi în mijlocul frunţii, ca *ciclopul*..." Aceasta duce însă la vorbele profesorului din prologul visului: *Fiul meu, miopul*. Astfel am fost condus la sursa principală a lui *Geseres*. În urmă cu mulţi ani, când acest fiu al profesorului M., care astăzi este un gân-

ditor independent, stătea încă la *pupitru*, el s-a îmbolnăvit de o maladie oculară, pe care medicul a considerat-o îngrijorătoare. El a fost de părere că, în măsura în care ea rămâne *unilaterală*, nu înseamnă nimic, dacă însă va trece la *celălalt ochi*, devine serioasă. Boala s-a vindecat la un ochi fără vătămări; la scurt timp după aceea s-au instalat însă cu adevărat semnele îmbolnăvirii celui de-al doilea ochi. Mama îngrozită l-a chemat imediat pe medic în singurătatea reşedinţei ei de la ţară. Însă acesta a *întors acum foaia*. *„Ce faceţi atâtea Geseres?"*, a luat-o el de sus pe mamă. „Dacă s-a făcut bine pe *o* parte, se va face bine şi pe *cealaltă* parte." Şi aşa a fost.

Şi acum legătura cu mine şi ai mei. *Pupitrul* la care fiul profesorului M. a făcut primii paşi spre cunoaştere a trecut, dăruit de mamă, în proprietatea fiului meu cel mare, căruia în vis îi pun în gură cuvinte de despărţire. Este uşor de ghicit una dintre dorinţele care se pot lega de acest transfer. Acest pupitru trebuie, prin construcţia sa, să îl protejeze pe copil ca să nu devină *miop* şi *unilateral*. De aici apar în vis *miop* (şi în spate *ciclop*) şi explicaţiile despre *bilateralitate*. Grija despre unilateralitate este polisemantică; alături de unilateralitatea fizică, ea poate fi intenţionată şi în sensul unilateralităţii dezvoltării intelectuale. Nu pare oare că scena din vis, în felul ei nebunesc, contrazice tocmai această grijă? După ce copilul şi-a spus cuvintele de despărţire *către o parte*, el spune *de cealaltă parte* contrariul, ca pentru a stabili un echilibru. *El acţionează oarecum ţinând seamă de simetria bilaterală*.

Astfel, visul este adesea cel mai profund acolo unde pare cel mai nebunesc. În toate timpurile, cei care au avut ceva de spus şi care au putut să o spună, nu fără pericole, au căpătat tichia de nebun. Ascultătorii cărora le erau destinate discursurile interzise le suportau mai degrabă, dacă puteau să râdă de ele şi să se-amăgească afirmând că aceste cuvinte

neplăcute sunt evident nebuneşti. Visul procedează în realitate aşa cum face în piesă prinţul care trebuie să se deghizeze în nebun şi astfel putem să spunem şi despre vis ceea ce Hamlet spune despre el, înlocuind condiţiile reale cu unele spiritual-ininteligibile: „Nu sunt nebun decât dinspre nord-nord-vest; când bate vântul dinspre sud, ştiu să deosebesc un uliu de un bâtlan."[118]

Am rezolvat deci problema absurdităţii visului prin aceea că gândurile visului nu sunt niciodată absurde — cel puţin nu în visele oamenilor sănătoşi psihic — şi că travaliul visului produce vise absurde şi vise cu elemente individuale absurde atunci când are de reprezentat în formă manifestă gânduri onirice de critică, batjocură şi dispreţ. Se cuvine să arăt că travaliul visului se epuizează o dată cu cei trei factori amintiţi şi cu un al patrulea factor pe care urmează să îl menţionăm. Acesta nu realizează altminteri nimic altceva decât o traducere a gândurilor visului, ţinând seamă de cele patru condiţii prescrise lui şi de faptul că întrebarea dacă psihicul lucrează în vis cu toate capacităţile sale sau numai cu o parte din acestea este pusă greşit şi nu ţine cont de relaţiile propriu-zise. Dat fiind că există multe vise în al căror conţinut au loc judecăţi, critici şi aprecieri, în care apare mirarea în raport cu un anume element al visului, în care se fac încercări de explicaţie şi sunt desfăşurate argumentări, trebuie să rezolvăm obiecţiile care decurg din acestea, asupra unor exemple selectate.

---

[118] [*Hamlet*, actul II, scena 2] Acest vis dă şi un bun exemplu pentru enunţul general valabil după care visele din aceeaşi noapte, deşi separate în amintire, cresc pe terenul aceluiaşi material de gânduri. Situaţia onirică în care eu îmi evacuez copiii din Roma este în plus deformată prin raportarea la un eveniment analog, care a avut loc în copilăria mea. Sensul este că invidiez rude cărora li s-a oferit deja cu ani în urmă prilejul să îşi ducă copiii pe alte meleaguri.

Pe scurt, răspunsul meu este acesta: *Tot ceea ce se află în vise ca activitate aparentă a funcţiei de judecată nu trebuie privit ca activitate de gândire a travaliului visului, ci aparţine materialului de gânduri al visului şi de acolo ajunge gata format în conţinutul manifest al visului.* Pot să merg chiar mai departe cu această afirmaţie. Şi judecăţile care ne vin *după trezire* despre visul amintit, ca şi senzaţiile evocate în noi de reproducerea acestui vis fac parte în mare măsură din conţinutul latent al visului şi pot fi introduse în interpretarea visului.

I

Am adus deja un exemplu clar în acest sens (p. 393). O pacientă nu doreşte să îşi povestească visul, pentru că *este prea neclar.* Ea a văzut în vis o persoană şi nu ştie *dacă aceasta era soţul sau tatăl.* Apoi urmează o a doua parte de vis, în care apare o „pubelă", cu care începe următoarea amintire. Ca tânără gospodină, ea a spus în glumă despre o tânără rudă pe care a întâlnit-o în casă că prima ei grijă ar trebui să fie procurarea unei noi pubele. În dimineaţa următoare, ei i-a fost trimisă o astfel de pubelă, plină însă cu lăcrămioare. Această parte a visului serveşte la reprezentarea expresiei „Nu a crescut pe gunoiul meu"[119]. Desăvârşind analiza, aflăm că în vis este vorba despre efectul retroactiv al unei istorii auzite în tinereţe, cu o fată care făcuse un copil despre care *era neclar cine era cu adevărat tatăl.* Reprezentarea onirică recurge deci aici la gândirea vigilă şi face ca unul dintre elementele gândurilor visului să fie reprezentat de o judecată din starea de veghe despre întregul vis.

---

[119] *Nicht auf meinem eigenen Mist gewachsen* — cu sensul de „copilul acesta nu este al meu" (*N. t.*).

II

Un caz asemănător: unul dintre pacienţii mei are un vis care îi pare interesant, căci el spune imediat ce se trezeşte: *Trebuie să îi povestesc asta doctorului.* Visul a fost analizat şi a dezvăluit cele mai clare aluzii la o relaţie pe care el o începuse în timpul tratamentului şi despre care îşi propusese *să nu-mi povestească nimic.*[120]

III

Un al treilea exemplu din propria mea experienţă:

Merg cu P. printr-o zonă în care apar case şi grădini, la spital. Se conturează ideea că am văzut deja de mai multe ori în vis această zonă. Nu mă descurc foarte bine; el îmi arată un drum care duce într-un restaurant (sală, nu grădină); acolo întreb de doamna Doni şi aflu că ea locuieşte în fund, într-o cameră mică, împreună cu trei copii. O iau într-acolo şi înainte să ajung întâlnesc o persoană nelămurită cu cele două fetiţe ale mele, pe care le iau apoi cu mine, după ce stau o clipă cu ele. Un fel de reproş la adresa soţiei mele, care le-a lăsat acolo.

La trezire simt o mare satisfacţie, pe care o motivez prin aceea că voi afla acum din analiză ce înseamnă: *Am mai visat asta.*[121] Analiza nu mă învaţă însă nimic despre aceasta; ea îmi arată numai că satisfacţia aparţine conţinutului oniric latent, şi nu unei judecăţi despre vis. Este *satisfacţia legată de faptul că am avut copii din căsătorie.* P. este o persoană alături de care am

---

[120] [*Completare din 1909*] Avertismentul conţinut deja în visele care au loc în timpul tratamentului psihanalitic, sau intenţia: aceasta trebuie să i-o povestesc doctorului, corespunde de regulă unei mari rezistenţe faţă de mărturisirea visului şi nu rareori este urmată de uitarea visului.

[121] O temă care a stârnit o discuţie amplă în ultimele numere anuale ale *Revue philosophique,* 1896-98 (paramnezia în vis).

mers pe acelaşi drum o parte din viaţă, care m-a depăşit cu mult apoi social şi material, dar a cărei căsătorie a rămas fără copii. Cele două cauze declanşatoare ale visului pot să înlocuiască demonstraţia cu o analiză completă. Cu o zi înainte citeam în ziar ferparele unei doamne *Dona A..y* (din care am făcut Doni) care a murit *în timpul lăuziei*[122]; am auzit de la soţia mea că răposata fusese îngrijită de aceeaşi moaşă ca şi ea însăşi, la cei doi copii mai mici ai noştri. Mă frapase numele Dona deoarece cu puţin timp înainte îl găsisem prima oară într-un roman englezesc. Celălalt mobil al visului rezultă din data acestui vis; era noaptea de dinaintea zilei de naştere a fiului meu cel mai mare, care se pare că are talent literar.

IV

Aceeaşi satisfacţie mi-a rămas după trezirea dintr-un vis absurd: tata juca, după moartea sa, un rol politic la maghiari şi se motivează prin persistenţa senzaţiei care însoţea ultima frază a visului (vezi p. 397): *„Îmi amintesc că pe patul de moarte el semănase atât de mult cu Garibaldi şi mă bucur că a fost totuşi adevărat..."* (urmează o continuare uitată) Din analiză pot să introduc aici ceea ce ţine de această lacună din vis. Este menţionarea celui de-al doilea băiat al meu, căruia i-am dat prenumele unei mari personalităţi istorice (Cromwell), care mă influenţase puternic în anii copilăriei mele, mai ales de când locuisem în Anglia. Anul acela aşteptasem naşterea copilului cu intenţia de a folosi exact acest nume dacă ar fi fost băiat şi l-am salutat cu acest nume, *satisfăcut*, la naştere. Este uşor de observat cum megalomania reprimată a tatălui se transferă în gândurile sale asupra copiilor; credem că aceasta este una din căile pe care are loc de la sine reprima-

122 În text: *Kindbett*, literal patul de copil, înseamnă în germană lăuzie (*N. t.*).

rea devenită necesară în viață. Micuțul și-a câștigat dreptul său de a fi admis în contextul acestui vis prin faptul că trecuse prin același accident — scuzabil la copil și la muribund — de a-și murdări lenjeria. A se compara aluzia *„judecător prezident"* (literal, „jude scăunal") și dorința visului: de a sta în fața propriilor copii *mare* și *curat.*

V

În căutarea judecăților care trec în vis, dar nu se continuă și nu se preiau la trezire, voi afla, cu mare ușurare, că mă pot folosi pentru aceasta de acele vise care au fost comunicate deja în altă intenție. Visul despre Goethe care l-a atacat pe domnul M. pare să conțină o serie întreagă de acte de judecată. *Caut să îmi explic puțin relațiile temporale, care mi se par neverosimile.* Nu seamănă aceasta cu un imbold critic împotriva absurdului fapt ca Goethe să fi atacat literar pe un tânăr cunoscut de-al meu? *„Mi se pare plauzibil* ca el să fi avut 18 ani." Aceasta sună ca și rezultatul unui calcul destul de slab; și *Nu știu sigur în ce an suntem"* ar fi un exemplu pentru nesiguranța sau îndoiala în vis.

Acum știu însă, din analiza visului, că aceste acte de judecată care aparent se desăvârșesc abia în vis prilejuiesc o altă idee, prin care ele devin indispensabile interpretării viselor și în același timp este evitată orice absurditate. Cu propoziția: *„Caut să îmi explic puțin relațiile temporale"* eu mă pun în locul prietenului meu (Fließ), care caută într-adevăr să explice relațiile temporale ale vieții. Prin aceasta, fraza pierde semnificația unei judecăți care se împotrivește absurdului frazei precedente. Adaosul *„care mi se par neverosimile"* face parte din același context ca și următorul: *„Mi se pare plauzibil"*. Exact cu aceleași cuvinte îi replicasem doamnei care îmi povestise despre cazul fratelui ei: *„Mi se pare neverosimil,* ca strigătul:

„natura, natura" să aibă ceva de-a face cu Goethe; *mi se pare foarte plauzibil* ca el să fi avut semnificaţia sexuală pe care dvs. o cunoaşteţi." Aici a avut loc o judecată, dar nu în vis, ci în realitate, cu un prilej de care amintesc gândurile visului, care îl şi valorifică. Conţinutul visului îşi apropriază această judecată ca şi oricare alt fragment din gândurile visului.

Numărul 18 cu care este pusă în legătură, în mod absurd, judecata în vis păstrează încă urma contextului din care a fost scoasă judecata reală. În sfârşit, acel *„nu sunt sigur în ce an suntem"* nu trebuie decât să impună identificarea mea cu paraliticul, în examinarea căruia se pusese într-adevăr această problemă.

La rezolvarea actului aparent de judecată în vis putem să ne lăsăm ghidaţi de regula dată la început pentru realizarea travaliului de interpretare, anume că acele legături produse în vis între părţile componente ale visului trebuie lăsate la o parte, ca o aparenţă lipsită de esenţă şi că fiecare element oniric trebuie să-şi găsească întemeierea lui. Visul este un conglomerat ce trebuie îmbucătăţit pentru scopurile cercetării. Pe de altă parte, ni se atrage atenţia că în vise se manifestă o forţă psihică ce produce această coerenţă aparentă, supunând deci unei *elaborări secundare* materialul obţinut prin interpretarea viselor. Avem în faţa ochilor manifestări ale acestei forţe, pe care le vom examina ulterior, ca fiind al patrulea factor al formării viselor.

VI

Caut alte exemple de travaliu de judecată în visele deja comunicate. În visul absurd despre înştiinţarea consiliului comunal, întreb: *La puţin timp după aceea te-ai căsătorit? Calculez că m-am născut în 1856, ceea ce mi se pare a fi urmarea directă a acelui incident.* Aceasta îmbracă în întregime forma unui *raţio-*

nament. Tata s-a căsătorit curând după criza din anul 1851; eu sunt cel mai mare dintre copii, născut în 1856, deci merge. Ştim că această concluzie este falsificată din cauza împlinirii dorinţei, că fraza care domină gândurile visului spune aşa: *patru sau cinci ani, acesta nu este un interval care trebuie socotit*. Dar fiecare parte din acest raţionament trebuie determinată altfel, din gândurile visului, atât după conţinut, cât şi după formă: el este pacientul de a cărui răbdare colegul se plânge, pacient care se gândeşte să se căsătorească imediat după finalul curei. Modul în care discut cu tatăl meu aminteşte de o *anchetă* sau un *examen* şi prin aceasta de un profesor universitar care cerea informaţii complete de la studenţii care se înscriau la cursul lui. Îi întreba: „Data naşterii?" „1856" „*Patre*?" La aceasta trebuia să spui prenumele tatălui cu desinenţa latină şi noi studenţii presupuneam că din prenumele tatălui consilierul Curţii trăgea *concluzii* pe care nu i le-ar fi permis totdeauna prenumele celui care se înscria. De aceea, *concluzia* visului ar fi doar repetarea *concluziei* care apare în gândurile visului ca o bucată de material. De aici aflăm ceva nou. Dacă în conţinutul visului apare o concluzie, atunci ea vine cu siguranţă din gândurile visului; în acestea ea poate fi conţinută însă ca o parte din materialul amintit sau poate să unească între ele o serie de gânduri ale visului, ca o legătură logică. În orice caz, concluzia din vis reprezintă o concluzie din gândurile visului.[123]

Analiza acestui vis ar trebui continuată aici. De ancheta profesorului se leagă amintirea despre indexul studenţilor de la Universitate (care pe vremea mea era redactat în latină). Apoi aminteşte de cursul studiilor mele. Cei *cinci ani* care sunt prevăzuţi pentru studiul medicinei au fost prea puţini

[123] Aceste rezultate corectează în anumite puncte datele mele precedente despre reprezentarea relaţiilor logice. Acestea din urmă descriu comportamentul general al travaliului visului, dar nu ţin seama de cele mai fine şi mai îngrijite activităţi ale sale.

pentru mine. Eu mi-am continuat munca mulţi ani după aceea şi în cercul cunoscuţilor mei eram luat drept un leneş şi lumea se întreba dacă *voi termina vreodată*. Atunci m-am decis *repede* să îmi dau examenele şi am terminat totuşi, *în ciuda amânării*. O nouă întărire a gândurilor visului pe care o menţin în ciuda criticilor mei. „Şi dacă nu o să credeţi asta, pentru că am întârziat atât; voi termina totuşi, voi ajunge *la sfârşit*.[124] Adesea s-a petrecut aşa."

Acelaşi vis conţine, în partea lui introductivă, câteva propoziţii cărora nu le putem contesta caracterul unei argumentări. Şi această argumentare nu este nici măcar absurdă, ea ar putea să aparţină la fel de bine gândirii vigile. *Mă amuz în vis de înştiinţarea consiliului comunal, căci în primul rând în 1851 eu nici nu eram pe lume, în al doilea rând tatăl meu, la care se putea referi înştiinţarea, este deja mort*. Cele două lucruri nu numai că sunt corecte în sine, ci se şi acoperă în întregime cu argumentele reale pe care le-aş aduce în cazul unei asemenea înştiinţări. Din analiza precedentă (v. p. 566) ştim că acest vis a crescut pe terenul unor gânduri onirice foarte amare şi sarcastice; dacă putem admite în plus şi motivele puternice pentru cenzură, vom înţelege că travaliul visului are toate ocaziile pentru a crea o *contestare nemiloasă a unei presupuneri absurde*, după prototipul existent în gândurile visului. Analiza ne arată însă că travaliul visului nu este lăsat totuşi aici să creeze liber, ci că el trebuie să folosească pentru aceasta materialul de gânduri onirice. Este ca şi cum în comparaţia algebrică ar apărea, în afară de numere, un plus şi un minus, un exponent şi un semn de radical şi oricine care scrie această ecuaţie fără să o înţeleagă ar scrie aceste semne de operaţii ca şi cum ar fi numere, dar apoi le-ar încurca. Cele două argumente (din conţinutul visului)

---

[124] În limba germană, cuvântul *Schluß* înseamnă atât final, cât şi concluzie (*N. t.*).

se pot pune pe seama următorului material. Îmi este penibil să gândesc că, atunci când vor deveni cunoscute, multe dintre premisele pe care le pun la baza teoriei mele psihologice despre psihonevroze vor evoca neîncredere şi râsete. Deci trebuie să susţin că impresii care datează din al doilea an de viaţă, uneori chiar din primul an, lasă o urmă durabilă în viaţa afectivă a celui care va fi ulterior bolnav — cu toate că ele sunt distorsionate şi exagerate în multe feluri de către amintire — şi ele pot conferi prima şi cea mai profundă întemeiere pentru un simptom isteric. Pacienţii cărora le expun aceasta în momentul potrivit parodiază de obicei explicaţia obţinută, declarându-se gata să caute amintiri despre o perioadă când ei *nu erau încă în viaţă*. După aşteptările mele, o receptare asemănătoare trebuie să aibă şi descoperirea mea despre rolul nebănuit jucat de *tată*, în cazul celor mai vechi impulsuri sexuale ale pacientelor de sex feminin. (Cf. confruntarea de la p. 311.) Şi totuşi, după convingerea mea bine fundamentată, ambele sunt adevărate. Mă gândesc să întăresc aceasta prin câteva exemple în care moartea tatălui a survenit la o vârstă foarte timpurie a copilului şi fapte ulterioare, care nu se pot explica altfel, demonstrează că în memoria copilului s-au păstrat totuşi inconştient amintiri despre persoana pe care a pierdut-o atât de timpuriu. Ştiu că afirmaţiile mele se bazează pe *concluzii* a căror valabilitate va fi disputată. Este deci o realizare a împlinirii dorinţei atunci când tocmai materialul acestor *concluzii de a căror contestare mă tem* este folosit de travaliul visului pentru fabricarea unor *concluzii ireproşabile*.

VII

La începutul unui vis pe care până acum l-am schiţat numai este exprimată uimirea despre tema care apare.

Bătrânul Brücke mi-a trasat probabil o sarcină; destul de ciudat, *ea constă în disecarea părţii inferioare a corpului meu, bazin şi picioare, pe care îl văd în faţa mea ca în sala de disecţie, totuşi fără a simţi vreo lipsă la corp şi fără urmă de groază. Louise N. stă alături şi mă ajută. Bazinul este eviscerat, se vede când partea superioară, când partea inferioară, amestecându-se. Se pot vedea bulbi groşi, de culoarea roşie a cărnii (care mă fac să mă gândesc chiar în vis la hemoroizi). Trebuia extras cu grijă ceva ce se afla deasupra şi strălucea în staniol mototolit.*[125] *Apoi am reintrat în posesia picioarelor mele şi am făcut un drum prin oraş, luând însă, de oboseală, o trăsură. Spre uimirea mea, trăsura a intrat pe o poartă care s-a deschis şi ne-a lăsat să trecem printr-un gang care, la capăt, ducea iarăşi în aer liber.*[126] *După aceea am mers cu un ghid alpin, care îmi căra lucrurile, prin peisaje care se schimbau. O bucată de drum m-a dus cu multă grijă pentru picioarele mele obosite. Terenul era mlăştinos; mergeam pe margine; oamenii stăteau pe pământ, printre ei era o fată, indiancă sau ţigancă. Mai devreme mă mişcasem eu singur pe terenul mlăştinos, mirându-mă continuu că pot să fac aceasta atât de bine după disecţie. În final am ajuns la o căsuţă de lemn, care avea o fereastră deschisă. Acolo ghidul m-a lăsat şi a aşezat pe pervazul ferestrei două scânduri de lemn, pentru a face astfel un pod peste hăul care trebuia trecut de la fereastră. Acum mi s-a făcut cu adevărat frică pentru picioarele mele. În locul trecerii aşteptate am văzut însă doi bărbaţi adulţi pe bănci de lemn care se aflau la pereţi şi am mai văzut cum alături de ei dorm doi copii. Ca şi cum nu scândurile, ci copiii ar trebui să facă trecerea. Mă trezesc cu groază în minte.*

---

[125] Staniolul este o aluzie la Stannius, *Sistemul nervos al peştilor.*

[126] Locaţie din holul casei mele, acolo unde se află cărucioarele; altminteri, locul are diferite destinaţii.

Cine şi-a făcut o dată o impresie despre marile capacităţi ale condensării onirice îşi va putea reprezenta uşor ce număr de pagini ar trebui să ocupe analiza aprofundată a acestui vis. Din fericire, în acest context voi extrage pur şi simplu un exemplu pentru uimirea în vis, care apare în detaliul *„destul de ciudat"*. Încep cu mobilul visului. Este o vizită a acelei doamne Louise N., care asistă la lucrare şi în vis. „Împrumută-mi ceva de citit." Îi ofer *She* de Rider Haggard. „O carte *ciudată*, dar plină de sensuri ascunse", doresc să îi expun; „eternul feminin, nemurirea afectelor noastre..." Aici ea mă întrerupe: „Ştiu deja asta. Nu ai ceva al tău?" — „Nu, operele mele nemuritoare nu sunt încă scrise." — „Deci când vor apărea oare aşa-numitele ultime explicaţii, care, după cum ne promiţi, vor fi lizibile şi pentru noi?" întreabă ea cumva ironică. Observ atunci că altcineva îmi atrage atenţia, prin gura ei, şi amuţesc. Mă gândesc la sacrificiul care este preţul pe care trebuie să îl plătesc pentru a publica fie şi numai lucrarea despre vis, în care trebuia să trădez atât de mult din propria mea fiinţă.

„Mai-binele, atât cât poţi să-l ştii,
Oricum nu e de spus unor copii."[127]

Disecţia *propriului meu corp* care mi se cere în vis este deci *autoanaliza* legată de comunicarea viselor mele. Aici apare pe bună dreptate bătrânul Brücke; încă în aceşti primi ani de travaliu ştiinţific se întâmpla să las să zacă o descoperire până ce încărcătura sa de energie mă presa către publicare. Următoarele gânduri însă, care se învârt în jurul conversaţiei cu Louise N., bat prea profund pentru a putea fi conştiente; ele suferă o deviere prin materialul care mi-a fost evocat de men-

[127] Vezi nota 4 de la p. 185.

ţionarea cărţii *She* a lui Rider Haggard. La această carte şi la cea de-a doua carte a aceluiaşi autor, *Heart of the World,* se referă judecata *„destul de ciudat"* şi numeroase elemente ale visului sunt luate din cele două romane fantastice. Terenul mlăştinos peste care oamenii trebuie căraţi, prăpastia care trebuie traversată prin intermediul scândurilor aduse provin din *She;* indienii, fata, casa de lemn din *Heart of the World.* În ambele romane ghidul este femeie, în ambele este vorba despre călătorii periculoase, în *She* despre o călătorie plină de aventuri în ceva nedescoperit, aproape neumblat. După o notiţă pe care o găsesc la vis, picioarele obosite au fost o senzaţie reală din acea zi. Probabil lor le-au corespuns o dispoziţie obosită şi o întrebare plină de îndoială: „Cât de departe mă vor mai duce picioarele?" În *She* aventura se termină cum, în loc să aducă nemurirea pentru sine şi pentru ceilalţi, ghida îşi găseşte moartea într-un misterios foc subteran. O astfel de angoasă a fost stârnită, inconfundabil, în gândurile visului. *„Casa de lemn"* este cu siguranţă *sicriul,* deci mormântul. Însă prin reprezentarea celui mai nedorit dintre toate gândurile printr-o împlinire de dorinţă, travaliul visului şi-a realizat performanţa de maestru. Odată chiar am fost într-un mormânt, dar era un mormânt etrusc golit din Orvieto, o cameră îngustă cu două băncuţe de piatră la pereţi, pe care erau aşezate scheletele a doi adulţi. La fel arată interiorul casei de lemn din vis, numai că piatra este înlocuită cu lemn. Visul pare să spună: „Dacă tot vrei să stai în mormânt, să fie măcar mormântul etrusc" şi, cu această înlocuire, el transformă cea mai tristă aşteptate într-una chiar dorită. Din păcate, aşa cum vom afla, el nu poate însă să inverseze în contrariul său decât reprezentarea care însoţeşte afectul, nu întotdeauna poate inversa însuşi afectul. Astfel, eu mă trezesc *„cu groază în minte",* după ce şi-a obţinut reprezentare şi ideea că poate copiii vor reuşi ceea ce tatălui

i-a rămas refuzat — o nouă aluzie la ciudatul roman în care identitatea unei persoane este susţinută printr-o serie de generaţii de 2 000 de ani.

VIII

În contextul unui alt vis se află de asemenea o expresie de uimire faţă de ceea ce se petrece în vis, dar legată de o încercare de explicaţie atât de izbitoare, îndrăzneaţă şi aproape spirituală, încât, din cauza ei, ar trebui să supun analizei întregul vis, chiar şi dacă visul nu ar poseda alte două puncte de atracţie pentru interesul nostru. În noaptea din 18 spre 19 iulie călătoresc pe Magistrala de Sud şi aud în vis: *„Hollthurn, zece minute". Mă gândesc imediat la Holothurien — un muzeu de istorie a naturii —, anume că acesta este un loc în care bărbaţii curajoşi s-au luptat fără succes împotriva suzeranului lor. — Da, contrareforma în Austria! Ca şi cum ar fi un loc din Steiermark sau Tirol. Atunci văd neclar un mic muzeu, în care sunt păstrate resturile sau posesiunile acestor bărbaţi. Doresc să cobor, dar ezit. Pe peron se află femei cu fructe, ele stăteau ciucite la pământ şi îşi întindeau coşurile îmbietor. Am ezitat neştiind dacă mai avem timp şi acum continuam să stăm. Dintr-o dată mă aflu în alt cupeu, în care scaunele sunt atât de înguste, încât ne lovim cu spatele de spătar.*[128] *Mă mir, dar puteam să fi schimbat vagoanele deja, în somn. Mai mulţi oameni, printre care doi fraţi englezi; un şir de cărţi pe o etajeră la perete. Văd „Wealth of Nations", „Matter and Motion" (de Maxwell), groase şi legate în in maro. Bărbatul o întreabă pe sora sa dacă nu a uitat de o carte de Schiller. Cărţile sunt când ale mele, când ale celor doi.*

---

[128] Descrierea nu este inteligibilă nici pentru mine, dar mă ghidez după principiul de a reda visul în acele cuvinte care îmi vin atunci când îl transpun în scris. Transpunerea în cuvinte este chiar o parte din prezentarea visului.

Doresc să mă amestec în conversaţie, confirmând sau susţinând. — Mă trezesc, asudând din tot corpul, pentru că ferestrele sunt închise. Trenul opreşte la Marburg.

În timp ce scriam visul mi-a venit în minte un fragment de vis pe care amintirea voia să-l treacă cu vederea. *Spun fraţilor despre o anumită lucrare: „It is from..", dar mă corectez: „it is by..." Bărbatul remarcă faţă de soră: „El a spus corect."*

Visul începe cu numele staţiei, care trebuie să mă fi trezit incomplet. Înlocuiesc acest nume, Marburg, cu Hollthurn. Faptul că am auzit Marburg la prima strigare, sau poate la una ulterioară, este dovedit de menţionarea în vis a lui Schiller, care este născut la Marburg, dar nu la cel din Steiern.[129] De această dată călătoream în condiţii foarte neplăcute, deşi la clasa I. Trenul era supraaglomerat, în cupeu am întâlnit un domn şi o doamnă care păreau foarte suspuşi şi care nu obişnuiau sau nu credeau că merită osteneala să îşi ascundă neplăcerea faţă de intrus. Nu mi s-a răspuns la salutul politicos; deşi bărbatul şi femeia stăteau unul lângă altul (cu spatele la locomotivă), femeia s-a grăbit să ocupe cu o umbrelă locul din faţa ei, de la fereastră; uşa a fost imediat închisă şi au fost schimbate replici demonstrative despre deschiderea geamurilor. Probabil că imediat s-a văzut pofta mea de aer. Era o noapte fierbinte şi în cupeul închis din toate părţile era sufocant. După experienţa mea de călătorie, oamenii care se comportă atât de lipsit de consideraţie faţă de ceilalţi sunt cei care nu şi-au plătit biletul sau l-au plătit doar pe jumătate. Când a venit conductorul şi eu i-am arătat biletul meu, cumpărat pe mulţi bani, din gura femeii a ieşit pe un ton superior şi

[129] [*Completare din 1909*] Schiller nu este născut într-un Marburg, ci în Marbach, aşa cum ştie orice elev de gimnaziu din Germania şi cum ştiam şi eu. Aceasta este încă o dată una dintre acele erori (a se vedea mai sus, p. 245, nota 26) care se interpun ca substitut pentru o falsificare intenţionată în altă parte şi pe care am încercat să le explic în *Psihopatologia vieţii cotidiene.*

cumva ameninţător: „Soţul meu are legitimaţie." Era o apariţie impunătoare, cu trăsături neplăcute, de o vârstă apropiată de cea la care femeia îşi pierde farmecele; bărbatul nu s-a amestecat în conversaţie, stătea acolo nemişcat. Am încercat să dorm. În vis mă răzbun înspăimântător pe neplăcuţii mei tovarăşi de călătorie; nu s-ar bănui ce ocări şi ce umilinţe se ascund în spatele fragmentului extras din prima jumătate a visului. După ce această trebuinţă a fost satisfăcută, s-a manifestat cea de-a doua dorinţă, de a schimba cupeul. Visul îşi schimbă atât de des scena şi fără să pară a fi câtuşi de puţin deranjat de schimbare, încât nu ar fi deloc bătător la ochi dacă mi-aş fi înlocuit imediat tovarăşii de călătorie cu unii mai plăcuţi, din amintirea mea. Dar aici apare un caz că ceva nu agrea schimbarea scenei, făcând necesară explicarea ei. Cum am ajuns dintr-o dată în alt compartiment? Nu îmi puteam aminti totuşi cum coborâsem. Nu există decât o singură explicaţie: *trebuie să fi părăsit vagonul dormind*, un fapt rar, în favoarea căruia experienţa neuropatologilor ne oferă totuşi exemple. Ştim despre persoanele care întreprind călătorii cu trenul într-o stare crepusculară, fără ca prin vreun semn să se ghicească starea lor anormală, până ce, la vreo staţie oarecare, îşi revin complet şi se miră de lacuna din memoria lor. Deci, încă în vis, îmi explicam starea ca pe un astfel de caz de *„automatisme ambulatoire"*.

Analiza permite o altă soluţie. Încercarea de explicaţie care m-a frapat atât de mult atunci când a trebuit să o atribui travaliului visului nu este originală, ci copiază din nevroza unuia dintre pacienţii mei. În altă parte povesteam deja de un bărbat cu o înaltă educaţie şi foarte blând, care, la scurt timp după moartea părinţilor săi, a început să se plângă de tendinţe criminale şi căzuse acum victimă măsurilor de precauţie pe care trebuia să le ia pentru a se împotrivi acestor tendinţe. Era un caz de nevroză obsesională gravă acompaniată

de luciditate. În primul rând, a trece strada era acum un chin pentru el din pricina compulsiei de a ţine socoteală unde dispar toţi trecătorii; dacă vreunul se sustrăgea privirii sale urmăritoare, atunci îi rămânea o senzaţie penibilă şi se gândea că ar fi fost posibil ca el să-l fi înlăturat. Printre altele, în spatele acestei imagini se afla o fantasmă cainică, pentru că „toţi oamenii sunt fraţi". Din cauza imposibilităţii de a realiza această sarcină, el a renunţat să mai iasă la plimbare şi îşi petrecea viaţa închis între patru pereţi. În camera sa ajungeau însă întruna, prin ziare, informaţii despre crime care se petreceau afară şi conştiinţa lui îi sugera, sub formă de bănuială, că el ar fi criminalul căutat. Faptul că ştia că nu îşi părăsise locuinţa de câteva săptămâni l-a protejat o vreme de aceste acuze, până ce într-o zi i-a trecut prin minte posibilitatea de *a-şi fi părăsit casa într-o stare de inconştienţă*; astfel ar fi putut să ucidă fără să ştie nimic despre aceasta. De atunci încolo, el a încuiat uşa casei, i-a predat cheia bătrânei menajere şi i-a interzis cu străşnicie să lase să ajungă cheia în mâna lui nici chiar şi la propria lui cerere.

De aici provine şi încercarea de explicaţie conform căreia eu aş fi coborât într-o stare de inconştienţă — aceasta a intrat direct în vis, din materialul gândurilor visului şi trebuie să servească în vis identificării mele cu persoana acestui pacient. Amintirea lui mi-a fost trezită de o asociaţie simplă. În compania acestui bărbat făcusem, cu câteva săptămâni în urmă, ultima călătorie de noapte. El se însănătoşise şi mă acompania în provincie la rudele sale care mă chemaseră; am avut un compartiment pentru noi, am lăsat toate ferestrele deschise toată noaptea şi am conversat antrenant, atâta timp cât am rămas treaz. Ştiam că impulsurile ostile din copilărie împotriva tatălui său, în contexte sexuale, erau rădăcina îmbolnăvirii sale. Dat fiind că mă identificam cu el, doream să îmi mărturisesc deci ceva asemănător. Cea de-a

doua scenă a visului se interpretează ca o fantasmă extravagantă în care cei doi tovarăşi de călătorie se comportă faţă de mine atât de respingător pentru că, prin venirea mea, stânjenisem schimbul nocturn de gesturi tandre pe care ei intenţionau să îl aibă. Această fantasmă îşi are însă originea într-o scenă din copilărie, în care copilul, probabil împins de curiozitatea sexuală, năvăleşte în camera părinţilor şi este alungat de acolo de ordinul tatălui.

Consider că este inutil să mai adun şi alte exemple. Nu ar face decât să întărească ceea ce am dedus din cele deja introduse, anume că actul de judecată în vis nu este decât repetiţia unui prototip din gândurile visului. De cele mai multe ori este o repetiţie rău adusă din condei, introdusă într-un context neprielnic, uneori însă, ca în ultimele exemple, ea este atât de iscusit folosită, încât putem avea la început impresia unei activităţi independente de gândire în vis. De aici ne putem îndrepta interesul către acea activitate psihică ce pare să nu contribuie ce-i drept întotdeauna la formarea visului, dar care, acolo unde o face, se străduieşte să contopească elementele onirice de origini disparate într-un tot fără contradicţii şi plin de sens. Înainte de aceasta însă ni se pare că se impune să ne ocupăm de manifestările de afect care apar în vis şi să le comparăm cu afectele pe care le descoperă analiza la gândurile visului.

H

Afectele în vis

O remarcă ageră a lui Stricker [1879, 51] ne-a atras atenţia că expresiile de afect ale visului nu permit acea expediere dispreţuitoare pe care, în stare de veghe, o adresăm conţinutului visului: „Dacă în vis mă tem de hoţi, atunci hoţii sunt imaginari, dar teama este reală" — şi la fel stau lucrurile şi atunci când mă bucur în vis. După mărturia pe care ne-o dau senzaţiile noastre, afectul trăit în vis nu este în niciun caz mai puţin valoros în comparaţie cu cel trăit cu aceeaşi intensitate în stare de veghe; prin conţinutul său afectiv, visul ridică mai energic decât prin conţinutul reprezentativ pretenţia de a fi admis printre trăirile reale ale sufletului nostru. În stare de veghe ne realizăm această succesiune pentru că nu înţelegem să valorificăm psihic un afect decât în relaţia sa cu un conţinut reprezentativ. Dacă afectul şi reprezentarea nu se acordă între ele, după natură şi intensitate, atunci judecata noastră vigilă este pusă în încurcătură.

În ceea ce priveşte visele, a stârnit mereu mirare faptul că acel conţinut reprezentativ nu aduce cu el efectele afective pe care gândirea vigilă le aşteaptă, cu necesitate. Strümpell (1877, 27 şi urm.) spune că, în vise, reprezentările sunt despuiate de valoarea lor psihică. Însă din vis nu lipseşte nici faptul contrar, apariţia unor manifestări afective intense la un conţinut ce nu pare să ofere niciun prilej de descărcare a afectului. Mă aflu în vis într-o situaţie groaznică, plină de pericole, greţoasă, dar nu resimt nici teamă şi nici repulsie; dim-

potrivă, alteori mă îngrozesc de lucruri inofensive şi mă bucur de lucruri copilăreşti.

Enigma visului dispare mai repede şi mai complet poate decât oricare alta, atunci când trecem de la conţinutul manifest la cel latent al visului. Nu vom avea nimic de-a face cu explicaţia lui, deoarece el nu mai subzistă. Analiza ne învaţă: *conţinuturile reprezentative au suferit deplasări şi substituţii, în timp ce afectele rămân neatinse.* Nicio mirare că acel conţinut reprezentativ care este alterat prin deformare onirică nu se mai potriveşte afectului care a rămas; dar nu este nicio mirare nici dacă analiza a reinstalat conţinutul corect în locul său precedent.[130]

Într-un complex psihic, care a suferit influenţa cenzurii rezistente, afectele sunt partea rezistentă, singura ce ne poate sugera completarea corectă. Încă şi mai limpede decât la vise se dezvăluie această situaţie la psihonevroze. Afectul are mereu dreptate, cel puţin conform calităţii sale; intensitatea sa poate creşte, datorită deplasărilor atenţiei nevrotice. Când istericul se miră că se poate teme atât de mult de lucruri mărunte, sau când bărbatul cu reprezentări obsesionale se miră ca din nimic i se poate dezvolta un astfel de autoreproş pe-

---

[130] [*Completare din 1919*] Dacă nu mă înşel foarte mult, primul vis pe care mi l-a povestit nepotul meu în vârstă de 20 de luni arată că travaliul visului a reuşit să schimbe materialul visului în împlinire a unei dorinţe, în timp ce afectul corespunzător se perpetuează neschimbat şi în starea de somn. În noaptea dinaintea zilei în care tatăl său trebuia să plece pe câmpul de luptă, copilul a strigat, plângând sfâşietor: *Papa, papa — Bebi.* Aceasta nu poate însemna decât: papa şi bebi rămân împreună, în timp ce plânsul recunoaşte despărţirea care va urma. Pe atunci copilul era în stare să exprime foarte bine conceptul de despărţire. „Fort" [*departe*] (înlocuit printr-un oooo ciudat accentuat, prelungit foarte mult) a fost unul dintre primele sale cuvinte şi, cu mai multe luni înainte de acest prim vis, el realizase cu toate jucăriile lui „fort", ceea ce ţinea de autostăpânirea, realizată foarte timpuriu, de a o lăsa să plece pe mama lui. [Despre acest copil Freud mai scrie şi în *Dincolo de principiul plăcerii* (1920*g*) (*N. t.*)]

nibil, atunci ambii se înşală, luând conţinutul reprezentativ — lucrurile mărunte sau nimicul — drept ceea ce este esenţial şi ei se apără fără succes, făcând din acest conţinut reprezentativ punctul de pornire al travaliului lor de gândire. Psihanaliza le indică apoi drumul corect, arătându-le că justificat este, dimpotrivă, afectul şi căutând reprezentarea care aparţine afectului, refulată printr-o substituţie. Premisa pentru aceasta este că descărcarea de afect şi conţinutul reprezentativ nu formează acea unitate organică indivizibilă pe care suntem obişnuiţi să o vedem şi să o tratăm ci că cele două părţi pot să fie lipite una de alta, astfel că ele se pot descompune prin analiză. Interpretarea viselor arată că aşa se petrec de fapt lucrurile.

Aduc mai întâi un exemplu în care analiza explică aparenta absenţă a afectului acolo unde conţinutul ideatic ar trebui să forţeze descărcarea de afect.

I

Ea vede într-un pustiu trei lei, dintre care unul râde; dar ea nu se teme de ei. Apoi ea trebuie totuşi să fi fugit de ei, căci vrea să se urce într-un copac, dar o găseşte sus pe verişoara ei, care este profesoara de franceză etc.

Analiza adaugă la aceasta următorul material: mobilul indiferent al visului este o frază din tema ei la engleză: „Coama este podoaba *leului*." Tatăl ei purta o barbă care îi înconjura faţa ca o *coamă*. Profesoara ei de engleză se numeşte Miss *Lyons* (lions, *engl.* = lei). Un cunoscut îi trimisese baladele lui *Loewe* (Löwe, *germ.* = leu). Aceştia sunt deci cei trei lei; de ce ar trebui să se teamă de ei? — Ea a citit o povestire în care un negru, care a fost instigat de tovarăşii săi la revoltă, este vânat cu câini şi se urcă în copac pentru a se salva. Apoi

urmează, în cea mai veselă dispoziţie, frânturi de amintiri cum sunt indicaţiile despre cum se prind leii, din *Fliegende Blätter*: Se ia un pustiu şi se cerne, ca să rămână leii. Pe urmă nostima, dar nu foarte cuviincioasa anecdotă despre un funcţionar care este întrebat de ce nu face eforturi mai mari pentru a obţine favoruri din partea şefului său şi care răspunde că s-a străduit să îşi croiască drum, dar superiorul lui era *deja acolo sus*. Întregul material devine inteligibil dacă aflăm că doamna a primit în ziua visului vizita superiorului soţului ei. El fusese foarte politicos cu ea, îi sărutase mâna, şi *ea nu se temuse deloc de el*, deşi era un *„mare grangur"* şi juca în capitala landului ei rolul de *„rege leu"*. Acest leu este deci comparabil cu leul din *Visul unei nopţi de vară*, care se demască a fi Snug, tâmplarul, şi astfel sunt toţi leii din vis, de care nu se teme.

II

Al doilea exemplu este visul acelei fete care l-a văzut pe fiul cel mic al surorii sale, ca un cadavru în sicriu (p. 196 şi p. 301), dar care nu a resimţit, aşa cum adaug aici, nicio durere şi nicio întristare. Ştim din analiză de ce nu. Visul învăluia numai dorinţa ei de a-l revedea pe bărbatul iubit; afectul trebuia determinat pe baza dorinţei, şi nu a deghizării acesteia. Nu era deci niciun prilej de întristare.

Într-un număr de vise afectul rămâne cel puţin în relaţie cu acel conţinut de reprezentare care l-a înlocuit pe cel care i se potrivea. În alte vise, atenuarea complexului merge mai departe. Afectul apare complet desprins de reprezentarea care îi aparţine şi este transferat altundeva în vis, unde se integrează noii ordonări a elementelor onirice. Este deci asemănător celor aflate despre actele de judecată în vis. Dacă în

gândurile visului se află o concluzie importantă, atunci şi în vis se află o astfel de concluzie; dar concluzia poate fi deplasată în vis asupra unui cu totul alt material. Nu rareori această deplasare se realizează după principiul opoziţiei.

Voi explica ultima modalitate pe baza următorului exemplu de vis, pe care l-am supus analizei celei mai exhaustive.

III

Un castel pe ţărmul mării, apoi însă el nu se mai află chiar la mare, ci pe marginea unui canal îngust, care duce în mare. Un domn P. este guvernatorul. Eu stau cu el într-un salon mare cu trei ferestre, în faţa cărora se ridică nişte ziduri proeminente, ca nişte creneluri. Sunt repartizat la garnizoană ca ofiţer voluntar în Marină. Ne temem de întâlnirea cu vase de război inamice, deoarece ne aflăm în stare de război. Domnul P. are intenţia de a pleca; el îmi comunică instrucţiuni despre ceea ce trebuie să se întâmple în cazul de care ne temem. Soţia sa bolnavă se află împreună cu copiii în castelul în pericol. Dacă începe bombardamentul, sala cea mare trebuie evacuată. El respiră greu şi doreşte să se îndepărteze; îl trag înapoi şi întreb în ce modalitate îi voi da raportul dacă va fi necesar. La aceasta el mai spune ceva, dar se prăbuşeşte imediat, mort. L-am presat inutil cu întrebările mele. După moartea lui, care ulterior nu-mi mai face nicio impresie, gânduri dacă văduva trebuie să rămână la castel, dacă eu trebuie să raportez comandamentului superior moartea lui şi să preiau, ca următorul în rang, conducerea castelului. Stau deci la fereastră şi observ vapoarele care trec; sunt vase comerciale care traversează rapid apele, unele au mai multe coşuri, altele au o punte mare (care este foarte asemănătoare cu clădirea gării din preludiul visului — care nu este povestit aici). *Apoi lângă mine se află fratele meu şi ne uităm amândoi pe fereastră pe canal. La un vapor ne speriem şi strigăm: „Vine crucişătorul!" Se vede însă*

că se întorc doar aceleaşi vapoare pe care le cunosc deja. Atunci vine o navă mică, cu o siluetă comică, tăiată la mijloc, pe lat; pe punte se văd obiecte care seamănă cu nişte cuve sau doze. Strigăm ca în cor: „Este vaporul de mic dejun!"

Mişcarea rapidă a vaselor, albastrul întunecat al apelor, fumul maroniu al coşurilor, toate acestea dau împreună o impresie tensionată, sumbră.

Locurile din acest vis sunt luate din mai multe călătorii în *Marea Adriatică* (Miramare, Duino, Veneţia, Aquileja). Aveam proaspătă în memorie o călătorie de Paşte, scurtă, dar foarte plăcută, pe care o făcusem în urmă cu câteva săptămâni cu fratele meu la *Aquileja*. Aici concură şi *războiul naval* între America şi Spania, şi grijile mele, legate de el, care privesc soarta rudelor mele care trăiesc în America. În două locuri din acest vis apar efecte afective. Într-unul din locuri lipseşte un afect care ar fi fost de aşteptat; se relevă clar că moartea guvernatorului nu îmi face nicio impresie; într-un alt loc, când cred că văd nava de război, *mă sperii* şi resimt în vis toate senzaţiile spaimei. Distribuirea afectelor este atât de reuşită în acest vis bine construit, încât este evitată orice contradicţie bătătoare la ochi. Nu există niciun motiv pentru care ar fi trebuit să mă sperii de moartea guvernatorului şi, în calitate de comandant al castelului, este logic să mă sperii la vederea unei nave de război. Însă analiza indică faptul că domnul P. nu este decât o persoană de substituţie pentru propriul meu Eu (în vis eu sunt locţiitorul lui). Eu sunt guvernatorul care moare brusc. Gândurile visului tratează despre viitorul alor mei după moartea mea prematură. În gândurile visului nu se mai află niciun alt gând penibil. Sperietura care în vis este atribuită vederii vasului de război trebuie să fie desprinsă de acolo şi aşezată aici. Dimpotrivă, analiza arată că regiunea din gândurile visului din care este luată nava de război este plină de cele mai voioase reminiscenţe.

Cu un an în urmă, la Veneţia, stăteam într-o zi minunat de frumoasă la fereastra camerei noastre din Riva Schiavoni şi priveam laguna albastră, în care era mai multă mişcare decât altădată. Erau aşteptate nave englezeşti, care trebuiau întâmpinate festiv şi dintr-o dată soţia mea strigă, veselă ca un copil: *Vine crucişătorul englez!* În vis eu mă sperii cu aceleaşi cuvinte; vedem din nou că vorbele din vis provin din vorbele din viaţă. Voi arăta imediat că travaliul visului nu pierde nici elementul *„englezesc"* din aceste vorbe. Aici schimb deci, între gândurile visului şi conţinutul visului, veselia în sperietură şi nu mai este nevoie să spun că odată cu această transformare exprim şi o parte din conţinutul latent al visului. Exemplul dovedeşte însă că se află la latitudinea travaliului visului să desprindă mobilul de manifestare a afectului din relaţiile sale cu gândurile visului şi să le introducă oriunde altundeva în conţinutul visului.

Mă folosesc de ocazie pentru a supune unei analize mai aprofundate apariţia în vis a *„vaporului de mic dejun"*, care încheie atât de absurd o situaţie ce se susţinea raţional. Dacă mă uit mai bine la obiectul oniric, mă frapează retroactiv prin faptul că era negru şi prin faptul că, deoarece era tăiat în dreptul zonei de maximă lăţime, din mijloc, semăna foarte bine cu un obiect care ne-a atras atenţia în muzeele din oraşele etrusce. Era o ceaşcă paralelipipedică din ceramică neagră, cu două toarte, pe care se aflau obiecte cum sunt ceştile de cafea sau de ceai, într-un mod care nu e lipsit de asemănare cu serviciul nostru modern pentru *micul dejun*. Întrebând, am aflat că era toaleta unei doamne etrusce cu recipiente pentru cosmetice şi ne-am spus în glumă că nu ar fi fost rău să îi aducem doamnei casei un astfel de obiect. Obiectul din vis înseamnă deci *toaletă neagră*, doliu şi se leagă direct de moarte. Cu celălalt capăt, obiectul oniric aminteşte de bărcile funerare (*Nachen* — din radicalul νέχυς — cadavru, aşa cum mi-a

spus un prieten, cunoscător în ale limbilor) în care se puneau odinioară cadavrele, pentru a fi încredinţate mării. De acest fapt se leagă întoarcerea vapoarelor din vis.

„În pace, în barca salvată, se întoarce moşneagul în port."[131]

Este călătoria de întoarcere după naufragiu, vasul de mic dejun doar este spart pe lăţime. De unde însă numele de vas de „mic dejun"? Aici se foloseşte elementul „englezesc", care ne rămăsese pe afară atunci când fusese vorba despre navele de război. Mic dejun = *breakfast*, literal „spărgător de post". *Spargerea* (*das Brechen*) ţine de *naufragiu* (*Schiffbruch*), iar *post* se alătură toaletei negre.

La acest vas de mic dejun, nou-format în vis este numai numele. Lucrul a existat şi îmi aminteşte de cele mai voioase ore din ultima călătorie. Neavând încredere în serviciile din Aquileja, ne luaserăm alimente din Görz, cumpăraserăm din Aquileja o sticlă din cel mai bun vin de Istria şi, în timp ce vaporaşul naviga încet pe Canalul delle Mee către *Grado*, noi, singurii pasageri, luaserăm micul dejun pe punte, în cea mai veselă dispoziţie; rareori ni se păruse atât de bun un mic dejun. Acesta este deci *„vaporul de mic dejun"* şi tocmai în spatele acestei reminiscenţe a celor mai vesele plăceri ale vieţii, visul ascunde cele mai tulburătoare gânduri despre un viitor necunoscut şi neliniştitor.

Desprinderea afectelor de masele de idei care au produs declanşarea lor este lucrul cel mai remarcabil care li se întâmplă în formarea visului, dar nu este nici singura şi nici cea mai

[131] „Still, auf gerettetem Boot, treibt in den Hafen der Greis." — Schiller, *Nachträge zu den Xenien;* versul încheie o alegorie a vieţii şi morţii (*N. t.*).

însemnată transformare pe care ele o suferă pe drumul de la gândurile visului la visul manifest. Comparând afectele din gândurile visului cu cele din vis, un lucru este clar imediat: acolo unde în vis se află un afect, el se află şi în gândurile visului, dar nu invers. În general, visul este mai sărac în afecte decât materialul psihic din elaborarea căruia a rezultat. După ce am reconstruit gândurile onirice, văd cum, de regulă, imboldurile psihice cele mai intense se luptă în ele pentru a fi luate în seamă, de cele mai multe ori confruntându-se cu altele, care le stau direct împotrivă. Dacă privesc apoi din nou către vis, mi se pare nu rareori searbăd, fără niciun ton afectiv mai intens. Prin travaliul visului, nu numai conţinutul gândurilor mele, ci adesea şi tonul lor afectiv sunt aduse la nivelul indiferenţei. Aş putea spune că prin travaliul visului se realizează o *reprimare a afectelor*. Să luăm, de exemplu, visul despre monografia botanică (p. 214). Acestuia îi corespunde în gândire o pledoarie pasionată în favoarea libertăţii mele de a acţiona aşa cum doresc, de a-mi rostui viaţa aşa cum mi se pare mie de cuviinţă. Visul care rezultă din aceasta sună indiferent: eu am scris o monografie, ea se află în faţa mea, are planşe în culori, iar la fiecare exemplar sunt anexate plante uscate. Este ca liniştea de pe un câmp de bătălie plin de cadavre; nu se mai bănuieşte nimic din furia uciderii.

Se poate întâmpla şi altfel, în visul însuşi pot să intre manifestări vii de afect; însă dorim să zăbovim la început asupra faptului incontestabil că atât de multe vise apar indiferente, în timp ce nu ne putem niciodată transpune în gândurile visului fără a fi profund afectaţi.

Nu voi da aici explicaţia teoretică exhaustivă a acestei reprimări a afectului în timpul travaliului visului; ea ar presupune cea mai atentă adâncire în teoria afectelor şi în mecanismul refulării. Voi menţiona aici numai două gânduri. Sunt nevoit — din alte motive — să îmi reprezint declanşarea afec-

tului ca pe un proces centrifugal, îndreptat spre interiorul corpului, analog proceselor de inervaţie motorii şi secretorii. Aşa cum în starea de somn emiterea impulsurilor motorii către lumea exterioară pare suspendată, tot aşa ar putea fi îngreunată şi deşteptarea centrifugală a afectelor de către gândirea inconştientă în timpul somnului. Impulsurile afective care iau fiinţă în timpul desfăşurării gândurilor onirice ar fi deci impulsuri slabe în sine şi de aceea nici cele care ajung în vis nu sunt mai puternice. După acest raţionament, „reprimarea afectelor" nu ar fi nicidecum rezultatul travaliului visului, ci o consecinţă a stării de somn. Ar putea fi aşa, dar asta nu poate să fie totul. Trebuie să ne gândim şi că fiecare vis complex s-a dezvăluit a fi şi un rezultat de compromis al unei confruntări între forţele psihice. Pe de o parte, gândurile care formează dorinţe luptă împotriva opoziţiei unei instanţe de cenzură, pe de altă parte am văzut adesea că în gândirea inconştientă însăşi fiecare şir de gânduri era alăturat opusului său contradictoriu. Dat fiind că aceste şiruri de gânduri sunt toate capabile de afect, nu ne vom înşela, în mare, dacă vom privi reprimarea afectivă ca o consecinţă a inhibiţiei pe care o exercită contrariile unul împotriva celuilalt şi cenzura împotriva tendinţelor reprimate de ea. *Inhibarea afectelor ar fi atunci cel de-al doilea rezultat al cenzurii visului, după cum deformarea visului era prima ei consecinţă.*

Voi adăuga un exemplu de vis, în care tonul afectiv indiferent al conţinutului visului poate fi explicat prin opoziţia în gândurile visului. Voi povesti următorul vis scurt, de care fiecare cititor va lua cunoştinţă cu dezgust:

IV

O înălţime, pe care se afla ceva asemănător cu o latrină în aer liber, o bancă foarte lungă, în capătul căreia se afla o mare haz-

na. Marginea din spate este acoperită cu un strat gros de grămăjoare de excremente de toate dimensiunile şi gradele de prospeţime. În spatele băncii se află un tufiş. Eu urinez pe bancă; un jet lung de urină stropeşte tot, grămăjoarele de excremente se desprind uşor şi cad în gaură. Ca şi cum la sfârşit ar mai rămâne ceva.

De ce nu am simţit nicio greaţă la acest vis?

Pentru că, după cum arată analiza, la producerea acestui vis au contribuit cele mai plăcute şi mai satisfăcătoare gânduri. În analiză, îmi vine în minte imediat *grajdul lui Augias*, pe care îl curăţă Hercule. Acest Hercule sunt eu.

Înălţimea şi tufişurile provin de la Aussee, acolo unde locuiesc copiii mei. Eu am descoperit etiologia infantilă a nevrozelor şi astfel mi-am ferit proprii copii de îmbolnăvire. Banca este (în afară de gaura de hazna, desigur) copia fidelă a unei mobile pe care mi-o făcuse cadou o pacientă recunoscătoare. Ea îmi aminteşte cât de mult mă onorează pacienţii mei. Chiar muzeul excrementelor umane este capabil de o interpretare care să îmi bucure inima. Oricât de mult m-ar îngreţoşa aceasta în realitate, în vis este vorba despre o reminiscenţă din frumoasa Italie, în ale cărei orăşele, se ştie, vece-urile nu sunt altfel construite. Jetul de urină care clăteşte totul este o aluzie inconfundabilă la mărime. Aşa stinge Gulliver marele incendiu din Liliput; el îşi atrage astfel dizgraţia din partea celei mai mici dintre regine. Dar şi Gargantua, uriaşul maestrului Rabelais, se răzbună astfel pe parizieni, îndreptându-şi jetul de urină asupra oraşului, călărind pe Notre Dame. Ieri, înainte de a merge la culcare, am răsfoit ilustraţiile lui Garnier la Rabelais. Şi, ciudat, iată încă o dovadă a faptului că sunt un uriaş, supraomul! Platforma de la Notre Dame era locul meu preferat din Paris; în fiecare după-amiază liberă urcam în turnurile catedralei, printre monştri şi schilozi. Faptul că toate excrementele dispar atât

de repede sub jet aminteşte de motoul: *„Afflavit et dissipati sunt"*, pe care intenţionam odată să îl pun la începutul secţiunii despre terapia isteriei.

Şi acum cauza eficientă a visului. Era o după-amiază fierbinte de vară, seara ţinusem o prelegere despre relaţia între isterie şi perversiuni şi tot ceea ce am putut să spun mi-a displăcut atât de profund, mi s-a părut despuiat de orice valoare. Am fost obosit, fără urmă de satisfacţie pentru munca mea grea şi mi-am dorit să mă aflu cât mai departe de acest scormonit prin mizeria umană, mi-a fost dor de copiii mei şi de frumuseţile Italiei. În această dispoziţie am trecut din sala de conferinţe într-o cafenea, pentru a lua o gustare modestă în aer liber, căci mă părăsise pofta de mâncare. Dar unul dintre auditorii mei a venit cu mine; el a cerut voie să stea lângă mine, în timp ce-mi beam cafeaua şi îmi rodeam cornul, şi a început cu linguşelile. Cât de mult a învăţat de la mine şi cum vede el acum totul cu alţi ochi, că eu am curăţat *grajdul lui Augias* al erorilor şi prejudecăţilor din teoria nevrozelor, pe scurt că eu aş fi un om mare. Dispoziţia mea nu se potrivea cu acest cântec de laudă; eu mă luptam cu greaţa, m-am dus mai devreme acasă pentru a scăpa de ea, am mai răsfoit prin Rabelais înainte de a merge la culcare şi am citit o nuvelă de C.F. Meyer, „Suferinţele unui băiat".

Din acest material se produsese visul, nuvela lui Meyer a adăugat amintirea scenelor din copilărie (cf. visul despre contele Thun, ultimul tablou, p. 260). Dispoziţia diurnă de scârbă şi dezgust s-a prelungit în vis, astfel că ea a putut comanda aproape întreg materialul conţinutului visului. Dar noaptea a fost activată dispoziţia contrară ei, de puternică şi chiar exagerată autoafirmare, care a suspendat-o pe prima. Conţinutul visului a trebuit să se configureze astfel încât, folosind acelaşi material, el să facă posibilă atât exprimarea obsesiei de inferioritate, cât şi a celei de grandoare. Din aceas-

tă formaţiune de compromis rezultă un conţinut oniric cu două sensuri, dar şi prin inhibiţia reciprocă a contrariilor rezultă un ton indiferent al afectelor.

După teoria împlinirii dorinţelor, acest vis nu ar fi posibil dacă nu ar adăuga la greaţă şirul de gânduri al grandomaniei, opus, poate reprimat, dar colorat de plăcere. Căci în vis ceea ce este penibil nu trebuie să fie exprimat; penibilul din gândurile noastre diurne poate să intre în vis numai dacă împrumută veşmântul său, în acelaşi timp, unei împliniri de dorinţă.

Travaliul visului poate proceda cu afectele gândurilor visului şi altfel decât să le admită sau să le reprime până la anulare. El le poate *inversa în contrariul lor*. Am făcut deja cunoştinţă cu regula de interpretare după care fiecare element al visului poate să reprezinte pentru interpretare şi contrariul său, la fel ca şi pe sine însuşi. Nu ştim dinainte dacă se aplică una sau cealaltă; numai contextul hotărăşte în această privinţă. O bănuială despre această stare de lucruri s-a impus evident conştiinţei populare; foarte frecvent cărţile de vise procedează la interpretarea viselor după principiul contrastului. O astfel de transformare în contrariu este posibilă prin înlănţuirea asociativă strânsă care leagă, în gândirea noastră, reprezentarea unui lucru de contrariul său. Ca orice altă deplasare, ea serveşte scopurilor cenzurii, dar este adesea opera împlinirii dorinţei, căci împlinirea dorinţei nu constă din nimic altceva decât din înlocuirea unui lucru neplăcut cu inversul său. La fel ca şi reprezentările lucrurilor, şi afectele gândurilor visului pot deci să apară în vis inversate în contariul lor şi este probabil ca această inversare de afect să fie realizată de regulă de cenzura onirică. *Reprimarea afectelor*, ca şi *inversarea afectelor* servesc şi în viaţa socială, care ne-a furnizat analogia curentă cu cenzura onirică, mai ales în scop de *disimulare*. Atunci când stau de vorbă cu o persoană faţă de

care trebuie să îmi impun consideraţie, în timp ce eu doresc să îi spun ceva ostil, este chiar mai important să îmi ascund faţă de ea expresiile afectului meu decât să îmblânzesc cuvintele care exprimă gândurile mele. Dacă îi vorbesc într-un mod care nu este lipsit de politeţe, dar însoţesc aceste vorbe cu o privire sau un gest de ură şi dispreţ, efectul pe care îl voi obţine asupra acestei persoane nu este mult diferit de cel pe care l-aş fi avut aruncându-i în faţă dispreţul meu, fără să îl cruţ. Cenzura înseamnă deci să îmi reprim în primul rând afectele şi dacă sunt un maestru al deformării, eu voi simula afectul opus; voi zâmbi când sunt mânios şi mă voi purta delicat atunci când doresc să distrug.

Cunoaştem deja un excelent exemplu pentru o astfel de răsturnare de afect în vis, în serviciul cenzurii onirice. În visul „despre barba unchiului" (p. 181) eu resimt o mare tandreţe pentru prietenul meu R., în timp ce şi pentru că gândurile visului îl fac „prostănac". Din acest exemplu de răsturnare a afectelor am recoltat prima dovadă pentru existenţa unei cenzuri onirice. Nu este nici aici nevoie să presupunem că travaliul visului creează *ex nihilo* un astfel de contraafect; de obicei, el îl găseşte de-a gata în materialul gândurilor visului şi îl amplifică pur şi simplu, folosind forţa psihică a motivelor de apărare, până ce ajunge să deţină ponderea dominantă în formarea visului. În visul cu unchiul, sus-menţionat, contraafectul tandru provine probabil dintr-o sursă infantilă (aşa cum arată continuarea visului), căci relaţia dintre unchi şi nepot a devenit la mine, datorită naturii deosebite a experienţelor celor mai vechi din copilăria mea, sursa tuturor prieteniilor şi duşmăniilor.

Un exemplu excelent pentru o astfel de răsturnare de afect este furnizat de un vis raportat de Ferenczi (1916): „Un domn mai în vârstă este trezit noaptea de soţia lui, care s-a speriat că el râdea în somn atât de tare şi atât de dezlănţuit. Bărba-

tul a povestit ulterior că avusese următorul vis: *Stăteam întins în patul meu, un domn cunoscut a intrat, eu am vrut să aprind lumina, dar nu am putut, am tot încercat s-o fac, degeaba. Atunci soția mea a coborât din pat pentru a mă ajuta, dar nici ea nu a reușit să facă nimic; pentru că se jena de domnul respectiv din cauza neglijeului ei, ea a renunțat în cele din urmă și s-a culcat la loc în pat; toate acestea erau atât de comice, încât nu m-am putut împiedica să râd teribil. Soția a spus: „Ce râzi, ce râzi?", dar eu am râs mai departe, până ce m-am trezit.*

În ziua care a urmat, domnul a fost foarte abătut, a avut dureri de cap — de atâta râs, care m-a zdruncinat, a fost el de părere.

Din punct de vedere analitic, visul arată mai puțin vesel. „Domnul cunoscut" care a intrat este, în gândurile latente ale visului, imaginea morții ca „marele necunoscut", evocată în ziua precedentă. Acest domn în vârstă care suferă de arterioscleroză avusese în ziua precedentă motiv să se gândească la moarte. Râsul dezlănțuit a luat locul plânsului și tânguitului la ideea că trebuie să moară. Lumina vieții este cea pe care el nu mai poată să o aprindă. Acest gând trist poate să se fi legat de încercările de coit, intenționate cu puțin timp înainte, dar nereușite, la care nu a ajutat cu nimic nici soția sa în neglijeu; el a observat că este deja în declin. Travaliul visului a înțeles să inverseze ideea tristă a impotenței și morții într-o scenă comică și hohotele de plâns în hohote de râs.

Există o categorie de vise care merită să fie numite „ipocrite" și care pun la grea încercare teoria despre împlinirea viselor. Am devenit atent la ea atunci când doamna dr M. Hilferding a pus în discuția „Societății vieneze de psihanaliză" următoarea relatare de vis aparținându-i lui Rosegger.

Rosegger (în *Waldheimat,* vol. 2) povestește în istoria „Fremd gemacht": „Mă bucur de obicei de un somn sănătos,

dar mi-am pierdut odihna multor nopţi, deoarece, pe lângă viaţa mea modestă de student şi literat, am tras toată viaţa în urma mea umbra unei veritabile vieţi de croitor, ca o fantomă, fără a mă mai putea desprinde de ea.

Peste zi gândurile nu mi-au fost ocupate atât de frecvent şi de intens de trecutul meu. Un cuceritor al cerului şi lumii care lepădase pielea de filistin are altceva de făcut. Dar, pe când eram un tânăr îndrăzneţ, nu mă gândeam nici la visele de noapte; numai ulterior, când m-am obişnuit să mă gândesc la tot sau când filistinul din mine a început să se mai agite puţin, mi-a sărit în ochi modul în care, atunci când totuşi visam, eram de fiecare dată calfă de croitor şi sub acest chip lucram de mult timp la un meşter, într-un atelier, fără plată. Când stăteam lângă el şi coseam şi călcam eram foarte conştient că de fapt nu mai aparţineam acelui loc, că, în calitate de orăşean, trebuia să mă ocup de alte lucruri; totuşi eram mereu liber, eram mereu în vacanţă de vară şi stăteam drept ajutor meşterului. Adesea mi-era foarte incomod, regretam că pierd vremea în care aş fi ştiut să am preocupări mai bune şi mai folositoare. Trebuia să fac faţă dojenelilor meşterului, când ceva nu ieşea pe măsura şi pe croiala dorite; de o leafă săptămânală nici nu putea fi vorba. Adesea, pe când stateam aşa, cu spatele aplecat în atelierul întunecat, mă hotăram să-mi părăsesc lucrul şi să fug. O dată am şi făcut aşa, totuşi meşterul nici nu a observat şi apoi m-am reîntors lângă el să cos.

Cât de mult m-a bucurat trezirea, după nişte ore atât de plicticoase! Şi atunci am hotărât ca, dacă acest vis persistent se va repeta vreodată, să îl resping cu energie şi să strig tare: «Este numai o fantasmagorie, eu sunt culcat în pat şi vreau să dorm...» Şi în noaptea următoare mă aflam totuşi din nou în atelierul croitorului.

Aşa s-a petrecut timp de ani de zile, cu o regularitate stranie. Odată, când noi, meşterul şi cu mine, lucram la Alpel-

hofer, acel ţăran la care intrasem ca învăţăcel, meşterul meu s-a arătat deosebit de nemulţumit de lucrarea mea. «Aş vrea să ştiu unde ţi-e capul!» a spus el şi m-a privit cam întunecat. M-am gândit că era înţelept ca eu să mă ridic acum şi să îi spun că stau la el numai ca să îi fac plăcere şi apoi să plec. Dar nu am făcut asta. Nu am protestat când meşterul a luat un ucenic şi mi-a ordonat să îi fac loc pe bancă. M-am tras către colţ şi am cusut. În aceeaşi zi a mai fost luată şi o calfă; era un bigot, boemianul care lucrase la noi în urmă cu nouăsprezece ani şi care căzuse în gârlă odată, pe când se întorcea de la han. Atunci când am vrut să mă aşez, acolo nu mai era loc. L-am privit întrebător pe meşter şi acesta mi-a spus: «Nu ai nicio îndemânare pentru croitorie, *poţi să pleci, eşti deja străin*» — Atât de mare a fost spaima mea, încât m-am trezit.

Lumina gri a dimineţii a intrat pe ferestrele luminate în căminul meu familiar. Mă înconjurau obiecte de artă; în biblioteca stil se aflau eternul meu Homer, giganticul meu Dante, incomparabilul meu Shakespeare, gloriosul meu Goethe — toţi cei minunaţi şi nemuritori. Din camera de alături se auzeau clinchetele vocilor copiilor care se treziseră şi care sporovăiau cu mama lor. M-am simţit ca şi cum aş fi regăsit această viaţă idilic de dulce, blândă şi plină de poezie, senină, în care resimţeam atât de des şi de profund calma fericire umană. Şi totuşi mă rodea faptul că nu plecasem eu de la meşterul meu, ci mă concediase el.

Remarcabil este că din acea noapte în care meşterul *mă considera străin*, m-am bucurat de odihnă, nu am mai visat despre croitoria mea, care se afla în trecutul îndepărtat, care doar a fost atât de veselă, prin lipsa ei de pretenţii şi care a aruncat totuşi o umbră atât de lungă în anii care au urmat."

În această serie de vise a scriitorului, care în tinereţe fusese calfă de croitor, este important să recunoaştem forţa îm-

plinirii dorinţelor. Tot ce este îmbucurător se află în viaţa diurnă, în timp ce visul pare să tragă în contemporaneitate umbra fantomatică a unei existenţe nefericite în final biruite. Propriile mele vise de o natură asemănătoare m-au pus în poziţia de a da o explicaţie despre astfel de vise. Ca tânăr doctor, am lucrat mult timp într-un institut de chimie, fără a putea să realizez ceva în ceea ce priveşte îndemânarea cerută acolo şi acum nu mă gândesc niciodată în stare trează cu plăcere la acest episod infertil şi de fapt ruşinos al uceniciei mele. Dimpotrivă, a devenit repetitiv un vis în care lucram în laborator, făceam analize şi treceam prin tot felul de întâmplări etc.; aceste vise sunt la fel de inconfortabile ca şi visele cu examene şi nu sunt niciodată foarte clare. La interpretarea unuia dintre aceste vise am fost în sfârşit atent la cuvântul *„analiză"*, care mi-a oferit cheia înţelegerii lui. De atunci doar am devenit „analist", fac analize care sunt foarte lăudate, ce-i drept *psihanalize*. Am înţeles deci: dacă în viaţa diurnă m-am mândrit cu acest fel de analize, dacă aş dori să mă laud cu cât de departe am mers în privinţa lor, noaptea visul îmi înfăţişează acele alte analize, nefericite, pentru care nu aveam de ce să fiu mândru; sunt vise de pedepsire ale celui care s-a ajuns, ca şi cele ale calfei de croitor care a devenit un scriitor admirat. Cum este însă posibil ca, în conflictul între mândria de parvenit şi autocritică, visul să se pună în serviciul ultimei şi să ia drept conţinut un avertisment raţional în loc de o împlinire de dorinţă neîngăduită? Am menţionat deja că răspunsul la această întrebare ne creează greutăţi. Putem conchide că la început o fantasmă de ambiţie exagerată formează baza visului; însă, în locul ei, şi-au găsit calea spre conţinutul visului înăbuşirea şi umilinţa ei. Ne putem aminti că în viaţa psihică există tendinţe masochiste, cărora trebuie să le atribuim o astfel de inversare. Nu aş avea nimic împotrivă dacă am diferenţia acest fel de

vise, ca *vise punitive*, faţă de *visele de împlinire a dorinţei*. Nu aş vedea în asta o limitare a teoriei despre vise pe care am susţinut-o până acum, ci doar un artificiu lingvistic pentru a veni în întâmpinarea acelora care cred că este ciudat ca opusele să conveargă. O privire mai atentă asupra unora dintre aceste vise ne lasă să recunoaştem însă altceva. Într-o secvenţă neclară de la baza unuia dintre visele mele despre laborator, eu aveam chiar acea vârstă care m-a plasat în anul cel mai trist şi mai lipsit de succese din cursul carierei mele medicale; nu aveam încă nicio poziţie şi nu ştiam să mă întreţin, dar am aflat dintr-o dată că aveam de ales între mai multe femei cu care aş fi putut să mă căsătoresc! Eram deci din nou tânăr şi mai ales ea era din nou tânără, femeia care împărtăşise cu mine toţi aceşti ani grei. Astfel s-a trădat, ca stimul inconştient al visului, una dintre dorinţele care îl rod neîncetat pe un bărbat care îmbătrâneşte. Lupta care se desfăşura în alte straturi psihice între vanitate şi autocritică a determinat poate conţinutul visului, dar dorinţa de tinereţe, mai profund înrădăcinată, a fost singura care a făcut posibil visul. Adesea ne spunem, în stare de veghe: este atât de bine acum şi am dus vremuri grele altădată; dar era totuşi frumos atunci, eram încă atât de tânăr.[132]

O altă grupă de vise pe care eu însumi le am foarte des şi pe care le-am recunoscut ca ipocrite au drept conţinut reconcilierea cu persoane cu care relaţiile de prietenie s-au stins demult. Analiza descoperă atunci în mod regulat un mobil care m-ar fi obligat să las la o parte ultimul rest de consideraţie pentru aceşti prieteni de odinioară şi să îi tratez ca pe străini sau duşmani. Visului însă îi place să zugrăvească relaţia opusă.

---

[132] [*Completare din 1930*] De atunci, psihanaliza a descompus persoana în Eu şi Supraeu (*Psihologia maselor şi analiza Eului*, 1921c), astfel că acum este uşor să recunoaştem în aceste vise punitive împliniri ale dorinţelor Supraeului.

La aprecierea viselor pe care le comunică un scriitor, ne este îngăduit destul de des să admitem că el a omis să povestească astfel de particularităţi ale conţinutului visului, resimţite ca tulburătoare sau ca neesenţiale. Visele sale ne pun o problemă care s-ar putea rezolva curând după o redare exactă a conţinutului visului.

O. Rank mi-a atras atenţia că în basmul fraţilor Grimm despre croitoraşul cel viteaz sau „Şapte dintr-o lovitură" este povestit un vis asemănător al unui parvenit. Croitorul care a devenit erou şi ginere al regelui visează într-o noapte petrecută cu prinţesa, soţia lui, despre meşteşugul său; aceasta, care a devenit neîncrezătoare, a comandat pentru noaptea următoare gărzi care să asculte cele spuse în vis şi să se lămurească asupra persoanei visătorului. Dar micul croitor este avertizat şi ştie acum să corecteze visul.

Gradul de complicaţie al proceselor de suspendare, de scădere şi de inversare care produc, în sfârşit, din afectele gândurilor visului pe cele ale visului se poate vedea bine în analizele corespunzătoare ale viselor complet analizate. Voi trata aici încă nişte exemple de stimulare afectivă în vis, care dovedesc realizarea unora dintre cazurile sus-menţionate.

V

În ceea ce priveşte visul despre ciudata sarcină pe care mi-o dă bătrânul Brücke, de a-mi diseca propriul bazin (v. p. 523), *omit chiar în vis groaza care ţine de aceasta*. Aceasta este deci o împlinire a dorinţei în mai mult decât un singur sens. Disecţia înseamnă autoanaliza, pe care o desăvârşesc oarecum prin publicarea cărţii despre vise, care în realitate mi-a fost atât de penibilă, încât am amânat mai mult de un an tipărirea manuscrisului care era deja gata. Se activează deci

dorinţa ca eu să îmi pot depăşi această senzaţie inhibitorie, de aceea în vis nu simt nicio *groază*. Aş fi vrut să omit şi în alt sens *„groaza"* (*Grauen*): eu deja încărunţesc (*graue*) şi părul cărunt (*grau*) mă avertizează să nu mai întârzii. Ştim deja că la încheierea visului se impune reprezentării gândul că ar trebui să las în seama copiilor să ajungă la ţelul acestui drum dificil.

În cele două vise care amână expresia de satisfacţie până în clipa ce urmează imediat după trezire, o dată această satisfacţie este motivată de aşteptarea că acum voi afla ce înseamnă „am visat deja asta" şi se leagă de fapt de naşterea primilor copii (v. pp. 516, 517), iar de cealaltă dată motivul satisfacţiei este convingerea că acum se va realiza „ceea ce s-a anunţat printr-un semn prevestitor" şi această satisfacţie este aceeaşi care l-a salutat odinioară pe cel de-al doilea fiu. Aici afectele care domină în gândurile visului persistă în vis, dar în niciun vis lucrurile nu pot să meargă chiar aşa de uşor. Dacă ne cufundăm puţin în cele două analize, aflăm că această satisfacţie care nu se supune cenzurii primeşte o întărire dintr-o sursă care are a se teme de cenzură şi al cărei afect ar ridica desigur rezistenţe, dacă nu s-ar acoperi cu un astfel de afect de satisfacţie — legitimă — dintr-o sursă îngăduită, dacă nu s-ar strecura sub aripa sa. Din păcate, nu pot demonstra aceasta pe un exemplu de vis, dar un exemplu din altă sferă va face inteligibilă părerea mea. Propun următorul caz: se află în apropierea mea o persoană pe care o urăsc, astfel că în mine se naşte o pornire vie de a mă bucura când i se întâmplă ceva neprielnic. Dar elementul moral din natura mea nu cedează acestei porniri; nu îndrăznesc să îmi exprim dorinţa de nenorocire şi, după ce i se întâmplă acelei persoane o nenorocire nemeritată, eu îmi reprim satisfacţia şi mă oblig să exprim şi să gândesc regretul faţă de aceasta. Cred că

fiecare s-a aflat măcar o dată în această poziţie. Atunci se întâmplă însă ca persoana urâtă să-şi atragă, printr-o abatere, o neplăcere bine meritată; atunci eu am voie să dau frâu liber satisfacţiei mele că pe această persoană a ajuns-o pedeapsa corectă şi exprim aceasta în consonanţă cu mulţi alţii, care sunt imparţiali. Dar pot să fac observaţia că satisfacţia mea va fi mai intensă decât a altora; ea a căpătat o întărire din sursa urii mele, pe care până acum cenzura internă o împiedica să furnizeze afect. Dar acest impediment încetează odată cu schimbarea condiţiilor. Acest caz apare, în general, în societate atunci când persoanele antipatice sau cei care aparţin unei minorităţi rău văzute se fac vinovate cu ceva. Atunci pedepsirea lor nu mai corespunde vinei, ci vina sporeşte din pricina relei-voinţe până acum rămase fără efect, care se îndreaptă împotriva ei. Fără îndoială că cei care pedepsesc săvârşesc în acest caz o nedreptate; ei însă sunt împiedicaţi să perceapă acest lucru din cauza satisfacţiei pe care le-o oferă ridicarea unei reprimări interne îndelung persistente. În astfel de cazuri, calitatea afectului este poate justificată, dar nu cantitatea lui; şi autocritica liniştită dintr-un punct de vedere neglijează cu prea mare uşurinţă verificarea celui de-al doilea punct. Odată uşa deschisă, pe ea se precipită mai mulţi oameni decât intenţionam la origine să admitem.

Trăsătura frapantă a caracterelor nevrotice, anume că la ele mobilurile capabile de afect obţin efecte care, deşi sunt justificate calitativ, depăşesc măsura cantitativ, se explică în acest fel, în măsura în care poate avea o explicaţie psihologică. Surplusul provine din surse afective rămase inconştiente, până acum reprimate, care pot să se lege asociativ de un mobil real, şi calea dorită pentru descărcarea propriului afect a fost deschisă de altă sursă de afect, legitimă, împotriva căreia nu există obiecţii. Ni se atrage astfel atenţia că între instanţa psihică reprimată şi cea reprimatoare nu trebuie să

avem în vedere exclusiv relaţiile de inhibiţie reciprocă. La fel de multă atenţie merită cazurile în care cele două instanţe produc un efect patologic prin conlucrare, prin potenţare reciprocă. Vom folosi aceste remarci revelatoare despre mecanica psihică pentru înţelegerea manifestărilor afective ale visului. O satisfacţie care se reflectă în vis şi care poate fi regăsită, desigur, imediat în locul ei printre gândurile visului nu este întotdeauna explicată complet doar prin această indicaţie. De regulă, trebuie să căutăm pentru ea o a doua sursă în gândurile visului, sursă pe care apasă povara cenzurii, neputând astfel să creeze satisfacţie, ci afectul opus acesteia. Datorită existenţei primei surse a visului, a doua sursă sustrage refulării afectul de satisfacţie şi îl lasă să se manifeste ca o intensificare, o întărire a satisfacţiei din altă sursă. Astfel, în vise afectele par compuse din mai multe afluxuri şi supradeterminate în legătură cu material de gânduri; *sursele de afect care pot să furnizeze acelaşi afect intervin împreună în travaliul visului, pentru formarea acestuia.*[133]

Obţinem o scurtă privire de ansamblu asupra acestor relaţii complicate prin analiza frumosului vis al cărui punct central este format din *„non vixit"* (vezi p. 489). În acest vis sunt cuprinse manifestări afective de calităţi diferite, în două locuri din conţinutul manifest. Impulsurile ostile şi cele penibile (chiar în vis se spune: „cuprins de afecte ciudate") se suprapun acolo unde eu îl nimicesc pe prietenul meu care mi se împotriveşte. La sfârşitul visului sunt neobişnuit de bucuros şi fac o apreciere despre o posibilitate care în stare vigilă este recunoscută ca absurdă, şi anume că există strigoi pe care îi putem înlătura numai prin dorinţă.

---

[133] [*Completare din 1909*] La fel am explicat efectul de plăcere deosebit de mare pe care îl au cuvintele de spirit tendenţioase.

Nu am comunicat însă care a fost prilejul în care a apărut acest vis. Este unul esenţial, care conduce la înţelegerea profundă a visului. De la prietenul meu din Berlin (pe care l-am numit Fl.) am primit informaţia că el se va supune unei operaţii şi că rudele sale care locuiesc la Viena îmi vor da alte informaţii despre starea sa. Aceste prime informaţii despre operaţie nu sunau prea îmbucurător şi m-au îngrijorat. Cel mai mult mi-ar fi plăcut să pot merge la el, dar tocmai atunci eram prins într-o suferinţă care făcea ca fiecare mişcare să fie pentru mine un chin. Din gândurile visului aflu că mă tem pentru viaţa scumpului meu prieten. Singura sa soră, pe care eu nu o cunoscusem niciodată, murise, după cum ştiam, în tinereţe, după o boală de scurtă durată. (În vis, Fl. îmi povesteşte despre sora lui şi spune: *a murit în trei sferturi de oră*). Trebuie să îmi fi imaginat că propria sa natură nu era mai rezistentă şi că, în urma unor veşti mult mai rele, aleg totuşi să călătoresc... dar ajung *prea târziu*, ca să îmi pot face reproşuri veşnice.[134] Acest reproş legat de faptul că am ajuns prea târziu devine punctul central al visului, dar se reprezintă într-o scenă în care maestrul onorat din anii mei de studenţie, Brücke, mi-a reproşat ceva, cu o privire înspăimântătoare a ochilor lui albaştri. Ce produce această deviere a scenei se va vedea curând; visul nu poate reproduce scena însăşi, în felul în care am trăit-o. El îi lasă celuilalt ochii albaştri, dar îmi dă mie rolul nimicitor, o inversare care este vizibil opera împlinirii dorinţei. Grija privitoare la viaţa prietenului, reproşul de a nu călători către el, ruşinea mea (*el a venit la Viena* — la mine — *„pe neaşteptate"*), trebuinţa mea de a considera că boala mea mă dezvinovăţeşte, toate acestea formează vârte-

[134] Această fantasmă din gândurile onirice inconştiente este cea care cere insistent *non vivit* în loc *de non vixit*. „Ai venit prea târziu, el nu mai trăieşte." S-a spus la pp. 489-491 că şi situaţia manifestă a visului tinde tot către *non vivit*.

jul afectiv care, resimţit limpede în vis, răscoleşte acea regiune a gândurilor visului.

În determinarea visului a mai fost însă ceva care a avut asupra mea efectul diametral opus. Odată cu informaţiile nefavorabile despre primele zile ale operaţiei, am primit şi avertismentul de a nu vorbi cu nimeni despre întreaga chestiune, avertisment care m-a jignit, pentru că avea drept premisă o neîncredere superfluă în discreţia mea. Ştiam că aceste instrucţiuni nu porneau de la prietenul meu, ci se datorau unei neîndemânări sau unei anxietăţi exagerate a intermediarului, dar am fost atins foarte dureros de reproşul ascuns pentru că... nu era tocmai nejustificat. Se ştie că nu se prind decât reproşurile la care „este ceva"; numai acestea au capacitatea de a irita. Poate că nu în ceea ce îl priveşte pe prietenul meu, dar mai demult, odată, când eram mult mai tânăr, am clevetit inutil între doi prieteni, care amândoi mă considerau prietenul lor, spre onoarea mea; i-am comunicat unuia ce spusese celălalt despre el. Nu am uitat reproşurile pe care le-am auzit atunci. Unul dintre cei doi prieteni între care eu am băgat zâzanie era profesorul Fleischl, celălalt poate fi înlocuit cu prenumele Josef, pe care îl purta şi prietenul, şi oponentul meu din vis, P.[135]

Despre reproşul de a nu putea să ţin nimic pentru mine mărturisesc în vis elementele „pe neaşteptate" şi întrebarea lui Fl. *cât i-am spus despre el lui P.* Intervenţia acestei amin-

---

[135] Între 1876 şi 1882, Freud a lucrat la Institutul de fiziologie din Viena, condus de Ernst Brücke („laboratorul lui Brücke"); cei doi asistenţi ai acestuia au fost în acea perioadă Sigmund Exner şi Ernst Fleischl von Marxow, ambii cu zece ani mai în vârstă decât Freud. În ultimii ani, Fleischl a suferit de o boală somatică gravă. La acelaşi institut, Freud l-a întâlnit pe Josef Breuer, care îi va fi coautor la *Studii despre isterie* (1895*d*); acesta este cel de-al doilea Josef din această analiză. Primul Josef, „prietenul şi oponentul" lui Freud, era Josef Paneth, care a fost urmaşul său la Institutul de fiziologie (*N. t.*).

tiri (despre indiscreţia pe care am comis-o atunci şi despre consecinţele sale) este însă cea care transferă reproşul despre întârziere din prezent în acea vreme în care eu trăiam în laboratorul lui Brücke şi, înlocuind cea de-a doua persoană din scena onirică a distrugerii printr-un Joseph, fac ca această scenă să nu reprezinte numai un singur reproş, acela de a fi venit prea târziu, ci şi un altul, anume că nu ţin niciun secret. Travaliul de condensare şi cel de deplasare din vis, ca şi motivele lor, sunt aici evidente.

Supărarea care în prezent era destul de estompată, legată de avertismentul de a nu trăda nimic (despre boala lui Fl.) adună însă întăriri şi dintr-o sursă mai profundă şi se transformă astfel într-un flux de porniri ostile împotriva unei persoane în realitate iubite. Sursa care furnizează întărirea ţine de perioada infantilă. Am povestit deja că bunele mele prietenii, dar şi duşmăniile cu cei de aceeaşi vârstă cu mine se originează în relaţiile pe care le-am avut în copilărie cu un nepot mai mare cu un an, relaţii în care el era şeful, iar eu am învăţat de timpuriu să mă apăr. Pe atunci noi eram inseparabili, iubindu-ne, dar din când în când, aşa cum ne-au mărturisit persoanele adulte, bătându-ne şi pârându-ne. Toţi prietenii mei sunt într-un anumit sens incarnări ale acestei prime figuri, care „în ochiul vag de timpuriu m-a nins"[136], strigoi (*revenants*). Nepotul meu s-a întors în tinereţe şi atunci ne-am purtat unul cu altul ca Cezar şi Brutus. Un prieten intim şi un duşman urât mi-au fost întotdeauna necesari în viaţa mea afectivă; ştiam de fiecare dată să mi-i creez din nou şi nu rareori idealul din copilărie lua fiinţă atât de bine, încât duşmanul şi prietenul se regăseau în aceeaşi persoană, desigur nu simultan sau schimbându-şi repetat rolurile, aşa cum trebuie să se fi petrecut în primii ani de copilărie.

---

[136] Goethe, *Faust*, „Dedicaţie" (*N. t.*).

În cele ce urmează nu voi vorbi despre calea pe care, în aceste condiţii, un mobil afectiv recent poate ajunge până la sursa infantilă, pentru a se substitui prin ea pentru producţia de afect. Aceasta ţine de psihologia gândirii inconştiente şi şi-ar găsi locul într-o explicaţie psihologică a nevrozelor. Să admitem, pentru scopul nostru, al interpretării viselor, că se instalează o amintire din copilărie sau una imaginată fantasmatic, cu următorul conţinut: cei doi copii se ceartă pentru un obiect — să lăsăm deschisă problema identităţii acestui obiect, deşi amintirea sau iluzia de memorie are în vedere un anume obiect; fiecare dintre ei susţine că *el a venit mai devreme* şi deci are un drept prioritar asupra acestui obiect; se ajunge la bătaie, puterea o ia înaintea dreptului; după indicaţiile din vis, se poate ca eu să fi ştiut că nu am dreptate (*observând chiar eu eroarea*); rămân însă de data aceasta cel mai puternic, domin câmpul de bătălie, oprimatul fuge la tatăl, respectiv bunicul lui, se plânge de mine şi eu mă apăr cu vorbele pe care le ştiu din povestirea tatei: *i-am făcut ce mi-a făcut el mie*, astfel că această amintire, mai probabil o fantasmă, care mi se impune în timpul analizei visului — fără informaţii ulterioare, nici eu nu aş şti cum — devine o parte centrală din gândurile visului, parte care adună imboldurile afective ce se precipită în gândurile visului, după cum o fântână adună izvoarele care se varsă în ea. De aici, gândurile visului curg în felul următor: pe bună dreptate te gonesc; tu de ce ai vrut să mă goneşti pe mine? Nu am nevoie de tine, o să îmi fac rost curând de altul, cu care o să mă joc etc. Apoi se deschid căile pe care aceste gânduri se potrivesc din nou reprezentării onirice. Un astfel de *„ôte-toi que je m'y mette"* [scoală-te tu să mă aşez eu] a fost reproşul pe care a trebuit să i-l fac la vremea lui răposatului meu prieten Josef (P.). El îmi călcase pe urme, ca aspirant în laboratorul lui Brücke, dar acolo avansarea era lentă. Niciunul dintre cei doi asis-

tenţi nu se mişca de pe loc, tânărul devenea nerăbdător. Prietenul meu, care ştia că nu va trăi mult şi nu a legat o relaţie de prietenie cu şeful său, şi-a exprimat o dată cu voce tare nerăbdarea. Dat fiind că superiorul lui [Fleischl] era grav bolnav, dorinţa de a-l şti înlăturat putea avea un sens mai urât decât simpla speranţă a promovării. Desigur, cu câţiva ani înainte, am avut şi eu aceeaşi dorinţă, de a ocupa un loc rămas gol; oriunde în lume există ierarhie şi promovare se deschide drumul pentru dorinţe care se cer reprimate. Aflat la căpătâiul tatălui său bolnav, prinţul Hal al lui Shakespeare nu se poate sustrage tentaţiei de a încerca o dată cum îi stă coroana.[137] Dar visul pedepseşte această dorinţă lipsită de consideraţie, aşa cum se cuvine, nu la mine, ci la el.[138]

„Fiindcă era însetat de putere, l-am ucis."[139] Pentru că nu a putut să aştepte ca celălalt să îi lase locul liber, el însuşi este gonit acum de pe locul lui. Nutresc aceste gânduri imediat după ce am participat la universitate la dezvelirea monumentului închinat celuilalt. O parte din satisfacţia pe care am resimţit-o în vis se interpretează deci astfel: justă pedeapsă, bine ţi-a făcut.

La înmormântarea acestui prieten [P.] un tânăr a făcut o observaţie ce a părut nepotrivită; el a spus că vorbitorul s-a exprimat ca şi cum lumea nu ar mai putea exista fără acest om. În el s-a activat împotrivirea omului onest, a cărui durere este tulburată prin exagerare. Dar de aceste vorbe se leagă gândurile onirice: într-adevăr nimeni nu este de neînlocuit; pe câţi nu i-am dus deja la groapă; eu însă trăiesc încă,

---

[137] *Henric al IV-lea*, actul IV, scena 5 (*N. t.*).

[138] Este izbitor faptul că numele Josef joacă un rol atât de important în visele mele (vezi visul cu unchiul). În spatele persoanelor care se numesc astfel, se poate ascunde foarte uşor în vise Eul meu, căci Iosif se numea şi tălmaciul de vise din Biblie.

[139] Brutus în Shakespeare, *Iulius Caezar*, actul III, scena 2 (*N. t.*).

le-am supravieţuit tuturor, le-am luat locul. Un astfel de gând, în momentul în care mă tem că nu-l voi mai găsi printre cei vii pe prietenul meu [Fließ], atunci când voi călători spre el, nu lasă loc decât următoarei dezvoltări: mă bucur să supravieţuiesc iarăşi cuiva, mă bucur că nu *eu* am murit, ci *el*, că eu îmi menţin locul, ca şi odinioară, în scena infantilă din fantasmă. Această satisfacţie care provine din copilărie, de a-mi menţine locul, acoperă partea principală din afectul preluat în vis. Mă bucur pentru că supravieţuiesc şi exprim aceasta cu egoismul naiv din anecdota dintre cei doi soţi: „Dacă unul dintre noi moare, o să mă stabilesc la Paris." Pentru aşteptările mele, este de la sine înţeles că nu voi fi eu acela.

Nu pot nega că pentru a interpreta şi a comunica propriile vise este nevoie de o severă stăpânire de sine. Trebuie să te dezvălui ca singurul om rău dintre toţi cei nobili cu care îţi împarţi viaţa. Găsesc deci că este de înţeles ca *strigoii* să subziste numai atâta timp cât îi dorim şi ei să poată fi înlăturaţi cu dorinţa. Acesta este deci lucrul pentru care prietenul meu Josef este pedepsit. Strigoii sunt însă incarnările succesive ale prietenului meu din copilărie; sunt deci satisfăcut şi întrucât am înlocuit mereu această persoană şi voi găsi un înlocuitor şi pentru cel pe care cred că sunt pe cale să îl pierd. Nimeni nu este de neînlocuit.

Unde rămâne însă aici cenzura visului? De ce ea nu ridică cea mai energică împotrivire faţă de aceste gânduri de cel mai grosolan egoism şi nu transformă satisfacţia legată de el într-o neplăcere gravă? Cred că se întâmplă aşa pentru că în acelaşi timp ajung la satisfacţie şi alte gânduri lipsite de obiecţii, legate de aceleaşi persoane, şi le acoperă cu afectul lor pe acelea izvorâte din sursa infantilă interzisă. Într-un alt strat de gânduri mi-am spus, la acea festivitate a dezvelirii monumentului: mi-am pierdut atâţia prieteni scumpi, unii

murind, cu altul rupând prietenia; este totuşi frumos că i-am înlocuit, că am căpătat altul care înseamnă mai mult pentru mine decât ar fi putut însemna ceilalţi şi pe care acum, la vârsta la care nu-ţi mai faci atât de uşor noi prieteni, îl pot păstra pentru totdeauna. Satisfacţia că am găsit acest înlocuitor pentru prietenii pierduţi o pot prelua netulburat în vis, dar în spatele ei se strecoară şi satisfacţia ostilă din sursă infantilă. Tandreţea infantilă ajută desigur la întărirea satisfacţiei juste de astăzi; dar şi ura infantilă şi-a croit drum spre reprezentare.

În afară de aceasta însă, în vis este cuprins şi un indiciu clar către un alt făgaş de gândire, care are voie să dea în satisfacţie. Cu puţin timp înainte, după o îndelungă aşteptare, prietenul meu [Fließ] a căpătat o fetiţă. Ştiu cât de mult şi-a jelit sora pe care o pierduse de timpuriu şi îi scriu că asupra acestui copil va fi transferată iubirea pe care el a resimţit-o pentru soră; această fetiţă îl va face să uite în sfârşit pierderea de neînlocuit.

Astfel, această serie se leagă din nou de gândul intermediar al conţinutului latent al visului, de la care se bifurcă drumurile în direcţii opuse: nimeni nu este de neînlocuit. Vezi, sunt numai *strigoi (revenants)*; tot ceea ce ai pierdut revine. Şi atunci legăturile asociative între componentele contradictorii ale gândurilor visului sunt întărite prin circumstanţa întâmplătoare că fiica prietenului meu poartă acelaşi nume ca şi tovarăşa mea de joacă din copilărie, sora de vârsta mea a prietenului şi oponentului meu cel mai vechi. Am aflat cu *satisfacţie* numele de „Pauline" şi, ca să fac aluzie la această coincidenţă, l-am înlocuit în vis pe un Josef cu alt Josef şi nu am putut reprima sonoritatea identică din începutul numelor Fleischl şi Fl. De aici porneşte un fir ideatic către numele pe care le-am dat propriilor mei copii. Am susţinut că numele lor nu trebuie alese după moda zilei, ci gândindu-ne la

persoane dragi. Numele lor ar face din copii nişte *„revenants"*. Şi în final, nu sunt copiii pentru noi toţi singura cale către *nemurire*?

Voi mai continua să vorbesc despre afectele din vis în câteva observaţii, făcute din alt punct de vedere. În psihicul celui care doarme, o tendinţă afectivă poate fi conţinută ca element dominant — ceea ce numim dispoziţie; ea va determina visul. Această dispoziţie poate să decurgă din întâmplările şi gândurile zilei, poate avea surse somatice; în ambele cazuri ea va fi însoţită de gândurile respective. Pentru formarea visului este indiferent dacă acest conţinut de idei al gândurilor visului determină tendinţa afectivă o dată în mod primar, iar altă dată o determină secundar, prin dispoziţia afectivă care se explică somatic. Formarea visului stă de fiecare dată sub constrângerea că ea nu poate reprezenta decât ceea ce este împlinire de dorinţă şi că ea nu îşi poate împrumuta forţa de propulsie psihică decât din dorinţă. Dispoziţia actuală va suferi acelaşi tratament ca şi senzaţia care apare pe moment, în timpul visului, care fie este neglijată, fie este interpretată în sensul unei împliniri de dorinţă. Dispoziţiile dureroase din timpul visului devin forţe de propulsie pentru vise prin aceea că trezesc dorinţe energice pe care visul trebuie să le împlinească. Materialul de care ele se leagă este elaborat până ce se poate folosi la exprimarea împlinirii dorinţei. Cu cât un element din dispoziţia dureroasă din gândurile visului este mai intens şi mai dominant, cu atât mai sigur vor folosi imboldurile de dorinţă cele mai reprimate prilejul să acceadă la reprezentare, căci ele sunt deja scutite de partea mai grea a travaliului, anume aceea de a-şi croi drum către reprezentare, datorită existenţei actuale a neplăcerii, pe care altfel ar fi trebuit să o creeze din surse proprii. Cu aceste explicaţii atingem din nou problema

viselor de angoasă, care se prezintă ca un caz limită pentru performanţa onirică.

I
Elaborarea secundară

Vom releva în sfârşit cel de-al patrulea factor care participă la formarea visului.

Dacă vom continua cercetarea conţinutului visului în modul introdus mai sus, verificând evenimentele evidente din conţinutul visului în funcţie de originea lor din gândurile visului, ne lovim de elemente pentru explicarea cărora este nevoie de o ipoteză cu totul nouă. Amintesc de visele în care ne mirăm, ne mâniem, ne împotrivim, şi anume chiar împotriva unei părţi a conţinutului visului. Cele mai multe dintre aceste porniri de critică în vis nu sunt îndreptate împotriva conţinutului visului, ci se dovedesc părţi preluate şi folosite corespunzător din materialul visului, aşa cum am arătat pe baza unor exemple adecvate. Câteva dintre ele nu se potrivesc însă unei astfel de deducţii; nu le putem găsi corelativul în materialul visului. De exemplu, ce înseamnă critica, deloc rară în vis: acesta nu este decât un vis? Este o critică autentică a visului, aşa cum s-ar putea exercita în stare de veghe. Nu arareori ea precedă trezirea; încă şi mai frecvent ea este anticipată de un sentiment penibil, care se linişteşte după ce se constată starea de vis. Gândul din timpul visului: „Acesta nu este decât un vis" are aceeaşi intenţie pe care o au pe scenă cuvintele frumoasei Elena a lui Offenbach[140]; ele vor să diminueze semnificaţia celor trăite şi să facă mai uşor de îndurat ceea ce urmează. Ele servesc adormirii unei anumite in-

---

[140] În duetul de dragoste dintre Paris şi Elena din *La belle Hélène,* la finalul căruia cei doi sunt surprinşi de Menelaos (*N. t.*).

stanțe, care în momentul dat avea toate motivele de a se activa și de a interzice continuarea visului — sau a scenei. Este însă mai comod să dormi mai departe și să suporți visul „pentru că nu este decât un vis". Din punctul meu de vedere, critica disprețuitoare: „este doar un vis" apare în vis dacă cenzura, care niciodată nu doarme de tot, se simte luată pe nepregătite de visul deja admis. Este prea târziu să fie reprimat, de aceea cu acea remarcă, ea face față ei sau senzației penibile care se degajă dinspre vis. Este o expresie de genul *esprit d'escalier* din partea cenzurii psihice.

Cu acest exemplu, avem o dovadă ireproșabilă pentru faptul că nu tot ce conține visul provine din gândurile visului și că o funcție psihică, care nu se poate diferenția de gândirea noastră vigilă, poate furniza contribuții la conținutul visului. Se pune deci întrebarea: aceasta are loc fără nicio excepție sau instanța psihică activă, care altminteri funcționează numai ca cenzură, aduce cu regularitate o contribuție la formarea visului?

Trebuie să ne decidem, fără nicio oscilație, pentru ultima variantă. Nu există nicio îndoială că instanța cenzuratoare, a cărei influență era până cum recognoscibilă în conținutul visului numai prin limitări și omisiuni, produce și inserări, și multiplicări. Aceste inserări sunt adesea ușor de recunoscut; ele sunt relatate ezitant, introduse cu „ca și cum", nu au în sine un grad mare de vivacitate și sunt întotdeauna puse în locurile în care pot servi la conectarea a două părți ale conținutului visului, pentru formarea unei conexiuni între două părți ale visului. Ele prezintă o durabilitate în memorie mai redusă decât a vlăstarelor adevărate ale materialului visului; dacă visul cade în uitare, ele sunt primele care dispar și eu nutresc o bănuială puternică că plângerea noastră frecventă că am visat foarte mult, dar am uitat cea mai mare parte și nu mai păstrăm decât fragmente este înrădăcinată în dispa-

riţia imediată tocmai a acestor gânduri-liant. La o analiză completă, aceste inserări se trădează uneori prin aceea că pentru ele nu se găseşte în gândurile visului niciun material. Totuşi, la o verificare mai atentă, trebuie să apreciez că acest caz este cel mai rar; de cele mai multe ori, aceste gânduri de inserare se raportează mereu la acel material din gândurile visului care, fie prin valoare, fie prin supradeterminare, nu poate ridica pretenţia să fie admis în vis. Numai în cazul extrem funcţia psihică de formare a visului, pe care o examinăm acum, realizează, aşa cum se pare, creaţii noi; atâta timp cât este posibil, ea foloseşte ceea ce poate alege ca fiind adecvat din materialul visului.

Ceea ce desemnează şi trădează această parte a travaliului visului este tendinţa lui. Această funcţie procedează în maniera pe care poetul o atribuie, cu maliţie, filosofilor: cu zdrenţe şi petice ea astupă găurile din structura visului.[141] Urmarea eforturilor sale este că visul îşi pierde aparenţa de absurditate şi de lipsă de coerenţă şi se apropie de imaginea unei întâmplări inteligibile. Însă efortul nu este de fiecare dată încoronat de un succes deplin. Iau astfel naştere vise care pot părea, la o considerare superficială, ireproşabil de logice şi corecte; ele pornesc de la o situaţie posibilă, o continuă prin transformări pline de contradicţii şi o duc — cel mai rar totuşi — la o concluzie care nu ne uimeşte. Visele au trecut prin cea mai profundă prelucrare de către o funcţie psihică asemănătoare celei din gândirea vigilă; ele par să aibă un sens, dar acest sens este şi cel mai îndepărtat de adevărata semnificaţie a visului. Dacă le analizăm, ne convingem că aici elaborarea secundară a visului s-a jucat cât se poate de

[141] Aluzie la câteva versuri din poezia lui Heine, *Întoarcerea acasă* (*Die Heimkehr*):
„Cu boneta şi cămaşa sa de noapte.
El acoperă găurile din edificiul lumii" (*N. t.*).

liber cu materialul şi a păstrat cât se poate de puţin din relaţiile acestuia. Este vorba despre visele care, ca să spunem aşa, au mai fost interpretate o dată, înainte să le supunem analizei, în stare de veghe. În alte vise, această elaborare tendenţioasă a reuşit numai în parte; până aici pare a domina coerenţa, apoi visul devine fără sens sau confuz, apoi însă, pe parcursul lui, poate să se ridice din nou la aspectul inteligibil. În alte vise, elaborarea a eşuat; ne aflăm, neajutoraţi, în faţa unei grămezi fără sens de cioburi de conţinut.

Aş dori să nu îi neg categoric acestei a patra forţe formatoare din vis, care ne va părea imediat ca fiind bine cunoscută — ea este cu adevărat singura care ne este familiară din alte contexte printre cei patru plăsmuitori ai visului — să nu îi neg deci capacitatea de a furniza, creator, noi contribuţii la vis. Cu siguranţă influenţa ei, ca şi a celorlalte, se manifestă preponderent în preferinţa şi alegerea materialului psihic gata format în gândurile visului. Există însă un caz în care este scutită în mare măsură de sarcina de a construi pentru vis ceva asemănător cu o faţadă, datorită faptului că în materialul gândurilor visului se găseşte deja o astfel de formaţiune, care este disponibilă în materialul gândurilor visului. Voi numi *fantasmă* elementul din gândurile visului pe care îl am în vedere; voi înlătura poate neînţelegerile dacă voi numi analogul său din viaţa vigilă *vis diurn.*[142] Psihiatrii nu recunosc încă şi nu au elucidat complet rolul pe care îl are acest element în viaţa psihică; M. Benedict a făcut, cu această apreciere, un început plin de promisiuni, după câte mi se pare. Semnificaţia visului diurn nu i-a scăpat privirii ascuţite, fără greş, a scriitorului; este general cunoscută descrierea pe care o schiţează A. Daudet în *Nabab* viselor diurne ale unuia dintre personajele sale secundare. Studiul psihonevro-

---

142 *Rêve; petit roman — day-dream, story.*

zelor duce la un rezultat surprinzător: aceste fantasme sau vise diurne — cel puţin o serie întreagă dintre ele — sunt stadiile preliminare ale simptomelor isterice; simptomele isterice nu sunt legate mai întâi de amintirile însele, ci de fantasmele construite pe baza amintirilor. Faptul că fantasmele diurne conştiente apar atât de frecvent aduce aceste formaţiuni mai aproape de înţelegerea noastră; după cum există însă conştient astfel de fantasme, tot aşa apar din abundenţă fantasme inconştiente, care trebuie să rămână inconştiente din cauza conţinutului şi originii lor din materialul refulat. O aprofundare a caracterului acestor fantasme diurne ne învaţă că acestor formaţiuni li se atribuie pe bună dreptate acelaşi nume pe care îl poartă şi produsele nocturne ale gândirii noastre, numele de *vise*. Ele au în comun cu visele nocturne o parte esenţială din proprietăţile lor; examinarea lor ne-ar fi putut deschide de fapt accesul imediat şi cel mai sigur la înţelegerea viselor nocturne.

Ca şi visele, ele sunt împliniri ale unor dorinţe; ca şi visele, ele se bazează în bună parte pe impresiile lăsate de trăirile infantile; ca şi visele, ele se bucură de o anumită slăbire a cenzurii pentru creaţiile lor. Dacă le examinăm structura, înţelegem că motivul-dorinţă care se activează în producţia lor a combinat, a reordonat şi a reasamblat într-un nou întreg materialul din care el este construit. Ele se află cu amintirile din copilărie de la care provin în aproximativ aceeaşi relaţie ca şi cea pe care o au multe palate baroce din Roma cu ruinele antice ale căror pavimente şi coloane au furnizat materialul pentru construcţia în forme moderne.

În „elaborarea secundară"[4] pe care am atribuit-o celui de-al patrulea factor de formare a conţinutului visului regăsim aceeaşi activitate căreia, la crearea viselor diurne, îi este îngăduit să se manifeste fără impedimente din partea altor influenţe. Am putea spune că acest al patrulea factor caută

să *creeze ceva ca un vis diurn* pe baza materialului care i se oferă. Acolo însă unde un astfel de vis diurn este format deja în contextul gândurilor visului, acest factor al travaliului visului se va înstăpâni pe el şi va acţiona pentru a-l introduce în conţinutul visului. Există astfel de vise, care constau numai din repetarea unei fantasme diurne, poate a uneia rămase inconştientă, cum este, de exemplu, visul băiatului care merge într-un car de război cu eroii din războiul troian. În visul meu *„Autodidasker"* (v. p. 357) cel puţin partea a doua este repetiţia fidelă a unei fantasme diurne în sine inofensivă despre întâlnirea mea cu profesorul N. Din pricina gradului de complicaţie al condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească visul la producerea lui, adesea fantasma găsită nu formează decât o parte a visului sau numai o parte din ea pătrunde în conţinutul visului. Per ansamblu, fantasma este tratată ca orice altă parte componentă a materialului latent; adesea însă ea este recognoscibilă ca atare, ca un întreg, în vis. În visele mele, apar adesea părţi care ies în evidenţă prin aceea că produc o impresie diferită de cea a restului visului. Ele îmi par ca fluide, mai coerente şi mai rapide decât alte părţi ale aceluiaşi vis; ştiu că acestea sunt fantasme inconştiente, care ajung în contextul visului, dar niciodată nu am reuşit să fixez o astfel de fantasmă. În plus, aceste fantasme sunt, ca şi celelalte părţi componente ale gândurilor visului, condensate, suprapuse etc.; există însă excepţii de la regulă: uneori, ele pot forma nealterate conţinutul visului sau cel puţin faţada acestuia, până la cazul invers, în care ele sunt reprezentate numai printr-unul dintre elementele lor sau printr-o aluzie îndepărtată la un astfel de element al conţinutului visului. Şi pentru soarta fantasmelor din gândurile visului sunt determinante avantajele pe care ele le pot oferi faţă de pretenţiile cenzurii şi constrângerii de condensare.

Când am ales exemplele pentru interpretarea viselor am exclus, pe cât posibil, vise în care fantasmele inconştiente joacă un rol important, pentru că introducerea acestui element psihic ar fi cerut explicaţii bogate din psihologia gândirii inconştiente. Nu pot totuşi să evit complet „fantasma" nici în acest context, deoarece ea ajunge adesea întreagă în vis şi încă şi mai frecvent ea transpare limpede prin el. Voi menţiona încă un vis, care pare a fi alcătuit din două fantasme diferite, opuse, care se suprapun pe alocuri: una este superficială, iar cealaltă devine întru câtva interpretarea primeia.[143]

Visul era aproximativ aşa (este singurul despre care nu am notiţe îngrijite): visătorul, un bărbat tânăr, necăsătorit, stă la masa lui obişnuită de la restaurant, corect văzută; acolo apar mai multe persoane pentru a-l ridica, printre care se află şi o persoană care vrea să îl aresteze. El le spune vecinilor săi de masă: „O să plătesc mai târziu, mă întorc." Dar aceia strigă, râzând în hohote: „Ştim deja asta, aşa spun toţi." Un oaspete mai strigă: „Se mai duce unul!" El este condus apoi într-un local strâmt, unde găseşte o persoană feminină cu un copil în braţe. Unul dintre însoţitorii lui spune: „Acesta este domnul Müller." Un comisar sau un alt funcţionar răsfoieşte un pachet de bileţele sau de însemnări şi repetă: „Müller, Müller, Müller." În final îi pune visătorului o întrebare, la care acesta răspunde cu „da." El se întoarce apoi şi vede o femeie; observă că aceasta are acum o barbă mare.

---

[143] [*Completare din 1909*] În „Fragmente dintr-o analiză de isterie" am analizat un bun exemplu pentru un astfel de vis care ia naştere prin suprapunerea mai multor fantasme. Am subestimat de altfel semnificaţia unor astfel de fanstasme pentru formarea visului, în măsura în care mi-am prelucrat cu precădere propriile vise, la baza cărora stau rareori vise diurne, ci, de cele mai multe ori, discuţii şi conflicte de gânduri. La alte persoane este adesea mult mai uşor de pus în evidenţă analogia completă dintre visele nocturne şi cele diurne. Istericii reuşesc adesea să înlocuiască o criză cu un vis; ne putem convinge uşor că pentru ambele formaţiuni psihice stadiul preliminar cel mai la îndemână este fantasma din visul diurn.

Cele două părţi componente sunt aici uşor de diferenţiat. La suprafaţă se află *fantasma de arestare,* ea pare să fie nou formată de travaliul visului. În spatele ei este vizibilă însă *fantasma de căsătorie,* ca material care a suferit o uşoară deformare din partea travaliului visului. Trăsăturile pe care cele două pot să le aibă în comun se reliefează din nou deosebit de limpede, ca la fotografiile mixte ale lui Galton. Promisiunea făcută de tânăr, care până acum fusese burlac, de a-şi relua locul lui la masă, scepticismul tovarăşilor de cârciumă, hârşiţi în multe experienţe, strigătul: „Se mai duce unul" (să se însoare): acestea sunt trăsături uşor de înţeles pentru cealaltă interpretare. La fel, răspunsul afirmativ pe care i-l dă funcţionarului. Răsfoitul prin teancul de hârtii, în care se repetă acelaşi nume, corespunde unei trăsături subordonate, dar uşor de recunoscut, a ceremoniei de căsătorie, citirii teancului de telegrame de felicitare, care poartă toate acelaşi nume. Prin prezenţa personală a soţiei în acest vis, fantasma de căsătorie chiar biruieşte fantasma de arestare care o acoperă. Faptul că în final această mireasă poartă la vedere o barbă l-am putut explica printr-o informare — nu s-a ajuns la o analiză. Cu o zi înainte, visătorul mersese pe stradă cu un prieten, care era la fel de ostil căsătoriei ca şi el, şi îi atrăsese atenţia acestui prieten asupra unei frumoase brunete, care trecuse pe lângă ei. Prietenul însă remarcase: „De parcă femeile astea n-ar căpăta, o dată cu trecerea timpului, o barbă ca şi taţii lor."

Desigur, nici din acest vis nu lipsesc elementele la care deformarea onirică şi-a dat multă osteneală. Astfel, vorbele: „Voi plăti mai târziu" se referă la teama faţă de comportamentul socrului în raport cu dota. Se vede că tot felul de considerente îl împiedică pe visător să se lase cu plăcere în voia fantasmei de căsătorie. Unul dintre aceste considerente, anume că odată cu căsătoria îţi pierzi libertatea, s-a incarnat în transformarea într-o scenă a arestării.

Dacă dorim să revenim la faptul că travaliul visului se folosește cu plăcere de o fantasmă „de-a gata", în loc să alcătuiască o astfel de fantasmă din materialul gândurilor visului, vom dezlega, poate, odată cu aceasta, și una dintre cele mai interesante enigme ale visului. La p. 52 am povestit visul lui Maury, care, lovit în timpul somnului în ceafă de o bucată de lemn, se trezește dintr-un vis lung, un roman complet din vremea marii revoluții. Dat fiind că visul este coerent și se suprapune perfect pe explicarea stimulului de trezire, a cărui existență nu poate fi anticipată de cel care doarme, pare să nu mai rămână decât ipoteza că întreg acest vis bogat a fost compus în scurtul interval dintre căderea unei scânduri pe gâtul lui Maury și trezirea produsă de această lovitură. Nu ne-am permite să atribuim o asemenea viteză travaliului gândirii vigile; am ajuns astfel să-i acordăm travaliului visului apanajul unei accelerări remarcabile a procesului de gândire.

Împotriva acestei concluzii care a devenit rapid populară, autorii mai noi (Le Lorrain, 1894 și 1895, Egger, 1895, ș. a.) au ridicat pretenții vii. Ei se îndoiesc, pe de o parte, de exactitatea relatării visului din partea lui Maury, iar, pe de altă parte, încearcă să facă astfel încât rapiditatea performanțelor gândirii noastre vigile să nu rămână în urma acestui vis, lăsând deoparte orice exagerare. Discuția desfășoară chestiuni principiale a căror rezolvare nu mi se pare a bate la ușă. Trebuie să recunosc însă că nu mi-a făcut o impresie prea convingătoare argumentația, de exemplu cea a lui Egger, legată tocmai de acest vis cu ghilotina al lui Maury. Aș propune următoarea explicație a acestui vis: nu ar fi prea neverosimil ca visul lui Maury să prezinte o fantasmă care să se fi păstrat în memoria lui de ani de zile și să fi fost trezită — aș spune *atinsă* — în momentul în care el a recunoscut stimulul care l-a trezit? Imediat dispar toate dificultățile de a compune o istorie atât de lungă cu toate particularitățile ei în intervalul extrem de scurt pe care

îl are la dispoziţie visătorul; ea era deja compusă. Dacă lemnul ar fi lovit ceafa lui Maury în timp ce acesta era treaz, ar fi fost poate loc pentru gândul: este ca şi cum ai fi ghilotinat. Dat fiind însă că el a fost lovit de scândură în somn, travaliul visului foloseşte rapid stimulul exterior pentru a produce împlinirea unei dorinţe, *ca şi cum* el ar gândi (ceea ce trebuie luat la modul figurat): „Acum este un bun prilej pentru a transforma în realitate o fantasmă de dorinţă, pe care mi-am format-o sub influenţa lecturilor în cutare şi cutare perioadă." Nu mi se pare contestabil faptul că romanul visat este tocmai acel gen de roman pe care îl construiesc adolescenţii sub influenţa unor impresii foarte incitante. Cine nu s-ar fi simţit captivat — cu atât mai mult ca francez şi ca istoric — de descrierile din vremea Terorii, în care nobili, bărbaţi şi femei, floarea naţiunii, arătau cum se poate muri cu sufletul senin, menţinându-şi prospeţimea spiritului şi rafinamentul manierelor până la fatala moarte? Cât de seducător trebuie să fi fost să te imaginezi astfel, ca un tânăr care se desparte de doamna lui sărutându-i mâna, pentru a urca pe eşafod neînfricat! Sau dacă ambiţia a fost motivul principal al fantasmei, să te transpui într-o individualitate puternică, ce domină numai prin forţa gândurilor sale şi talentului oratoric strălucitor oraşul în care a bătut odinioară inima omenirii, care a trimis la moarte, din convingere, mii de oameni şi a deschis drumul către transformarea Europei, care nu este sigură nici de capul său, pe care într-o zi şi-l pierde sub cuţitul ghilotinei, poate în rolul girondinilor sau al eroului Danton? Faptul că fantasma lui Maury a fost una de ambiţie este demonstrat de trăsătura păstrată în memorie: „însoţit de o mulţime de oameni".

Această fantasmă, îndelung preparată, nu trebuie să fie însă parcursă în întregime în vis; este suficient dacă ea este „atinsă", ca să spunem aşa. Mă refer la ceea ce urmează: dacă se cântă câteva măsuri şi cineva spune, ca în *Don Juan*: asta este

din *Nunta lui Figaro* de Mozart, atunci în mine se trezesc deodată amintiri, din care în următorul moment nu se ridică spre conştiinţă ceva anume. Cuvântul-amorsă serveşte drept factor declanşator, de unde totul este stimulat în acelaşi timp. Lucrurile s-ar putea petrece la fel în cazul gândirii inconştiente. Stimulul de trezire acţionează asupra factorului psihic de declanşare, care permite accesul la întreaga fantasmă cu ghilotina. Dar fantasma nu este parcursă în somn, ci numai în conştiinţa celui care se trezeşte din somn. Nu avem niciun mijloc să ne asigurăm că ne amintim cu adevărat de ceva visat. Aceeaşi explicaţie a faptului că este vorba despre fantasme „de-a gata", care sunt activate ca un întreg, pe baza stimulului de trezire, o putem extinde şi la alte vise care se instalează prin acţiunea stimulului de trezire, de exemplu la visul de luptă al lui Napoleon înainte de explozia maşinii infernale. Printre visele pe care le-a adunat Justine Tobowolska[144] în disertaţia ei despre durata aparentă în vis, unul dintre ele mi se pare cel mai concludent, cel relatat de Macario (1857, 46) despre un autor dramatic, Casimir Bonjour. Acest bărbat voia într-o seară să asiste la prima reprezentare a uneia dintre piesele sale, dar era atât de obosit, încât a aţipit pe scanul din spatele scenei în momentul în care s-a ridicat cortina. În somnul său, el a parcurs toate cele cinci acte ale piesei sale şi a observat toate semnele diferite de emoţie pe care le exprimau spectatorii la fiecare scenă. După încetarea reprezentaţiei, el a aflat, fericit, că numele său a fost scandat la aplauze. Brusc s-a trezit. Nu a vrut să-şi dea crezare ochilor şi urechilor: reprezentaţia nu trecuse de primele versuri din prima scenă; nu putuse să doarmă mai mult de două minute. Nu este deloc prea îndrăzneţ să susţinem despre acest vis că parcurgerea celor cinci acte ale piesei şi observarea compor-

[144] Tobowolska [1900], p. 53.

tamentului publicului la fiecare pasaj nu sunt producţii noi din somn, ci ele pot repeta un travaliu fantasmatic deja împlinit, în sensul dat. Tobowolska, împreună cu alţi autori, relevă, drept trăsătură generală a viselor cu o desfăşurare accelerată a ideilor, faptul că ele par deosebit de coerente, că nu par deloc la fel cu alte vise şi că amintirea lor este mai degrabă sumară decât detaliată. Ele ar fi însă tocmai semnele caracteristice ale acestor fantasme „de-a gata" atinse prin travaliul visului, concluzie pe care autorii nu o trag. Nu doresc să susţin că toate visele în stare de veghe admit această explicaţie sau că problema desfăşurării reprezentaţionale accelerate în vis se poate înlătura în acest fel.

Este inevitabil să ne interesăm aici de raportul acestei elaborări secundare a conţinutului visului cu factorii travaliului visului. Se întâmplă, de exemplu, ca factorii creatori de vise, tendinţa de condensare, constrângerea de a scăpa de cenzură şi luarea în considerare a reprezentabilităţii în mijloacele psihice ale visului să formeze mai întâi din material un conţinut provizoriu al visului şi ca acesta să fie apoi transformat până ce satisface cât se poate de mult pretenţiile celei de-a doua instanţe? Aceasta este puţin probabil să se întâmple. Mai degrabă trebuie să admitem că cererile acestei instanţe creează de la început o condiţie pe care visul trebuie să o îndeplinească şi că această condiţie are, la fel ca şi cea a condensării, a cenzurii de rezistenţă şi a reprezentabilităţii, o acţiune de inducere şi selecţie asupra marelui material al gândurilor visului. Printre cele patru condiţii ale formării visului, ultima recunoscută este în orice caz cea ale cărei cerinţe par cel mai puţin constrângătoare pentru vis. Identificarea acestei funcţii psihice, care preia aşa-zisa elaborare secundară a conţinutului visului, cu modul de funcţionare a gândirii noastre vigile rezultă cu mare probabilitate din următoarea consideraţie:

gândirea noastră vigilă (preconştientă) se comportă faţă de orice material de percepţie la fel ca şi funcţia în chestiune faţă de conţinutul visului. Pentru ea este natural să facă ordine într-un astfel de material, să stabilească relaţii, să îl transforme într-un întreg coerent, venind în întâmpinarea aşteptărilor noastre. Să mergem mai departe: prestidigitatorii ne păcălesc, căci ei se bazează pe obişnuinţele noastre intelectuale. În efortul de a configura inteligibil impresiile senzoriale care ni se oferă, facem adesea cele mai ciudate erori sau falsificăm chiar adevărul materialului care se află în faţa noastră. Dovezile corespunzătoare sunt prea bine cunoscute pentru a mai necesita o expunere aici. Putem citi, în ciuda greşelilor de tipar, pentru că ne iluzionăm în direcţia scrierii corecte. Un redactor al unui jurnal francez foarte citit a pus un pariu, că va introduce la tipar în fiecare propoziţie a unui lung articol „din faţă" sau „din spate" fără ca niciunul dintre cititori să observe aceasta. El a câştigat pariul. Un exemplu comic de conexiune falsă mi-a sărit în ochi cu ani în urmă, la lectura unui ziar. După acea şedinţă a camerei franceze, în care, după explozia unei bombe puse în sală de un anarhist, Dupuy a pus capăt panicii prin cuvintele sale de îmbărbătare: „*La séance continue*", vizitatorii de la galerie au fost audiaţi drept martori, pentru a-şi expune impresiile despre atentat. Printre ei se aflau doi oameni din provincie, dintre care unul a povestit cum percepuse detonarea unei bombe imediat după terminarea unui discurs, dar crezuse că acesta este obiceiul în parlament, ca de fiecare dată când un vorbitor termină discursul, concluzia să fie salutată cu focuri. Celălalt, care ascultase probabil mai mulţi vorbitori, căzuse pradă aceleiaşi presupuneri, totuşi cu o modificare, că o astfel de salvă este recunoaşterea unui discurs deosebit de reuşit.

Deci nicio altă instanţă psihică în afara gândirii noastre normale nu pretinde de la conţinutul visului să fie compre-

hensibil, nici o alta nu îl supune pe acesta unei prime interpretări, care produce în consecință o completă neînțelegere a acestuia. Pentru interpretarea noastră rămâne ca un precept să neglijăm în toate cazurile coerența aparentă în vis, care ar fi suspect, ținând cont de originea sa și să batem, atât pentru visele clare, cât și pentru cele obscure, același drum către materialul oniric.

Observăm însă de ce depinde scala calitativă a viselor, menționată mai sus, de la obscuritate la claritate. Ni se par clare acele părți din vis în care elaborarea secundară a putut produce ceva și ni se par obscure celelalte, unde a lipsit forța de a realiza acest lucru. Dat fiind că părțile complicate ale viselor sunt adesea și cele mai puțin vii și pregnante, trebuie să tragem concluzia că travaliul oniric secundar trebuie făcut răspunzător și de o contribuție la intensitatea plastică a fiecăreia dintre formațiunile visului.

Dacă aș căuta undeva un termen de comparație pentru configurația definitivă a visului, așa cum rezultă din conlucrarea gândirii normale, nu găsesc altul decât acele inscripții misterioase prin care *Fliegende Blätter* își întreține de atâta timp cititorii. Pentru o anumită propoziție care, de dragul contrastului, este în dialect și cu cea mai nostimă semnificație posibilă, trebuie să fie stârnită așteptarea de a conține o inscripție latină. În acest scop, literele cuvintelor au fost smulse din alcătuirea lor în silabe și au fost ordonate din nou. Pe ici, pe colo, ia ființă un cuvânt latin autentic, altundeva credem că avem în fața noastră prescurtări ale unor astfel de cuvinte și în alte locuri din inscripție ne lăsăm iluzionați să trecem cu vederea lipsa de sens a literelor izolate, prin aceea că unele părți ale inscripției par degradate sau lacunare. Dacă nu vrem să ne lăsăm induși în eroare de glumă, trebuie să trecem cu vederea tot ce o face să pară o inscripție, să privim literele și, netulburați, să alcătuim cu ele ordonarea oferită în cuvinte din limba noastră maternă.

Elaborarea secundară[145] este acel factor al travaliului oniric care a fost remarcat şi corect evaluat de cei mai mulţi autori. H. Ellis (1911, Introducere, 10) descrie amuzant această realizare:

„Putem să ne gândim de fapt că acea conştiinţă a visului îşi spune: vine stăpâna noastră, conştiinţa vigilă, care pune enorm de mare preţ pe raţiune, logică şi altele ca acestea. Repede! Ia-ţi lucrurile, pune-le în ordine, orice ordine merge — înainte ca ea să intre şi să ia în posesie scena."

Identitatea acestui mod de lucru cu cel al gândirii vigile este susţinută deosebit de clar de Delacroix (1904, 926):

„Cette fonction d'interprétation n'est pas particulière au rêve; c'est le même travail de coordination logique que nous faisons sur nos sensations pendant la veille."[146]

J. Sully [1893] pledează pentru aceeaşi idee. La fel Tobowolska:

„Sur ces succesions incohérentes d'hallucinations, l'ésprit s'efforce de faire le même travail de coordination logique qu'il fait pendant la veille sur les sensations. Il relie entre elles par un lien imaginaire toutes ces images décousues et bouche les écarts trop grands qui se trouvaient entre elles." [147](1900, 93)

Unii autori consideră că această activitate de ordonare şi interpretare începe încă din timpul visului şi este continuată în stare de veghe. Astfel, Paulhan spune (1894, 546):

---

[145] Restul capitolului de faţă a fost introdus în 1914, cu excepţia ultimului paragraf, care exista de la prima ediţie (*N. t.*).

[146] *Această funcţie de interpretare nu este specifică visului; este acelaşi travaliu de coordonare logică pe care îl efectuăm asupra senzaţiilor noastre în stare de veghe*, în limba franceză în original (*N. t.*).

[147] *Asupra acestor succesiuni incoerente de halucinaţii, spiritul se străduieşte să efectueze acelaşi travaliu de coordonare logică pe care îl face în stare de veghe asupra senzaţiilor. El leagă între ele, printr-o legătură magică, toate aceste imagini dezlânate şi acoperă diferenţele prea mari care se găseau între ele*, în limba franceză în original (*N. t.*).

„Cependant j'ai souvent pensé qu'il pouvait y avoir une certaine déformation, ou plutôt reformation, du rêve dans le souvenir... La tendence systématisante de l'imagination pourrait fort bien achever après le réveil ce qu'elle a ébauché pendant le sommeil. De la sorte, la rapidité réelle de la pensée serait augmentée en apparence par les perfectionnements dus à l'imagination éveillée."[148]

Bernard Leroy şi Tobowolska (1901, 592):

„Dans le rêve, au contraire, l'interprétation et la coordination se font non seulement à l'aide des données du rêve, mais encore à l'aide de celles de la veille..."[149]

Nu se poate omite faptul că semnificaţia acestui factor, singurul recunoscut pentru formarea viselor, a fost mult supraestimată, atribuindu-i-se întreaga capacitate de a crea visul. Această creaţie ar trebui să se desăvârşească în momentul trezirii, aşa cum presupun Goblot (1896, 288 şi urm.) şi chiar mai mult Foucault (1906), care atribuie gândirii vigile capacitatea de a forma visul din gândurile care se ivesc în somn.

Bernard Leroy şi Tobowolska (1901) spun despre această concepţie: *„On a cru pouvoir placer le rêve au moment du réveil, et ils ont attribué à la pensée de la veille la fonction de construire le rêve avec les images présentes dans la pensée du sommeil."*[150]

---

[148] *Totuşi, m-am gândit adesea că ar putea exista o anumită deformare, sau mai curând reformare, a visului în amintire... Tendinţa sistematizantă a imaginaţiei ar putea foarte bine termina după trezire ceea ce a schiţat în timpul somnului. Astfel, rapiditatea reală a gândirii ar fi sporită în aparenţă prin perfecţionările datorate imaginaţiei treze*, în limba franceză în original (*N. t.*).

[149] *În vis, dimpotrivă, interpretarea şi coordonarea se fac nu numai cu ajutorul datelor din vis, ci şi cu ajutorul celor din starea de veghe*, în limba franceză în original (*N. t.*).

[150] *S-a crezut că putem plasa visul în momentul trezirii şi ei au atribuit gândirii vigile funcţia de a construi visul cu imaginile prezentate în gândirea somnului*, în limba franceză în original (*N. t.*).

Pentru evaluarea elaborării secundare adaug o nouă contribuţie la travaliul visului, pe care au pus-o în evidenţă observaţiile fine ale lui H. Silberer. După cum am amintit şi mai devreme, Silberer a surprins, ca să zicem aşa, *in flagranti* transformarea gândurilor în imagini, constrângându-se la activitate intelectuală în stări de oboseală şi toropeală de somn. Atunci îi dispărea gândul elaborat şi în locul acestuia se instala o viziune, care s-a dovedit a fi substitutul gândului de obicei abstract. (Vezi exemplele de la pp. 407 şi 408). În aceste încercări i se întâmpla ca ceea ce se ivea, o imagine echivalentă cu un element de vis, să reprezinte altceva decât gândul de care se ocupa, anume oboseala însăşi, dificultatea sau neplăcerea acestei munci, deci starea subiectivă şi modalitatea de funcţionare ale persoanei care se ostenea astfel, în loc de obiectul eforturilor ei. Silberer a numit acest caz, care îi apărea foarte frecvent, „fenomen *funcţional*", spre deosebire de ceea ce era de aşteptat, anume „fenomenul *material*".

De exemplu: „Stau culcat pe canapeaua mea într-o după-amiază, deosebit de somnoros, dar mă forţez să mă gândesc la o problemă filosofică. Încerc să compar între ele viziunile lui Kant şi lui Schopenhauer despre timp. Din cauza toropelii mele, nu reuşesc să fixez alături, aşa cum ar fi necesar pentru comparaţie, traseele de gândire ale ambilor. După mai multe încercări zadarnice îmi mai întipăresc o dată în minte deducţiile lui Kant, cu toată forţa voinţei mele, pentru a le putea aplica apoi modului în care pune problema Schopenhauer. Aici îmi abat atenţia către cel de-al doilea; când vreau acum să mă întorc la Kant, constat că iar mi-a dispărut; degeaba mă străduiesc să îl apuc din nou. Acest efort zadarnic de a regăsi ca atare documentele despre Kant, aflate undeva rătăcite în capul meu, mi se reprezintă dintr-o dată, în faţa ochilor închişi, ca o imagine onirică, un simbol vizual-plastic: *Cer o informaţie de la un funcţionar lipsit de ama-*

bilitate, care, aplecat deasupra unui birou, nu se lasă tulburat de insistenţele mele. Ridicându-se pe jumătate, el mă priveşte necooperant şi absent." (Silberer, 1909, 513 şi urm.).

Alte exemple, care se leagă de oscilaţia între somn şi veghe.

„Exemplul nr. 2 — condiţii: dimineaţa la trezire. Într-o anumită profunzime a somnului (stare crepusculară), gândindu-mă la visul precedent şi continuând, într-o anumită măsură, să îl visez, simt că mă apropii de conştiinţa trează, dar doresc să mai rămân în starea crepusculară.

Scenă: *Trec cu piciorul un pârâu, dar mă retrag curând, cu intenţia de a rămâne acolo.*" (Silberer, 1912, 625).

„Exemplul nr. 6 — condiţii ca în exemplul nr. 4 (Vrea să mai rămână puţin culcat, fără să doarmă.) Doresc să mă mai dedau puţin somnului.

Scenă: *Mă despart de cineva şi stabilesc cu el (sau ea) să ne reîntâlnim curând.*"

Silberer a observat fenomenul „funcţional", „reprezentarea stării în loc de a lucrului" în esenţă în cele două situaţii: la adormire şi la trezire. Este uşor de înţeles că numai ultimul caz poate fi luat în considerare pentru interpretarea viselor. Silberer a arătat, pe baza unor exemple bune, că părţile finale ale conţinutului manifest al multor vise, părţi după care urmează imediat trezirea, nu reprezintă altceva decât intenţia sau procesul de trezire. Acestei intenţii îi servesc: trecerea unui prag („simbolistica pragului"), părăsirea unui spaţiu pentru a intra în altul, plecarea în călătorie, revenirea acasă, despărţirea de un însoţitor, plonjarea în apă şi altele. Nu mă pot abţine să nu remarc faptul că în visele mele proprii sau ale subiecţilor pe care i-am analizat am dat peste elementele onirice care pot fi subsumate simbolisticii pragului incomparabil mai rar decât ar fi trebuit să mă aştept după cele comunicate de Silberer.

În niciun caz nu este de negândit sau de neconceput ca această „simbolistică a pragului" să poată explica multe elemente aflate în contextul unui vis, de exemplu, în pasajele în care este vorba despre oscilaţii ale profunzimii somnului şi despre tendinţa de a întrerupe visul. Totuşi, nu au fost aduse încă exemple sigure despre acest fenomen. Mai frecvent pare să se prezinte cazul supradeterminării, în care un pasaj din vis, care îşi extrage conţinutul material din contextul de gânduri onirice, să fie folosit, *în plus*, la reprezentarea unei stări din activitatea psihică.

Foarte interesantul fenomen funcţional al lui Silberer a dus, fără ca acesta să aibă vreo vină, la multe abuzuri, căci vechea tendinţă către interpretare abstract-simbolică a viselor a găsit în această teorie un sprijin. Preferinţa pentru „categoria funcţională" merge la mulţi atât de departe, încât vorbesc despre fenomenul funcţional de fiecare dată când în conţinutul gândurilor visului apar activităţi intelectuale sau procese afective, deşi acest material nu are nici mai mult, nici mai puţin drept decât altele să intre în vis, ca rest diurn.

Dorim să recunoaştem că fenomenele lui Silberer reprezintă o a doua contribuţie a gândirii vigile la formarea visului, contribuţie care este în orice caz mai puţin constantă şi semnificativă decât prima, introdusă sub numele de „elaborare secundară". S-a arătat că o parte din atenţia activă în timpul zilei este şi în somn îndreptată asupra visului, îl controlează, îl critică şi îşi rezervă puterea de a-l întrerupe. Ni s-a impus să recunoaştem în această instanţă psihică rămasă trează cenzorul, căruia îi revine o influenţă atât de restrictivă asupra configuraţiei visului. Ceea ce rezultă din observaţiile lui Silberer este faptul că în anumite condiţii acţionează aici şi un fel de autoobservaţie, care îşi furnizează contribuţia la conţinutul visului. În al-

tă parte[151] vom trata mai exact despre relaţiile probabile dintre această instanţă de autoobservaţie, care poate fi deosebit de proeminentă mai ales la capetele filosofice, şi percepţia endopsihică, delirul de urmărire, conştiinţă şi cenzorul visului.

Voi rezuma acum aceste extinse explicaţii asupra travaliului visului. Ne-am confruntat cu întrebarea dacă în formarea visului psihicul îşi foloseşte toate capacităţile, desfăşurându-le neinhibat sau dacă foloseşte numai o parte a acestora, inhibată în activitatea ei. Cercetările noastre ne-au determinat să respingem această întrebare, neadecvată situaţiilor. Dacă trebuie să rămânem însă cu răspunsul pe acelaşi teren în care ne împinge întrebarea, atunci trebuie să aprobăm amândouă concepţiile, care aparent se exclud din cauza contradicţiei dintre ele. Activitatea psihică din formarea visului se descompune în două operaţii: fabricarea gândurilor visului şi transformarea acestora în conţinutul visului. Gândurile visului sunt total corecte şi sunt alcătuite cu toate cheltuielile psihice de care suntem capabili: ele ţin de gândirea noastră care nu a devenit conştientă, de la care provin şi gândurile conştiente, printr-o anume transpunere. Oricât de interesante şi de misterioase ar fi, aceste enigme nu au totuşi o legătură deosebită cu visul şi nu merită să fie tratate printre problemele viselor.[152] Dimpotrivă, cealaltă parte a

---

[151] [*Completare din 1914*] „Pentru a introduce narcisismul" (1914*c*), Secţiunea a III-a.

[152] [*Completare din 1925*] Mai demult, găseam că este extraordinar de greu să îl obişnuiesc pe cititor cu diferenţa dintre conţinutul manifest al visului şi gândurile latente ale visului. De fiecare dată se creau noi argumente şi obiecţii din visul neinterpretat, aşa cum se afla el păstrat în memorie şi se ignora necesitatea de interpretare a visului. Acum, când s-au deprins cel puţin psihanaliştii cu substituirea visului manifest cu sensul său aflat prin interpretare, mulţi dintre ei se fac vinovaţi de o altă confuzie, de care se cramponează cu la fel de multă încăpăţânare.

travaliului, care transformă gândurile inconştiente în conţinut al visului, este specifică vieţii onirice şi este caracteristică acesteia. Travaliul propriu-zis al visului se îndepărtează deci de prototipul gândirii vigile mult mai mult decât au putut să îşi imagineze chiar şi cei mai hotărâţi defăimători ai activităţii psihice în formarea visului. El nu este mai neglijent, mai incorect, mai uituc, mai incomplet decât gândirea vigilă; este ceva complet diferit calitativ de ea şi de aceea nu se poate compara cu ea. El nu gândeşte, nu socoteşte, nu judecă, ci se limitează să dea lucrurilor o nouă formă. El se poate descrie exhaustiv dacă ţinem cont de condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească produsul lui. Acesta, visul, trebuie să se sustragă *cenzurii* şi în acest scop travaliul visului se foloseşte de *deplasarea intensităţilor psihice* până la reevaluarea tuturor valorilor psihice; el trebuie să redea gândurile exclusiv sau preponderent sub formă de material de urme mnezice vizuale şi acustice şi din această cerinţă decurge pentru travaliul visului *luarea în considerare a reprezentabilităţii*, căreia îi corespunde, prin noi deplasări. Trebuie (probabil) să fie produse intensităţi mai mari decât sunt disponibile noaptea în gândurile visului şi acestui scop îi serveşte *condensarea* masivă, care este întreprinsă cu părţile componente ale gândurilor visului. Prea puţină consideraţie le revine relaţiilor logice ale materialului de gânduri; ele îşi găsesc în final o re-

Ei caută esenţa visului în acest conţinut latent, trecând cu vederea diferenţa dintre gândurile latente ale visului şi travaliul visului. În fond, visul nu este nimic altceva decât o formă deosebită a gândirii noastre, care este făcută posibilă prin condiţiile stării de somn. *Travaliul visului* este ceea ce produce această formă şi numai el este esenţialul în vis, explicaţia caracterului său deosebit. Spun aceasta pentru aprecierea rău famatei „tendinţe prospective" a visului. Faptul că visul se ocupă cu încercările de a soluţiona sarcinile vieţii noastre psihice nu este mai ciudat decât faptul că viaţa noastră conştientă se ocupă cu aceasta şi adaug numai că acest travaliu se poate desfăşura şi în preconştient, ceea ce ne este deja cunoscut.

prezentare ascunsă în proprietăţile *formale* ale viselor. Afectele gândurilor viselor suferă mai puţine transformări decât conţinutul lor reprezentativ. Ele sunt, de regulă, reprimate; acolo unde se menţin, ele sunt desprinse de reprezentări şi asamblate după afinităţi. Numai o parte a travaliului visului, supraelaborarea, inconstantă ca proporţii, de către gândirea vigilă, în parte deşteptată, se potriveşte concepţiei pe care autorii au dorit să o impună pentru întreaga activitate a formării visului.[153]

---

[153] Aici urmau intercalate, în ediţiile IV, V, VI şi VII ale cărţii (din 1914 până în 1922) două lucrări ale lui Otto Rank „Vis şi creaţie artistică" (1914*a*) şi „Vis şi mit" (1914*b*). Începând cu 1925, aceste secţiuni au fost eliminate din corpusul *Interpretării viselor* (*N. t.*).

VII

Despre psihologia proceselor onirice

Printre visele pe care mi le-au comunicat alţii se află unul care îşi cere acum un drept cu totul special la a fi luat în considerare. Mi-a fost povestit de o pacientă care l-a citit într-o prelegere despre vise; sursa lui efectivă îmi rămâne necunoscută. Prin conţinutul lui, el a impresionat-o însă pe doamnă, căci ea nu a uitat să îl „post-viseze", adică să repete elemente din vis într-un vis propriu, pentru a exprima prin acest transfer o concordanţă cu un anumit punct al visului.

Condiţiile preliminare ale acestui vis exemplar sunt următoarele: un tată veghease zile şi nopţi de-a rândul la căpătâiul fiului său bolnav. După ce copilul a murit, el se odihnea într-o cameră alăturată, dar a lăsat uşa deschisă, pentru a privi din camera unde dormea în camera unde se afla cadavrul copilului, înconjurat de lumânări mari. De veghe a fost lăsat un bătrân, care şedea lângă cadavru murmurând rugăciuni. După câteva ore de somn, tatăl visează că *fiul stă lângă patul său, îl apucă de braţ şi îi şopteşte plin de reproş: „Tată, nu vezi că ard?"* El se trezeşte, observă o lumină care vine din camera de veghe, se grăbeşte într-acolo şi îl vede pe bătrân moţăind, iar giulgiul şi un braţ al scumpului cadavru pârjolite de o lumânare care căzuse pe ele arzând.

Explicaţia acestui vis mişcător este destul de simplă şi a fost dată corect de povestitor, aşa cum relatează pacienta

mea. Lumina a căzut, prin uşa deschisă, în ochii celui care dormea şi a activat în el aceeaşi concluzie pe care ar fi tras-o şi în stare de veghe, anume că s-a produs un incendiu în preajma cadavrului, din cauza căderii unei lumânări. Poate că tatăl luase cu el, în somn, grija că bătrânul nu se va ridica la înălţimea sarcinii sale.

Nici noi nu găsim nimic de adăugat la această interpretare, în afară de faptul că noi am introdus cerinţa supradeterminării conţinutului visului şi astfel vorbele copilului trebuie să fie alcătuite dintr-o conversaţie care avusese loc în realitate şi care le leagă de evenimente importante pentru tată. Poate că plângerea: „ard“ să fie legată de febra în care a murit copilul, iar cuvintele: „Tată, nu vezi?“ de o altă împrejurare, care nu ne este cunoscută, dar care este încărcată de afect.

După ce am recunoscut visul ca pe un proces plin de semnificaţie, integrabil în contextul vieţii psihice, trebuie să ne mirăm că s-a putut naşte un vis acolo unde se cerea trezirea rapidă. Ne atrage apoi atenţia apoi faptul că nici din acest vis nu poate să lipsească împlinirea dorinţei. În vis, copilul mort se comportă ca unul viu, îi atrage atenţia tatălui, vine la patul lui şi îl apucă de braţ, aşa cum a făcut probabil în acea amintire din care visul a recoltat prima parte a replicii copilului. De dragul împlinirii acestei dorinţe, tatăl şi-a prelungit somnul cu un moment. Visul deţine prioritate faţă de deducţia în starea de veghe, pentru că el poate să îl mai arate pe copil viu o dată. Dacă tatăl s-ar fi trezit imediat şi ar fi tras concluzia care să-l aducă în camera mortului, el ar fi scurtat prin aceasta viaţa copilului său cu chiar această clipă.

Nu încape nicio îndoială asupra particularităţii datorită căreia acest mic vis ne captează interesul. Până acum ne-am preocupat preponderent de sensul ascuns al visului, de calea

care trebuie urmată în găsirea acestuia şi de mijloacele de care se foloseşte travaliul visului pentru a-l ascunde. Sarcinile interpretării viselor stăteau până acum în centrul orizontului nostru. Şi acum dăm de acest vis, care nu pune nicio problemă de interpretare, al cărui sens este dezvăluit, şi devenim atenţi la faptul că acest vis a păstrat trăsăturile esenţiale prin care visul se deosebeşte evident de viaţa noastră vigilă şi stimulează trebuinţa noastră de a avea o explicaţie. Numai după ce lăsăm la o parte tot ceea ce ţine de travaliul de interpretare, putem observa cât de incompletă a rămas concepţia noastră despre psihologia visului.

Înainte însă ca gândurile noastre să pornească pe această nouă cale, dorim să ne oprim şi să privim înapoi pentru a verifica dacă, în peregrinările noastre, nu am uitat ceva important. Căci trebuie să ne clarificăm că partea de drum confortabilă şi comodă se află deja în spatele nostru. Dacă nu mă înşel foarte tare, până acum toate drumurile pe care am mers au dus spre lumină, spre clarificare şi spre înţelegerea completă; începând din momentul în care dorim să pătrundem mai adânc în procesele psihice care se desfăşoară în vis, toate căile vor duce în întuneric. Vom conchide că este imposibilă *explicarea* visului, căci a explica înseamnă să readucem la ceva cunoscut şi în acest moment nu există nicio cunoaştere psihologică la care să subordonăm ceea ce va rezulta, în calitate de motiv explicativ, din examinarea psihologică a viselor. Dimpotrivă, vom fi obligaţi să admitem o serie de noi ipoteze, care brăzdează cu presupuneri structura aparatului psihic şi jocul forţelor care acţionează în el şi trebuie să fim atenţi să nu ne îndepărtăm prea mult de prima conexiune logică, pentru că altminteri valoarea ei riscă să rămână nedeterminată. Chiar atunci când nu trecem prin nicio eroare de raţionament şi ţinem cont de toate posibilităţile logice, gradul probabil de incompletitudine a elemen-

telor ne ameninţă cu o eroare totală de calcul. O concluzie despre construcţia şi modalitatea de lucru a instrumentului psihic nu va fi obţinută şi nici măcar fundamentată nici prin cea mai atentă cercetare a visului sau unei alte funcţii *izolate*; în vederea acestui scop contribuie ceea ce reiese constant necesar din studiul comparativ al unui întreg şir de funcţii psihice. Astfel, ipotezele psihologice pe care le creăm din analiza proceselor onirice trebuie să aştepte ca într-o staţie până ce se pot ataşa rezultatelor altor cercetări, care, dintr-un alt punct de plecare, caută să pătrundă până în miezul aceleiaşi probleme.

A

Uitarea viselor

Ne vom îndrepta deci atenţia mai întâi asupra unei teme din care decurge obiecţia pe care până acum nu am luat-o în seamă, dar care este destinată să ne desprindă de pe terenul interpretării viselor. Din mai mult decât o singură parte ni s-a reproşat că nu cunoaştem de fapt visul pe care dorim să îl interpretăm, mai corect că nu avem nicio garanţie că îl cunoaştem aşa cum s-a petrecut el cu adevărat.

Ceea ce ne amintim din vis, ceea ce face obiectul artei noastre interpretative este grevat mai întâi de infidelitatea memoriei noastre, care pare în cel mai înalt grad incapabilă de a păstra visul şi a pierdut poate cea mai semnificativă parte a conţinutului său. Când dorim să acordăm atenţie viselor noastre, găsim atât de adesea prilej să ne plângem că am visat mult mai mult şi din păcate nu mai ştim decât acest fragment, a cărui amintire ni se pare într-un fel nesigură. În al doilea rând, totul vorbeşte însă în favoarea faptului că amintirea noastră nu numai că redă visul lacunar, ci o face şi infidel, şi falsificat. Astfel că, pe de o parte, ne putem îndoi că ceea ce a fost visat este atât de incoerent şi de neclar cum o avem noi în memorie, iar pe de altă parte se instalează îndoiala dacă un vis este chiar atât de coerent pe cât îl povestim, dacă, la încercarea de reproducere, nu cumva am umplut lacunele existente sau create prin uitare cu material nou, ales arbitrar, dacă nu am împodobit visul, dacă nu l-am rotunjit, nu l-am îndreptat, astfel devenind

imposibilă orice judecată despre ceea ce era realmente conţinutul visului meu. La un autor (Spitta, 1882, 338) am găsit sugestia că tot ce este ordine şi coerenţă a fost introdus în vis abia la încercarea de a evoca visul. Astfel, suntem în pericol să ne scape printre degete obiectul a cărui valoare trebuie să o stabilim.

Până acum, în interpretările noastre de vise am neglijat aceste avertismente. Dimpotrivă, nici în cele mai mici, mai neînsemnate şi nesigure componente ale conţinutului visului nu am găsit că cerinţa de interpretare este mai puţin demnă de a fi luată în seamă decât în visele păstrate clar şi sigur. În visul despre injecţia făcută Irmei se spune: „îl chem *repede* pe doctorul M.“ Şi presupunem că nici acest adaos nu ar fi ajuns în vis fără să prilejuiască o derivare semnificativă. Astfel am ajuns la istoria acelei nefericite paciente, la patul căreia eu l-am chemat „repede“ pe colegul mai în vârstă. În visul aparent absurd, care tratează drept *quantité négligeable* diferenţa dintre 51 şi 56, numărul 51 a fost amintit de mai multe ori. În loc să considerăm acesta un fapt de la sine înţeles sau indiferent, am dedus de aici un al doilea traseu de gândire din conţinutul latent al visului, raţionament care duce la numărul 51 şi pista pe care am urmat-o ne-a dus la temerile care aşază 51 de ani drept limită de viaţă, în cea mai drastică opoziţie cu traseul dominant de gândire, care excela prin laude legate de viaţa lungă. În visul *„Non vixit“* se afla, ca un detaliu insignifiant, pe care la început l-am trecut cu vederea, pasajul: *„Dat fiind că P. nu îl înţelege, mă întreabă Fl.“* etc. Când interpretarea s-a poticnit, eu m-am întors la aceste cuvinte şi am găsit pornind de la ele calea către fantasma infantilă care a intrat în gândurile visului, ca punct nodal intermediar. Aceasta s-a întâmplat prin intermediul versurilor poetului:

„Rareori m-aţi *înţeles,*
rar şi eu pe voi v-am înţeles,
numai când eram cu toţii *în rahat,*
ne-am înţeles îndat'!" [1]

Orice analiză mi-ar putea oferi exemple despre felul cum şi cele mai neînsemnate trăsături ale visului sunt indispensabile interpretării şi cum rezolvarea problemei este amânată din cauza faptului că asupra acestor elemente atenţia nu se îndreaptă decât mai târziu. Aceeaşi consideraţie am acordat-o la interpretarea viselor fiecărei nuanţe a expresiei lingvistice în care ne este oferit visul; dacă ni s-a propus un enunţ fără sens sau insuficient, ca şi cum nu ar fi reuşit efortul de a traduce visul în forma corectă, am respectat şi aceste deficienţe de expresie. Pe scurt, ceea ce în opinia autorilor apare ca o improvizaţie arbitrară, rapid prăbuşită în uitare, noi am tratat ca pe un text sacru. Această opoziţie se cere explicată.

Explicaţia sună în favoarea noastră, fără a-i contesta pe autori. În lumina ideilor pe care ni le-am format de curând despre alcătuirea viselor, contradicţiile se unifică fără rest. Este corect că la încercarea de reproducere deformăm visul; aici regăsim ceea ce am desemnat ca elaborare secundară şi adesea neînţeleasă a visului de către instanţa gândirii normale. Dar această deformare nu este ea însăşi nimic altceva decât o parte din prelucrarea pe care o suferă de regulă gândurile visului din cauza cenzurii visului. Autorii au suspectat sau au remarcat aici partea care lucrează manifest din deformarea onirică; pe noi aceasta ne interesează mai puţin, pentru că

---

[1] „Selten habt ihr mich *verstanden,*
Selten auch verstand ich Euch,
Nur wenn wit im *Kot* uns fanden,
So verstanden wir uns gleich!"
[Heine, *Buch der Lieder,* „Buch der Heimkehr", LXXVIII] (*N. t.*).

ştim că un travaliu de deformare mult mai complet, dar mai puţin uşor de evidenţiat, a dezvoltat deja visul despre gândurile onirice ascunse până la obiect. Autorii greşesc numai considerând că modificarea visului la reamintirea şi punerea lui în cuvinte este arbitrară, deci nu mai poate fi dedusă mai departe, ceea ce o face să ne inducă în eroare în ceea ce priveşte cunoaşterea visului. Ei subestimează determinarea în viaţa psihică. Aici nu există nimic arbitrar. Peste tot se arată că un al doilea traseu de gândire preia imediat determinarea elementului care a fost lăsat nedeterminat de primul. De exemplu vreau, în mod arbitrar, să îmi vină în minte un număr; nu este posibil; numărul care îmi vine în minte este determinat univoc şi determinat în mod necesar de gânduri care pot să se afle foarte departe de propunerea mea de moment.[2] La fel de puţin arbitrare sunt modificările pe care le suferă visul în cadrul redactării sale din starea de veghe. Aceste alterări rămân în legătură cu conţinutul în locul căruia se aşază şi servesc pentru a ne arăta drumul către acest conţinut, care poate fi la rândul lui un substitut pentru un altul.

În analizele viselor pacienţilor mei, pun la încercare această idee, nu fără succes, astfel: dacă relatarea unui vis mi se pare la început greu de înţeles, îl rog pe povestitor să îl repete. Rareori îl repetă cu aceleaşi cuvinte. Locurile în care se schimbă expresia, care mi s-au dezvăluit ca puncte slabe ale deghizării visului, îmi servesc întocmai cum i-a servit lui Hagen semnul brodat de pe veşmântul lui Siegfried.[3] Aici se poate instala interpretarea visului. Povestitorul a fost avertizat de

---

2 [*Completare din 1909*] A se compara cu *Psihopatologia vieţii cotidiene* (1901*b*).

3 Aluzie la *Cântecul Nibelungilor*. Pe corpul lui Siegfried exista un singur loc în care el putea fi rănit. Cu ajutorul unui vicleşug, Hagen a convins-o pe Crimhilda să brodeze o cruce pe veşmântul lui Siegfried exact în acel loc, punctul său vital. Astfel, Hagen l-a putut înjunghia mai târziu (*N. t.*).

cerinţa mea că acord un efort special dezlegării visului; el protejează deci rapid, sub presiunea rezistenţei, punctele slabe ale deghizării visului, înlocuind o expresie care ameninţă să îşi dezvăluie sensul cu una mai îndepărtată. El mă face astfel atent la expresia pe care a abandonat-o. Din străduinţa cu care este apărată dezlegarea visului, eu pot trage concluzii asupra îngrijirii cu care visul şi-a ţesut veşmântul.

Mai puţină dreptate au autorii când fac mult loc îndoielii cu care judecata noastră întâmpină istorisirea visului. Această îndoială nu are nicio justificare intelectuală. Memoria noastră nu prezintă nicio garanţie şi totuşi suntem supuşi mult mai des decât este justificat obiectiv constrângerii de a acorda încredere datelor sale. Îndoiala în ceea ce priveşte redarea corectă a visului sau a unor date individuale din vis nu este, din nou, decât un vlăstar al cenzurii onirice, al rezistenţei împotriva introducerii gândurilor visului în conştiinţă. Această rezistenţă nu se epuizează întotdeauna odată cu deplasările şi substituţiile pe care le aduce, ea persistă în forma îndoielii ataşată de materialul care a pătruns. Această îndoială ne pune cu atât mai multe probleme de recunoaştere cu cât rezistenţa se foloseşte de precauţia de a nu ataca niciodată elemente intense ale visului, ci doar pe cele slabe şi neclare. Ştim însă deja că între gândurile visului şi vis a avut loc o completă răsturnare a tuturor valorilor psihice; deformarea a fost posibilă numai prin retragerea valorii, prin care se exprimă ea de regulă şi cu care se mulţumeşte uneori. Dacă la un element neclar al visului apare încă îndoiala, atunci putem, urmărind arătătorul, să recunoaştem în aceasta un vlăstar direct al unuia dintre gândurile cele mai proscrise ale visului. Este ca şi după una dintre marile răsturnări într-una dintre republicile Antichităţii sau Renaşterii. Familiile nobile şi puternice care dominau anterior sunt acum exilate, toate poziţiile înalte sunt

ocupate de arivişti; în oraş mai sunt toleraţi numai membrii sărăciţi şi lipsiţi de putere ai acestor familii sau rude îndepărtate ale celor răsturnaţi. Dar nici aceştia nu se bucură de totalitatea drepturilor cetăţeneşti; ei sunt supravegheaţi cu neîncredere. În locul neîncrederii din acest exemplu, în cazul nostru apare îndoiala. De aceea, la analiza unui vis pretind să ne eliberăm de întreaga scală a aprecierii siguranţei; eu tratez cea mai uşoară posibilitate ca în vis să apară un anumit lucru sau ceva asemănător la fel cum tratez şi deplina convingere. Atâta timp cât, în urmărirea unui element al visului, nu ne decidem să renunţăm la această consideraţie, analiza se împotmoleşte aici. Asupra analizandului, subaprecierea elementului respectiv are efectul psihic de a bloca asociaţiile legate de reprezentarea nedorită din spatele acestui element. Un astfel de efect nu se înţelege de fapt de la sine; nu ar fi un paradox dacă cineva ar spune: nu ştiu sigur dacă cutare şi cutare lucru sunt cuprinse în vis, dar legat de asta îmi vin în minte cutare şi cutare lucruri. Totuşi nimeni nu spune aceasta niciodată şi tocmai acest efect al îndoielii, de a tulbura analiza, o dezvăluie ca un vlăstar şi o unealtă a rezistenţei psihice. Psihanaliza este pe bună dreptate neîncrezătoare. Una dintre regulile sale sună astfel: *Orice tulbură continuarea travaliului este o rezistenţă.*[4]

---

[4] [*Completare din 1925*] Enunţul afirmat aici peremptoriu: „Orice tulbură continuarea travaliului este o rezistenţă" ar putea cu uşurinţă să fie greşit înţeles. Desigur că el are semnificaţia unei reguli tehnice, un avertisment pentru analist. În timpul unei analize se pot întâmpla, fără discuţie, diferite evenimente pe care nu le putem atribui intenţiei analizandului. Poate muri tatăl analizandului, fără ca acest fapt să-i poată fi imputat lui, poate izbucni un război care să pună capăt analizei. Însă, în spatele evidentei supralicitări a acestui enunţ se ascunde totuşi ceva care este şi nou, şi bun. Atunci când evenimentul care tulbură analiza este real şi independent de pacient, numai de acesta depinde adesea cât de multă influenţă tulburătoare îi este alocată şi rezistenţa se manifestă inconfundabil în utilizarea voluntară şi supradimensionată a unei astfel de ocazii.

Şi uitarea visului rămâne inexplicabilă atâta timp cât, pentru explicarea ei, nu luăm în considerare şi puterea cenzurii psihice. Într-o serie de cazuri, senzaţia de a fi visat foarte mult noaptea dar de a fi rămas cu foarte puţin din ceea ce am visat poate să aibă un alt sens, poate cel că travaliul visului a operat perceptibil toată noaptea şi nu a lăsat decât acel vis scurt. Altminteri, nu este posibilă nicio îndoială asupra faptului că după trezire visul este uitat din ce în ce mai mult. Visul este uitat în ciuda sforţărilor de a-l rememora. Cred însă că, după cum se supraestimează de regulă cuprinderea acestei uitări, la fel se supraestimează şi măsura în care caracterul lacunar al visului ne limitează cunoaşterea despre el. Tot ceea ce a pierdut prin uitare conţinutul visului poate să fie adesea readus înapoi prin analiză; cel puţin într-o serie întreagă de cazuri, de la frânturi izolate rămase nu se poate reconstrui chiar visul — dar nu asta contează —, ci putem reconstitui toate gândurile visului. La analiză, aceasta cere o mare risipă de atenţie şi stăpânire de sine; aceasta este tot, dar arată totuşi că la uitarea visului nu a lipsit o intenţie ostilă [care decurge din rezistenţă].[5]

[5] [*Completare din 1919*] Ca exemplu pentru semnificaţia îndoielii şi nesiguranţei în vis, la condensarea concomitentă a conţinutului visului pe un singur element, voi lua următorul meu vis, din ale mele *Prelegeri de introducere în psihanaliză*, vis a cărui analiză nu a reuşit decât după un scurt interval de timp:

„O pacientă sceptică are un vis lung, în care anumite persoane îi povestesc despre cartea mea despre «cuvântul de spirit» şi o laudă foarte mult. Apoi este amintit ceva despre *un «canal», poate o altă carte în care apare un canal sau altceva cu canal... ea nu ştie... este total neclar.*"

Acum veţi fi desigur tentaţi să credeţi că elementul „canal" se va sustrage de la interpretare pentru că este atât de neclar. Aveţi dreptate să bănuiţi că aici există o dificultate, dar nu este greu pentru că este neclar, ci este neclar din alte motive, aceleaşi care îngreunează şi interpretarea. La „canal" visătoarei nu îi vine nimic în minte; nici eu nu ştiu, desigur, ce să spun. O clipă mai târziu, de fapt ziua următoare, ea povesteşte că i-a venit în minte ceva care *poate* este legat de aceasta. Un joc de cuvinte pe care îl auzise povestit. Pe un vapor între Dover şi Calais, un

În analize, o dovadă convingătoare pentru natura tendențioasă a uitării viselor[6], pusă în serviciul rezistenței, se obține din examinarea unui stadiu preliminar al uitării. Nu rareori se întâmplă ca în mijlocul travaliului de interpretare să se ivească brusc o parte neglijată a visului, care până acum a fost considerată uitată. Această parte de vis care a fost smulsă uitării va fi de fiecare dată cea mai importantă parte; ea se află pe drumul cel mai scurt spre dezlegarea visului și de aceea a fost supusă rezistenței în cel mai înalt grad. Printre exemplele de vise pe care le-am răspândit în contextul acestei lucrări există unul în care am introdus o astfel de parte de conținut al visului. Acesta este un vis de călătorie, care se răzbună pe doi tovarăși de călătorie antipatici, vis pe care l-am lăsat aproape neinterpretat, din cauza conținutului său parțial indecent. Partea omisă suna astfel: *Spun despre o carte de Schiller: It is from... Mă corectez însă, observând singur eroarea: It is by... Bărbatul observă atunci față de sora lui: „A spus corect."*[7]

---

cunoscut scriitor conversa cu un englez, care, într-un anumit context, citează enunțul: *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas*. Scriitorul răspunde: *Oui, le pas de Calais*, ceea ce vrea să spună că el găsește Franța măreață și Anglia ridicolă. *Pas de Calais* este însă un *canal*, Canalul Mânecii, *Canal la Manche*. Cred eu oare că această idee are ceva de-a face cu visul ? Desigur, el dă chiar soluția elementului oniric misterios. Sau vreți să vă îndoiți că acest cuvânt de spirit era deja prezent înainte de vis, ca inconștient al elementului «canal», puteți admite că el a fost găsit mai târziu? Asociația arată chiar scepticismul care se ascunde la ea în spatele uimirii care se impune și rezistența este motivul comun atât pentru faptul că asociația îi vine atât de târziu, cât și pentru faptul că elementul oniric corespunzător apare atât de neclar. Fiți atenți acum la relația dintre elementul oniric și inconștient. Este ca o părticică din acest inconștient, ca o aluzie la el; prin izolarea ei ea a devenit complet ininteligibilă."

6 Despre intenția uitării, cf. mai ales mica mea lucrare despre „mecanismul psihic al uitării" din *Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie* (1898*b*) — [*Completare din 1909*] Capitolul I din *Psihopatologia vieții cotidiene*, 1901*b*.

7 [*Completare din 1914*] Astfel de corecturi în utilizarea limbilor străine nu sunt deloc rare în vise, dar cel mai adesea sunt transferate unor persoane străine. Pe când

Nu merită să ne ocupăm de autocorectarea în vis, care li s-a părut atât de minunată multor autori. Mai degrabă aş arăta modelul pe care îl deţine memoria mea despre erorile de exprimare în vis. Aveam 19 ani când am fost pentru prima dată în Anglia şi mi-am petrecut o zi întreagă pe plajele de la Irish Sea. Am profitat de ocazie pentru a colecta animale marine lăsate de flux şi tocmai mă ocupam de o stea de mare (visul începe cu: *Hollthurn-Holothurien*[8]), când a venit la mine o fetiţă fermecătoare şi m-a întrebat: *It is a starfish? Is it alive?* Eu am răspuns: *Yes, he is alive*, dar apoi m-am ruşinat de incorectitudine şi am repetat propoziţia corect. În locul greşelii de exprimare pe care am făcut-o odinioară, visul a aşezat o alta, care se poate întâmpla la fel de uşor în germană. *„Das Buch ist von Schiller"*[9] nu se traduce cu *from*... ci cu *by*... După tot ceea ce am aflat despre intenţiile travaliului visului şi despre lipsa lui de scrupule în ceea ce priveşte alegerea mijloacelor, nu ne mai mirăm că travaliul visului realizează această substituţie pentru că *from* prilejuieşte o mare condensare datorită identităţii de sonoritate cu adjectivul german *fromm* (cucernic). Ce vrea însă să spună în contextul visului inofensiva amintire a plajei? Ea explică prin cel mai nevinovat exemplu cu putinţă că folosesc un *substantiv cu gen* într-un loc nepotrivit, deci aduc elementul *sexual (he)* acolo unde el nu are ce căuta. Aceasta este oricum una dintre cheile pentru dezlegarea visului. Cei care au aflat şi care este originea titlului cărţii *„Matter and Motion"* (*Molière* în *Malade imaginaire*: *La matiè-*

învăţa limba engleză, Maury (1878, 143) a visat odată că îi comunica unei alte persoane faptul că o vizitase ieri cu cuvintele: *I called for you yesterday*. Celălalt a răspuns corect: Se spune: *I called on you yesterday*.

8 „Holothurieni" este numele ştiinţific al stelelor de mare (*N. t.*).

9 Cartea este de Schiller (*N. t.*).

re est-elle laudable?[10] — *a motion of the bowels*[11]), vor putea completa cu uşurinţă întregul.

În plus, pot să mă achit cu o *demonstratio ad oculos* de dovedirea faptului că uitarea visului este în mare parte o acţiune de rezistenţă. Un pacient povesteşte că a visat, dar a uitat visul fără urmă; este de aceea ca şi cum nu ar fi visat nimic. Continuăm lucrul, mă lovesc de o rezistenţă, îi clarific bolnavului ceva, îl ajut cu vorbe şi impulsuri să se împace cu unele gânduri neplăcute şi imediat ce realizează aceasta, el strigă: „Acum ştiu din nou ce am visat." Aceeaşi rezistenţă care a tulburat în această zi lucrul nostru l-a făcut şi să uite visul. Prin biruirea acestei rezistenţe eu am favorizat pătrunderea visului în amintire.

La fel, ajuns într-un anumit loc al travaliului psihanalitic, pacientul îşi poate aminti de un vis care a avut loc în urmă cu trei, patru sau mai multe zile şi a zăcut până acum în uitare.[12]

Experienţa psihanalitică ne-a furnizat încă o dovadă pentru faptul că uitarea visului depinde mai mult de rezistenţă decât de gradul de stranietate care desparte starea de veghe de cea de somn, aşa cum opinează autorii. Mie, ca şi altor analişti şi pacienţi care se află în analiză, ni se întâmplă nu rareori ca, treziţi din somn de un vis, aşa cum s-ar spune, să începem să interpretăm visul imediat după aceea, în deplină posesie a activităţii noastre de gândire. Adesea, în astfel de cazuri nu mi-am găsit odihna până ce nu am obţinut completa înţelegere a visului. Totuşi, s-ar fi putut întâmpla

10 Veche expresie medicală, care vrea să spună: Cum merg funcţiile excretorii? (*N. t.*)

11 O mişcare a intestinelor (*N. t.*).

12 [*Completare din 1914*] E. Jones (1912*b*) descrie cazul analog, care survine frecvent, ca în timpul analizei unui vis să fie rememorat un al doilea vis din aceeaşi noapte, care până atunci fusese uitat şi nici măcar nu fusese bănuit.

ca după trezire să uit travaliul de interpretare la fel de complet cum am uitat şi conţinutul visului, deşi ştiam că am visat şi că am interpretat visul. Visul trage cu sine în uitare rezultatul travaliului de interpretare mult mai frecvent decât reuşeşte activitatea psihică să păstreze visul pentru amintire. Între acest travaliu de interpretare şi gândirea vigilă nu există însă acel abis psihic prin care autorii doresc să explice exhaustiv uitarea viselor. Morton Prince (1910, 141) emite la adresa explicaţiei mele despre uitarea viselor obiecţia că acesta nu ar fi decât un caz particular de amnezie pentru stările afective clivate (*dissociated states*). El afirmă că, din cauză că explicaţia mea pentru acest tip special de amnezie nu poate fi transferată la alte tipuri, această explicaţie nu este valabilă nici pentru intenţia sa imediată. El îi aminteşte cititorului că în toate descrierile pe care le-a făcut unor astfel de stări disociate el nu a încercat niciodată să găsească explicaţia dinamică pentru aceste fenomene. Altminteri, el ar fi descoperit că refularea (respectiv, rezistenţa creată de ea) este în aceeaşi măsură cauza clivajelor şi a amneziilor legate de conţinutul lor.

O experienţă pe care am putut-o face la redactarea acestui manuscris îmi demonstrează faptul că visele nu sunt uitate într-o măsură mai mare decât sunt uitate alte acte psihice şi că ele se pot compara, deloc în dezavantajul lor, cu alte activităţi psihice şi în ceea ce priveşte persistenţa lor în memorie. În însemnările mele am păstrat multe vise proprii, pe care atunci, din anumite motive, nu le-am putut supune interpretării decât foarte incomplet sau deloc. La unele dintre aceste vise am întreprins unul până la doi ani mai târziu încercarea de a le interpreta, cu intenţia de a-mi crea material ilustrativ pentru afirmaţiile mele. Acestă încercare mi-a reuşit fără nicio excepţie; doresc chiar să afirm că după atât de mult timp interpretarea a mers mai uşor de-

cât atunci când visele erau evenimente recente, ceea ce se poate explica prin faptul că de atunci am depăşit în interiorul meu multe rezistenţe, care mă tulburau atunci. La astfel de interpretări retroactive am comparat datele pe care le aveam atunci despre gândurile visului cu cele de acum, mult mai bogate, şi am găsit ceea ce era odinioară, nealterat, sub ceea ce este acum. Spre uimirea mea, am mers în această privinţă, la timp, pe calea pe care o exersasem de mult cu pacienţii mei, cărora le propuneam să-şi lase interpretate vise vechi de câţiva ani, pe care mi le povesteau din când în când ca şi cum ar fi fost vorba despre vise din noaptea trecută, după aceleaşi procedee şi cu acelaşi succes. Atunci când va fi vorba despre visele de angoasă voi comunica două exemple de astfel de interpretare întârziată a viselor. Când am făcut pentru prima dată această încercare, mă conducea aşteptarea justificată că visul se va comporta şi acum ca un simptom nevrotic. Când tratez psihanalitic un psihonevrotic, de exemplu un caz de isterie, trebuie să creez o explicaţie pentru primele simptome ale bolii sale, de mult biruite, ca şi pentru acelea care mai subzistă şi astăzi, care l-au condus la mine şi găsesc că prima sarcină este mai uşor de rezolvat decât cea care se impune astăzi. Încă din *Studien über Hysterie* am putut comunica explicaţia unei prime crize de isterie, pe care femeia trecută de patruzeci de ani o avusese la 15 ani.[13]

Într-un număr de alte cazuri, oarecum disparate, voi mai remarca aici câte ceva despre interpretarea viselor, ceea ce

[13] [*Completare din 1919*] Vise care au avut loc în primii ani ai copilăriei şi care nu rareori s-au păstrat în memorie, cu deplina prospeţime senzorială, timp de decenii, ajung aproape întotdeauna la o mare însemnătate pentru înţelegerea dezvoltării şi nevrozei visătorului. Analiza lor îl protejează pe medic de erorile şi incertitudinile care l-ar putea deruta, inclusiv teoretic.

poate că îl va orienta pe cititorul care vrea să mă controleze printr-un travaliu retroactiv asupra propriilor lui vise.

Nimeni nu trebuie să se aştepte ca interpretarea viselor sale să i se pună la picioare fără nicio osteneală. Este nevoie de exerciţiu fie şi numai pentru percepţia fenomenelor endoptice şi a altor senzaţii care de obicei se sustrag atenţiei, deşi niciun motiv psihic nu se opune acestei grupe de percepţii. Este considerabil mai greu să sesizăm „reprezentările nedorite". Cine va pretinde aceasta va trebui să se satisfacă cu aşteptările care au fost stimulate în această lucrare şi, urmând regulile date aici, se va strădui să ţină pentru sine orice critică, orice *parti pris*, orice partizanat afectiv sau intelectual în timpul lucrului. El trebuie să rămână consecvent preceptului impus de Claude Bernard pentru cercetătorul care face experimente în laboratorul de fiziologie: *Travailler comme une bête*, adică la fel de tenace, dar şi la fel de indiferent faţă de rezultat. Cel care urmează acest sfat nu va mai găsi la fel de grea sarcina. Interpretarea unui vis nu se desăvârşeşte întotdeauna într-o şedinţă; nu rareori ne simţim epuizate capacităţile de efort atunci când urmărim o înşiruire de asociaţii, când visul nu mai spune nimic în ziua respectivă; facem deci bine să întrerupem şi să ne întoarcem la lucru într-o zi următoare. Atunci o altă parte a conţinutului visului atrage atenţia asupra ei şi găsim accesul către un nou strat de gânduri onirice. Putem numi aceasta interpretarea „fracţionată" a visului.

Pentru începătorul în ale interpretării viselor, cel mai dificil lucru este să recunoască faptul că sarcina lui nu este pe deplin încheiată atunci când are în mâini o interpretare completă a visului, plină de sens, coerentă şi care oferă informaţii despre toate elementele conţinutului visului. În afară de aceasta, este posibilă încă o interpretare a aceluiaşi vis, o suprainterpretare, care i-a scăpat. Într-adevăr, nu este uşor să

ne facem o reprezentare despre bogăţia de trasee în gândirea noastră, care se concurează unul pe altul în ceea ce priveşte exprimarea şi să credem în îndemânarea de care dă dovadă visul pentru a atinge, prin exprimări polisemantice, şapte muşte dintr-o lovitură, ca şi croitoraşul din poveste. Cititorul va fi mereu înclinat să îi reproşeze autorului că a introdus o cantitate inutilă de ingeniozitate în interpretări; cel ce şi-a dobândit propria experienţă va găsi o soluţie mai bună.

Pe de altă parte, nu pot susţine afirmaţia expusă pentru prima oară de H. Silberer, că toate visele — sau numai anumite şi foarte numeroase grupe de vise — cer două interpretări diferite, care se află într-o relaţie strânsă. Una dintre aceste interpretări, pe care Silberer o numeşte *psihanalitică*, îi dă visului un sens oarecare, de cele mai multe ori sexual infantil; cealaltă, mai importantă, numită de el interpretare *anagogică*, pune în evidenţă gândurile serioase, adesea profunde, pe care travaliul oniric le-a preluat drept material. Silberer nu a demonstrat aceasta prin comunicarea unei serii de vise, pe care să le analizeze după cele două direcţii. Trebuie să aduc aici obiecţia că nu există o asemenea stare de fapt. Cele mai multe vise nu cer totuşi nicio suprainterpretare şi mai ales nu sunt capabile de o interpretare anagogică. La teoria lui Silberer, ca şi la alte eforturi teoretice din ultimii ani, se manifestă inconfundabil contribuţia unei tendinţe de deghizare a circumstanţelor fundamentale în care sunt formate visele şi de abatere a interesului de la rădăcinile lor pulsionale. Pentru un număr de cazuri am putut susţine rezultatele lui Silberer; apoi analiza mi-a arătat că travaliul visului are sarcina de a transforma în vis o serie de gânduri din starea de veghe, foarte abstracte şi incapabile de o reprezentare directă. El a căutat să rezolve această sarcină, punând stăpânire pe un alt material de gânduri, care se afla într-o relaţie laxă, adesea *alegorică*, faţă de gândurile abstrac-

te, făcând astfel mai puţine greutăţi reprezentării. Interpretarea abstractă a unui vis care ia fiinţă astfel este dată nemijlocit de visător; interpretarea corectă a materialului interpolat trebuie să fie căutată cu mijloacele tehnice cunoscute.

Trebuie să răspund cu „nu" la întrebarea dacă orice vis poate fi interpretat. Nu trebuie să uităm că travaliului de interpretare i se împotrivesc forţele psihice care cauzează deformarea onirică. Revine deci la o chestiune de raporturi de forţe dacă, înarmaţi cu propriul interes intelectual, cu propria capacitate de autodisciplină, cu propriile cunoştinţe psihologice şi experienţa în ceea ce priveşte interpretarea viselor vom putea învinge rezistenţele noastre interne. Este mereu posibil să mergem niţel mai departe, cel puţin cât să ne convingem că visul este o construcţie plină de sens, pentru a bănui acest sens. Foarte des un vis următor ne permite să ne asigurăm de prima interpretare presupusă şi să o ducem mai departe. O serie întreagă de vise care durează săptămâni şi luni întregi se înrădăcinează adesea pe acelaşi teren şi trebuie supusă interpretării în acest context. Din visele care se succedă putem observa adesea cum unul dintre ele are ca punct central ceea ce la următorul este interpretat doar periferic şi invers, astfel că interpretările celor două vise se completează una pe alta. Am arătat deja, prin exemple, că diferitele vise din aceeaşi noapte trebuie să fie tratate de travaliul de interpretare ca un întreg.

Chiar şi în visele cel mai bine interpretate trebuie să lăsăm deseori un loc în obscuritate, pentru că la interpretare observăm că acolo se ridică un ghem de gânduri onirice care nu vrea să se descâlcească, dar care nu furnizează nimic în plus cunoaşterii noastre despre conţinutul visului. Acesta este ombilicul visului, locul în care el se înrădăcinează în necunoscut. Gândurile visului la care ajungem prin interpretare rămân în general fără încheiere; ele se ramifică în toate di-

recţiile în reţeaua complicată a minţii noastre. Dintr-un loc mai dens al acestei ţesături se ridică apoi dorinţa visului, ca o ciupercă din miceliul său.

Să ne întoarcem la chestiunile uitării viselor. Am uitat să tragem din ele o concluzie importantă. Viaţa vigilă prezintă intenţia inconfundabilă de a uita visul care a fost creat noaptea, fie în întregime, imediat după trezire, fie treptat, bucată cu bucată, de-a lungul zilei. Dacă recunoaştem că la această uitare rolul principal îl are rezistenţa psihică împotriva visului, care pe timpul nopţii a făcut deja ceea ce avea de făcut împotriva visului, atunci se pune problema ce a făcut posibilă totuşi formarea visului, în ciuda acestei rezistenţe. Să luăm cazul extrem, în care viaţa vigilă înlătură visul, ca şi cum el nu s-ar fi petrecut. Atunci când examinăm aici jocul forţelor psihice, trebuie să spunem că visul nu ar fi luat naştere dacă noaptea rezistenţa ar fi luptat aşa cum luptă ziua. Concluzia noastră este că aceasta şi-a pierdut pe timpul nopţii o parte din putere; ştim că nu a fost suspendată, deoarece am dovedit contribuţia ei la formarea visului, prin deformarea onirică. Dar se impune posibilitatea ca în timpul nopţii ea să fie diminuată, formarea visului fiind posibilă prin această scădere a rezistenţei. Înţelegem astfel cu uşurinţă că, la trezire, o dată restaurată întreaga ei forţă, ea înlătură imediat ceea ce a trebuit să tolereze pe când era slabă. Psihologia descriptivă ne învaţă că principala condiţie a formării visului este starea de somn a psihicului; am putea să adăugăm încă o precizare: *starea de somn face posibilă formarea visului, prin faptul că reduce cenzura endopsihică.*

Suntem desigur tentaţi să considerăm că aceasta este singura concluzie posibilă din chestiunile uitării viselor şi să dezvoltăm din ea alte idei privind raporturile energetice între somn şi veghe. Dar dorim să ne oprim deocamdată aici.

Dacă ne vom cufunda puţin mai adânc în psihologia visului, vom afla că ne putem imagina şi altfel modul în care este posibilă formarea visului. Rezistenţa împotriva intrării în conştiinţă a gândurilor visului poate să fie eventual evitată fără ca ea să sufere vreo diminuare. Este plauzibil şi ca starea de somn să faciliteze în acelaşi timp ambii factori care favorizează formarea visului, atât diminuarea cât şi evitarea rezistenţei. Ne oprim aici, pentru a continua puţin mai târziu.

Există o altă serie de obiecţii împotriva procedeului nostru de interpretare a viselor, de care trebuie să ne ocupăm în cele ce urmează. Procedăm astfel: abandonăm toate ideile voluntare care ne domină altminteri gândirea şi ne îndreptăm atenţia asupra unui singur element oniric; observăm apoi ce gânduri involuntare ne vin în minte legat de acesta. Apoi luăm următoarea parte componentă a conţinutului visului, repetăm acest travaliu şi asupra ei, fără să ţinem cont de direcţia spre care tind aceste gânduri, trecând de la un lucru la altul. Aici nutrim aşteptarea plină de încredere ca în final să ajungem, fără să intervenim activ, la gândurile visului, din care a luat fiinţă acesta. Critica ne va replica aici: nu este de mirare că aţi ajuns undeva pornind de la un element al visului. De orice reprezentare se leagă ceva, prin asociaţie; ciudat este numai faptul că prin acest traseu de gânduri arbitrar şi lipsit de scop trebuie să ajungem tocmai la gândurile visului. Probabil că aceasta este o autoiluzie; urmărim lanţul asociativ pornind de la un element până ce remarcăm că el se rupe dintr-un anumit motiv; dacă luăm apoi un al doilea element, este natural ca nelimitarea originară a asociaţiei să sufere acum o îngustare. Avem încă în minte lanţul anterior de gânduri şi la analiza celei de-a doua reprezentări onirice vom da mai uşor peste idei care să aibă ceva în comun cu cele din primul lanţ. Apoi ne imaginăm că am găsit un gând

care reprezintă un punct nodal între două elemente onirice. De vreme ce ne permitem toată libertatea de a lega gânduri şi nu excludem de fapt decât acele treceri de la o reprezentare la alta care au loc în gândirea normală, nu ne va fi în final greu să construim ceva dintr-o serie de „gânduri intermediare"; vom numi acest ceva gânduri ale visului şi le vom considera substitutul psihic al visului, fără nici o garanţie de altminteri, deoarece nu mai avem nici o altă cunoaştere despre ce sunt gândurile visului. Dar totul nu este decât arbitrariu şi o utilizare ce pare ingenioasă a conexiunilor întâmplătoare şi oricine care se supune acestei osteneli inutile poate, pe această cale, să obţină de la oricare vis orice interpretare doreşte.

Dacă ni se aduc asemenea obiecţii, putem să recurgem, în apărare, la impresia din interpretările noastre de vise, la surprinzătoarele legături cu alte elemente din vis, care apar din urmărirea unor reprezentări izolate şi la faptul că este neverosimil ca ceva care acoperă şi explică atât de exhaustiv visul, cum este una dintre interpretările noastre, ar putea să fie obţinut altfel decât prin urmărirea legăturilor psihice care s-au stabilit în prealabil. Pentru a ne justifica, am putea susţine că procedeul de interpretare a viselor este identic cu cel folosit la rezolvarea simptomelor isterice, unde corectitudinea procedeului este confirmată prin apariţia şi dispariţia simptomelor, unde, folosind o similitudine, aserţiunile textului sunt susţinute cu ilustraţiile introduse. Nu avem niciun motiv să evităm problema cum putem ajunge de la un lanţ de gânduri care se perpetuează în sine arbitrar şi fără scop la un scop preexistent; noi nu dorim de fapt să rezolvăm această problemă, ci să o înlăturăm complet.

Se poate demonstra că nu este adevărat că atunci când, în travaliul de interpretare a viselor, ne abandonăm judecata şi lăsăm să se ivească reprezentări involuntare, noi ne lă-

săm purtaţi de un curent de idei fără scop. Se poate arăta că niciodată nu putem să renunţăm decât la reprezentările-scop cunoscute şi o dată cu încetarea acestora ajung la putere imediat idei voluntare necunoscute — cărora le spunem, inexact, inconştiente, care determină acum desfăşurarea reprezentărilor involuntare. Prin propria noastră influenţă asupra vieţii noastre psihice nu se poate în niciun caz produce o gândire fără reprezentări-scop; însă nu cunosc nici stările de confuzie psihică în care acestea se produc altminteri.[14] Psi-

[14] [*Completare din 1914*] Ulterior mi s-a atras atenţia că Ed. von Hartmann are aceleaşi vederi în această importantă chestiune psihologică: „În ceea ce priveşte explicaţia rolului inconştientului în creaţia artistică (1890, vol. I, secţiunea B, capitolul V), Eduard v. Hartmann a enunţat clar legea asociaţiilor de idei conduse de reprezentări intenţionate inconştiente, fără însă ca el să fie conştient de gradul de extindere a valabilităţii acestei legi. El a dorit să demonstreze că «dacă nu este deplin lăsată la voia întâmplării, ci trebuie să ducă la un anumit scop, orice combinaţie de reprezentări senzoriale are nevoie de ajutorul inconştientului». Şi că interesul conştient pentru o anumită legătură de gânduri este un impuls pentru inconştient, pentru a găsi, dintre nenumăratele reprezentări posibile, pe cea care corespunde scopului. «Inconştientul este cel care alege, pe măsura scopurilor şi intereselor, şi aceasta este valabil *pentru asociaţia de idei la gândirea abstractă, ca reprezentare senzorială sau combinare artistică, şi la cuvântul de spirit.*» Aici nu se poate susţine o limitare a asociaţiei de idei la reprezentarea evocatoare şi cea evocată, în sensul psihologiei pure a asociaţiei. O astfel de limitare ar fi «justificată cu adevărat numai dacă în viaţa omului apar stări în care lui nu numai că îi lipseşte orice scop conştient, dar el nu este nici dominat, nici influenţat de vreun interes inconştient, de vreo dispoziţie. Dar aceasta este o stare care nu apare niciodată, căci *şi atunci când succesiunea gândurilor se abandonează aparent total întâmplării sau când ne lăsăm în voia viselor total involuntare ale fanteziei, totuşi întotdeauna într-un moment acţionează alte interese principale, sentimente determinante şi dispoziţii decât în alt moment şi acestea vor exercita de fiecare dată o influenţă asupra asociaţiilor de idei*». În visele pe jumătate inconştiente apar numai reprezentări care corespund interesului principal inconştient al momentului. Relevarea influenţei sentimentelor şi dispoziţiilor asupra succesiunii libere a gândurilor face ca procedeul metodic al psihanalizei să apară justificat şi din punctul de vedere al psihologiei lui Hartmann." (N.E. Pohorilles, 1913) — Din faptul că un nume pe care ne străduim zadarnic să ni-l amintim ne vine în minte adesea din nou brusc, Du Prel trage concluzia că există o gândire inconştientă şi totuşi intenţionată, al cărei rezultat apare ca atare în conştiinţă (1885, 107).

hiatrii au renunţat mult mai devreme la credinţa în coerenţa proceselor psihice. Eu ştiu că o desfăşurare de gânduri neregulată, lipsită de reprezentări-scop, apare în cadrul isteriei şi paranoiei la fel de puţin ca şi în formarea şi dezlegarea viselor. La afecţiunile psihice endogene o asemenea desfăşurare poate că nici nu are loc; chiar delirurile persoanelor aflate în stare de confuzie sunt pline de sens, dacă acceptăm strălucita presupunere a lui Leuret (1834, 131), după care ele devin ininteligibile pentru noi numai în urma lacunelor lor. Eu am ajuns la aceeaşi convingere, acolo unde am avut prilejul să observ astfel de fenomene. Delirurile sunt opera unei cenzuri care nu se mai osteneşte deloc să îşi ascundă acţiunile, care în loc să participe la elaborarea unei noi versiuni, lipsită de obiecţii, şterge fără nicio precauţie toate lucrurile pe care le dezaprobă, ceea ce face ca apoi rezultatul să fie incoerent. Această cenzură procedează analog cenzurii ruse de presă de la graniţă, care lasă să ajungă în mâinile cititorilor pe care trebuie să îi protejeze numai ziare străine pline de linii negre.

Jocul liber al reprezentărilor după înlănţuiri asociative arbitrare apare poate în prim-plan în procesele cerebrale organice distructive; ceea ce se confundă cu ele, în cazul psihonevrozelor, se poate explica prin efectul cenzurii asupra unui şir de gânduri, care este împins în prim-plan de reprezentări intenţionate care rămân ascunse.[15] A fost considerat un semn sigur de asociaţie lipsită de reprezentări-scop atunci când reprezentările (sau imaginile) par să fie legate unele de altele prin aşa-zisa asociaţie superficială, deci prin asonanţă, ambiguitatea cuvintelor, coincidenţă în timp fără legătură internă de sens, prin toate asociaţiile pe care le apreciem la

[15] [*Completare din 1909*] Cf. aici strălucitoarea confirmare a acestei afirmaţii pe care a adus-o C.G. Jung prin analizele cazurilor de *Dementia praecox* (1907).

cuvintele de spirit şi jocurile de cuvinte. Acest semn de recunoaştere este valabil pentru legăturile de gânduri care ne duc de la elementele conţinutului visului la gândurile intermediare şi de la acestea la adevăratele gânduri ale visului; în multe analize de vise am găsit exemple pentru aceasta, exemple care ne uimesc. Nicio legătură nu era prea slabă, niciun cuvânt de spirit nu era de aruncat pentru a putea face o punte de la un gând la altul. Dar nu este departe nici înţelegerea corectă a unei astfel de neglijenţe. *De fiecare dată când un element psihic este legat de un altul printr-o asociaţie nesigură şi superficială mai există o legătură corectă şi profundă între cele două, care suferă din pricina rezistenţei cenzurii.*

Presiunea cenzurii şi nu suspendarea reprezentărilor-scop este justificarea corectă pentru dominaţia asociaţiilor superficiale. Asociaţiile superficiale le înlocuiesc în reprezentare pe cele profunde, când cenzura face inaccesibile aceste căi normale de asociere. Este ca şi cum un obstacol general de circulaţie, de exemplu o inundaţie în munţi, face impracticabile străzile mari şi largi; circulaţia este atunci deviată pe poteci incomode şi abrupte, pe care de obicei merg doar vânătorii.

Aici se pot diferenţia două cazuri, care sunt în esenţă unul singur. Fie cenzura se îndreaptă numai împotriva legăturii între două gânduri, care, desprinse unul de altul, sunt ireproşabile. Apoi cele două gânduri intră în conştiinţă unul după altul; legătura dintre ele rămâne ascunsă; dar ne trece prin minte o legătură superficială între cele două, la care altminteri nici nu ne-am fi gândit şi care se instalează de regulă într-un alt colţ al contextului de reprezentări diferit de cel din care provine legătura reprimată, dar esenţială. Fie cele două gânduri sunt supuse amândouă cenzurii, din cauza conţinutului lor; apoi cele două nu apar în forma corectă, ci într-o formă modificată, substituită şi cele două gânduri sub-

stitutive sunt alese astfel încât să redea, printr-o asociaţie superficială, legătura esenţială în care se află cele pe care le înlocuiesc. *Sub presiunea cenzurii, în ambele cazuri a avut loc o deplasare de la o asociaţie normală, serioasă, la una superficială, care pare absurdă.*

Pentru că ştim de aceste deplasări, ne îngăduim fără nici o ezitare să interpretăm visele şi pe baza asociaţiilor superficiale.[16]

Psihanaliza foloseşte intens aceste două enunţuri: că, odată cu abandonarea reprezentărilor-scop conştiente, controlul asupra cursului reprezentărilor trece la reprezentări-scop ascunse şi că asociaţiile superficiale nu sunt decât un substitut de deplasare pentru cele mai profunde, reprimate; psihanaliza ridică aceste două enunţuri la rangul de piloni de bază ai tehnicii sale. Atunci când îi recomand unui pacient să abandoneze orice fel de judecată şi să îmi relateze tot ceea ce îi vine în minte, eu presupun că el nu poate lăsa deoparte reprezentările-scop ale tratamentului şi cred că este justificat să trag concluzia că toate aceste lucruri aparent inofensive şi arbitrare pe care mi le spune se află în legătură cu starea sa de boală. O altă reprezentare-scop, de care pacientul nu are habar, este a propriei mele persoane. Completa considerare şi adeverirea detaliată a celor două enunţuri ţine deci de reprezentarea tehnicii psihanalitice ca metodă terapeutică. Am ajuns aici la unul dintre punctele de graniţă

---

[16] Aceleaşi consideraţii sunt desigur valabile şi pentru cazul în care asociaţiile superficiale sunt date ca atare în conţinutul visului, ca de exemplu în cele două vise comunicate de Maury (*pélerinage — Pelletier — pelle; kilometru — kilogram — Gilolo — Lobelia — Lopez — Lotto*). Din lucrul cu nevroticii ştiu cărei reminiscenţe îi place să se reprezinte astfel. Este vorba despre răsfoirea enciclopediilor şi dicţionarelor, prin care cei mai mulţi şi-au potolit, în timpul curiozităţii pubertare, trebuinţa de explicare a enigmelor sexuale.

în care, conform programului nostru, trebuie să lăsăm deoparte subiectul interpretării viselor.[17]

Un lucru e sigur, şi anume că nu trebuie să transpunem toate asociaţiile din travaliul de interpretare în travaliul nocturn al visului. La interpretarea în stare de veghe facem deja un drum care duce de la elementele visului la gândurile visului. Travaliul visului a făcut drumul invers şi nu este deloc verosimil ca aceste drumuri să poată fi parcurse în sens invers. Se dovedeşte mai curând că în timpul zilei durăm noi canale de-a lungul unor noi legături de gânduri, care unesc gândurile intermediare şi gândurile visului când la un loc, când la altul. Putem vedea cât de mult se insinuează în rândurile interpretării materialul proaspăt de gânduri al zilei şi probabil creşterea rezistenţei, care a intervenit încă de cu noapte, face necesare noi şi din ce în ce mai îndepărtate ocolişuri. Numărul sau tipul de colaterale pe care le ţesem astfel în timpul zilei este complet lipsit de semnificaţie psihologică dacă acestea ne arată numai drumul către gândurile visului pe care le căutăm.

[17] [*Completare din 1909*] Aceste enunţuri, care atunci sunau foarte neverosimil, şi-au găsit ulterior justificare şi valorificare experimentală prin „studiile diagnostice de asociaţie" ale lui Jung şi şcolii sale. [Jung, 1906]

B

Regresia

Acum, după ce ne-am apărat de obiecţii sau cel puţin am arătat unde se află armele noastre de apărare, nu mai trebuie să amânăm intrarea în cercetările psihologice pentru care ne-am înarmat demult. Să rezumăm rezultatele principale ale cercetărilor de până acum. Visul este un act psihic în toată puterea cuvântului; forţa sa motrice este de fiecare dată o dorinţă care trebuie împlinită; faptul că el nu se poate recunoaşte ca dorinţă şi numeroasele sale ciudăţenii şi absurdităţi decurg din influenţa cenzurii psihice, pe care a suferit-o la construcţia sa; în afară de necesitatea de a se sustrage acestei cenzuri, la formarea sa au mai conlucrat o necesitate de condensare a materialului psihic, luarea în considerare a reprezentabilităţii în imagini senzoriale şi — chiar dacă nu regulat — o consideraţie pentru un aspect raţional şi inteligibil al alcătuirii onirice. De la fiecare din aceste puncte se deschide un drum care conduce la postulate psihologice şi speculaţii; trebuie cercetate relaţia reciprocă între motivul-dorinţă şi cele patru condiţii ale formării visului, ca şi relaţiile dintre acestea; visul trebuie inserat în contextul vieţii psihice.

În deschiderea acestei secţiuni am introdus un vis, pentru a ne aminti de enigmele care mai trebuie încă rezolvate. Interpretarea acestui vis despre copilul care arde nu ne-a pus nicio problemă, deşi ea nu ne-a fost dată complet, în sensul nostru. Ne-am întrebat de ce persoana respectivă a

visat în acele condiţii, în loc să se trezească şi am recunoscut aici unul dintre motivele visătorului: dorinţa de a-şi reprezenta copilul în viaţă. Vom putea vedea, după explicaţii ulterioare, că aici mai joacă un rol încă o dorinţă. În primul rând, procesul de gândire din timpul somnului a fost transformat într-un vis de dragul împlinirii unei dorinţe.

Dacă eliminăm împlinirea dorinţei, mai rămâne o caracteristică, ce diferenţiază cele două tipuri de procese psihice. Gândul visului ar fi fost: văd o lumină din camera în care se află cadavrul. Poate că a căzut o lumânare, şi copilul arde! Visul redă fără modificări rezultatul acestui proces de gândire, dar reprezentat într-o situaţie care este văzută ca o întâmplare din stare de veghe, în prezent şi cu aportul simţurilor. Aceasta este cea mai generală şi mai evidentă trăsătură psihologică a visului; un gând, de regulă ceea ce este dorit, este obiectivizat în vis, reprezentat ca o scenă sau, cum am spune noi, este trăit.

Cum trebuie să explicăm această particularitate a travaliului visului — sau, cu o expresie mai modestă — să o introducem în contextul proceselor psihice?

Dacă privim mai îndeaproape observăm că în forma de manifestare a acestui vis sunt pregnante două caracteristici, aproape fără legătură una cu cealaltă. Una este reprezentarea ca situaţie actuală, omiţând pe „poate"; cealaltă este transpunerea gândului în imagini vizuale şi vorbire.

Transformarea pe care o suferă gândurile visului prin aceea că aşteptarea exprimată de ele este aşezată în prezent nu pare foarte evidentă tocmai în acest caz. Ea depinde de rolul special, de fapt accesoriu, pe care îl joacă în acest vis împlinirea dorinţei. Să luăm alt vis, în care dorinţa visului nu se diferenţiază de prelungirea în somn a gândurilor stării vigile, de exemplu visul despre injecţia făcută Irmei. Aici

gândul oniric ce ajunge la reprezentare este optativ: „Dacă Otto ar fi vinovat de boala Irmei!" Visul refulează optativul şi îl înlocuieşte cu un simplu prezent: da, Otto este vinovat de boala Irmei. Aceasta este deci prima transformare pe care şi visul lipsit de deformare o întreprinde cu gândurile sale. Nu vom zăbovi mult asupra acestei prime particularităţi a visului. O vom rezolva indicând fantasma conştientă, visul diurn, care procedează la fel cu conţinutul său de reprezentări. Când M. Joyeuse[18] al lui Daudet rătăceşte fără treabă pe străzile Parisului, în timp ce fiicele sale trebuie să creadă că el are o slujbă şi stă la birou, el visează despre circumstanţe care l-ar putea ajuta să aibă o protecţie şi să obţină o slujbă, tot la prezent. Visul foloseşte deci prezentul în acelaşi fel şi cu aceleaşi drepturi ca şi visul diurn. Prezentul este timpul în care dorinţa este reprezentată ca fiind împlinită.

Tipică visului, spre deosebire de visul diurn, este însă cea de-a doua trăsătură: conţinutul reprezentativ nu este gândit, ci este transformat în imagini senzoriale, care apoi capătă credit şi ni se pare că le trăim. Să mai adăugăm că nu toate visele prezintă transformarea reprezentării în imagine senzorială; există vise care constau numai din gânduri, cărora însă nu li se contestă natura de vise. Aşa este visul meu: *„Autodidasker* — fantasma diurnă cu profesorul N." , în care nu s-au mai amestecat elemente senzoriale, ca şi cum eu aş fi gândit conţinutul său ziua. În orice vis mai lung se află elemente care nu au trecut prin transformarea în senzorial, care sunt pur şi simplu gândite sau ştiute, aşa cum suntem obişnuiţi de la starea de veghe. Vrem să ne gândim chiar aici că o astfel de transformare a reprezentărilor în imagini senzoriale nu apare numai în vis, ci şi în halucinaţii, viziuni,

---

[18] Din *Le Nabab* (*N. t.*)

care intervin cumva independent în starea de sănătate sau ca simptome ale psihonevrozelor. Pe scurt, relaţia pe care o cercetăm aici nu este în niciun caz exclusivă; rămâne însă valabil că, acolo unde se iveşte, această trăsătură a visului ni se pare cea mai remarcabilă, astfel că nu putem să o gândim despărţită de viaţa onirică. Înţelegerea ei cere însă explicaţii mai vaste.

Dintre toate remarcele despre teoria visării pe care le putem găsi la autori, doresc să subliniez una, la punctul de debut al anchetei noastre. În a sa *Psychophysik* (1889, vol. 2, 520 şi urm.), în contextul unor explicaţii referitoare la vis, marele G.Th. Fechner face ipoteza că *scena viselor este alta decât cea a vieţii reprezentaţionale vigile*. Nicio altă ipoteză nu permite înţelegerea particularităţilor vieţii onirice.

Ideea care ni se prezintă astfel este cea a unei *locaţii psihice*. Dorim să înlăturăm ideea că aparatul psihic despre care este vorba aici ne este cunoscut şi în calitate de preparat anatomic şi dorim să îndepărtăm tentaţia de a determina anatomic locaţia psihică. Rămânem pe terenul psihologiei şi ne gândim să urmăm sugestia de a ne reprezenta instrumentul care serveşte funcţiilor psihice ca un microscop, un aparat fotografic etc. Locaţia psihică corespunde atunci unui loc din interiorul unui aparat în care ia fiinţă unul dintre stadiile preliminare ale imaginii. La microscop şi telescop se ştie că acestea sunt parţial locaţii ideale, zone în care nu este aşezată nicio parte vizibilă a aparatului. Mi se pare inutil să îmi cer scuze pentru incompletitudinea acestei imagini, ca şi a altora asemănătoare. Aceste comparaţii nu servesc decât susţinerii încercării de a înţelege gradul de complicaţie a activităţii psihice, prin descompunerea ei, şi indicarea funcţionării individuale a părţilor individuale ale aparatului. După câte ştiu, nu s-a încercat încă

ghicirea alcătuirii instrumentului psihic dintr-o astfel de descompunere. Mie mi se pare inofensivă. Cred că putem lăsa frâu liber presupunerilor noastre, dacă ne păstrăm judecata rece, dacă nu luăm schelele drept construcţia însăşi. Dat fiind că nu avem nevoie de nimic altceva ca reprezentare auxiliară pentru prima apropiere de ceva necunoscut, vom prefera cele mai brute şi mai concrete ipoteze, înaintea celorlalte.

Ne reprezentăm, aşadar, aparatul psihic ca un instrument alcătuit din componente pe care dorim să le numim *instanţe* sau, de dragul clarităţii, *sisteme.* Apoi construim aşteptarea ca aceste sisteme să aibă, poate, o orientare spaţială constantă unele faţă de altele, la fel cum diferitele sisteme de lentile ale lunetei stau unul în spatele celuilalt. În sens strict, nu avem nevoie să facem ipoteza unei ordonări cu adevărat *spaţiale* a sistemelor psihice. Este suficient să fie stabilită o succesiune fermă, ca la anumite procese psihice sistemele să fie parcurse de excitaţie într-o anumită succesiune *temporală.* Succesiunea poate suferi o modificare la alte procese; dorim să ne lăsăm deschisă o astfel de posibilitate. Despre părţile componente ale aparatului vom vorbi pe scurt ca „sisteme ψ".

Primul lucru care ne atrage atenţia este că acest aparat alcătuit din sisteme ψ are o orientare. Întreaga noastră activitate psihică porneşte de la stimuli (interni sau externi) şi ia sfârşit în inervaţii. Astfel, atribuim aparatului o extremitate senzitivă şi una motorie; la extremitatea senzitivă se află un sistem care primeşte percepţiile, iar la extremitatea motorie se află altul care deschide calea motilităţii. Procesul psihic decurge în general de la extremitatea perceptivă la cea motorie. Cea mai generală schemă a aparatului psihic ar avea deci următorul aspect:

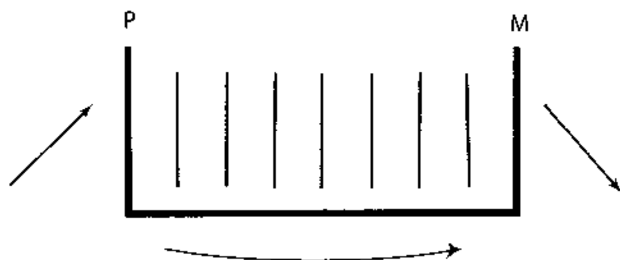

Fig. 1

Aceasta este împlinirea unei cerinţe deja cunoscute, aceea ca aparatul psihic să fie construit ca un aparat reflex. Procesul reflexiv rămâne prototipul întregii activităţi psihice.

Avem acum motiv să lăsăm să intre prima diferenţiere, la extremitatea senzitivă. Din percepţiile care ne sosesc, în aparatul nostru psihic rămâne o urmă, pe care am putea-o numi *urmă mnezică*. Vom numi „memorie" funcţia care se leagă de această urmă mnezică. Dacă am urmărit în mod serios planul nostru de a lega procesele psihice de sisteme, atunci urma mnezică nu poate consta decât din modificări persistente ale elementelor sistemului. Aşa cum a fost deja spus de către altcineva[19], aceasta aduce cu sine dificultăţi, dacă unul şi acelaşi sistem trebuie să păstreze fidel modificările în elemente sale şi totuşi trebuie să lase să intre noi modificări, să fie mereu proaspăt şi capabil de preluare. După principiul care conduce tentativa noastră, vom atribui deci aceste două activităţi unor sisteme diferite. Presupunem că un prim sistem al aparatului primeşte stimulii perceptivi, dar nu păstrează nimic din ei, deci nu are memorie şi că în spatele

[19] Este vorba despre Breuer, care într-o notă de subsol din capitolul I din lucrarea scrisă împreună cu Freud notează: „Oglinda unui telescop cu reflexie nu poate fi în acelaşi timp şi placă fotografică" (*N. t.*).

acestuia se află un al doilea sistem, care transformă excitaţia momentană a primului în urme durabile. Atunci aceasta ar fi imaginea aparatului nostru psihic:

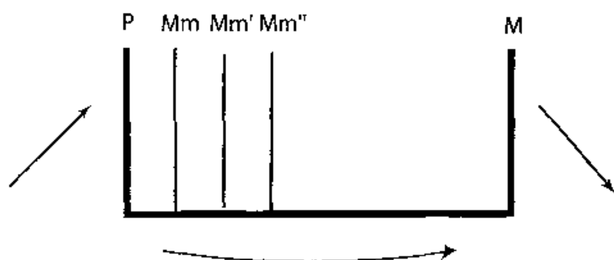

Fig. 2

Se ştie că din percepţiile care acţionează asupra sistemului *P* mai păstrăm şi altceva în afară de conţinutul lor. Percepţiile noastre se dovedesc a fi legate între ele în memorie, şi anume mai ales datorită apariţiei lor simultane. Numim acest fapt *asociaţie*. Dacă sistemul *P* nu are deloc memorie, este clar că el nu poate păstra nici urmele pentru asociaţie; elementele *P* izolate ar fi insuportabil stânjenite în funcţia lor dacă, la o nouă percepţie, s-ar face simţit un rest dintr-o legătură veche. Trebuie deci să presupunem că sistemele memoriei sunt mai curând baza pentru asociaţie. Faptul asociaţiei constă atunci din aceea că, drept urmare a reducerii rezistenţelor şi a facilitărilor de acces, excitaţia se perpetuează, pornind de la un element *Mm*, mai degrabă către al doilea element *Mm* decât către al treilea.

La o pătrundere mai profundă apare necesitatea de a admite nu unul, ci mai multe elemente *Mm*, în care aceeaşi excitaţie, perpetuată prin elementele *P*, suferă o fixare diferită. Primul dintre aceste sisteme *Mm* va conţine în orice caz

fixarea asociației prin simultaneitate, în cel care se află ceva mai departe același material de excitație este ordonat altfel, după alte tipuri de coincidență, astfel că prin aceste sisteme ulterioare sunt reprezentate eventual relații de asemănare etc. Ar fi desigur inutil să dorim să redăm în cuvinte semnificația psihologică a unui astfel de sistem. Caracteristica acestuia ar consta în profunzimea relațiilor sale cu elemente din materialul brut al memoriei, adică, dacă am vrea să indicăm o teorie mai profundă, în gradul de rezistență opusă trecerii excitației de către aceste elemente.

Aici s-ar putea introduce o observație generală, care poate indică ceva semnificativ. Sistemul *P*, care nu are nicio capacitate de a păstra modificările, deci nu are memorie, furnizează conștiinței noastre o mare varietate de calități senzoriale. Lucrurile se petrec invers cu amintirile noastre, care sunt în sine inconștiente, inclusiv cele care sunt cel mai adânc imprimate în memoria noastră. Ele pot fi făcute conștiente; nu este însă nicio îndoială că în stare inconștientă ele își desfășoară toate efectele. Ceea ce numim caracterul nostru constă în urme mnezice ale impresiilor noastre și poate sunt exact acele impresii care au acționat cel mai puternic asupra noastră, impresii din prima copilărie, care aproape niciodată nu devin conștiente. Dacă însă amintirile devin din nou conștiente, ele nu manifestă nicio calitate senzorială sau una foarte redusă în comparație cu percepțiile. Să stabilim acum că *memoria și calitatea pentru conștiință a sistemelor ψ se exclud reciproc;* astfel se deschide un punct de vedere promițător asupra condițiilor excitației nervoase.[20]

Ceea ce am presupus până acum despre alcătuirea aparatului psihic la extremitatea sa sensibilă s-a făcut fără a se ține

[20] [*Completare din 1925*] Ulterior am fost de părere că conștiința apare chiar *în locul* urmei mnezice. (A se vedea „Notă asupra bloc-notesului magic", 1925*a*.)

seamă de vis şi de explicaţiile psihologice care decurg din el. Pentru cunoaşterea unei alte părţi din aparat, visul va fi sursa demonstraţiilor noastre. Am văzut că ne-ar fi imposibil să explicăm formarea visului dacă nu am îndrăzni să facem ipoteza existenţei a două instanţe psihice, dintre care una supune unei critici activitatea celeilalte, având drept urmare excluderea din conştiinţă.

Am tras concluzia că instanţa critică întreţine cu conştiinţa relaţii mai strânse decât instanţa criticată. Ea stă între aceasta şi conştiinţă, ca un scut. Apoi am găsit puncte de sprijin pentru a identifica instanţa critică chiar cu ceea ce înrâureşte viaţa noastră vigilă şi decide asupra acţiunilor noastre voluntare, conştiente. Să înlocuim acum aceste instanţe, în sensul ipotezelor noastre, cu sisteme; astfel, în lumina ultimelor concluzii, sistemul critic este aşezat la extremitatea motorie. Să plasăm cele două sisteme în schema noastră şi să exprimăm prin denumirile lor relaţia lor cu conştiinţa:

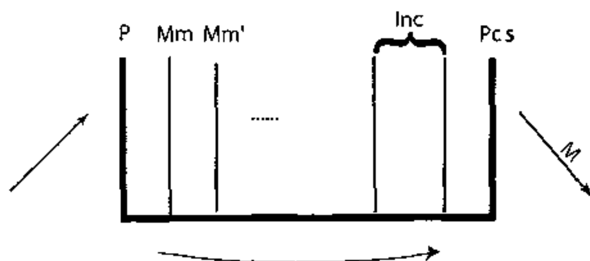

Fig. 3

Numim *preconştient* ultimul dintre sisteme, la extremitatea motorie, pentru a arăta că procesele excitative pot ajunge la acesta fără să mai fie conţinute în conştiinţă, în cazul în care sunt îndeplinite unele condiţii, de exemplu, atinge-

rea unei anumite intensităţi, o anumită repartiţie a acelei funcţii care a fost numită atenţie etc. În acelaşi timp, acesta este sistemul care conţine cheia către motilitatea voluntară. Vom numi sistemul din spatele lui inconştient, pentru că el nu are niciun acces la conştiinţă, în afară de calea prin preconştient; trecând prin acesta, procesul de excitaţie din inconştient este obligat să se supună unor modificări.[21]

În care dintre aceste sisteme să plasăm impulsul creator de vise? De dragul simplificării, să spunem că acesta este sistemul *Inc*. Din explicaţii ulterioare vom afla, ce-i drept, că acest lucru nu este tocmai corect, că formarea visului este nevoită să se lege de gânduri onirice care ţin de sistemul preconştientului. Dar în alte părţi, când vom trata despre dorinţa visului, vom afla că forţa motrice pentru vis este furnizată de *Inc*, şi din cauza acestui ultim factor dorim să luăm sistemul inconştient drept punct de plecare al formării visului. Acest stimul al visului va manifesta, ca toate celelalte alcătuiri de gânduri, tendinţa de a se perpetua în *Pcs* şi de a obţine, din acesta, accesul în conştiinţă.

Experienţa ne arată că, în timpul zilei, gândurile visului sunt îndepărtate de către cenzura de rezistenţă de la acest drum care duce din preconştient în inconştient. Noaptea ele îşi fac drum în conştiinţă, dar se pune întrebarea pe ce cale şi datorită cărei modificări. Dacă acest lucru ar fi posibil pentru gândul visului prin faptul că noaptea scade rezistenţa care veghează la graniţa între inconştient şi preconştient, atunci am căpăta vise din materialul nostru de reprezentări, care nu manifestă caracterul halucinator care ne interesează acum.

---

[21] [*Completare din 1919*] Dezvoltarea ulterioară a acestei scheme desfăşurate liniar trebuie să ţină seamă de faptul că sistemul care urmează după *Pcs* este cel căruia trebuie să îi atribuim conştiinţa, deci *P=Cs*.

Scăderea cenzurii dintre sistemele *Inc* şi *Pcs* poate deci să ne explice formaţiuni onirice cum este *Autodidasker*, dar nu vise cum este cel al *copilului care arde*, pe care ni l-am fixat ca problemă la introducerea în cercetările noastre.

Nu putem descrie altfel ceea ce se petrece în visul halucinator decât spunând: excitaţia parcurge un traseu *invers*. În loc să se propage spre extremitatea motrice a aparatului, ea se propagă către cea sensibilă şi ajunge în final la sistemul perceptiv. Să numim *progresivă* direcţia în care se perpetuează procesul psihic de la inconştient, în stare de veghe; atunci trebuie să spunem despre vis că are un caracter *regresiv*.[22]

Această regresie este deci cu siguranţă una dintre particularităţile psihologice ale procesului oniric; însă nu trebuie să uităm că ea nu are loc numai în vis. Atât amintirea intenţionată, cât şi alte procese parţiale ale gândirii noastre normale corespund unei regresii în aparatul psihic, de la un act reprezentaţional complex la materialul brut al urmelor mnezice, care stau la baza lui. În timpul stării de veghe această regresie nu ajunge însă niciodată dincolo de imaginile mnezice; ea nu poate să creeze trăirea halucinatorie a imaginilor perceptive. De ce în vis se petrece altfel? Când am vorbit despre travaliul de condensare al visului, nu am putut să evităm ipoteza că prin travaliul visului intensităţile ataşate reprezentărilor sunt complet transferate de la una la alta. Probabil că această modificare a procesului psihic obişnuit

---

22 [*Completare din 1914*] Prima menţiune a factorului regresiei se află la Albertus Magnus. *Imaginatio*, aşa cum o numeşte el, construieşte din imaginile păstrate obiectele senzoriale ale visului. Procesul se desfăşoară invers decât în starea de veghe (după Diepgen, 1912, 14). — Hobbes spune (în *Leviathan*, 1651): *„In sum, our dreams are the reverse of our waking imaginations, the motion, when we are awake, beginning at one end, and when we dream at another."* [În general, visele noastre sunt inversul imaginaţiilor noastre din starea de veghe; când suntem treji, mişcarea începe la un capăt, iar când visăm începe din capătul celălalt (*N. t.*).] (după H. Ellis, 1911, 112).

este cea care face posibilă investirea sistemului percepţiei, în direcţie inversă pornind de la gând, până ce atinge gradul complet de vivacitate senzorială.

Sper că suntem foarte departe de a ne înşela asupra ariei de valabilitate a acestor explicaţii. Nu am făcut nimic altceva decât să dăm un nume pentru un fenomen care nu se poate explica. Am numit regresie faptul că în vis reprezentarea se transformă la loc în imaginea senzorială din care ea a provenit odinioară. Şi acest pas cere însă justificare. De ce acest nume, dacă nu ne învaţă nimic nou? Cred că numele de „regresie" ne serveşte pentru a lega faptul cunoscut nouă de schema aparatului psihic prevăzut cu o direcţie. În acest loc vedem pentru prima oară că a meritat să construim o astfel de schemă. Căci o altă particularitate a formării visului ne va sări imediat în ochi, numai cu ajutorul schemei, fără a fi nevoie de o altă reflecţie. Când vedem procesul oniric ca o regresie în interiorul aparatului psihic presupus de noi, atunci ni se explică imediat faptul stabilit empiric că în travaliul visului se pierd toate relaţiile logice din gândurile visului sau ele îşi găsesc doar o expresie chinuită. După schema noastră, aceste relaţii de gândire nu sunt conţinute în primele sisteme *Mm*, ci în sisteme mult mai avansate şi, la regresie, trebuie să îşi piardă orice mijloace de expresie, în afara imaginilor perceptive. *Prin regresie, ţesătura de gânduri ale visului este dizolvată în materialul ei brut.*

Prin ce transformare este facilitată regresia, imposibilă în timpul zilei? Aici ne vom lăsa ghidaţi de ipoteze. Trebuie să fie vorba despre modificări ale investiţiilor energetice ale fiecărui sistem prin care ele pot fi sau nu parcurse de fluxul de excitaţie; dar în fiecare astfel de aparat, acelaşi efect pentru calea străbătută de excitaţie poate să fie obţinut prin mai mult decât un singur tip de astfel de modificări. Ne gândim desigur imediat la starea de somn şi la modificările de investiţie pe

care ea le provoacă la extremitatea sensibilă a aparatului. În timpul zilei există un flux continuu de la sistemul ψ al *P* la motilitate; noaptea acesta încetează şi nu mai poate împiedica excitaţia să curgă înapoi. Aceasta ar fi „desprinderea de lumea exterioară", care trebuie să explice, în teoria unor autori, caracterul psihologic al visului (cf. p. 80). Astfel, la explicarea regresiei onirice, trebuie să ţinem seamă de celelalte regresii care apar în stări vigile patologice. Aici informaţiile curente nu ne sunt de niciun ajutor. Se ajunge la regresie în ciuda curentului sensibil neîntrerupt în direcţie progredientă.

Pentru halucinaţiile din isterie, paranoia, pentru viziunile persoanelor normale psihic pot să dau explicaţia că ele corespund de fapt unor regresii, adică sunt gânduri transformate în imagini şi că această transformare este suferită numai de gânduri care se află într-o relaţie intimă cu amintirile reprimate sau rămase inconştiente. De exemplu, unul dintre cei mai tineri isterici de-ai mei, un băiat de 12 ani, este împiedicat să adoarmă de *„feţe verzi cu ochi roşii"*, care îl îngrozesc. Sursa acestei apariţii este amintirea reprimată, dar care a fost odată conştientă, despre un băiat pe care el îl vedea frecvent în urmă cu patru ani şi care îi oferea imaginea înspăimântătoare a multor prostioare infantile, printre care şi cea a onaniei, pentru care el îşi face acum un reproş retroactiv. Mama observase atunci că fiul ei neastâmpărat are un ten *verzui* şi ochi *roşii* (adică *înroşiţi*). De aici fantoma de groază, care în plus este menită să îi amintească şi de alte spuse ale mamei, anume că astfel de copii se prostesc, nu pot învăţa nimic la şcoală şi mor devreme. Micul nostru pacient face astfel încât să se potrivească o parte din profeţie; el nu mai vrea să meargă la şcoală şi se teme îngrozitor, aşa cum arată asociaţiile sale voluntare, de cea de-a doua parte. După puţin timp analiza a dat rezultate: el a putut să doarmă, anxietatea sa a dispărut şi el a terminat anul şcolar cu menţiune.

În aceeaşi serie pot menţiona rezolvarea unei viziuni pe care mi-a povestit-o o isterică de 40 de ani, din vremea pe când era sănătoasă. Într-o dimineaţă ea deschide ochii şi îl vede în cameră pe fratele ei, care se afla totuşi, după cum ştia ea, într-un aşezământ pentru bolnavii psihic. Băieţelul ei dormea în pat lângă ea. Pentru ca micuţul să nu *se sperie* şi să *intre în convulsii* atunci când îl vede pe *unchi*, ea trage *cearşaful* peste copil şi năluca dispare. Viziunea este prelucrarea unei amintiri din copilăria doamnei, care era, ce-i drept, conştientă, dar se afla în interiorul ei în cea mai intimă relaţie cu tot materialul inconştient. Bona ei îi povestise că mama, care murise foarte timpuriu (pe când ea avea doar un an) suferise de *convulsii* epileptice sau isterice, poate ca urmare a unei *sperieturi*, pe care i-o provocase fratele ei (*unchiul* pacientei mele), apărând sub formă de fantomă, cu un *cearşaf* pe cap. Viziunea conţine aceleaşi elemente ca şi amintirea: apariţia fratelui, cearşaful, sperietura şi efectul său. Aceste elemente sunt însă ordonate într-un nou context şi transferate asupra altor persoane. Motivul evident al viziunii, gândul pe care ea îl înlocuieşte, este grija ca fiul ei, care semăna atât de mult din punct de vedere fizic cu unchiul lui, să nu împărtăşească soarta acestuia.

Ambele exemple aduse aici nu sunt lipsite de relaţii cu starea de somn şi poate că de aceea sunt inadecvate scopului pentru care am nevoie de ele. Voi indica deci spre analiza pe care am făcut-o unei paranoice cu halucinaţii[23] şi spre rezultatele studiului meu încă nepublicat despre psihologia psihonevrozelor[24], pentru a întări faptul că în aceste cazuri de transformare regredientă a gândurilor nu trebuie trecută

---

[23] „Weitere Bemerkungen über die Abwehr-Neuropsychosen" (1896*b*).

[24] Nu există nicio publicaţie a lui Freud care să aibă acest titlu; probabil că lucrarea la care se referă aici a fost publicată cu alt titlu (*N. t.*).

cu vederea influenţa amintirii reprimate sau rămase inconştientă. Această amintire trage după ea în regresie şi gândurile legate de ea, pe care cenzura le împiedică să se exprime, după cum le atrage şi în acea formă de reprezentare în care ea însăşi există în psihic. Trebuie aici să mă refer la rezultatele studiilor asupra isteriei, anume că, atunci când se reuşeşte ca scenele infantile (fie ele amintiri sau fantasme) să devină conştiente, ele sunt văzute halucinator şi îşi pierd acest caracter numai când sunt comunicate. Se mai ştie că tocmai la persoane care de obicei nu au amintiri vizuale cele mai vechi amintiri din copilărie îşi păstrează caracterul de vivacitate senzorială până târziu.

Dacă ne amintim ce rol le revine în gândurile visului evenimentelor infantile sau fantasmelor bazate pe ele, cât de frecvent părţi din acestea reapar în conţinutul visului, cum chiar dorinţele visului decurg adesea din ele, atunci nu vom elimina posibilitatea ca în vis transformarea gândurilor în imagini vizuale să fie o consecinţă a *atracţiei* exercitate de amintirea reprezentată vizual, care tinde către o reînviere, asupra gândurilor rupte de conştiinţă care se luptă pentru expresie. Potrivit acestei concepţii, visul se poate descrie şi ca *substitutul scenei infantile, alterat prin transfer asupra unei experienţe recente*. Scena infantilă nu poate suferi o reînnoire; ea trebuie să se mulţumească cu reîntoarcerea ei ca vis.

Indicarea semnificaţiei întrucâtva exemplare pentru conţinutul visului a scenelor infantile (sau a repetiţiilor lor fantasmatice) face superfluă una dintre ideile lui Scherner şi ale susţinătorilor lui asupra surselor interne de stimulare. Scherner (1861) admite o stare de „stimulare vizuală", de excitaţie internă a organului vizual, atunci când visele manifestă o vivacitate deosebită a elementelor lor vizuale sau o bogăţie deosebită de astfel de elemente. Nu trebuie să ne opunem

acestei idei, trebuie doar să ne mulţumim să statuăm pur şi simplu o astfel de stare de excitaţie doar pentru sistemul perceptiv al organului vizual, dar vom sublinia că această stare de excitaţie este produsă de amintire, că este împrospătarea unei excitaţii vizuale care a fost odată actuală. Nu am la îndemână un exemplu bun din propria mea experienţă pentru o astfel de influenţă a unei amintiri infantile; visele mele sunt mult mai puţin bogate în elemente senzoriale decât apreciez că au alţii; dar în cele mai frumoase şi mai vivace vise din aceşti ultimi ani îmi este uşor să pun limpezimea halucinatorie a conţinutului viselor pe seama calităţilor senzoriale ale unor impresii recente. La pp. 535–536 am amintit un vis în care culoarea albastru închis a apei, maroul fumului din coşurile vapoarelor şi maroul şi roşul clădirilor pe care le vedeam mi-au lăsat o impresie profundă. Dacă vreun vis poate fi interpretat pe baza stimulilor vizuali, este vorba despre acesta. Şi ce a transpus organul meu vizual în această stare de excitaţie? O impresie recentă, care se leagă de o serie de impresii anterioare. Culorile pe care le-am văzut au fost mai întâi cele ale unei cutii de piese de construcţie de jucărie din care copiii mei făcuseră, în ziua dinaintea visului meu, o construcţie mare, pentru a mi-o arăta şi a o admira. Acolo erau acelaşi roşu întunecat la piesele mari, acelaşi albastru şi maro la cele mici. La aceasta s-au adăugat impresiile cromatice ale ultimei călătorii în Italia, frumosul albastru din Isonzo şi din lagune şi maroul carstului. Frumuseţea cromatică a visului era deci o repetiţie a celor văzute în amintire.

Să rezumăm ceea ce am aflat despre caracteristica visului de a-şi turna conţinutul reprezentativ în imagini senzoriale. Nu am explicat acest caracter al travaliului visului, nu l-am redus la legile cunoscute ale psihologiei, ci am considerat că

el indică relaţii necunoscute şi l-am desemnat cu numele de caracter *regresiv*. Am afirmat că, pretutindeni unde apare, această regresie este efectul rezistenţei care se opune pătrunderii gândului în conştiinţă pe căile normale, ca şi al atracţiei concomitente pe care o exercită asupra lui amintirile cu substrat puternic senzorial.[25] În vis, pentru uşurarea regresiei, am avea încetarea fluxului diurn progredient de la organele senzoriale; la alte forme de regresie, absenţa acestui factor facilitator este compensată prin întărirea celorlalte motive de regresie. Nu dorim să uităm, nici să remarcăm că la aceste cazuri patologice de regresie, cum sunt cele din vis, procesul de transfer de energie trebuie să fie altul decât la regresiile din viaţa psihică normală, dat fiind că el face posibilă şi investiţia halucinatorie completă a sistemului perceptiv. Ceea ce am descris în analiza travaliului visului sub numele de „luare în considerare a reprezentabilităţii" trebuie să fie pus în relaţie cu *atracţia electivă* a scenelor amintite vizual, care sunt atinse de gândurile visului.

Despre regresie mai dorim să remarcăm că ea nu joacă un rol mai puţin important în teoria formării simptomului nevrotic decât în cea a visului. Diferenţiem apoi trei feluri de regresie: a) una *topică*, în sensul schemei dezvoltate aici a sistemelor ψ, b) una *temporală*, în măsura în care este vorba despre întoarcerea la formaţiuni psihice mai vechi, şi c) una *formală*, atunci când modalităţi primitive de exprimare şi de reprezentare le înlocuiesc pe cele obişnuite. Toate cele trei feluri de regresie sunt însă la bază una singură şi se reunesc

---

[25] [*Completare din 1914*] Într-o prezentare a teoriei despre refulare ar trebui spus că un gând ajunge să fie refulat prin conlucrarea a doi factori care îl influenţează. El este împins dintr-o parte (cenzura *Pcs*), de altă parte (*Inc*) este atras, deci asemănător cum se ajunge în vârful marii piramide. [*Completare din 1919*] (Cf. articolul „Refularea", 1915*d*).

în cele mai multe cazuri, căci cea mai veche este în acelaşi timp cea mai primitivă ca formă şi în topica psihică este cea mai apropiată de extremitatea perceptivă.

Nu putem părăsi tema regresiei în vis fără să exprimăm o impresie care ni s-a impus de repetate ori şi care va reveni întărită după o adâncire în studiul psihonevrozelor: visul este în totaliate un exemplu de regresie la situaţiile anterioare ale visătorului, o retrăire a copilăriei sale, a mişcărilor pulsionale care dominau atunci şi a modalităţilor de expresie care existau atunci. În spatele acestei copilării individuale ni se promite o privire în copilăria filogenetică, în dezvoltarea speciei umane, a cărei repetiţie prescurtată, influenţată de circumstanţe întâmplătoare de viaţă, este de fapt dezvoltarea individului. Bănuim cât de potrivite sunt cuvintele lui Fr. Nietzsche că în vis „se perpetuează o parte străveche de umanitate, la care nu se mai poate ajunge pe o cale directă" şi putem să ne aşteptăm ca prin analiza viselor să ajungem la cunoaşterea moştenirii arhaice a omului, la recunoaşterea a ceea ce este înnăscut în psihicul său. Se pare că visul şi nevroza au păstrat mai mult din antichitatea psihică decât putem bănui, astfel că psihanaliza poate pretinde un rang înalt printre ştiinţele care încearcă să reconstruiască cele mai vechi şi mai obscure faze ale începutului umanităţii.

Este posibil ca această primă parte a evaluării noastre psihologice a visului să nu ne mulţumească în mod deosebit nici pe noi. Dorim să ne consolăm cu faptul că am fost nevoiţi să construim din întuneric. Dacă nu greşim complet, atunci trebuie să ajungem din alt punct de pornire neapărat la aproximativ aceeaşi regiune în care poate că ne vom orienta mai bine.

C

Despre împlinirea dorinţelor

Visul despre copilul care arde, pe care l-am prezentat mai sus, ne dă un prilej binevenit pentru a examina dificultăţile de care se loveşte teoria despre împlinirea dorinţelor. Am admis cu toată uimirea că visul nu trebuie să fie altceva decât împlinirea unei dorinţe şi nu doar din pricina contradicţiei pe care o furnizează visele de angoasă: după ce primele explicaţii obţinute prin analiză ne-au arătat că în spatele visului se ascund un sens şi o valoare psihică, nu ne aşteptam în niciun caz la o determinare atât de clară a acestui sens. După definiţia corectă, dar sărăcăcioasă a lui Aristotel, visul este gândirea prelungită în starea de somn — în măsura în care dormim. Dacă în timpul zilei gândirea noastră creează acte psihice atât de diferite, judecăţi, concluzii, contestări, aşteptări, presupuneri etc., de ce în timpul nopţii ea este constrânsă să se limiteze numai la crearea de dorinţe? Nu există mai degrabă multe vise care prezintă un act psihic de altă natură transformat în configuraţia visului, de exemplu o grijă, iar visul de mai sus al tatălui, atât de transparent, nu este oare un astfel de exemplu? Din lumina care îi cade în ochi, cel care doarme trage concluzia plină de îngrijorare că a căzut o lumânare, care ar fi putut să dea foc cadavrului; el transformă această concluzie într-un vis, îmbrăcând-o într-o situaţie plauzibilă şi în prezent. Ce rol joacă aici împlinirea dorinţei, şi nu se poate vedea aici cumva puterea superioară a gândirii, care se

perpetuează pornind de la starea vigilă sau care este stimulată de noua impresie senzorială?

Asta este corect şi ne obligă să pătrundem mai adânc în rolul pe care îl joacă în vis împlinirea dorinţei şi în semnificaţia gândirii vigile care se perpetuează în somn.

Tocmai împlinirea dorinţelor ne-a mai prilejuit deja o diferenţiere, între două categorii de vise. Am găsit vise care se dădeau pe faţă drept împliniri de dorinţe şi altele a căror împlinire de dorinţă era de nerecunoscut, adesea fiind ascunsă cu toate mijloacele. În cele din urmă am recunoscut efectele cenzurii viselor. Visele de dorinţă nedeformate se găseau în principal la copii; vise *scurte*, vise de dorinţă „cu inima deschisă" *păreau* — accentuez această rezervă — să se ivească şi la adulţi.

Putem acum să ne întrebăm de unde provine de fiecare dată dorinţa care se realizează în vis. Dar de ce opoziţie sau de ce alternative se leagă acest „de unde"? Cred că este vorba despre opoziţia între viaţa diurnă devenită conştientă şi o activitate psihică rămasă inconştientă, care se face remarcată abia noaptea. Găsesc trei modalităţi de origine a unei dorinţe. Ea poate 1) să fi fost stimulată în timpul zilei şi să nu îşi fi găsit satisfacţie din cauza unor situaţii exterioare; rămâne deci pentru noapte o dorinţă recunoscută şi nerezolvată; 2) să se fi ivit în timpul zilei, dar să fi fost refulată; ne rămâne atunci o dorinţă nerezolvată, dar reprimată sau 3) să nu aibă nicio legătură cu viaţa diurnă şi să aparţină acelor dorinţe care se activează în noi abia noaptea, din partea de psihic reprimat. Revenind la schema aparatului psihic, localizăm o dorinţă din primul gen în sistemul *Pcs;* despre dorinţa de genul al doilea presupunem că este împinsă din sistemul *Pcs* în *Inc,* continuând să existe numai acolo, dacă a existat vreodată; despre mişcarea de dorinţă de genul al trei-

lea credem că este total incapabilă să păşească dincolo de sistemul *Inc.* Dorinţele din aceste trei surse diferite au oare aceeaşi valoare pentru vis, aceeaşi putere de a stimula un vis?

O trecere în revistă a viselor care ne stau la dispoziţie pentru a răspunde la această întrebare ne arată imediat că trebuie să mai adăugăm o a patra sursă a dorinţei din vis: imboldurile reale de dorinţă, care apar noaptea (de exemplu, setea, trebuinţa sexuală). Atunci ni se pare probabil ca originea dorinţei din vis să nu schimbe nimic din capacitatea acesteia de a stimula un vis. Îmi amintesc de visul copilului care continuă călătoria pe lac întreruptă în timpul zilei şi de alte vise de copil; ele se explică printr-o dorinţă din timpul zilei, neîmplinită, dar nu reprimată. Există copleşitor de multe exemple pentru faptul că o dorinţă reprimată ziua îşi face loc noaptea; aş putea cita aici cel mai simplu exemplu în acest sens. O doamnă întrucâtva amatoare de ironii, a cărei prietenă s-a logodit, răspunde în timpul zilei la întrebarea unui cunoscut, dacă îl cunoaşte pe mire şi ce crede despre el, cu laude nelimitate, impunându-şi tăcere asupra judecăţii ei, căci ea ar fi spus cu plăcere adevărul: *Este un om de duzină.* Noaptea, ea visează că îi este adresată aceeaşi întrebare şi răspunde cu formula: *În caz că se repetă ordinele, ajunge să daţi numărul.* În fine, drept rezultat din numeroase analize am aflat că, în toate visele care sunt supuse deformării, dorinţa provine din inconştient şi nu a putut fi percepută ziua. Astfel, la început, toate dorinţele par să aibă aceeaşi valoare şi aceeaşi putere pentru formarea visului.

Nu pot demonstra aici că el se comportă totuşi altfel, dar tind să admit că există o condiţionare foarte strictă a dorinţei visului. Visele copiilor nu lasă loc de îndoială asupra faptului că o dorinţă care nu este descărcată în timpul zilei poate să fie stimul pentru un vis. Dar nu trebuie să uităm că este vorba despre dorinţa unui copil, un imbold de dorinţă care

prezintă chiar forța infantilului. Mi se pare absolut îndoielnic ca noi, cu stăpânirea progresivă a vieții noastre pulsionale prin activitatea de gândire, să renunțăm tot mai mult la dorințe atât de intense cum sunt cele pe care le cunoaște copilul, pentru că nu sunt necesare. Aici se manifestă deosebirile interindividuale: unul păstrează mai mult tipul infantil de procese psihice decât altul, așa cum există astfel de deosebiri și în ceea ce privește slăbirea imaginației vizuale, la început foarte vivace. Dar în general, cred eu, la adulți dorința care rămâne neîmplinită ziua nu ajunge pentru a crea un vis. Sunt mai curând de acord că imboldul de dorință care provine din conștiință poate furniza o contribuție la stimularea visului, dar probabil că nu mai mult. Visul nu ar lua ființă dacă dorința preconștientă nu ar ști să își aducă întăriri din altă parte.

Anume din inconștient. *Presupun că dorința conștientă devine stimul al visului numai atunci când reușește să trezească o dorință inconștientă care sună la fel, prin care se întărește.* Pe baza indicațiilor din psihanaliza nevrozelor, consider că această dorință inconștientă este mereu activă, este mereu gata să se exprime atunci când i se oferă ocazia să se alieze cu o mișcare din conștiință, să îi transfere marea ei intensitate acesteia din urmă, care avea o intensitate redusă.[26] Trebuie să se ajungă apoi la aparența că numai dorința conștien-

---

[26] Aceste dorințe împărtășesc trăsătura de indestructibilitate a tuturor dorințelor cu adevărat inconștiente, adică a actelor psihice care nu aparțin decât sistemului *Inc.* Acestea sunt drumuri croite odată pentru totdeauna, care nu se reformează niciodată și care descarcă întotdeauna procesul excitativ, de fiecare dată când excitația inconștientă le reinvestește. Mă voi folosi de o comparație: pentru ele nu există alt mod de distrugere decât acela folosit pentru umbrele din lumea subterană din Odiseea, care se trezeau din nou la viață de îndată ce beau sânge. Procesele care țin de sistemul preconștient sunt destructibile în cu totul alt sens. Pe aceste deosebiri se bazează psihoterapia nevrozelor.

tă s-a realizat în vis; o singură ciudăţenie din configuraţia acestui vis ne va arăta cum să mergem pe urmele puternicului aliat din inconştient. Aceste dorinţe ale inconştientului nostru, mereu active, aşa-zis nemuritoare, care amintesc de titanii din legendă, pe care se sprijineau din timpuri imemoriale munţi grei, aruncaţi de zeii victorioşi, munţi care se ridică uneori, când ei îşi scutură mădularele; spun că aceste dorinţe care se află în refulare sunt însă chiar de origine infantilă, aşa cum aflăm din cercetarea psihologică a nevrozelor. Doresc deci să înlătur enunţul de mai devreme, conform căruia originea dorinţei din vis este indiferentă şi să îl înlocuiesc cu altul, care spune: *Dorinţa care se prezintă în vis trebuie să fie una infantilă.* La adult, ea provine din *Inc*; la copil, acolo unde nu există încă separare şi cenzură între *Pcs* şi *Inc* sau unde aceasta este produsă treptat, este o dorinţă neîmplinită, nerefulată din viaţa vigilă. Ştiu că acest punct de vedere nu se poate demonstra în toate cazurile; susţin însă că el se poate dovedi frecvent, chiar şi acolo unde nu am bănui-o şi nu se poate contesta în calitate de enunţ general.

Las deci imboldurile de dorinţă care au rămas din viaţa vigilă conştientă să intre în planul secund în ceea ce priveşte formarea visului. Nu le voi atribui alt rol pentru conţinutul visului decât cel pe care îl confer materialului de senzaţii reale din timpul somnului (cf. p. 279). Rămân pe linia pe care mi-o prescrie acest traseu de gândire atunci când iau acum în considerare celeilalţi stimuli psihici, care se păstrează din viaţa diurnă şi care nu sunt dorinţe. Atunci când ne hotărâm să căutăm somnul, reuşim să punem pentru moment capăt investiţiilor energetice ale gândirii noastre vigile. Cine face aceasta bine va dormi bine; Napoleon I trebuie să fi fost un exemplu din această specie. Dar nu reuşim întodeauna şi nu întotdeauna deplin. Problemele nerezolvate,

grijile chinuitoare, puterea dominatoare a impresiilor perpetuează activitatea de gândire şi în timpul somnului şi întreţin procesele psihice în sistemul pe care l-am numit preconştient. Dacă ar fi să facem o clasificare a acestor imbolduri de gândire care se perpetuează în somn, putem stabili următoarele grupe: 1. cele care nu au fost duse la bun sfârşit în timpul zilei, din cauza unor întreruperi accidentale, 2. cele nerezolvate din pricina paraliziei capacităţii noastre de gândire, 3. cele respinse în timpul zilei şi reprimate. Aici se alătură puternica grupă 4: ceea ce a fost activat în timpul zilei în *Inc*, prin travaliul preconştientului, şi în final putem adăuga, ca grupă 5: impresiile indiferente ale zilei, care din această cauză au rămas nerezolvate.

Nu trebuie să subapreciem intensităţile psihice care sunt introduse în starea de somn prin aceste resturi ale vieţii diurne, mai ales din grupa celor nerezolvate. Cu siguranţă, aceste excitaţii se luptă şi în timpul nopţii pentru a fi exprimate şi la fel de sigur putem admite că starea de somn face imposibilă conducerea obişnuită a procesului excitativ în preconştient, fiind astfel imposibilă încheierea lor prin conştientizare. În măsura în care procesele noastre de gândire pot deveni conştiente şi noaptea, pe calea normală, noi nu dormim. Nu ştiu să spun ce fel de modificare produce starea de somn în sistemul *Pcs*[27]; însă este neîndoielnic că trăsăturile psihologice ale somnului trebuie căutate în esenţă în modificările de investiţie ale acestui sistem, care domină şi accesul la motilitate, paralizată în somn. Dimpotrivă, nu ştiu niciun mobil din psihologia visului care să ne lase să presupunem că somnul poate altera mai mult decât secundar ceva

---

[27] [*Completare din 1919*] Am încercat o altă pătrundere în cunoaşterea situaţiei din starea de somn şi în condiţiile halucinaţiei, în articolul „Completare metapsihologică la teoria viselor" (1917*d*).

din raporturile din interiorul sistemului *Inc*. Excitației nocturne din *Pcs* nu îi mai rămâne altă cale decât cea pe care o apucă imboldurile de dorință din *Inc*; ea trebuie să caute întăriri din *Inc* și să parcurgă și ea, o dată cu acestea, căile ocolite ale excitațiilor inconștiente. Cum se prezintă însă în vis resturile preconștiente ale zilei? Nu e nicio îndoială că ele pătrund din belșug în vis, că ele folosesc conținutul visului pentru a se impune și noaptea conștiinței; deja ele domină ocazional conținutul visului, îl obligă să perpetueze travaliul zilei; este la fel de sigur că resturile zilei pot să aibă oricare alte trăsături comune cu cele ale dorinței; însă deosebit de instructiv și chiar decisiv pentru teoria împlinirii dorințelor este să aflăm de ce condiții este nevoie pentru ca ele să fie admise în vis.

Să luăm unul dintre cele mai vechi exemple de vise, de pildă acela în care prietenul Otto mi se arată cu semnele bolii Basedow (p. 325). În timpul zilei, aspectul lui Otto m-a îngrijorat; ca tot ceea ce privește această persoană, aceste griji m-au afectat. Trebuie să admit că ele m-au urmărit în somn. Probabil eram nerăbdător să aflu ce este în neregulă cu el. Noaptea, aceste griji și-au găsit expresia în visul pe care l-am comunicat, al cărui conținut era la prima vedere lipsit de sens și în al doilea rând nu corespundea niciunei împliniri de dorință. Am început însă să cercetez de unde provine expresia disproporționată a îngrijorării resimțite în timpul zilei și prin analiză am găsit o relație în care eu îl identificam cu un baron L., iar pe mine însumi mă identificam cu profesorul R. Nu există decât o singură explicație pentru alegerea tocmai a acestui substitut al gândurilor diurne. În *Inc* eu trebuie să fiu mereu pregătit pentru identificarea cu profesorul R., deoarece prin această identificare se împlinea o dorință infantilă nemuritoare, dorința de a fi mare. Gândurile urâte față de prietenul meu, care în timpul zilei sunt cu siguranță respin-

se, au folosit prilejul de a se strecura spre reprezentare, dar şi grija de peste zi a ajuns la un fel de exprimare, printr-un substitut din conţinutul visului. Gândul de peste zi, care în sine nu era o dorinţă, ci, dimpotrivă, o grijă, a trebuit să îşi creeze cumva legătura cu dorinţa infantilă, acum inconştientă şi reprimată, pe care el, apoi, deşi îi este supus, o lasă să „ia fiinţă" în conştiinţă. Cu cât această grijă este mai dominantă, cu atât mai puternică trebuie să fie legătura produsă; între conţinutul dorinţei şi cel al grijii nu trebuie neapărat să existe vreo legătură, şi în exemplul nostru nici nu există vreuna.

Poate că este util să tratăm aceeaşi chestiune şi în forma unei cercetări despre modul în care se comportă visul atunci când în gândurile onirice îi este oferit un material care contrazice total împlinirea unei dorinţe, deci o grijă întemeiată, reflecţii dureroase, idei penibile. Rezultatele posibile, foarte variabile, se pot împărţi în felul următor: *a*) Travaliul visului poate înlocui toate reprezentările penibile cu inversul lor şi astfel să reprime afectele neplăcute care ţin de ele. Rezultă atunci visul pur de satisfacţie, o „împlinire de dorinţă" palpabilă, la care nu mai pare nimic de interpretat în plus. *b*) Reprezentările penibile ajung, mai mult sau mai puţin alterate, şi totuşi recognoscibile, în conţinutul manifest al visului. Acesta este cazul care trezeşte îndoiala în ceea ce priveşte teoria despre vise ca dorinţe şi care are nevoie de mai multă cercetare. Astfel de vise cu conţinut penibil pot fie să fie receptate indiferent, fie să aducă cu ele întregul afect penibil, care pare justificat de conţinutul lor reprezentativ, fie să ducă la trezire prin dezvoltare de angoasă.

Analiza avertizează că şi aceste vise neplăcute sunt împliniri de dorinţe. O dorinţă inconştientă şi refulată a cărei împlinire nu poate fi resimţită decât penibil de eul visătorului

s-a folosit de prilejul oferit de resturile penibile ale zilei, care au fost investite, le-a dat susţinerea ei şi prin aceasta le-a făcut capabile să intre în vis. Dar în timp ce în cazul *a* dorinţa inconştientă a coincis cu cea conştientă, în cazul *b* este revelat clivajul între inconştient şi conştient — dintre refulat şi Eu — şi se realizează situaţia din basmul despre cele trei dorinţe pe care zâna le-a oferit cuplului (vezi mai jos, p. 662, nota 37). Satisfacţia legată de împlinirea dorinţei refulate poate fi atât de mare, încât să furnizeze contraponderea pentru afectele penibile legate de resturile zilei; visul este astfel indiferent în tonul lui afectiv, deşi el este, pe de o parte, împlinirea unei dorinţe şi, pe de altă parte, împlinirea unei temeri. Sau se poate întâmpla ca Eul care doarme să ia încă o parte foarte consistentă la crearea visului, ca el să reacţioneze cu o puternică revoltă la realizarea satisfacerii dorinţei refulate şi să pună capăt chiar visului, prin angoasă. Nu este deci greu de recunoscut că visele de neplăcere şi angoasă sunt împliniri de dorinţe, în sensul teoriei, la fel de mult ca şi visele simple de satisfacere.

Visele de neplăcere pot să fie şi *vise-pedeapsă*. Trebuie admis că prin recunoaşterea lor se aduce ceva într-un anumit sens nou pentru teoria viselor. Ceea ce este împlinit de ele este, de asemenea, o dorinţă inconştientă, anume dorinţa de o pedepsire a visătorului pentru un imbold de dorinţă neîngăduită, refulată. Visele se supun cerinţei expuse aici în măsura în care forţa motrice a formării visului trebuie să fie furnizată de o dorinţă care ţine de inconştient. O clasificare psihologică mai fină lasă să se recunoască însă deosebirea faţă de alte vise de dorinţă. În cazurile din grupul *b*, dorinţa inconştientă, creatoare de vise, ţinea de refulat, la visele-pedeapsă aceasta este, de asemenea, o dorinţă inconştientă, pe care noi nu trebuie să o socotim printre cele refulate, ci să o

atribuim „Eului". Visele-pedeapsă arată că este posibil ca Eul să contribuie la construirea visului mai mult decât s-a presupus. Mecanismul formării visului va fi cu mult mai transparent dacă înlocuim opoziţia dintre „conştient" şi „inconştient" cu cea dintre „Eu" şi „refulat". Aceasta nu se poate întâmpla fără să ţinem cont de procesele care au loc în psihonevroze şi de aceea ideea nu este dezvoltată în această carte. Observ numai că nu toate visele-pedeapsă sunt legate de condiţia resturilor penibile ale zilei. Ele iau fiinţă mai curând în modul cel mai simplu în condiţia opusă în care resturile zilei sunt gânduri de natură satisfăcătoare, care exprimă însă satisfacţii neîngăduite. Din aceste gânduri nu ajunge atunci în visul manifest nimic altceva decât opusul lor direct, la fel cum se petrecea în visele din grupa *a*. Caracterul esenţial al viselor-pedeapsă rămâne deci acela că la ele nu dorinţa inconştientă din refulat (sistemul *Inc*) este creatoarea visului, ci dorinţa de pedepsire, care reacţionează împotriva ei, dorinţă care ţine de Eu, chiar dacă este o dorinţă de pedepsire inconştientă (adică preconştientă).[28]

Doresc să explic pe baza unui vis propriu ceva din cele spuse anterior, mai ales modul în care procedează travaliul visului cu nişte aşteptări penibile, care reprezintă un rest al zilei precedente:

„Început neclar. *Îi spun soţiei mele că am o informaţie pentru ea, ceva special. Ea se sperie şi nu vrea să audă nimic. Eu o asigur că este, dimpotrivă, ceva care o va bucura şi încep să povestesc cum corpul de ofiţeri al fiului nostru a trimis o sumă de bani (5 000 de coroane?)... ceva despre recunoaştere... repartiţie... Apoi am mers cu ea într-o cameră mică, un fel de cămară, pentru a căuta ceva. Deodată, îl văd apărând pe fiul meu, el nu*

---

[28] [*Completare din 1930*] Este locul potrivit pentru a introduce Supraeul, care va fi recunoscut ulterior de psihanaliză.

este în uniformă, ci poartă mai degrabă un costum de sport mulat (ca o focă?), cu un mic capişon. Se urcă pe un coş care se află lângă un bufet, ca pentru a aşeza ceva pe acest bufet. Îl strig; niciun răspuns. Mi se pare că el are faţa sau fruntea bandajată, îşi bagă ceva în gură. Şi părul lui are o nuanţă cenuşie. Mă gândesc: să fie atât de epuizat? Şi are dinţi falşi? Înainte de a-l striga din nou, mă trezesc fără angoasă, dar cu palpitaţii. Ceasul arată ora 2 şi jumătate."

Comunicarea unei analize complete este şi de această dată imposibilă. Mă limitez să subliniez unele puncte decisive. Mobilul pentru vis a fost dat de aşteptările dureroase ale zilei; lipseau de mai mult de o săptămână ştirile despre cel aflat pe front. Este uşor de văzut că visul găseşte expresie pentru convingerea că el este rănit sau căzut. La începutul visului se observă efortul energic de a înlocui gândurile penibile cu contrariul lor. Am de comunicat ceva foarte îmbucurător, ceva despre bani trimişi, despre recunoaştere şi repartiţie. (Suma de bani provine dintr-un eveniment fericit din practica medicală, ne abate deci complet de la temă). Dar aceste eforturi eşuează. Mama observă ceva groaznic şi nu vrea să mă asculte. Deghizările sunt, de asemenea, foarte subţiri, peste tot licăreşte relaţia cu ceea ce trebuie să fie reprimat. Dacă fiul a căzut, camarazii lui îi trimit acasă efectele; eu voi împărţi ceea ce el lasă moştenire fraţilor lui şi altora; adesea, după „moartea eroică", ofiţerilor li se oferă recunoaşteri. Visul exprimă direct ceea ce voia să nege, tendinţa de împlinire a dorinţei se face remarcată chiar prin deformări. (Schimbarea de loc din vis trebuie înţeleasă ca un „simbol al pragului", după Silberer [1912].) Nu bănuim ce îi conferă forţa motrice necesară pentru aceasta. Fiul nu apare însă ca unul care „cade", ci ca unul care „urcă". El a fost, într-adevăr, un alpinist pasionat. El nu este în uniformă, ci în costum de sport, adică în locul accidentului de care ne temem acum

apare unul anterior, pe care el l-a suferit la sport, când a căzut la schi şi şi-a fracturat femurul. Dar modul în care el este costumat încât să semene cu o focă aminteşte imediat de cineva mai tânăr, de simpaticul nostru nepoţel; părul grizonat aminteşte de tatăl acestuia, ginerele nostru, grav rănit în război. Ce înseamnă aceasta? Destul cu asta; cămara, bufetul din care el vrea să ia ceva (în vis vrea să pună ceva) sunt aluzii inconfundabile la propriul meu accident, pe care l-am suferit pe când aveam între doi şi trei ani. M-am urcat pe un taburet în cămară pentru a-mi lua ceva bun, care se afla pe bufet sau pe o masă. Taburetul s-a răsturnat şi colţul lui m-a lovit în spatele mandibulei. Puteam să îmi rup toţi dinţii. Se impune un avertisment: ai păţit ceea ce trebuia să păţeşti şi acesta părea un impuls ostil la adresa vrednicului ostaş. Aprofundarea analizei îmi permite să găsesc apoi imboldul ascuns care s-ar fi putut satisface prin accidentul fiului, de care mă temeam. Este invidia faţă de tineret, pe care oamenii în vârstă cred că au sufocat-o. Este neîndoielnic că tocmai forţa emoţiei dureroase provocate dacă un asemenea necaz chiar s-ar fi întâmplat a făcut-o pe aceasta să caute întru alinarea ei o asemenea împlinire refulată de dorinţă.

Pot acum să spun cu claritate ce înseamnă pentru vis dorinţa inconştientă. Admit că există o clasă întreagă de vise în care stimulul provine preponderent sau chiar exclusiv din resturile vieţii diurne şi sunt de părere că însăşi dorinţa mea de a fi odată professor extraordinarius m-ar fi lăsat să dorm liniştit în acea noapte, dacă nu ar fi persistat grijile din ziua precedentă, privitoare la sănătatea prietenului meu. Dar aceste griji nu ar fi făcut încă un vis; *forţa motrice* de care avea nevoie visul a trebuit să fie furnizată de o dorinţă; grija era aceea care trebuia să-şi facă rost de o astfel de dorinţă, ca forţă motrice a visului. Pentru a folosi o comparaţie: este foar-

te posibil ca un gând din starea de veghe să joace pentru vis rolul întreprinzătorului; dar *întreprinzătorul* care, aşa cum se spune, are ideea şi impulsul de a o pune în practică, nu poate totuşi să facă nimic fără capital; el are nevoie de un *capitalist*, care să suporte cheltuielile. Acesta, care suportă cheltuielile psihice pentru vis, este de fiecare dată, şi indiferent de ceea ce poate fi şi gândul din starea de veghe, *o dorinţă din inconştient.*

Altă dată, capitalistul este în acelaşi timp întreprinzător; pentru vis, acesta este cazul obişnuit. Activitatea diurnă mobilizează o dorinţă inconştientă şi aceasta creează visul. Pentru toate celelalte posibilităţi ale situaţiei economice folosite aici, procesele visului rămân paralele; întreprinzătorul poate să aducă şi el o mică parte din capital; mai mulţi întreprinzători pot să se adreseze aceluiaşi capitalist; mai mulţi capitalişti pot să se alieze pentru a furniza ceea ce este necesar întreprinzătorului. Există şi vise care sunt purtate de mai mult decât o singură dorinţă onirică şi mai multe asemenea variaţiuni, care sunt uşor de trecut cu vederea şi care nu mai prezintă niciun interes pentru noi. Vom completa ulterior această explicaţie despre dorinţa onirică.

Tertium comparationis al analogiei folosite aici, cantitatea care se pune la libera dispoziţie a întreprinzătorului, într-o măsură moderată, poate fi foarte bine folosită la clarificarea structurii visului. În cele mai multe vise se poate recunoaşte un centru înzestrat cu o intensitate senzorială deosebită, aşa cum am spus la p. 364. Acesta este, de regulă, reprezentarea directă a împlinirii dorinţei, căci, atunci când anulăm deplasările travaliului visului, găsim intensitatea psihică a elementelor din conţinutul visului înlocuită cu intensitatea senzorială a elementelor din conţinutul visului. Adesea, elementele aflate în apropierea împlinirii dorinţei nu au nimic de-a face cu sensul acesteia, ci se dovedesc a fi vlăstare ale unor gân-

duri penibile, care se opun dorinţei. Prin relaţia adesea artificial stabilită cu elementul central, ele au primit însă o atât de mare intensitate, încât au devenit capabile de reprezentare. Astfel, forţa reprezentativă a împlinirii dorinţei se împrăştie asupra unei anumite sfere a relaţiei, în interiorul căreia toate elementele, chiar şi cele care sunt în sine lipsite de mijloace, sunt ridicate la rangul de reprezentare. În visele cu mai multe dorinţe care servesc drept forţe motrice se reuşeşte uşor delimitarea sferelor fiecărei dorinţe, adesea se reuşeşte şi înţelegerea lacunelor din vis, ca zone de graniţă.

Chiar dacă am limitat şi semnificaţia resturilor diurne prin observaţiile de mai sus, merită totuşi osteneala de a le mai acorda puţină atenţie. Ele doar trebuie să fie un ingredient necesar al formării visului, dacă observaţia ne poate surprinde cu faptul că fiecare vis recunoaşte ca parte a conţinutului său o legătură cu o impresie diurnă recentă, adesea de natura cea mai indiferentă. Nu dorim încă să examinăm necesitatea acestui adaos pentru compoziţia visului. Aceasta rezultă numai atunci când ne gândim la rolul dorinţei inconştiente, chestionând apoi psihologia nevrozelor pentru a căpăta informaţii. Din această întrebare aflăm că reprezentarea inconştientă ca atare este total incapabilă să intre în preconştient şi că, acolo, ea poate realiza vreun efect numai punându-se în legătură cu o reprezentare inofensivă, care deja era în preconştient, reprezentare asupra căreia ea îşi transferă intensitatea şi de care se lasă acoperită. Acesta este situaţia de *transfer*, care conţine explicaţia pentru atât de multe fapte ciudate din viaţa psihică a nevroticilor. Transferul poate lăsa nealterată reprezentarea din preconştient, care astfel ajunge la o intensitate nemeritat de mare sau îi impune chiar ei o modificare, prin conţinutul reprezentării care se transferă. Să mi se ierte înclinaţia către com-

paraţii cu viaţa diurnă, dar sunt tentat să spun că pentru reprezentarea refulată lucrurile stau asemănător cu ceea ce se petrece în patria noastră cu dentistul american, care nu are drept de practică dacă nu-l foloseşte drept paravan pe un doctor în medicină căruia i s-a conferit titlul *rite* şi care îi serveşte drept acoperire în faţa legii. După cum medicii care intră în astfel de alianţe cu un dentist nu sunt tocmai cei care se bucură de cea mai mare căutare, la fel pentru acoperirea unei reprezentări refulate nu vor fi alese acele reprezentări preconştiente sau conştiente care au atras ele însele suficient din atenţia activă în preconştient. Inconştientul înconjoară cu legăturile sale de preferinţă acele impresii şi reprezentări ale preconştientului care fie nu se bucură de atenţie pentru că sunt indiferente, fie această atenţie le este retrasă rapid, prin reprobare. Un cunoscut enunţ din teoria asociaţiei, confirmat deplin de experienţă, spune că reprezentările care au legat o relaţie foarte strânsă într-o direcţie se comportă întru câtva respingător faţă de grupuri întregi de noi legături; am încercat odată să întemeiez pe acest enunţ o teorie a paraliziilor isterice.

Dacă admitem că în vis se revendică aceeaşi trebuinţă de transfer dinspre reprezentările refulate cu care ne face cunoştinţă analiza nevrozelor, atunci se explică dintr-o lovitură două dintre enigmele visului: că orice analiză de vis vădeşte şi participarea unei impresii recente şi că acest element recent este adesea de natura cea mai indiferentă. Adăugăm ceea ce am aflat deja în alt loc, anume că aceste elemente recente şi indiferente ajung atât de frecvent în conţinutul visului, ca substitut al celor mai străvechi dintre gândurile visului, pentru că ele au în acelaşi timp cel mai puţin a se teme de opoziţia cenzurii. În timp ce lipsa de cenzură ne explică numai preferinţa pentru elementele triviale, regularitatea cu care apar elementele recente indică necesitatea

transferului. Cererea pe care o emite elementul refulat asupra materialului încă liber de asociații este satisfăcută de cele două grupe de impresii, cele indiferente, pentru că nu au oferit niciun prilej pentru formarea unui număr suficient de relații, și cele recente, fiindcă le-a lipsit timpul necesar pentru a face aceasta.

Vedem astfel că, atunci când reușesc să facă parte din formațiunea onirică, resturile diurne, printre care putem acum socoti impresiile indiferente, nu numai că împrumută ceva de la *Inc*, anume forța motrice de care dispune dorința refulată, ci îi și oferă inconștientului ceva indispensabil, punctul de legătură necesar pentru transfer. Dacă am vrea să pătrundem mai adânc în procesele psihice, atunci ar trebui să punem mai bine în lumină jocul excitațiilor dintre preconștient și inconștient, exercițiu la care tocmai ne obligă studiul psihonevrozelor, dar la care tocmai visul nu oferă niciun ajutor.

Încă o observație despre resturile diurne. Nu este nicio îndoială că ele sunt cele care tulbură cu adevărat somnul, și nu visul, care mai curând se străduiește să păzească somnul. Vom reveni ulterior asupra acestui lucru.

Până acum am urmărit dorința visului, până la originea ei, pe terenul *Inc*, și am descompus raporturile sale cu resturile zilei, care, la rândul lor, pot să fie dorințe sau mișcări psihice de orice altă natură sau pur și simplu impresii recente. Am făcut astfel loc pentru pretențiile care s-ar putea ridica în favoarea semnificației creatoare de vis a travaliului gândirii vigile în toată multiplicitatea ei. Nu ar fi imposibil ca, pe baza raționamentului nostru, să explicăm chiar acele cazuri extreme în care visul, continuator al travaliului diurn, să ducă la bun sfârșit o sarcină nerezolvată în stare de veghe. Avem nevoie de un exemplu de o astfel de natură, pentru ca

prin analiza acestuia să descoperim sursa de dorinţe infantile sau refulate, al cărei aport a întărit cu atâta succes eforturile activităţii preconştiente. Ne-am apropiat oare vreun pic de rezolvarea enigmei de ce în somn inconştientul nu poate oferi altceva decât forţa motrice către împlinirea unei dorinţe? Răspunsul la această întrebare trebuie să arunce o lumină asupra naturii psihice a dorinţei; el trebuie să fie dat pe baza schemei aparatului psihic.

Nu ne îndoim că şi acest aparat şi-a atins completitudinea de astăzi numai pe calea unei îndelungi dezvoltări. Să încercăm să îl transpunem într-un stadiu anterior al capacităţii sale de funcţionare. Ipoteze care trebuie întemeiate altfel ne spun că aparatul a urmat mai întâi tendinţa de a se păstra cât mai lipsit de excitaţie şi, de aceea, în prima sa structură a preluat schema aparatului reflex, care a permis descărcarea imediată, pe căile motorii, a unei excitaţii sensibile venite din afară. Însă necesităţile vieţii au tulburat această funcţie simplă; ei îi datorează aparatul impulsul către o structurare următoare. Necesităţile vieţii au ajuns mai întâi la el în forma trebuinţei corporale. Excitaţia impusă de trebuinţa internă îşi va căuta o descărcare în motilitate, pe care o putem numi „alterare internă" sau „expresie a emoţiei". Copilul flămând va ţipa sau se va zbate neajutorat. Situaţia rămâne însă neschimbată, căci excitaţia care porneşte de la trebuinţa internă nu corespunde unei forţe care loveşte momentan, ci unei forţe care acţionează continuu. O schimbare nu poate interveni decât atunci când, pe anumite căi — la copil, prin ajutor din partea altor persoane — se face experienţa *trăirii de satisfacere*, care suspendă excitaţia internă. O parte esenţială din această trăire este apariţia unei anumite perceperi (percepţia hranei în exemplul nostru), a cărei imagine mnezică va fi de acum înainte asociată cu urma mnezică a excitaţiei trebuinţei. Când această trebuinţă apare data viitoare, va rezulta, graţie legă-

turii psihice, o excitaţie psihică ce doreşte să reinvestească imaginea mnezică a acelei percepţii şi să evoce astfel percepţia însăşi, deci să restabilească de fapt situaţia primei satisfaceri. O astfel de excitaţie este ceea ce numim o dorinţă; reapariţia percepţiei este împlinirea dorinţei şi întreaga investiţie a percepţiei de către excitaţia trebuinţei este cel mai scurt drum către împlinirea dorinţei. Nimic nu ne împiedică să facem ipoteza unei stări primitive a aparatului psihic în care această cale este astfel străbătută, iar dorinţa sfârşeşte printr-o halucinaţie. Această primă activitate psihică are deci scopul unei *identităţi de percepţie,* anume repetarea acelei percepţii legate de satisfacerea trebuinţei.

O experienţă amară de viaţă trebuie să fi modificat această activitate de gândire primitivă într-una intenţionată, secundară. Obţinerea identităţii de percepţie în interiorul aparatului pe calea scurtă regresivă nu are în altă parte aceleaşi urmări pe care le are investirea din exterior a aceleiaşi percepţii. Satisfacerea nu apare, trebuinţa persistă. Pentru a echivala investiţia internă cu cea externă, aceasta trebuie să fie păstrată neîntrerupt, aşa cum se întâmplă cu adevărat în psihozele halucinatorii şi în fanteziile de foame, care îşi epuizează activitatea psihică în *menţinerea* obiectului dorit. Pentru a ajunge la o folosire eficientă a forţei psihice, este necesar să reţinem întreaga regresie, astfel ca ea să nu depăşească imaginea mnezică şi să nu caute de aici alte căi care duc în final la producerea doritei identităţi cu lumea externă.[29] Această inhibiţie, ca şi ceea ce decurge din ea, anume deviaţia excitaţiei, intră în sarcina unui al doilea sistem, care domină motilitatea voluntară, adică în care, pentru prima oară, motilitatea este folosită în scopurile amintite mai îna-

---

[29] [*Completare din 1919*] Cu alte cuvinte: este recunoscută necesitatea instalării unei „verificări a realităţii".

inte. Însă întreaga activitate complicată de gândire care se desfăşoară de la imaginea mnezică la stabilirea identităţii de percepţie de către lumea exterioară reprezintă totuşi numai un *procedeu de împlinire a dorinţei*[30], pe care experienţa l-a făcut necesar. Gândirea nu este, în cele din urmă, altceva decât un substitut al dorinţei halucinatorii şi este evident că visul constituie împlinirea unei dorinţe, de vreme ce aparatul nostru psihic nu este pus la lucru de altceva decât de dorinţă. Visul, care îşi împlineşte dorinţa pe căi scurte, regresive, ne-a oferit aici doar o probă a funcţionării *primare* a aparatului psihic, părăsită pentru că este ineficientă. Ceea ce domina starea vigilă odinioară, când viaţa psihică era încă tânără şi neîndemânatică, pare surghiunit acum în noapte, aşa cum în camera de joacă a copiilor regăsim armele primitive ale omenirii adulte, arme la care s-a renunţat: arcul şi săgeata. *Visul este o parte din viaţa psihică infantilă, depăşită.* În psihoze, aceste modalităţi de lucru ale aparatului psihic, reprimate altminteri în stare de veghe, îşi impun din nou valabilitatea şi apoi îşi arată la lumina zilei incapacitatea de a ne satisface trebuinţele faţă de lumea externă.[31]

Imboldurile de dorinţă inconştiente tind să se manifeste şi ziua, iar transferul, ca şi psihozele, ne învaţă că ele doresc să înainteze pe drumul care trece prin sistemul preconştientului către conştiinţă şi către dominarea motilităţii. În cenzura dintre *Inc* şi *Pcs*, pe care visul ne obligă de-a dreptul să

---

[30] Le Lorrain (1895) laudă pe bună dreptate împlinirea dorinţelor în vis: *„Sans fatigue sérieuse; sans être obligé de recourir à cette lutte opiniâtre et longue qui use et corrode les jouissances poursuivies."* [Fără a se obosi serios, fără a fi obligat să recurgă la această luptă înverşunată şi lungă care uzează şi corodează satisfacerile urmărite (*N. t.*).]

[31] [*Completare din 1914*] Am continuat acest traseu de gândire în altă parte („Formulări asupra celor două principii ale funcţionării psihice", 1911*b*) şi am stabilit că cele două principii sunt principiul plăcerii şi principiul realităţii.

o presupunem, trebuie să îl recunoaştem şi să îl onorăm pe paznicul sănătăţii noastre psihice. Nu este deci o lipsă de prevedere a paznicului ceea ce face ca noaptea el să îşi reducă activitatea, să lase să ajungă să se exprime imboldurile reprimate din *Inc*, să facă din nou posibilă regresia halucinatorie? Nu cred, căci atunci când paznicul critic se abandonează odihnei — avem dovezi că el nu se scufundă totuşi prea adânc —, el închide poarta spre motilitate. Nu trebuie să ne punem problema ce imbolduri din *Inc*, altminteri inhibat, pot să se năpustească pe scenă; ele rămân inofensive pentru că nu sunt în stare să pună în mişcare aparatul motor, singurul care poate acţiona transformând lumea externă. Starea de somn garantează siguranţa citadelei care trebuie păzită. Lucrurile se configurează mai puţin inofensiv atunci când deplasarea de forţe nu este produsă de renunţarea pe timp de noapte la cheltuielile energetice pe care le presupunea cenzura critică, ci printr-o slăbire patologică a acesteia sau prin întăriri patologice ale excitaţiilor inconştiente, atâta timp cât preconştientul este investit şi porţile motilităţii sunt deschise. Apoi păzitorul este învins, excitaţiile inconştiente pun stăpânire pe *Pcs* şi domină pornind de la el vorbele şi acţiunile noastre sau forţează regresia halucinatorie şi deviază aparatul care nu le este destinat prin intermediul atracţiei pe care o exercită percepţiile asupra repartiţiei energiei noastre psihice. Numim această stare psihoză.

Ne aflăm aici pe cea mai bună cale de a construi pe baza eşafodajului psihologic pe care l-am părăsit o dată cu intercalarea celor două sisteme *Pcs* şi *Inc*. Avem însă şi destule motive de a zăbovi asupra examinării dorinţei ca singură forţă motrice psihică pentru vis. Am presupus că visul este împlinirea unei dorinţe pentru că el este o realizare a sistemului *Inc*, care nu cunoaşte niciun alt scop pentru travaliul său

decât acela al împlinirii dorinţei şi care nu dispune de alte forţe în afara celor ale imboldurilor de dorinţă. Dacă mai zăbovim o clipă asupra dreptului de a face speculaţii psihologice cu implicaţii atât de mari, pornind de la interpretarea viselor, ne incumbă sarcina de a arăta că prin ea visul este inserat într-un context care poate cuprinde şi alte formaţiuni psihice. Dacă există un sistem al *Inc* — sau ceva care este analog în raport cu explicaţiile noastre —, atunci visul nu poate fi singura manifestare a acestuia; orice vis poate fi împlinirea unei dorinţe, dar trebuie să mai existe şi alte forme de împlinire anormală a dorinţelor, în afara viselor. Într-adevăr, teoria tuturor simptomelor psihonevrotice culminează cu enunţul: *simptomele pot să fie considerate şi ele împliniri ale dorinţelor din inconştient.*[32] Prin explicaţia noastră, visul devine numai primul membru al unei serii foarte importante pentru psihiatri, serie a cărei înţelegere înseamnă rezolvarea părţii pur psihologice din sarcina psihiatrică.[33] Despre alţi membri ai acestei serii a împlinirilor viselor, de exemplu despre simptomele isterice, eu cunosc însă o trăsătură esenţială, pe care n-am aflat-o încă la vise. Din cercetările pe care le-am menţionat adesea de-a lungul acestei lucrări, ştiu că pentru formarea unui simptom isteric trebuie să se întâlnească ambele fluxuri ale vieţii noastre psihice. Simptomul nu este pur şi simplu expresia unei dorinţe inconştiente realizate; trebuie să i se mai alăture o dorinţă din preconştient, care se împlineşte prin acelaşi simptom, astfel ca simptomul să fie *cel puţin* dublu determinat, de nişte sisteme care se află în

---

32 [*Completare din 1914*] Mai corect spus: o parte a simptomului corespunde împlinirii inconştiente de dorinţă, iar o altă parte reacţiei împotriva acesteia.

33 [*Completare din 1914*] Hughlings Jackson a spus: „Găsiţi esenţa visului şi veţi fi aflat tot ce se poate şti despre nebunie." (*„Find out all about dreams and you will have found out all about insanity."*)

conflict. Nu există nicio limită pentru supradeterminări mai largi — la fel ca şi în cazul visului. Determinarea care nu provine din *Inc* este de regulă, după câte ştiu, un şir de gânduri de reacţie la o dorinţă inconştientă, de exemplu o autopedepsire. Pot deci să spun la modul cel mai general că *un simptom isteric ia fiinţă numai acolo unde se pot întâlni într-o singură expresie împlinirile a două dorinţe contradictorii, fiecare avându-şi sursa în alt sistem psihic.* (Cf. pentru aceasta ultimele mele formulări despre apariţia simptomelor isterice din articolul „Fantasme isterice şi relaţia lor cu bisexualitatea", 1908*a*.) Exemplele nu ar da aici prea multe roade, dat fiind că numai dezvăluirea completă a complicaţiei existente poate trezi convingerea. O las de aceea în regimul de enunţ şi dau un exemplu, pur şi simplu din pricină că este ilustrativ, nu pentru că este concludent. La o pacientă deci, voma isterică s-a dovedit a fi pe de o parte împlinirea unei fantasme inconştiente din anii de pubertate, anume a dorinţei de a fi mereu gravidă, de a avea nenumărat de mulţi copii, la care se adaugă ulterior o continuare: de la cât se poate de mulţi bărbaţi. Împotriva acestei dorinţe desfrânate s-a ridicat un puternic imbold de apărare. Dat fiind că, din cauza vomei, pacienta şi-ar fi putut pierde plinătatea corpului şi frumuseţea, astfel că niciun bărbat nu ar mai fi găsit-o atrăgătoare, simptomul era potrivit şi gândului contrar pedepsitor. Îngăduit de ambele părţi, simptomul avea voie să acceadă la realitate. Este aceeaşi manieră de a accede la o împlinire de dorinţă pe care a adoptat-o regina parţilor faţă de triumvirul Crassus. Ea era de părere că el a pornit în expediţie numai din sete de aur; atunci, ea a pus să i se toarne cadavrului aur topit pe gât. „Ai aici ceea ce ţi-ai dorit." Până acum ştim despre vis numai că el exprimă împlinirea unei dorinţe din inconştient; se pare că sistemul dominant, preconştient consimte la aceasta, după ce îi impune anumite deformări. Nu

suntem cu adevărat în stare să indicăm pentru fiecare dorință onirică traseul opus de gândire, care se realizează în vis, ca și contrapartea sa. În analizele de vise am întâlnit numai pe ici, pe colo indicii ale unor formațiuni ale reacției, de exemplu tandrețea pentru prietenul R. din visul cu unchiul (p. 184). Putem însă să găsim în altă parte ingredientul din preconștient care lipsește aici. Visul poate exprima o dorință din *Inc* după tot felul de deformări, în timp ce sistemul dominant s-a repliat asupra *dorinței de a dormi* și realizează această dorință prin producerea schimbărilor de investiție în interiorul aparatului psihic, menținând-o în cele din urmă pe toată durata somnului.[34]

Această dorință de a dormi, la care preconștientul ține, are efectul de a facilita în general formarea visului. Să ne gândim la visul tatălui, pe care lumina din camera mortuară îl îndeamnă să tragă concluzia că ar fi putut lua foc cadavrul. Am indicat că una dintre forțele psihice responsabile pentru faptul că tatăl trage în vis această concluzie, în loc să se lase trezit de lumină, este dorința de a prelungi cu un moment viața copilului care apare în vis. Alte dorințe care provin din refulat ne scapă probabil pentru că nu putem face analiza acestui vis. Dar în calitate de cea de-a doua forță motrice a acestui vis trebuie să desemnăm dorința de a dormi a tatălui; după cum visul prelungește viața copilului, el prelungește și somnul tatălui cu un moment. Această motivație spune: să las visul să continue, altminteri trebuie să mă trezesc. Ca și la acest vis, și la toate celelalte, dorința de a dormi îi împrumută susținerea ei dorinței inconștiente. La pp. 165-166 am relatat vise care par a fi vise de comoditate. De fapt, toate visele pot ridica pretenția de a fi numite astfel. Efectele

[34] Aceste idei sunt împrumutate din teoria despre somn a lui Liébeault, cel care a redeșteptat cercetarea hipnotică în zilele noastre (1889).

dorinţei de a dormi mai departe se pot recunoaşte cel mai uşor la visele de trezire, care prelucrează stimulul senzorial extern astfel încât să fie compatibil cu continuarea somnului, îl ţese într-un vis pentru a-i răpi pretenţiile pe care le-ar putea ridica în calitate de indiciu ce aminteşte de lumea externă. Această dorinţă de a dormi mai departe trebuie să participe, de asemenea, la configurarea tuturor celorlalte vise, deşi acestea pot trezi starea de somn doar zgâlţâind dinspre interior, ca deşteptători. Ceea ce îi comunică în multe cazuri preconştientul conştiinţei atunci când un vis este prea activ: Dormi mai departe, nu este decât un vis — descrie, chiar şi în tăcere, la modul general, comportamentul activităţii noastre psihice dominante faţă de visare. Trebuie să trag concluzia că *în tot timpul somnului ştim că visăm la fel de sigur cum ştim că dormim*. Nu trebuie să dăm prea mare atenţie contraargumentului că la conştiinţa noastră nu ajunge niciodată cea de-a doua dintre aceste cunoaşteri, ea pătrunde numai prima, numai cu anumite prilejuri, atunci când cenzura se simte excedată. Pe de altă parte, există persoane care ştiu chiar în timpul nopţii că dorm şi visează; acestor persoane pare că le este proprie şi o capacitate conştientă de a-şi direcţiona viaţa onirică. Un astfel de visător este nemulţumit, de exemplu, de întorsătura pe care o ia un vis; îl întrerupe, fără a se trezi, şi îl începe din nou, pentru a-l continua altfel, aşa cum un scriitor popular oferă, la cerere, un final fericit pentru piesa sa. Sau, altă dată, el se gândeşte în somn, atunci când visul l-a pus într-o situaţie excitantă sexual: „Nu voi mai visa în continuare asta, pentru a-mi crea o poluţie, ci mă păstrez mai bine pentru o situaţie reală."

Marchizul d'Hervey [1867, 268 şi urm.] (Vaschide, 1911, 139) susţine că ar fi obţinut o astfel de putere asupra viselor lui, de a le accelera după dorinţă desfăşurarea şi de a le da direcţia pe care el o doreşte. Se pare că la el dorinţa de a dormi

i-a făcut loc unei alte dorinţe preconştiente, aceea de a-şi observa visele şi de a le savura. Somnul este compatibil cu această dorinţă în aceeaşi măsură în care este compatibil cu o anumită grijă ca o condiţie a trezirii (somnul doicii). Se ştie şi că la toţi oamenii interesul faţă de vis face să crească puternic numărul de vise amintite după trezire.

Despre alte observaţii privind direcţionarea viselor, Ferenczi (1911) spune: „Visul elaborează pornind din toate părţile gândurile care preocupă în acel moment viaţa psihică, abandonează o imagine onirică, dacă pluteşte ameninţarea ca dorinţa să nu reuşească a se îndeplini, caută soluţia folosind noi mijloace până ce izbuteşte în sfârşit să creeze o împlinire de dorinţă care să satisfacă, sub formă de compromis, cele două instanţe ale vieţii psihice."

D

Trezirea prin vis
Funcţia visului
Visul de angoasă

De când ştim că peste noapte preconştientul este mereu concentrat asupra dorinţei de a dormi, putem căuta să înţelegem mai departe procesul visului. Vom rezuma mai întâi cunoştinţele pe care le avem până acum despre acest proces. Din activitatea vigilă rămân resturi diurne cărora nu li se poate sustrage complet investiţia de energie. Fie prin activitatea vigilă de peste zi a fost activată o dorinţă inconştientă, fie se întâmplă ambele; am explicat deja multitudinea variantelor posibile aici. Deja pe parcursul zilei sau numai începând cu producerea stării de somn, dorinţa inconştientă şi-a croit drum către resturile diurne, şi-a pus la treabă transferul asupra lor. Ia fiinţă deci o dorinţă transferată asupra materialului recent sau dorinţa recentă reprimată se reactivează prin întărirea din inconştient. Ea ar dori să pătrundă în conştiinţă, pe căile normale ale proceselor de gândire prin *Pcs*, căruia îi aparţine deja cu o parte a ei. Dar se loveşte de cenzura care mai subzistă încă şi a cărei influenţă o suferă acum. Aici ea adoptă deformarea care fusese deja facilitată prin transferul la materialul recent. Până acum, ea este pe cale de a deveni ceva asemănător unei reprezentări obsesive, unei idei delirante etc., anume un gând întărit prin transfer, cu expresia deformată de cenzură. Însă starea de somn a preconştien-

tului nu-i mai permite acum să pătrundă mai departe; probabil, sistemul s-a protejat de invazie prin scăderea excitațiilor sale. Procesul oniric ia deci calea regresiei, care este deschisă tocmai prin particularitatea stării de somn și urmează atracția pe care o exercită asupra ei diferite grupe de amintiri, care în parte sunt disponibile numai ca investiții vizuale și nu ca traducere în limbajul sistemelor ulterioare. Pe calea regresiei ea câștigă reprezentabilitate. Vom trata mai târziu despre compresie. Dorința a străbătut acum cea de-a doua parte a parcursului ei zigzagat. Prima parte se întinde progresiv, de la scenele sau fantasmele inconștiente la preconștient; cea de-a doua parte tinde de la granița cenzurii din nou la percepții. Când procesul visului devine însă conținut perceptiv, el a trecut deja și de restricția ce îi fusese impusă în *Pcs,* datorită cenzurii și stării de somn. El reușește să atragă atenția asupra lui și să fie remarcat de conștiință. Chiar conștiința, care înseamnă pentru noi un organ de simț pentru receptarea calităților psihice, este excitabilă în stare de veghe din două direcții. În primul rând, de la periferia întregului aparat, a sistemului perceptiv; în plus, ea este stimulată și de excitațiile de plăcere și neplăcere, care se dovedesc a fi aproape singurele calități psihice legate de transformările energetice din interiorul aparatului. Toate procesele din sistemele ψ, de altfel și cele din *Pcs,* sunt lipsite de orice calitate psihică și, de accea, nu fac obiectul conștiinței, în măsura în care ele nu aduc spre percepție nici plăcere și nici neplăcere. Trebuie să ne decidem să admitem că *aceste descărcări de plăcere și de neplăcere reglează automat cursul proceselor de investiție.* Ulterior, pentru a face posibile performanțe mai fine, se prezintă însă necesitatea de a configura desfășurarea reprezentărilor independent de semnele de neplăcere. În acest scop, sistemul *Pcs* avea nevoie de calități proprii, care să poată atrage conștiința și le-a obținut foarte

probabil prin legarea proceselor preconştiente de sistemul mnezic al semnelor lingvistice, care nu este lipsit de calitate. Prin calităţile acestui sistem, conştiinţa, care fusese înainte numai un organ de simţ pentru percepţii, devine acum organ de simţ pentru o parte din procesele noastre de gândire. Există acum chiar două suprafeţe senzoriale, una dedicată percepţiei, cealaltă proceselor de gândire preconştiente.

Trebuie să admit că suprafaţa senzorială dedicată *Pcs* devine, prin starea de somn, mult mai inexcitabilă pentru conştiinţă decât devine cea dedicată sistemelor *P*. Renunţarea în timpul nopţii la interesul pentru procesele de gândire are un scop: în gândire nu trebuie să se petreacă nimic; *Pcs* cere să doarmă. Dar odată ce visul devine percepţie, el poate excita conştiinţa, datorită calităţilor obţinute acum. Această excitaţie senzorială realizează ceea ce revine funcţiei sale; ea dirijează asupra stimulului o parte a energiei de investiţie disponibile în *Pcs*, în calitate de atenţie. Astfel, trebuie să fim de acord şi cu faptul că visul *trezeşte* de fiecare dată, pune în activitate o parte a forţei care se odihneşte în *Pcs*. El suferă din partea acesteia acea influenţă pe care am numit-o elaborare secundară, ţinând seamă de context şi de inteligibilitate. Aceasta vrea să spună că visul este tratat de ea ca şi orice alt conţinut perceptiv; el este supus aceloraşi idei anticipatorii, în măsura în care materialul său le permite. În măsura în care la această a treia parte a procesului oniric se ia în considerare o direcţie de desfăşurare, aceasta este din nou cea progredientă.

Spre a evita neînţelegerile, voi spune câteva cuvinte despre proprietăţile temporale ale proceselor onirice. Un raţionament foarte atrăgător al lui Goblot (1896, 289 şi urm.), stimulat evident de enigma visului cu ghilotină al lui Maury, încearcă să arate că visul nu ocupă altă perioadă temporală decât cea dintre somn şi trezire. Trezirea are nevoie de timp;

în acest timp are loc visul. Se crede că ultima imagine a visului era atât de puternică, încât ne-a obligat să ne trezim. În realitate, ea era atât de puternică pentru că atunci când am ajuns la ea eram foarte aproape de trezire. *„Un rêve c'est un réveil qui commence."*[35]

Deja Dugas (1897*b*) a relevat faptul că Goblot trebuie să dea la o parte multe fapte dacă ţine neapărat la generalitatea tezei sale. Există şi vise din care nu ne trezim, de exemplu sunt multe în care visăm că visăm. După ceea ce ştim despre travaliul visului, ni se pare imposibil ca ele să se întindă numai pe perioada trezirii. Dimpotrivă, este probabil că prima parte a travaliului visului începe chiar din timpul zilei respective, încă sub imperiul preconştientului. Cea de-a doua parte a acestuia, transformarea prin influenţa cenzurii, atracţia exercitată de scenele inconştiente, pătrunderea spre percepţie, se desfăşoară întreaga noapte şi avem întotdeauna dreptate atunci când ni se pare că am visat noaptea întreagă, dar nu ştim să spunem ce. Nu cred însă că este necesar să admitem că procesele onirice au păstrat până la momentul în care au devenit conştiente aceeaşi ordine temporală pe care am descris-o noi; la început există dorinţa transferată a visului, apoi are loc deformarea prin cenzură, apoi urmează schimbarea de direcţie a regresiei etc. Când am făcut descrierea, a trebuit să stabilim o astfel de succesiune; în realitate, este vorba mai curând despre încercarea simultană a mai multor căi, despre un du-te-vino al excitaţiei, până ce, în final, prin acumulare în direcţia cea mai eficientă, se stabilizează o grupare. Anumite experienţe personale m-au făcut să cred că travaliul visului are nevoie adesea de mai mult decât o zi şi o noapte pentru a-şi furniza rezultatul, astfel încât nu mai trebuie să ne uimească atât extraordinara artă de con-

[35] Un vis este o trezire care începe — în limba franceză în original (*N. t.*).

struire a visului. După părerea mea, chiar cererea ca visul să fie făcut inteligibil ca un dat perceptiv poate să fie realizată înainte ca visul să atragă conştiinţa către sine. De aici, procesul se accelerează oricum, căci visul suferă acum acelaşi tratament ca şi orice alt lucru care este perceput. Este ca un foc de artificii, pregătit ore în şir şi apoi declanşat într-o clipă.

Prin travaliul visului, procesul oniric capătă fie o intensitate suficientă pentru a atrage la sine conştiinţa şi a trezi preconştientul, total independent de timpul sau profunzimea somnului, fie intensitatea sa nu ajunge pentru aceasta şi trebuie să rămână pregătit până ce, chiar înainte de trezire, îi vine în întâmpinare atenţia care a devenit mai mobilă. Cele mai multe vise par să lucreze cu intensităţi psihice mai reduse, comparativ, deoarece ele aşteaptă trezirea. Aşa se explică însă şi faptul că de regulă percepem ceva visat atunci când suntem smulşi brusc dintr-un somn profund. Prima privire, ca şi la trezirea spontană, este adresată conţinutului perceptiv creat de travaliul visului, următoarea este adresată celor date din afară.

Cel mai mare interes teoretic se îndreaptă însă către visele care reuşesc să ne trezească, deşi suntem în mijlocul somnului. Putem să ne punem problema eficienţei care se evidenţiază peste tot şi să ne întrebăm de ce i se lasă visului, adică împlinirii dorinţei inconştiente, puterea de a tulbura somnul, deci împlinirea dorinţei preconştiente. Explicaţia acestui fapt trebuie să ţină de relaţiile de energie, despre care nu cunoaştem prea multe. Dacă am cunoaşte, am crede că este posibil ca tolerarea continuării visului şi cheltuirea unei anumite atenţii mai mult sau mai puţin detaşate de el să reprezinte o economie de energie, faţă de cazul în care inconştientul este ţinut noaptea, ca şi ziua, în frâu. Aşa cum arată experienţa, visarea, chiar şi când întrerupe somnul de mai multe ori pe noapte, este compatibilă cu somnul. Ne trezim pentru un mo-

ment şi adormim imediat la loc. Este ca şi cum am alunga în somn o muscă; ne trezim *ad hoc*. Dacă adormim la loc, am înlăturat tulburarea. Împlinirea dorinţei de a dormi este, aşa cum arată cunoscutul exemplu al somnului doicii şi altele asemănătoare, foarte compatibilă cu întreţinerea unei anumite cheltuiri de atenţie într-o direcţie anume.

Aici se cere însă ascultată o obiecţie care se bazează pe o mai bună cunoaştere a proceselor inconştiente. Noi înşine am spus despre dorinţele inconştiente că sunt mereu active. Totuşi, ele nu sunt în timpul zilei suficient de puternice pentru a se face percepute. Însă atunci când îşi face apariţia starea de somn şi dorinţa inconştientă şi-a arătat puterea de a crea un vis şi de a trezi cu el preconştientul, de ce această putere decade, după ce visul a fost luat la cunoştinţă? Nu ar trebui mai curând ca visul să se reînnoiască între timp şi, întocmai ca o muscă supărătoare, să se întoarcă de fiecare dată când este alungat? Cu ce drept am susţinut că visul înlătură tulburarea somnului?

Este foarte corect că dorinţele inconştiente rămân mereu active. Ele reprezintă căi care sunt mereu accesibile de îndată ce un cuantum de energie se serveşte de ele. Faptul că procesele inconştiente rămân indestructibile este chiar o proprietate proeminentă a lor. În inconştient, nimic nu ia sfârşit, nimic nu trece, nimic nu se uită. Acest lucru ne impresionează cel mai puternic atunci când studiem nevrozele, în special isteria. Traseul inconştient de gândire care duce la descărcarea prin criză redevine imediat accesibil dacă se adună suficientă excitaţie. După ce şi-a creat accesul către sursa inconştientă de efect, ofensa care a avut loc în urmă cu treizeci de ani acţionează în aceşti treizeci de ani ca şi cum ar fi una proaspătă. De câte ori este trezită amintirea ei, ea se reanimează şi se arată investită cu o excitaţie care îşi creează descărcarea motrice printr-o criză. Tocmai aici intervine

psihoterapia. Sarcina ei este de a crea o descărcare şi o uitare pentru procesele inconştiente. Ceea ce noi suntem înclinaţi să luăm ca de la sine înţeles şi să considerăm drept o influenţă primară a timpului asupra resturilor mnezice ale psihicului, anume estomparea amintirilor şi slăbirea afectivă a impresiilor care nu mai sunt recente, sunt în realitate transformări secundare, care iau fiinţă printr-un travaliu anevoios. Preconştientul este cel care realizează acest travaliu şi *psihoterapia nu poate să o ia pe o altă cale decât aceea de a supune inconştientul dominaţiei preconştientului.*

Pentru procesul inconştient de excitaţie există deci două ieşiri. Fie rămâne pe cont propriu, în cele din urmă izbucnind undeva şi creând de data aceasta o scurgere a excitaţiei sale în motilitate, fie suferă influenţa preconştientului şi excitaţia sa este *legată* de acesta în loc să fie *descărcată. Această din urmă situaţie se petrece în procesul visului.* Deoarece investiţia preconştientă care revine visului perceput a fost ghidată de excitaţia conştiinţei, ea va lega excitaţia inconştientă a visului şi o va pune în imposibilitatea de a acţiona ca o tulburare. Dacă visătorul se trezeşte pentru o clipă, el a alungat de fapt musca ce ameninţa să-i tulbure somnul. Acum putem bănui că era mai eficient şi mai economicos ca dorinţa inconştientă să fie lăsată să îşi urmeze cursul, să i se elibereze calea spre regresie, pentru ca ea să formeze un vis şi apoi să îl lege şi să îl descarce, printr-o mică cheltuială de travaliu preconştient, decât să fie ţinut inconştientul în frâu şi pe toată durata somnului. Este deja de aşteptat ca visul, chiar dacă la origine nu era un proces eficient, să îşi fi apropriat o funcţie în jocul de forţe al vieţii psihice. Vedem care este această funcţie. Ea a preluat sarcina de a readuce sub dominaţia preconştientului excitaţia eliberată din inconştient; ea descarcă astfel excitaţia inconştientului, îi serveşte drept supapă şi asigură în acelaşi timp somnul preconştientului, con-

tra unei mici cheltuieli de activitate vigilă. Astfel, visul se prezintă ca un compromis, ca şi celelalte formaţiuni psihice din seria lui, care sunt în acelaşi timp în serviciul ambelor sisteme, deoarece el împlineşte ambele dorinţe, în măsura în care ele sunt reciproc compatibile. O privire asupra teoriei „excretorii" despre vise a lui Robert, comunicată la pp. 113-114 va arăta că, în esenţă, trebuie să îi dăm dreptate acestui autor în ceea ce priveşte funcţia visului, în timp ce ne distanţăm de el în chestiunea premiselor şi a evaluării procesului oniric.[36]

Restricţia: „în măsura în care cele două dorinţe sunt reciproc compatibile" conţine un indiciu despre cazul posibil în care funcţia visului poate fi pusă în dificultate. Procesul visului este admis mai întâi ca împlinire a unei dorinţe inconştiente; dacă această împlinire căutată zdrun-

---

[36] [*Completare din 1914*] Este aceasta singura funcţie pe care i-o putem acorda visului? Nu cunosc nicio alta. A. Maeder a încercat (1912) să-i atribuie visului şi alte funcţii „secundare". El a pornit de la corecta observaţie că multe vise conţin încercări de soluţionare a conflictelor, care vor fi realizate apoi în realitate, deci se comportă ca exerciţii pentru activităţile vigile. Pentru aceasta, el a făcut o paralelă cu jocul animalelor şi copiilor, care poate fi considerat o activitate de exerciţiu pentru instinctele înnăscute şi ca o pregătire pentru activităţile serioase ulterioare, şi a stabilit o *fonction ludique* a visului. Cu puţin timp înainte de Maeder, funcţia „premonitorie" a visului a fost subliniată şi de Alf. Adler [1911]. (Într-o analiză publicată de mine [„Fragmente din analiza unei isterii"], un vis care putea fi luat ca o prevestire s-a repetat în fiecare noapte, până la realizarea lui.)
Numai cu puţină chibzuinţă putem afla că această funcţie „secundară" a visului nu merită să fie recunoscută în cadrul unei interpretări a viselor. Premoniţia, emiterea unor intenţii, schiţarea unor încercări de rezolvare care apoi vor fi, eventual, realizate în viaţa vigilă, acestea şi multe altele sunt produse ale activităţii psihice inconştiente şi preconştiente, care se continuă în starea de somn, ca „rest diurn", şi apoi pot intra în confluenţă cu o dorinţă inconştientă. Funcţia premonitorie a visului este astfel mai degrabă o funcţie a gândirii vigile preconştiente, al cărei rezultat ne poate fi trădat numai de analiza viselor sau a altor fenomene. După ce am lăsat atâta timp visul să se confunde cu conţinutul lui manifest, acum trebuie să ne ferim să confundăm visul cu conţinutul lui latent de gânduri.

cină atât de intens preconştientul, încât acesta nu îşi mai poate păstra liniştea, atunci visul a rupt compromisul; el nu mai îndeplineşte cealaltă parte a sarcinii sale. El va fi imediat întrerupt şi înlocuit de deşteptarea completă. De fapt, nici aici nu este vina visului, dacă el, care altminteri este păzitorul somnului, trebuie să apară ca agent care îl tulbură, şi nu trebuie să ne îndoim de utilitatea lui. Acesta nu este singurul caz când în organism un aparat care, de altfel, este eficient devine ineficient şi perturbator de îndată ce se schimbă ceva în condiţiile fiinţării sale şi apoi tulburarea serveşte cel puţin unui nou scop, acela de a indica alterarea şi de a mobiliza mijloacele de reglare ale organismului împotriva ei. Am în faţa ochilor, desigur, cazul visului de angoasă şi pentru a nu da dreptate aparenţei că neg această mărturie împotriva teoriei împlinirii dorinţei de câte ori dau peste ea, mă voi apropia cel puţin cu câteva indicaţii de explicaţie a viselor de angoasă.

Faptul că un proces psihic care dezvoltă angoasă poate fi totuşi împlinirea unei dorinţe nu mai conţine pentru noi de mult nici o contradicţie. Ştim să explicăm acest fapt prin aceea că dorinţa ascultă de un sistem, *Inc*, în timp ce sistemul *Pcs* a respins şi reprimat această dorinţă.[37] Reprimarea

[37] [*Completare din 1919*] „Un al doilea factor, mult mai important şi cu implicaţii mai profunde, neglijat însă la fel de mult de profani, este următorul. Împlinirea unei dorinţe ar trebui să aducă o anumită plăcere, dar se pune întrebarea: cui? Desigur că celui care a avut dorinţa. Ştim însă despre visător că el întreţine cu dorinţele sale o relaţie cu totul specială. El le respinge, le cenzurează, nu le agreează. Astfel, o împlinire a acestor dorinţe nu poate să îi aducă plăcere, ci numai inversul acesteia. Experienţa arată apoi că acest invers, care trebuie încă explicat, apare în forma angoasei. În relaţia cu dorinţele sale onirice, visătorul poate deci să fie echivalat cu suma a două persoane, care totuşi sunt legate printr-o comunitate puternică. În loc de orice alte idei, vă voi oferi un basm cunoscut, în care veţi regăsi aceleaşi relaţii: o zână bună promite unei perechi de oameni săraci, soţ şi soţie, că le va împlini primele trei dorinţe. Ei sunt fericiţi şi îşi propun să aleagă cu grijă aceste

inconştientului de către preconştient nu este completă nici în starea de deplină sănătate psihică; din amploarea acestei reprimări rezultă gradul nostru de normalitate psihică. Simptomele nevrotice ne arată că cele două sisteme se află în conflict unul cu altul, ele sunt rezultatele de compromis ale acestui conflict, căruia îi pun capăt pentru moment. Pe de o parte, ele îi permit inconştientului o cale de ieşire pentru evacuarea excitaţiei sale, îi servesc drept ieşire de incendiu şi totuşi, pe de altă parte, îi dau preconştientului posibilitatea de a domina într-o anumită măsură inconştientul. Plin de învăţăminte este exemplul semnificaţiei unei fobii isterice sau agorafobiei. Un nevrotic este incapabil să meargă singur pe stradă — considerăm aceasta, pe bună dreptate, un „simptom". Suspendăm acest simptom, obligându-l să realizeze acţiunea de care se credea incapabil. Se produce atunci o criză de panică, după cum adesea o criză de panică pe stradă a devenit prilej pentru instalarea agorafobiei. Aflăm astfel că simptomul este constituit pentru a preveni izbucnirea angoasei; fobia este pusă ca o fortăreaţă de frontieră în faţa angoasei.

Explicaţia noastră nu poate continua dacă nu vom afla care este rolul afectelor în aceste procese, ceea ce aici este po-

---

dorinţe. Femeia însă se lasă dusă de aroma de cârnaţi care venea de la casa de alături şi şi-a dorit o pereche de astfel de cârnaţi. Într-o clipă, ei au fost acolo; aceasta era împlinirea primei dorinţe. Bărbatul s-a înfuriat şi, în amărăciunea lui, şi-a dorit să vadă aceşti cârnaţi atârnând de nasul soţiei sale. Şi aceasta s-a împlinit şi cârnaţii nu mai puteau fi mişcaţi din noul lor loc; aceasta este a doua împlinire de dorinţă, dar dorinţa este acum cea a bărbatului; femeii îi este foarte neplăcută împlinirea acestei dorinţe. Ştim ce se petrece mai departe în poveste. Dat fiind că cei doi sunt, de fapt, unul singur, soţ şi soţie, cea de-a treia dorinţă trebuie să fie aceea ca respectivii cârnaţi să dispară de pe nasul femeii. Mai putem valorifica acest basm de câteva ori, în alte contexte; aici el serveşte numai ca ilustrare a posibilităţii ca împlinirea dorinţei unuia să ducă la neplăcerea celuilalt, atunci când între cei doi nu există unitate." (*Prelegeri de introducere în psihanaliză*, [Freud, 1916-17], Prelegerea a 14-a).

sibil numai parţial. Să enunţăm deci că reprimarea *inconştientului* este necesară în special pentru că desfăşurarea de la sine a reprezentărilor ar declanşa în *Inc* un afect care, la origine, avea caracterul plăcerii, dar, o dată ce intervine procesul de *refulare,* poartă trăsăturile neplăcerii. Reprimarea are scopul, dar şi rezultatul, de a proteja de dezvoltarea acestei neplăceri. Reprimarea se extinde asupra conţinutului reprezentativ al *Inc,* pentru că pornind de la conţinutul reprezentativ ar putea avea loc declanşarea neplăcerii. Aici stă la bază o ipoteză anume despre natura dezvoltării afectului. Aceasta este văzută ca o acţiune motorie sau secretorie, iar cheia inervaţiei ei rezidă în idei din *Inc.* Prin dominarea din partea *Pcs,* aceste reprezentări sunt ca şi sugrumate, sunt inhibate în ceea ce priveşte emiterea de impulsuri care să dezvolte afect. Atunci când încetează investirea din partea *Pcs,* pericolul constă în faptul că excitaţiile inconştiente declanşează un afect care, din cauza refulării care a survenit anterior, poate fi resimţit numai ca neplăcere, ca angoasă.

Acest pericol se materializează dacă procesul oniric este lăsat să se desfăşoare de la sine. Condiţiile pentru realizarea lui constau în aceea că refulările au avut loc şi că imboldurile de dorinţă reprimate pot deveni suficient de puternice. Ne aflăm deci total în afara cadrului psihologic al formării visului. Dacă tema noastră nu ar depinde de tema dezvoltării de angoasă, prin factorul reprezentat de eliberarea *Inc* în timpul somnului, atunci aş putea renunţa la discutarea viselor de angoasă şi m-aş scuti astfel aici de toate obscurităţile care ţin de ea.

Teoria visului de angoasă ţine, aşa cum am spus deja de repetate ori, de psihologia nevrozelor. Nu mai avem nimic de-a face cu ea după ce am arătat punctele în care atinge teoria procesului oniric. Mai pot face un lucru. Dat fiind că am susţinut că angoasa nevrotică provine din surse sexuale, pot

să supun analizei visele de angoasă, pentru a indica materialul sexual din gândurile lor onirice.

Din motive întemeiate, renunţ aici la toate exemplele pe care mi le oferă din abundenţă pacienţii nevrotici şi prefer visele de angoasă ale persoanelor tinere.

De câteva decenii, eu însumi nu am mai avut niciun vis de angoasă propriu-zis. Îmi amintesc de la şapte sau opt ani un astfel de vis, pe care cu aproximativ treizeci de ani mai târziu l-am supus interpretării. Era foarte viu şi o prezenta pe *draga mea mamă cu o expresie a feţei ciudat de liniştită, somnolentă, care este adusă în cameră de două (sau trei) personaje cu ciocuri de pasăre şi aşezată pe pat.* M-am trezit plângând şi ţipând şi am tulburat somnul părinţilor. Siluetele foarte lungi, cu ciocuri de pasăre, le-am luat din ilustraţiile Bibliei lui *Philippson*[38]; cred că erau zei cu capete de şoim dintr-un relief egiptean funerar. Altminteri însă, analiza îmi furnizează amintirea unui băiat obraznic, fiul portarului, care se juca cu noi, copiii, pe pajiştea din faţa casei; acesta se numea *Philipp*. Apoi mă gândesc că de la acest băiat am aflat pentru prima dată cuvântul vulgar care desemnează relaţiile sexuale şi care este înlocuit numai de persoanele educate printr-un cuvânt latin, „a coita", dar care însă este destul de clar desemnat prin alegerea capetelor de şoim.[39] Trebuie să fi ghicit semnificaţia sexuală a cuvântului din mina învăţatului meu maistru. Expresia facială a mamei în vis era copiată după chipul bunicului pe care îl văzusem sforăind cu câ-

[38] Este vorba despre *Biblia israelită*, o ediţie a Vechiului Testament în ebraică şi germană, apărută la Leipzig, 1839-1854. În cea de-a cincea carte a lui Moise, capitolul 4, o notă de subsol prezintă chipurile divinităţilor egiptene, printre care se află unele cu capete de păsări (*N. t.*).

[39] Cuvântul argotic german la care se face referinţă este *vögeln* care are acelaşi radical ca şi substantivul *Vogel* (pasăre) (*N. t.*).

teva zile înainte de moartea lui în comă. Interpretarea pe care o face chiar în vis elaborarea secundară trebuie să fi fost: *mama* moare, relieful *funerar* se potriveşte şi el cu aceasta. Mă trezesc în angoasă şi nu mă las până ce nu îi trezesc pe părinţi. Îmi amintesc că m-am liniştit brusc în momentul în care am văzut chipul mamei, ca şi cum aş fi avut nevoie de liniştirea: ea nu a murit deci. Interpretarea secundară a visului are loc însă sub influenţa angoasei dezvoltate. Nu eram speriat pentru că visasem că mama moare, ci am interpretat astfel visul în elaborarea preconştientă pentru că mă aflam deja sub dominaţia angoasei. Prin intermediul refulării, angoasa însă se poate pune pe seama unei pofte obscure şi evident sexuale, care şi-a găsit o expresie foarte bună în conţinutul vizual al visului.

Un bărbat de douăzeci şi şapte de ani, care este foarte bolnav de un an, a avut între unsprezece şi treisprezece ani un vis repetat, foarte angoasant: *îl urmărea un om cu un topor; ar fi vrut să fugă, dar era ca paralizat şi nu se putea mişca de pe loc*. Acesta este, desigur, un foarte bun exemplu pentru un vis de angoasă foarte comun şi care nu ar putea fi suspectat că este sexual. La analiză, visătorul a dat mai întâi peste o istorie povestită de unchiul său, istorie ulterioară visului: fusese atacat noaptea de un individ dubios şi din această asociaţie visătorul trage singur concluzia că la momentul visului trebuie să fi auzit o întâmplare asemănătoare. Referitor la *topor*, el îşi aminteşte că în acea perioadă de viaţă se rănise o dată la mână cu *toporul*, în timp ce tăia lemne. El ajunge apoi imediat la relaţia sa cu fratele mai mic, pe care îl maltrata şi îl lovea, amintindu-şi în special că o dată îl bătuse cu cizma în cap până ce copilul a sângerat. Mama spusese apoi: „Mă tem că îl va omorî într-o zi." În timp ce el pare astfel fixat la tema *actului de violenţă*, îi vine brusc o amintire de la nouă ani. Părinţii au venit târziu aca-

să, au mers la culcare, în timp ce el se făcea că doarme, şi apoi a auzit gâfâieli şi alte zgomote care i s-au părut stranii, a putut să ghicească şi poziţia celor doi în pat. Gândurile sale ulterioare arată că el stabilise o analogie între această relaţie a părinţilor şi relaţia lui cu fratele mai mic. El a subsumat ceea ce se petrecea la părinţi conceptului de *act de violenţă* şi *luptă*. În favoarea acestei concepţii stă şi o dovadă: el observase adesea *sânge în patul mamei*.

Faptul că relaţiile sexuale ale adulţilor li se par stranii şi le trezesc angoasă copiilor care le remarcă este, aş spune, un rezultat al experienţei cotidiene. Am explicat această angoasă prin faptul că este vorba despre o excitaţie sexuală pe care înţelegerea lor nu o poate stăpâni, care se loveşte de respingere pentru că sunt implicaţi părinţii şi care se transformă din această cauză în angoasă. Într-o perioadă de viaţă încă timpurie, atracţia sexuală pentru părintele de sex opus nu se loveşte încă de refulare şi se exprimă liber, aşa cum am aflat.

Voi folosi fără ezitare aceeaşi explicaţie şi pentru crizele nocturne de angoasă cu halucinaţii (*pavor nocturnus*), atât de frecvente la copii. Aici poate fi vorba numai despre imbolduri sexuale neînţelese şi respinse; investigarea lor ar evidenţia, probabil, o periodicitate, dat fiind că o creştere a libidoului sexual poate fi creată atât prin impresii excitatoare întâmplătoare, cât şi prin procese de dezvoltare spontane, care se succedă în valuri.

Îmi lipseşte materialul de observaţie necesar pentru a confirma această explicaţie.[40] Pe de altă parte, medicii pediatri par să evite singurul punct de vedere care poate face inteligibil întregul şir de fenomene, pornind fie de la aspectul somatic, fie de la cel psihic. Nu pot să nu citez un exemplu

---

[40] [*Completare din 1919*] Acest material a fost furnizat de atunci de către literatura psihanalitică într-o mare măsură.

amuzant despre modul în care ochelarii de cal ai mitologiei medicale pot să îl facă pe observator să treacă pe lângă înțelegerea unor astfel de cazuri. Exemplul meu provine din lucrarea despre *pavor nocturnus* a lui Debacker (1881, 66):

Un băiat de treisprezece ani cu o sănătate șubredă a început să devină anxios și visător, somnul lui a devenit neliniștit și întrerupt, aproape în fiecare săptămână, de o gravă criză de angoasă cu halucinații. Amintirea acestor vise era mereu foarte limpede. El putea deci să povestească cum diavolul îi strigase: „Acum te avem, acum te avem" și apoi simțea miros de smoală și pucioasă și focul îi ardea pielea. S-a îngrozit de acest vis, la început nu a putut să țipe, până ce apoi vocea nu i s-a eliberat și a putut fi auzit spunând clar: „Nu, nu, nu pe mine, eu n-am făcut nimic", sau „Vă rog, nu, n-o să mai fac niciodată." Altă dată mai spusese și: „Albert nu a făcut nimic." Ulterior, el evita să se dezbrace, „pentru că focul nu îl cuprindea decât dacă era dezbrăcat." În mijlocul acestei perioade de vise cu diavoli, care îi puneau sănătatea în pericol, el a fost trimis la țară, s-a odihnit acolo cam un an și jumătate și a recunoscut odată, pe când avea cincisprezece ani: *„Je n'osais pas l'avouer, mais j'éprouvais continuellement des picotements et des surexcitations aux* ***parties***[41]*, à la fin, cela m'énervait tant que plusieurs fois j'ai pensé me jeter par la fenêtre du dortoir."*[42]

Cu adevărat nu este greu de ghicit 1) că băiatul se masturbase în anii copilăriei, negase probabil acest lucru și fusese amenințat cu pedepse severe pentru prostiile pe care le făcea. (Mărturia lui: *Je ne le ferai plus*; negarea sa: *Albert n'a*

---

[41] Sublinierea mea; de altfel, nu poate fi înțeles greșit.

[42] „Nu îndrăzneam să mărturisesc, dar simțeam întruna furnicături și surescitări la **părți**, în final aceasta mă enerva atât de mult, încât m-am gândit de mai multe ori să mă arunc pe fereastra dormitorului", în limba franceză în original (*N. t.*).

jamais fait ça); 2) că la instalarea pubertăţii s-a trezit din nou tentaţia de a se masturba, prin furnicăturile organelor genitale; dar acum 3) s-a declanşat în el o luptă de refulare, care a reprimat libidoul şi l-a transformat într-o angoasă ce a adoptat retroactiv pedepsele cu care fusese ameninţat atunci.

Iată concluziile autorului nostru: „Din această observaţie rezultă că 1) influenţa pubertăţii poate aduce pentru un băiat cu sănătate şubredă o stare de mare slăbiciune şi se poate ajunge astfel la un grad ridicat de *anemie cerebrală*[43].

2) Această anemie cerebrală creează o alterare a caracterului, halucinaţii demonomane şi o stare puternică de angoasă nocturnă, poate şi diurnă.

3) Demonomania şi autoreproşurile băiatului îşi au originea în influenţele educaţiei religioase, care au acţionat asupra lui în copilărie.

4) Toate manifestările au dispărut în urma unei şederi îndelungate la ţară, prin exerciţiu fizic şi prin revenirea puterilor după trecerea pubertăţii.

5) Poate că trebuie să atribuim eredităţii şi vechiului sifilis al tatălui o influenţă ce a predispus la apariţia condiţiei cerebrale a copilului."

Concluzia: *„Nous avons fait entrer cette observation dans le cadre des délires apyrétiques d'inanition, car c'est à l'ischémie cérébrale que nous rattachons cet état particulier."*[44]

---

[43] Sublinierea mea.

[44] „Am introdus această observaţie în cadrul delirurilor afebrile de inaniţie, pentru că punem această stare particulară pe seama ischemiei cerebrale", în limba franceză în original (*N. t.*).

E

Procesele primare şi secundare — refularea

Încercând să pătrund mai adânc în psihologia proceselor cerebrale, mi-am asumat o sarcină dificilă, la înălţimea căreia nu se ridică deloc capacitatea mea de expunere. Forţele mele sunt depăşite în încercarea de a reda simultaneitatea unei situaţii atât de complicate printr-o succesiune în descriere şi de a părea, la evidenţierea fiecărui punct, că anticipez tocmai baza pe care el se originează. Se răzbună pe mine faptul că, în prezentarea psihologiei onirice, nu am putut urma dezvoltarea istorică a ideilor mele. Punctele mele de vedere despre vis mi-au fost date de lucrări precedente asupra psihologiei nevrozelor, la care nu doresc să mă raportez aici şi pe care totuşi trebuie să le aduc mereu în discuţie, în timp ce eu vreau să merg în direcţia opusă şi să trag din vis o concluzie asupra psihologiei nevrozelor. Cunosc toate dificultăţile care se nasc aici pentru cititor, dar nu ştiu niciun mijloc de a le evita.

Nemulţumit de această stare de lucruri, voi zăbovi cu plăcere asupra unui alt punct de vedere, care mi se pare că sporeşte valoarea eforturilor mele. Am găsit o temă care este dominată de cele mai aprige contradicţii între opiniile autorilor, aşa cum a arătat introducerea la primul capitol. După prima noastră elaborare a problemei visului s-a făcut loc pentru cele mai multe dintre aceste contradicţii. Noi înşine a trebuit să ne împotrivim cu hotărâre numai faţă de două dintre vede-

rile expuse, anume că visul este un proces fără sens şi că el este un proces somatic; altminteri însă, am putut da dreptate, în câte un loc sau altul din complicatul nostru context, tuturor celorlalte păreri care se contraziceau reciproc şi am putut demonstra că ele au găsit câte ceva corect. Faptul că visul continuă stimulările şi interesele vieţii vigile s-a confirmat general, prin descoperirea *gândurilor* ascunse *ale visului*. Acestea se ocupă numai de ceea ce nouă ni se pare important şi ceea ce ne interesează puternic. Visul nu se ocupă de nimicuri. Dar şi invers, am aflat că visul adună resturile indiferente ale zilei şi nu poate stăpâni un mare interes diurn până ce nu se sustrage într-o oarecare măsură de la travaliul vigil. Am găsit că aceasta este valabil pentru *conţinutul visului*, care dă gândurilor visului o expresie modificată prin deformare. Din motive care ţin de mecanica asociaţiei, procesul oniric, spuneam, stăpâneşte mai uşor materialul de reprezentări recente sau indiferente, care nu este încă rechiziţionat de către gândirea vigilă şi, din motive de cenzură, el transferă intensitatea psihică de la ceea ce este important, dar şi contestabil, la ceea ce este indiferent. Hipermnezia visului şi capacitatea lui de a dispune de materialul infantil au devenit pilonii de bază ai teoriei noastre; în teoria noastră despre vis, am atribuit dorinţei care provine din copilărie rolul de motor indispendabil al formării visului. Nu a putut să ne treacă prin minte să ne îndoim de semnificaţia dovedită experimental a stimulilor senzoriali exteriori în timpul somnului, dar am pus acest material în aceeaşi relaţie cu dorinţa onirică pe care o au şi resturile de gânduri care rămân de la gândirea vigilă. Nu avem de ce să contestăm teoria care afirmă că visul interpretează stimulul senzorial obiectiv ca şi o iluzie; însă am adăugat aici şi motivul acestei interpretări, care este lăsat nedeterminat de către autori. Interpretarea face ca obiectul perceput să nu tulbure somnul şi să fie utilizabil pentru împlinirea

dorinţei. Nu considerăm că starea subiectivă de excitaţie a organelor de simţ din timpul somnului, care se pare că este pusă în evidenţă de Trumbull Ladd (1892), este o sursă specială a visului, dar ştim să o explicăm prin revenirea regresivă la viaţă a amintirilor active din spatele visului. Senzaţiilor organice interne, care sunt luate preferenţial ca punct de bază al explicaţiei visului, concepţia noastră nu le-a desemnat decât un rol modest. Senzaţia de cădere, de alunecare, de a fi paralizat oferă un material disponibil în orice moment, material de care travaliul visului se foloseşte de câte ori are nevoie, pentru exprimarea gândurilor visului.

Ideea că procesul oniric este rapid şi momentan ni se pare corectă în ceea ce priveşte perceperea de către conştiinţă a conţinutului visului ipostaziat pentru percepţie; pentru părţile precedente ale procesului oniric am aflat că este probabil să se desfăşoare un curs lent şi fluctuant. Pentru a depăşi enigma conţinutului visului bogat, concentrat în cel mai scurt moment, am putut furniza contribuţia potrivit căreia este vorba despre apropierea unor formaţiuni gata construite în viaţa psihică. Am găsit că este corect faptul că visul este deformat şi mutilat de către amintire, dar acest fapt nu este stânjenitor, deoarece aceasta e numai ultima parte, manifestă, dintr-un travaliu de deformare care a început o dată cu formarea visului. În controversa aprigă şi aparent lipsită de orice capacitate de compromis: peste noapte viaţa psihică doarme sau dispune de aceleaşi capacităţi de activitate ca şi în timpul zilei, am putut da dreptate ambelor părţi, dar niciuneia în totalitate. În gândurile visului am găsit dovezile unei activităţi intelectuale foarte complicate, care lucrează cu aproape toate mijloacele aparatului psihic; totuşi nu poate fi negat faptul că aceste gânduri ale visului au luat fiinţă ziua şi este indispensabil să admitem că există o stare de somn a vieţii psihice. Aşa s-a pus în valoare şi teoria somnu-

lui parţial; dar nu am găsit caracteristică pentru această stare de somn destrămarea conexiunilor psihice, ci poziţionarea sistemului psihic dominant în timpul zilei pe dorinţa de a dormi. Retragerea din lumea exterioară şi-a păstrat semnificaţia şi pentru teoria noastră; ea ajută, deşi nici ea nu este unicul factor, la realizarea regresiei reprezentării onirice. Este incontestabilă renunţarea la conducerea voluntară a cursului de reprezentări, însă viaţa psihică nu este din această cauză lipsită de scop, căci am aflat că, după renunţarea la reprezentările intenţionate, voluntare, ajung la putere cele involuntare. Nu numai că am recunoscut caracterul lax al relaţiilor asociative din vis, ci am şi acordat dominaţiei lor o cuprindere mult mai mare decât s-ar fi putut bănui; am aflat însă că ea nu este decât substitutul forţat pentru o altă relaţie, corectă şi plină de sens. Desigur că şi noi am spus despre vis că este absurd; dar exemplele ne-au putut arăta cât de înţelept este visul atunci când se prezintă ca absurd. De funcţiile care au fost recunoscute visului nu ne desparte nicio contradicţie. Faptul că visul despovărează psihicul aidoma unei supape şi că, după expresia lui Robert, tot ce este nociv este făcut inofensiv prin reprezentarea în vis nu numai că se acordă cu teoria noastră despre împlinirea dublă a dorinţelor de către vis, ci modul nostru de formulare a ei este mai inteligibil decât cel al lui Robert. Faptul că în funcţionarea sa onirică psihicul are curs liber este reprezentat în teoria noastră prin aceea că activitatea preconştientă le îngăduie viselor să îşi urmeze cursul. „Întoarcerea în vis a vieţii psihice la punctul său embrionar de plecare" şi remarca lui Havelock Ellis (1899, 721), *„an archaic world of vast emotions and imperfect thoughts"*[45] ni se par predecesoare fericite ale ideilor noas-

[45] „O lume arhaică de emoţii largi şi gânduri imperfecte", în limba engleză în original (*N. t.*).

tre, după care modalităţi de lucru *primitive*, reprimate în cursul zilei, participă la formarea visului. Am putut să ne apropriem în întregul ei afirmaţia lui Sully (1893, 362), după care „visul readuce la lumină personalităţile care ni s-au dezvoltat anterior, vechiul nostru mod de a vedea lucrurile, impulsuri şi modalităţi de reacţie care ne-au dominat cu mult timp în urmă". Ca şi la Delange (1891), pentru noi „reprimatul" devine forţa motrice a visării.

Am recunoscut în întregime rolul pe care Scherner (1861) îl atribuie fanteziei onirice şi chiar interpretările lui Scherner, dar a trebuit să le desemnăm un alt loc în problemă. Nu visul creează fantezia, ci în formarea gândurilor visului cel mai mare rol îi revine activităţii inconştiente de fantasmare. Îi rămânem îndatoraţi lui Scherner pentru indiciul pe care îl dă asupra sursei gândurilor visului; dar aproape tot ce el atribuie travaliului oniric trebuie pus pe seama activităţii inconştientului care este vioi pe timpul zilei, care nu oferă pentru vis mai puţine sugestii decât pentru simptomele nevrotice. Travaliul visului a trebuit să îl delimităm de această activitate, ca fiind ceva total diferit şi mult mai limitat. În final, nu am renunţat în niciun caz la relaţia dintre vis şi tulburările psihice, ci am întemeiat-o mai bine, pe un nou teren.

În construcţia noastră am introdus cele mai diferite şi mai contradictorii rezultate ale autorilor, susţinuţi fiind de ceea ce este nou în teoria noastră despre vise, care le combină într-o unitate superioară; multe dintre ele sunt folosite altfel şi numai foarte puţine sunt contestate. Dar nici construcţia noastră nu este încă gata. Făcând abstracţie de numeroasele neclarităţi pe care le-am adus cu noi din excursul în obscurul psihologiei, pare să ne apese încă o nouă contradicţie. Pe de o parte, am considerat că gândurile visului iau naştere printr-o activitate psihică complet norma-

lă, pe de altă parte, am găsit printre gândurile visului şi pornind de la ele în conţinutul visului o serie de procese de gândire absolut anormale, pe care le repetăm apoi în interpretarea viselor. Tot ceea ce am numit „travaliu al visului" pare să se depărteze atât de mult de procesele pe care le recunoaştem drept corecte, încât cele mai aspre judecăţi ale autorilor despre inferioritatea activităţii psihice din vis ar putea să ni se pară juste.

Numai continuându-ne investigaţiile vom găsi clarificări şi ajutor în ceea ce priveşte această dificultate. Doresc să evidenţiez una dintre constelaţiile care duc la formarea visului:

Am aflat că visul înlocuieşte un număr de gânduri care provin din viaţa noastră diurnă şi sunt deplin logice. Nu putem deci să ne îndoim că aceste gânduri provin din viaţa noastră psihică normală. La gândurile visului regăsim toate proprietăţile pe care le apreciem la raţionamentele noastre, prin care ele se manifestă în calitate de activităţi complexe de ordin înalt. Nu suntem însă obligaţi să admitem că acest travaliu de gândire se desfăşoară în timpul somnului, ceea ce ar tulbura foarte mult reprezentarea pe care o aveam anterior despre starea psihică de somn. Mai mult, aceste gânduri pot foarte bine să provină din timpul zilei, să se fi perpetuat de la impulsul lor, neobservate de conştiinţa noastră, iar la instalarea somnului să se fi găsit gata pregătite. Dacă e să putem folosi ceva din această stare de fapt, este cel mult dovada că *cele mai complicate activităţi de gândire sunt posibile fără intermedierea conştiinţei,* ceea ce ar trebui să aflăm şi din fiecare psihanaliză a unei isterice sau a unei persoane cu reprezentări obsesionale. În sine, aceste gânduri onirice nu sunt cu siguranţă incapabile de conştiinţă; dacă ele nu ne-au devenit conştiente în timpul zilei, atunci aceasta poate avea diferite motive. Faptul dacă ceva devine sau nu conştient depinde de acordarea unei anumite funcţii psihice, atenţia,

care, aşa cum se pare, este disponibilă numai într-o anumită cantitate ce poate să fie abătută de la respectivul raţionament de către alte scopuri. Un alt fel de a se introduce în conştiinţă un astfel de raţionament este următorul: din reflecţia noastră conştientă ştim că la aplicarea atenţiei urmăm o anumită cale. Dacă pe această cale ajungem la o reprezentare care nu face faţă criticii, atunci ne oprim; abandonăm investirea atenţiei. Se pare că traseul de gândire început şi părăsit se poate continua apoi fără a i se mai acorda din nou atenţie, atunci când el nu atinge într-un loc o intensitate deosebit de mare, care să forţeze atenţia. O negare primară, realizată cu conştiinţa, prin judecarea unui anumit lucru ca incorect sau inutil pentru scopul actual al actului de gândire poate deci să fie cauza faptului că un proces de gândire se poate perpetua până la instalarea somnului, fără ca el să fie remarcat de conştiinţă.

Să rezumăm: numim *preconştient* un astfel de raţionament, îl considerăm total corect şi el poate fi în aceeaşi măsură un raţionament pur şi simplu neglijat, ca şi unul întrerupt, reprimat. Să spunem în ce mod ne imaginăm cursul reprezentărilor. Credem că, pornind de la o reprezentare-scop, o anumită cantitate de excitaţie, pe care o numim „energie de investire", este deplasată de-a lungul căilor asociative alese prin această reprezentare-scop. Un traseu de gândire „neglijat" nu a primit o astfel de investire; ea a fost retrasă dintr-un raţionament „reprimat" sau „negat" ; ambele sunt lăsate pe seama propriilor lor excitaţii. În anumite condiţii, raţionamentul investit cu scop este capabil să atragă asupra sa atenţia conştiinţei şi obţine prin intermediul acesteia o „suprainvestire". Vom clarifica mai târziu ideile noastre despre natura şi activitatea conştiinţei.

Un astfel de traseu de gândire impulsionat în preconştient poate să se stingă spontan sau să se păstreze. Ne ima-

ginăm că prima soluţie decurge astfel: energia sa difuzează în toate direcţiile de asociaţie, întregul lanţ de gânduri este pus într-o stare de excitaţie, care durează un anumit timp, dar apoi se stinge, pe măsură ce excitaţia care are nevoie de descărcare se transformă într-o investire statică. Dacă se realizează această primă soluţie, procesul nu mai are vreo semnificaţie ulterioară pentru formarea viselor. Dar în preconştientul nostru stau la pândă alte reprezentări-scop, care provin din sursele inconştientului nostru şi din dorinţe veşnic active. Acestea pot să îşi subordoneze excitaţia ataşată cercului de gânduri care a fost lăsat pe cont propriu, stabilesc o relaţie între el şi dorinţa inconştientă, îi *transferă* energia care este proprie dorinţei inconştiente şi de acum înainte traseul de gânduri neglijat sau reprimat este capabil să persiste, deşi prin această întărire el nu capătă niciun drept de a intra în conştiinţă. Putem spune că traseul de gânduri care a fost până acum preconştient a fost *tras în inconştient.*

Alte constelaţii care duc la formarea visului ar fi că traseul de gândire preconştient s-a aflat de la început în relaţie cu dorinţa inconştientă şi, de aceea, s-a lovit de respingere din partea investirii intenţionate dominante sau că o dorinţă inconştientă s-a animat din alte motive (poate somatice) şi caută să se transfere la resturile psihice care nu sunt investite din *Pcs*, fără ca acestea să îi vină în vreun fel în întâmpinare. Toate cele trei cazuri se reunesc în final într-un singur rezultat, anume că în preconştient ia naştere o succesiune de gânduri care, părăsite de investirea preconştientă, au primit o investire din partea dorinţei inconştiente.

De aici, succesiunea de gânduri suferă o serie de transformări pe care nu le mai recunoaştem drept procese psihice normale şi care ne dau un rezultat surprinzător, o formaţiune psihopatologică. Le vom enumera şi le vom clasifica:

1) Intensităţile reprezentărilor individuale devin capabile să se descarce în bloc şi trec de la o reprezentare la alta, astfel încât se formează unele reprezentări prevăzute cu o intensitate mare. Acest proces se repetă de mai multe ori, de aceea intensitatea unei întregi succesiuni de gânduri poate fi însumată în cele din urmă într-un singur element reprezentativ. Aceasta este situaţia de *comprimare* sau de *condensare*, cu care am făcut cunoştinţă în timpul travaliului visului. Ea poartă principala vină pentru impresia de uimire pe care o lasă visul, deoarece nu cunoaştem ceva analog ei în viaţa psihică normală şi accesibilă conştiinţei. Avem şi aici reprezentări care posedă o mare semnificaţie psihică, în calitate de puncte nodale sau de rezultate finale ale unor întregi lanţuri de gânduri, dar această valoare nu se manifestă în nici o trăsătură plauzibilă pentru percepţia internă; ceea ce este prezentat de ea nu va fi în niciun caz mai intens din acest motiv. În procesul de condensare, toate conexiunile psihice se transformă în *intensitatea* conţinutului reprezentativ. Este acelaşi caz ca şi atunci când doresc să imprim cu litere spaţiate sau îngroşate un cuvânt căruia îi ataşez o valoare specială pentru înţelegerea textului. În vorbire, acelaşi cuvânt va fi accentuat expres prin faptul că este rostit mai tare şi mai rar. Prima comparaţie conduce imediat la un exemplu împrumutat de la travaliul visului (*trimetilamina* din visul despre injecţia făcută Irmei). Istoricii artei ne atrag atenţia asupra faptului că cele mai vechi sculpturi istorice urmează un principiu asemănător, exprimând mărimea în rang a persoanelor reprezentate prin mărimea imaginii. Regele este reprezentat de două sau de trei ori mai mare decât supusul său ori decât duşmanul lui învins. Un sculptor roman se va folosi în acelaşi scop de mijloace mai fine. El va plasa figura împăratului în centru, în picioare, va folosi o grijă deosebită în figurarea chipului său, îi va aşeza duşmanii la picioare,

dar el nu va mai fi un uriaş printre pitici. Înclinarea subordonatului faţă de superiorul său este şi astăzi în mediul nostru un ecou al aceluiaşi străvechi principiu de reprezentare.

Direcţia după care progresează condensările visului este prescrisă, pe de o parte, de relaţiile corecte preconştiente dintre gândurile visului, iar, pe de altă parte, de atragerea în inconştient a amintirilor vizuale. Travaliul de condensare tinde către acele intensităţi necesare pentru a irumpe în sistemele percepţiei.

2) Sunt construite din nou *reprezentări intermediare*, oarecum compromisuri, prin transferabilitatea liberă a intensităţilor şi în serviciul condensării (conform numeroaselor exemple pe care le-am oferit). La fel, ceva nemaiauzit în cursul normal de reprezentări, la care este vorba în primul rând de alegerea şi menţinerea elementului reprezentativ „corect". Dimpotrivă, formaţiuni mixte şi de compromis au loc extraodinar de frecvent atunci când căutăm să dăm expresie verbală gândurilor preconştiente şi sunt menţionate ca un fel de „greşeli de vorbire".

3) Reprezentările care îşi transferă una alteia intensităţile se află în cele mai laxe relaţii reciproce, fiind conectate printr-un anume fel de asociaţii, dispreţuite de gândirea noastră normală şi lăsate numai spre exploatare efectului spiritual. În special asociaţiile prin omonimie şi similarităţi verbale se pot echivala unele cu altele.

4) Gândurile reciproc contradictorii nu tind să se suspende unul pe altul, ci subzistă alături, adesea se alătură în produse de condensare, *ca şi cum nu ar exista nicio contradicţie*, sau formează compromisuri pe care nu le-am ierta niciodată gândirii noastre, dar pe care le admitem deseori în acţiunile noastre.

Acestea ar fi unele dintre cele mai frapante procese anormale, cărora le sunt supuse de-a lungul travaliului visului

gândurile acestuia, anterior alcătuite raţional. Drept caracteristică principală a acestora se recunoaşte faptul că se pune preţ pe încercarea de a face să se mişte şi să *se descarce* energia care investeşte; conţinutul şi semnificaţia proprie a elementelor psihice de care se leagă aceste investiri devin lucruri secundare. Condensarea şi formaţiunea de compromis au loc, am putea spune, numai în serviciul regresiei, atunci când nu este vorba despre transformarea gândurilor în imagini. Numai că din analiza — şi, mai clar, din sinteza — acelor vise din care lipseşte regresia la imagini, de exemplu a visului „*Autodidasker* — convorbire cu profesorul N.", rezultă aceleaşi procese de deplasare şi de condensare ca şi la celelalte.

Astfel, suntem conduşi spre ideea că la formarea visului participă două procese psihice foarte diferite; unul creează gânduri onirice pe deplin corecte, la fel de valide ca şi gândirea normală; celălalt procedează cu acestea într-un mod foarte surprinzător, incorect. Acest ultim proces a fost izolat deja în c apitolul VI, drept travaliu propriu-zis al visului. Ce mai putem releva acum despre acest ultim proces psihic?

Nu am putea da aici un răspuns, dacă nu am fi pătruns puţin mai adânc în psihologia nevrozelor, mai ales a isteriei. De aici aflăm că aceleaşi procese psihice incorecte — şi în plus altele, care nu au fost enumerate încă — domină producerea simptomului isteric. Şi la isterie găsim mai întâi o serie de gânduri pe deplin corecte, la fel de valoroase pentru conştiinţa noastră, despre a căror existenţă în această formă nu am putut însă afla nimic, pe care nu le reconstruim decât retroactiv. Dacă ele au pătruns undeva în percepţia noastră, din analiza simptomului format întrezărim faptul că aceste gânduri normale au suferit un tratament anormal şi au fost *convertite în simptom, prin intermediul condensării, formaţiunii*

de compromis, prin asociații superficiale, prin realizarea unor punți între contrarii, eventual pe calea regresiei. La o identitate deplină între particularitățile travaliului visului și ale activității psihice care produce simptomul psihonevrotic, ne vom simți îndreptățiți să transferăm asupra visului concluziile la care ne obligă isteria.

Din teoria despre isterie luăm postulatul potrivit căruia *o astfel de prelucrare psihică anormală a unei succesiuni normale de gânduri apare numai atunci când aceasta servește transferului unei dorințe inconștiente, care provine din infantil și se află în stare de refulare.* În acord cu acest postulat am construit teoria visului pe ipoteza că dorința care este forța motrice a visului provine de fiecare dată din inconștient, ceea ce, așa cum am admis chiar noi, nu se poate dovedi general valabil, dar nici nu se poate respinge. Pentru a putea însă să spunem ce este „refularea", cu numele căreia ne-am jucat deja așa de des, mai trebuie să construim o piesă pentru eșafodajul nostru psihologic.

Ne-am adâncit în ficțiunea unei aparat psihic primitiv, a cărui funcționare este reglată de tendința de a evita acumularea de excitație și de a se păstra pe cât posibil lipsit de excitație. În acest scop, el era construit pe schema unui aparat reflex; motilitatea, la început calea către transformarea internă a corpului, era calea de descărcare care îi stătea la îndemână. Am explicat atunci consecințele psihice ale unei trăiri de satisfacere și am putut introduce deja cea de-a doua ipoteză, anume că — în modalități care nu interesează — acumularea de excitație este resimțită ca neplăcere și pune aparatul în acțiune pentru a readuce trăirea de satisfacere în care diminuarea excitației este resimțită ca plăcere. Numim dorință un astfel de flux în aparatul psihic, care pornește din neplăcere și tinde către plăcere; am spus că nimic altceva de-

cât o dorinţă nu este în stare să pună aparatul în mişcare şi traseul excitaţiei în el este reglat automat prin percepţia plăcerii şi neplăcerii. Prima dorinţă trebuie să fi fost o investire halucinatorie a amintirii satisfacerii. Însă dacă această halucinaţie nu poate fi păstrată până la epuizare, ea se dovedeşte incapabilă să ducă la încetarea trebuinţei, deci să producă plăcerea legată de satisfacţie.

A devenit deci necesară o a doua activitate — după expresia noastră, activitatea unui al doilea sistem — care nu permitea ca investirea amintirii să pătrundă în percepţie şi să lege de acolo forţele psihice, ci conducea excitaţia izvorâtă din impulsul trebuinţei pe o cale ocolită, care în final modifică lumea externă, prin motilitatea voluntară, atât de mult încât poate să survină percepţia reală a obiectului satisfăcător. Până aici am urmărit deja schema aparatului psihic; cele două sisteme sunt germenele a ceea am plasat ca *Inc* şi *Pcs* în aparatul psihic complet figurat.

Pentru a putea modifica intenţionat, prin motilitate, lumea externă, era nevoie de acumularea în sistemele mnezice a unei mari sume de experienţe şi de o fixare multiplă a relaţiilor produse în acest material mnezic de diferite reprezentări-scop. Mergem mai departe cu ipoteza noastră. Activitatea celui de-al doilea sistem, de prospectare continuă, de emitere de investiri care alternează cu retragerea lor, merită, pe de o parte, să aibă la dispoziţie întregul material de amintiri; pe de altă parte, ar fi o cheltuială inutilă dacă ea ar trimite mari cantităţi de investire către acele căi de gândire care apoi curg ineficient şi care ar reduce cantitatea disponibilă pentru transformarea lumii exterioare. De dragul eficienţei, postulez deci că cel de-al doilea sistem reuşeşte să păstreze în mare parte în repaus investirile energetice şi să folosească numai o mică parte a lor pentru deplasare. Mecanica acestor procese îmi este complet necunoscută; cine vrea să conside-

re aceste idei cu toată seriozitatea ar trebui să caute analogiile fizice şi să încerce să vizualizeze mişcările care acompaniază excitaţia neuronală. Eu ţin doar la ideea că activitatea primului sistem ψ este orientată către *scurgerea liberă a cantităţilor de excitaţie* şi că cel de-al doilea sistem, prin investirile pe care le emite, produce o *inhibiţie* a acestei scurgeri, o transformare în investire inertă, ridicându-i în acelaşi timp nivelul. Presupun deci că, sub dominaţia celui de-al doilea sistem, traseul excitaţiei este legat de cu totul alte condiţii mecanice decât în cazul dominaţiei primului. Dacă cel de-al doilea sistem şi-a terminat travaliul de gândire, el suspendă şi inhibiţia, şi stagnarea excitaţiilor şi le lasă pe acestea să curgă spre motilitate.

Dacă acordăm atenţie relaţiilor pe care le are această inhibare a scurgerii către cel de-al doilea sistem cu reglarea prin principiul neplăcerii[46] rezultă câteva reflecţii interesante. Să căutăm contraponderea trăirii primare de satisfacţie, *trăirea externă de spaimă.* Asupra aparatului primitiv ar acţiona un stimul perceptiv, care este sursa unei excitaţii dureroase. Vor avea apoi loc atâta timp manifestări motorii dezordonate până ce una dintre acestea va sustrage aparatul de la percepţie şi în acelaşi timp de la durere; acest lucru se va repeta imediat la reapariţia percepţiei (de pildă, ca mişcare de fugă), până ce percepţia va dispărea din nou. Nu va mai rămâne însă aici nicio tendinţă de a reinvesti halucinator sau în alt fel percepţia sursei durerii. Mai curând va exista în aparatul primar tendinţa de a părăsi din nou imaginea mnezică dureroasă de îndată ce ea este evocată cumva, pentru că deja scurgerea excitaţiei sale spre percepţie ar provoca (sau mai precis începe să provoace) neplăcere. Deturnarea de la amintirea care nu este decât o repetare a unei

46 În lucrările sale ulterioare, Freud va numi acelaşi principiu „principiul plăcerii" (*N. t.*).

fugi anterioare din calea percepţiei este facilitată prin faptul că, spre deosebire de percepţie, amintirea nu posedă suficientă calitate pentru a stimula conştiinţa şi a-şi atrage astfel o nouă investire. Această deturnare regulată, fără efort, a procesului psihic de la amintirea a ceea ce a fost cândva penibil ne dă prototipul şi primul exemplu de *refulare psihică*. Se ştie cât din această deturnare de la ceva penibil, cât din această tactică de struţ a mai rămas detectabil în viaţa psihică normală a adulţilor.

În urma principiului neplăcerii, primul sistem ψ este deci total incapabil să atragă ceva neplăcut în contextul gândirii. Sistemul nu poate face nimic altceva decât să dorească. Dacă lucrurile ar rămâne aici, ar fi stânjenit travaliul de gândire al celui de-al doilea sistem, care trebuie să aibă la dispoziţie toate amintirile care au fost depuse în experienţă. Se deschid deci două căi: fie funcţionarea celui de-al doilea sistem se eliberează complet de principiul neplăcerii, îşi continuă drumul, fără a se mai sinchisi de neplăcerea amintirii; fie ea se va pricepe să investească amintirea de neplăcere într-un asemenea mod, încât să evite declanşarea neplăcerii. Putem să respingem prima posibilitate, căci principiul neplăcerii se manifestă ca reglator al fluxului excitaţiei şi în al doilea sistem. Astfel suntem orientaţi către a doua posibilitate, ca acest sistem să investească o amintire astfel încât descărcarea ei să fie inhibată, deci să fie inhibat şi fluxul, asemănător unei inervaţii motrice, care duce la dezvoltarea neplăcerii. Spre ipoteza că inervaţia prin cel de-al doilea sistem reprezintă în acelaşi timp o inhibare pentru fluxul de excitaţie am fost conduşi din două puncte de plecare, de consideraţia pentru principiul neplăcerii şi de principiul celei mai mici cheltuieli de inervaţie. Să afirmăm — drept concluzie pentru teoria refulării — că *cel de-al doilea sistem nu poate investi o reprezentare decât dacă este în stare să inhibe dezvoltarea de neplăcere*

care izvorăşte din ea. Ceea ce s-ar sustrage acestei inhibiţii ar rămâne deci inaccesibil şi pentru cel de-al doilea sistem, dacă ar fi abandonat curând principiului neplăcerii. Nu este necesară, de aceea, inhibarea completă a neplăcerii; aceasta din urmă trebuie să înceapă să fie inhibată deoarece ea arată celui de-al doilea sistem natura amintirii şi chiar capacitatea ei limitată de a se adecva la scopul căutat de gândire.

Voi numi acum *proces primar* acel proces psihic pe care nu îl admite decât primul sistem; procesul care va rezulta sub inhibiţia impusă de cel de-al doilea sistem se va numi *proces secundar*. Pot să mai arăt şi într-un alt punct în ce scop trebuie cel de-al doilea sistem să corecteze procesul primar. Procesul primar tinde către descărcarea excitaţiei, pentru a produce o *identitate de percepţie*, cu ajutorul cantităţii de excitaţie astfel adunate; procesul secundar a părăsit această intenţie şi a adoptat în locul ei o alta, anume aceea de a obţine o *identitate de gândire*. Întreaga gândire nu este decât o cale ocolită de la amintirea de satisfacere luată ca reprezentare-scop până la investirea identică a aceleiaşi amintiri, care trebuie să fie din nou atinsă pe calea experienţelor motrice. Gândirea trebuie să se intereseze de căile de legătură între reprezentări, fără să se lase indusă în eroare de intensităţile înseşle. Este însă clar că acele condensări de reprezentări, formaţiunile intermediare şi cele de compromis, stânjenesc atingerea acestui scop de identitate; punând o reprezentare în locul alteia, ele se abat de la calea care ar fi condus mai departe, de la cele dintâi reprezentări. Astfel, în gândirea secundară, asemenea procedee sunt evitate cu grijă. Nu este greu nici de văzut că, deşi principiul neplăcerii oferă de obicei cele mai importante puncte de susţinere pentru procesul de gândire, pune în calea acestuia şi dificultăţi în urmărirea identităţii de gândire. Tendinţa gândirii trebuie deci să meargă în direcţia eliberării progresive de reglarea exclusivă prin principiul neplăcerii

şi să restrângă, prin travaliul de gândire, dezvoltarea de afect la un minimum, care poate fi folosit şi ca semnal. Această rafinare a funcţionării trebuie să fie atinsă printr-o nouă suprainvestire mijlocită de conştiinţă. Ştim însă că aceasta reuşeşte rareori pe deplin, chiar în viaţa psihică normală, şi că gândirea noastră rămâne mereu accesibilă falsificării, din cauza imixtiunii principiului neplăcerii.

Dar nu aceasta este acea lacună din funcţionalitatea aparatului nostru psihic care face posibil ca gândurile care se prezintă în calitate de rezultate ale travaliului secundar de gândire să cadă pradă procesului psihic primar (formulă care descrie travaliul ce duce la vise şi la simptomele isterice). Ineficienţa rezultă la confluenţa între doi factori din istoria noastră de dezvoltare, dintre care unul revine total aparatului psihic şi a exercitat o influenţă hotărâtoare asupra relaţiei între cele două sisteme, iar celălalt se face resimţit în proporţii variabile şi introduce în viaţa psihică forţe motrice de origine organică. Ambii factori provin din viaţa infantilă şi sunt o consecinţă a transformării pe care a suferit-o organismul nostru psihic şi fizic faţă de perioada infantilă.

Atunci când am numit *primar* un proces din aparatul psihic, nu am făcut-o numai din consideraţie pentru ordinea de rang şi pentru eficienţă, ci la denumire a trebuit să las să îşi spună cuvântul şi relaţiile temporale. După câte ştim, nu există vreun aparat psihic care să posede numai procesul primar şi în această măsură el este o ficţiune teoretică. Însă este un fapt că procesele primare sunt date în el de la început, pe când procesele secundare nu se formează decât treptat de-a lungul vieţii, le inhibă şi se suprapun peste cele primare, ajungând la deplina stăpânire asupra lor poate numai odată cu înaintarea în vârstă. Din cauza acestei intervenţii tardive a proceselor secundare, nucleul fiinţei noastre, care constă din

imbolduri de dorinţă inconştiente, rămâne inaccesibil şi cu neputinţă de inhibat de preconştient, al cărui rol este limitat o dată pentru totdeauna la a arăta calea cea mai eficientă imboldurilor de dorinţă care provin din inconştient. Aceste dorinţe inconştiente exercită o constrângere asupra tuturor eforturilor psihice ulterioare, căreia ele trebuie să i se adapteze, străduindu-se să o abată şi să o dirijeze către scopuri mai înalte. Un teritoriu larg din materialul mnezic rămâne inaccesibil şi din cauza acestei întârzieri a investirii preconştiente.

Printre aceste imbolduri de dorinţă care provin din infantil, indestructibile şi de neinhibat, se află acum şi cele a căror împlinire a intrat în contradicţie cu reprezentările-scop ale gândirii secundare. Împlinirea acestor dorinţe nu ar mai trezi un afect de plăcere, ci unul de neplăcere şi *tocmai această transformare de afect formează esenţa a ceea ce numim „refulare"*. Pe ce căi, prin ce forţe motrice se poate desfăşura de la sine această transformare: iată problema refulării, pe care nu trebuie decât să o atingem puţin aici. Este suficient să afirmăm că o astfel de transformare de afect se produce pe parcursul dezvoltării (să ne gândim numai la apariţia în viaţa copilului a dezgustului, care la început lipsea) şi că ea este legată de activitatea sistemului secundar. Amintirile pornind de la care dorinţa inconştientă provoacă declanşarea de afect nu au fost accesibile niciodată preconştientului; de aceea, afectul pe care ele îl declanşează nu se poate nici inhiba. Dar din cauza acestei dezvoltări de afect, aceste reprezentări nu sunt nici astăzi accesibile pe calea gândurilor preconştiente cărora le-au transferat forţa lor de a dori. Mai curând acţionează principiul neplăcerii şi face ca *Pcs* să se deturneze de la aceste gânduri de transfer. Acestea vor fi ele însele abandonate, „refulate" şi astfel existenţa unui tezaur de amintiri infantile de la început sustrase preconştientului devine condiţia preliminară a refulării.

În cazul cel mai favorabil, dezvoltarea de neplăcere ia sfârşit, după cum gândurilor de transfer din *Pcs* le este retrasă investirea, şi acest rezultat arată că recurgerea la principiul neplăcerii a fost eficientă. Altfel se petrec lucrurile dacă dorinţa inconştientă refulată primeşte întăriri organice, pe care le pasează gândurilor sale de transfer, făcându-le pe acestea în stare să încerce să-şi croiască drum, cu excitaţiile lor, chiar dacă şi-au pierdut investirile din partea *Pcs*. Se ajunge apoi la o luptă de apărare, căci *Pcs* îşi întăreşte opoziţia împotriva gândurilor refulate (contrainvestiţie[47]), şi mai încolo la pătrunderea gândurilor de transfer, purtătoare ale dorinţei inconştiente, în vreo formă de compromis prin producerea simptomului. Însă din momentul în care gândurile refulate sunt puternic investite de către imboldul de dorinţă inconştientă, ele vor fi, dimpotrivă, părăsite de investirea preconştientă şi se vor supune proceselor psihice primare, iar singura lor ţintă va deveni descărcarea motrice sau, dacă drumul este liber, trăirea halucinatorie a identităţii de percepţie dorite. Anterior am aflat, empiric, că procesele incorecte descrise se joacă numai cu gânduri care sunt refulate. Vedem acum o altă parte a contextului. Aceste procese incorecte sunt cele *primare* în aparatul psihic; ele apar peste tot acolo unde reprezentările sunt părăsite de investirea preconştientă, sunt lăsate pe cont propriu şi se pot umple cu energia neinhibată care provine din inconştient şi care tinde către descărcare. Se adaugă aici alte observaţii pentru a susţine ideea că aceste procese numite „incorecte" nu sunt, de fapt, falsificări ale proceselor normale, nu sunt erori de gândire, ci modalităţi de funcţionare a aparatului psihic lipsite de inhibiţie. Astfel, vedem că procesul de conducere a excitaţiei preconştiente către motilitate are loc în acelaşi fel şi că legarea cu

---

[47] Acest cuvânt a fost introdus în 1919 (*N. t.*).

cuvinte a reprezentărilor preconştiente prezintă aceleaşi deplasări şi confuzii ce-i sunt atribuite neatenţiei. În final, aş dori să demonstrez că este necesară o suplimentare a activităţii pentru ca aceste modalităţi primare de funcţionare să fie inhibate, anume pornind de la faptul că obţinem un efect *comic*, un surplus de energie descărcabil prin *râs, dacă lăsăm să pătrundă în conştiinţă acest tip de trasee de gândire.*

Teoria psihonevrozelor susţine, cu o siguranţă exclusivantă, că numai imboldurile de dorinţă sexuale infantile au putut să sufere refularea (transformarea de afect) în perioadele de dezvoltare ale copilăriei, acestea fiind apoi, în perioadele de dezvoltare ulterioare, capabile de o reînnoire, fie ca o consecinţă a constituţiei sexuale, care se construieşte pornind de la bisexualitatea originară, fie ca urmare a unor influenţe nefavorabile asupra vieţii sexuale, furnizând astfel forţele motrice pentru formarea oricărui simptom psihonevrotic. Numai prin influenţa acestor forţe sexuale se poate acoperi lacuna care mai există încă în teoria refulării. Doresc să las deschisă problema dacă stimularea sexualului şi a infantilului poate fi susţinută şi pentru teoria visului. Las acest lucru incomplet, pentru că am făcut deja un pas dincolo de aria a ceea ce poate fi demonstrat odată cu ipoteza că dorinţa visului provine de fiecare dată din inconştient.[48] Nu doresc să

[48] Aici, ca şi în alte locuri, am lăsat intenţionat lacune în elaborarea temei, deoarece completarea lor ar fi cerut, pe de o parte, o osteneală prea mare, iar pe de altă parte ar fi necesitat sprijinirea pe un material străin de vis. Astfel, de exemplu, am evitat să mărturisesc dacă nu cumva leg de cuvântul „reprimat" altă semnificaţie decât cea acordată cuvântului „refulat". Ar trebui să fie clar că acesta din urmă subliniază mai tare decât primul apartenenţa la inconştient. Nu am intrat în problema imediat următoare, anume de ce gândurile visului suferă deformarea din partea cenzurii chiar şi atunci când ele renunţă la propagarea progresivă către conştiinţă şi se decid să ia calea regresiei. Există multe omisiuni asemănătoare. Am dorit întâi de toate să creez o impresie despre problemele la care duce analizarea

cercetez mai departe nici de unde provine diferenţa de joc al forţelor psihice între formarea visului şi formarea simptomelor isterice; aici ne lipseşte o cunoaştere mai exactă a unui membru al comparaţiei. Dar există un alt punct de vedere pe care îl consider important, şi trebuie să recunosc că numai datorită acestui punct am admis aici toate explicaţiile despre cele două sisteme psihice, despre modalităţile lor de funcţionare şi despre refulare. Nu contează acum dacă am acoperit aproximativ corect factorii psihologici în chestiune sau, aşa cum este foarte posibil la lucruri atât de dificile, imaginea mea despre ei este deformată şi lacunară. Dacă interpretările cenzurii psihice, ale elaborării corecte sau anormale a conţinutului visului se pot schimba, rămâne valabil faptul că astfel de procese sunt active la formarea visului şi că ele prezintă cea mai mare analogie în esenţă cu procesele cunoscute de la formarea simptomului isteric. Visul nu este un fenomen patologic; el nu are drept premisă o tulburare a echilibrului psihic şi nu lasă în urma lui nicio oscilaţie a capacităţii de acţiune. Trebuie să fie respinsă, fără a i se acorda nici o valoare, obiecţia potrivit căreia din visele mele şi ale pacienţilor mei nevrotici nu se pot trage concluzii asupra viselor oamenilor sănătoşi. Atunci când, pe baza fenomenelor, tragem con-

ulterioară a visului şi să indic celelalte teme cu care aceasta se întîlneşte în calea ei. Decizia asupra locului în care voi întrerupe urmărirea nu mi-a fost mereu uşoară. Faptul că nu am epuizat rolul pe care îl joacă pentru vis lumea reprezentărilor sexuale şi că am evitat interpretarea viselor cu un conţinut evident sexual ţine de o motivaţie specială, care poate nu se suprapune cu aşteptările cititorului. Este foarte departe de vederile mele şi de opiniile teoretice pe care le reprezint în neuropatologie să văd viaţa sexuală ca pe ceva ruşinos, un *pudendum*, care nu trebuie să preocupe nici medicul şi nici cercetătorul ştiinţific. Găsesc ridicolă revolta morală de care s-a lăsat purtat traducătorul lucrării lui Artemidoros din Daldis despre *Simbolistica viselor* care a ascuns cunoaşterii cititorului capitolul despre visele sexuale. Pentru mine a fost hotărâtoare numai ideea că, în explicarea viselor sexuale, ar trebui să mă implic profund în problema încă neclarificată a perversiunii şi bisexualităţii şi astfel mi-am păstrat acest material pentru un alt context.

cluzii asupra forţelor lor motrice, recunoaştem că mecanismul psihic de care se serveşte nevroza nu este creat de o tulburare patologică ce afectează viaţa psihică, ci se află deja format în structura normală a aparatului psihic. Cele două sisteme psihice, cenzura la trecerea dintre ele, inhibarea şi suprapunerea unei activităţi cu cealaltă, relaţiile pe care fiecare dintre cele două sisteme le are cu conştiinţa — sau ceea ce o interpretare mai corectă a situaţiilor propriu-zise ar putea da în locul lor —; toate acestea aparţin de structura normală a instrumentului nostru psihic şi visul ne arată una dintre căile care conduc spre înţelegerea structurii acestuia. Dacă vrem să ne mulţumim cu un minimum de cunoaştere nouă, stabilită cu deplină siguranţă, vom spune că visul ne demonstează că *la oamenii normali, ca şi la ceilalţi, ceea ce este reprimat persistă şi este capabil de acţiuni psihice.* Visul este el însuşi una dintre manifestările acestui reprimat; după teorie, el este astfel în toate cazurile, iar după experienţa accesibilă este astfel cel puţin în majoritatea cazurilor care poartă cel mai clar, la vedere, trăsăturile evidente ale vieţii onirice. În viaţa vigilă, reprimatul psihic este împiedicat să se exprime şi este izolat faţă de percepţia internă din cauza faptului că toate contradicţiile pe care le conţine sunt suprimate, prin eliminarea uneia dintre părţi în favoarea celeilalte. În viaţa nocturnă însă, şi sub imperiul formaţiunilor de compromis, materialul reprimat găseşte mijloace şi căi de a pătrunde în conştiinţă.

„Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo."[49]

---

[49] „Nu înduplecat-am zeii din înalt, Acheronul mişca-l-voi!" (*Eneida,* VII, 312 — traducere de D. Murăraşu, în Virgiliu, *Eneida,* ESPLA, 1956). Acesta este motoul *Interpretării viselor* şi, după mărturia lui Freud, este menit a figura eforturile pe care pulsiunile refulate le fac pentru a ajunge totuşi la o formă de satisfacere. Dacă nu pot obţine ajutorul de la forţele cele mai luminate, mai dominante ale psihicului, ele nu se dau îndărăt de la pactul cu cele mai obscure şi mai ascunse energii care zac în acesta (*N. t.*).

Interpretarea viselor este însă Via regia spre cunoaşterea inconştientului în viaţa psihică.

Urmărind analiza visului, facem un pas mai departe în alcătuirea acestui instrument, cel mai misterios şi minunat dintre toate, poate un pas foarte mic, dar acesta este începutul: putem porni de la alte formaţiuni — să le numim patologice — pentru a-l analiza. Căci maladia — cel puţin cea pe drept cuvânt numită maladie funcţională — nu are drept premisă dezintegrarea acestui aparat, producerea unor noi clivaje în interiorul său; ea trebuie explicată *dinamic,* prin întărirea şi slăbirea componentelor jocului de forţe care acoperă atît de multe efecte în timpul funcţionării normale. În altă parte am mai putea arăta cum alcătuirea aparatului din cele două instanţe permite o rafinare inclusiv a funcţiei normale, rafinare care ar fi imposibilă numai cu o singură instanţă.[50]

---

[50] Visul nu este singurul fenomen care permite fundamentarea psihopatologiei pe psihologie. Într-o mică serie de articole din *Revista lunară de psihiatrie şi neurologie* („Despre mecanismul psihic al uitării", 1898*b*, „Despre amintirile-ecran", 1899*a*), caut să interepretez un număr de manifestări psihice cotidiene în sprijinul aceleiaşi idei. [*Completare din 1909*] Aceste articole şi altele care vor urma, despre uitare, greşeli de vorbire, acte ratate etc. au apărut adunate sub titlul *Psihopatologia vieţii cotidiene* (1901*b*).

F

Inconştientul şi conştiinţa. Realitatea

Dacă privim mai atent, în apropierea extremităţii motrice a aparatului nu există *două sisteme*, ci *două procese* sau *modalităţi de scurgere a excitaţiei*; această ipoteză ne-a fost sugerată de explicaţiile psihologice din secţiunea anterioară. Aceasta ne-ar fi indiferent; dat fiind că trebuie să fim mereu gata să ne abandonăm eşafodajul conceptual atunci când credem că putem să îl înlocuim cu altceva, mai apropiat de realitatea necunoscută. Să încercăm acum să stabilim corect câteva idei care s-ar fi putut forma din neînţelegere pe când am avut în vedere cele două sisteme în sensul cel mai apropiat şi mai pur, ca două locaţii în interiorul aparatului psihic, vederi care s-au cristalizat în expresiile „a refula" şi „a pătrunde". Atunci când afirmăm că un gând inconştient tinde să fie tradus în preconştient, pentru a pătrunde apoi în conştiinţă, nu vrem să spunem că trebuie să fie format un al doilea gând, situat într-un alt loc, asemănător unei transcrieri alături de care subzistă originalul; şi în ceea ce priveşte pătrunderea în conştiinţă dorim să eliminăm cu grijă orice idee de schimbare de loc. Atunci când spunem că un gând preconştient este refulat şi apoi este preluat în inconştient, aceste imagini împrumutate din cercul de reprezentări al luptei pentru un teren ne-ar putea tenta să presupunem că, într-adevăr, în locaţia psihică o anumită ordine este dizolvată şi este înlocuită de una nouă, în altă locaţie. Să înlocuim

aceste expresii cu ceva ce pare să corespundă mai bine stării reale de lucruri, în care o anumită ordine a beneficiat de o investire energetică sau aceasta i-a fost retrasă, astfel că formaţiunea psihică fie are loc sub dominarea unei instanţe, fie i se sustrage. Înlocuim şi aici, din nou, un mod de reprezentare topic cu unul dinamic; ceea ce ni se pare că se mişcă nu este formaţiunea psihică, ci inervaţia acesteia.[51]

Totuşi, consider că este eficient şi justificat să mă ocup mai departe de reprezentarea vizuală a celor două sisteme. Putem evita orice abuz al acestui mod de reprezentare dacă ne amintim că reprezentările, gândurile, formaţiunile psihice în general nu trebuie să fie localizate în elementele organice ale sistemului nervos, ci, ca să spunem aşa, *între ele*, acolo unde rezistenţele şi facilitările îşi formează corelatul care le corespunde. Tot ceea ce poate fi obiect al percepţiei noastre interne este *virtual*, ca şi imaginea din lunetă care este dată prin pătrunderea razelor luminoase. Însă avem tot dreptul să presupunem că sistemele care nu sunt ele însele psihice şi care nu sunt niciodată accesibile percepţiei noastre psihice seamănă cu lentilele lunetei, care oferă imaginea. În continuarea acestei analogii, putem compara cenzura între două sisteme cu refracţia care are loc la trecerea unei raze de lumină într-un nou mediu.

Până acum am făcut psihologie pe cont propriu; este timpul să privim în jur după opiniile teoretice dominante în psihologia contemporană şi să verificăm relaţia lor cu ipotezele noastre. Chestiunea inconştientului în psihologie este, după expresia puternică a lui Lipps (1897), mai puţin

---

51 [Completare din 1925:] Această idee a suferit o reconfigurare şi o schimbare, după ce am recunoscut ca o trăsătură esenţială a unei reprezentări preconştiente legătura cu resturile de reprezentări verbale („Inconştientul," 1915*e*).

o chestiune psihologică, cât *chestiunea* psihologiei însăşi. Atâta timp cât psihologia expedia această chestiune explicând literal că „psihicul" este „conştientul", iar expresia „procesele psihice inconştiente" este o evidentă contradicţie în termeni, a rămas exclusă o valorificare psihologică a observaţiilor pe care le putea obţine medicul din stări psihice anormale. Medicul şi filosoful se întâlnesc numai atunci când ambii recunosc faptul că procesele psihice inconştiente sunt „expresia adecvată şi justificată pentru o stare de fapt bine stabilită". Medicul nu poate decât să respingă dând din umeri asigurarea că „trăsătura indispensabilă a psihicului este conştiinţa" şi, dacă respectul lui pentru expresiile filosofilor este încă destul de mare, să presupună că ei nu tratează despre acelaşi obiect şi nu se îndeletnicesc cu aceeaşi ştiinţă. Căci fie şi numai o singură observaţie comprehensivă a vieţii psihice a unui nevrotic, o singură analiză a unui vis trebuie să îi impună convingerea nestrămutată că cele mai complicate şi mai corecte procese de gândire, cărora nu li se va refuza totuşi numele de procese psihice, pot să aibă loc fără a stimula conştiinţa persoanei.[52] Desigur că din aceste procese inconştiente medicul nu obţine informaţii până ce ele nu exercită asupra conştiinţei o acţiune care să permită comunicarea sau observarea. Dar acest efect de conştiinţă poate să prezinte o trăsătură psihică îndepărtată de procesul inconştient; astfel că percep-

---

52 [Completare din 1914:] Mă bucur să pot indica un autor care, din studiul visului, a tras aceeaşi concluzie despre relaţia între activitatea conştientă şi cea inconştientă. Du Prel spune: „Întrebarea: ce este sufletul cere în mod evident o cercetare preliminară, anume dacă sufletul este identic cu conştiinţa. Tocmai această chestiune preliminară este negată de vis, care arată că noţiunea de suflet o depăşeşte pe cea de conştiinţă, după cum forţa gravitaţională a unei stele se extinde dincolo de sfera ei de lumină" (1885, 47).

„Este un adevăr care nu poate fi evidenţiat suficient de clar: conştiinţa şi sufletul nu sunt concepte cu aceeaşi întindere." (*ibid.*, 306, 1868)

ţia internă nu poate să îl recunoască pe unul ca substitut pentru celălalt. Medicul trebuie să îşi ia libertatea de a pătrunde, prin inferenţă, de la efectul de conştiinţă la procesul psihic inconştient; pe această cale, el află că efectul de conştiinţă nu este decât rezultatul îndepărtat al unei acţiuni psihice a procesului inconştient şi că acesta nu a devenit conştient ca atare, de asemenea că el a existat şi a acţionat fără să se trădeze cumva conştiinţei.

Renunţarea la supraestimarea proprietăţii conştiinţei devine o condiţie indispensabilă pentru a avea o viziune corectă asupra psihicului. După expresia lui Lipps, inconştientul trebuie să fie considerat baza generală a vieţii psihice. Inconştientul este cercul mai mare care conţine în el cercul mai mic al conştiinţei; tot ceea ce este conştient are un stadiu preliminar inconştient, în timp ce inconştientul rămâne în acest stadiu şi totuşi poate pretinde valoarea deplină a unei activităţi psihice. Inconştientul este, de fapt, psihicul real, *a cărui natură internă ne este la fel de necunoscută ca şi realitatea lumii externe şi pe care datele conştiinţei ne-o oferă la fel de incomplet cum ne este oferită lumea externă de către datele organelor noastre de simţ.*

Dacă vechea opoziţie între viaţa conştientă şi viaţa onirică este redusă la proporţiile corecte de instalarea psihicului inconştient în poziţia care i se cuvine, sunt eliminate o serie de probleme legate de vis care i-au preocupat îndeaproape pe autorii precedenţi. Astfel, unele dintre activităţile a căror desfăşurare în vis ne-ar putea mira nu se mai pun pe seama visului, ci a gândirii inconştiente, care funcţionează şi ziua. Dacă, aşa cum afirmă Scherner (1861, 114 şi urm.), visul pare să se joace cu o reprezentare simbolică a corpului, ştim că aceasta este acţiunea anumitor fantasme inconştiente, care derivă probabil din impulsuri sexuale şi care se exprimă nu numai în vis, ci şi în fobiile isterice şi alte simptome. Dacă

visul continuă şi duce la rezolvare travaliul zilei şi aduce la lumină idei noi şi valoroase, nu ne rămâne altceva de făcut decât să îi scoatem deghizarea onirică, în calitate de produs al travaliului visului şi marcă a ajutorului dat de forţe obscure din profunzimea psihicului (vezi diavolul din visul cu sonata al lui Tartini).[53] Activitatea intelectuală însăşi revine aceloraşi forţe psihice care realizează în timpul zilei aceste procese. Probabil că tindem prea mult să supraestimăm caracterul conştient al producţiei intelectuale şi artistice. Din mărturiile unor oameni foarte productivi, ca Goethe şi Helmholtz, aflăm totuşi mai degrabă că ceea ce este esenţial şi nou în creaţiile lor le-a fost dat ca o iluminare şi s-a oferit aproape de-a gata percepţiei lor. În alte cazuri, contribuţia activităţii conştiente nu are nimic surprinzător, acolo unde exista o concentrare a tuturor forţelor psihice. Dar activitatea conştientă abuzează de privilegiul de a acoperi pentru noi tot restul, oriunde s-ar implica.

Nu merită osteneala de a trata semnificaţia istorică a visului ca pe vreo temă deosebită. Faptul că o căpetenie a fost determinată de un vis să se angajeze într-o întreprindere cutezătoare, al cărei rezultat a schimbat istoria, ne pune o nouă problemă doar atâta timp cât opunem visul ca pe o forţă străină altor puteri psihice mai familiare. Problema nu mai există atunci când considerăm visul ca o *formă de exprimare* pentru stimulări asupra cărora în timpul zilei apăsa o rezistenţă şi care şi-au putut aduce noaptea întăriri din

---

53 Se spune că violonistul şi compozitorul Tartini (1692-1770) ar fi visat că şi-a vândut sufletul diavolului. Apoi, diavolul a luat o vioară şi a cântat cu o tehnică desăvârşită o sonată deosebit de frumoasă. Când s-a trezit, Tartini a scris imediat ce îşi mai putea aminti din aceasta şi astfel a luat naştere celebra sa sonată „Trilul Diavolului" (*N. t.*).

surse de excitaţie foarte profunde.[54] Însă atenţia cu care vechile popoare întâmpină visul este un omagiu, bazat pe o intuiţie psihologică corectă, pentru ceea ce este necontrolat şi indestructibil în sufletul omenesc, pentru *demonic,* furnizor al dorinţei visului, pe care îl regăsim în inconştientul nostru.

Nu spun fără intenţie *în inconştientul nostru,* căci ceea ce numim astfel nu se suprapune cu inconştientul filosofilor şi nici cu inconştientul lui Lipps. Acolo el desemna doar opusul conştiinţei; faptul că în afară de procesele psihice conştiente există şi procese inconştiente este o idee puternic disputată şi aprig apărată. Din enunţul cu vaste implicaţii al lui Lipps, aflăm că tot ceea ce este psihic există ca inconştient, o parte existând şi într-o formă conştientă. Dar nu pentru a demonstra *acest* enunţ am apelat la fenomenele visului şi formării simptomului isteric; observaţia asupra vieţii cotidiene normale ajunge ea singură pentru a-l pune dincolo de orice îndoială. Noutatea pe care o aduce analiza formaţiunilor psihopatologice şi deja a primeia dintre ele, visul, constă în faptul că inconştientul — deci psihicul — apare ca funcţie a două sisteme separate şi că acest lucru se întâmplă atât în viaţa psihică normală, cât şi în cea patologică. Există deci *două inconştiente,* pe care psihologii nu le diferenţiază. Ambele sunt inconştient, în sensul psihologiei; dar în sensul nostru unul, pe care îl numim *Inc,* este şi *incapabil de a deveni conştient,* în timp ce celălalt, *Pcs,* a fost numit de noi astfel pentru că excitaţiile acestuia pot ajunge la conştiinţă, ce-i drept şi după ce ţin seamă de anumite reguli, poate numai după ce depăşesc o nouă cenzură, dar fără a ţine totuşi seama de sistemul *Inc.* Faptul că, pentru a ajunge la conştiinţă,

---

[54] [*Completare din 1911*] Cf. aici visul (Σὰ Τύρος) comunicat mai sus pe care l-a avut Alexandru cel Mare în timpul asediului asupra Tyrului.

excitaţiile trebuie să treacă printr-o succesiune nemodificabilă, o succesiune de instanţe, care ni se trădează prin schimbările cenzurilor lor, ne-a servit la expunerea unei analogii spaţiale. Am descris relaţiile dintre cele două sisteme şi relaţiile fiecăruia cu conştiinţa spunând că sistemul *Pcs* stă ca un scut între sistemul *Inc* şi conştiinţă. Sistemul *Pcs* nu numai că barează accesul la conştiinţă, el domină şi accesul către motilitatea voluntară şi dispune de trimiterea unei energii mobile de investire, cu o parte a căreia ne-am familiarizat, în calitate de atenţie.[55]

Trebuie să ne ţinem la distanţă şi de deosebirea care se bucură de atâta popularitate în noua literatură despre psihonevroze, anume cea între *supraconştient şi subconştient*, deoarece tocmai ea pare să sublinieze echivalarea psihicului cu conştientul.

Ce rol îi mai rămâne să joace în prezentarea noastră conştiinţei, care fusese odată atotputernică, acoperind totul? Care altul decât cel de *organ de simţ pentru perceperea calităţilor psihice*. Conform ideilor care au stat la baza încercării noastre de schematizare, putem să privim percepţia conştiinţei numai ca activitate proprie a unui sistem special, pentru care se recomandă abrevierea *Cs*. Credem că acest sistem este asemănător, în ceea ce priveşte caracterele sale mecanice, cu sistemul percepţiei *P*, deci este excitabil de către calităţi şi incapabil să păstreze urmele transformărilor, aşadar, fără memorie. Aparatul psihic, care este orientat către lumea exterioară prin organul de simţ al sistemelor *P*, este el însuşi

---

[55] [*Completare din 1914*] Cf. aici „Observaţiile asupra conceptului de inconştient în psihanaliză" [1912*g*] (în engleză în *Proceedings of the Society for Psychical Research*, vol. 26, 312), în care am diferenţiat între semnificaţia descriptivă, cea dinamică şi cea sistematică a cuvântului polisemantic „inconştient".

o lume externă pentru organul de simţ al *Cs*, a cărui justificare teleologică constă în această relaţie. Principiul succesiunii instanţelor, care pare să domine construcţia aparatului, ne mai apare aici o dată. Materialul de excitaţii curge spre sistemul *Cs* din două surse, dinspre sistemul *P*, a cărui excitaţie determinată de calităţi trece probabil printr-o nouă prelucrare, până ce devine senzaţie conştientă, şi din interiorul aparatului însuşi, ale cărui procese cantitative sunt resimţite, atunci când sunt supuse anumitor transformări, ca o succesiune calitativă de plăcere şi neplăcere.

Filosofii, care au observat că formaţiuni de gândire corecte şi coerente sunt posibile şi fără amestecul conştiinţei, au simţit că este greu să i se atribuie conştiinţei o funcţie; li se părea că aceasta este o reflectare superfluă a procesului psihic complet. Analogia dintre sistemul nostru *Cs* şi sistemul percepţiei ne smulge din această încurcătură. Vedem că percepţia prin organele noastre de simţ are drept consecinţă o atragere a investirii de atenţie pe căile pe care se răspândeşte excitaţia senzorială care soseşte; excitaţia calitativă a sistemului *P* serveşte drept reglator al traseului cantităţii mobile din aparatul psihic. Putem atribui aceeaşi funcţie organului senzorial care suprapune al sistemului *Cs*. Percepând noi calităţi, ea realizează o nouă contribuţie la direcţionarea şi repartizarea eficientă a cantităţilor mobile de investire. Prin intermediul percepţiei plăcerii şi neplăcerii, ea influenţează cursul investirilor în interiorul aparatului psihic altminteri inconştient, funcţionând prin deplasări de cantitate. Este probabil că principiul neplăcerii reglează la început automat deplasările investirii; însă este foarte posibil ca la aceste calităţi conştiinţa să adauge o a doua reglare, mai fină, care se poate chiar opune primeia. Aceasta desăvârşeşte capacitatea de performanţă a aparatului, făcându-l capabil, în ciuda planului originar, să investească şi să elaboreze chiar şi ceea ce este

asociat cu declanşarea de neplăcere. Din psihologia nevrozelor aflăm că pentru aceste reglări prin excitaţia calitativă a organelor de simţ este prevăzut un rol important în activitatea de funcţionare a aparatului. Dominaţia automată a principiului primar al neplăcerii şi restrângerea capacităţii de acţiune care este legată de ea sunt întrerupte de reglările senzoriale, care sunt şi ele, din nou, automatisme. Aflăm că refularea care, la început eficientă, duce totuşi la o pierdere nocivă a inhibiţiei şi stăpânirii psihice afectează mai curând amintirile decât percepţiile, pentru că în cazul celor dintâi este exclusă creşterea investirii prin excitaţia organelor psihice de simţ. În timp ce un gând reprobabil nu devine conştient pentru că este supus refulării, alteori el poate să fie refulat numai pentru că, din alte motive, el a fost retras percepţiei conştiente. Iată câteva indicii de care se foloseşte terapeutul pentru a reversa refulările deja realizate.

Valoarea suprainvestirii, care este produsă prin influenţa reglatoare a organului senzorial al *Cs* asupra cantităţii mobile, nu este evidenţiată în contextul teleologic prin nimic mai bine decât prin crearea unei noi serii calitative şi astfel a unei noi reglări, care constituie privilegiul pe care oamenii îl au faţă de animale. Procesele de gândire sunt în sine lipsite de calitate, cu excepţia excitaţiilor de plăcere şi respectiv neplăcere care le însoţesc, care trebuie să fie ţinute între anumite limite, din cauza posibilului lor efect de tulburare a gândirii. Pentru a căpăta o calitate, procesele de gândire sunt asociate la oameni cu amintiri ale cuvintelor, ale căror resturi de calitate sunt suficiente pentru a atrage asupra lor atenţia conştiinţei şi, pornind de la ele, gândirea să dobândească o nouă investire mobilă.

Nu întrezărim întreaga multitudine a problemelor conştiinţei decât dacă descompunem procesele gândirii isterice. Avem atunci impresia că şi trecerea de la preconştient la

investirea conştiinţei este legată de o cenzură, asemănătoare celei care se află între *Inc* şi *Pcs*. Nici această cenzură nu se instalează decât dincolo de o anumită limită cantitativă, astfel că îi scapă formaţiuni de gândire puţin intense. Toate cazurile posibile de oprire la porţile conştiinţei, ca şi de acces restricţionat către aceasta sunt reunite în cadrul simptomelor psihonevrotice; per ansamblu, toate indică o conexiune strânsă şi reciprocă între cenzură şi conştiinţă. Cu comunicarea a două astfel de întâmplări voi încheia aceste explicaţii psihologice.

Am fost convocat pentru a examina o fată inteligentă şi cu aspect dezinvolt. Costumaţia ei este ciudată; deşi, de regulă, îmbrăcămintea femeilor este studiată până la ultimul fald, ei îi atârnă un ciorap, iar doi nasturi de la bluză sunt deschişi. Se plânge de dureri la picior şi îşi dezgoleşte o gambă, fără ca acest lucru să îi fie cerut. Plângerea ei principală este, literalmente: are în pântec o senzaţie, *ca şi cum acolo s-ar ascunde ceva ce se mişcă de colo-colo şi o zguduie* mereu. Adesea corpul ei întreg devine *ţeapăn*. Colegul care mă însoţeşte se uită la mine; el a înţeles semnificaţia plângerii ei. Amândurora ni se pare ciudat că mama bolnavei nu se gândeşte la nimic legat de acest simptom; ea trebuie să se fi aflat de repetate ori în situaţia pe care o descrie copilul ei. Fetiţa însăşi nu are nicio bănuială despre ce înseamnă, alminteri nu i-ar da expresie verbală. Aici s-a reuşit orbirea cenzurii, astfel încât o fantasmă care altminteri ar fi rămas în preconştient este admisă inofensiv în conştiinţă sub masca unei plângeri.

Un alt exemplu: încep un tratament psihanalitic cu un băiat de paisprezece ani, care suferă de *tic convulsif*, vomă isterică, cefalee etc., prin a-l asigura pe pacient că, după ce va închide ochii, va vedea imagini sau îi vor veni idei pe care trebuie să mi le comunice. El răspunde în imagini. Retrăieş-

te vizual ultima impresie pe care a avut-o înainte de a veni la mine. Jucase cu unchiul său dame şi acum vede tabla în faţa lui. El explică diferite poziţii, favorabile şi nefavorabile, mişcări care nu trebuie făcute. Apoi, vede pe tablă un pumnal, un obiect pe care îl posedă tatăl său, pe care însă fantezia lui îl plasează pe tablă. Apoi pe tablă se află şi o seceră, apoi vine o coasă şi acum apare imaginea unui ţăran bătrân, care coseşte iarba din faţa casei sale natale îndepărtate. După câteva zile am înţeles această înşiruire de imagini. O situaţie familială nefericită l-a pus pe băiat într-o stare de surescitare. Un tată aspru, iute la mânie, care trăia nesatisfăcut cu mama băiatului, ale cărui mijloace de educaţie erau ameninţările; despărţirea tatălui de mama slabă şi afectuoasă; recăsătorirea tatălui care, într-o zi, a adus acasă o femeie tânără, pe post de nouă mamă. În primele zile care au urmat după aceasta a izbucnit boala băiatului de paisprezece ani. Acele imagini au fost construite, ca aluzii inteligibile, de mânia reprimată împotriva tatălui. Materialul a fost furnizat de o reminiscenţă din mitologie. Secera este cea de care s-a folosit Zeus atunci când şi-a emasculat tatăl, coasa şi imaginea ţăranului îl descriu pe Cronos, bătrânul violent, care îşi mănâncă copiii şi pe care Zeus se răzbună atât de nemilos. Căsătoria tatălui a fost prilejul de a-i returna acestuia reproşurile şi ameninţările pe care le auzise copilul de la el anterior, pentru că *se juca* cu organele genitale (jocul de dame; mişcările interzise; pumnalul care poate ucide). Aici, amintiri de mult refulate şi vlăstarele lor rămase inconştiente sunt cele care s-au strecurat în conştiinţă, pe căile ocolite deschise pentru ele, ca imagini aparent *fără sens*.

Astfel, aş căuta valoarea teoretică a preocupării pentru vis în contribuţiile la cunoaşterea psihologică şi în pregătirea pentru înţelegerea psihonevrozelor. Cine poate bănui la ce

importanță se mai poate ridica o cunoaștere temeinică a structurii și funcționalităților aparatului psihic, dacă deja stadiul actual al cunoașterii noastre ne permite o influențare terapeutică fericită asupra formelor de psihonevroză care sunt în sine vindecabile? Şi aud deja întrebările: care este valoarea practică a acestei preocupări pentru cunoașterea psihicului, pentru descoperirea trăsăturilor de caracter ascunse ale individului? Nu au oare imboldurile inconștiente pe care visul le revelează valoarea unor forțe reale ale vieții psihice? Poate fi luată ușor semnificația etică a dorințelor reprimate, care după cum creează vise ar putea într-o zi să creeze altceva?

Nu mă simt îndreptățit să răspund la aceste întrebări. Gândurile mele nu au urmărit mai departe această latură a problemei visului. Sunt numai de părere că, în orice caz, împăratul roman nu avea dreptate atunci când își trimitea la moarte un supus pentru că acesta visase că îl ucisese pe Imperator. El ar fi trebuit să se intereseze mai întâi ce însemna acest vis; este foarte probabil ca acesta să nu fi fost același lucru cu aparența. Şi chiar dacă un vis care suna altfel ar fi avut această semnificație de lezmajestate, ar fi potrivit să ne gândim la cuvintele lui Platon, anume că cei virtuoși se mulțumesc să viseze ceea ce chiar fac în viață cei răi. Sunt deci de părere că cel mai bine este să lăsăm visele în pace. Nu știu dacă putem recunoaște o *realitate* dorințelor inconștiente. Gândurilor de trecere și intermediare, cu siguranță, nu. Dacă avem în fața ochilor dorințele inconștiente, aduse la ultima și cea mai veridică expresie a lor, atunci trebuie să spunem că realitatea *psihică* este o formă specială de existență, care nu trebuie confundată cu realitatea *materială*. Pare atunci nejustificat ca oamenii să se opună să preia responsabilitatea pentru imoralitatea viselor lor. Prin recunoașterea modalității de funcționare a aparatului psihic și prin

înţelegerea relaţiei dintre conştiinţă şi inconştient se pune în general capăt aspectului repulsiv etic al vieţii noastre onirice şi fantasmatice.

„Ceea ce ne-a spus visul despre situaţia noastră prezentă (realitatea) vom căuta apoi să investigăm şi în stare conştientă şi nu trebuie să ne mirăm atunci când acel monstru pe care l-am văzut sub lupa analizei se regăseşte apoi sub forma unui infuzor." [H. Sachs (1912, 569)]

Pentru necesitatea practică a aprecierii caracterului omului sunt în general suficiente acţiunea şi opiniile care se exprimă conştient. Fapta merită să fie considerată în primul rând, căci multe impulsuri trimise spre conştiinţă vor fi suspendate de către forţele reale ale vieţii psihice, înainte de transpunerea lor în faptă. De aceea, adesea ele nu întâlnesc niciun obstacol psihic în calea lor, pentru că inconştientul este sigur că ele vor fi împiedicate pe altă cale. În orice caz, este instructiv să facem cunoştinţă cu terenul foarte accidentat pe care se ridică mândre virtuţile noastre. Edificiul complicat, dinamic în toate direcţiile, al unui caracter uman se rezolvă foarte rar printr-o alternativă simplă, aşa cum ar dori teoria noastră morală învechită.

Şi care este valoarea visului pentru cunoaşterea viitorului? Nu trebuie, desigur, să ne gândim la aşa ceva. Am putea spune mai bine: pentru cunoaşterea trecutului. Căci, în orice sens, visul provine din trecut. Ce-i drept, vechea credinţă că visul ne arată viitorul nu este lipsită total de adevăr. Dat fiind că visul ne înfăţişează ca împlinită o dorinţă, el ne duce deja în viitor; dar acest viitor, pe care visătorul îl percepe ca prezent, este creat de dorinţa lui indestructibilă, aidoma acelui trecut.

Bibliografie

A

Lista lucrărilor şi a autorilor citaţi

ABEL, K., (1884) *Über den Gegensinn der Urworte,* Leipzig.

ABRAHAM, K., (1909) *Traum und Mythus: Eine Studie zur Völkerpsychologie,* Leipzig und Viena. Reeditat în K. Abraham, *Psychoanalytische Studien zur Charakterbildung* (und andere Schriften), ed. J. Cremerius, *Conditio humana,* Frankfurt pe Main, 1969, p. 261; a doua ediţie în 1971, sub titlul *Psychoanalytische Studien I.*

ADLER, A., (1910) „Der psychische Hermaphroditismus im Leben und in der Neurose", *Fortschr. Med.,* vol. 28, p. 486.

(1911) „Beitrag zur Lehre vom Widerstand", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 214.

ALLISON, A., (1868) „Nocturnal Insanity", *Med. Times & Gaz.,* vol. 947, p. 210.

ALMOLI, S., (1637) *vezi* Salomon Almoli (1637)

AMRAM, N., (1901) *Sepher pithrôn chalômôth,* Ierusalim.

ARISTOTEL, *De somniis* şi *De divinatione per somnum* – trad. rom. de Şerban Mironescu şi Constantin Noica: *Despre vise* şi *Despre profeţia ivită în somn în Parva Naturalia*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1996.

[Traducere germană de Hermann Bender: „Über Träume und Traumdeutung (*De somniis)* şi „Von der Traumdeutung" *(De divinatione per somnum),* în *Langenscheidtsche Bibliothek griechischer u. römischer Klassiker,* vol. 25: *Aristoteles VI: Kleine naturwissenschaftliche Schriften (Parva Naturalia),* Berlin und Stuttgart, 1855-97, partea a IV-a, pp. 60-70 şi 70-75]

ARTEMIDOROS DIN DALDIS, *Oneirocritica* — traducere în limba română de Mariana Băluţă-Skultéty *„Carte de tălmăcire a viselor"*, Polirom, Iaşi, 2001.
[Traducere germană de F.S. Krauss: *Symbolik der Träume,* Viena, 1881; de Hans Licht: „Erotische Träume und ihre Symbolik", *Anthropophyteia,* vol. 9 (1912), p. 316.]

ARTIGUES, R., (1884) *Essai sur la valeur séméiologigue du rêve* (Dissertation), Paris.

BENINI, V., (1898) „La memoria e la durata dei sogni", *Riv. ital. filos.,* vol. 13 *a,* p. 149.

BERNARD-LEROY, E., şi TOBOWOLSKA, J., (1901) „Mécanisme intellectuel du rêve", *Rev. phil.,* vol. 51, p. 570.

BERNFELD, S., (1944) „Freud's Earliest Theories and the School of Helmholtz", *Psychoanal. Quart.,* vol. 13, p. 341.

BERNSTEIN, I., şi SEGEL, B.W., (1908) *Jüdische Sprichwörter und Redensarten,* Varşovia.

BETLHEIM, S. şi HARTMANN, H., (1924) „Über Fehlreaktionen des Gedächtnisses bei der Korsakoffschen Psychose", *Arch. Psychiat. Nervenkr.,* vol. 72, p. 278.

BIANCHIERI, F., (1912) „I sogni dei bambini di cinque anni", *Riv. psicol.,* vol. 8, p. 325, *vezi şi* Doglia, S., şi Bianchieri, F.

Biblia – Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.

BINZ, C., (1878) *Über den Traum,* Bonn.

BLEULER, E., (1910) „Die Psychoanalyse Freuds", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 623.
BONNATELLI, F., (1880) „Del sogno", *La filosofia delle scuole italiane*, Feb. 16.
BÖRNER, J., (1855) *Das Alpdrücken, seine Begründung und Verhütung*, Würzburg.
BÖTTINGER, (1795) ln C. P. J. Sprengel: *Beiträge zur Geschichte der Medizin*, vol. 2.
BOUCHÉ-LECLERCQ, A., (1879-82) *Histoire de la divination dans l'antiquité*, Paris.
BREUER, J., şi FREUD, S., (1895) *vezi* Freud, S. (1895*d*) (1940 [1892]) *vezi* Freud, S. (1940*d*).
BÜCHSENSCHÜTZ, B., (1868) *Traum und Traumdeutung im Altertum*, Berlin.
BURDACH, K.F., (1838) *Die Physiologie als Erfahrungswissenschaft*, vol. 3 al ediţiei a doua, 1832-40 (prima ediţie, 1826-32).
BUSEMANN, A. (1909) „Traumleben der Schulkinder", *Z. päd. Psychol.*, vol. 10, p. 294.
(1910) „Psychologie der kindlichen Traumerlebnisse", *Z. päd. Psychol.*, vol. 11, p. 320.
CABANIS, P.J.G., (1802) *Rapports du physique et du moral de l'homme*, Paris.
CALKINS, M.W., (1893) „Statistics of Dreams", *Am. J. Psychol.*, vol. 5, p. 311.
CAREÑA, CAESARE, (1631) *Tractatus de Officio Sanctissimae Inquisitionis,...* etc., Cremona.
CHABANEIX, P., (1897) *Physiologie cérébrale: le subconscient chez les artistes, les savants, et les écrivains*, Paris.
CICERO, *De divinatione*, (36, 79) – traducere în limba română de Gabriela Haja şi Mihaela Paraschiv, Polirom, Iaşi, 1998. [*traducere germană* de G. H. Moser: „Von der Weissagung", in Cicero, *Werke*, vol. 7/8, Stuttgart, 1828.]
CLAPARÈDE, E., (1905) „Esquisse d'une théorie biologique du sommeil", *Arch. psychol.*, vol. 4, p. 245.

CLERK-MAXWELL, J., (1876) *Matter and Motion,* Londra.
CORIAT, I.H., (1913) „Zwei Sexual-symbolische Beispiele von Zahnarzt-Träumen", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 3, p. 440.
DATTNER, B., (1913) „Gold und Kot", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 495.
DAVIDSON, WOLF, (1799) *Versuch über den Schlaf* (ediţia a doua), Berlin (prima ediţie, 1795).
DEBACKER, F. (1881) *Des hallucinations et terreurs nocturnes chez les enfants* (Dissertation), Paris.
DELACROIX, H., (1904) „Sur la structure logique du rêve", *Rev. metaphys.,*vol. 12, p. 921.
DELAGE, Y.,(1891), „Essai sur la théorie du rêve", *Rev. industr.,* vol. 2, p. 40.
DELBOEUF, J.R.L., (1885) *Le sommeil et les rêves,* Paris.
DIEPGEN, P,. (1912) *Traum und Traumdeutung als medizinisch-naturwissenschaftliches Problem im Mittelalter,* Berlin.
DOGLIA, S., şi BIANCHIERI, F., (1910-11) „I sogni dei bambini di tre anni", *Contrib. psicol.,* vol. 1, p. 9.
DÖLLINGER, J., (1857) *Heidenthum und Judenthum,* Regensburg.
DREXL, F.X., (1909) *Achmets Traumbuch: Einleitung und Probe eines kritischen Textes* (Dissertation), München.
DUGAS, L., (1897*a*) „Le sommeil et la cérébration inconsciente durant le sommeil", *Rev. phil.,* vol. 43, p. 410.
(1897*b*) „Le souvenir du rêve", *Rev. phil.,* vol. 44, p. 220.
DU PREL, C., (1885) *Die Philosophie der Mystik,* Leipzig.
EDER, M.D., (1913) „Augenträume", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 157.
EGGER, V., (1895) „La durée apparente des rêves", *Rev. phil.,* vol. 40, p. 41.
(1898) „Le souvenir dans le rêve", *Rev. phil.,* vol. 46, p. 154.

ELLIS, HAVELOCK, (1899) „The Stuff that Dreams are made of", *Popular Science Monthly*, vol. 54, p. 721.
(1911) *The World of Dreams*, Londra.

ERDMANN, J.E., (1852) *Psychologische Briefe* (Brief VI), Leipzig.

FECHNER, G.T., (1860) *Elemente der Psychophysik* (2 vol.), Leipzig. (ediţia a doua, Leipzig, 1889).

FEDERN, P., (1914) „Über zwei typische Traumsensationen", *Jb. Psychoanalyse*, vol. 6, p. 89.

FÉRÉ, C., (1886) „Note sur un cas de paralysie hystérique consecutive à un rêve", *Soc. Biolog.*, vol. 41 (20 nov.).
(1887) „A contribution to the Pathology of Dreams and of Hysterical Paralysis", *Brain*, vol. 9, p. 488.

FERENCZI, S., (1910) „Die Psychoanalyse der Träume", *Psychiat.-neurol. Wschr.*, vol. 12, pp. 102, 114 şi 125.
(1911) „Über lenkbare Träume", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 31. Ediţie nouă în S. Ferenczi, *Schriften zur Psychoanalyse I*, editat de M. Balint, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1970, p. 97.
(1912) „Symbolische Darstellung des Lust- und Realitätsprinzips im Ödipus-Mythos", *Imago*, vol. 1, p. 276.
(1913) „Zur Augensymbolik", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 161.
(1916) „Affektvertauschung im Träume", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 4, p. 112. Ediţie nouă în: S. Ferenczi, *Schriften zur Psychoanalyse I*, editat de M. Balint, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1970, p. 227.
(1917) „Träume der Ahnungslosen", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 4, p. 208. Ediţie nouă în: S. Ferenczi, *Schriften zur Psychoanalyse I*, editat de M. Balint, *Conditio humana*, Frankfurt pe Main, 1970, p. 239.

FICHTE, I.H., (1864) *Psychologie: die Lehre vom bewußten Geiste des Menschen* (2 vol.), Leipzig.

FISCHER, K.P., (1850) *Grundzüge des Systems der Anthropologie* (partea I, vol. 2), în *Grundzüge des Systems der Philosophie,* Erlangen.
FLIEß, W., (1906) *Der Ablauf des Lebens,* Viena.
FÖRSTER, M., (1910) „Das lateinisch-altenglische pseudo-Danielsche Traumbuch in Tiberius A. III", *Archiv Stud. neueren Sprachen und Literaturen,* vol. 125, p. 39.
(1911) „Ein mittelenglisches Vers-Traumbuch des 13. Jahrhunderts", *Archiv Stud. neueren Sprachen und Literaturen,* vol. 127, p. 31.
FOSTER, M., şi SHERRINGTON, C.S., (1897) „The Central Nervous System", *A Textbook of Physiology,* partea III, ediţia a 7-a, Londra.
FOUCAULT, M., (1906) *Le rêve: études et observations,* Paris.
FREUD, S., (1877*a*) „Über den Ursprung der hinteren Nervenwurzeln im Rückenmarke von Ammocoetes (Petromyzon Planeri)", *S. B. Akad. Wiss. Viena* (Math.-Naturwiss. Kl.), Secţiunea III, vol. 75, p. 15.
(1884*e*) „Über Coca", *Zentbl. ges. Ther.,* vol. 2, p. 289.
(1893*c*) „Quelques considérations pour une étude comparative des paralysies motrices organiques et hystérique", *G. W.*, vol. 1, p. 39.
(1894*a*) „Die Abwehr-Neuropsychosen", *G. W.* vol. 1, pp. 59-74.
(1895*b*) „Über die Berechtigung, von der Neurasthenie einen bestimmten Symptomenkomplex als «Angstneurose» abzutrennen", *G. W.* vol. 1, p. 315, trad. rom. de Roxana Melnicu: *Despre motivele care îndreptăţesc izolarea unui complex de simptome din neurastenie sub numele de „nevroză de angoasă"*, în S. Freud *Opere,* vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1895*d)* şi Breuer, J., *Studien über Hysterie,* Viena; ediţie nouă (Fischer Taschenbuch), Frankfurt pe

Main, 1970. *G. W.*, vol. 1, p. 75, volum de completare, pp. 217, 221.
(1896*b*) „Weitere Bemerkungen über die Abwehr-Neuropsychosen", *G. W.* vol. 1, p. 379
(1898*b*) „Zum psychischen Mechanismus der Vergeßlichkeit", *G. W.* vol. 1, p. 519.
(1899*a*) „Über Deckerinnerungen", *G. W.* vol. 1, pp. 531.
(1901*a*) *Über den Traum, G. W.* vol. 2-3, p. 643.
(1900*a*) *Die Traumdeutung,* Wien, *G. W.*, Bd. 2-3, *Studienausgabe,* Bd. 2 (13-19,114, 116, 120, 135, 141, 195, 268, 359, 381-4, 388, 400, 438, 591)
(1901*b*) *Zur Psychopathologie des Alltagslebens,* Berlin, 1904, *G. W.* vol. 4, trad. rom. de Leonard Gavriliu: „Psihopatologia vieţii cotidiene", în S. Freud, *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieţii cotidiene,* Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1990.
(1905*c*) *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten,* Viena, *G. W.* vol. 6,trad. rom. de Daniela Ştefănescu: „Cuvântul de spirit şi raportul său cu inconştientul", în S. Freud, *Opere,* vol. 8, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.
(1905*d*) *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie,* Viena, *G. W.* vol. 5, pp. 29-145, trad. rom. de Rodica Matei: „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii", în S. Freud, *Opere,* vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1905*e* [1901]) „Bruchstück einer Hysterie-Analyse", *G. W.* vol. 5, pp. 163-286, trad. rom. de Georgeta Mitrea: „Fragment dintr-o analiză de isterie", în S. Freud, *Opere,* vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1906*a*) „Meine Ansichten über die Rolle der Sexualität in der Ätiologie der Neurosen", *G. W.* vol. 5, pp. 149-159, trad. rom. de Rodica Matei: „Opiniile

mele despre rolul sexualităţii în etiologia nevrozelor", în S. Freud, *Opere,* vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1907*a* [1906]) *Der Wahn und die Träume in W. Jensens „Gradiva"*, Viena, *G. W.*, vol. 7, p. 31; *Studienausgabe,* vol. 10, p. 9, trad. rom. de Vasile Dem. Zamfirescu: „Delir şi vise în *Gradiva* de Jensen" în S. Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată,* Editura Trei, Bucureşti, 1994.
(1908*a*) „Hysterische Phantasien und ihre Beziehung zur Bisexualität", *G. W.*, vol. 7, p. 191, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Fantasmele isterice şi relaţia lor cu bisexualitatea", în S. Freud, *Opere,*, vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1908*b*) „Charakter und Analerotik", *G. W.* vol. 7, pp. 203-209, trad. rom. de Corneliu Irimia: „Caracter şi erotică anală", în S. Freud, *Opere,* vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.
(1908*c*) „Über infantile Sexualtheorien", *G. W.* vol. 7, pp. 169-188, trad. rom. de Rodica Matei: „Despre teoriile sexuale infantile", în S. Freud, *Opere,* vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1908*e* [1907]) „Der Dichter und das Phantasieren", *G. W.*, vol. 7, p. 213; *Studienausgabe,* vol. 10, p. 169.
(1909*a* [1908]) „Allgemeines über den hysterischen Anfall", *G. W.* vol. 7, pp. 233-240, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Generalităţi despre criza de isterie", în S. Freud, *Opere,* vol. 5, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1909*b*) „Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben", *G. W.* vol. 7, pp. 241-377, trad. rom. de Rodica Matei: „Micul Hans", în S. Freud, *Opere,* vol. 2, Ed. Trei, Bucureşti, 1999.
(1909*d*) „Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose", *G. W.* vol. 7, pp. 379-463, trad. rom.

de Corneliu Irimia: „Remarci asupra unui caz de nevroză obsesională", în S. Freud, *Opere,* vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.

(1910*a* [1909]) *Über Psychoanalyse, G. W.* vol. 8, p. 1-60, trad. rom. de Leonard Gavriliu: „Cinci prelegeri de psihanaliză", în S. Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene,* Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1990.

(1910*d*) „Die zukünftigen Chancen der psychoanalytischen Therapie", *G. W.* vol. 8, pp. 104.

(1910*e*) „Über den Gegensinn der Urworte", G. W. vol. 8, pp. 213-221, trad. rom. de Daniela Ştefănescu: „Despre sensul contrar al cuvintelor străvechi", în S. Freud, *Opere,* vol. 8, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.

(1910*h*) „Über einen besonderen Typus der Objektwahl beim Manne", *G. W.,* vol. 8, p. 66; *Studienausgabe,* vol. 5, p. 185. (394)

(1910*l*) „Typisches Beispiel eines verkappten Ödipustraumes", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 45; tipărit în *Die Traumdeutung, G. W.,* vol. 2-3 p. 404; *Studienausgabe,* vol. 2, pp. 389-390.

(1911*a*) „Nachträge zur Traumdeutung", în: *Die Traumdeutung, G. W.,* vol. 2-3, pp. 365-370 (incomplet); *G. W.,* volum de completare, p. 604 (complet); *Studienausgabe,* vol. 2, pp. 354-359 (complet).

(1911*b*) „Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen Geschehens", *G. W.* vol. 8, pp. 229-238, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Formulări despre cele două principii ale funcţionării psihice", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.

(1911*e*) „Die Handhabung der Traumdeutung in der Psychoanalyse", *G. W.* vol. 8, pp. 349-357.

(1912*g*) „A Note on the Unconscious in Psycho-Analysis" (în engleză). [*Traducere germană* de Hanns Sachs: „Einige Bemerkungen über den Begriff des Unbewußten in der Psychoanalyse", *G. W.*, vol. 8. p. 340; trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Câteva observaţii privind conceptul de inconştient în psihanaliză", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000].
(1912-13) *Totem und Tabu,* Viena, 1913. *G. W.*, vol. 9; *Studienausgabe,* vol. 9, p. 287.
(1913*a*) „Ein Traum als Beweismittel", *G. W.*, vol. 10, p. 12.
(1913*d*) „Märchenstoffe in Träumen", *G. W.*, vol. 10, p. 2.
(1913*f*) „Das Motiv der Kästchenwahl", *G. W.*, vol. 10, p. 244; *Studienausgabe,* vol. 10, p. 181.
(1913*g*) „Erfahrungen und Beispiele aus der analytischen Praxis" *G. W.*, vol. 10, p. 40 (incomplet); în: *Die Traumdeutung, G. W.* vol. 2-3 (incomplet); *G. W.*, volum de completare, p. 614 (complet).
(1914*c*) „Zur Einführung des Narzißmus", *G. W.*, vol. 10, pp. 138-170, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Pentru a introduce narcisismul", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1914*d*) „Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung", *G. W.* vol. 10, p. 43.
(1914*e*) „Darstellung der «großen Leistung» im Traums) in: *Die Traumdeutung, G.W.,* Bd. 2-3, S. 416 (unvollständig); *G.W.,* Nachtr., S. 620 (vollständig); *Studienausgäbe,* Bd. 2, S. 401 (unvollständig). (401, 591)
(1915*b*) „Zeitgemäßes über Krieg und Tod", *G. W.* vol. 10, pp. 248-261, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Consideraţii actuale despre război şi moarte", în S. Freud, *Opere,* vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.

(1915*d*) „Die Verdrängung", *G. W.* vol. 10, pp. 248-261, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Refularea", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1915*e*) „Das Unbewußte", *G. W.* vol. 10, pp. 263-303, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Inconştientul", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1916*d*) „Einige Charaktertypen aus der psychoanalytischen Arbeit", *G.W.*, Bd. 10, S.364; *Studienausgabe,*(Bd. 10, S. 229. (270)
(1916-1917) [1915-17] *Vorlesungen zur Einführung in der Psychoanalyse, G. W.* vol. 11, p. 60, trad. rom. de Leonard Gavriliu: „Introducere în psihanaliză", în S. Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene,* Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1990.
(1917*d*)[1915] „Metapsychologische Ergänzung zur Traumlehre", *G. W.* vol. 10, pp. 411-426, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Completare metapsihologică la teoria viselor", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1918*b*) [1914]„Aus der Geschichte einer infantilen Neurose", *G. W.* vol. 12, p. 29.
(1919*h*) „Das Unheimliche", *G. W.* Vol. 12, p. 229, trad. rom. de Vasile Dem. Zamfirescu: „Straniul" în S. Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată,* Editura Trei, Bucureşti, 1994.
(1920*a*) Über die Psychogenese eines Falles von weiblicher Homosexualität, *G. W.* vol. 12, pp. 269-302, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre psihogeneza unui caz de homosexualitate feminină", în S. Freud, *Opere,* vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.
(1920*f*) „Ergänzungen zur Traumlehre", *G. W.* volum de completare, p. 622.

(1920*g*) *Jenseits des Lustprinzips*, *G. W.* vol. 13, pp. 1-69, trad. rom. de G. Purdea şi Vasile Dem. Zamfirescu: „Dincolo de principiul plăcerii", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1921*b*) Introduction [auf Englisch] zu Varendonck, *The Psychology of Day-Dreams,* London. *Deutsche Fassung* (unvollständig). G.W., Bd. 13, S, 439. (473)
(1921*c*) *Massenpsychologie und Ich-Analyse,* Viena, *G. W.* vol. 13, pp. 3-161, trad. rom. de G. Purdea şi Vasile Dem. Zamfirescu: „Psihologia maselor şi analiza Eului", în S. Freud, *Opere,* vol. 4, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1922*a*) „Traum und Telepathie", *G. W.* vol. 13, p. 165.
(1922*b*) „Über einige neurotische Mechanismen bei Eifersucht, Paranoia und Homosexualität", *G. W.* vol. 13, p. 195, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia şi homosexualitate", în S. Freud, *Opere,* vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.
(1923*b*) *Das Ich und das Es*, Viena, *G.W.* vol. 13, p. 34-289, trad. rom. de G. Purdea şi Vasile Dem. Zamfirescu: „Eul şi Se-ul", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, Bucureşti, 2000.
(1923*c*) [1922]„Bemerkungen zur Theorie und Praxis der Traumdeutung", *G. W.* vol. 13, p. 301.
(1923*d*)[1922] „Eine Teufelsneurose im siebzehnten Jahrhundert", *G. W.* vol. 13, p. 317, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Un caz de nevroză demoniacă în secolul al XVII-lea", în S. Freud, *Opere,* vol. 7, Ed. Trei, Bucureşti, 2002.
(1923*f*) „Josef Popper-Lynkeus und die Theorie des Traumes", *G. W.* vol. 13, p. 357.

(1924*c*) „Das ökonomische Problem des Masochismus", *G. W.* vol. 13, pp. 369-385, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Problema economică a masochismului", în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.
(1925*a*) [1924] „Notiz über den «Wunderblock», *G. W.* vol. 14, pp. 1-8, trad. rom. de Gilbert Lepădatu: „Notă asupra «blocnotesului magic», în S. Freud, *Opere,* vol. 3, Ed. Trei, București, 2000.
(1925*i*) „Einige Nachträge zum Ganzen der Traumdeutung", *G. W.* vol. 1, p. 561.
(1925*j*) „Einige psychische Folgen des anatomischen Geschlechtsunterschieds", *G. W.* vol. 14, pp. 17-30, trad. rom. de Rodica Matei: „Unele consecințe psihice ale diferenței anatomice între sexe", în S. Freud, *Opere,* vol. 6, Ed. Trei, București, 2001.
(1926*d* [1925]) *Hemmung, Symptom und Angst,* Viena, *G. W.* vol. 14, pp. 111-205, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Inhibiție, simptom și angoasă", în S. Freud, *Opere,* vol. 5, Ed. Trei, București, 2001.
(1927*c*) *Die Zukunft einer Illusion,* Viena, *G. W.* vol. XIV, p. 325, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Viitorul unei iluzii", în S. Freud, *Opere,* vol. 4, Ed. Trei, București, 2000.
(1929*b*) Brief an Maxim (sic) Leroz: „Über einen Traum des Cartesius" (französiche Übersetzung vermutlich von Maxime Leroy), G.W., Bd. 14, S. 558. (591)
(1930*a*) *Das Unbehagen in der Kultur, G. W.* vol. 14, pp. 419-507, trad. rom. de Roxana Melnicu: „Disconfort în cultură", în S. Freud, *Opere,* vol. 4, Ed. Trei, București, 2000.

(1930*e*) Ansprache im Frankfurter Goethe-Haus, G.W., Bd. 14, S. 547, *Studienausgabe*, Bd. 10, S. 292 (158, 270)
(1931*b*) „Über die weibliche Sexualität", *G. W.* vol. 14, p. 517, trad. rom. de Rodica Matei: „Despre sexualitatea feminină", în S. Freud, *Opere*, vol. 6, Ed. Trei, Bucureşti, 2001.
(1932*c*) „Meine Berührung mit Josef Popper-Lynkeus", *G. W.* vol. 16, p. 261.
(1932*e* [1931]) Preface [auf Englisch] to the Third (revised) English Edition of *The Interpretation of Dreams*, London und New York.. G.W., Nächtr., S. 74*b;Studienausgäbe*, Bd. 2, S. 28. (19, 28)
(1933*a* [1932]) *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, *G. W.* vol. 15.
(1933 *e* [1932]) Drei Briefe an André Breton [französische Übersetzung], *Le surréalisme au service de la révolution*, Nr. 5, S. 10. Deutsches Original von einem Brief in Faksimile. (14)
(1940*a*)[1938] *Abriß der Psychoanalyse*, *G. W.* vol. 17, p. 63.
(1940*d* [1892]) şi Breuer, J., „Zur Theorie des hysterischen Anfalls", *G. W.*, vol. 17, p. 9.
(1941*c* [1899]) „Eine erfüllte Traumahnung", *G. W.*, vol. 17, p. 21.
(1942*a* [1905-6]) „Psychopathische Personen auf der Bühne", *G. W.*, volum de completare, p. 655; *Studienausgabe*, vol. 10, p. 161.
(1950*a* [1887-1902]) *Aus den Anfängen der Psychoanalyse*, Londra; Frankfurt pe Main 1962 (cuprinde „Entwurf einer Psychologie", 1895.)
(1957*a* [1911]) şi Oppenheim, D. E., „Träume im Folklore", *G. W.*, volum de completare, p. 573.

FUCHS, E., (1909-12) *Illustrierte Sittengeschichte* (volume de completare), München. (341)

GALTON, F., (1907) *Inquiries into Human Faculty and its Development* (ediţia a doua), Londra (prima ediţie, 1883).

GARNIER, A., (1872) *Traité des facultés de l'âme, contenant l'histoire des principales théories psychologiques* (3 vol.), Paris (prima ediţie, 1852).

GIESSLER, C.M., (1888) *Beiträge zur Phänomenologie des Traumlebens,* Halle.
(1890) *Aus den Tiefen des Traumlebens,* Halle.
(1896) *Die physiologischen Beziehungen der Traumvorgänge,* Halle.

GIROU DE BOUZAREINGES, C., şi GIROU DE BOUZAREINGES, L., (1848) *Physiologie: essai sur le mécanisme des sensations, des idées et des sentiments,* Paris.

GOBLOT, E., (1896) „Sur le souvenir des rêves", *Rev. phil.,* vol. 42, p. 288.

GOMPERZ, T., (1866) *Traumdeutung und Zauberei,* Viena.

GOTTHARDT, O., (1912) *Die Traumbücher des Mittelalters,* Eisleben.

GRIESINGER, W., (1845, 1861) *Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten,* Stuttgart.
(1861) Dasselbe, 2. Aufl. (zitiert bei Radestock). (111-112, 238)

GRUPPE, P. O., (1906) *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte,* München. În I.E.P Müller, *Handbuch der klassischen Altertums-Wissenschaft,* vol. 5, p. 2. (31)

GUISLAIN, J., (1833) *Leçons orales sur les phrénopathies* (3 vol.), Brüssel.
[*Deutsche Übersetzung: Abhandlungen über die Phrenopathien,* Nürnberg, 1838.]

HAFFNER, P., (1887) „Schlafen und Träumen", *Sammlung zeitgemäßer Broschüren,* Frankfurt, p. 226.

HAGEN, F.W., (1846) „Psychologie und Psychiatrie", *Wagners Handwörterbuch der Physiologie,* Braunschweig, vol. 2, p. 692.

HALLAM, F. şi WEED, S., (1896) „A Study of Dream Consciousness", *Am. J. Psychol.*, vol. 7, p. 405.

HARTMANN, E. von, (1890) *Philosophie des Unbewußten* (ediţia a 10-a), Leipzig. (prima ediţie, 1869).

HARTMANN, H., (1924) *vezi* Betlheim, P., şi Hartmann, H. (1924).

HENNINGS, J.C., (1784) *Von den Träumen und Nachtwandlern,* Weimar.

HENZEN, W., (1890) *Über die Träume in der altnordischen Sagaliteratur* (Dissertation), Leipzig.

HERBART, J.F., (1892) *Psychologie als Wissenschaft neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik. (Zweiter, analytischer Teil);* vol. 6 în *Herbarts Sämtliche Werke* (editat de K. Kehrbach), Langensalza. (prima ediţie, Königsberg, 1825).

HERMANN, K.F., (1858) *Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen* (ediţia a doua), Heidelberg. (partea a doua în *Lehrbuch der griechischen Antiquitäten*).
(1882) *Lehrbuch der griechischen Privatalterthümer* (ediţia a treia), Freiburg. Partea IV în *Lehrbuch der griechischen Antiquitäten.*

HERODOT, *Geschichte.*
[*Deutsche Übersetzung* von Friedrich Lange: *Die Geschichten des Herodotos* (neu hrsg. von O. Güthling), II. Teil, Leipzig [um 1885], 6. Buch: *Erato.*]

HERVEY DE SAINT-DENYS, MARQUIS D', (1867) *Les rêves et les moyens de les diriger,* Paris (publicată anonim).

HILDEBRANDT, F. W (1875) *Der Traum und seine Verwerthung für's Leben,*. Leipzig.

HIPOCRAT, *Die alte Heilkunst – traducere germană* in Hippocrates, *Schriften* (editor Hans Diller), Hamburg, 1962, pp. 210-11.

Die Regelung der Lebensweise – ibid., pp. 253-61.
HITSCHMANN, E., (1913) „Goethe als Vatersymbol", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 569.
HOBBES, T., (1651) *Leviathan*, Londra.
HOFFBAUER, J.C., (1796) *Naturlehre der Seele*, Halle.
HOHNBAUM, C., (1830) în C. F. Nasse: *Jb. Anthrop.*, vol. 1.
HUG-HELLMUTH, H. von (1911) „Analyse eines Traumes eines $5^1/_2$ jährigen Knaben", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 122.
(1913) „Kinderträume", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 470.
(1915) „Ein Traum, der sich selbst deutet", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 3, p. 33.
IDELER, K.W., (1853) „Über die Entstehung des Wahnsinns aus Träumen", *Annalen des Charité-Krankenhauses*, Berlin, vol. 3 (2), p. 284.
IWAYA, S., (1902) „Traumdeutung in Japan", *Ost-Asien*, vol. 5, p. 312.
JEKELS, L., (1917) „Shakespeares Macbeth", *Imago*, vol. 5, p. 170.
JESSEN, P., (1855) *Versuch einer wissenschaftlichen Begründung der Psychologie*, Berlin.
JODL, F., (1896) *Lehrbuch der Psychologie*, Stuttgart.
JONES, E., (1910*a*) „The Oedipus Complex as an Explanation of Hamlet's Mystery", *Am., J. Psychol.*, vol. 21, p. 72. [*Deutsche Übersetzung* von Paul Tausig: *Das Problem des Hamlet und der Ödipus-Komplex*, Leipzig und Wien, 1912.]
(1910*b*) „Freud's Theory of Dreams", *Am. J. Psychol.*, vol. 21, p. 283.
(1911) „The Relationship between Dreams and Psychoneurotic Symptoms", *Am. J. Insanity*, vol. 68, p. 57.
(1912*a*) „Unbewußte Zahlenbehandlung", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 241.

(1912*b*) „A Forgotten Dream", *J. abnorm. Psychol.*, vol. 7, p. 5.
(1914*a*) „Frau und Zimmer", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 380.
(1914*b*) „Zahnziehen und Geburt", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 380.
(1916) „The Theory of Symbolism", *Brit. J. Psychol.*, vol. 9, p. 181.
[*Deutsche Übersetzung* von Hanns Sachs: „Die Theorie der Symbolik", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, Bd. 5, S. 244.]
(1949) *Hamlet and Oedipus*, Londra.
(1960) *Das Leben und Werk von Sigmund Freud*, vol. 1, Bern und Stuttgart.

JOSEPHUS, FLAVIUS, *Antiquitates Judaicae:* trad. rom. de Ion Acsan, Ed. Hasefer, Bucureşti, 1999.

JUNG, C.G., (1906) (editor) *Diagnostische Assoziationsstudien* (2 vol.), Leipzig.
(1907) *Über die Psychologie der Dementia praecox*, Halle.
(1910*a*) „Über Konflikte der kindlichen Seele", *Jb. psychoanalyt. Psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 33.
(1910*b*) „Ein Beitrag zur Psychologie des Gerüchtes", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 81.
(1911) „Ein Beitrag zur Kenntnis des Zahlentraumes", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 567.

KANT, I., (1764) *Versuch über die Krankheiten des Kopfes*, Königsberg.
(1798) *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht abgefaßt*, Königsberg.

KARPINSKA, L. von, (1914) „Ein Beitrag zur Analyse «sinnloser» Worte im Traume", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 164.

KAZOWSKY, A.D., (1901) „Zur Frage nach dem Zusammenhange von Träumen und Wahnvorstellungen", *Neurol. Zentbl.*, vol. 20, p. 440 şi p. 508.

KIRCHGRABER, F., (1912) „Der Hut als Symbol des Genitales" *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 3, p. 95.

KLEINPAUL, R., (1898) *Die Lebendigen und die Toten in Volksglauben, Religion und Sage,* Leipzig.

KRAUSS, A., (1858-59) „Der Sinn im Wahnsinn", *Allg. Z. Psychiat.*, vol. 15, p. 617, şi vol. 16, p. 10 şi p. 222.

KRIS, E., (1950) Introducere pt. S. Freud, *Aus den Anfängen der Psychoanalyse,* Londra; Frankfurt pe Main (Fischer Paperbacks), 1962.

LADD, G.T., (1892) „Contribution to the Psychology of Visual Dreams", *Mind,* (New Series) vol. 1, p. 299.

LANDAUER, K. (1918) „Handlungen des Schlafenden", *Z. ges. Neurol. Psychiat.*, vol. 39, p. 329.

LASÈGUE, G., (1881) „Le délire alcoolique n'est pas un délire, mais un rêve", *Archs gen Med.*, vol. 2, p. 513.

LAUER, C., (1913) „Das Wesen des Traumes in der Beurteilung der talmudischen und rabbinischen Literatur", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 459.

LEHMANN, A., (1908) *Aberglaube und Zauberei von den ältesten Zeiten bis in die Gegenwart* (*traducere germană* de Petersen), Stuttgart.

LÉ LORRAIN, J., (1894) „La durée du temps dans les rêves", *Rev. phil.*, vol. 38, p. 275.

(1895) „Le rêve", *Rev. phil.*, vol. 40, p. 59.

LELUT, L.-F., (1852) „Mémoire sur le sommeil, les songes et le sonnambulisme", *Ann. méd.-psychol.*, [seria a doua] vol. 4, p. 331.

LEMOINE, A. (1855) *Du sommeil au point de vue physiologique et psychologique,* Paris.

LEROY *Vezi* Bernard-Leroy.

LEURET, F. (1834) *Fragments psychologiques sur la folie,* Paris.

LIÉBEAULT, A.A., (1889) *Le sommeil provoqué et les états analogues,* Paris.

LIPPS, T., (1883) *Grundtatsachen des Seelenlebens,* Bonn.

(1897) „Der Begriff des Unbewußten in der Psychologie", *Records of the Third Int. Congr. Psychol.*, München.

LLOYD, W., (1877) *Magnetism and Mesmerism in Antiquity*, Londra.

LÖWINGER, (1908) „Der Traum in der jüdischen Literatur", *Mitt. jüd. Volksk.*, vol. 10.

LUCRETIUS, *De rerum natura.* (35-6) – trad. rom. de D. Murăraşu: *Poemul naturii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

LYNKEUS [J. POPPER], (1899) *Phantasien eines Realisten*, Dresda.

MAASS, J.G.E., (1805) *Versuch über die Leidenschaften*, Halle.

MACARIO, M.M.A., (1847) „Des rêves considerés sous le rapport physiologique et pathologique", partea IV, *Ann. méd.-psychol.*, [seria 1] vol. 9, p. 27.

(1857) *Du sommeil, des rêves et du sonnambulisme dans l'état de santé et de maladie*, Paris-Lyon.

MACNISH, R., (1830) *Philosophy of Sleep*, Glasgow.

MAEDER, A., (1908) „Die Symbolik in den Legenden, Märchen, Gebräuchen und Träumen", *Psychiat.-neurol. Wschr.*, vol. 10, p. 55.

(1912) „Über die Funktion des Traumes", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 4, p. 692.

MAINE DE BIRAN, M.F.P., (1834) *Nouvelles considérations sur les rapports du physique et du moral de l'homme* (editor V. Cousin), Paris.

MARCINOWSKI, J., (1911) „Eine kleine Mitteilung", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 575.

(1912*a*) „Gezeichnete Träume", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 490.

(1912*b*) „Drei Romane in Zahlen", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 619.

MAUDSLEY, H., (1868) *Physiology and Pathology of Mind* (ediţia a 2-a), Londra.

MAURY, L.F.A., (1853) „Nouvelles observations sur les analogies des phénomènes du rêve et de l'aliénation mentale", partea II, *Ann. méd.-psychol.*, vol. 5, p. 404.
(1878) *Le sommeil et les rêves*, Paris (prima ediţie, 1861).

MEIER, G.F., (1758) *Versuch einer Erklärung des Nachtwandelns*, Halle.

MEYNERT, T., (1892) *Sammlung von populärwissenschaftlichen Vorträgen über den Bau und die Leistungen des Gehirns*, Viena.

MIURA, K., (1906) „Über japanische Traumdeuterei", *Mitt. dt. Ges. Naturk. Ostasiens*, vol. 10, p. 291.

MOREAU, J., (1855) „De l'identité de l'état de rêve et de folie", *Ann. méd.-psychol.*, (seria 3) vol. 1, p. 361.

MÜLLER, J., (1826) *Über die phantastischen Gesichtserscheinungen*, Koblenz.

MYERS, F.W.H., (1892) „Hypermnesic Dreams", *Proc. Soc. Psych. Res.*, vol. 8, p. 362.

NÄCKE, P., (1903) „Über sexuelle Träume", *Arch. KrimAnthropol.*, p. 307.
(1905) „Der Traum als feinstes Reagens f. d. Art d. sexuellen Empfindens", *Mschr. Krim.-Psychol.*, vol. 2, p. 500.
(1907) „Kontrastträume und spezielle sexuelle Kontrastträume", *Arch. KrimAnthropol.*, vol. 24, p. 1.
(1908) „Beiträge zu den sexuellen Träumen", *Arch. KrimAnthropol.*, vol. 29, p. 363.
(1911) „Die diagnostische und prognostische Brauchbarkeit der sexuellen Träume", *Ärztl. Sachv.-Ztg.*, nr. 2.

NEGELEIN, J. von, (1912) „Der Traumschlüssel des Jaggadeva", *Relig. Gesch. Vers.*, vol. 11, p. 4.

NELSON, J., (1888) „A Study of Dreams", *Am. J. Psychol.*, vol. 1, p. 367.

NORDENSKJÖLD, O., şi alţii (1904) *Antarctic. Zwei Jahre in Schnee und Eis am Südpol* (2 vol.), Berlin.

OPPENHEIM, D.E., şi FREUD, S., (1957) *vezi* Freud., S. (1957*a* [1911]).

PACHANTONI, D., (1909) „Der Traum als Ursprung von Wahnideen bei Alkoholdelirianten", *Zentbl. Nervenheilk.*, vol. 32, p. 796.

PAULHAN, F., (1894) „À propos de l'activité de l'esprit dans le rêve", în „Correspondence", *Rev. phil.*, vol. 38, p. 546.

PEISSE, L. (1857) *La médecine et les médecins,* Paris.

PESTALOZZI, R. (1956) Articol în *Neue Zürcher Zeitung,* 1 iulie.

PFAFF, E.R., (1868) *Das Traumleben und seine Deutung nach den Prinzipien der Araber, Perser, Griechen, Inder und Egypter,* Leipzig.

PFISTER, O., (1909) „Ein Fall von psychoanalytischer Seelsorge und Seelenheilung", *Evangelische Freiheit,* Tübingen, vol. 9, p. 108.

(1911-12) „Die psychologische Enträtselung der religiösen Glossolalie und der automatischen Kryptographie", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 3, p. 427 şi p. 730.

(1913) „Kryptolalie, Kryptographie und unbewußtes Vexierbild bei Normalen", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 5, p. 117.

PICHON, A.E., (1896) *Contribution à l'étude des délires oniriques ou délires de rêve,* Bordeaux.

PILCZ, A., (1899) „Über eine gewisse Gesetzmäßigkeit in den Träumen" (rezumatul autorului), *Mschr. Psychiat. Neurol.*, vol. 5, p. 231.

PLATON, *Republica,* trad. de Andrei Cornea, Teora, Bucureşti, 1998.

POHORILLES, N.E., (1913) „Eduard von Hartmanns Gesetz der von unbewußten Zielvorstellungen geleiteten As-

soziationen", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 605.

PÖTZL, O., (1917) „Experimentell erregte Traumbilder in ihren Beziehungen zum indirekten Sehen", Z. *ges. Neurol. Psychiat.,* vol. 37, p. 278.

PRINCE, MORTON, (1910) „The Mechanism and Interpretation of Dreams", *J. abnorm. Psychol.,* vol. 5, p. 139.

PURKINJE, J.E., (1846) „Wachen, Schlaf, Traum und verwandte Zustände", în R. Wagner, *Handwörterbuch der Physiologie mit Rücksicht auf physiologische Pathologie,* Braunschweig, vol. 3, p. 412.

PUTNAM, J.J., (1912) „Ein charakteristischer Kindertraum", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 2, p. 328.

RAALTE, F. van, (1912) „Kinderdroomen", *Het Kind,* ianuarie.

RADESTOCK, P., (1879) *Schlaf und Traum,* Leipzig.

RANK, O., (1909) *Der Mythus von der Geburt des Helden,* Leipzig şi Viena.

(1910) „Ein Traum, der sich selbst deutet", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.,* vol. 2, p. 465.

(1911*a*) „Beispiel eines verkappten Ödipustraumes", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 167.

(1911*b*) „Belege zur Rettungsphantasie", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 331.

(1911*c*) „Zum Thema der Zahnreizträume", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 1, p. 408.

(1912*a*) „Die Symbolschichtung im Wecktraum und ihre Wiederkehr im mythischen Denken", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.,* vol. 4, p. 51.

(1912*b*) „Aktuelle Sexualregungen als Traumanlässe", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 2, p. 596.

(1912*c*) *Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage,* Leipzig şi Viena.

(1913) „Eine noch nicht beschriebene Form des Ödipus-Traumes", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 151.

(1914*a*) „Traum und Dichtung", în S. Freud, *Die Traumdeutung* (de la ediţia a 4-a până la ediţia a 7-a), Leipzig şi Viena.

(1914*b*) „Traum und Mythus", în S. Freud, *Die Traumdeutung* (de la ediţia a 4-a până la ediţia a 7-a), Leipzig şi Viena.

(1914*c*) „Die «Geburts-Rettungsphantasie» in Traum und Dichtung", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 43.

RANK, O., şi SACHS, H., (1913) *Die Bedeutung der Psychoanalyse für die Geisteswissenschaften*, Wiesbaden.

RÉGIS, E., (1894) „Les hallucinations oniriques ou du sommeil des dégénérés mystiques", *Compte rendu Congres Méd. Alién.*, Paris, 1895, p. 260.

REIK, T., (1911) „Zur Rettungssymbolik", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 499.

(1915) „Gold und Kot", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 3, p. 183.

REITLER, R., (1913*a*) „Zur Augensymbolik", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 159.

(1913*b*) „Zur Genital- und Sekret-Symbolik", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 492.

ROBERT, W., (1886) *Der Traum als Naturnotwendigkeit erklärt*, Hamburg.

ROBITSEK, A., (1912) „Zur Frage der Symbolik in den Träumen Gesunder", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 340.

ROFFENSTEIN, G., (1923) „Experimentelle Symbolträume", *Z. ges. Neurol. Psychiat.*, vol. 87, p. 362.

RORSCHACH, H., (1912) „Zur Symbolik der Schlange und der Krawatte", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 675.

SACHS, H., (1911) „Zur Darstellungs-Technik des Traumes", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 413.

(1912) „Traumdeutung und Menschenkenntnis", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 3, p. 568.
(1913) „Ein Traum Bismarcks", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 80.
(1914) „Das Zimmer als Traumdarstellung des Weibes", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 35.

SACHS, H., şi RANK, O., (1913) *vezi* Rank, O., şi Sachs, H. (1913).

SALOMON ALMOLI BEN JACOB, (1637) *Pithrôn Chalômôth*, Amsterdam.

SANCTIS, SANTE de, (1896) *I sogni e il sonno nell' isterismo e nella epilessia*, Roma.
(1897*a*) „Les maladies mentales et les rêves", extras din *Ann. Soc. Méd. de Gand*, vol. 76, p. 177.
(1897*b*) „Sui rapporti d'identità, di somiglianza, di analogia e di equivalenza fra sogno e pazzia", *Riv. quindicinale Psicol. Psichiat. Neuropatol.*, 15 noiembrie.
(1898*a*) „Psychoses et rêves", *Rapport au Congrès de neurol. et d'hypnologie de Bruxelles 1897; Comptes rendus*, vol. 1, p. 137.
(1898*b*) „I sogni dei neuropatici e dei pazzi", *Arch. psichiat. antrop. crim.*, vol. 19, p. 342.
(1899) *I sogni*, Torino.

SCHERNER, K.A., (1861) *Das Leben des Traumes*, Berlin.

SCHLEIERMACHER, F.E.D., (1862) *Psychologie*, în *Gesammelte Werke* (editor L. George), vol. 6, III, Berlin.

SCHOLZ, F., (1887) *Schlaf und Traum*, Leipzig.

SCHOPENHAUER, A., (1862) „Versuch über das Geistersehen und was damit zusammenhängt", *Parerga und Paralipomena* (V) (ediţia a doua.), vol. 1, p. 213, Berlin. (prima ediţie, Leipzig, 1851). În *Sämtliche Werke* (editor A. Hübscher) (ediţia a doua), vol. 5, p. 239, Wiesbaden, 1946.

SCHRÖTTER, K., (1912) „Experimentelle Träume", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 638.

SCHUBERT, G.H. von, (1814) *Die Symbolik des Traumes,* Bamberg.

SCHWARZ, F., (1913) „Traum und Traumdeutung nach «Abdalgani an-Nabulusi»", *Z. dt. morgenl. Ges.*, vol. 67, p. 437.

SECKER, F., (1910) „Chinesische Ansichten über den Traum", *Neue metaphysische Rundschau,* vol. 17, p. 101.

SEGEL, B.W., şi BERNSTEIN, I., (1908) *vezi* Bernstein, I., şi Segel, B.W. (1908)

SIEBECK, H., (1877) „Das Traumleben der Seele", *Sammlung gemeinverständlicher Vorträge,* Berlin.

SILBERER, H., (1909) „Bericht über eine Methode, gewisse symbolische Halluzinations-Erscheinungen hervorzurufen und zu beobachten", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. l, p. 513.

(1910) „Phantasie und Mythos", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 2, p. 541.

(1912) „Symbolik des Erwachens und Schwellensymbolik überhaupt", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 3, p. 621.

(1914) *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik,* Leipzig şi Viena.

SIMON, P.M., (1888) *Le monde des rêves,* Paris.

SPERBER, H., (1912) „Über den Einfluß sexueller Momente auf Entstehung und Entwicklung der Sprache", *Imago,* vol. 1, p. 405.

SPIELREIN, S., (1913) „Traum von «Pater Freudenreich»", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 484.

SPITTA, H., (1882) *Die Schlaf - und Traumzustände der menschlichen Seele* (ediţia a 2-a), Tübingen (prima ediţie, 1878).

SPITTELER, C., (1914) *Meine frühesten Erlebnisse,* Jena.

STANNIUS, H., (1849) *Das peripherische Nervensystem der Fische, anatomisch und physiologisch untersucht,* Rostock.

STÄRCKE, A., (1911) „Ein Traum, der das Gegenteil einer Wunscherfüllung zu verwirklichen schien", *Zentbl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 86.

STÄRCKE, J., (1913) „Neue Traumexperimente in Zusammenhang mit älteren und neueren Traumtheorien", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 5, p. 233.

STEKEL, W., (1909) „Beiträge zur Traumdeutung", *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, vol. 1, p. 458.

(1911) *Die Sprache des Traumes,* Wiesbaden (ediţia a 2-a, 1922).

STRICKER, S., (1879) *Studien über das Bewußtsein,* Viena.

STRÜMPELL, A. von, (1883-84) *Lehrbuch der speciellen Pathologie und Therapie der inneren Krankheiten,* Leipzig.

STRÜMPELL, L., (1877) *Die Natur und Entstehung der Träume,* Leipzig.

STUMPF, E.J.G., (1899) *Der Traum und seine Deutung,* Leipzig.

SULLY, J., (1893) „The Dream as a Revelation", *Fortnightly Rev.*, vol. 53, p. 354.

SWOBODA, H., (1904) *Die Perioden des menschlichen Organismus in ihrer psychologischen und biologischen Bedeutung,* Leipzig şi Viena.

TANNERY, M.P., (1898) „Sur la mémoire dans le rêve", *Rev. phil.*, vol. 45, p. 637.

TAUSK, V., (1913) „Zur Psychologie der Kindersexualität", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 1, p. 444.

(1914) „Kleider und Farben im Dienste der Traumdarstellung", *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, vol. 2, p. 464.

TFINKDJI, J., (1913) „Essai sur les songes et l'art de les interpréter (onirocritie) en Mésopotamie", *Anthropos,* vol. 8, p. 505.

THOMAYER, J., (1897) „La signification de quelques rêves", recueilli par V. Simerka, *Rev. neurol.*, vol. 5, p. 98.

TISSIÉ, P., (1898) *Les rêves, physiologie et pathologie,* Paris (prima ediţie, 1870).

TOBOWOLSKA, J., (1900) *Étude sur les illusions de temps dans les rêves du sommeil normal* (Dissertation), Paris.

TOBOWOLSKA, J. şi BERNARD-LEROY, E., (1901) *vezi* Bernard-Leroy, E. şi Tobowolska, J. (1901).

VARENDONCK, J., (1921) *The Psychology of Day-Dreams,* Londra.

VASCHIDE, N., (1911) *Le sommeil et les rêves,* Paris.

VESPA, B., (1897) „Il sonno e i sogni nei neuro- e psicopatici", *Boll. Soc. Lancisiana Osp.,* vol. 17, p. 193.

VOLD, J. MOURLY, (1896) „Expériences sur les rêves et en particulier sur ceux d'origine musculaire et optique" (Referat), *Rev. phil.,* vol. 42, p. 542.
(1910-12) *Über den Traum* (2 vol.) (editat de O. Klemm), Leipzig.

VOLKELT, J., (1875) *Die Traum-Phantasie,* Stuttgart.

WALDEYER, W., (1891) „Über einige neuere Forschungen im Gebiete der Anatomie des Centralnervensystems", *Berl. klin. Wschr.,* vol. 28, p. 691.

WEED, S., şi HALLAM, F., (1896) *vezi* Hallam, F., şi Weed, S. (1896).

WEYGANDT, W., (1893) *Entstehung der Träume,* Leipzig.

WHITON CALKINS, *Vezi* Calkins, M.W.

WIGGAM, A., (1909) „A Contribution to the Data of Dream Psychology", *Ped. Sem. J. Genet. Psychol.,* vol. 16, p. 250.

WINTERSTEIN, A. von, (1912) „Zwei Belege für die Wunscherfüllung im Traume", *Zentbl. Psychoanal.,* vol. 2, p. 292.

WITTELS, F., (1924) *Sigmund Freud: der Mann, die Lehre, die Schule,* Viena.

WUNDT, W., (1874) *Grundzüge der physiologischen Psychologie,* Leipzig.

ZELLER, A., (1818) „Irre", în J.P. Ersch şi J.G. Gruber, *Allgemeine Encyclopedie der Wissenschaften und Künste,* vol. 24, p. 120.

B

Lista lucrărilor despre vis publicate înainte de 1900

[Lucrări indicate de Freud în bibliografiile sale, dar pe care nu le citează direct în text]

AHMAD IBN SÏRÏN, *Achmetis f. Seirim Oneirocriticae,* ed. N. Rigaltius, Paris, 1603.

ALBERTI, MICHAEL, (1744) *Diss. de insomniorum influxi in sanitatem et morbos.* Resp. Titius Halae M.

ALIX, (1883) „Les rêves", *Rev. Sci. Industr.* (seria a treia), vol. 6, p. 554.

ANON, (1890) „Rêves et l'hypnotisme", *Le Monde, 25* aug.

(1890) „Science of Dreams", *The Lyceum,* p. 28, Dublin.

(1893) „The Utility of Dreams", *J. Comp. Neurol.,* vol. 3, p. 17, Granville.

BACCI, DOMENICO, (1857) *Sui sogni e sul sonnambulismo, pensiero fisiologico-metafisici.* Venedig.

BALL, B., (1885) *La morphinomanie, les rêves prolongés,* Paris.

BENEZÉ, EMIL, (1897) „Das Traummotiv in der mittelhochdeutschen Dichtung bis 1250 und in alten deutschen Volksliedern", Benezé : *Sageng. und lit.-hist. Unters,* 1, *Das Traummotiv,* Halle.

BENINI, V., (1898) „Nel moneto dei sogni", *Il Pensiero nuovo,* aprilie.

BIRKMAIER, HIERON, (1715) *Licht im Finsterniss der nächtlichen Gesichte und Träume,* Nürnberg.

BISLAND, E., (1896) „Dreams and their Mysteries", *N. Am. Rev.,* vol. 162, p. 716.

BRADLEY, F.H., (1894) „On the Failure of Movement in Dream", *Mind,* (serie nouă), vol. 3, p. 373, Londra.

BRANDER, R., (1884) *Der Schlaf und das Traumleben,* Leipzig.

BREMER, L., (1893) „Traum und Krankheit", *New York med. Mschr.,* vol. 5, p. 281.

BUSSOLA, SERAFINO, (1834) *De somniis,* (Dissertation) Ticini Reg.

CAETANI-LOVATELLI, E., (1889) „I sogni e l'ipnotismo nel mondo antico", *Nuova Antologia,* vol. 24, seria III, 1 dec.

CANE, FRANCIS E., (1889) „The Physiology of Dreams", *The Lancet,* vol. 67, (II), p. 1330 (28 dec.)

CARDANO, GIROLAMO, (1562) *Somniorum synesiorum, omnis generis insomnia explicantes libri IV,* Basel (ediţia a doua în *Opera omnia Cardani,* vol. 5, p. 593, Lyon, 1663.)

CARIERO, ALESSANDRO, (1575) *De somniis deque divinatione per somnia,* Padova.

CARPENTER, (1849-52) „Dreaming" (under „Sleep"), *Cyclop. of Anat. and Physiol.,* vol. 4, p. 687, Londra.

CLAVIÈRE, (1897) „La rapidité de la pensée dans le rêve", *Rev. phil.,* vol. 43, p. 507.

COUTTS, G.A., (1896) „Night-terrors", *Amer., J. med. Sc.*

D.L., (1895) „À propos de l'appréciation du temps dans le rêve", *Rev. phil.,* vol. 40, p. 69.

DAGONET, H., (1889) „Du rêve et du délire alcoolique", *Ann. méd.-psychol.,* (seria a 7-a) vol. 10, p. 193.

DANDOLO, G., (1889) *La conscienza nel sogno,* Padova.

DECHAMBRE, A., (1880) „Cauchemar", *Dict. encycl. sc. méd.,* vol. 2, p. 48.

DIETRICH, J.D., (1726) *An ea, quae hominibus in somno et somnio accidunt, iisdem possint imputari?* resp. Gava, Wittemberg.

DOCHMASA, A.M., (1890) *Dreams and their Significance as Forebodings of Disease,* Kazan.

DREHER, E., (1890) „Sinneswahrnehmung und Traumbild", *Reichsmed. Anzeiger,* vol. 15, nr. 20, 21, 22, 23, 24; vol. 16, nr. 3, 8, Leipzig.

DUCOSTÉ, M., (1899) „Les songes d'attaques des épileptiques", *Journ. Méd. Bordeaux,* 26 nov. şi 3 dec.

DU PREL, C., (1869) „Oneirokritikon: der Traum vom Standpunkte des transcend. Idealismus", *Deutsche Vierteljahrschrift,* vol. 2, Stuttgart.

(1880) *Psychologie der Lyrik,* Leipzig.

(1889) „Künstliche Träume", *Sphinx,* iulie

EGGER, V., (1888) „Le sommeil et la certitude, le sommeil et la mémoire", *Critique philos.,* vol. 1, p. 341, Paris.

ELLIS, HAVELOCK, (1895) „On Dreaming of the Dead", *Psychol. Rev.,* vol. 2, p. 458.

(1897) „A Note on hypnagogic Paramnesia", *Mind,* vol. 6, p. 283.

ERDMANN, J.E., (1855) „Das Träumen", *Ernste Spiele,* cap. 12, Berlin.

ERIC, VINZ. von, (1874) *Über den Unterschied von Traum und Wachen,* Praga.

ESCANDE DE MESSIÈRES, (1895) „Les rêves chez les hystériques" (Dissertation), Bordeaux.

FAURE, (1876) „Études sur les rêves morbides. Rêves persistants", *Arch. génér. Méd.,* (seria a 6-a) vol. 27, p. 550.

FENIZIA, (1896) „L'azione suggestiva delle cause esterne nei sogni", *Arch. per l'Antrop.,* vol. 26.

FÉRÉ, C., (1897) „Les rêves d'accès chez les épileptiques", *Méd. mod.,* 8 dec.

FISCHER, JOH., (1899) *Ad artis veterum onirocriticae historiam symbola,* (Dissertation) Jena.

FLORENTIN, V., (1899) „Das Traumleben: Plauderei", *Alte und neue Welt,* vol. 33, p. 725.

FORNASCHON, H., (1897) „Die Geschichte eines Traumes als Beitrag der Transcendentalpsychologie", *Psychische Studien,* vol. 24, p. 274.

FRENSBERG, (1885) „Schlaf und Traum", *Sammlung gemeinverst. wiss. Vortr.,* Virchow-Holtzendorff, seria 20, vol. 466.

FRERICHS, J.H., (1866) *Der Mensch: Traum, Herz, Verstand,* Norden.

GALEN, *De praecognitione, ad Epigenem,* Lyon, 1540.

GIRGENSOHN, L., (1845) *Der Traum: psychol.-physiol. Versuch.*

GLEICHEN-RUSSWURM, A. von, (1899) „Traum in der Dichtung", *Nat. Z.,* nr. 553-559.

GLEY, E., (1898) „Appréciation du temps pendant le sommeil", *L'intermédiaire des Biologistes,* vol. 10, p. 228.

GORTON, D.A., (1896) „Psychology of the Unconscious", *Amer. med. Times,* vol. 24, p. 33 şi p. 37.

GOULD, G.M., (1889) „Dreams, Sleep, and Consciousness", *The Open Court* (Chicago), 2, 1433-6 şi 1444-7.

GRABENER, G.C., (1710) *Ex antiquitate judaica de menûdim bachalôm sive excommunicatis per insomnia exerc. resp. Klebius,* Wittemberg.

GRAFFUNDER, P.C., (1894) „Traum und Traumdeutung", *Sammlung gemeinverständlicher wiss. Vorträge,* vol. 197.

GREENWOOD, F., (1894) *Imaginations in Dreams and their Study,* Londra.

GROT, N., (1878) *Dreams, a Subject of Scientific Analysis* (în rusă), Kiev

GUARDIA, J.M., (1892) „La personnalité dans les rêves", *Rev. phil.,* vol. 34, p. 225.

GUTFELDT, I., (1899) „Ein Traum", *Psychol. Studien,* vol. 26, p. 491.

HAMPE, T., (1896) „Über Hans Sachsens Traumgedichte", *Z. deutsch. Unterricht,* vol. 10, p. 616.

HEERWAGEN, (1889) „Statist. Untersuch. über Träume u. Schlaf", *Philos. Stud.,* vol. 5, p. 301.

HILLER, G., (1899) „Traum, Ein Kapitel zu den zwölf Nächten", *Leipz. Tagbl. und Anz.*, nr. 657, anexa 1.

HITSCHMANN, F., (1894) „Über das Traumleben der Blinden", *Z. Psychol.*, vol. 7, p. 387.

JASTROW, J., (1888) „The Dreams of the Blind", *New Princeton Rev.*, vol. 5, p. 18.

JENSEN, J., (1871) „Träumen und Denken", *Samml. gemeinv. wiss. Vortr.*, Virchow-Holtzendorff, seria a 6-a, vol. 134.

KINGSFORD, A., (1888) *Dreams and Dream-Stories*, (editat de E. Maitland) (ediţia a doua), Londra.

KLOEPFEL, F., (1899) „Träumerei und Traum: Allerlei aus unserem Traumleben", *Universum*, vol. 15, p. 2469 şi p. 2607.

KRAMAR, OLDRICH, (1882) *O spànku a snu, Prager Akad. Gymn.*

KRASNICKI, E. von, (1897) „Karls IV. Wahrtraum", *Psych. Stud.*, vol. 24, p. 697.

KUCERA, E., (1895) „Aus dem Traumleben", *Mähr-Weisskirchen, Gymn.*

LAISTNER, L., (1889) *Das Rätsel der Sphinx* (2 vol.), Berlin.

LANDAU, M., (1892) „Aus dem Traumleben", *Münchner Neueste Nachrichten*, 9 ian.

LAUPTS, (1895) „Le fonctionnement cérébral pendant le rêve et pendant le sommeil hypnotique", *Ann. mçd.-psychol.*, (seria a 8-a), vol. 2, p. 354.

LEIDESDORF, M., (1880) „Das Traumleben", *Sammlung der „Alma Mater"*, Viena.

LERCH, M.F., (1883-84) „Das Traumleben und seine Bedeutung", *Gymn. Progr.*, Komotau.

LIBERALI, FRANCESCO, (1834) *Dei sogni*, (Dissertation) Padova.

LIÉBEAULT, A., (1893) „À travers les états passifs, le sommeil et les rêves", *Rev. hypnot.*, vol. 8, p. 41, p. 65 şi p. 106.

LUKSCH, L., (1894) *Wunderbare Traumerfüllung als Inhalt des wirklichen Lebens*, Leipzig.

MACARIO, M.M.A., (1846) „Des rêves, considérés sous le rapport physiologique et pathologique", părţile I, II, III, *Ann. méd-psychol.,* (seria întâi) vol. 8, p. 170, p. 180 şi p. 184.
(1889) „Des rêves morbides", *Gaz. méd. de Paris,* vol. 8, p. 1, p. 85, p. 97, p. 109 şi p. 121.

MACFARLANE, A.W., (1890) „Dreaming", *Edinb. med. J.,* vol. 36, p. 499.

MAINE DE BIRAN, M.F.P., (1792) „Nouvelles considérations sur le sommeil, les songes et le sonnambulisme", *Œuvres Philosophiques,* p. 209, (editat de V. Cousin), Paris, 1841.

MAURY, L.F.A., (1857) „De certains faits observés dans les rêves", *Ann. méd.-psychol.,*(seria a 3-a) vol. 3, p. 157.

MEISEL, JOS. (pseud.), (1783) *Natürlich-göttliche und teuflische Träume,* Sieghartstein.

MELINAND, M.C., (1898) „Dream and Reality", *Popular Science Monthly,* vol. 54, p. 96.

MELZENTIN, C., (1899) „Über wissenschaftliche Traumdeutung", *Gegenwart,* nr. 50, Leipzig.

MENTZ, R., (1888) *Die Träume in den altfranzösischen Karls- und Artusepen,* Marburg.

MONROE, W.S., (1899) „A study of taste-dreams", *Am. J. Psychol.,* vol. 10, p. 326.

MOREAU DE LA SARTHE, J.L., (1820) „Rêve", *Dict. sc. méd.,* vol. 48, p. 245.

MOTET, (1829-36) „Cauchemar", *Dict. méd. chir. pratiques,* Paris.

MURRAY, J.C., (1894) „Do we ever dream of tasting?" *Proc. Am. psychol. Ass.,* p. 20.

NAGELE, A., (1889) „Der Traum in der epischen Dichtung", *Programm der Realschule,* Marburg.

NEWBOLD, W.R., (1896) „Sub-conscious Reasoning", *Proc. Soc. psychic. Res.,* vol. 12, p. 11, Londra.

PASSAVANTI, J., (1891) *Libro dei sogni,* Roma.

PAULHAN, F., (1894) „A propos de l'activité de l'ésprit dans le rêve", *Rev. phil.,* vol. 38, p. 546.

PICK, A., (1896) „Über pathologische Träumerei und ihre Beziehungen zur Hysterie", *Jb. Psychiat.,* vol. 14, p. 280.

RAMM, K., (1889) *Diss. pertractans somnia,* Viena.

RÉGIS, E., (1890) „Les rêves Bordeaux", *La Gironde* (Variétés), 31 mai.

RICHARD, JEROME, (1766) *La théorie des songes,* Paris.

RICHARDSON, B.W., (1892) „The Physiology of Dreams", *Asclep.,* vol. 9, p. 129.

RICHIER, E., (1816) *Onéirologie ou dissertation sur les songes, considérés dans l'état de maladie,* (Dissertation) Paris.

RICHTER, J.P. [JEAN PAUL], (1813) „Blicke in die Traumwelt", *Museum,* vol. 2, (şi în *Werke,* editat de Hempel, vol. 44, p. 128).

„Über Wahl- und Halbträume", *Werke,* vol. 44, p. 142.

ROBINSON, L., (1893) „What Dreams are made of", *N. Am. Rev.,* vol. 157, p. 687.

ROUSSET, C., (1876) *Contribution à l'étude du cauchemar,* (Dissertation) Paris.

ROUX, J., (1898) „Le rêve et les délires oniriques", *Province méd. Lyon,* vol. 12, p. 212.

RYFF, W.H., (1554) *Traumbüchlein,* Straßburg.

SANTEL, A., (1874) „Poskus raz kladbe nekterih pomentjivih prokazni spanja in sanj", *Progr. Gymn.,* Görz.

SARLO, F. de, (1887) *I sogni. Saggio psicologico,* Neapole.

SCH. FR., (1897) „Etwas über Träume", *Psych. Studien,* vol. 24, p. 686.

SCHLEICH, K.L., (1899) „Schlaf und Traum", *Zukunft,* vol. 29, p. 14 şi p. 54.

SCHWARTZKOPFF, P., (1887) *Das Leben im Traum: eine Studie,* Leipzig.
STEVENSON, R.L., (1892) „A Chapter on Dreams", *Across the Plain.*
STRYK, M. von, (1899) „Der Traum und die Wirklichkeit", (după C. Mélinand), *Baltische Mschr.*, p. 189, Riga.
SULLY, J., (1881) *Illusions, a Psychological Study,* Londra.
(1882) „Études sur les rêves", *Rev. scientif.,* (seria a 3-a) vol. 3, p. 385.
(1892) *The Human Mind,* (2 vol.), Londra.
(1875-89) „Dreams", *Enc. Brit.* (ediţia a 9-a)
SUMMERS, T.O., (1895) „The Physiology of Dreaming", *St. Louis Clin.,* vol. 8, p. 401.
SURBLED, G., (1895) „Origine des rêves", *Rev. quest. scient.*
(1898) *Le rêve,* Paris.
SYNESIUS OF SYRENE, *Liber de insomniis. [trad. germană* de F.P. Krauss: *Oneiromantik,* Viena, 1888].
TANNERY, M.P., (1894) „Sur l'activité de l'ésprit dans le rêve", *Rev. phil.,* vol. 38, p. 630.
(1898) „Sur la paramnésie dans les rêves", *Rev. phil.,* vol. 46, p. 420.
THIÉRY, A., (1896) „Aristote et la psychologie physiologique du rêve", *Rev. neo-scol.,* vol. 3, p. 260.
THOMAYER, S., (1897) „Beiträge zur Pathologie der Träume" (în cehă), *Poliklinik der tschechischen Universität,* Praga.
TISSIÉ, P., (1896) „Les rêves; rêves pathogènes et thérapeutiques; rêves photographiés", *Journ. méd. Bordeaux,* vol. 36, p. 293, p. 308 şi p. 320.
TITCHENER, E.B., (1895) „Taste Dreams", *Am J. Psychol.,* vol. 6, p. 505.
TONNINI, P., (1887) „Suggestione e sogni", *Arch. psichiatr. antrop. crim.,* vol. 8, p. 264.
TONSOR, J.H., (1627) *Disp. de vigilia, somno et somniis, prop. Lucas,* Marburg.

TUKE, D.H., (1892) „Dreaming", *Dict. of Psychol. Med.* (editat de Hack Tuke), Londra.

ULLRICH, M.W., (1896) *Der Schlaf und das Traumleben, Geisteskraft und Geistesschwäche* (ediţia a 3-a), Berlin.

UNGER, F., (1898) *Die Magie des Traumes als Unsterblichkeitsbeweis. Nebst e. Vorwort: Okkultismus und Sozialismus von C. du Prel,* (ediţia a 2-a), Münster.

VIGNOLI, T., (1879) *Mito e scienza: Saggio,* Mailand,

VISCHER, F.T., (1876) „Studien über den Traum", *Beilage allg. Z.*, p. 105.

VOLD, J. MOURLY, (1897) „Einige Experimente über Gesichtsbilder im Traume", *Bericht über d. 3. Psych. Kongr.*, München, şi *Z. Psychol. Physiol. Sinnesorgane,* vol. 13, p. 66.

VYKOUKAL, F.V., (1898) *Über Träume und Traumdeutungen* (în cehă) Praga.

WEDEL, R., (1899) „Untersuchungen ausländischer Gelehrter über gew. Traumphänomene", *Beitr. zur Grenzwissenschaft,* p. 24.

WEHR, H., (1887) „Das Unbewußte im menschlichen Denken", *Programm der Oberrealschule,* Klagenfurt.

WEILL, A., (1872) *Qu'est-ce que le rêve?*, Paris.

WENDT, K., (1858) *Kriemhilds Traum,* (Dissertation) Rostock.

WILKS, S., (1893-94) „On the Nature of Dreams", *Med. Mag.*, vol. 2, p. 597, Londra.

WILLIAMS, H.S., (1891-92) „The Dream State and its Psychic Correlatives", *Amer. J. Insanity,* vol. 48, p. 445.

WOODWORTH, R.S., (1897) „Note on the Rapidity of Dreams", *Psychol. Rev.*, vol. 4, p. 524.

(1886) „Ce qu'on peut rêver en cinq secondes", *Rev. sc.*, (seria a 3-a) vol. 11, p. 572.

ZUCCARELLI, (1894-95) „Polluzioni notturne ed epilepsia", *L'anomalo,* vol. 1, vol. 2 şi vol. 3.

Lista abrevierilor

Conditio humana	Seria *Conditio humana, Ergebnisse aus den Wissenschaften vom Menschen,* S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1969-75
G. S.	S. Freud, *Gesammelte Schriften* (12 vol.), Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Viena, 1924-34.
G. W.	S. Freud, *Gesammelte Werke* (18 volume şi un număr de completare, nenumerotat), vol. 1-17 Londra, 1940–52, vol. 18 Frankfurt am Main, 1968, volumul de completare Frankfurt am Main, 1987. Întreaga ediţie a fost reeditată în 1960 la S. Fischer Verlag, Frankfurt pe Main.

Restul abrevierilor din acest volum sunt conforme cu *World List of Scientific Periodicals* (ediţia a IV-a), Londra, 1963-65.

Index de vise ale lui Freud

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

N

O

P

R

S

T

U

Index de vise ale altor persoane

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Z

Index de nume şi termeni

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

N

O

P

R

S

T

U

V

W

X

Z

OPERE ESENŢIALE – CUPRINS

Paralelă mitologică la o reprezentare obsesională plastică (1914)
Despre transformări pulsionale mai ales în erotica anală (1917)
Observaţii despre un caz de paranoia (Dementia Paranoides) descris autobiografic
Un caz de paranoia care contrazice teoria psihanalitică (1915)
Despre câteva mecanisme nevrotice în gelozie, paranoia şi homosexualitate (1922)
„Un copil este bătut" (contribuţie la cunoaşterea originii perversiunilor sexuale) (1919)
Despre psihogeneza unui caz de homosexualitate feminină (1920)
Un caz de nevroză demoniacă în secolul al XVII-lea (1923 [1922])

Vol. 8 Nevroza la copil
MICUL HANS. Analiza fobiei unui băieţel de 5 ani
OMUL CU LUPI. Din istoria unei nevroze infantile

Vol. 9 Studii despre societate şi religie
Morala sexuală „culturală" şi nervozitatea modernă (1908)
Consideraţii actuale despre război şi moarte (1915)
Psihologia maselor şi analiza Eului (1921)
Viitorul unei iluzii (1927)
Disconfort în cultură (1930 [1932])
De ce război? (1933 [1932])
Totem şi tabu (1912–13)
Despre obţinerea focului (1932[1931])
Moise şi religia monoteistă. (1939 [1934–1938])

Vol. 10 Eseuri de psihanaliză aplicată
Psihopaţi pe scenă
Delir şi vise în Gradiva de Jensen
Scriitorul şi activitatea fantasmatică
O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci
Motivul alegerii casetei
Moise al lui Michelangelo
Câteva tipuri de caracter din practica psihanalitică
O amintire din copilărie în Poezie şi adevăr
Straniul
Dostoievski şi paricidul

Vol. 11 Tehnica psihanalizei
Tratamentul psihic (tratamentul sufletului)
Metoda psihanalitică a lui Freud
Despre psihoterapie
Şansele viitoare ale terapiei psihanalitice

Despre psihanaliza „sălbatică"
Scrierile tehnice din perioada 1911–1915
Utilizarea interpretării viselor în psihanaliză
Despre dinamica transferului
Sfaturi pentru medic, în ceea ce privește tratamentul psihanalitic (1912)
Începutul tratamentului psihanalitic. Alte recomandări de tehnică a psihanalizei (I)
Amintire, repetiție și elaborare. Alte recomandări de tehnică a psihanalizei (II)
Remarci despre iubirea de transfer. Alte recomandări de tehnică a psihanalizei (III)
Despre fausse reconnaissance („déjà raconté") în travaliul psihanalitic
Căile terapiei psihanalitice
Despre preistoria tehnicii analitice
Observații despre teoria și practica interpretării visului
Chestiunea analizei practicate de profani. Conversație cu un om nepărtinitor
Postfață la „Chestiunea analizei practicate de profani"
Analiza cu final și analiză nesfârșită
Construcții în analiză
Psihopatologia isteriei
Tehnica psihanalizei

Tipărit la Radin Print,
prin reprezentantul pentru România
4 Colours, www.4colours.ro

Radin print 4 Colours